

Jus proprietatis auctor sibi vindicaL

SYNOPSIS THEOLOGIAE MORALIS
ET PASTORALIS

AD MENTEM S. THOMÆ ET S. ALPHONSI
HODIERNIS MORIBUS ACCOMMODATA.

TOMUS TERTIUS

De Virtute [^]Justitiae
et
De Variis; Btatum Obligationibus

Auctore Ad. TANQUEREY

EDITIO QUINTA

Typis Societatis Sancti Joannis Evangelistæ

DESCLÉE et SOCII

ROMÆ-TORNACI (Belg.) PARISIIS

1919

Quinta editio Synopsis Theologia? Dogmatica? et Moralis, auctore
Ad. Tanqueray.

1

Nihil obstat.
A. Ber r UF

Impr imat ur :
Parisiis, die Cr' Aprilis 1919.
T LEO-A DOLPH US CARD. A M E T T E
Arch. Paris.

Nihil obstat.
V. Ca nt in k a u Can., Cens. libr.

Impr imat ur .
Iornaci, die 14 Augusti 1919.
t A. M. Epus Tornaccn.

De Virtute ^Justitiæ.

Objeéhim et divisio Traclalûs .	i
Justitiæ notio et species .	»
Juris natura et divisiones .	/
Divisio materiæ.	» »

PARS PRIMA : De ipsâ justitiâ.

CAP. I. De existentiâ Juris.

Status quæstionis.....	«5
Art. I. De objecto Ju r i s	»5
§ I. <i>De b07iis internis</i>	»5
De bonis corporis et animæ .	>5
De bono famæ.....	17
De proprii ingenii fœtibus	18
§ II. <i>De dominio in bona fortunæ</i> — — — —	20
Sect. I. De ipso jure bona externa possidendi.	20
I. <i>Socialism! historia delineatur</i>	20
Praenotanda.....	20
Praecipuae hodierni socialism! causae	21
Hodierni socialism! historica evolutio	-4-
Hodierni socialism! praecipuae formae .	27
II. <i>'Diesis catholica de jure proprietatis exponitur et pro batur</i>	3-
III. <i>Exponuntur ac solvuntur colledlivistarum argumenta</i>	45
IV. <i>Media ad socialismum prcccavendum</i> .	5»
Sect. II. De variis bonorum fortunæ generibus et domi nio semipleno	53
I. <i>De variis bonorum fortune generibus</i>	53
II. <i>De dominio semipleno in bona externa</i> .	54
De limitatione juris disponendi — — — —	».
De jure fruendi	55
I)e limitatione juris excludendi	'7

index analyticus.

§ Ili. De dominio hominis in aliorum servitia, sett de servitude.....	5«
Status quaestionis.	58
Thesis probatur.....	
Art. II. De Subjecto juris	61
§ I. Principium generale.....	61
§11. De dominio filiorum familias	
§ III. De dominio uxorum.....	65
Praenotanda.....	65
De conventionibus matrimonialibus juxta codicem gallicum.....	
Principia moralia de dominio uxorum	68
§ IV. De dominio clericorum sceclarium	70
§ V. De dominio personarum moralium	75
Notio et species personarum moralium	75
I)e ipso jure consociationis.....	76
De dominio Ecclesiarum.....	81
Art. III. De \ \r iis modis acquirendi dominium	87
§ I. De occupatione.....	87
De occupatione animalium	88
De occupatione thesauri.....	9«
De occupatione rerum amissarum	92
De occupatione bonorum derelictorum et vacantium	94
§ II. De accessione.....	95
3 HI- De proscriptione	98
De legitimitate praescriptionis acquisitivæ	98
De conditionibus ad aqquisitivam præscriptionem requisitis.....	10!
De piæscriptione liberativâ.....	106

CAP. II. De injuria, seu de læsione juris

Art. I. Prævoit \nda de crimine seu injuria in genere	110
3 I. De criminum causis et remediis	110
De causis ad crimen impellentibus.	110
De mediis quibus præcaveri aut saltem minui possunt crimina.....	118
§11. Principia generalia de injuriâ	120
Art. II. De injuriis circa bona corporis	
§ I. De suicidio.....	123
Conspectus historicus	123
De suicidio directo intento	
De suicidio indirecto	
Corollaria.	»jo
§ II De homicidio	*33
De occisione directâ, indirectâ innocentis	

De occisione malefaftnrum.....	135
Du occisione injufti agrefforîs	140
§ III. <i>Dc duello</i>	«45
3 IV. <i>De hello</i>	.. 151
Prænotanda.....	«5«
De legitimitate belli	'5*
De modo bellum gerendi	«54
De officiis ducum ac militum.....	.156
<i>Scholion</i> de feditiõne et tyrannicidio.....	«57
Art. III. De injuriis circa bona animi.....	«S?
§ I. <i>Dejudicio temerario</i>	« 5*
§11. <i>De detractiõne feu diffamatiõne</i>	161
Notio et fpecies.....	161
Malitia et gravitas.....	«63
De licita manifefatione occultorum vitiorum.....	«^6
De audientibus detraélionem.....	169
<i>Scholion</i> de fufurratiõne.....	«7°
§ III. <i>De coutumeliâ, feu Iafione honoris</i>	'7'
§ IV. <i>De Iafione veritatis</i>	«73
De falfo testimonio.....	«73
De mendacio.....	*75
De violatiõne secreti	«\$3
Art. IV. De injurus circa bona fortunæ, feu de furto. 189	
§ I. <i>De naturi et gravitatefurti</i>	«89
Notio et variæ furti fpecies	«89
Principium generale de gravitate furti.....	«9°
Quænam materia fit gravis?.....	«9«
De furtis minutis	«93
§11. <i>De caufis ab occupatiõne rei aliena excufantibus</i>	95
De neceffitate.....	«95
De occultâ compensatione.....	'97

Cap. III. De reftitutione, feu reparatiõne
juris læfi.

Prænotanda de notione et obligatione reftitutionis.....	201
Art. I. De Radicibus reftitutionis.....	203
§ I. <i>De injufta damnifications</i>	203
I. Principia generalia et corollaria.....	204
§ II. <i>De injufta poffeffiõne rei aliena</i>	213
Axiomata quædam exponuntur.....	213
I. De poffeffore bonæ fidei.....	214
De obligatione poffefforis bonæ fidei quoad rem ipfam. 214	
De obligationibus et juribus poffefforis bonæ fidei quoad fruélus	217
De ejufdem juribus et obligationibus quoad impensas.....	218

II. De possessore malæ fidei.....	219
III. De possessore dubiæ fidei.....	
III. <i>De cooperatoribus tn damnum</i>	223
i° Quinam cooperatores ad restitutionem teneantur?	
De mandante seu jubente.....	
De consulente.....	225
De palpone.....	
De consentiente.....	227
De receptante.....	
De participante.....	
De cooperatoribus negativis.....	230
20 De cooperatorum restitutione in solidum	232
Art. II. De modo restituendi.....	235
§ I. <i>De circumstantiis restitutionis in genere.</i>	235
Cui restituendum sit ?.....	235
De loco ubi sit restituendum.....	238
De tempore quo sit restituendum - - - -	239
De modo restitutionis.....	239
§ II. <i>De restitutione quoad certa bona in specie</i> .	240
I. De restitutione ob damnum in bonis corporis .	240
Ob homicidium ac vulnerationem - - - -	240
Ob duellum	243
Ob stuprum aut fornicationem.....	243
Ob adulterium.....	245
II. De restitutione quoad bona animi	246
De restitutione famæ.....	246
De restitutione honoris	248
III. De restitutione ob impeditam consecutionem ali	
cujus boni	249
IV. De restitutione propter tributa defraudata	250
Art. III. De causis a restitutione excusantibus	254
§ I. <i>De causis ad tempus excusantibus</i>	255
§ II. <i>De causis a restitutione excusantibus in perpetuum</i>	257

PARS ALTERA : De Contractibus.

Cap. I. De contraétibus in genere

ART. I. Prænotanda	262
De generali conceptu contractus .	262
De vi legalium nullitatum in conscientia.	264
Ar i. II. De consensu ad contractum requisito.	266
I. De dotibus ad consensum requisitis	266
II. De vitiis quæ consensui nocere valent	268
De errore - - - -	269

Dedolo	.271
De vi et metu	271
AR I. III. I)E OBJECTO SEU MATERIA CONTRAC TUS	.273
Principium.....	274
Conclusiones praëlicæ	277
ΑΚΤ. IV. De subjecto contractus sec de πλ ι ι ι ι τ λ ι ε	
CONTRAHENTIUM — — — —	278
A RT. V. De EFFECTIBUS CONTRACT UUM	281
De natura obligationum — — — — — — — —	282
De speciebus obligationum	283
De extindione obligationum	285

C AP. II. De contractibus in specie.

A R 1.1. I)E CONTRACT IBUS GRAT UITIS.....	29°
j I. <i>De promissione</i> — — — — — — — — .	29°
§ II. <i>De donatione</i>	293
ÿ 111. <i>De testamentis</i>	295
De jure testandi.....	295
I)æ formis legalibus requisitis ad \alorc m testamenti	299
I)æ juribus et oneribus Icgatariorum.....	3°3
De cessatione testamenti.....	3°4
g 1V. <i>De iis qute donationi et testauu ntis communia sunt</i>	3°5
De incapacitate donandi aut accipiendi	3°5
De quibusdam modis donandi a lege prohibitis	3°"
De limitatione facultatis donandi per reservationem he- reditariam	3°9
V. <i>De Successionibus</i> . . . . . — — — — — — — —	3
Quinam ad successionem vocentur ex jure gallico?	3'?
De acceptatione et repudiatione successionis.	.3*"
De partitione bæredilatis.....	3,s
A RT. II. ÜE CONTRACTIBUS ONEROSIS CERTI EVENTUS	32°
§ I. <i>De emptione-venditione</i> — — — — — — — —	32°
De justo pretio.....	321
De officiis venditoris.....	32"
De officiis emptoris.....	33°
De quibusdam emptionis-venditionis speciebus	.33'
§ 11. <i>De locationc-conduflione</i>	33®
De locatione rerum.....	33(
De locatione, seu susceptione operis	33s
§ III. <i>De locatione operarum, seu de contractu laboris.</i>	34°
I. De contradu laboris generatim spectato	34°
Conspedus historicus	34°
De natura hujus contraélfts	342
De officiis operariorum . . . . . , , , ...	344

De officiis dominorum	*34
De interventu Statûs in contraôlu laboris.	35]
II. De salario opificum.....	356
De normâ justi salarii.....	350
Systema liberalium.....	356
Systema socialistarum.....	35\$
Doôlrina Catholica.....	
De mediis quibus augeri possit salarium	-365
III. De collegiis opificum (Syndicats professionnels) . . .	369
IV. De cessatione ab opere (grèves).....	3/6
V. De mediis quibus melior effici possit conditio opifi- cum.....	381
§ IV. <i>De mutuo oneroso^ seu de contradit crediti</i>	393
Status quæstionis.....	393
Exponitur doôlrina utriusque Testamenti de mutuo . . .	395
Antiquorum philosophorum theoriæ de mutuo	397
Patrum et Conciliorum doôlrina de usura usque ad sæc. XII.....	398
Scholasticorum theoriæ et Conciliorum decreta ad sæc. XVI.....	402
Modernorum theoriæ.....	407
Doôlrina Benediôli XIV et Rom. Congregationum de mutuo.....	409
Hodiernæ theoriæ.....	413
Solutio proposita et conclusiones prædicae	41É
§ V. <i>De contractu societatis</i>	421
Art. III. De contractibus aleatoriis.....	425
§ I. <i>De assecuratione</i>	;26
§ 11. <i>De ludo, sponsione et loteria</i>	43]
§ III. <i>De speculationibus Bursa – – – –</i>	.1?.1

De Varus Hiatum
obligationibus.

Status quæstionis	439
Divisio traôlatûs.	439

CAP. I. De officiis laicorum.

Art. I. De officiis ad vitam domesticam spectantibus . . .	440
§ I. <i>A. mutuis parentmn acfiliorum officiis.</i>	440
I D jure quod parentibus inest proprios filios edu- candi.....	441
II. De officiis parentûm erga filios	448
De amore parentûm erga filios.	448

De educatione filiorum	— — — —	•	45°
De providentia parentûm erga filios.			458
III. De officiis filiorum erga parentes		•	460
De amore parentibus debito		•	460
De reverentia parentibus debita		•	463
De obedientiâ parentibus debitâ		•	464
§ II. <i>De officiis dominorum et famulorum</i>		•	466
De officiis dominorum	— — — —	■	467
De officiis famulorum.....		•	470
Art. II. De officiis e societate civili dimanantibus.		•	47°
§ I. <i>De officiis superiorum et subditorum in genere</i>		•	472
De officiis superiorum, seu principum		•	473
De officiis subditorum	— — — —	•	475
§11. <i>De officiis quorundam civium in specie</i>		•	478
De iudicibus et juratis	— — — —	•	478
De advocatis.....		•	483
De aélore, reo et testibus		•	
De medicis.....		•	4^5

CAP. II. De officiis clericorum.

Art. I. De OFFICIIS CLERICORUM IN GENERE	— — — —	488
De externo clericorum habitu et tonsurâ.		4'9
De negotiis et artibus clero vetitis.....		492
De vitandis quibusdam obleélamentis	— — — —	500
Art. II. De officiis clericorum qui sacris ordinibus		
SUNT INITIATI.....		503
§ I. <i>De coelibatu ecclesiastico.....</i>		503
Conspeéius historicus		504
Motiva quibus innititur lex cœlibatûs	— — — —	508
Media quibus servari debet		514
§ II. <i>De recitatione divini officit.....</i>		5'0
De obligatione officium recitandi		517
De modo illud recitandi		.522
Art. III. De officiis presbyteris, pr.eser iim parochis,		
SPECIALIBUS.....		j29
De obligatione docendi		53°
De obligatione regendi		532
INDEX ALPHABETICUS RERUM.....		537

ELENCHUS AUCTORUM SÆPIUS
IN HOC VOLUMINE ALLEGATORUM.

I. De re morali et canonicâ.

Acta S. Sedis, seu ephemerides Ronne editæ, in quibus promulgantur
S. Pontificis Alla, necnon Romanarum Congregationum decreta.

Aertnys, C. SS. R., *Theologia Moralis*, Tornaci (Casterman), 1896.

Allègre, *Le Code civil commenté*, Paris, 1902 (Roger et Chernoviz).

(S.) Alphonsus Maria de Ligoio, 1696-1787; *Theologia Moralis* et
Homo Apostolicus; optima editio Theologûe recenter prodiit, curante
Haringer, Ratisbonæ, 1879.

Ami du Clergé, *Revue de toutes les questions ecclésiastiques*, I. angles.
Angers, (Conférences d'), sur les Etats, Paris, 1829-30.

Angelis, Philippus de, 1824-1881, *Prælectiones Juris Canonici*,
Romæ, 1877-1885.

(I.) Annibale, Joseph, 1815-1892, *Summula Theologia Moralis*,
3^a ed., Romæ.

Antoine, Paulus, S. J., 1679-1743, *Theologia moralis universa*.

(S.) Antoninus, O. P., 1389-1459, *Summa theologica*, Veronæ.

Bacuez S. S., *Pe Vintérêt et de Fusure*, Paris, 1891.

Ballerini, Petrus, 1690-1764, et Hieronymus, 1702-1764, *De Jure
divino et naturali circa usinas*, Bononiæ, 1747.

Ballerini-Palmieri, S. J., *Opus Morale a Ballerini conscriptum et a
Palmieri, cum annotationibus*, editum, Prati (Giachetti), 1899.

Baltimoreense Concilium Plenarium II et III, Baltimore (Murphy).

Batnesius, J., O. S. B., *Dissertatio contra equivocationes*, Parisiis,
1625.

Berardi, /Emilius, *Praxis Confessoriorum*, 4^a ed., Faventiae, 1904.

Beusch, S. J., t. 1743. *PMLû et contraftibus in genere*, apud
Migne, Curs, theol., t. XVI.

Billuart, O. P., 1685-1757, *Summa S. Thome hodiernis academiis
accommodata*, nov. ed., Parisiis, 1872.

Bizarri, *Colleflanea in usum Secretaria S. Cong. Kpiscop. et Regu-
larium*, Romæ, 1893.

Bona, Joannes, Ord. Cisterc., 1609-1674, *De divinâ psalmodia*,
Parisiis, 1663.

Bouquillon. *Theologia Moralis Fundamental*, ed. 3^a Brugis et
Parisiis, 1903.

Bucceroni, S. J., *Enchiridion morale*, Romæ, 1887; *Institutiones
theologiæ moralis*, Romæ, ed. 4^a, 1900.

Cajetanus, Thomas de Vio, O. P., 1469-1534, *Summula casuum*.

Cappelmann, Carolus, *Medicina Pastoralis*, Aquisgrani, 1896.

Caramuel, O. Cisterc., 1602-1682, *Theologia moralis fundamentalis*,
Francofurti, 1652.

(S.) Carolus Borromæus, 1538-1584, *Acta Ecclesia Mediolanensis*.

Carrière, Joseph, S. S., 1795-1864, *Prælectiones theologiae majores de Justitiâ et Jure, de Contraflibus*, Parisiis, 1839-1844.

Castelein, S. J., *Institutiones Philosophia moralis et socialis*, Lovanii, 1899.

Cavagnis, *Institutiones Juris publici ecclesiastici*, 3^a ed., Romæ

Collet, Petrus, 1697-1770, *Theologia moralis universa*, Parisiis, *Institut, theologiæ moralis*, Parisiis, 1745; *Traité de l'office divin*, Paris.

Crolly, *Disputationes theologicae de justitiâ et jure*, Dublini, 1870-77.

Decretales Gregorii IX, *pars præcipua Corporis Juris canonici*, editio critica a Richter et Friedberg edita.

Denzinger, *Enchiridion Symbolorum ac definitionum...* Wirceburgi, 1900.

Deville, *Les Opérations de Bourse devant la conscience*, Lyon, 1854.

Duballet, *Traité des Paroisses et des Curés*, Paris, 1901 (Oudin).

Elbel, O. Min., f. 1756, *Theologia moralis, decalogalis et sacramentalis*; nova editio a Bierbaum edita fuit, Paderbornæ, 1894.

Espen (Van), 1646-1728, *Jus ecclesiasticum universum*, Lovanii, 1753.

Fagnanus, Prosper, 1587-1678, *Commentaria in quinque Decretalium libros*, Romæ, 1661.

Ferraris, Lucius, O. Min., *Prompta Bibliotheca canonica, juridica, moralis*, Romæ, 1760; nova editio curante Migne edita.

Gardellini, Aloysius, *Decreta authentica Cong. SS. Rituum*, Romæ. 1808 etsq.; nova editio Romæ prodit, 1899 et sq.

Génicot, S. J., *Theologicæ Moralis Institutiones*, Lovanii (Polleunis et Ceuterick), 1900.

Godts, *Scopuli vitandi in pertradianda quaestione de conditione opificum*, Tornaci, 1896.

Gousset, Thomas, 1792-1866, *Théologie Morale*. Paris (Lecoffre).

Gratiani *Decretum, seu Concordantia discordantium canonum, pars prima Corporis Juris canonici*, ed. Richter- Friedberg.

Gryse, (E. J. de), *De contraflu condictionis*, Rollarii Flandrorum, 1895.

Haine, Antonius, *Theologicæ moralis elementa*, ed. 3^a Romæ, 1899.

Haunoldus, S. J., 1609-1688, *De Justitiâ et jure privatorum*, Ingolstadtii, 1672.

Hay, H., *de Mutuo et usurâ*, Angers, 1902.

(D') Hulst, *Conférences de Notre-Dame*. Paris (Poussielgue)

Icard, S. S., *Prælectiones Juris canonici*, Paris (Lecoffre).

Jaugey, Viétor, *De Virtutibus Cardinalibus*, Parisiis, 1876.

Kenrick, 1797-1863, *Theologia Moralis*, Mechliniæ, 1861.

Konings, A., C. SS. Redempt., *Theologia Moralis*, Neo-Eboraci (Benziger), 1900.

Lacroix, S. J., 1652-1714, *Theologia Moralis*, Mediolani, 1724.

- Laymann, S. J., 1576-1625, *Theologia Moralis*, Moguntiae, 1709.
- Lehmkuhi, S. J., *Theologia Moralis*, Fnburgi BrisgOviæ, 1898.
- Lessius, S. J , 1534-1623, *DeJustitia etjure cceterisque virtutibus Cardinalibus*, Antuerpiæ, 1632.
- Lugo, Joannes de, S. J., 1583-1660, *De Juslitiâ etJure*, Lugduni, 1652.
- Maffei, Franciscos Scipio, *Dell'impiego del Denaro*, Verona, 1744.
- Marc, Clem., Cong. SS. Redempt., 1887, *Institutiones morales Aiphonsiance*, Romæ et Lugduni, 1886 et 1900.
- Marres. *DeJustitia*, Ruræmundæ, 1889.
- Martinet. *Theologia Moralis*, Parisiis, 1867.
- Mastrofini, Marcus, 1834, *Le Usure*, Milano, 1833; gallice redditum : *Discussion sur Tusure*, Lyon, 1834.
- Mayol, Josephus, O. P.. *Summa moro'is doflrintc thomisticce. circa decern pncepia Decalogi*, Avenione, 1704, ap Migne, Curs. Theol., t. XIV.
- Meyer. S. J., *InstitutionesJuris naturalis*, Friburgi (Herder), 1900.
- Molina, Ludovicus, 1535-1600, S. j., *De Juslitiâ etJure*, Colonia Allobrogum, 1735.
- Muller, E., 1822-1888, *Theologia Moralis*, Vindobonæ (Mayer), 1894.
- Newman. J. H., *Apologia pro vita sua*, 5. ed., London et New York.
- Noldm, S. J., *Summa Theologice Moralis, De Prceceptis Dei et Ecclesiae*, Æniponte, 1902.
- Pagès, j 1841, *Dissertation sur le prêt à intérêt*, Lyon, 1838.
- Paris, (*Statuts Synodaux de*). Paris, 1902.
- Pirhing. S. J., 1679, *Jus canonicum in 5 libros Decretalium distributum*, Dilingæ, 1674.
- Pottier, *DeJure etJustitia*, Leodii, 1900.
- Raynauldus, Th, S. J., *De ccquivocatione et mentali restriflione. inlr e/us Opera*. Lugduni, 1565, t. XIV.
- Reiffenstuel, Anacletus, O. Mm., 1641-1703, *Jus Canonicum univsum*, Venetus, 1755.
- Reuter, Joannes, S. J., *Theologia moralis quadripartita*, Colomæ, 1750.
- Roskovany, Augustinus de, 1807-1892, *Ccelibatus et Breviarium*. Pesthini, 1861-1888.
- Rosset, Michael, *De sacramento matrimonii Tractatus dogmaticus, moralis, canonicus, liturgicus etjudiciarius*, S. Joannis Maurianæ et Parisiis, 1895-96.
- Sabetti, Aloysius, S. J., *Compendium Theologiie moralis*, ed. 12 Neo-Eboraci et Ratisbonæ (Pustet), 1896.
- Salmanticenses, *Cursus theologice moralis*, Vcnetiis, 1764.
- Sanguinetti, Sebastianus, S. J., *Juris ecclesiasticiprivati institutiones*, Romæ, 1890.

§in Francisons, *P'celeDionesjuris canonic*·, qua iterum edidit *Leitner*. Ratisbonæ, 1899.

Sayrus, Gregorius, 1570-1602, *Clavis regia sacerdotum casuum conscientia*·, Venetiis, 1618.

Scavini, Petrus, *Theologia moralis universa*, cd. 154, Mediolani, 1896.

Schmalzgrueber, Francisais, S. J., 1663· 1735, *Jus ecclesiasticam uni-re·sum*, Romæ, 1843.

Soto, Dominicus de, O. P., 1494-1560, *De [ustitià etjure*, Sal man-ti» æ, 1556.

Sporer, Patritius, O. Min., + 1714, *Theologia moralis, decalogalis et sacramenfal*is, Venetiis, 1724; nova editio curante Bierbaum edita, Paderbornæ, 1897.

Suarez, Franciscus, S. J., 154F-1617, *Opera omnia*, Parisiis, 1856.

Surbled, *La morale dans ses rapports avec la Médecine*, Paris (Retaux), 1900,

Taparelli, S. J., *Essa· de Droit naturel*, Paris (Casterman), 1875.

(S.) Thomas Aquinas, O. P., *Opera omnia*, Parmæ. 1852.

Thomassin, Oiat., *Ancienne. et nouvelle discipline de l'Eglise*, Paris, 167S; opus latine redditum : *Têtus et Nova Ecclesiie disciplina*, Parisiis, 1688; *Traite de la vérité et du mensonge*, Paris, 1691; *Traité du négoce et de Pusure*, Paris, 1697.

Valentin, *Examen sur les Commandements*, Lyon, 1869; *Examen sur les devoirs et les péchés des diverses professions*, Lyon, 1844.

Van der Velden, O. Mm., 1798 1857, *Principia theologia moralis theoretice exposita*, Parisiis, 1882.

Van Gestel, *De justitia et lege civili*, Groningæ, 1896.

Van Roey, *De justo auflario ex contraflu crediti*, Lovanii, 1903.

Vermeersch, *Qiuestiones dejuslitiâ ad usum hodiernum scholastice disputahe*, Brugis (Beyaert), 1901.

Victoria (Fr. de) 1480-1546, *Rclefiiones morales*, Colonia', 1696.

Viva, Dominicus, S. J., 1648-1710, *Damnatie theses ab Alexandro VII, Innocentia IX et Alexandro VIII*, Neapoli, 1708.

Vogler, Josephus, S. J., 1661 1708, *Juris cultor theologus circa obligationes restitutionis in genere*, Ingolstadii, 1733·

Zech, Fr. Xaverius, S. J., 1692 1772, *Rigor moderatus doctrinie pontificia circa usuras*, ap. MIGNE, Theol. Curs., t. XVI.

II. De re juridica et sociali.

Agnel et de Corny, *Manuel général des Assurances*, Paris, 1900.

Albert, *La liberté de tester* (thèse), .Angers et Paris (Larose , 895.

Allard, P., *Les esclaves chrétiens*, Paris (Lecolire), 1876; *Esclaves, Serfs et Mainmortables*, Paris, 1883.

American Journal of Sociology, revue sociologique publiée à Chicago.

Antoine, S. J., *Cours d'Economie sociale*, 2e ed., Paris (Guillaumin).

Ashley, W. .//; *introduction to english economic history and theory*, London, 1892-93; trad, en français par Bondonnet Bouyssy : *Histoire et doctrines économiques de l'Angleterre*, Paris (Giard et Brière) 1900.

Avenel (G. d'), *La Fortune privée à travers sept siècles*, Paris (Colin), 1895.

Bastiat, *Harmonies économiques*, Paris, 1851.

Baudry-Lacantinerie, *Précis de Droit civil*, Paris (Larose), 1899.

Bellamy, *Looking backward*, Boston, 1888; *Equality*, 1897.

Beauregard, *Essai sur la théorie des salaires*, Paris, 1887.

Benoist, Ch., *L'ouvrière de l'aiguille à Paris*.

Bernstein, *Socialisme théorique et social démocratie pratique*, traduit de l'allemand par Al. Cohen, Paris (Stock-).

Blanc, *Les Corporations de métiers*, Paris, (Letouzey et Ané), s. d.

Blatchford. *Merrie England*, London, 1895.

Bhss. W., *Encyclopedia of social reform*, New York (Funks and Wagnals), 1897; *Communism of J. Ruskin*, London and New York, 1891.

Bohm-Bawerk, E., *Histoire critique des théories de l'intérêt et du capital*, trad, par J. Bernard, Paris, (Giard et Brière), 1902.

Bonfils, *Manuel de Droit international*, 3e éd., Paris (Rousseau), 1901.

Bourdeau, J., *L'Evolution du socialisme*, Paris (Alcan), 1901.

Brandts, *Les grandes lignes de l'Economie politique*, Louvain, 1904; *Législation du travail, comparée et internationale*, Louvain, 1903; *La petite industrie contemporaine*, Paris (Lecofire), 1902.

Bulletin de l'Office du Travail, revue statistique des questions ouvrières, Paris, (Colin).

Bureau, P., *Le Homestead, ou l'insaisissabilité de la petite propriété foncière*, Paris (Rousseau), 1896; *L'association de l'ouvrier au profit du patron, et la participation aux bénéfices*, Paris (Rousseau), 1898; *Le Contrat de Travail et le rôle des syndicats professionnels*, Paris (Alcan), 1902.

Capart, S. J., *La propriété individuelle et le collectivisme*, Namur, 1898.

Castelein, S. J., *Le socialisme et le droit de propriété*, Bruxelles, 1896.

Cathrein, S. J., *Socialism*, New-York (Benziger), 1892.

Cauderlier, *L'Evolution économique du XIXe siècle*, Bruxelles et Paris, 1903.

Caulet, *L'Avocat du clergé*, Paris, (Lethielleux), 1897.

Cauwès, *Cours d'Economie Politique*, Paris (Larose), 1893.

(Le) Correspondant. 37 rue St-Guillaume, Paris.

Dupanloup, *De l'Education*, 7e cd., Paris, 1866; *Lettres sur l'Education des Filles*, Paris, 1879; *l'Œuvre par excellence*.

Durkheim, *Le suicide, étude de sociologie*, Paris (Alcan), 1897.

Eichtal (E. d'), *Socialisme, Communisme et Collectivisme*, Paris (Guillaumin), 1901.

Ely, R. T., *French and German Socialism in modern time*. New-York, 1883; *The Labor movement in America*, New-York, 1886; *Monopolies and Trusts*, New-York, 1900.

Espinas, *La Philosophie sociale du XVIIIe siècle et la Révolution*, Paris, 1898; *Histoire des doctrines économiques*, Paris (Colin), s. d.

Fagnot, *Le syndicalisme anglais*, Paris, 1903.

Faguet, *Le libéralisme*, Paris, 1903

Favre, J., *Le prêt à intérêt dans l'ancienne France*, (thèse), Paris. 1900.

Fonsegrive, *La Crise sociale*, Paris (Lecoflre), 1901.

Foville, (A. de), *La France économique*, Paris (Colin), 1857; *Le Morcellement*, Paris (Guillaumin), 1885.

Garraud, *Précis de Droit criminel*, 8e éd., Paris (Larose), 1904.

Garriguet, L., *Etudes sociologiques : La Propriété, Le Capital, Le Contrat de travail, Le Salaire, L'Association*, Paris (Bloud et Barrau), 1901-1904.

George, H., *Progress and Poverty*, New-York, 1883; *The Land Question*, 1898; *The condition of Labor*, New-York, 1891.

Gide, Ch., *Principes d'Economie Politique*, 8e éd., Paris (Larose), 1903; *La Coopération*, ibid., 1900; *Les sociétés coopératives de consommation*, Paris (Colin), 1904.

Gilman. *Profit sharing*, London and New-York, 1892.

Goyau, *Autour du Catholicisme social*, Paris (Perrin), 1897.

Grégoire (Goyau), *Le Pape, les Catholiques et la Question sociale*, Paris (Perrin), 1899.

Grotius, *De jure belli ac pacis*, Hagæ, 1680.

Guignebert, *Tertillien* (thèse), Paris (Leroux), 1901.

Guibert, *L'Educateur apôtre*, Paris, 1894.

Harmel, *Catéchisme du Patron*, Paris, 1889; *Manuel de la Corporation chrétienne*, l'ours (Marne), 1879.

(I') Haussonville, *Salaires et misères de femmes*, Paris (Calmann Lévy,) 1900; *Socialisme et charité*, Paris, 1896.

Howell, G., *Trade unionism new and old*, London, 1894; *Conflicts of Capital and Labor*, London, 1890.

Hubert-Valleroux. *Le Contrat de travail*, Paris (Guillaumin), 1895; *Les Corporations d'Arts et Métiers; La Coopération*, Paris (Lecoflre), 1904.

Hudelot, *Traité des obligations*, Paris, 1901, Larose.

Janet, P., *La Morale*, 5e éd., Paris (Delagrave), 1895.

Jannet, Claudio, *Le Socialisme d'Etat*, Paris (Plon), 1890; *Le Capital, la Spéculation et la Finance*, Paris, 1892.

Jay, R., *La protection légale des travailleurs*. Paris (Larose), 1904.

Joly, II., *Le Combat contre le crime*, Paris, s. d. : *A la recherche de l'éducation correctionnelle*, Paris, 1902; *L'Enfance coupable*, Paris (Lecoflre), 1904.

Kannengieser, A., *Les Catholiques allemands*, Paris (Lethielleux), 1892.

Kaustky, *Le Marxisme et son critique Berstein*, Paris (Stock), 1900.

Kerby, W. J., *Le Socialisme aux Etats-Unis*, Bruxelles, (Gcemaire), 1897.

Kropotkine, *La Coiquète du pain*, Paris (Stock), 1893; *L'Anarchie*, 3e éd., Paris, 1903.

Laveleye, (E. de), *De la propriété et de ses formes primitives*, Paris (Alcan). 1901; *Le Socialisme contemporain*, Paris (Alcan).

Leplay, *La Réforme sociale*, 'tours (Maine), 1884; *L'organisation du travail*, 1888.

Leroy-Beaulieu, Anatole, *La Papauté, le Socialisme et la Démocratie*, Paris (Calmann-Lévy), 1893.

Leroy Beaulieu, Paul, *Traité de Économie politique*, Paris (Guillaumin), 1896; *Le Collectivisme*, Paris, 1893; *Essai sur la répartition des richesses*, 4e éd., Paris (Guillaumin), 1896.

Lemire, *Le Coin de terre et le Foyer* (revue); *Le Bien de famille, et divers discours*, Paris, rue Lhomond.

Levasseur, *Histoire des Classes ouvrières en France*, 2e éd., Paris (Rousseau), 1900-1904; *L'Ouvrier américain*, Paris (Larose), 1898.

Lombroso, *L'Homme criminel*, 1875; *La Femme criminelle*, 1896; *L'Homme délinquant*, 1897; *D'Anthropologie criminelle*, 1890; *Nouvelles recherches de Psychiatrie*, 1892, t Paris, Alcan).

Malioc, W. H., *Social equality*, London; trad, en français par Salmon, Paris, 1883; *Property and Progress*, London and New-York, 1884.

Malon, *Le Socialisme intégral*, Paris, 1892-94; *Histoire du socialisme*.

Martin St Léon, *Cartells et Trusts*, Paris (Lecoffre), 1903; *Histoire des corporations de métiers*, Paris (Guillaumin), 1897; *Le Compagnonnage*, Paris (Colin).

Marx, Karl, *Das Kapital*; traduction française par Borchardt et Vanderryt, Paris (Giard et Brière), 1900-1902; *Extraits par P. La-e a k g u e î / Critique par V. Pareto*, Paris (Guillaumin), s. d.

May, J. W., *The law of insurance*, 4th éd., revised by Gould, Boston, 1900.

Millerand, *Le socialisme réformiste français*, Paris (17, rue Cujas),

Musée social (l.e), *Revue et collection de documents et mémoires sur les questions sociales*, chez Rousseau, Paris.

Pareto, Vilfredo, *Les systèmes socialistes*, Paris (Giard et Brière),

Pelioutier, *La vie ouvrière en France*, Paris (Schleicher), 1900.

Perin, Ch., *De la richesse dans les sociétés chrétiennes*, Paris (Lecoffre). 1882-

ELENCHUS AUCTORUM.

Pic, Patii, *Traité de législation industrielle*, Paris (Rousseau' 190 ;.

Planiol, *Traité élémentaire de Droit civil*, 2e éd., Paris (Piichon) 1902-1903.

Pothier, *Donations testamentaires*, Paris, 1777.

Proal, L., *Le Crime et la peine*, Pans (Alcan), 3e éd., 1899; *Le Crime et le suicide passionnels*, Paris, 1900.

Proudhon, *Qu'est-ce que la propriété*, Paris, 1840; *Création de ior-dre dans l'humanité, ou Principe d'organisation politique*, 1843; *Inté rit et principal*, 1849.

Questions actuelles (Les), *revue documentaire*, 5, rue Bayard, Paris
Quinzaine (La), 45, rue Vaneau, Paris.

Rae, *Contemporary socialism*, 2nd ed., London and New York. 1898.

Rambaud, Jos., *Eléments d'Economie politique*, Paris (l. arose); *Histoire des doctrines économiques*, Paris (Larose).

Réforme sociale (1λ), *revue publiée par la Société cTEconomie sociale* 54, rue de Seine.

Renard, G., *Le régime socialiste*, 2e éd., Paris (Alcan), 1898.

Revue des Deux-Mondes, 15, rue de l'Université, Paris.

Richer, *Où mène le socialisme*, Paris, 1893.

Rivière, *Codes et Lois usuelles*, Paris (Marescq), 1897, avec suppléments pour chaque année.

Rivière, E., *Vingt ans de vie sociale*, Paris et Blois, iq o i.

Rivière, **1** *La Terre et batelier, Jardins ouvriers*, Paris, (Lecofire), »904.

Rocquigny (Cu de), *Les Syndicats agricoles*, Paris (Colin).

Rostand, *L'AClion sociale par l'initiative privée*, Paris (Guillaumin), 1892-1902.

Rothe, Tancredi, *Traité de Droit naturel*, t. IV, *Droit laborique*, Paris (Larose), 1904.

Rousiers (de). *Les industries monopolisées aux Etats-Unis*, 1900; *Les syndicats industriels de producteurs en France et à Pétranger*, 1901; *Le Trade-unionisme en Angleterre*, 1904, — Paris (Colin).

Rutten (Mgr), *Le mouvement syndical chrétien en Belgique*, Gand, 1903; *Nos grèves houillères et l'aClion socialiste*, Paris (Alcan).

Say Chailley, *Nouveau Dictionnaire d'Economie politique*, Paris (Guillaumin), 1895.

Schæffle, *La quintessence du socialisme*, trad, par Benoit Malon, Paris (17, rue Cujas.)

Schloss. *Methods of industrial remuneration*, London, 1898; trad, en français par Riss : *Les modes de rémunération du travail*. Parts (Giard et Brière), 1902.

Science Sociale (La), *revue de sociologie*, à Paris, chez Didot.

Seilhac (L. de). *Le Monde socialiste*. Pans (Lecofire), 1904; *Syndi cats ouvriers, Fédérations, Bourses de Travail*, Paris (Colin), 1902.

ELENCHUS AUCTORUM.

Seligman. *Essays on taxation; 'Progressive taxation*, New-York, 1895.

Simon, *LOuvriere*. Paris (Hachette), 1861

Shaw. B. *Fabian, Essays in socialism*, London and New-York, 1891.

Soderini, *Socialisme el Catholicisme*, Lille (Soc. de St-Augustin), 1896.

Spencer, H., *Principles of Sociology*, London and New-York (Appleton); trad, en français par Cazells et Gerschel, *Principes de Sociologie*, Pans (Alcan).

Tarde, *La Criminalité comparée*, 5e éd., Paris (Alcan), 1902; *La Philosophie pénale*, y- éd , Paris (Giard et Brière), 1892.

Thery, *Exploiteurs et salariés*, Paris (Lecofltre).

Thiers, *De la propriété*, Paris, 1848.

Troplong. *Traité des donations et des testaments*. Paris, 1865; *De la Prescription; Du Contrat de prêt*.

Turgeon, *Le Féminisme français*, Paris (Larose), 1902.

Tunnann, Max, *Le Catholicisme social depuis TEncycl. Rerum Novarum*, Paris (Alcan), 1900; *Les Œuvres complémentaires de l'Ecole*, Paris (LecofTie), 1900; *Les Patronages*, 3e éd., Lecofltre, 1901.

Vandcrvelde, E., *Le Collectivisme et l'Evolution industrielle*, Paris (17, rue Cujas), 1900.

Vanlaer, *La participation aux bénéfices*, Paris (Rousseau), 1898.

Variez, *Les formes nouvelles de l'assurance contre le chômage*, ans (Rousseau), 1903.

Walker. *The ICages question*, New-York, 1876.

Webb. Sydney, *The history of trade-unionism*, London, 1894; *Socialism in England*, London, 1899

Weiler, *Arbitrage et conciliation entre patrons et ouvriers. L'organisation des conseils d'arbitrage établis en Angleterre*, Paris (Guillau-min), 1877.

Winterer, *Le socialisme contemporain*, 4e éd., Paris (Lecofltre), 1904.

Wright. Carroll D.. *The industrial evolution ofthe United States*; New-York, 1.895; trad en français par Lepelletier : *L'Evolution industrielle des Etats Unis*, Paris (Giard et Brière). 1901.

Λ; 13. – Inter opera allegata, quædam sunt quæ erroribus sca-
tent, nec proinde nonnisi caute legi possunt, et quidem ab iis qui
licentiam ab ecclesiastica auéloritate obtinuerunt, eo praesertim fine
ut adversariorum argumenta lucide exponere et inviète confutare
valeant.

De Virtute vJustittae

Objectum et divisio Tractatus.

1. Inter virtutes morales eminet *Justitia*, quâ *redditur cuique jus suum*; aliæ enim virtutes morales directæ et immediate solum subiectum perficiunt, dum justitia hominem ordinat ad alterum, ideoque bonum promovet non solum ipsius subiecti, sed etiam aliorum *.

2. Justitia una est c virtutibus *cardinalibus*, quæ ita vocantur quia sunt veluti cardines circa quos volvuntur ceteræ virtutes morales. De aliis jam dictum est in *Tr. de Virtutibus*; de justitia autem in speciali Tractatu agitur; cum enim multiplicia jura et officia complectatur, quibus homines inter se devinciuntur, fusiolem expositionem postulant tum *amplitudo* objecti, tum *difficultates* quibus hæc materia scatet: non enim facile definiri ac mensurari possunt jura et officia cujuslibet hominis, præsertim cum inter se pugnare haud raro videantur, et aliunde nostris diebus relationes inter humans familiæ membra frequentiores ac intricatiorcs evaserint.

In ipso limine Tractatûs accurate exponendum est quid sit *justitia*, ac proinde quid sit *jus* circa quod justitia versatur.

* Virtutem justitiæ exponendo, eo ipso declarabimus quousque se extendant *quintum*, *septimum*, *ofitavum* et *decimum* Decalogi præcepta, quæ vetant ne aliorum jura lædantur quoad vitam corporalem, bonam externam ac veritatem: “Non occides. Non furtum facies. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui” (*Exod.* XX, 13-17).

prolegomena.

DE JUSTITIA ET JURE

L Justitiæ notio et species¹.

3. i° Justitiæ multiplex significatio. Apud auétores sacros' vox justitia multiplicem obtinet significationem: (a) sæpe *complexum omnium virtutum* designat: "Beati qui esuriunt et sitiunt *justitiam*"; hinc S. Joseph dicitur "*justus*" quia videlicet omnibus virtutibus præditus erat; (b) quandoque etiam significat quemlibet *virtutis aflum*: "Attendite ne *justitiam* vestram (i. e. bona opera) faciatis coram hominibus⁵"; aut *virtutis habitum*: "Nisi abundaverit *justitia* vestra plus quam scribarum et pharisæorum, non intrabitis in regnum coelorum⁶" (c) cum autem virtutes christianæ in ipsâ justificatione infundantur, justitia sumitur etiam pro *justificatione*: "Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad *justitiam*¹", (d) tandem specialem virtutem justitiæ, quâ redditur alteri jus suum: "Statuit diem in quo judicaturus est orbem in *æquitate* *δικαιοσύνη*, quæ est græca vox pro justitiâ. Unde, quoties in Scriptura vox illa invenitur, sensus ex contextu definiri debet.

4.2' Justitiæ genuina definitio. (A) Quatenus est virtus specialis, justitia definiri solet: *virtus moralis cardi-*

*0'. *Thorn.*, 2. 2., q. 58; *Lugo*, disp. I; *Soto*, lib. III, q. 2; *lassius*, lib. II, cap. 1; *Carrière*, n. 2-7; *Pottier*, diss. 11; *Vermeersch*, n. 12-76.

* *Hebraice* justitia duplici rerbo exprimitur: *yoschir*, quod idem sonat ac *rectitudo*, quæ vias tortuosas devitat; et *tsedaqah*, quod *firmitatem* designat, quatenus justitia est norma minime flexibilis secundum quam actiones humana: peragi debeant. — *Grace* *δικαιοσύνη* oritur a radice *δικη*, quâ significatur *mos*, seu consueta ratio agendi, quia ut *justum* habebatur a Græcis quod fieri solebat. — *Latine* justitia derivatur a voce *jus*, quod, juxta mullos, a vocabulo *jussum* oritur; sed multo probabilius *jus* est *radix* affinis sanscripto vocabulo *jaus*, quod aliquid religiosum et sacrum significat, quia jus est aliquid sacri. Cfr. *Bréal* et *Bailly*, *Diélion. étymologique latin*, Paris, 1898, p. 144.

* *Matt.* V, 6. — * *Matt.* I. 19. — 5 *Matt.* VI, 1. — 1 *Matt.* V, 20.

1 *Rom.*, IV, 3; et ita per totam Ep. ad *Romanos*.

'*Ad.*, XVII, 31. — Nullum locum invenimus in *Vulgate*, ubi vox justitia certo designet virtutem quâ redditur cuique suum.

nalis voluntatem inclinans ad reddendum alteri jus suum ad (equalitatem

5. Dicitur : (a) virtus *moralis*, ut distinguatur a virtutibus *theologicis*, quarum obiectum est ipse Deus, et motivum est unum e divinis attributis; obiectum videlicet justitiæ non est Deus, sed aliquid creatum, nempe *jus* alteri reddendum; motivum autem non est unum e divinis attributis, sed illa specialis *honestas*, in eo sita quod aliorum jus revereamur. — Vocatur etiam *cardinalis*, quia inter virtutes morales locum principem tenet, et una est ex his quatuor virtutibus ad quas ceteræ revocantur.

Quæ virtus *in se* spectata *naturalis* esse potest, cum multa præcepta justitiæ ratione cognosci valeant, ac voluntate impleri, solo naturali concursu divino juvante; sed de facto, cum ad statum supernaturalem evefti fuerimus, in nobis *supernaturalis* esse debet, quatenus videlicet lumine *fidei* simul ac rationis uti debemus ad jura officiaque cognoscenda, et *actuali gratiâ* juvari ac *motivo supernaturali* impelli ad actus justitiæ exercendos.

6.(b) *Voluntatem* inclinans : quibus significatur facultas animæ in quâ justitia residet; siquidem virtutes morales intellectuales, ut prudentia, in intellectu insunt, dum justitia in voluntate sita est eamque immediate perficit.

7.(c) *Ad reddendum alteri jus suum* : proprium enim hujus virtutis *objectum* est reddere cuique jus suum, i. e. id quod ipsi *stricte* debetur, non autem ex merâ decentia aut caritate. Hinc justitia est virtus ad *alterum*; nemo enim *proprie* loquendo jura habet erga seipsum, sed jura et officia ita coordinantur ut *juri*, quod alicui homini inest, respondeat *officium* in alio. — Ex hoc capite distinguitur a *temperantia* et *fortitudine*, quæ sunt virtutes cardinales, sed subjectum ipsum, non autem alios homines respiciunt. — Justitia nos inclinât ad reddendum *cuique* jus suum : justus enim dici nequit qui vel *uni* injustitiam infert; et *constanter*, seu perpetuo; non enim sufficit ut aliquis justitiam servare

* Quæ definitio haud substantialiter differt ab eâ quam tradit *Ulpianus*, l. I, ff. tit. I, De Just, et Jure, 10 : “ Justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi

velit ad horam aut diem, vel in aliquo tantum negotio, sed requiritur ut velit eam semper et in omnibus colere.

(d) *Ad (squalitatem*, ita ut tantum reddatur quantum debetur; v.g. si centum nummos debeas, centum reddere debes, neque plus neque minus: si *minus* reddatur, justitia non servatur, cum aliquid debitum maneat; si *plus*, excessus non ad justitiam, sed ad caritatem vel liberalitatem pertinet.

8. Corollarium. Ex hac definitione jam apparet discrimen inter justitiam ceterasque virtutes cardinales; siquidem *prudentia* in *intelleflu* residet, et in quolibet negotio dicat quid reälæ rationi sit conveniens; *fortitudo*, appetitum *irascibilem* moderatur, regit ac firmat secundum praescripta rationis; *temperantia* appetitum *concupiscibilem* refrenat ac moderatur quoad voluptates gustûs et taétûs. Prudentia ordinat quidem hominem tum ad seipsum tum ad alterum, sed temperantia et fortitudo non nisi ad seipsum. Differunt igitur illæ virtutes a justitiâ, quæ in *voluntate* sita est, eamque inclinat ad reddendum alteri suum.

9. justitia pariter a *caritate* differt. Utraque est quidem virtus *ad alterum*: sed caritas alios homines respicit tanquam *fratres*, qui eandem naturam humanam eandemque vitam supernatmalem participant, eundem finem iisdem mediis prosequuntur, atque ejusdem mystici corporis sunt membra; ideoque nititur in intimâ omnium hominum *conjunctione*; — dum justitia nititur in *distinctione* unius hominis ab alio, quatenus quilibet homo, etsi humanæ familiæ membrum, vere a ceteris hominibus distinguitur, *jura* habet *propria*, eaque vindicare potest. — Caritas est quidem *in se* excellentior justitia, quum sit virtus theologica; et etiam magis *universalis*, quatenus ad multo plura sese extendit quam justitia. Sed quando concurrunt officia *caritatis* et *justitiæ*, hæc generatim illis præire debent, quum sint strictiora.

30 *Justitiæ species*. Cum variæ divisiones a variis auctoribus proponantur -, hanc seligimus quæ magis comprehensiva ac logica nobis videtur. Justitia, quatenus inter *privatos homines* viget, vocatur *particularis*; prout inter

‘Juxta multos, fortitudo in ipso appetitu irascibili residet, et temperantia in appetitu concupiscibili; juxta alios, quibus assentimur, illæ virtutes in ipsâ *voluntate* resident, eamque perficiunt et roborant contra appetitûs irascibilis vel concupiscibilis pravas inclinationes.

Communiter veteres Theologi triplicem justitiam agnoscunt : *commutativam*, qui *privatus privato* reddit quod ipsi debetur; *distributivam*, quæ Gubernium favores et onera æquâ servati proportionem inter cives distribuit; *generalem*, seu legalem, quæ cives inclinat ad reddendum Reipublicæ seu Civitati quod ipsi debetur.

societatem et ejus *membra*, aut vice versa, dici potest *socialis*; in quantum præest relationibus inter varias *Gentes internationales* vocatur.

10.(A) *Justitia particularis* ea est quæ *privatus private* reddit quod ipsi ex *stritto jure* debetur; primario igitur respicit bonum *particulare*; *commutativa* etiam nuncupatur, quia circa commutationes variosque contraélus præcipue versatur. Huic certo conveniunt, juxta omnes, conditiones supra recensitæ in definitione justitiæ.

11. (B) *Justitia socialis*, prout hic intelligitur, ea est quæ cives ordinantur ad societatem et societas ordinatur ad cives, ad bonum *commune* promovendum. Triplex esse potest : *legalis*, *distributiva* ac *vindicativa*. a) *Legalis*, ea est quæ singulos *cives* inclinat ad reddendum *societati* quod ei debetur ad procurandum bonum commune. Quæ virtus tum in *principe* aut præside, tum in *subditis* inveniri debet : priorem inclinat ad ea præcipienda quæ ad bonum commune conferunt; posteriores ad ea exsequenda, v. g. ad tributa solvenda, militiam præstandam. Dicitur *legalis*, quia in condendo et servando *leges* potissimum sita est; *generalis* etiam, in quantum ad bonum commune ordinat omnes aélus quos præcipit.

12.(b) *Justitia distributiva* ea est quæ inclinat societatis præsidēs ad communia bona, onera et munera inter cives distribuenda, juxta singulorum dotes, facultates ac merita. In hac distributione servari nequit æqualitas arithmetica, sed solum quædam proportio, quatenus bona meritis et indigentis, onera facultatibus, munera dotibus proportioned debeant; secus erit *acceptio personarum*, vi cujus, in distributione bonorum, non attenditur ad illam qualitatem personæ, quæ facit eam dignam, sed ad aliquid aliud, puta consanguinitatem, dona, amicitiam aliaque hujusmodi.

(c) *Justitia vindicativa* ea est quæ superiores movet ad debitas et condignas pænas in reos subditos inferendas. Quæ quidem justitiæ *dish-dmotive* maxime affinis est, sed ab eii tamen distingui videtui in eo quod reparationem ordinis læsi immediate respicit».

¹ Juxta quosdam, *aAdistribulivam* revocatur, quia pænas infligit delictis proportionates; juxta alios, ad *legalem*, quatenus bonum coni-

13. *Controvertitur* utrum justitia socialis sit species *proprie dicta* justitiæ, an virtus *specialis analogica* quidem justitiæ commutativæ, sed tamen ab eâ vere distincta. (a) Juxta *Lugo*, altosque non paucos, *sola* justitia *commutativa* perfectam rationem justitiæ attingit, quia sola est perfecta *ad alterum*, quatenus existit inter terminos aequales et ab invicem independentes, — sola perfectam æqualitatem arithmeticam servat, — sola ad restitutionem obligat, quando violata fuit; justitia vero socialis, cum inter societatem ejusque membra existât, terminos respicit non omnino distinctos nec independentes, — æqualitatem proportionatam solummodo servat, — nec ad restitutionem ligat, nisi quando simul justitia commutativa laeditur.* (b) Attamen non pauci contendunt hæc discrimina esse potius accidentaliter quam essentialiter, ideoque justitiam legalem ac distributivam vere participare de ratione justitiæ, et esse veluti species infimas hujus virtutis. — Prior opinio nobis probabilior videtur.

14. (C) Justitia *internationalis* ea est quæ inter diversas Gentes existit, easque movet ad reddendum aliis nationibus, vel privatis civibus aliarum nationum, quod eis debetur; complectitur proinde *Jus Gifitium*, regulas videlicet a variis Gentibus servandas tempore pacis aut belli, conventiones initas ad commercium inter diversos populos fovendum, ad jura et officia definienda civium qui apud exterarum nationes degunt, ad determinandum quid liceat aut prohibeatur tempore belli, etc. Nationes enim spectari possunt ut personæ morales, inter quas justitia veri nominis intercedere potest, ita ut etiam quandoque locus detur restitutioni.

In hoc Tractatu agitur *præsertim* de justitiâ *commutativa*; attamen præcipuas quæstiones, quæ ad justitiam *socialem* spectant, breviter attingemus in decursu Tractatûs; pauca pariter dicemus de justitia internationali, ubi de *bello*.

15. *Corollarium*. Exinde merito infertur quam *necessaria* sit virtus justitiæ; si enim tum a civibus tum a Civitatibus servatur, jura privatorum ac Gentium tuta sartaque manent,

mune exigit ut superiores crimina puniant; juxta nonnullos, *etiam commutativam*, quia superiores ex quasi-contractu reos punire tenentur.

*Lugo, disp. i, n. 47-54; *Crolli*, n. 36-85; *Cathrein*, Philosophia Moralis, n. 142; *Pother*, diss. n. 11-31. — Mens S. Thomæ dubia videtur; nam in corpore articuli (2. 2., q. 61, a 1) docet quidem duas esse justitiæ species, *distributivam* et *commutativam*; sed in resp. ad 5 addit: “Justitia distributiva et commutativa non solum distinguuntur secundum *unum* et *multa*, sed secundum *diversam debiti rationem*”; quæ verba essentielle discrimen significare videntur.

† Ita *Vermeersch*, n. 21-25.

[illegible]

4 Falsas notiones juris a multis philosophis cum antiquis tum modernis tradi, patet ex iis quæ diximus in *7r. de Ultimo Fine*, ubi de normâ wioralitatis, n. 21-64; qui enim normam moralitatis in Dei sapientiâ et voluntate reponere nolunt, dicunt jus nihil aliud esse nisi vim, — aut privatam socialemvē utilitatem, — vel ipsam humanam libertatem quæ peragere potest quidquid aliis non nocet. Cfr. *Fouillée*, *L'idée moderne du droit*. Paris, Hachette, 1904.

stas mere physica, quæ aliquando juri opponitur; non enim hic agitur de potestate physicâ (gallicc *force*), quâ virium materialium obstacula superantur aut *valide*, operatio perficitur; sed de potestate *moralis*, seu *legitima*, qua: sit secundum naturam legesque, ac *licite* exerceri possit, secundum reélæ conscientia: dictamen;

b) et *inviolabilis*, i. e. quæ licite ab aliis prohiberi nequeat; nam jus in uno secum fert obligationem in aliis non impediendi hujus juris exercitium; et quæ proinde subsistit, etiamsi ejus exercitium vi prohibeatur;

(c) aliquid *habendi*, *faciendi* aut *exigendi*; quibus verbis declaratur objectum juris, quod triplex præsertim esse potest: potestas *habendi* ut *proprias res externas*; potestas aliquid *agendi*, *proprias facultates* exercendo; potestas aliquid *exigendi*, id est ab *aliis* obtinendi ut vel aliquid præstent nobis utile, vel abstineant ab iis quæ nociva essent¹.

18. 3' Juris divisiones, Prætermisso jure *jurisdictionis*, quod principi competit regendi subditos in *bonum subditorum*, de solo jure agimus quod est in proprium commodum.

A) Jus communiter dividitur in *striflum* et *non strifium*:

a; Jus *striflum*, seu *perfectum*, illud est quod *in se* et quoad *personas* est *determinatum*, ac via *confiions* :xigi potest, in *proprium* commodum. Supponatur v. g. centum nummos a Petro mihi deberi, vi contraélûs venditionis: jus habeo striéhim exigendi a *determinata personâ*, nempe Petro, *rem determinatam*, \\d&\\cct centum nummos, *legali eoafliione* \\recurrendo scilicet ad tribunalia. Huic juri striélo respondet in aliis *stricta* obligatio, seu obligatio justitia:. Hoc est jus proprie diéhim, circa quod versatur virtus justitia:.

19. 1b) Jus *non strictum*, seu *latum*, *imperfefflum* illud est quod *non est sufficienter determinatum* quoad *rem* vel *personam*, ita ut viâ coaélionis exigere nequeat; tale est jus ad cle-

¹ De notione *juris* et *officii* et comparatione inter utrumque vide *P. Janet*, La Morale, 5e éd., Paris, 1898, p. 266-281.

² Coaélío diversa esse potest secundum diversas circumstantias: ubi nulla auctoritas publica existit, vel in casu necessitatis, quando ad magistratus recursus fieri nequit, privati *vim* adhibere possunt adjura sua vindicanda, ut infra exponetur; in statu autem *sociali*, et extra necessitatis casum, *levati* tantum coatflione uti licet.

20. Rationem cur jus strictum ita sit determinatum ut viacoaétionis exigi valeat, sic declarat *Lupo*¹ : hoc jus reponendum est in praelatione morali quâ, in usu *fal*is rei debet *hic* homo aliis præferri; quia scilicet propter peculiarem connexionem quam res habet cum eo, tota debet ad ejus utilitatem referri et ordinari; quæ quidem ordinatio potissimum significatur quando aliquid dicitur *imuin* vel */uum*; v. g. si venator feram ceperit, hæc habet specialem connexionem cum illo, ita ut captor dicere valeat : hæc fera *ima* est, quia rem nullius prior occupavi.

21. iβ) Jus autem strictum proprietatis subdividitur in jus *///* *re* et jus *ad reni*, (a) Jus *in re* illud est quod quis habet *in re determinate jam sua*. Ad quod tres requiruntur conditiones² : ut res *afin* existât: — ut sit *in individuo*

débita sit;— ut titulus, vi cuius debetur, non sit talis ut res *afin* nobis adneétatur in proprium commodum ; quod

Res exemplo declaratur : si quis equum cmewt ac ejus pretium solverit, jus *in re* habet in eum, ita ut possit eum vindicare a quocumque detineatur; si vero Titius Caio promiserit vendere unum e quatuor equis quos habet, Catus habet quidem jus *ad rem*, quatenus a Titio exigere valet ut promissum equum vendat, sed non ;>otcsl arripere unum ex his quatuor equis ubicumque eum invenerit.

¹ disp. I, n. 5-6.

Aliæ quidem conditiones jure *positivo* requiri possunt . sed jure *- na/urali* præiatae sufficiunt.

Hi |

He |

M·|I

HUI

^η|1

HII

·HI

23. (C) Iterum *jus in re*, quod vocatur etiam *dominium* x, dividitur in *plenum* et *semi-plenum* : (a) Prius definiri potest *jus exclusivum fruendi et disponendi de re tanquam suâ, in proprium commodum*. Dicitur *exclusivum*, quatenus involvit facultatem aliis interdicendi quidquid dominum turbare posset in usu aut dispositione rei suae ; *fruendi*, i. e. utendi re ipsâ et ejus fructibus ad propriam utilitatem 2; et *disponendi*, i. e. ad omnes usus destinandi, donandi, vendendi, permutandi, etc.; *de re tanquam suâ*, ut excludantur quaedam possessiones quæ dominium non important ; ita depositarius rem depositam detinet, sed non tanquam suam.

In ipsâ definitione ex consulto non addimus verba “ in omnem usum lege vel pabo non prohibitum ”, quæ in Codice civili Gallico (a. 544), et apud quosdam aubores leguntur; nam, etiamsi quis legem aliquam violet, non exinde justitiam lædit, nec ad restitutionem tenetur; ita v. g. minor quædam ex suis bonis vendens, absque legalibus formis, illegitime, sed non injuste agit. Attamen omnes fatentur exercitium alicujus juris posse lege restringi ; sed hoc in definitione includi non debet, cum eadem restritio ad omnia extendatur.

24. (b) Posterius, i. e. *jus in re*, seu *dominium semi-plenum*, aut *imperfeCtum*, illud est quod *non* complebitur *utramque* facultatem *j'ruendi* et *disponendi*, sed solum *alterutram*, i. e. facultatem *fruendi tantum*, vel *disponendi tantum*. Qui habet *jus fruendi*, absque jure *disponendi*, dicitur habere *dominium indirectum*, seu utile (*la jouissance'*); qui de *re solâ* *disponere* valet, non autem ejus frubibus, seu commodis frui, habet *dominium directum*, seu *nudam proprietatem* (*nue prcpriété*).

25. Corollarium. Jus proprietatis, de quo egimus, differt a *dominio, alto*, quod principi competit *disponendi* de rebus

’ Quidam nomine dominii intelligunt solum *jus in re plenum*; sed communius *dominium* et *jus in re* eodem sensu accipiuntur, et utrumque dividitur in plenum et semi-plenum.

’ Nonnulli addunt, cum juris Romani peritis, *dominium* importare etiam *jus abutendi*, id est rem destinandi ad usum qui renovari nequeat, seu eam destruendi; quod quidem hoc sensu intellebum, legitimum est. Sed non pauci hodie per *jus abutendi* significant etiam facultatem bona utilia dissipandi; quo sensu qui re *suâ* abutitur, contra justitiam quidem non peccat, sed caritatem, prudentiam aliasve virtutes lædit.

civium in certis casibus, id exigente bono publico. Talis enim potestas : (a) non exercetur in proprium bonum, sed ad *bonum commune*; (b) in quantum id postulat *necessitas*; (c) datâ *compensatione* æquivalenti, et absque personarum acceptione; ideoque merito refertur ad potestatem *regendi*, quæ aliquando postulat ut bonum privatum cedat bono communi.

26. Divisio materiæ. Quæ ad virtutem justitiæ speélant in duplici parte exponuntur :

I^{te} de Justitia ipsâ;

11° de Contractibus.

Contraélus siquidem nihil aliud sunt nisi unus e modis quibus jus dominii acquiritur, proindeque ad primum caput *de Justitia* referuntur, ut infra exponetur; sed, cum quæstiones de Contraéiibus multiplices et intricatæ sint, de eis in speciali parte agere necesse est.

- 2η. In hâc priori parte, agemus :
- 1° De *existentiâ* juris proprietatis, seu dominiî;
  - 11° De *violatione* seu læsione juris;
  - 111° De *reparatione* juris læsi, seu de restitutione.

Ratio est quia primo loco expendi debet *utrum* et *quænam* jura existant; deinde vero, cum sæpe hæc jura lædantur, exponi debet quotuplici modo violentur; tandem, cum ius violatum reparari debeat, ultimo de restitutione dicendum est. Quod in sequenti tabellâ fusius declaramus.

	' De objeélo juris.
I. De <i>existentiâ</i> juris.	i De ejus subjeélo.
	De modis jus acquirendi.
	Praenotanda de crimine seu injuriâ.
II. De <i>violatione</i> juris.	De injuria circa bona corporis.
	De injuria circa bona animi.
	. De injuriet circa bona fortunæ.
III. De <i>reparatione</i> juris læsi, seu restitutione.	De radicibus restitutionis.
	De modo restituendi.
	De causis a restitutione excusantibus.

Caput 1

DE. EXISTENTIA JURIS

28. Status quæstionis. 1° In *Elhtcâ naturali*, necnon in *Tr. de Ultimo Fine*, x. 25, jam demonstratum est Deum esse primarium juris fontem : ipse enim est supremus omnium conditor et dominus, omniaque jura in se possidet. Jamvero, quando aliquot entia creat, *officia* simul et *jura* eisdem adseribit. Cum ipse sit omnium entium *finis ultimus*, omnibus incumbit *officium* ad Deum finem ultimum tendendi; sed hoc officium adimplere nequeunt nisi simul *jus* habeant non solum existendi, sed etiam suas facultates exercendi. Proinde si agitur de prioritatem *juris* et *officii*, hæc statui possunt : (a) si conferantur jura et officia hominum *relate ad Deum*, \xs in creaturis primario ab *officio* dimanant; quatenus creaturae Deo inservire debent, antequam aliquot jura sibi vindicare possint. Attamen jura sæpc latius patent quam officia; nam, posito quod jus nobis insit nostras facultates exercendi, quædam legitime facere possumus ad quæ minime tenemur; ita v. g., præter scientiam rerum divinarum et humanarum, quam ad salutem adipisci tenemur, multa alia scire possumus.

(b) Si vero conferantur *jura et officia hominum inter se*, sunt utique correlativa, quatenus alicui juri respondet aliquod officium; attamen in eodem ordine *jus* est logice *officio* prius, cum officium in favorem juris fuerit institutum : si enim *jus* habeo aliquid faciendi, eo ipso ceteris hominibus *officium* incumbit jus illud non prohibendi.

29. 2° Aliquando jura et officia inter se pugnare videntur, v. g. jura creditorum et debitorum, aut jura debitorum inter se, jura dominorum et opificum, etc. Collisio est solum *apparens*, cum jura et officia ab unico fonte dimanent, scilicet Deo, et aliunde nulla possit esse contradiçtio in rebus

Art. I. De objecto juris.

31. Tria sunt bonorum genera circa quæ exerceri potest hominis dominium : 1° bona hominis *interna* vel *proxime ad ejus personam*, spectantia ; 2° bona *externa* *fortuna* ; 3° *servitia* ab aliis *hominibus* præstanda.

§ I. De bonis internis vel proxime ad personam SPECTANTIBUS.

Hujusmodi bona sunt : 1° bona *corporis et animæ* ; 2° *fama*, quæ bonis operibus acquisita fuit ; 3° *foetus proprii ingenii*.

I. De bonis corporis et animæ.

32. Quo nomine veniunt : vita et sanitas corporis, animæ facultates eorumque exercitium, bona sive naturalia sive supernaturalia, sive divinitus infusa, sive propriis viribus ac simul gratia Dei juvante acquisita.

33. *Principium* : Homo verum habet dominium in bona corporis et animæ, sive infusa sive acquisita, non tamen plenum et absolutum, sed dependenter a Deo, præsertim quoad vitæ dispositionem. Certum est.

Probatur *ia pars*, scilicet *verum habet dominium*, i. e. dominium *utile*, quatenus legitime uti ac frui potest hujusmodi bonis ; imo *aliquo sensu direluctum*, quanquam *limitatum*, quatenus in quibusdam casibus, et secundum limitationes a Deo positas, de vitâ et membris, propter superiorem finem, disponere potest ; sed præsertim quatenus *alios* prohibere valet ne ipsius vitæ aut salutis noceant, vel legitimum facultatum exercitium impedian, aut bona animæ infusa vel acquisita fraudulenter surripiant.

Ea enim omnia jura habemus quæ Deus, omnium jurium fons, nobis concessit ; atqui Deus, eo ipso quod nos creavit ac præservat, nobisque finem supernaturalem ac media ad illum assequendum assignavit, dominium verum, quanquam limitatum, in corpus et animam necnon bona animi naturalia et supernaturalia concessit ; non enim finem nostrum assequi valemus, nisi corporis et animæ facultatibus utamur, ac bona animi naturalia vel supernaturalia contra injustam

aliorum invasionem tueamur, imo de vitâ ac membris aliquando disponamus, quando id exigit ratio superior, ac præsertim ultimi finis consecutio; ergo.

34. Prob. 2. *'pars, nempe hoc dominium non est plenum et absolutum, sed a Deo pendet.* Cum enim Deus sit omnium entium supremus dominus et ultimus finis, et quidem permanente! ac necessario, jura sua super creaturas abdicare nequit nisi seipsum deneget et contra suam naturam agat; ergo, quando jura nobis concedit super corpus et animam, hæc sunt necessario limitata, nec legitime exerceri possunt nisi dependenter a Deo, ejusque legibus.

Hinc in Scriptura declaratur unum e divinis privilegiis esse *jus vitee ac mortis*: “ Videte quod ego sim *solus*, et non sit alius Deus præter me : *ego occidam*, et *ego vivere faciam* : percutiam, et ego sanabo, et non est qui de manu meâ possit eruere ” 1; “ *Tu es enim. Domine, qui vitee et mortis habes potestatem* et deducis ad portas mortis et reducis; homo autem occidit quidem *per malitiam*, et, cum exierit spiritus, non revertetur, nec revocabit animam quæ recepta est. 2”

35. Corollarium. Principes non habent directe verum dominium in vitam aut membra subditorum, sed *indirecte*, quatenus, ex jure *jurisdictionis*, de iis disponere valent *propter bonum publicum*, in quantum vices Dei gerunt.

(A) *Non* quidem *directe*, quia jus vitæ et mortis soli Deo directe competit, ex diétis; nec probari potest illud fuisse Principibus directe delegatum.

Indirecte tamen hoc privilegio gaudent; nam, vi potestatis jurisdictionis quâ pollent, ea omnia facere possunt quæ bonum publicum vere postulat; atqui bonum commune societatis aliquando exigit ut Princeps de vitâ ac membris subditorum disponere valeat; ita, in casu justi belli, jubere potest ut milites vitam suam exponant ad patriæ jura tuenda; ita pariter quosdam malefactores pœnâ mortis placet potest, ut alii a similibus criminibus deterreantur, id exigente bono publico. Tunc agit quatenus *vices Dei gerens*: “ Non enim sine causa *gladium* portat : *Dei enim minister est*, vindex in iram ei qui malum agit. 3”

IT. De bono fam®.

36. *Principium* ; Homo habet in propriam famam dominium directum et utile, quamvis limitatum. Certum est quoad jus *utile* ; communiter tenetur quoad dominium *directum*.

Prob. ¶ *pars*, videlicet dominium habet *directum et utile*, quatenus bono nomine non solum uti possumus in proprium commodum, sed etiam ei renunciare propter bonum superius.

Etenim dominium non solum utile, sed etiam *directum* habemus in ea quæ proprio labore acquirimus, vel legitime obtinemus ab iis qui proprio labore eadem adepti sunt; atqui ita est de bonâ famâ : hanc enim proprio labore, videlicet honestostrarum facultatum exercitio, acquirimus vel augemus; aut eam a parentibus jure quasi hæreditario accepimus; ergo verum dominium in famam habemus. Possumus igitur eam tueri contra proximi injustas aggressiones; et ablatam repetere coram iudicibus tanquam rem nostram. — Quod quidem manifestius etiam apparebit, si animadvertitur famam esse vere pretio aestimabilem : qui enim negotiationi vel arti aut industriae vacat, eo feliciori exitu res suas gerit, quo praeclariorem famam sibi comparavit; proinde læsio famæ sæpe etiam fortunam lædit, ideoque ad pecuniariam compensationem obligare potest.

Aliunde, cum fama vere *nostra* sit, possumus ejus jacturam permittere, ad majus bonum obtinendum, v. g. ad humilitatem colendam, ad exquirendum consilium, famam alteri restituendam, etc.; siquidem, inter duo bona, præstantius eligere licet.

37. *Prob.* 2^a *pars*. Attamen jus illud *multiplici obligatione limitatur*, videlicet (a) *officiis erga seipsum*, quatenus non magis licet se diffamare *absque causâ* quam dissipare bona fortunæ. nec peccare aut peccatum sibi falso imputare humilitatis causa : non enim facienda sunt mala ut eveniant bona. Hinc merito in *Scripturis* legitur 1 : “ Curam habere de bono nomine : hoc enim magis permanebit tibi quam mille thesauri pretiosi et magni ; bonæ vitæ numerus dierum : bonum autem nomen permanebit in ævum ”. (b) *Officiis*

crga proximum : quatenus nosmetipsos infamare non possumus, si infamia in proximum redundet, v. g. in familiam, conventum vel communitatem, aut complicem; vel etiam quando fama alicui necessaria est ad praestandum proximo officium quod ipsi stricto jure debetur, prouti necessaria est episcopo aut parocho ad officia sua rite adimplenda; tandem quando requiritur ad officium præstandum, quod non ex justitiâ, sed ex caritate præcipitur. In primo et secundo casu adest injustitia, ob damnum proximo injuste illatum; in tertio, læditur caritas.

III. De proprii ingenii fœtibus

38 Præter bona corporis et animæ, nec non propriam famam, homo suos facere valet *ingeniifœtus*. Quo nomine veniunt : *libri* ab auétoribus editi ; *pictures* vel alia *opera artistica*; varia *inventata* quibus industriales artes promoven-
tur, etc.

39- 3º Quid sit certum. Jamvero omnes concedunt quemlibet hominem plenum dominium habere in frudlus ingenii sui, quamdiu ea publici juris non fecerit : nihil enim magis proprium nobis esse potest quam quod proprio mentis labore acquirimus; et sane si res *externes* domino fructificant, a fortiori facultates *internes*, quæ ab essentiâ nostrâ immediate dimanant. Qui igitur manuscripta vel inventa alterius surriperct, ac vulgaret, absque auCtoris licentiâ, contra justitiam peccaret et ad damna resarcienda teneretur; siquidem violat duplex jus quod auétori competit, ne, ipso invito, edatur opus ab eo scriptum, et ne minuatür lucrum ex eo percipiendum.

Propter eamdem rationem, qui conciones aut leéliones, auditas scripto exciperet, easque publici juris faceret, sine concionatoris aut professoris licentiâ, explicita vel tacitâ, justitiam lædit et ad restitutionem tenetur : etsi enim his uti possit in proprium usum, eadem vulgare nequit. Sufficit tamen *implicita* licentia, quæ legitimæ consuetudini

‘Lugo, disp. XXVI, n. 171; Carrière, n. 55-62; Marres, l. I, n. 23-25; Lehmke, n. 904-905; Meyer, II, n. 213-216; Hall. P. n. 53; Vermeersch, n. 246-253.

innititur : ita in ephemeridibus vulgari solent multæ conciones, absque explicito oratoris consensu.

40.20 Quid disputetur? — Sed, quando liber jam typis fuit editus, vel inventum publici juris facium, controvertitur utrum *jure naturali* auctor aut inventor alios prohibere valeat ne iterum prælo committant librum vel rem inventam multiplicent, (a) Nonnulli *negant*, quia opus semel evulgatum jam fit bonum commune, quod ab omnibus licite occupari valet. (b) Communiter tamen *affirmant* theologi ; nam jus naturale vetat ne quis proprii laboris fruélibus spolietur; atqui audior libri vel inventi fructum laboris percipere nequiret, si cuique liceret librum ab alio editum dentio typis mandare ac vendere, aut inventa aliorum spargere, absque ullâ compensatione; ergo jus naturale id prohibet.

41.30 Conclusio practica. Omnes tamen fatentur nihil certi a jure naturali definiri quoad tempus quo auctor vel inventor operibus propriis exclusive fini possunt. Quapropter necesse est jus positivum intercedat ad rem accuratius determinandam. Quod revera factum est apud omnes Gentes excultas; et cum leges circa *litterariam* et *industrialem* proprietatem sint *determinativesjurium*, in conscientia obligant. Pariter, ubi *internationalia pacta* existunt, hæc vim legis habent.

Jamvero pactum hujusmodi initum est, 9 Sept. 1886, inter præcipuas excultas nationes, vi cujus auctores, qui juxta legem in sua regione vigentem libros ediderint, jure proprietatis gaudent in omnibus regionibus quæ huic paéto adhæscrunt.

42. In Gallia *scriptores*, qui duo exemplaria librorum a se editorum, ad legitimas auctoritates miserunt, jure exclusive hos vendendi gaudent totâ vitâ durante, eorumque haeredes per quinquaginta annos». — Quoad *inventas*, qui, juxta formas a lege determinatas, diploma obtinuerunt quod dicitur *Brevet d'invention*, per quindecim annos jure proprietatis gaudere possunt'.

Jus civile apud alias nationes vicens in *Supplemento* exponemus.

l *Lyon-Cacn* et *Delalain*, Lois françaises et étrangères sur la propriété littéraire et artistique, Paris, >889-1890; *Pouillet*, Traité théorique et pratique de la propriété littéraire, Paris, 8r éd. 1889; *Supplement, pro Galliâ*, p. 1**4*.

l *Jouillet*, Traité théorique et pratique des Brevets d'invention, 2e éd., Paris, 1879; *Suppl, pro Galliâ*, p. 4*-/.*.

43. Homo vitam tueri ac servare nequit, nisi ipsi jus insit quædam bona externa ut propria habendi, quibus ad sui suorumque sustentationem frui valeat. Dicemus i° de *jure* bona externa possidendi; 2° de variis bonorum *generibus* et speciatim de *dominio semipleno*.

SECT. I. De ipso jure bona externa possidendi.

44. Cum jus proprietatis privatæ hodie a multis impugnetur, videlicet *communistis*, *socialistis*, et *colicoivistis*, i° *historiam* horum errorum breviter delineabimus; 2° *thesi'm catholicam* proponemus; 30 præcipua *adversariorum argumenta* solvemus; 40 *media* quædam *ad socialismum præcavendum* suggeremus.

I. Socialism! historia delineatur*.

PR/ENOTANDA.

45.(A) Socialismum accurate definire vix possibile est : tot enim et tam diversa systemata compleélitur ut definitio, quæ uni systemati convenit, minime aliis competat. — Describi tamen potest ut *complexus systematum quæ co tendunt utpressentent Societatis ordinent subvertant*, cique substituant alium ordinem, in quo *jus dominii ab ipso Statu seu Civitate* præcipue, si non exclusive, exerceatur.

Tres sunt socialism! formæ : (a) *communismus*, qui vult minia bona, etiam ad consummationem destinata, communia esse; (b) *colleftivismus*, qui duo bonorum genera distinguit : alia, quæ ad novas res producendas reservantur (v. g. fundi, instrumenta Jaboris, etc.), a Statu vel Civitate reti-

1 *E. de Laveleye*, Le Socialisme contemporain, 10" cd. Paris; *J. Bourdeau*, L'Evolution du Socialisme, Paris, 1901; *Winterer*, Le Socialisme contemporain, 4e e'd. Paris, 1904; *Leon de Seilhac*, Le Monde socialiste. Paris, 1904; *L. Garrigue*/. Introd. à l'Etude de la Sociologie, t. II, Paris, 1901; *R. T. Ely*, French and German Socialism in Modern Times, New York, 18S3; *Rae*, Contemporary Socialism. 2nd ed.. London, New York, 1898; *E. Jàger*, i)er moderne Socialismus, 1873; *Calhreïn*, Der Socialismus, ed. 7, 189S; *E. d'Eichtal*, Socialisme, Communisme et Colle&ivisme, 2° éd. Paris, 1901; *V. Paveto*, Les Systèmes socialistes, Paris, 1902; .1/ *Bourguin*, Les systèmes socialistes et révolution économique, Pans, Colin, 1906.

A socialismo differt *anarchismus*, qui totius societatis eversionem intendit.

46. (B) Apud *Paganos*, quædam communismi *vestigia* inveniuntur : *practice* apud *Spartanos* tempore *Lycurgi*. *theoretice* apud *Platonem*, qui in traétatu de *Republicâ* et de *Legibus* communismum proponit tanquam medium concordiae inter cives instituendae.

Primis Ecclesiæ sæculis, nonnulli *Gnostici*, necnon *Apostolici*, posteaque Medio Ævo *Waldenses* et *Albigenses* quamdam bonorum communitatem advocarunt, exemplis innixi primævæ communitatis Hierosolymitana:; quos errores renovarunt *Anabaptistæ* paucæque Protestandum seftæ.

Platonis systema iterum proposuit *Thomas Morus* in sua *UtopiA*, illud tamen expoliendo et a multis vitiis, praesertim vero uxorum communitate, expurgando.

Varia autem hujusmodi systemata vix in animos ullum momentum habuerunt; et hodiernus socialismus nonnisi mediante s.æculo XVIII originem sumpsitl.

1° *Prcecipuce hodierni socia!ismi čaitsce*

47. Triplex præsertim causa hujus systematis assignari potest : videlicet revolutio *industrialis*, *philosophico-politica* et *religiosa*.

(A) *Industrialis révolu*Zzo. quæ circa medium sæculi XVII^{II} inceptit, adseribi debet inventioni pcrfe&iorum instrumen-
torum in rebus arte faCtis. Cum enim soli divites hæc
nova inventa comparare possint, eo ipso inveniuntur duo
hominum genera plane distimSla : *capitaliste*·, seu domini,
qui laboris instrumenta possident; et *proletarii*, seu *opifices*,
qui non sibi, sed aliis laborant. Quo posito : (a) opifices

'A. Lichtenberger, *Le Socialisme au XVIIIe siècle*, Paris, 1895.

' De his breviter, sed profunde, agit *Leo XIII*, in prooemio Encycl. *Rent.η Novarum*, 16 maii 1891.

CAPUT I

omnino pendent a dominis pro quibus laborant; olim, post aliquot annos, laboris instrumenta sibi comparare poterant et ita independentes fieri; sed hodie per totam vitam plerumque in aliorum officinis operari debent, et ad nutum dominorum expelli possunt.

Præterea, machinarum ope, haud raro plura producuntur bona quam vendi possunt : exinde fit ut operarii dimittantur, saltem ad tempus, ac penuriam patiantur. Exinde irâ et indignatione contra dominos exardescunt.

48.(b) Ex quo etiam sequitur relationes inter dominos et proletarios immutatas fuisse : qui enim pluribus millibus opificum præest, de singulis curare non potest eodem familiari ac paterno modo ac ille qui paucis tantum ; si igitur difficultates et dissidia oriuntur, non tam facile componi possunt, sed potius augentur, præsertim cum inter opifices aliquot sint qui socios haud raro ad rebellionem impellant.

c) Exinde etiam conditio capitalistarum magis ac magis distat ab operariorum sorte : hi enim, exiguum salarium plerumque accipientes, vix se suosque sustentare possunt ; dum illi, magnum numerum opificum conducentes, et ex quolibet eorum aliquod lucrum percipientes, ditissimi evadunt ac sæpe luxui indulgent; hinc invidiæ, cupidines ac dissidia nascuntur.

49.(d) Praeterea, antiquis artificum collegiis jam deletis, proletarii dominorum inhumanitati solitarii atque indefensi traditi sunt ; novæ quidem associationes institutæ sunt, sed religione minime temperatae, quæ conditionem opificum meliorem reddere conantur ordinis socialis eversione et socialismi diffusionem.

50.(e) Tandem domestica vita, quæ olim operariis solatium præbere solebat, multum hodie perturbatur; cum enim vir, uxor ac filii sæpe in variis officinis laborare cogantur, paucis tantum horis simul cohabitare possunt; uxor rei domesticæ et parvulorum educationi ægre attendere potest; vir, frigidam ac sordidam domum, cibosque male conditos inveniens, paulatim proprios lares deserit et cauponas frequentat. Ita familia evertitur, et opifices, nullâ felici-

' De misera opificum conditione, inter alios, scripserunt : *Villermé*

■citate domestica gaudentes, de toto ordine sociali delendo somniantur.

51.(B) *Philosophica et politica* revolutio, quæ, duce *J. J. Rousseau*, totam Europam pervasit. Iste siquidem docuit (a) hominem *naturâ essentialiter bonum* esse, et non-nisi præsentī sociali rerum ordine malum facium fuisse : tolle privatum dominium, tolle *meum* ac *tuum*, statimque homo ad meliorem frugem sese recipiet; b) omnes homines *naturâ æquales* esse iisdemque juribus gaudere; ex quo logice infertur jus proprietatis esse abolendum, utpote nimiae inter homines inæqualitati necessario favens.

52. Quas ideas *Gallica Revolutio* partim suas fecit, *jura* hominis proclamando et de ejus *officiis* tacendo, politicam omnium civium æqualitatem instituendo, et effrenatæ libertati patrocinando; exinde nonnulli, cum *Babeuf*, communitatem bonorum deducebant; vana enim est æqualitas, vana et libertas, nisi omnia sint communia.

53. (C) *Religiosa tandem immutatio*, quæ in multis dominis ac operariis locum habuit; incredulitas enim, quæ sæculo XVIII multorum mentes invaserat, magis ac magis crescere incœpit; jam vero, fide in alteram vitam sublata aut saltem valde minutâ, quisque paradisum terrestrem in hâc vitâ consequi optavit, voluptati indulgendo.

(a) *Domini* non pauci, quorum cupiditates jam amplius religionis freno non moderantur, haud raro opifices ut *manicipia*, seu *produflionis instrumenta*, speéiant, eis utuntur et abutuntur ad divitias citius comparandas, plus operis imponentes quam vires ferre queant, et mercedem dantes, quæ vix ad viélum sufficiat.

(b) Ex adverso *opifices* multi, qui jam non exportant aeternam mercedem, ebrietati et libidini sæpe indulgent; et, cum salarium ipsis præstitum impar sit ad comparandas

Tableau physique et moral des ouvriers employes dans les manufactures, Paris, 1840; *J. Simon*, L'ouvrière, 1861; *Comte d'Haussonville*, Salaires et misères de femmes, Paris, 1900.

« Ad perfeôam æqualitatem obtinendam, *Babeuf* volebat omnia bona a Statu possideri, — omnes cives ad laborandum cogi, — fruetusque laboris secundum cujusque necessitates distribui. Cfr. *Esfrinas*, La Philosophie sociale du XVIIIe siècle et la Révolution, Paris, 1898.

quas cupiunt voluptates, capitalists ut iniustitiæ reos redarguunt, eorumque spolia inter se dividere exoptant.

2° *Hodierni socialism! historica evolutio.*

54. Tres præcipuas phases in socialism! evolutione distinguere licet : primani, *formativam* et *utopianam* (1820-1850); *secundam*, magis *scientificam* (1850-1873); *tertiam* vero, magis *politicam*.

55 A In prima periodo, theoriæ plus minusve utopianæ excogitatae fuerunt, et quædam communismi experimenta tentata sunt, sed absque felici exitu.

a) In Galliâ, *Saint-Simon* † (1760-1825) novam societatis formam instituere voluit, in qua industria scientificè organizata omnino prævaleret; docebat omnem rerum valorem a labore tanquam proprio et unico fonte dimanare, ideoque operarios maximi esse faciendos, et industriam tanquam præstantissimum religionis opus, sub regimine paterno cuiusdam sacerdotalis hierarchiæ, fovendam et instituendam. Quapropter ejus discipuli, *Bazard*, *Enfantin*, aliique abrogandum esse censebant jus hæreditatis, et bona pro ratione meriti distribuenda; exinde paulatim dominium privatum et familia evanescerent; fructus vero laboris secundum cuiusque opera ac merita dividuntur; loco matrimonii permittenda est libera sexuum unio.

56. (b) Paulo post, *Carolus Fourier* (1772-1837) quamdam organisai communismi formam advocavit : familiæ siquidem in oeconomicas societates coalescere debebant, *phalanges* diétas, quæ duo millia personarum non excederent, simulque cohabitarent in spatio ædificio, scilicet *phalanstério*: opes quælibet a familiis possessæ communem fundum effluerent. In qualibet phalange, agricultura, varia opificia necnon artes liberales exercerentur, pro singulorum ingenio et facultatibus, duce aliquo præposito : omnes, etiam pigri, vitæ necessaria acciperent; industriosi autem præterea aliquid obtinerent secundum cuiusque meritum. Complures phalanges aliquam *seriem* efformarent, et series per orbem multiplicatae, sub regimine supremi præsidis (*phalanxarque*) ad commune bonum totius generis humani tenderent; et ita per orbem terrarum *universalis* regnaret *harmonia*. - Experimentum hujus systematis factum est in pago *Conde-sur-Vesgre*, sed infelicem exitum habuit.

† *Hubbard*, Saint-Simon : sa vie et ses travaux, 1857; *Weill*, Saint-Simon et son œuvre, Paris, 1894; *Charlety*, Histoire du Saint-Simonisme, Paris, 1896; *P. Janet*, Saint-Simon et le Saint-Simonisme.

Ch. Fourier, Traité de l'association domestique-agricole, 1822; Le nouveau monde industriel; Théorie des Quatre mouvements; *Ch. Gide* Œuvres choisies de Fourier, précédées d'une Notice, Paris, 1890.

57. (c) Communismum magis radicalem proposuit *E. Cabe* in opere cui titulus : *Voyage en Icarie*¹; juxta quem, omnia, bona sui> Reipublicæ dominio constituerentur, singuli cives, amore fraterno duēti, æquali animo laborarent, fruētusque operum æqualiter inter communitalis membra dividerentur. Ipse quidem familiam a< matrimonium servare volebat; sed ejus discipuli liberam unionem mox prædicaverunt. Suum systema in praxim adducere conati sunt in regione *Texas*, in Statibus Americæ Foederatis; sed post aliquot menses, res infelicem exitum habuit.

58.(d) Mitigatam communismi formam proposuit *Louis Elan* qui contendebat cuilibet homini *jus esse connatum ad laborem*, ideo que *nationales officinas* instituendas esse, in quibus opus secundum cujusque vires, fructus vero secundum cujusque necessitates dividantur; quapropter paulatim privata dominia abolenda erunt, vt Status unicus fiet omnium rerum dominus.

59.(e) Systema anarchismo haud dissimile propugnavit *Proudhon*² (1809-1865), declarando proprietatem nihil aliud esse nisi *furtum*, Statum esse abolendum, omnemque auctoritatem de medio tollendam. Attamen proprietatem, sub nomine *possessionis* retinet : cives videlicet possidere et ad hæredes transmittere poterunt ea omnia quibus personaliter uti valent; cetera aliis relinquenda sunt. Fructus autem laboris dividantur secundum tempus in operando consumptum.

(f) In Angliâ, *Robert Owen*³, mitigati communismi fautor, quædam experimenta communisticæ associationis tentavit; in Scotia *cooperativam* societatem opificum sat feliciter instituit, sed societates proprie communisticæ, quas in Angliâ et Americâ. fundavit, mox corruerunt.

60.(B) Secunda socialismi phasis fuit magis scientinca, et in *Germaniâ* praesertim floruit.

(a) Hujus scholæ magister habetur *Carolus Rodbertus*⁴ (1805-1875), qui docebat omnia oeconomica bona fruētum esse laboris, neque pluris pensanda esse quam laborem quo velut creata sunt: ideoque paulatim transformandam esse societatem, ut ut nullum aliud exstet dominium nisi illud quod ex ipso labore oritur.

* Cfr. *Ely*, Socialism in France, p. 39-52; *Malon*, Histoire du Socialisme, p. 163.

¹*Proudhon*, Qu'est-ce que la Propriété? Paris, 1840; Création de l'ordre dans l'humanité, ou Principe d'organisation politique, 1843; La Justice dans la Révolution et dans l'Eglise : Intérêt et Principal. 1849; *Eourgin*, *Proudhon*, Bibliothèque socialiste, 1901.

²Cfr. The Life of Robert Owen, written by Himself, London. 1857, *I. Rcy*, Lettres sur le système de coopération d'après le plan d'Owen, Paris, 1828.

³*Andler*, Origines du socialisme d'Etat en Allemagne. Paris, 1897.

61. (b) Huic successit *Carolus Marx*¹ (1818-1883), qui til scholat præcipuus doélor habetur, et in opere *Das Kapital* socialistica principia ad verum systema reduxit. Juxta ipsum, *capitale* (i. e. quidquid ad novam bonorum produétionem servatur) nihil aliud est nisi fruétus laboris ab operariis injuste ablati. Quod ut demons-tret, duplicem rerum valorem distinguit : alterum *usualem* {*valeur en usage**) qui consistit in rei *utilitate*, alterum *commutativum* {*valeur en échange*), qui consistit in *pretio* quod pro illis rebus obtineri potest'. Jamvero asserit unicum fontem valoris commutativi esse laborem rei producendæ impensum.

62. Quo posito sic arguit : Capitaliste. operarios conducendo, eorum facultatem laborandi emit pro pretio determinato; hoc autem pretium de facto æquivalet quotidianis expensis quæ ad opificum sustentationem requiruntur, non autem valori rerum produétarum. Siquidem////j producunt quam id quod propriæ sustentationi neces-sarium est, sed pars produétarum rerum a capitalistis retinetur; ita *capitale* nascitur et crescit. *furto*, Naturali autem evolutionis lege capitalia et industrial quotidie augentur, et in *monopolia* convertun-tur, omnis libertatis destruétiva. Extremum autem malum reme-dium secum affert; quando enim paucissimi capitalistæ omnia laboris instrumenta omnesque divitias sibi appropriaverint, jam necessaria evadet istorum spoliatorum expropriatio, et omnia produétionis media *collective* possidebuntur.

63. Ad citius et efficacius frangendum Capitalistarum imperium, C. Marx instituit *societatem internationalem operariorum* {*L'Internationale*), quæ internationales congressus celebravit Genevæ, an. 1866; Lausannæ, 1867; Bruxellis, 1868; Haagæ, 1872; sed postea, 1873, disrupta est propter interna dissidia quæ orta sunt inter C. *Marxti. Bakounine*, anarchiæ promotorem.

64. (c) Idem fere systema propugnavit *Lassalle*³, qui insuper exposuit quam vocant *legem aneam* {*la loi d'airain*). Juxta ipsum siquidem, in præsentí oeconomico ordine, invicta rerum necessitate et veluti *ceneà lege*, evenit ut salarium nunquam diu superet id quod necessarium est ad propriam sustentationem et humanæ specie: propagationem : si enim augeatur salarium, major filiorum nume-rus procreatur, major proinde est operariorum afiluxus, et mox. vi ineluélabili *concurrentia*, minus est pretium opificibus solutum :

¹ *K. Marx*, *Das Kapital*, opus variis linguis redditum ; *Déville*, *Le Capital de K. Marx résumé*, 1883; lz. *Pareto*, *Karl Marx, Extraits* par P. Lafargue, et *Critique* par Pareto; *Rae*, op. cit., p. 128-177.

* La *valeur ifusage* est celle qui est déterminée uniquement par les besoins et les désirs d'un individu à un moment donné. La valeur •*l'échange*, c'est le *prix* que l'on peut obtenir en vendant un objet, ce qu'on appelle le *prix courant*, ou *la cote*.

³ *Rae*, op. cit., p. 92-127; *R. Ely*, op. cit., p. 189-203.

quo enim numerosiores sunt operarii, eo minus quisque accipit; et ita in miserabili statu vivunt, nihil habentes nisi necessaria ad vitam.

Doctrinam Marxii propagarunt *Engels, Bebel, Liebknecht, Singer*, aliique; eam paulisper emolliuit *Bernstein*, sed integre propugnat *K. Kautsky*¹, cujus theorias approbavit *Socialistarum Congressus* an. 1903 in Germania habitus.

65.(C) *Tertia* phasis, quæ circa an. 1873 incepit et usque in hodiernos dies perdurat, est magis *politica et practica*. Multi scilicet socialistæ², anarchistis exceptis, intelligentes totalem rei œconomicæ mutationem non posse statim obtineri, viam sternunt sociali revolutioni per successivam ac progressivam evolutionem. Itaque politicam potestatem paulatim captare conantur, legesque proponunt quæ eo tendunt ut meliorem reddant operariorum sortem, pejorem vero capitalistarum conditionem, nova onera ac tributa eis imponendo, præsertim vero *taxas* quas *progressivas* vocant. Socialem democratiam et socialismum Status advocant, postulando v. g. ut omnes viæ ferreae, fodinae, etc. a Gubernio possideantur et administrentur. Ad suos fines efficacius prosequendos, associationes tum nationales, tum internationales instituunt, quibus capitalistarum foederationi obsistere valeant, suasque theorias inter operarios, imo et agricolas³ spargere. Hinc in variis regionibus, præsertim vero in Germaniâ et Galliâ, politicâ potestate haud spernenda gaudent, et in dies crescere videntur.

30 *Hodierni socialismi præcipue forma.*

66. Hodie quatuor sunt præcipuæ socialismi⁴ formæ :

A) *Anarchismus*, cujus principia exposuit *Proudhon* et

¹ *Bernstein*, Socialisme théorique et Social-démocratie pratique, trad. d'Al. Cohen; *K. Kautsky*, Le Marxisme et son critique Bernstein, trad. de M. Martin-Leray, Paris, 1900. — Cfr. *J. Vialles*, La Scission du Marxisme, Montpellier, 1900; *J. Finterer*, Le Socialisme allemand et ses dernières évolutions, Paris, 1903.

Quapropter suas theorias emolliunt, eas agricolis proponendo, asseruntque *taxas* nonnisi a ditioribus solvendas esse. Cfr. *J. Bois*, Le Socialisme et la conquête des paysans, in *Correspondant*, 25 oct. 1909, p. 209-227.

³ *P. Kropotkin*, L'Anarchie; La conquête du pain, Paris, 1893; *E. Rectus*, L'Evolution, la Révolution et l'idéal anarchique, Paris, 1898; *F. Dubois*, Le péril anarchiste, Paris, 1894; *Cacant*, Diélion. de Théol. I, voce *Anarchie*, 1154-1162; *J. Elzbacher*, L'Anarchisme, trad. par *Otto Kar/nin*, Paris, 1902.

evoluit *Bakounine*. Principium fundamentale est negatio cujuslibet auctoritatis, civilis aut religiosae. Homo naturâ bonus est, et non nisi societatis et auctoritatis institutione malus effectus est; proindeque omnis auctoritas abolenda est. Civibus igitur liberum sit privatas associationes formare, ad varias artes colendas; et illae societates privatae jus habeant, si voluerint, in unam confederationem sociandi; sed cuilibet individuo concedatur libertas ab associationibus et confederatione secedendi prout voluerit. Cæterum omnia productionis instrumenta omnibus communia sint, ut quisque eis ad libitum uti valeat. Quo citius auctoritas civilis evellatur, violentis mediis, ferro, igne omnibusque modernis inventis quisque uti potest. Praecipui hujus systematis fautores sunt *P. Kropotkin*, *E. Reclus*, *A. Cipriani*, *Malato*. *Sebast. Faure*, *Mosi*.

&■ *Scmi-anarchismum*, seu *Conitnunitivum* alii profitentur, qui auctoritatem civilem evertere intendunt, ipsi populo legislativam auctoritatem conferre et potestatem leges exsequendi committere quibusdam deputatis a populo electis; res vero productivae, juxta illos, penes communitatem erunt, et secundum singulorum necessitates dividuntur. — Dum autem circa finem attingendum concordant, circa media dissentiunt; alii siquidem, ut *Allemane*¹ et *Vaillant* — media plus minusve violenta proponunt; alii vero, ut *Brousse*², magis moderata. Omnes tamen proletarios contra divites excitant et bellum capitalistis indicunt.⁴ j

68. (B) *Collectivismus*, qui propugnatur a Marxii discipulis, *Rebel*, *Kautsky*, *J. Guesde*, *Lafargue*, *Chauvin*, *Prévost*, neenon a quibusdam socialistis qui se *independentes* vocant, quales sunt *B. Malon*⁵, *Jaurès*, *Viviani*, *Millerand*⁶ *Semba*,⁷

¹ *Allemane* dux est societatis quæ dicitur *Le Parti ouvrier socialiste révolutionnaire*, de quo vide *L. de Seilhac*, op. cit. p. 24-34.

² Hujus discipuli vocantur *Blanquistes*, vel *Comité révolutionnaire central*; cfr. *de Seilhac*, op. cit. p. 79-89. I

³ *Brousse*, societatem instituit quæ vocatur *Fédération des Travailleurs socialistes de France*; cfr. *L. de Seilhac*, op. cit. p. 34-40.

⁴ Recenter nova: *communisticæ* societates institutæ sunt (*Aiglemont*, *Vaux*,) infausto tamen exitu Cfr. // *Clément*, *Le Communisme libértaire*, in *Réforme sociale*, Ier mai 1909.

⁵ *Le Socialisme intégral*, Paris, 1892-94.

⁶ *Millerand*, dum theoretice collectivismum ad, ocat I finem ultimo

Rouanct, Fournière, c&c. Juxta ipsos : (a) Status vel Municipium tanquam propria retinere debet omnia media productionis, i. e. fundos, mechanica instrumenta, pecuniam, etc.: 'b) horum mediorum usus et administratio penes potestatem publicam erit, et rerum productio ita ordinabitur ut nihil inutile fiat, sed omnibus civium necessitatibus provideatur; (c) au&oritatem publicam fructus laboris distribuentur inter cives : juxta quosdam, secundum perfectam æqualitatem; juxta alios, secundum cujusque laborem et meritum; juxta alios, secundum cujusque necessitates. Pars bonorum quæ a quolibet cive accipitur, fit proprietas privata, utpote labore acquisita; sed consumi debet, non autem adhiberi ad novas res producendas, ne iterum sub aliâ forma *capitale* instituaturs. ».

69. (C) *Agrarius socialis* nius, quem *H. Spencer* primum advocaverat, sed postea rejecit², præcipuum patronum habuit *H. Georges* : hic docebat non omnia productionis media a Statu possidenda esse, sed solum *terræfundos*, quia terra, sicut mare et aer, non est capax privati dominii, sed communis omnibus esse debet. Ne autem ordo publicus tollatur, agrorum possessores non spoliabuntur, sed solum taxam solvent quæ pretio locationis respondeat; cum autem prævideatur hanc taxam ad omnes publicas expensas solvendas parem fore, cetera tributa e medio tollen-

attingendum, pro præsentis totus est in proponendis inediis quibus proletariorum conditio melior effici valeat, ut ipse declarat in opusculo *Le Socialisme Réformiste français*, Paris, 1903. Duces vero consociationis *La Confédération générale du Travail* vi et fraude {sabotage capitalismi} eversionem prosequuntur. - Apud Germanos, in Socialistarum Dresdensi Congressu (sept. (903) magna orta est contentio inter *Htbel*, qui colleilivismum *revolutione* vult propagare, et *Bernstein* qui lentâ *evolutione* eumclcm finem vult attingere; ideis Bebel Congressus favere non dubitavit.

¹ Colleilivismum breviter et clare exposuit *Scitaefle*, in opusculo gallice reddito *La Quintessence du Socialisme*, Bruxelles, 1895, et Pans, *9°3; cfr, *G. Renard*, Le régime socialiste, 2e éd., Paris, 1898; *E. Fandervelde*, Le Collectivisme et l'Evolution industrielle, Paris, 1900; */. Deslinières*, Projet de code socialiste, Paris, Giard et Brière. 1908.

¹ *II. Spencer*, Social Statics, 1851, ch. IX; Justice, 1891, Appendix B.

¹ *H. George*, Progress and Poverty, New York, 1883, opus variis linguis redditum; The Land Question, New York, 1898; The Condition of Labor, New York, 1891.

tur; hinc ejus systema anglice vocatur *single tax*, i. e. *taxa uniat*,

70. (D) *Socialisons Statûs* ille est qui, non collectivam quidem proprietatem advocat, sed nimis universalem ac continuum Statûs interventum, ex quo fit ut plus æquo restringatur civium libertas ac privatum jus proprietatis. Ita contendit lege publicâ determinandam esse normam mercedis opificibus solvendæ, *obligatorias* et *universales* assecurationes instituendas esse pro omnibus civibus; præcipua industriæ incepta successive Statui tradenda esse, sub forma monopolii, ita ut solum Gubernium aurifodinas possideat, carbonem ac metalla extrahere valeat, etc. Ita non pauci *politici*, et jurisperiti, *E. Laveleye*¹ *Ch. Gide*-, *Dupont-White*, *J. Duval*, *Horn*, *Ad. Wagner*, *Lorens von Stein*, *Schaeffle* ² inter illos autem alii plus, alii minus Statui concedere volunt.³

71. Notandum est etiam plerosque communistas ac collectivistas atheismo et positivismo favere, et omnem cultum ut superstitionem rejicere, præter humanitatis cultum⁴. — Familiae fundamenta pariter evertunt, liberum amorem ac matrimonia ad nutum dissolubilia advocantes, et insuper puerorum educationem Statui exclusive committentes⁵.

72. In dies crescit socialismus, præsertim in *Germania* et *Gallia*, ut constat non solum ex innumeris societatibus et collegiis quæ ejus theorias propugnant⁶, sed etiam e numero Deputatorum qui apud

¹ *E. de Laveleye*, De la Propriété et de ses formes primitives. Paris, 1901, p. 542-560.

Ch. Gide, Principes d'Economie Politique, 8e éd. Paris, 1903.

³ Hanc socialism! formam exponunt ac confutant *Cl. Jannet*, Le Socialisme d'Etat, Paris, 1890; *Béchaur*, L'école individualiste, le socialisme d'Etat, Paris, Alcan, 1907. — Nimium Statûs interventum advocarunt etiam nonnulli Catholici, qui seipsos *catholicos socialistas* vocabant.

⁴ In *Galliâ* socialistæ fere omnes, si excipias quosd in c *socialistis Statûs*, religioni hostes infensissimos sese ostendunt, ut ex eorum apertis declarationibus constat in periodico *Le Mouvement socialiste* (nov. 1902-avril 1903). In ceteris regionibus asserunt quidem religionem esse rem privatam, quæ cujusque arbitrio ac conscientia relinquitur; sed simul contendunt socialismo rite intellefio fugandam esse religionem, sicut luce dispelluntur tenebræ. Cfr. *Mouv. socialiste*, 1902, pp. 1936, 1943, 1946, 2043, 2045, 2045 sq.

⁵ Cfr. *Malon*, Socialisme intégral, t. I. p. 351-355; *Renard*, p. 89-100.

⁶ Pleraque opificum collegia {*syndicats professionnels*}, saltem in

Legislative Cætus easdem theorias execution) mandare conantur, leges socialismo faventes proponendo.

Majori Britannia colleétivismus proprie diétus paucos tantum asseclas consecutus est *; sed collegia opificum, quæ in his regionibus maxime florent, mediis prælicis conditionem operariorum meliorem efficere conantur, haud raro cum felici exitu; non pauci tamen ex membris hujusmodi societatum uni vel alteri socialism! formæ plus minusve favent.

73. Idem fere dicendum de *Statibus America Foederatis*; ibi siquidem pauci sunt anarchistæ, e Germaniâ præsertim oriundi nec desunt *Marxii* discipuli, qui colleétivismum propugnent 3; paucis abhinc annis multi, duce *H. George*, socialismo, ut dicunt, *agrario* adhaeserant, sed hodie pauciores sunt hujus systematis asseclæ 4. Plures sunt qui, cum *Il'. Bliss* s, socialem conditionem meliorem paulatim efficere conantur. Interea collegia opificum, quæ *labor-unions* dicuntur, quotidie crescunt et in generalem foederationem magis ac magis coadunantur (*American Federation of*

Galliâ, aperte socialismo favent, ut videre est ap. *L. de Scilhac*, *Syndicats Ouvriers*, Paris, 1902; *Le Correspondant*, 1er jan. 1903, p. 222-253: *Le Socialisme contemporain et le Monde ouvrier*; 25 jun. 1908, p. 1258-1281: *Le Syndicalisme révol. et la Conféd. gén. du Travail*.

Pauci tamen sunt *Marxii* asseclæ, qui societatem quamdam instituerunt quam vocant *Social Democratic Federation*, ac socialem revolutionem advocant; ita *Hyndman*, *Aveling*, *Bax*. Collectivismum pariter propugnavit, inter alios, *I'. Blatchford* in opusculo *Merrie England*, London, 1895, ubi vividis coloribus prætensam collectivism societatis felicitatem depingit. — Quum vero multi optime intelligant novam hanc rerum conditionem nonnisi lenta evolutione feliciter contingere posse, alia societas fundata est quæ a *Fabio Cunctatore* nomen sumpsit, *Fabian Society*, ac nonnisi pedetentim præsentem ordinem immutare intendit. — Cfr. *Webb*, *Socialism in England*, London 1889; *P. Vcrhaegen*, *Socialistes Anglais*, Gand et Paris, 1898; *J. Ruskin*, *Unto this last*, gallice redditum; *IF. Bliss*, *The Communism of J. Ruskin*, London and New York, 1891; *I>. Shaw*, *Fabian Essays in Socialism*, London and New York, 1891. — Recenter, ad socialismum impugnandum, instituta est consociatio, *Anti-Socialist Union of Great Britain* (1909), atque edita sunt nova opera: *Critical examination of Socialism*, by *L IF. Mallock*; *The Case against Socialism*, London, G. Allen, 1909; ibi præcipue ostenditur socialismo everti monogamiam ideoque familiæ fundamenta, viamque inhumanis moribus parari.

* Cfr. *Bliss*, *Encyclop. of Social Reform*, p. 63-64; *Rae*, op. cit. p. 247-258.

3 Inter eos eminet *E. Bellamy*, qui in opere *Looking Backward* Boston, 1888, et in alio *Equality*, 1897, collectivism! organizationem ac felicitatem vivide depingit. — 4 *Rae*, op. cit. p. 441-500.

5 *Encyclop. of Social Reform*, New York, 1897. — Socialismum impugnat *A. Preuss*, *The fundamental fallacy of Socialism*, S. Louis, 1908.

Labor'}, ut suam sortem legalibus mediis tolerabiliorem ac feliciorem «radatim efficiant.

Quoad ceteras regiones, adeantur libri in quibus fusius describitur hodierni socialism! status ».

II. Thesis catholica de jure proprietatis exponitur'.

74. *'Thesis : Jus dominii privatum, permanens et exclusivum in bona externa, etiam fundos, justis limitibus circumscriptum, a jure naturali dimanat, ac in præsentī statu moraliter necessarium est.*

Declaratur thesis, a) *Jus dominii privatum* : agitur de dominio non solum *utili*, sed *directo*, — *singulis hominibus*. non autem societati competens; non negamus societatem ipsam aliquot bona ut propria habere posse, sed contendimus privatos cives eodem jure gaudere,

(b) *Permanens et exclusivum*; jus de quo agitur non solum modo transitorio, sed etiam modo *stabili* exerceri potest, et ad haeredes aliosve transferri; ita proprium est, ut dominus rei ceteros omnes ab ejus possessione excludere

(c) *In bona externa*, i. e. sive mobilia sive immobilia, sive ad novam rerum productionem, sive ad usum intendantur.

75. (d) *Justis limitibus circumscriptum* : jus enim illud non est absolutum, sed, sicut alia jura, limitatur, et quidem tripliciter : in casu *extremæ necessitatis*, quisque occupare potest id quod necessarium est ad propriam sustentationem; — aliquando *bonum commune* exigit ut dominium privatum minuatur, restringatur, vel tollatur a Statu, vi *alti dominii* : quod tamen fieri nequit sine gravissimâ

¹ Cfr. *Destréti. Vandervelde*, Le Socialisme en Belgique, Paris, 1898; *Winterer*, op. cit. p. 214-378; *R. Havard*, Chez les Socialistes italiens, ap. *La Quinzaine*, 16 sept. 1903, p. 141-169.

Leo XIII, Encycl. *Rerum Novarum*, 16 maii (891; 5. *Thom.* 2.2., c. 66, a. 1-2; *Lugo*, disp. VI, 1-9; *Croll*, I, n. 177-206; *Carrière*, n. 20-27; *Jewell*, II, n. 162-177; *Castlein*, Instit. Philosophiæ, tb. 16; *Castlein*, Le Socialisme et le Droit de Propriété, Bruxelles, 1896; *l'Économiste*, n. 195-210; *P. Leroy-Beaulieu*, Le Collectivisme, passim. *Capart*, La Propriété individuelle et le Collectivisme, Namur, 1898. *Thiers*, De la Propriété, Paris, 1848; *Bastiat*, Harmonies économiques, Paris, 1851. p. 212-292; *de Hal*. Le Droit de Propriété d'après St Thomas; *L. Garriguet*, Etudes de Sociologie, La Propriété privée. *Castlein*, Socialism, New York, 1892.

ratiohe et proportionate compensatione; *carthar* tandem pustulat ut divites ex superfluis aliquid pauperibus erogent ».

70. (e) *A jure naturali dimanat et in presentibus statu moraliter necessarium est.* Non contendimus enim jus naturale *primarium* semper et ubique illam privatam dominii formam postulare; concipi enim potest status rerum in quo collectivae quorundam bonorum possessio in aliquo loco vel in aliqua communitate, hominum necessitatibus ac felicitati satis consuleret, v. g. apud tribus pastorales. Sed in praesenti rerum conditione, in qua homines communitate seipsos magis quam proximum aut societatem diligunt, ac dato hodiernae civilizationis statu, in quo homines vitam pastorem agere non possunt, sed improbo labore indigent ad necessaria sibi comparanda,—privatum dominium a jure naturali logice dimanat, ut ex argumentis infra expositis patebit, ac proinde moraliter necessarium ad civium felicitatem et societatis pacem merito dicitur. Hinc non a lege civili tantum, ut *liobbes*, *Bentham* et *Montesquieu* tenuerunt — aut a pacto sociali profluit, ut *Grotius*, *Puffendorf*, *Heinccius* alique docebant.

77. Fatemur equidem, iuxta S. Thomam multosque scholasticos, jus proprietatis a *Jure Gentium* derivari; sed, inspectis contextu ac locis parallelis, mens S. Doctoris est *jus Gentium* de quo agitur, non esse jus *mere positivum* patris internationalis induitum, sed conclusionem e jure naturali deducendam ac communi sensu acceptam. Merito igitur ait *Leo XIII*; “ Possidere res *privatim* ut suas, jus est homini a natura datum”.

Quod praeclare exponit *Leo XIII*, Encycl. *Rerum Novarum*: “Cujus dominiae in eo est fundamentum positum, quod iuxta *possessio* pecuniarum a justo pecuniarum *usu* distinguitur. Bona privatim possidere ...jus est homini naturale ... At vero si illud quaeratur, qualem esse usum bonorum necesse sit, Ecclesia quidem sine ulla dubitatione respondet: Quantum ad hoc, non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili eas communicet in necessitate aliorum ... Ubi necessitati satis et decoro datum, officium est de eo quod superat gratificari indigentibus: Quod superet, «late eleemosynam» (*Lue.* XI, q. i). Non iustitiae, excepto in rebus extremis, officia ista sunt, sed *caritatis* Christianae, quam profecto lege agendo petere jus non est”. — Leoni praeiverat *X Thomis*, 2. 2., q. 66, a. 2; q. 32, a. 5-6. — Cfr. *Meyer*, II, n. 220 23.

§ “Ad *jus gentium* pertinent ea quae derivantur ex *tege natura* sicut conclusiones ex principiis, ut justae emptiones, venditiones” ... (*A. Theologiae* p. 95, a. 4) Cfr. *Van Gestet*, n. X.XV1, p. 82; *Lotlicr*, dis. 1, n. 10-53 Encycl. *Rerum novarum*.

78. Thesis probatur. — i° *Scriptura* juri privati dominii non solum non contradicit, sed illud legitimum esse supponit et agnoscit.

(A) In *Vet. Test.* (a; Deus, postquam creavit protoparentes, ipsis dedit terram, ut subjicerent eam, et dominarentur piscibus maris et volatilibus cœli, et universis animantibus; dedit pariter omnem herbam et universa ligna, quibus uti possent in escam r. Ita omnia bona externa, quæ occupationis capacia sunt, humano generi *indivisim* donata sunt, non ut indivisa manerent, sed ut possiderentur modo magis apto ad procuranda vitæ necessaria².

Revera jam duo filii Adam aliquid *proprium* possidere perhibentur : Abel siquidem erat pastor ovium, et Domino offerebat de primogenitis *sui*; Cain agricola fuit, et obtulit de fructibus terræ; postea ædificavit civitatem, quæ *sua* esset, et propterea vocavit nomen ejus ex nomine filii sui Henoch³.

79.(b) *Abrahæ* tempore jam manifeste apparet jus privati dominii in bona sive mobilia sive immobilia : hic enim “dives erat in possessione auri et argenti”. — “Sed et Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta et tabernacula⁴ Tunc temporis pascua erant quidem *communiat*; sed agri et speluncae jam sub dominio privato erant, ut evidenter constat ex paëto quo Abraham, pro quadringentis siclis argenti, agrum Ephronis emit et duplicem speluncam, quæ in eo latebat, ut ibi defunctam Saram sepeliret⁶. — Jus autem dominii fuisse *permanens* ex eo patet quod Abraham ipse, Isaac, Lia et Jacob in eadem spelunca sepulti sunt; insuper ossa Joseph sculta sunt in Sichem, “in parte agri quem emerat Jacob a filiis Hemor, centum novellis ovibus⁷”.

¹ *Gen.* I, 28-30.

Quod ita optime declarat *Leo .Y/Z/*, *Encyc. Rerum Nov.* : “Quod vero terram Deus universo generi hominum utendam, fruendam dederit, id quidem non potest ullo pacto privatis possessionibus obesse. Deus enim generi hominum donavisse terram in communi dicitur, non quod ejus promiscuum apud omnes dominatum voluerit, sed quia partem nullam *cuique assignavit* possidendam, industriæ hominum institutisque populorum *permissa* privatarum possessionum descriptione”.

² *Gen.* IV, 2-4, 17. — ³ *Gen.* XIII, 1-2, 5. — ⁴ *Gen.* XIII, 7-13.

⁶ *Gen.* XXIII, 1-20. — ⁷ *Josue*, XXIV, 32.

DE EXISTENT

80. (c) *Lege mosaica* confirmatum est jus dominii privati in res sive mobiles, sive immobiles ; prohibetur enim non solum *furari*, sed etiam *concupiscere*, bona aliena : “ Non furtum facies... Non concupisces domum proximi tui ; nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt^{*}”. — Ad possessionem agrorum firmiorem reddendam, stridle vetatur ne *termini*, quibus circumscribuntur, transferantur². — Imo, ut remanerent in eâdem familia, non in perpetuum vendebantur, sed redimi poterant ; et, anno recurrente magni jubilæi, agri etiam non redempti ad pristinum possessorem redibant³,

81. (B) Sub *lege evangelica*, (a) Christus minime damnavit jus dominii privati quod tunc vigeat, sed bonum usum divitiarum promovit : *beatos* dixit *pauperes* spiritu⁴ ; iis qui perfecti esse volebant *consilium* dedit omnia vendendi et pretium dandi pauperibus⁵ ; omnibus præcepit largiri eleemosynam indigentibus⁶.

(b) Consiliis evangelicis innixi, Christiani Hierosolymitani quamdam communitatem bonorum instituerunt : “ Neque enim quisquam egens erat inter illos ; quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes apostolorum ; dividebatur autem singulis prout cuique opus erat⁷”. Exinde nonnulli intulerunt Apostolos communismi fautores fuisse ; sed ex contextu manifestum est eos jus dominii privati non negasse, sed potius affirmavisse ; nam S. Petrus sic alloquitur Ananiam, qui de pretio agri fraudaverat⁸ : “ Nonne *manens* tibi *manebat*, et venundatum in *tu* erat potestate ? ” ; quæ quidem verba clare ostendunt Christianos *sponte* et ex *cantate* sua bona vendidisse, et bona etiam vendita sibi retinere potuisse. Aliunde hæc com mu-

^{*} *Erod.* XX, 17 ; cfr. *Dcut.* V, 21. — ^{*} *Deui.* XIX, 14.

¹ *Isvit.* XXV, 23-28 - Animadvertunt tamen eruditi paulo ante exilium, et postea legem hanc jubilæi non fuisse semper custoditam, et quosdam Judæos ditiores evasisse, aliorum agros emendo vel invadendo.

⁴ *Matt.* V, 3.   ⁵ *Matt.* XIX, 21 ; *Luc.* XII, 33.

⁶ *Mall.* XXV, 41-43. - ⁷ *AH.* IV, 34-35. — ⁸ *AH.* V, 4.

nitas nonnisi paucis annis duravit, et aliter pauperum necessitatibus provisum est, praesertim per *collectas*.

Duo igitur Scriptura docet : (a) jus proprietatis legitimum esse; (b) quaedam tamen onera divitibus incumbere, praesertim eleemosynam l.

82. 2° *Ecclesia* doctrinam Christi fideliter custodivit, et contra haereticos diserte propugnavit :

† A) *Damnando Apostolicos* (sæc. III), qui, teste *Augustino* 3, “ se hoc nomine arrogantissime vocaverunt eo quod in suam communionem non acciperent utentes conjugibus et *res proprias possidentes*... Sed ideo isti hæretici sunt, quoniam *se ab Ecclesiâ separantes*, nullam spem putant cos habere, qui *utuntur his rebus*. ”

(B) Docendo, cum *Patribus*, divitias non esse malas, sed a Deo inæqualiter datas fuisse, ut ditioribus præbeatur occasio benignitatem et caritatem exercendi, pauperibus autem occasio patientiam colendi et merita acquirendi.

83. Fatendum est tamen nonnullos Patres quarti et quinti sæculi, dum de gravi officio egenis opitulandi loquuntur, necnon de avaritiâ ac duritate cordis divitum, aliquando modum loquendi adhibuisse, qui primo intuitu, bonorum communitati favere videatur. Ita *fures* vocant eos qui nudum non induunt, si id agere possunt; *injuria reos* qui esurientibus cibum denegant3; bona esse *communia*, cum omnes simus fratres in Christo4; extollunt communitatem bonorum qualis inter Christianos hierosolymitanos vigit5; docent divites, quando eleemosynam faciunt, *debitum* reddere pauperibus6; superflua divitum necessaria esse pauperum7; omnes divitias de iniquitate descendere8, etc.

† Rationem agendi cum divitibus sic exponit 5. *Paulus* (/ *Pirn.* VI, 17-19) : “ Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis abunde ad fruendum; bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam”. - - Lib. de hæresibus, hærcs. 40.

3 5. *Bastlius*, Homil. in illud Lucæ, Destruam... n. 7, ap. *Aligne*, P. G. XXXI, coi. 275-278. † s. *Gregor. iVyss.*, De pauperibus amandis, orat, i, ap. *Aligne*, P. G. XLVI, coi. 466; 5. *Chrysos*/, in Ep. I ad Cor., homil. io, c. 3, ap. *Aligne*, P. G. LXI, coi. 86.

5 5. *Chrysos*/. \n A01 Apost. homil. 7, c. 2-3, ap. *Aligne*, P. (i. I.X, 65-68.

4 5. *Ambrosius*, De Nabuthe lib. unus, cap. 12, n. 53, ap. *Aligne*, L., XIV, 747. - † 5. *Angus*/. Enarr. in Ps. <47, n. 12, ap. *Aligne*, P. L., XXXVII, coi. 1922. 4 X. *Hieronymus*, Ep. 120 ad Iledibiam»

84. Ad quam difficultatem solvendam, notamus :

(a) Patres eosdem data occasione jus domini privati diserte asserere. Ita *S. Basilius*¹ : “ Num injustus Deus, qui nobis *inaqualiter vita necessaria distribuit!* Cur, divite te, ille pauper est? Ari non utique, ut et tu benignitatis ac fidelis dispensationis mercedem accipias, et ille magnis patientiæ præmiis donetur?” Magis explicite *Λ. Chrysostomus* : “ Praeterea novit (S. Paulus) *non prohibitas esse divitias*, si (piis eis *usus fuerit ut oportet*. Sicut enim dixi : non mala res vinum, sed mala ebrietas : ita non mala res divitiae, sed *mala avaritia, mala cupiditas*¹ ”. Et postea addit *vendere omnia* esse *consilium*, non autem praeceptum. — Quod aliunde constat ex eorum agendi ratione erga divites, quos non excommunicant, sed urgent ad opitulandum egentibus.

85. (b) Patrum diēta ex contextu et circumstantiis exponenda esse : plerumque desumuntur e concionibus, in quibus *oratorio modo* loquuntur; praeterea hæc dixerunt sive occasione magnæ calamitatis, dum multi pauperes in necessitate versarentur, sive divites alloquendo qui erga pauperes nullam caritatem ostendebant.

86. (c) Ita *lato sensu fures et injuria rei* dicuntur divites, qui corrumpi permittunt bona quæ egenis erogare tenentur, quatenus dispensatores bonorum quæ ipsis largitus est Creator. — Bona dicuntur *communia*, quia a Deo creata sunt et hominibus tradita ad subveniendum generis humani necessitatibus, ita ut in casu extremæ necessitatis vere fiant communia. — Mirum igitur non est primorum Christianorum mores laudari, eo quod hi bona sua fratribus distribuenda Apostolis relinquerent : id enim, quamvis non præcipiatur, inter consilia evangelica reponendum est. — Divites, eleemosynas largiendo, debitum *caritatis* pauperibus reddunt, quia Deus vult superflua partim saltem dari pauperibus : quo sensu superflua divitum sunt necessaria pauperum; Deus enim præcipit divitibus ut de superfluis necessitates pauperum sublevent. Tandem divitiae ab iniquitate promanant, quatenus, juxta multos Patres, bonorum divisio proindeque divitiarum origo, nonnisi ex peccato originali ac morum corruptione exinde secuta exordium sumpsit : nam in statu innocentiae omnia communia manere potuissent.

87. (C) Quoties seéhe hæreticæ, ut *WaMenses*, jus proprietatis impugnaverunt, illud magis explicite propugnavit Ecclesia.³ Hinc grassantibus undique communismi ac socia-

¹ In illud Luce “ *Destruam* ”, n. 7. ap. *M/yne*, P. G., XXXI, coi. 275.

^a Homil. 2. ad pop. Antioch, η. 5. ap. *J/z.cz/r*, P. G., XLIX. col. 40.

³ Ita *Innocentius III* contra Waldenses declaravit divites, *sua possidentes*, et eleemosynam agentes, posse salva i (*Densing.*, n. 373).

lismi erroribus, *Pius IX* et *Leo XIII* diserte doctrinam catholicam exposuerunt ac vindicârunt ”

88. 3° *Ratione* thesis demonstratur. Illa dominii formationi consentanea est et ex jure naturali defluit, quam postulant ex unâ parte *natura hominis* ejusque *bonum privatum*, et ex alterâ *bonum commune*, seu *finis societatis*. Atqui, positâ præsentî conditione humanæ naturæ, forma dominii privati, exclusivi et permanentis, moraliter necessaria est sive ad bonum hominis privatum, sive ad bonum commune societatis.

89.1) *Ad bonum hominis privatum*, quatenus hic ut *individuum* ac *families caput* spectâri potest²

(A) Quatenus *individuum*, homo, cum sit ens rationale, providum ac progressivum, jus habet ut propria possidendi non solum ea quæ actu consumuntur, sed etiam bona mobilia vel immobilia quæ ad futuris necessitatibus providendum necessaria sunt. Ipsi enim jus et *officium* incumbit propriam vitam tuendi non solum in præsentî, sed etiam in futuro, in quantum fieri potest. — Atqui futuris necessitatibus secure providere nequit nisi jus habeat modo stabili quædam saltem bona ut propria possidendi, ex quibus vitam sustentare valeat tempore ægritudinis, aut senectutis, vel inopiæ et egestatis; homo enim prævidere potest ac debet se non semper habilem fore ad cibum aut vestes aliaque hujusmodi sibi comparanda; ideoque, si sapiens est, pro futuris necessitatibus providere debet, non solum physicis, sed etiam intellectualibus et moralibus. Quod quidem melius fieri nequit, nisi sibi acquirendo ac permanentè servando non solum fruëhis aliaque ciborum genera, quæ facile corrumpuntur, sed etiam fundos frugiferos, vel res pretio aestimabiles, ex quibus proprio vel alieno labore omnia sibi necessaria adipisci valeat.

90.(B) Quatenus *paterfamilias*, homo, qui naturali instinctu ac divina ordinatione, ad speciei conservationem filios procreavit, tenetur jure naturali non solum sibi, sed

² *Pius IX*, Encycl. *Qui pluribus*, 9 nov. 1856; *Quanta cura*, 8 dec. (864; Λ<v> Λ'Y/Λ Encycl. *Rerum Novarum*.

¹ Quod argumentum præclare exponit *Leo XIII*, cit. Encycl.

uxori et filiis providere. Atqui id prudenter ac tuto prae-
stare nequit, nisi jus habeat sibi acquirendi et ad suos trans-
mittendi bona sive mobilia sive immobilia, praesertim vero
fruiluosas possessiones, ex quibus familiam tempore ege-
statis, vel fraôarum virium, aut etiam post mortem, susten-
tare valeat. Ergo.

91. Quod quidem sat libenter concedunt plerique socia-
listae; sed contendunt melius individuorum familiæque
necessitatibus provideri, si dominium omnium rerum, quæ
produélioni inserviunt, penes ipsum Statum constituatur.
Ad quod confutandum hæc animadvertimus, (a) Status
tum *logice* tum *chronologice* individuis familiisque posterior
est, cum nihil aliud sit nisi individuorum ac familiarum
aggregatio²³ ideoque jus possidendi *primario* singulis ho-
minibus ac familiis, et nonnisi *secundario* Statui competit.
Jamvero quando privati cives sive propriâ, sive antecesso-
rum industriâ, bona legitime acquisierunt, ut sibi suisque
provideant, non possunt inviti his bonis spoliari³, nisi id re-
quirat bonum commune et aequa detur compensatio; civi-
tas enim non ad destruenda, sed potius ad tuenda civium
jura instituta est. Aliunde hanc spoliationem minime ad
bonum commune requiri mox ostendemus. Injusta igitur

1 Quod confirmatur *naturali instinflu* omnibus innato, vi cujus res
externas utiles suas facere volunt : ipsi *infantes* quædam sibi ut pro-
pria vindicant, v. g. munuscula; *adulti* pariter non solum fruélum sui
laboris, sed etiam instrumenta quibus ad laborandum utuntur, domum
quam inhabitant aliaque hujusmodi ut *propria* habere volunt, in quan-
tum fieri potest ; quæ quidem innata propensio, utpote universalis et
rationi consentanea, ab ipsâ natura oriri dicenda est.

’ “ Est enim homo quam respublica senior; quocirca jus ille suum
ad vitam corpusque tuendum habere natura ante debuit quam civitas
ulla coisset ”. (Encycl. *Rerum Nov.*)

3 Quod sic declarat *Leo XIII* (Encycl. cit.) : “ Ergo si tenuitate
sumptuum quicquam ipse (opifex) comparsit, fructumque parcimônîæ
suæ, quo tutior esse custodia possit, in prædio collocavit, profecto præ-
diuin hujusmodi nihil aliud est, quam merces ipsa aliam induta spe-
ciem : proptereaque coemptus sic opifici fundus tam est in ejus potes-
tate futurus, quam parta labore merces... In eo igitur quod bona pri-
vatorum transferre *Socialista* ad commune nituntur, omnium merce-
nariorum faciunt conditionem deteriore, quippe quos, collocandæ
mercedis libertate sublâtâ, hoc ipso augendæ rei familiaris utilitatum-
que sibi comparandarum spe et facultate despoliant.

esset privatorum jurium, quam proponunt collicélistæ, invasio.

Q2. (b) Insuper auctoritas publica constituta est non ut singulorum civium necessitatibus provideat, sed solum bono communi; neque ut liberam privatorum aëlivitatem sine necessitate restringat, sed eam potius foveat atque protegat; atqui si, sub prætextu omnibus privatorum necessitatibus providendi, Status omniaproductiva bona (omne capitale, ut aiunt) sua facit, eo ipso singulorum aëlivitatem limitat, id præstando quod singuli propriis viribus agere possunt; et maxime timenda est tyrannis Status, cum ipse solus res productivas possideat, ac cives omnino ab ipso pendeant quoad vicium, vestitum aliaque ad vitam necessaria; hinc merito dictum est privatum dominium optimum esse individuae libertatis munimen¹; et experientiâ constat majori libertate atque aëlivitate gaudere illos cives qui minus a Statu pendent, magisque propriis confidunt viribus

93. (c) Tandem, ut recte advertit S. Thomas privatum dominium dominio publico præstat propter tria : “ Primo quidem quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quam id quod est commune omnium vel multorum : quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum ». — Alio modo, quia ordinatius res humanæ tractantur, si singulis immineat propria cura alicujus rei procurandæ. Esset autem confu-

¹ Quod libenter concedunt inulti socialistic apud Laveleye, op. cit. P. 537» quamvis exinde faba deducit consectoria.

² Quo ita tendit // de Tourville, Histoire de la formation particulare, Paris, F. Didot, 1905.

³ Sum. Theol. 2. 2., q. 66, a. 2.

⁴ Fallum hujusmodi negare nequeunt Socialistic, sed dicunt ego-tiuno, qui in presenti rerum ordine prævalet, mox successurum esse altruismum, quo bonum aliorum plus quam nostrum prosequimur. Sed tam naturale est homini, qualis nunc apud nos est, seipsum suosque plus diligere quam alios, ut immutatio universalis hæc in re sperari nequeat. Revera collicélistæ, qui ditiores evadunt, plerumque saltem sibi suisque bona acquisita retinent, nec ea inter proletarios dividunt, ita ut hi de illa agendi ratione merito conquerantur; imo ipsi opifices, qui proprio labore hortum excolunt, fructus ibi crescentes cum aliis operariis minime partiuntur.

sio si quilibet indistincte quælibet procuraret — Tertio» quia per hoc magis pacificus hominum status conservatur, dum unusquisque re suâ contentus est. Unde videmus quod inter eos qui communiter et ex indiviso aliquid possident, frequentius jurgia oriuntur”. Quod quidem magis patebit ex sequenti argumento. — Ergo, si bonum individi spedatur, jam requiritur jus privatum et exclusivum res ut proprias possidendi.

94. 2) *Dominum privatum ad bonum ipsius societatis maxime confert.* Cum enim finis societatis sit bonum commune promovere, salvis civium juribus, ea dominii forma magis juri naturali consentanea dicenda est quæ efficacius copiosam bonorum productionem ac æquam distributionem fovet, simulque legitimam civium libertatem tuetur. Atqui res ita se habet servato jure dominii privati; nam (A) homines, cum se elaborare sciunt ad proprias opes augendas, casque ad filios vel alios sibi caros transmittendas, alacritatem adhibent studiumque longe majus : quod quidem valde confert ad ubertatem fructuum, augendasque divitias civitatis; et revera, sub hac forma dominii privati, in immensum excreverunt atque in dies crescunt divitiæ². Ex adverso autem, quando cives nullum privatum expectant lucrum, sibi retinendum ac posteris transmittendum, plerique ignavi ac segnes manent, aliorum laboribus fidentes, et ita paulatim opes minuuntur et evanescent. — Quod quidem *experiētiâ* confirmatur : in variis enim regionibus, in Galliâ, Majori Britanniâ, America, Australia, Algeria, etc. vici ac pagi instituti sunt, in quibus bona communia erant, ducibus *Rob. Owen, Stephano Cabet* aliisque socialistis vel politicis;

¹ Ita, v. g., si omnes fundi communes manerent, cum non omnes sint æque feraces, contentiones sæpe orirentur de possessione agrorum qui magis frugiferi sunt : si hodie tales exsurgunt lites inter cohæredes, quanto magis inter extraneos? — Si vero auCloritate publicA distribuuntur fundi, nonne locus est personarum acceptioni, proindeque invidiæ rixisque?

² Quoad Europa: nationes, vide *G. d'Avenel*, *La Fortune privée à travers sept siècles*, Paris, 1895; *E. Théry*, *Histoire économique 1890-1900*, Paris, 1902; et quoad Status America: Foederatos, *C. ū. IVneht*, *Die Industrial Evolution of the United States*, New York, 189;.

jamvero fere omnes istae communitates, quamvis omnibus necessariis vitae subsidiis atque amplissimo oeconomico apparatu ditatae, post aliquos annos, multorum pigritiae et internis dissidiis dissolutae evanuerunt¹; si quae autem diutius floruerunt, idtribuendum est speciali alicujus ducis industriae, qui dissidia componere ac naturalem sociorum incuriam coercere potuerit ²~~3~~

95. (B) /Equam autem distributionem bonorum dicimus eam quae fit secundum cujusque *meritum*, seu proportionatur sociali valori operis praestiti, non autem eam quae fit aequaliter omnibus absque ullo respectu ad valorem operis praestiti; secus enim pigritia, incuria ac justae querelae foveantur ³.

(a) Atqui, dato jure privati dominii, generatim loquendo, quilibet bona accipit secundum socialem valorem operis praestiti: plus quidem lucrantur *capitalistae*, quia plus ad rerum productionem conerunt, videlicet ipsa *media* quibus divitiae multiplicantur, necnon *laborem intellectionalem* ad res augendas omnino necessarium ⁴, et insuper periculum sortis, saepe maximum, in se suscipiunt; *operarii* autem minus accipiunt, quia minus conferunt, nec periculo bona jam acquisita amittendi exponuntur; sed, ex communiter contingentibus, pretium accipiunt laboris sociali valori proportionatum, quod, crescente communi prosperitate, in dies augetur; et, quum aliunde, multae res pretio viliores fiant propter earum copiam, quamvis aliae cariores sint, multo plura sibi hodie comparare valent quam saeculis antea ⁵.

¹ *H. Spencer*, Principles of Sociology, London and New York, 1897, t. III, ch. XXII, gallice redditum curâ *Cazettes* et *Gerschel*: Principes de Sociologie; *L. Reybaud*, Eludes sur les Réformateurs ou socialistes modernes; *Pierre Leroy-Beaulieu*, Les nouvelles sociétés anglo-saxonnes, Paris, Colin, pp. 145, 152, (56 sq.

³ Quod variis facilis et rationibus ostendit *IV. H. Matlock*, Social Equality, London and New York, gallice redditum: L'Egalité sociale curâ *F. R. Salmon*, Paris, 1883.

³ IF. *H. Mallock*, op. cit. ch. VII

⁴ Id pariter demonstrat *FK H. Matlock*, Property and Progress, London and New York, 1884.

⁵ Cfr. *Paul Leroy-Beaulieu*, De la Répartition des richesses, 4e éd., ch. 16, p. 450-451; *A. De Foville*, La France économique, Paris, 1887, p. 171-878. Ad rem *A. Leroy-Beaulieu*, I, c.: "Depuis 40 ou 50 ans,

Insuper, si frugaliter vivant, sæpe aliquid seponere valent, îuamque conditionem paulatim meliorem reddere; imo non pauci rerum industrialium administration! præficiuntur et mox ipsis capitalists annumerantur.

96.(b) Ex adverso, vigente collcélivismo, distributio bonorum æque fieri nequit : si enim fiat juxta *cujusque merita*, ut nonnullis placet, jam *inæqualitas*, quam socialistæ tollere volunt, mox sub aliâ formâ redibit, cum omnino disparia sint variorum opificum merita; aliunde quis æquum feret judicium de aliorum meritis, præsertim in societate in quâ administratores suffragiis eliguntur? — Si bona distribuuntur secundum cujusque necessitates et exigentias, quis iterum de illis æque judicabit? Nonne juste querentur qui magis laborant et minus accipiunt? — Si vero aequaliter omnibus et singulis dispensantur, jam deerit stimulus ad laborem, pigritiæ multi indulgebunt; “ademptis ingenio singulorum sollcrtiæque stimulis, ipsi divitiarum fontes necessario exarescent; eaque, quam fingunt cogitatione æquabilitas, aliud revera non esset nisi omnium hominum æque misera atque ignobilis, nullo discrimine, conditio l

97.(C) Admitti sane nequit forma dominii quæ legitimam civium libertatem de medio tolleret, aut plus æquo minueret; vera enim libertas dignitati simul ac felicitati hominis necessaria est. Atqui quamdiu manet jus dominii privati, quædam libertas viget in eleélionc statûs vitæ, domûs, educationis puerorum, cultus religiosi, etc. Regnante autem collctStivismo, singulorum libertas minuetur ac sæpe conculcabitur. (a) Quoad eleétionem artis mechanic® vel liberalis, quisque a Statu omnino pendebit, cum ipse sit universalis officiorum ac munerum distributor; necessaria erit *inquisitio* in aptitudines et merita singulorum, ut quisque, secundum exigentias societatis, congruo labori applicetur; ac sæpe cives genus laboris perficere cogentur sibi omnino repugnans,

les dépenses de la vie d'un ménage d'ouvriers peuvent s'être accrues de 20 à 25 p. 100, du quart environ. Or, comme depuis 40 ou 50 ans la généralité des salaires en France a monté de <\$0 à 100 p. 100 au moins, on voit cpie le progrès réel, en tenant compte des variations des prix, reste encore de 50 à 75 p. 100”.

' Encycl. *Rertiin Novarum*,

CAPUT I.

eo magis quia iudices erunt viri politici, qui electoribus placere studebunt potius quam æquitatis leges sequi; et, quum aliunde officia molesta et infima numero longe superent ea quæ grata et honorabilia sunt, et soleant homines de propriis dotibus altius sapere quam par est, divisio laboris a potestate sociali facta plerisque displicebit, querelas et invidias excitabit, non sine magno societatis detrimento. Præterea, quum Status unicus sit omnium rerum dominus et administrator, nihil remanebit iis qui suâ sorte contenti non erunt, nisi in exilium fugere, vel ex hoc mundo exire.

98. (b) Quoad multa alia pariter coardabitur libertas. Cum enim Status, juxta Colleéivistarum theorias, omnium puerorum educationi providere debeat, jam paterfamilias jura sua in proprios filios amittet, maximoque carebit solatio quod in vitâ domesticâ invenitur. — Præterea, cum omnia præla, aedificia aliaque hujusmodi a Gubernio possideantur, quid fiet de libertate proprias cogitationes sive libris sive concionibus vulgandi? Nullus liber typis mandari, nullus conventus haberi poterit nisi accedente licentiâ Statûs : quæ valde probabiliter denegabitur, si ideæ a scriptore aut oratore exprimendæ ab iis differunt quæ civili auéloritati placent. — Nil dicimus de religiosa libertate : unica enim erit religio, videlicet religio Statûs, unicus cultus, scilicet humanitatis cultus. — Uno verbo, cum Status unicus sit omnium dominus ac magister, omniaque possideat quæ ad productionem

¹ Quæ quidem jura a natura dimanare sic egregie declarat *Leo XIII* (En cycl. *Rerum A'ovarum*) : “ Patria potestas est ejusmodi, ut nec extingui, neque absorberi a republicis possit, quia idem et commune habet cum ipsâ hominum vitâ principium. *Filii sunt aliquid patris*, et veluti paternæ amplificatio quædam personæ : proprieque loqui si volumus, non ipsi per se, sed per communitatem domesticam, in quâ generati sunt, civilem ineunt ac participant societatem. Atque hâc ipsâ de causa, *quod filii sunt naturaliter aliquid patris... antequam usum liberi arbitrii habeant continentur sub parentum cura*. Quod igitur *Socialis/cr*, posthabita providentia parentum, introducunt providentiam Reipublicæ, faciunt contra justitiam naturalem, ac domorum compaginem dissolvunt”. Cfr. S. *Thom.* 2. 2. q. 10, a. 12. — Quomodo collectivismus domesticam vitam destruat lepide descripsit *Richter*^ Où mène le Socialisme? Paris, 1893, pp. 17, 24, 38, 61. — Quantum libertati socialismus noceat optime declarat *Huxley*. *Man versus State*, gallice versum curâ *Gerschel*-, L'Individu contre l'État, § éd., Paris, 190t.

inserviunt, Statûs *omnipotentia* agnoscenda est, peritque omnis privata libertas. — Ergo rejiciendus est colleétivismus.

Ergo ad bonum sociale simul et privatum omnino requiritur privatum jus domini; ergo illud jus omnino rationi consentaneum est, et ab ipsâ naturâ dimanat.

III. Exponuntur ac solvuntur collectivism rutn argumenta.

Triplicis generis argumenta proponunt Socialistic, /ustori, a, *moralia*, a'conomica.

99. Ie *Historice* contendunt, cum *E. de Laveleye*, ubique et apud omnes Gentes originariam possessionem fundorum et agrorum fuisse *collectivam*; sero et paulatim *individualement* faélam fuisse, quando, pr.e hominum multitudine, agrorum cultura *intensior* esse debuit; et nonnisi *jure romano* privatum dominium introduébim fuisse, et apud Europa? Gentes prævaluisse. — Ex quo inferunt privatam agrorum proprietatem, non naturali instinélu et ordinatione, sed positiva lege induétam, libero hominum arbitrio abrogari posse².

Ad quam difficultatem solvendam, duo animadvertimus : —

100. (A) Faétum historicum quod asserit, minime probat *Laveleye*. Allegat quidem faéta ex quibus constat apud Ruthenos, Germanos, Javanenses, Heivetas et quosdam alios populos bona *quædam collective* a tribu, vel municipio possessa fuisse; et exinde inferi hæc esse vestigia colleétivismi qui *semper* et *ubique* vigerit; jamvero latius patere *conclusion*, in quam *premissas* nemo est qui non videat.

101. Revera, si attendantur faéta historica quæ recenter investigata sunt¹, tria veluti stadia in modo agros possidendi distingui

¹ *E. de Laveleye*, De la Propriété et de ses formes primitives, 5e éd., Paris, 1901; cfr. /< *Laforge*, La Propriété, origine et évolution; — Réfutation par *Yves Guyot*, Paris, 1895.

- Ipse tamen *de Laveleye* colleclivismum non advocat, sed potius quemdam socialismum Statûs, op. cit. cl). 36, p. 512-560.

² Cfr. *P. Bureau*, La Propriété Foncière, in periodico *La Science Sociale*, XXIV, oét. 1902, p. 335-353. z' *Lacombe*, L'appropriation du sol, in periodico *Revue de synthèse historique*, Paris, 1903, l. Vil, p. 29-39 et 291-301; 5. *T. Lapsey*, 'i\& origin of property in laud, in *American historical Review*, New-York, 1903, t. VII, p. 426-448.

possunt : (a) Qtiamditi homines *pastoralem* vitam ducunt, pascua *colleflive* ab ipsâ *tribu* possidentur quo melius et efficacius repellantur vicinarum tribuum invasiones; cum enim pascua non excolantur, parum curant individua de exclusive possessione talis vel talis fundi, dummodo herba sponte in pascuis crescens ad ipsorum pecora nutrienda sufficiat. Exclusive autem pecora, tentoria aliaque mobilia possidentur, (b) Multiplicatis hominibus ac pecoribus, jam necessarium evadit tantisper terram excolere, quo uberiores fruéhis producat; sed quamdiu hæc cultura parum intensa est, homines quidem *exclusive*, sed *non permanenter* agros a se excultos possident, sed solum tempore quod inter *serendum* et *metendum* labitur; tunc enim expedit arva nova quotannis excolere; hinc apud quasdam tribus vel Gentes quotannis agri inter loci incolas dividuntur. (c) Sed mox tempus venit cum, multiplicatis hominibus, jam *intensior* agrorum cultura necessaria sit ad cives alendos; tunc incipit magis permanens et mox perpetua fundorum possessio; cum enim ad hanc culturam improbi labores requirantur, hisque assiduis laboribus multo fecundiores agri reddantur, qui in hoc opere insudârunt ab arvis a se excultis expelli nolunt, et ipsa auéloritas publica intelligit nullum cogi posse ad relinquendum agros quos tanto labore excoluit sine justâ compensatione ; et ita *exclusiva* et *permanens* agrorum possessio apud excultas Gentes fit necessaria. — Quod quidem historia confirmatur; nam apud *Ægyptios*, *Assyrios*, *Chaldteos*, *Sinenses* aliosque antiquissimos populos, privatam agrorum possessionem legibus munitam fuisse vetustissimis documentis certo probaturi.

' Quoad *Ægyptios*, cfr. *Lfnormant*, Hist. anc. de l'Orient, contin. par *E. liabelon*, 9e éd., t. 3. Paris, 1883, pp. 16-18; *Maspero*, Histoire anc. des peuples de l'Orient, t. 1, Paris, 1895, p. 76-78. Ex documentis ibi editis constat apud *Ægyptios* viguisse jus privati domini eodem fere modo ac in Europâ, perdurante Medio Ævo : Pharaos videlicet omnem terram possidere censebatur, sed cam *sacerdotibus* et *militibus* partiebatur, qui eamdem agricolis colendam tradebant; fundi autem ita erant dominis proprii ut hæreditate vel emptione aliis transmittentur. Cfr. *llirdt*, Ancient History from the Monuments, London, pp. 31, 45 et alibi passim.

Quoad *Assyrios*, multi contraôlus emptionis-venditionis inventi atque editi sunt, et quidem vetustissimi, ex quibus constat agros, sub quibusdam formis civilibus simul ac religiosis, aliis civibus transmissos fuisse; ac omni exccratione dignos eos qui fundorum limites mutant. Cfr. *Sayce*, Records of the Past, I, 139; VII, iti ; *Leno»niant*, op. cit. L 5> P- 77» St; *Maspero*, op. cit., p. 76a-76.p — Legatur vero præsertim *Codex legum* quem promulgavit *Hammurabi*, qui fuit rex Babylonie 2000 ante Christum, apud *Scheil*, O. P., Textes Elamites-Semitiqes, Paris, 1902, ubi traduntur leges circa dominia privata domorum et fundorum, p. 33-47.

DE EXISTENTIA JURIS.

Ceimmunitates autem quæ apud Ruthenos (*mir russe*), Javanenses (*dessa javanaise*), antiquos Germanos (*marke germanique*), Helvetas aliosque populos (*biens communaux*) vigent, simul cum jure privati domini existant, illudque minime excludunt; sed solummodo ostendunt quamdam collectivam proprietatem determinatis locis et temporibus vigere posse, ubi cultura imperfecta est; vel etiam, propter genus laboris in fundis perficiendi (v. g. ubi irrigationis canalia desiderantur) aliquando magis prodesse quam privatam proprietatem *

102. (B) Ex hoc autem minime constat modo generali utile aut necessarium esse collectivum dominium; cum enim historiâ constet tale systema paulatim, augente hominum numero ac necessitate modo perfectiori agros colendi, decrescere et viam dare privato dominio, merito infertur hanc evolutionem esse rationi consentaneam, imo excultis Gentibus necessariam, ita ut ad collectivismum redire vere sit *regressus* et non *progressus*; ut res exemplo illustretur, tempore quo apud Germanos communitas quædam agrorum vigeat, terra vigesimam partem incolarum hodie ibi commorantium nutrire non poterat; et ita de ceteris regionibus.

103. 2° Argumenta ex ordine *ethico* desumpta hæc sunt : (A) Juxta *Karl Marx* (supra, n. 62), lucrum capitalistarum a furto oritur, quatenus sibi retinent partem salarii operariis debiti.

Resp. Hoc quidem gratis asserit, sed minime probat, imo contrarium e factis colligitur². — Si res ita se haberet, omnes honesti et idonei capitalistæ res prosperas haberent; sed experientiâ constat c. decem capitalistis vix tres aut

Apud *Sinenses*, jam ab antiquis temporibus prævaluit systema domini quod feodali systemati æquiparari potest. Cl. *Eug. Simon*, La cité Chinoise, Paris, 1884.

* De his communitatibus vide /J. *Leroy-Beaulieu*, Collectivisme, l. I, ch. 6. q. — Notandum est pariter, etiam apud *Ruthenos*, agros, qui olim quotannis inter incolas ejusdem pagi dividebantur, nunc non nisi quolibet tertio, aut quinto, vel etiam quintodecimo anno distribui, quia rede intelligitur, ad intensam culturam, longiorem ejusdem fundi requiri possessionem : quis enim magnas expensas faciet ad feraciorem reddendum agrum, qui mox ad alienos transibit?

† Quod multis argumentis demonstrat *Leroy-Beaulieu*, Collectivisme,

CAPUT 1.

quatuor ingentia lucra facere, alios autem aut parum aut nihil lucrari — Ratio autem cur quidam suas opes valde augeant, triplex assignari potest : (a) *expenses* maximæ faciæ sunt. In officinam ædificandam, eamque *machinis* munendam; hinc capitalistic aliquod auctarium percipere debent c pecunia in his omnibus impensa; (b) magnum est *periculum sortis*, et ex hoc capite jus habetur ad lucrum proportionatum ; (c) *labor intellectualis* maxime arduus requiritur in ordinatione et directione officinarum, necnon in fructuosæ vendendis productionis fructibus : et hæc est præcipua ratio cur, inter capitalistas, *pauci* tantum suas opes valde augeant, quia videlicet pauci huic arduo et sollerti labori incumbunt. Ita explicatur quomodo, absque furto, multo plura lucrentur capitalistic quam opifices. Et sane spes lucri non solum utilis, sed necessaria est ad impellendos divites ad vacandum rebus industrialibus : hac remota, plerique bonis suis quiete fruentur, nec cogitarent de officinis exstruendis, et ita multi opifices neque laborare neque lucrum facere valerent.

104. (B) Juxta eundem, historice constat divitias, quas capitalistic possident, modo injusto acquisite esse, videlicet invadendo agros ab aliis Gentibus jam excultos, bona ecclesiastica, etc.

Resp. — (a) *Quædam* bona fuisse injuste acquisita non negamus; et si qui sint hodie domini qui vi aut fraude aliorum opes invaserint, merito ad restitutionem cogendi sunt; sed multi sunt certe hodierni capitalistic qui, proprio vel parentum labore, juste divitias comparaverint ; et hi bonis suis spoliari nequeunt absque injustitia.

(b) Etiam quando ab initio injusta fuit fundorum invasio, post longum tempus *præscriptio* legitima fieri potest : non quidem eo sensu quod *injusta* acquisitio solo lapsu temporis fit justa; sed quia bonum sociale postulat ut qui per longissimum tempus, fundos possederunt eosque excoluerunt, in sua possessione turbari nequeant; eo magis quia sæpe valor fundi centuplum culturæ auctus fuit : de quo fusius ubi de præscriptione.

105.(C) Juxta // *George*, ea tantum possidere possumus quæ labore acquirimus : exercendo enim proprias facultates, aliquid

producimus quod vere *nostrum* est; proinde agri non possunt legitime possideri, quia non sunt fructus laboris.

Resp. Fatemur equidem *laborem* esse *unum* t legitimis modis res proprias acquirendi, sed negamus illum esse *solum* legitimum modum. Admittit quidem *H. George* piscatorem et venatorem legitime acquirere pisces et animalia quæ *occupant*, quando sunt *nullius*; hæc tamen non sunt *fructus laboris*, sed bona indiscriminatim omnibus data, quæ legitime fiunt primi occupantis. Cur idem dici nequit de agris? “Ager quippe, ait *Leo XIII*”, cultoris manu atque arte subattus habitum longe mutat : e silvestri frugifer, ex infecundo ferax efficitur. Quibus autem rebus est melior faélus, illæ sic solo inhærent miscenturque penitus, ut maximam partem nullo patto sint separabiles a solo. Atqui id quemquam potiri illoque perfrui, in quo alius desudavit, utrumne justitia patiatur?” Cum igitur valor præcipuus agrorum a labore pendeat, æquum est ut maneant penes eos qui in eis excolendis insudârunt’. Id etiam postulat bonum commune : quis enim improbo labore agros excoleret quos ab alienis mox occupandos praevideret?

106. (D) Pergit idem *George* : Omnibus inest æquale jus vivendi; atqui tale jus vanum est, nisi communia sint bona quæ natura omnibus profert, præsertim fundi, sicut aer et mare communia manere debent, ita pariter et agri.

Resp. — Concedimus quidem jus vivendi omnibus inesse, proptereaque in casu extremæ necessitatis ea bona occupari posse quæ ad vitæ sustentationem necessaria sunt. Sed ex hoc minime sequitur agros esse collective possidendos; nam qui fundos non habent, in aliorum fundis laborant, vel quæstuosas artes exercent, unde sibi viéium et vestitum acquirant. — Nec dicatur ita operarios partim privari fructu sui laboris, cum alia pars a domino agri retineatur: id enim æquum est, cum tum labor opificis tum vires naturales a domino legitime acquisitæ ad fructuum productionem concurrant. Aliunde agrorum possessores, taxas solvendo a quibus immunes sunt operarii, sæpe societati reddunt plus quam valorem primævum soli occupati. — Comparatio autem allata non valet; aer et mare sunt usus inexhausti, nec a privatis efficaciter occupari valent; dum fundi facile exhauriuntur, nec fructus efferunt nisi sint exculti; aliunde occupationis sunt capaces. Unde bonum publicum exigit ut aer et mare communia maneant, et fundi privatim occupentur, quo melius excolantur.

‘ Encycl. *Rerum Novarum*.

¶ Vim hujus argumenti sensit // *Spencer*; prius siquidem censebat agrorum dominos, æquâ compensatione solutos pro ipsorum expensis, expropriandos esse; sed, re maturius perpendens, intellexit impensas a dominis eorumve antecessoribus facias multum superare venalem agrorum valorem, ita ut minime expediat dominos expropriari.

107. Instat *H. George*: fundorum valor quotidie crescit non tam ex hominis industria quam ex ipso societatis profectu; videlicet in civitatibus, aut earum vicinia, aut prope vias ferreas, pretium alicujus praedii paucis annis decies vel vicies augetur, eo quod ibi major numerus civium congregatur; porro tale *incrementum* (quod anglice vocat *unearned increment*) minime privato hujus praedii domino debetur, sed civibus collective sumptis, seu Civitati.

Resp. — Fadhim hujusmodi non semper, nec ubique verificatur, sed solum in quibusdam locis, in quibus multi coadunantur incolae; in aliis autem praediorum valor vel idem manet, vel quandoque decrescit. Non est igitur factum *universale*, ex quo concludi debeat universim immutandum esse agros possidendi modum, qui aliunde valde utilis, imo necessarius est, ex supra dictis. — Aliunde, agitur hic de re *aleatoria*, quae ante omnem eventum quibusdam privatis prodesse vel nocere possit, cum nemo certo sciat talis vel talis praedii valorem majorem vel minorem fore; nec injustum est eos qui probabiliter praeviderunt tale incrementum, eodem frui. — Caeteroquin nil prohibet quin Civitas in hoc casu majores taxae dominis imponat, quibus pars saltem hujus incrementi omnibus sit profutura. Sed ex hoc minime sequitur jus privatorum in praedia e medio tollendum esse.¹

108. 30 Argumenta ex ordine *aeconomico* jam supra (n. 94-96) praecipuimus. Socialistae quidem mirifice describunt et extollunt commoda quae e collectivismo obventura expedant; sed hucusque omnia experimenta, variis in locis tentata, inania evaserunt.

(A) Arguunt tamen ex illis societatibus *anonymis* et *monopoliis* (*trustis*), quae hodie prospere succedunt, et exinde inferunt majorem utilitatem sperandam fore ex *universali monopolio* sub auctoritate Statûs instituendo.

Resp. Illa comparatio omnino claudicat; nam hujusmodi societates ideo prospere succedunt quia horum administratores *majus lucrum sibi* expediant ex majori bonorum productione quae exinde oritur; imo monopolia non instituunt nisi *ad suas opes efficacius augendas*; eaque constituunt juxta capitalistarum, non autem collectivistarum, methodum. Jamvero si Status sua faciat omnia lucra, eaque aequaliter dividat, jam cessat ad arduum laborem efficax stimulus'. — Aliunde jam experientia constat quaedam ex his mono-

¹ Ad fusioem 17. Georgii confutationem adeas *Rae*, op. cit. p. 440-500; *Mallock*, Properly and Progress; *Holaind*, Le socialisme américain, ex anglico sermone in galbeum versum, curâ *Ruton*, Bruxelles, 1900.

' Quod lucide ostendit *P. Leroy-Reaulieu*, Collectivisme, p. 344-358; Répartition des Richesses, p. 315-349; et fatetur *Schceffle*, abunde socialismo favens, op. cit. p. 64: "Il ne suffi pas encore, dans une

poli's, eo præcise quia nimis universalia erant, infelicem exitum subiisse.

109. (B) Nonnulli argumentum desumunt e communitate bonorum quæ in *religiosis ordinibus* viget. — Fatemur equidem hanc communitatem maxime prodesse in parvis coetibus hominum, qui *perfeclioni* student, et propter amorem Dei et animarum, propriam voluntatem propriaque commoda abnegant, quo liberius et efficacius aliorum utilitati inserviant; sed *paucorum* est perfeclio, nec advocari potest colleclivismus nisi prius homines discant propria contemnere, et fratres seu concives plus quam seipsos diligere; jamvero caritatem, seu *altruismum*, ut dicunt, hucusque non vigere inter plerosque homines lugenda constat experientia.

IV. Media ad socialismum præcavendum'.

no. Cum multiplicis generis sint causæ ad socialismum ducen-tes, varia pariter debent esse remedia ad hunc præcavendum adhibenda; sapienter ea proponit *Leo XIII*, in Encyclicâ sæpe laudata, eaque breviter contrahemus, cum fusius in aliis Theologiae partibus declarentur.

Tria sunt remedia quæ præbere debent *Ecclesia*, *Status*, *Privati*, scilicet *domini et opifices*.

i° Requiritur imprimis *Ecclesia* interventus, cum hic agatur de quæstione ad *mores* speclante. Quæ quidem divinum præbet remedium *doctrinâ*, *præceptis* et *institutis*.

in. (A) *Doctrinâ*. docendo videlicet (a) *naturâ* homines esse sub multiplici respektu inaequales, ideoque *fortuna dispares*; et hanc inæqualitatem, quæ tolli nequit, ad bonum commune prodesse, stricliori vinculo varios homines ligando; (b) laborem sive intellectualem dominorum, sive corporalem opificum, arduum esse post originalem culpam; ideoque minime expectandum esse rerum statum, in quo labor improbus omnino evanescet; (c) locupletes et

communauté de production, composée de millions d'hommes, que le producteur A sache se dire : mon revenu de travail social dépend de ce que mes autres 999.999 coopérateurs soient aussi appliqués que moi. Ceci n'évciile pas encore le contrôle nécessaire, n'étouffe pas le penchant à la paresse et à la malhonnêteté, n'empêche pas le détournement du travail au préjudice de la communauté, ne détruit pas l'égoïsme et la ruse qui se manifestent par la taxation exagérée et injuste des travaux isolés. ”

* Encycl. *Rerum Novarum*, parte secundâ; Encycl. *Graves de Communi re*; *Godts*, Scopuli vitandi in pertraclandâ quæslione de condit, opificum, Append. I; A. *Leroy-Reaulieu*, La Papauté, Le Socialisme et la Démocratie, 4e éd, Paris, 1893, p. 92 276; *Max Turmann*, Le Mouvement social Catholique, Paris, 1901 ; *L. Grégoire (Goyau)*, Le Pape, les Catholiques et la Question sociale, 3e éd. Paris, 1899.

proletarios debere harmonice conspirare, sicut membra unius ejusdenique corporis.

112. (B) *Præceptis* justitiæ et caritatis : (a) *justitiam* commendans *opificibus*, ut juste inito paëto adhæreant, nec ullo modo rei et personæ dominorum noceant, a vi et seditione et cum hominibus flagitiosis commixtione abstinendo ; — *dominis*, ne operarios habeant mancipiorum loco, sed ut homines et Christianos vereantur ; tempus eis concedant ad pietati vacandum ; nec plus imponant operis quam vires ferre queant ; æquam mercedum tempore opportuno solvant'.

(b) *Caritatem* inculcans *omnibus*, in memoriam revocando vitæ præsentis æternam succedere, quæ vere vita est; ad quam ducunt non possessio, sed bonus divitiarum usus, necnon labores patienter tolerati ; — specialim *divitibus*, qui nosse debent opes saluti obesse potius quam prodesse, et bona ipsis a Deo commissæ fuisse in egentium levamentum-; — et *pauperibus*, qui de propria dignitate cogitare debent, reminiscendo Christum fuisse fabrum et fabri filium, veras divitias esse virtutes, et paupertatem patienter toleratam ad beatitudinem tinus ducere. Quibus perpensis, jam facilius erit fraternum amorem inter divites et proletarios fovere, cum omnium sil unus Creator et Pater, unus finis, unus Redemptor, unus gratiarum thesaurus'

113 (C) *institutis*, quibus humanas infirmitates sublevat : (a) *animos instruendo* *reti¹ione*, quæ in sæculis anteaëtis mundum renovavit eumque nostris diebus renovare valet ; (b) *nec tamen vitam corporalem negligendo*, sed meliorem opificum conditionem efficiendo : siquidem *temperantiam*, *castitatem* et *parcimoniam* fovet, quæ pecuniarum dissipationis obstant⁴; præterea instituta fundavit, quæ omni miseriarum generi medeantur.

114. 20 Desideratur *Statûs* interventio, quâ *oeconomicis* socialism» causis remedium præbeatur. Quod præstare potest : —

IX5- (A) *Publicam prosperitatem* fovendo, juraque tuendo tum divitum, tum proletariorum, sed horum præsertim qui, propter inopiam, jura propria vix defendere queunt. Non tamen semper et in omnibus Respublica se immisceat, sed “si quid detrimenti allatum sit aut impendeat rebus communibus, aut singulorum ordinum rationibus, quod sanari aut prohiberi ahâ ratione non possit ’.

116. (B) *Speciatim* vero (a) privatas *dominorum* possessiones tutando; (b) *opificum* jura tuendo, ne labor eorum vires excedat; ne

¹ De quibus fuse infra, *De Confratribus*, n. 792 sq.

² Quâ de re agitur in *Tr. de Virtutibus theologicis*, ubi de Caritate.

³ Quod jam demonstratum est in *Tr. de Deo Creante et Elevante, de Verbo Incarnato, de Deo Sanflificante*.

⁴ Pecunia, quæ in alcoholicis liquoribus ab operariis dilapidatur, si per 15 vel 20 annos sapienter dispensaretur, ad omnes officinas in Gdliâ exstructas comparandas sufficeret.

præsertim pueri ac feminæ in proprium damnum laborent; nec opifices justâ mercede priventur, sed e contra satis lucrentur ut et ipsi aliquid possidere valeant : sic erit æquior bonorum partitio, major rerum abundantia, nec tam facile opifices patriam suam deserent.

117. 30 *Domini* ipsi atque opifices multum hâc in causâ possunt, iis videlicet institutis, sodalitiis, societatibus sive *mixtis*, in quibus domini et operarii simul coadunantur; sive etiam *separatis*, in quibus opifices aut domini ad tuenda propria jura conveniunt

(a) Hæc autem collegia ita constituentur ac gubernentur ut singuli e societate incrementum bonorum corporis, animi et rei familiaris assequantur.

(b) Scopum igitur principalem habeant perfectionem pietatis et morum; nec tamen negligantur temporalia commoda varique socios opitulandi modi.

(c) Jura officiaque dominorum cum juribus officiisque opificum apte componant; si lites oriantur, prudentum arbitrio dirimantur.

Quibus aliisque hujusmodi remediis harmonice cooperabuntur domini atque opifices, nec quisque aliorum juribus invidet, sed e contra privatas possessiones legitime augere conabitur.

SECT. II. — De variis bonorum fortunæ generibus et dominio semi-pleno.

I. De variis bonorum generibus.

118. Jure proprietatis jam in tuto posito, pauca dicenda manent de variis bonorum generibus ac speciebus. necnon de variis modis quibus semi plenum dominium in his bonis haberi potest. Jam vero bona externa dividuntur :

(A) In bona *corporea* et *incorporea* (a) *priora* ea sunt quæ sub *sensibus* cadunt, ut domus, ager, suppellex; (b) *posteriora* dicuntur ea quæ sensibus non sunt obvia, videlicet jura piscandi, venandi, percipiendi fructus, etc. Quæ divisio non est *membris opposita*, sed solum analoga, nec valde utilis, nisi in materiâ præscriptionis.

119. (B) In *mobilia* vel *immobilia* : (a) *priora* ea sunt quæ absque notabili læsione, e loco in locum transferri posse *physice*, *moraliter* vel *juridice* censentur, sive vi propriâ sive vi extrinsecâ; (b) *posteriora* dicuntur ea quæ sine detrimento transferri nequeunt, qualia sunt domus, ager, etc.

Quæ divisio maximi est momenti, cum sæpe occurrat in pœlis nuptialibus, donationibus, testamentis, præscriptione,

¹ De his sodalitiis, quæ *patronatus* vel *professionalia collegia* {syndicat¹ *professionels*) nuncupantur, fusius agitur in *Tr. de Contrahentibus*, n. 333 sq.

etc. Ilinc accurate determinant Codices civiles quæ sint *immobilia*, et quæ *mobilia*; eorumque praescripta sedulo servanda sunt, cum hic agatur de lege determinativâ proprietatis.

120. Jure *Gallico*, quaedam bona sunt *immobilia* : (a) *naturâ suâ* ut fundi, aut segetes quæ solo adhærent; (b) *destinatione*, qualia sunt animalia agris colendis addiela; (c) ratione *objefli* circa quod versantur, qualia sunt jura fruélus percipiendi ex rebus immobili-bus; (d) *declaratione* domini, qui in casibus a lege determinatis efficere potest utquædam mobilia tanquam *immobilia* habeantur. — Pariter bona *mobilia* esse possunt : (a) *naturâ suâ*, ut naves, currus, animalia, supelleétilia; (b) *legis determinatione*, qualia sunt jura percipiendi census, partes (*actions*) in societate anonymâ, etc.*

121. (C) In *fungibilia*, quæ, in solutione debiti, ex communi æstimatione, aliarum rerum ejusdem speciei locum tenere possunt, seu aliarum rerum *vice funguntur*; qualia sunt generatim ea quæ numerari, mensurari aut ponderari solent, v. g. pecunia, oleum, frumentum, saccharum etc.; — et *nonfungibilia*, quæ non possunt pro aliâ re substitui, sed eadem *identice* tradi debent, v. g. *hic* equus quem sedulo selegi, *heee* statua, *hæc* piélura, etc.

122.(D) In *consumptibilia*, quæ *primo usu* sive physice sive moraliter consumuntur : *physice* per destructionem, ut fit in cibo et potu; *moraliter*, quando res alienatur (v. g. pecunia), aut immutatur, (panni in vestes conversi); — et *non consumptibilia*, quæ primo usu minime delentur vel immutantur, qualia sunt domus, supelleClile, vestes, etc.

Generatim loquendo *fungibilia* sunt simul *consumptibilia*, et vice versa. Paucae tamen dantur exceptiones; ita si promittatur *ultimum* dolium vini talis vel talis anni, hoc sane est *consumptibile*, sed *nonfungibile*; ex adverso si colonis promittuntur centum agrorum jugera, hæc quidem sunt *fungibilia*, sed non *consumptibilia*.

II. De dominio semi-pleno in bona externa.

Dominium plenum complectitur jus *disponendi, fruendi* et alios *excludendi*. Jam vero sub hoc triplici rcspeClu limitari potest, et, quando ita limitatur, *restrictum.*, seu *semi-plenum* dicitur.

' Quæ fusius exponuntur in Stippem., p. 8 — Divisiones rerum ad normam juris anghci et americani invenies in speciali Supplemento.

DE EXISTENTIA JURIS.

i° *De dominio in quo restringitur jus disponendi.*

123. Jus *libere disponendi* quod perfecto competit dominio dupliciter restringitur : —

(A) *Necessitate alienandi*, quam imponere potest Status, vi alti dominii : (a) ob utilitatem *publicam* ¹ : bonum enim particulare bono publico cedere debet ; (b) ob utilitatem *privatam*², quæ tamen in bonum publicum redundet. In utroque casu æqua debetur compensatio, quæ generatim ab ipsis tribunalibus determinatur.

(B) *Prohibitione alienandi*, quæ oriri potest : (a) *a lege* prohibente ne quædam *res*, v. g. minores, uxores, interditi, sua bona alienent ; aut ne quædam *bona*, v. g. fundus dotalis, alienentur ; (b) *ab homine*, quando apponitur alicui contractui vel testamento conditio non alienandi.

2° *De semi-pleno dominio quod in jure fruendi consistit.*

Aliquando dominium ita dividitur ut *nuda proprietas* uni, *jus fruendi* alteri competat. Jus autem fruendi, quod tum *a jure* tum *ab homine* concedi potest, duplicem formam induit, videlicet *usumfructum*, aut *usum* seu *habitationem*.

(A) *De usufructu.*

124. Notio. Quando dominium directum alicujus rei penes unum manet, dum alter re uti ac frui potest, hic habet *usumfructum* qui definitur : *jus reale fruendi rebus alienis, salva earum substantiâ*.

Dicitur : (a) *reale*, i. e. ipsi rei adnexum, ut distinguatur a jure locatarii vel coloni, quod est *personale*, quatenus locator *personaliter* adstringitur erga locatarium ; dum in usufructu, obligatio ipsi prædio seu rei adstringitur ; (b) *fruendi*, i. e. non solum re utendi, sed etiam ejus fructus percipiendi, perinde ac si *usufructuarius* esset dominus ; (c) *salva earum substantiâ* ; cum enim jus disponendi penes dominum maneat, usufructuarius rem alienare, vel consumere, aut in aliam formam, etiam meliorem, transmutare nequit, sed eam integram domino servare.

125. Ususfructus oritur vel *a tepe*, quæ pro diversis

¹ In Gallia alienatio hujusmodi, quæ dicitur *expropriation pour cause d'utilité publique* statuitur ac definitur lege 3 mai 1841, ap. *Rivière*, *Lois usuelles*, p. 281-285.

² Pro Gallia, cfr. *Cod. civ.*, a. 682; *Planiol*, 1, n. 1081-1087.

Gentibus diversa est¹, — vel *ab homine*, sive per testamentum, sive per actum inter vivos, aut per praescriptionem². — Cessat morte usufructuarii, interitu rei fructuariæ, elapso tempore praestituto.

126. Usufructuarii jura et officia, (a) *Jura* : 1) Jus habet percipiendi omnes fructus *naturales*, qui sine speciali industria producuntur; *industriales*, qui labore praesertim acquiruntur; *civiles*, qui vi contrae'tus vel alicujus obligationis debentur, ut pretium locationis, census, fœnus pro mutuata pecuniâ, etc. Nomine fructuum non veniunt *thesauri* in fundo inventi, nec *fodinæ*, quæ tempore quo coepit ususfructus, nondum exercebantur; sed solum ea quæ certis temporibus crescunt ac percipiuntur. — Ceterum pro reliquis adeantur leges civiles³.

2) Potest etiam jus suum alteri locare vel donare : frui enim valet sive per se sive per alium.

127.(b) *Officia* : Frui debet tanquam bonus *paterfamilias*; 1) hinc generatim ex lege civili tenetur ab initio *describere* bona, quorum usufructu gaudet, praesente aut saltem convocato domino, ut ea reddere valeat qualia substantialiter erant. Pariter vigilare debet ne res deterior fiat.

2) Tenetur ad *modicas refectiones* (*réparations d'entretien*), quæ requiruntur ut res integra servetur; non autem ad *maiores* (*grosses réparations*), quæ, si fiunt, ab ipso domino solvendæ sunt.

3) Solvere debet *annua onera*, quæ censentur onera fructuum, qualia sunt tributa, census realis, impensae litis in quâ de usufructu agitur⁴

128. Domini officia (a) *Patitur frui*, i. e. nil facere debet quo minuat vel extinguatur fructio usufructuarii. Ipsi quidem incumbit cura majorum refectionum, sed ad eas faciendas *cogi* nequit. Impensas litis solvit, quando de dominio rei agitur.

(b) *Non prastat frui*, i. e. personaliter non obligatur erga usufructuarium; rem tradere debet in eo statu in quo invenitur, sed eam meliorem reddere non tenetur.

(B) *De usu et habitatione.*

129. Usus est *jus reale utendi re aliena in personale tantum commodum, salva rei substantia*. Ille usus *habitatio* dicitur, quando res, de quâ agitur, est domus.

Iuxta se usus non importat jus percipiendi fructus; sed ex

¹ Pro Galliâ, cfr. *Cod. civ.*, a. 384 et 754; *Planiol*, n. 1565-1589

² *Cod. civ.*, a. 579; *Planiol*, n. 1574-1589.

³ *Cod. civ.*, a. 582-599; *Planiol*, n. 1614-1662; *Supplent.*, p. 10

⁴ Pro Gallia, cfr. *Cod. civ.*, a. 600-616; *Planiol*, n. 1663-1681

⁵ Pro Gallia, cfr. *Planiol*, n. 1683-1695.

concessione legis, usuarius quosdam fructus percipere potest in proprium commodum, aut in familiæ utilitatem. Sed jus ad usum nec locare nec alteri gratis concedere potest. — Hinc in praxi adeantur leges civiles¹.

30 De semi-pleno dominio in quo restringitur jus excludendi.

130. A) Notio. (a) Jus alios excludendi, quod pleno dominio competit, restringitur per *servitutes reales* (*servitudes foncières*), quæ definiuntur: *onera alicui rei imposita in commodum rei ad alium dominum pertinentis* 2.

Unde servitus est *realis* dupliciter: quia cadit in rem immobilem, non autem in personam; et cedit *directe* in commodum alterius rei, indirecte autem in utilitatem illius qui hanc rem possidet.

131.(b) Servitutes *dividuntur*: 1) ratione *originis* in *naturales*, quæ in situ locorum vel mutuis prædiorum relationibus fundantur; *legales*, quæ ex lege oriuntur; et *conventionales*, quæ ex pacto statuuntur.

2) Ratione *modi*, in *continuas*, quæ absque hominis interventu diutius possunt, ut aquæductus; et *non continuas*, quæ hominis interventum postulant, v. g. jus transeundi per agrum vel aquas hauriendi; — in *apparentes*, quæ aliquot externis signis manifestantur, v. g. porta vel fenestra; et *non apparentes*, nullo signo exteriori se produnt, ut est prohibitio ne domus vel paries *altius extollatur*.

132.(B) Principia de servitutibus a) *patitur servitutem*, seu possessor prædii *servientis*, non potest aliquid facere ex quo jus alterius impediatur, minuat aut tollatur; a servitute se liberare potest, prædium serviens relinquendo.

b) Qui *fruitur servitute*, seu possessor prædii *dominantis*, facere potest etiam in fundo alieno quidquid necessarium est ad usum sui juris; sed abstinere debet ab eo quod pejorem redderet conditionem prædii servientis.

Cetera vide apud jurisperitos.

¹ Pro Galliâ, Cod. civ. a. 625-635. Planicd, l. 1741-1740: *Suppl.*, p. 15 *

² Cfr. Cod. civ. a. 637-710; Planiol, n. 1750-1920; *wppl.*, p. 16

§ III. De dominio hominis in aliorum servitia
SEU DE SERVITUTE¹.

133. I. *Status quæstionis*. Homines posse aliis hominibus præessc patet ex eo quod alii sint aliis superiores, nec non ex hierarchiâ quam inter homines existere Deus voluit. • Certum est pariter nulli homini competere *plenum dominium* in alios homines, cum jure vitæ et mortis; hoc enim soli Deo convenit, quatenus est supremus omnium dominus, ut supra ostensum est (n. 34). Ex quo sequitur nulli homini plenum competere dominium in ipsam *personam* aut etiam in *facultates* internas aliorum hominum : quilibet enim dominium utile habet non solum vitæ ac membrorum, sed etiam facultatum casque pro lubitu exercere potest, dummodo jura Dei vel civium non usurpet.— Externum autem exercitium libertatis restringi potest, ne istud exercitium aliis civibus vel bono publico noceat.

134. Sed quæstio est utrum dominium acquiri possit in aliorum *operas*, seu fruélum laboris. Jamvero omnes concedunt cuilibet licere jus acquirere in aliorum operas *ad tempus*, ut dicetur ubi de *contractu laboris*. Sed quæstio est utrum idem jus acquiri possit *in perpetuum*, seu aliis verbis utrum servitus sit licita.

Servitus siquidem est *perpetuus famulatus pro perpetuis alimentis ac vestitu*, seu fusius ille famulatus quo, pro toto vitæ tempore, venduntur seu locantur operæ, sub conditione quod herus necessarium vicium ac vestitum praebeat. — Hæc est servitus *theoretica* et *in se spectata*; nam *historice* multa servituti plerumque adnexa fuerunt, quæ juri naturali aut divino repugnant, videlicet separatio parvulorum a parentibus, virorum ab uxoribus, jus in vitam aut membra, aliaque hujusmodi.

135. II. *Principium* : Servitus in se spectata, quando est ab omni abusu immunis, juri naturali aut divino non

¹ O'. *Thom.* 22. q. 57, a. 3 ad 2; a. 4 ad 2; *De Ltego.* disp. III, n. 19 63; disp. VI, n. 10 31; *Lessius.* l. II, cap. 4, n. 13-17; *Carrière,* n. 42-54; *Meyer.* II, n. 119-123; *P. Allard.* Les Esclaves chrétiens. Paris, 1876; *Esclaves, Serfs et Maimnortables,* Paris. 1884.

intrinsece repugnat, sed tamen humanæ dignitati minus consentanea et gravibus periculis obnoxia est.

i° *Probat, prius.* (A) *Ratione.* Servitus enim in eo consistit quod quis omnes suas operas domino præstare promittit per totam vitam; jamvero si quis potest, pro acceptæ mercedis, se oblige ad serviendum per annum, cur id non poterit per longius tempus, imo per totam vitam? Etsi enim jus in internas facultates earumque liberum exercitium retinere debeat, nil prohibet quominus externam libertatem disponendi de proprio labore ejusque fructibus abdicet pro justa mercede, sive ad tempus, sive in perpetuum; jus enim de proprio labore disponendi non est homini necessarium, sed solum utile.

136. (B) *Scriptura* servitutem ut intrinsece illicitam non damnavit, sed solum ejus abusus compescuit, ac principia inculcavit ex quibus logice ac paulatim servitus abolenda erat.

(a) Servitutem jam antea existentem¹ Moyses non prohibuit, sed temperavit; siquidem vetat ne quis *servum* vel *ancillam* proximi concupiscat²; permittit quidem ut ex *advenis* et exteris servos assumant; sed si unus e filiis Israel in servitutem redactus fuerit, anno jubilai liber evadet³.

137. (b) Sub *Novæ Lege*, Apostoli jubent ut *servi* subditi sint “in omni timore dominis, non tantum bonis, sed etiam dyscolis”⁴; suadent ut servi reddantur liberi, si id fieri possit, secus autem patienter servitutem tolerant⁵; *dominos* admonent ut benigne servos trahant⁶ et quandoque hortantur, non autem jubent, ut eos liberent⁸.

(c) Principia tamen exponunt ex quibus logice fluit servitutis abrogatio. Siquidem omnes sunt *filius Dei*, *fratres* in Christo, *membra unius corporis* cujus caput est Christus, ita ut apud Deum jam non sit Gentilis et Judæus, *servus* et *liberi*; omnes enim a servitute peccati Christi meritis

¹ *Gen*

XXV, 45-40.

² //V//., II, 18; cfr. *Coloss.*, III, 22; *Ephes.*, I, 5.

³ //Cor., V11, 20-24. - //Ephes, VI, 9; *Colos*, IV, i.

⁴ Quâ re legatur tota *Ep. mi Philemonem*.

⁵ *Galat.*, III, 26-20; *Coloss.*, III, 11; *I Cm.*, X 11, 15.

redempti sunt¹. Ita enim veluti a radice praecidebatur quidquid inhumani erat in ratione agendi cum servis, simulque via parabatur plenae eorum emancipationi².

138. *Probat, posterius, scilicet servitus humante dignitati minus consentanea est et periculis plena.*

(A) *Humante dignitati minus consentanea.* Etenim per Christum homo a servitute peccati liberatus est, ad dignitatem et libertatem filii Dei effusus; et fraterna communio inter omnes homines omnium Gentium instituta est; omnes siquidem ad eundem finem per eadem media tendunt: “Ejusdem corporis membra omnes, omnesque ejusdem participes mensae divinae: omnibus gratiae munera, omnibus item munera vitae immortalis pateres”. Jamvero qui, pro solo victu ac vestitu, integram suam aelivitatem per totam vitam in alterius utilitatem, et ad ejus nutum, impendunt, in periculum incidunt christianae dignitatis obliviscendi, vilem indolem vilesque sensus induendi, qui filium Dei adoptivum, imo virum suae dignitatis conscium dedecent.

139 (B) *Periculis plena;* vigente servitute, domini facile evadunt superbi, crudeles erga servos, pigri ac luxuriae dediti: facile enim existimant se naturae servis omnino superiores, his nulla jura inesse, ita ut eisdem uti et abuti liceat. Quod aliunde historia confirmatur: etsi enim non defuerint domini qui servos suos benigne tranaverint, plerumque servitus multis abusibus ansam praebuit³.

140. 111. *De titulis quibus servitus constitui solebat.* — De voluntaria sui ipsius traditione jam in ipsa thesi diximus. Alii modi erant:

i° *Emptio et donatio:* quando quis servituti legitime subiectus fuerat, domino licebat ejus servitia (non autem ejus personam) alteri vendere vel donare. Quod tamen jus multipliciter restringebatur, ne infantes a matribus, uxores a viris separarentur, aut senio confecti duris hominibus traderentur. — Generatim etiam trade-

* *Rom.* VI, 15-23.

¹ Quomodo autem Ecclesia paulatim multi servos liberari curaverit ac servitutem extinxerit breviter exposuimus /A' *Relig.* n. 157, ac fuse declarant Wallon, Histoire de l'Esclavage dans l'antiquité, Paris, 1879; Allard, Les Esclaves chrétiens, Paris, 1876. Quod praeclare etiam edisserit Leo XIII, Encycl. *In plurimis*, 5 maii 1888.

³ Leo XIII, cil. Encycl.

⁴ Allard, Esclaves chrétiens, p. 148-184; Esclaves, Seif

bant theologi patrem, necessitate oppressum, cui aliter subveniri nequibat, filium vendere vel oppignorare posse; teneri tamen eum redimere, statim ac res prospere cedebant. Quod nostris diebus non licet, cum alia sint media parentum necessitatibus subveniendi.

20 *Jus belli*', cum enim antiquitus existimaretur viélori licere victum occidere, a fortiori æquum putabatur hostem, cui vita donata fuerat, posse in servitutem redigi. Hoc autem juri Gentium adversari hodie merito censetur.

141 30 *Nativitas servilis*, vi cujus ut servi habebantur qui e servis nascebantur. Id sane legitimum existimabatur tempore quo servitus ut *sociale institutum permanens* vigebat; sed *in se* aequitati consentaneum non erat; potuisset quidem *ad tempus ut* servus haberi qui e servis natus fuerat, titulo compensationis pro expensis in ejus educatione factis, non autem in perpetuum.

“ Itaque Ecclesiae catholicae... *expultrici servitutis*, veræque inter homines libertatis, fraternitatis, aequalitatis effeôtrici, satis nunquam,.. haberi potest laudis vel ġratiae ”.

Art. H. De Subjeôto juris.

Principium generale.

De filiisfamilias.

Dix isio. De uxoribus.

De clericis.

De personis moralibus, seu societatibus.

§ I. Principium generale.

142. *Thesis* : Sola natura intellectualis capax est domini habendi.¹

Ille enim solus capax est domini qui potest *moralitér* de aliquâ re disponere et injustitiam pati : id enim patet ex ipsâ notione juris, quod est potestas *moralis* et *inviolabilis* aliquid habendi, etc. Atqui sola intellectualis natura *moraliter* aliquâ re disponere valet, cum facultas *moralis* necessario supponat intellectum ac voluntatem ; sola pariter injustitiam pati potest : non enim injuriam patitur nisi qui est *rationabiliter invitus*, et invitus esse nequit qui voluntate et ratione caret. — Unde bruta proprie jura non habent, et sine injuria proprie dici non possunt ledi aut occidi possunt; homo tamen *sibi* et *naturali ordini* debet ut animalia non lædat

¹ *Leo XIII.* Encycl. rit.

CAPUT I.

aut destruat sine ratione sufficienti : cis quidem uti, sed non abuti potest.

143. *Corollarium.* Exinde quæritur utrum *amentes* et parvuli *rationis usu* carentes dominii sint capaces.

Solo jure naturali inspeélo, res difficultate non caret : hi enim, cum radicaliter sint ratione præditi, dominii capaces esse videntur; sed aliunde non clare concipitur quomodo ille præsertim qui nunquam rationis usum habuit vel habiturus sit, verum et proprium dominium obtinere valeat, cum nullum aéhim moralem, nec etiam bonorum acceptationem perficere valeat.

Sed jus *civile* apud plerasque Gentes vicens, rem æque composuit, statuendo parvulis et amentibus inesse jus dominii, sed administrationem bonorum quæ possident a tutoribus vel curatoribus exercendam esse. Et merito quidem; nam, ex unâ parte hi necessitatibus subjacent humanis, et radicalis cujusdam dominii capaces sunt; ex aliâ autem, cum incapaces sint propria bona administrandi, bonorum administratio iis qui usu rationis gaudent committenda est. Hujusmodi lex, utpote justa et determinativa juris proprietatis, in conscientia obligat; proindeque contra justitiam peccant qui amentium vel infantium bona usurpant.

Quibus positis, de iis agemus quorum dominium restringitur vel specialibus difficultatibus obnoxium est.

§ II. De dominio filiorum familias r.

144. i° Notio. Filiifamilias dicuntur filii *legitimi*, vel *légitimait* qui adhuc sunt sub potestate paternâ, qui proinde neque *emancipati*, neque *maiores* sunt.

Jamvero maiores fiunt ætate a lege determinata, i. e. in Galliâ anno vigesimo primo completo. — Emancipantur autem sive *explicite*, a(Stu juridico speciali; sive *implicite*, matrimonium contrahendo.

US. 2° Principia. A) Jus possidendi, quod naturaliter

¹ *Lessius*, l. c. n. 7-12; *Lugo*, disp. V; 5. *Atphàns*. n. 48S; *Carrière*, «. 226-245; *Ball. P.* n. 43-50; *Marres*, l. l. n. 28-39.

² *Legitimi* dicuntur qui e matrimonio secundum leges contracto orti sunt; *légitimait*. qui, quamvis non e legitimo matrimonio nati, postea, tamen Principis auctoritate, legitimorum jura acquisierunt.

minoribus competit, variis limitibus restringitur secundum varias leges, praesertim quoad administrationem bonorum; et merito : quamvis enim capaces sint domini statim ac rationis usum adepti sunt, non satis maturi judicantur ad res suas prudenter administrandas¹; aliunde quaedam ipsis incumbunt onera relate ad parentes, ut exponitur in *Tr. de Variis Statuum obligationibus*, n. 972-973.

146. (B) Jure gallico, &) filii, etiam minores, *dominium dirtfhim* omnium bonorum ipsis legitime advenientium retinent; (b) sed *usumfrufium* non habent ante annum ætatis decimum oétavum, vel antequam emancipentur; nisi agatur de bonis *industria separatâ* acquisitis, — aut donatis sub expressa conditione quod nec pater nec mater iis fruantur, — vel provenientius ex successione quâ indigni parentes declarati sunt. — Extra hos casus, ususfructus cedit pairi, vel, hoc mortuo, matri si novum non inivit matrimonium; quod statutum est per modum compensationis pro educatione infamium; (c) *administratio autem* bonorum est penes parentes vel tutorem, donec filii fiant majores vel emancipati⁹.

147.30 Corollaria. (A) Quando agitur de jure quod filii habent in minutis bonis a parentibus datis, attendendum est ad *intentionem* parentum sive expressam sive rationabiliter praesumptam : (a) si data fuerint *absolute*, filii plenum habent horum dominium, eisque frui possunt in omnem usum legitimum; (b) si *ad usum determinatum*, v. g. ad libros comparandos, vel studia peragenda, injuste agunt qui acceptam pecuniam in alium usum impendunt, puta in immodicas recreationes aut voluptates; (c) si intentio expressa non fuerit, dignosci potest ex circumstantiis, praesertim ex ipsâ rei natura ; v. g. si agatur de re primo usu consumptibili, modo absoluto donata censetur; si de re non consumptibili, v. g. libris, vestibus, ad usum determinatum donata censetur, proindeque vendi nequit, ut pecunia in alium usum adhibeatur. — Quando pecunia non a parentibus, sed a cognatis vel amicis datur, absolute donari censetur, nisi contrarium dicatur.

¹ Jure romano, quod sequuntur antiqui audiores, bona filiorum quadruplicis erant generis : *castrensia*, quæ filii acquirebant militiæ causa vel occasione; *yuasi-castrensia*, ratione alicujus muneris publici acquisita; *projetUtia*, ex rebus patris, vel patris intuitu acquisita; *adventitia*, quæ aliunde obveniebant. Cfr. *Ball. P.*, n. 44-45.

⁹ *Cod. civ.*, a. 371-396; ¹⁰ 4/6-487; a. 730; *Planiol*, I, n. 2105-2238; *Atllgre*, I, p. 256 sq ; *Suppi. pro Gallia*, p. 21 §24

148. B Quando filii, sive intra sive extra paternam domum *laborantes, lierafaciunt*, hæc statuenda videntur :

ia) Si *extra domum patris* laborant, *propriâque industriâ* aliquid acquirunt, lucrum sibi retinere possunt, quia implicite id a parentibus conceditur eo ipso quod extra paternam domum operandi eis licentia data fuerit. — Excipe tamen, si a parentibus victum ac vestitum accipiant : tunc enim, cum pater non teneatur alere filium propria bona habentem, expensæ hujusmodi compensanda sunt; — aut si parentes indigentia laborent : tunc enim filii horum necessitatibus subvenire debent, ut exponitur in *Tr de l'ariis Statuum obligationibus*, n. 972-973.

149. (b) Si *intra domum* et ex bonis aut industriâ patris filii lucrum reportant, *probabilius* jus habent ad stipendium suo labori proportionatum, quod retinere possunt, deductis impensis pro victu et aliis hujusmodi, ac manente obligatione indigentibus parentibus subveniendi. Ratio est quia quicumque laborat, jus habet ad mercedem obtinendam, deductis expensis quæ in ejus gratiam factæ sunt; nec ulla est ratio cur minores hoc jure priventur. — Dixi *probabilius*, quia nonnulli putant nihil speciale deberi filiis minoribus, qui domi laborant, cum pater eorum labore uti possit ad res domesticas administrandas, per modum compensationis pro educatione ipsis data — Expedit tamen, juxta omnes, ut filiis aliquid *sibi* lucrari liceat, quo efficacius ad laborem incitentur.

(c) Quando e pluribus filiis quidam domi laborant, et alii extra domum laborare et aliquid sibi lucrari possunt, æquum est ut priores aliquod stipendium obtineant, deductis expensis pro victu, vestitu etc. — Quod præsertim valet si filii jam majores sunt.

150. (d) Quo facilius omnes difficultates removeantur,

† Ita *Layinanu*, l. III, tr. 4, c. 8, n. 11; *Antoine*, Part. III, c. V, quæst. 13; *Billttarl*, diss. IV, a. 4. Nostræ autem opinioni favent plerique theologi tum veteres tum recentes. Cum autem jure civili Gallico, in quibusdam aliis regionibus etiam vigente, ususfructus rei, communi cum patre industria acquisita?, ad patrem pertineat, usque dum filius minor annum decimum octavum attigerit, hic lucrum hujusmodi occupare nequit absque explicilo vel tacito patris consensu.

DE EXISTENTIA JURIS.

omnino expedit ut fiat *conventio* inter patrem et filium quando hic sive domi sive alibi aliquid lucrari incipit : et huic conventioni standum est. — Si contractus non intercesserit. in praxi ex circumstantiis, consuetudinibus in loco vigentibus, et præsumptâ parentum intentione dignosci potest quænam sint jura filiorum. Si aliquod supersit dubium, *ante factum* minime consulenda est occulta compensatio, quâ videlicet filius a parentibus aliquid subriperet tanquam laboris præmium ; — hæc est enim periculis plena, ut infra dicitur;—*post factum* ad restitutionem cogendi non sunt nisi qui certo moraliter jura parentum violaverunt.

§ III. De dominio uxorum ».

151.I. Prænotanda. Vir et uxor, matrimonium contrahendo. aliquam societatem efibrmant, cujus vir est caput. Jure naturali uxor dominii pleni capax manet, suaque bona non solum possidere, sed etiam administrare posset, cum officio tamen matrimonii oneribus subveniendi. Cum autem vir in rebus oeconomicis administrandis peritior supponatur ac plerumque sit, convenit, etiam solo jure naturali inspecto, ut uxor nihil alicuius momenti in bonis gerendis efficiat, inconsulto marito. — Sed in praxi quænam sint jura et officia uxoris lex civilis apud varias Gentes definivit; plus æquo forsân in quibusdam regionibus viro concessit, sed hisce ultimis temporibus leges paulisper immutatae sunt, ac probabiliter etiam immutabuntur, eo fine ut tutiora evadant uxoris jura 13

II. De conventionibus matrimonialibus juxta Codicem Gallicum.

152.i° Praescripta generalia (A) Conjuges quamlibet conventionem inire possunt, dummodo bonis moribus, auctoritati maritali et paternæ, ac legi civili non adversetur. Si desit speciale pactum, matrimonium censetur initum sub regimine communitatis.

1 *Lugo*, disp. XVI, n. 64-74; *Lessius*, l. 11, c. 12, n. 82-89; 5. *Aiphotn.*, n. 489; *Carrière*, n. 346-282; *Marres*, l. I, n. 44-96: 1»WZ. P., n. 51-52 et n. 322-327; 67/A<9/, n. 473-474; *Lehmke*, n. 892-897.

- Cfr. *A. Fioistel*, Des limites à apporter aux pouvoirs du mari, ap. *ht réforme Sociale*, jan. 1902, p. 48-60; *Turgeon*, Le Féminisme français, Paris, 1902, t. II, p. 125-172.

3 *Coii. civ.*, a. 1387-1398; *Planiol*, n. 762-845. *Supplem.*, p. 24».

(B) Conventiones *ante matrimonii celebrationem* iniri debent, coram *notario*; semel initæ mutari possunt eadem forma *ante*, sed *non post* matrimonii celebrationem

(C) Sub quocumque regimine, uxor a manto pendet quoad bonorum immobilium alienationem, et ut se sistat in iudicio civili; cessat tamen illa dependentia soluto matrimoniali vinculo, — vel per separationem *quoad thorum*, ex lege 6 febr. 1893.

153. 20 De præcipuis regiminibus, *sub quibus matrimonium contrahi potest*. Tria sunt : regimen *communitatis*; regimen *exclusivum communitatis*; regimen *dotale*.

(A) *Regimen communitatis*' duplex esse potest: *communitas est legalis* aut *conventionalis*.

(a) *Communitas legalis* habetur quoties nullus specialis contraëhis initur, vel conjuges declarant se velle sub regimine *communitatis* contrahere.

Jamvero sub hoc regimine', propria cuique coniugi manent : 1) omnia *immobilia* quæ ante matrimonium possidebantur; vel postea ex donatione vel successione ei obtigerunt, exceptis iis quæ donantur sub *explicita* conditione quod *communia* esse debeant; aut acquisita sunt titulo *oneroso*, ex pretio boni proprii venditi; 2) *mobilia* donata cum *explicita* conditione ut *propria* sint.

Communia autem fiunt : 1) Omnia *mobilia* tam præsentia quam futura, iis exceptis *quæ expresse* donantur ut *propria* sint; 2) *fructus* omnium immobilium; 3) omnia *immobilia* ex bonis communibus empta, stante matrimonio.

154. Quibus positis, stante communitate, uxor retinet proprietatem, sed *non administrationem* suorum bonorum, quæ in *maritum* transit; *neque usumfructum*, qui in *communitatem* transit, cujus vir est caput et administrator. Itaque sua bona sine mariti consensu alienare nequit; maritus pariter bona uxori propria alienare nequit, sine hujus licentia. — Quoad bona *communia*, uxor nec *administratione*, nec *fruitione* gaudet, sed jus habet ad honestam sustentationem, secundum suam conditionem. Vir autem, utpote horum omnium administrator, ac dominus dimidiæ partis, jus habet ea vendendi, alienandi aut hypothecis onerandi, sine uxoris consensu, secundum limites lege præfixos.

155. Dissoluta communitate (per mortem, divortium, separationem

† In Gallià quinque ex septem matrimoniis sub regimine *communitatis legalis* contrahuntur. An. 1898, matrimonia 287, 179 celebrata sunt, ex quibus 204, 833 sine speciali pacto, ideoque sub regimine *legalis communitatis*; 68, 412 sub aliquo *communitatis* regimine; 10,112 sub regimine *dotali*. — Cfr. Bulletin de la Société de législation comparée, 1900, p. 562. — De commodis et incommodis *communitatis* sapienter dissent *Planiol*, III, n. 907.

‡ *Cod. Civ.*, a. 1401-1496; *Planiol*, III, n. 901-1425.

corporum aut bonorum, vel longissimam unius conjugis absentiam); i) uxor recuperat plenum dominium omnium bonorum quæ sibi *propria* sunt; 2) quoad bona *communia*, potest sive dimidiam partem sibi vindicare, si velit dimidiam debitorum partem solvere; vel hanc medietatem *repudiare*, si communibus oneribus gravari nolit : quo casu, nil præter vestes exigere potest. — Quando medietatem sibi vindicat, curare debet ut *inventarium* conficiatur, quo efficacius fraudes amoveantur, nec gravetur debitis communibus ultra ratam partem emolumenti quod ex bonis communibus percipit; quod quidem obtinet, dummodo hoc inventarium bonâ fide confectum fuerit.

156.(b) *Communitas conventionalis* habetur, quando conjuges speciali pacto communitatem legalem *extendunt*, v. g. declarando omnia mobilia et immobilia, præsentia ac futura, fore communia; vel *restringunt*, v. g. statuendo illa tantum bona esse communia quæ durante matrimonio ex utriusque redditibus acquisita sunt (*communauté réduite aux acquets*'), aut bona communia non æqualiter, sed juxta datam proportionem esse dividenda'.

157.(B) *Regimen communitatis exclusivum*¹ dupliciter haberi potest : (a) sine communitate bonorum; (b) cum separatione bonorum.

(a) *Sine bonorum communitate* : tunc *uxor* servat dominium *directum* suorum bonorum aut saltem eorum valens; sed *maritus* habet *usumfructum* et *administrationem* eorundem, iis exceptis quæ specialiter uxori reservata sunt, et cum onere providendi honestæ uxoris sustentationi. — Soluta regimine, uxor plenum dominium suorum bonorum recuperat, sed fructus jam a marito perceptos repetere nequit.

(b) *Cum separatione bonorum* : uterque conjux non solum *proprieta-tem*, sed etiam *usumfructum* et *administrationem* suorum bonorum retinet; attamen jus *immobilia* alienandi *uxor* exercere nequit sine viri consensu. Uterque conjux secundum ratam partem onera matrimonii sustinere debet; deficiente pacto, uxor tertiam partem suorum reddituum marito tradere debet. Si alteruter in inopiam incidit, alter rei domesticæ onera ferre debet.

158.(C) *Regimen dotale*, in eo præsertim situm est quod bona dotalia uxoris, saltem immobilia, alienari nequeunt. Hoc regimen non habetur, nisi quando expresse sponsi declarant se matrimonium inire sub hoc regimine, l'une bona uxoris duplicis generis sunt : *dotalia*, quæ pacto nuptiali *in dotem* constituuntur (stante matrimonio neque constitui neque augeri possunt); et *paraphernalia*, quæ extra dotem sunt; regula enim generalis est omnia bona

¹ De quo regimine vide *Cod. civ.*, a. 1498-1499, *Suppi.*, p. 35*.

² De quibus vide *Cod. civ.*, a. 1497-1528; *Planiol.*, HI, n. 977-1014.

³ *Cod. civ.*, a. 1529-1539; *Planiol.*, n. 1416-1462.

esse paraphernalia quæ explicite ut dotalia in ipso paëto nuptia' constituta non sunt.

(a) Uxor retinet dominium *directum dotis*, sed hujus administratio et usufructus penes maritum est. - Bona *dotalia immobilia* neque *alienari*, neque *obligari*, aut *præscribi* possunt, etiamsi uxor consentiat, paucis casibus a lege exceptis. *Mobilia* autem *dotalia* probabilius alienari possunt, cum onere tamen eorum valorem, soluto matrimonio, restituendi.

(b) Quoad *paraphernalia*, uxor *administrationem* et *usumfructum* retinet, quin tamen possit *immobilia* alienare sine mariti consensu.

Regimen *dotale* aut *separationis bonorum* jura sponsæ melius tueretur, sed quamdam diffidentiam erga maritum importat; aliunde difficilius in casu pecunia mutuatur, quæ ad commercium sæpe requiritur. Unde, in praxi sæpe expedit regimen mixtum amplecti. præsertim illud quod dicitur *communauté réduite aux acquêts*.

III. Principia moralia de dominio uxorum.

159. Quæcumque sit lex civilis, quædam *principia* statuenda sunt, quibus dignosci possit quandonam conjuges sibi invicem injuriam inferant.

1° Generationi legi civili, varia jura et officia conjugum hæc in re determinanti, standum est in conscientia, quia agitur de lege proprietatis determinativâ, necnon de contractu libere inter partes inito. Attamen, cum jura et obligationes pari gressu incedant, si unus e sponsis suas obligationes non adimpleat, jura eisdem respondentia sibi vindicare nequit.

Insuper si dolus et fraus in ipso contractu intercesserint, pars læsa moraliter non tenetur illas obligationes implere quæ injuste ipsi impositio fuerunt.

160. Quibus positis, uxor A.) jus habet ad *honestant sustentationem* pro conditione suâ, etiamsi nulla bona attulerit, nec ullum pactum explicite initum fuerit : jus enim naturale id postulat.

Hæc honesta sustentatio complectitur non solum viétum et vestitum, sed etiam honestas recreationes, pro suâ conditione; ac facultatem moderatas eleemosynas erogandi, cum uxor obligata maneat lege caritatis.

161. B) Si mulier *parentibus* suis, vel *filiis* c præcedenti matrimonio susceptis succurrere teneatur, id præstare debet ex *propriis* bonis, si quæ habeat; —his autem deficientibus, ex bonis communibus vel ex bonis mariti, gravi eorum

necessitati subvenire potest; et quidem sine mariti consensu, si donationes tanquam eleemosyna. haberi possint; si vero sint ampliores, cum mariti consensu, cum hic sit administrator bonorum communium et dominus suorum. Quidam probabiliter idem dicunt de *fratribus* et *sororibus*, qui sunt in gravi necessitate.

162. (C) Cum uxor non sit serva, sed socia, non tenetur explicite a marito postulare quæ necessaria sunt ad propriam sustentationem, sed potest ea sibi vindicare, — imo clam subducere, si vir sit irrationabiliter invitus.

Pariter, si maritus sit prodigus, uxor quædam bona abscondere potest, eaque servare in futuras necessitates. Item si culpabiliter negligat filio, extra domum studenti vel laboranti, præbere necessaria, hæc ex bonis communibus aut viro propriis supplere potest. In his tamen cavendum est ne nimium sibi vel filiis indulgeat, cum haud raro uxores ad jura sua plus æquo extendenda pronæ sint.

163. 2° Quando plena bonorum separatio viget, *uterque conjux* contra justitiam peccat, si altero rationabiliter invito, partem ex alterius redditibus distrahit. Major tamen pro conjugibus quam pro alienis requiritur quantitas ad peccatum grave constituendum, quia minus censentur inviti.

164. 30 Maritus contra justitiam peccat : —

A) *Bona uxoris propria dissipando* : (a) sive ea *alienando* contra uxoris placitum aut leges civiles; vel uxoris consensum morali violentia aut fraude extorquendo : horum enim bonorum non est dominus, sed solum administrator; — (b) male et *negligenter curatu eorum gerendo*; nam rem uxoris administrare debet tanquam bonus paterfamilias; secus damnum infert, et ut damnificator ad restitutionem tenetur.

165 B *Bona communia alienando modo a lege civili prohibito*, v. g. immobilia donando, vel donationem occultando sub specie venditionis; nam dimidia pars horum bonorum ad uxorem pertinet, et vir de hac parte disponere nequit nisi ex concessione legis; jura igitur uxoris usurpat, bona communia contra præscripta legis alienando. Si vero maritus intra legis limites hæc bona dissipaverit, ea ven

dendo vel permutando, probabilius quidem contra justitiam peccat, quia uxoris jus condominii in illa bona violat¹; sed, juxta quosdam², in hoc casu violatur quidem caritas, sed non justitia. — In praxi, prior opinio *ante* factum suadenda est ; *post* factum, tolerari potest id quod juxta posteriorem actum est. — Ad præcavendam autem bonorum dissipationem, uxor postulare potest separationem.

§ IV. De Dominio clericorum secularium³.

De saecularibus tantum hic agitur ; de *Regularibus* autem quæstio erit in 7>. *dc Variis Statuum obligationibus*.

166.I. Prænotanda de variis speciebus bonorum clericorum. Quadruplicis generis esse possunt bona a clericis possessa : —

1° Bona *patrimonialia*, seu *profana*, i. c. quæ ipsis obveniunt a parentibus vel aliis sive per hæreditatem aut donationem, etc; vel quæ proprio labore aut industria lucrantur, artem exercendo a sacris muneribus distinctam, v. g. libros scribendo, statuas conficiendo, etc.

2° Bona *casualia*, seu *quasi-patrimonialia*, quæ eis contingunt ex labore in ecclesiasticis muneribus exercendis consumpto, qualia sunt missarum stipendia, oblationes occasione prædicationis vel sacramentorum administrationis acceptæ, redditus stolæ, etc.

167.3° Bona *ecclesiastica*, videlicet redditus qui ex ecclesiasticis beneficiis proveniunt, vel ex iis bonis quæ Ecclesiæ propria sunt ; *pensiones* quæ a Gubernio solvuntur pro bonis ecclesiasticis injuste ablatis vel *supplementa* quæ a communitate ad congruam clericorum sustentationem erogantur, si publica auctoritate in locum beneficiorum substituuntur.

40 Bona *parcimonialia*, ea scilicet quæ parce vivendo sibi reservant ex ecclesiasticis redditibus quos licite ad honestam sustentationem consumere potuissent

¹ *Marres*, I, n. 69. — ² *Carriere*, n. 276.

³ *Ttomassin*, Anc. et Nouv. Discipline, Paris, 1725, t. III, l. III, h. 26-46; *Lugo*, disp. IV; *Molina*, Trad. II. disp. 143-148; *Lessius*, lib. II, c. 4, n. 51; *Billuart*, diss. III, art. 5; *S. Alphons.*, lib. IV, 0.490-492; *Carrière*, I, n. 148-194; *Ballerini-Pal.*, n. 38-42; *Duballet*, Tr. des Paroisses et des Curés, Paris, 1901, p. 468-524.

II. Principia de bonis clericorum.

168 *Principium iu*“: Clerici plenum habent dominium bonorum patrimonialium, casualium, nec non parcimonialium. Certum est.

(A) Quoad *patrimonialia* nulla est difficultas : jure naturali ad clericos pertinent; qui aliunde nullum paupertatis votum emiserunt, nec ullâ positivâ lege privantur horum liberâ dispositione.

(B) Bona *casualia*, seu *quasi-patrimonialia*, juxta communem et in praxi tutam sententiam, ad clericos pertinent. Dantur enim a fidelibus non quidem ut pretium rei sacræ, sed- tanquam compensatio vel laboris occasione rei sacræ impensi, vel expensarum quas clerici incurrere debuerunt, dum ad munera sacra rite exercenda sese præpararent, aut gratitudinis causâ. Jam vero minime constat intentionem fidelium esse ut clerici has oblationes in usus pios expendant ; sed potius ex adjunétis hæcdonâsse censentur absolute, absque ullâ conditione; ergo de eis ad libitum disponente valent clerici.

169. Attamen Ecclesia posset hâc de re leges ferre, quæ in conscientia vim haberent, prout revera leges tulit primis Ecclesiae sæculis, et etiam nostris diebus in quibusdam dicecesibus : id enim requirere potest bonum Ecclesiæ.

Quoad partitionem *casualium* bonorum inter parochum ejusque vicarios, nihil præscribitur lege generali Ecclesiae; unde attendenda sunt Statuta particularia, locorum consuetudines légitimai, et fidelium intentio.

170. Quando agitur de oblationibus quæ vere *debentur*, v. g. occasione matrimonii vel funeris, plerumque definitur a Statutis quid debeatur, et quota pars p̃rocho, vicariis aliisve ministris tribuenda sit : huic legi omnino standum est in conscientia.

Si agatur de *spontaneis* oblationibus, ac nil de iis definitum fuerit, sive lege! sive consuetudine, intentio fidelium attendi debet, cum

‡ In Statutis *Parisiensibus* {*Statuts Synodaux* 1902, n. 580), merito decernitur injuste agere et ad restitutionem teneri sacerdotes qui plus *exit'unt* quam determinatum est ab Episcopo; ibidem (n. 581) commendatur non nimis rigore exigenda esse jura casualia, nec coram tribunalibus vindicanda absque episcopali licentia; et (n. 583) a pauperibus nihil exigendum esse, ne forte a sacramentis arceantur.

In *Statibus America l-æderalis*, de hâc partitione variæ inveniuntur leges in variis dioecesibus : (a) in quibusdam, v. g. *Trentonenst*

ipsis liberum sit aliquid dare vel non, et cuicumque voluerint. Generant sacerdoti ipsi qui sacrum ritum perfecit hanc oblationem largiri intendunt; sed in casu dubii, eorum voluntas *discrete* explorari potest hac aut simili quæstione : num pastori an mihi vis id donare?

171. (C Bona parcimonialia sunt omnino sub dominio clericorum; jus enim habent ad honestam sustentationem, ideoque *suos* faciunt redditus ecclesiasticos qui ad honeste vivendum sunt necessarii; proinde si, parce vivendo et a legitimis recreationibus abstinendo, aliquid seponere possunt ex illis redditibus quos suos fecerunt, id tanquam fructus industriæ et parcimonia. spectari potest, et ad illos omnino pertinet.

172. *Principium*²“”: Clerici sub gravi tenentur, saltem ex lege ecclesiastica et caritate, superflua reddituum bonorum ecclesiasticorum impendere in pios usus. Certum est.

Declaratur. Hic agitur de *reditibus* tantum, non autem de ipsis bonis; cum enim Ecclesia hæc bona sua fecerit, clerici absque injustitiâ fundos ecclesiasticos alienare nequeunt. Ex his autem redditibus clerici in suum usum convertere possunt quidquid ad honestam sustentationem requiritur, cum ad hunc finem primario instituta sint beneficia. Quæ vero manent, *superflua* dicuntur; et, hæc, juxta omnes, in pios usus impendi debent ex lege Ecclesiæ et *ex caritate*; utrum etiam *exjustitia* necne, infra dicetur.

173. *Probat.* (A) *Auctoritate*; præter antiquos canones | qui hæc de re explicite agunt, habemus *Tridentinum*, quod de Episcopis. Cardinalibus, ac consequenter aliis beneficiariis ita decernit² : “ Ne ex^{*} redditibus Ecclesiæ consan-

(Statuta, n, 353-354), eleemosynæ qua. erogantur occasione baptismi, matrimonii, missa nuptialis, missa cantata. de Requie, omnes retflori seu parochio cedunt; his autem utitur ad domus parochialis expensas solvendas, et vicariis congruam sustentationem suppeditandam; si quid supersit, æque dividitur inter rectorem ejusque vicarios, (b) In aliis vero, v. g. *Baltimorensi* et *Wilmingtonensi* (*Stat. Wilniingt.* n. 282), hujusmodi eleemosynæ in commune conferuntur, et deinde ita dividuntur ut, si unus sit vicarius, duæ partes pastori cedant et una vicario; si duo sint vicarii, dimidia pars cedit pastori, et altera dimidia inter vicarios æqualiter distribuatur.

| Quos vide in Decreto *Gratiani*, cans. 12, q. 1.

* Sess. XXV, cap. I de Reformat.

"uineos fatniliaresve suos augere studeant, cum et Apostolorum canones prohibeant ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent; sed, si pauperes sint, iis ut *ut/wrperibus* distribuant; eas autem non distrahant, nec dissipent illorum causâ...

B) *Ex intentione donatorum* : hi enim pecunias aliaque bona Ecclesiæ dederunt ut in pios usus, non autem profanos, converterentur, ideoque in clericorum sustentationem, aliaque pia opera, non autem ad augendas opes sive clericorum sive eorum familiae.

174. Quæstio disputata. (A) Exinde non pauci canonistæ ac theologi inferunt clericos *exjustitia* teneri superflua reddituum ecclesiasticorum in pios usus erogare. Nam (a) juxta Patres et sacros canones, bona ecclesiastica sunt *patrimonium Christi, patrimonium pauperum*, ita ut *rapinæ* et *sacrilegii* rei habeantur clerici qui in usus profanos hæc bona expendunt. Porro hoc nihil aliud significat nisi eos veræ *injustitia* esse reos, ideoque ad restitutionem teneri, b) fideles, sua bona Ecclesiæ donando, nihil aliud intendebant nisi clericos sustentare, pauperes sublevare, ac Dei cultum fovere, non autem clericos aut eorum nepotes ditare; atqui clerici, beneficia accipiendo, implicite saltem et vi quasi-contræélûs, in se suscipiunt donatorum intentiones exsequi: ergo, redditus ecclesiasticos dissipando, quasi-contræélum ideoque justitiam violant.

175- (B) Probabilior tamen opinio tenet obligationem in pios usus impendendi superflua bonorum ecclesiasticorum *non esse exjustitia*³. Nam (a) ante bonorum ecclesiasticorum divisionem, *quarta pars* clericis distribuebatur ad eorum sustentationem, et quod supererat sub ipsorum dominium omnino cadebat tanquam merces laboris; atqui, post factam bonorum divisionem, beneficia huic *quartæ parti* respondent, proindeque beneficiorum redditus sub dominium clericorum cadunt; ergo, eos expendendo, etiam contra Ecclesiæ leges, justitiam non violant, sed obedientiam et caritatem.

b) Ex *Tridentino*, beneficiarii qui in loco beneficii resident, suaque adimplent munera, suorum beneficiorum *fructus faciunt suos*, id enim eruitur ex eo quod qui non resident, aut fidei professionem non emittunt, non faciunt fructus suos; atqui facere fructus suos

¹ Ita *Navarrus*, De ecclesiast. Redit, qti.est. 11, inonn. 7; *Comitatus*, Resp. inor. l. 1, q. 70-71; *Antoine*, de Obligat, c. I, q. 5; *Jlabert*, de Justit., c. 21; *Carrière*, n. 102, et alii quos hic auflor refert, n. 157.

Quos textus diserte refert *Thomass.* op. cit. ch. 26-33.

X. *Thom.*, Quodlibet VI, p. 7, a. 12, ad 3; *Soto*, I X, q. 4, a. 3; *Zll<c*, disp. IV, n. 17; *dessins*, l. 11, c. 4, n. 43; *Sa/man/ic*, c. 11, n. 155; X. *Ilphonsus*, n. 492, plerique hodierni auAoies.

idem est ac eorum dominium acquirere ; et si vere dominium acquirunt huiusmodi fruétuum, contra justitiam non peccant, etiam cos dilapidando.

176. Bona ecclesiastica dicuntur quidem *patrimonium Christi*, quia intuitu Christi donata sunt ; *patrimonium pauperum*, quia reddituum superflua ex caritate pauperibus distribui debent; et *rapina* rei habentur qui hæc superflua dissipant, quia, ut supra n. 85-86 diélum est, Paires oratorià quadam exaggeratione injustitiæ redarguunt divites qui esurientes non pascunt.

177. Unde in praxi benigniorem sententiam sequi licet, nec ad restitutionem cogendi sunt beneficiarii qui in usus pios hæc superflua non impenderunt; sed simul monendi sunt *gravent* ipsis incumbere *obligationem* hæc piis usibus applicandi, saltem ex caritate, et, ut aiebat *Bellarminus*, “ parum refert utrum praelatus damnetur ad inferos, quia peccavit contra justitiam, an quia peccavit contra caritatem ”.

178. Notanda pro Gallia et Statibus Foederatis. (A) In *Gallia* jam amplius non sunt beneficia proprie dicta; sed *S. Pænitentiaria* pluries respondit pensiones, quæ a Gubernio solvuntur pastoribus, etiam amovibili bus, et canonicis, induere naturam beneficiorum, et annexam habere obligationem expendendi superflua in pios usus, residentiamque servandi subpoena non faciendi fruétus suos. — Cum vero huiusmodi pensiones adeo modicæ sint ut honestæ sustentationi vix sufficiant, nulla est difficultas.

179. (B) In *Statibus America Paderatis* non sunt beneficia neque pensiones a Gubernio solutæ; sed, juxta leges ecclesiasticas ibi vigentes', duo bonorum genera sedulo sunt distinguenda : (a) *Ecclesia redditus*, quorum rationem reélores reddere debent, videlicet colleélæ in ecclesia taCtæ, nisi aliter Episcopus de iis statuerit; item omnia quæ veniunt ex locatione scamnorum, e coemeterio et scholis; legata, subscriptiones annuæ, et donationes sive a privatis individuis, sive a sodalitatibus ecclesiæ reétori faélæ, maxime rerum mobilium, ut supelleélilis, ornamentorum sacerdotalium, vasorum aureorum argenteorumque, nisi contrarium explicite fuerit a donatoribus declaratum. Ex his redditibus omnia desumenda sunt quæ ad cultum divinum, ad sustentationem cleri (juxta Statuta cujusque diœcesis) et Scholæ parochialis necessaria sunt.

180. (b) Bona quæ clerici ut *propria* sibi vindicare possunt, qui-

1 Concil. Plen. Baltimor. III, n. 264-283; Statuta Baltim., η. 83-96, aliaque Statuta cuiusque diœcesis.

busqué libere uti ac frui possunt, videlicet : *fixa rataque pecunia, summa*, quæ, sub nomine *salarii*, ab Episcopo, intra vel extra synodum. pastoribus eorumque vicanis assignatur'. Minori tamen summa contenti sint oportet sacerdotes, si parochia vel missiones, quibus præsent, hanc suppeditare nequeunt; nec tenetur Episcopus salarii defectum supplere, sed solum ea quæ ad honestam sustentationem necessaria sunt. Sacerdotes salarium suum opportuno tempore colligere debent; si id non collegerint, nec sibi vindicaverint perscriptum ab Ordinario vel ejus Cancellario probatum, eo ipso juri suo renuntiasse censentur'. — *Missarum stipendia* juxta laxam consuetudine vel Statutis præfixam. — Si missa cantatur, quod est supra ordinarium stipendium, communiter ut *jus staler* habetur et ad parochum pertinet. — *Oblationes* quas accipiunt occasione concionis, aliusve operis hujusmodi; aut donationes ipsis in propriam utilitatem sponte et explicite factæ.

§ V. De dominio personarum moralium.

I. Notio et species personarum moralium.

181. Notio. Persona moralis in genere est *aggregatio plurium personarum*³, quæ efformant *unum corpus morale* seu *juridicum, jure perpetuo existendi ac bona collectivè possidendi gaudens*. Vocatur etiam societas, collegium, consociatio.

Species. (A) Ratione *finis*, persona: morales aliæ sunt *civiles*, quæ bonum *temporale* directe prosequuntur, v. g. Status, Municipia, Societates industriales, etc.; aliæ autem *ecclesiasticæ*, quæ bonum *spirituale* membrorum aliorumve civium directe prosequuntur.

(B) Iterum societates sunt vel *publicæ*, vel *privatæ* prout bonum ad quod tendunt est bonum *commune* vel *particulare*. Ita Status, Provinciae, Municipia tanquam societates *publicæ* habentur; collegia autem opificum, vel societates industriales ut *privatæ* existimantur.

182 Jamvero omnes concedunt *societates publicas* jure naturali vel civili posse existere ac bona possidere. Et

¹ C. Bail. Plen. III, n. 273. — In quibusdam dioecesibus nullum salarium assignatur, sed specialis collectio, qua fit diebus Nativitatis ac Resurrectionis Domini, tota parochia permittitur per modum salarii.

² C. Balt. Plen. III, n. 251.

³ In nonnullis tamen regionibus, Majori Britannia, Statibus Americæ Foederatis, etc., *unica* persona ut persona moralis agnosci potest (ratione sole).

revera apud omnes Gentes, Civitas et Municipium aliquot bona legitime possident exclusive et permanentor.

Ita, in Galliâ, Respublica duo genera bonorum possidet : quædam quæ *neque alienari neque prcescribi* possunt, ut vias publicas, (lumina, maris littora, arces munitas, aliaque hujusmodi; quædam autem quæ alienari possunt, ut loca a mari reliéla, insulas eflbnntas in fluminibus, bona quæ domino carent, sylvas, ædificia publica.

Pariter Provinciæ (*Departements*) et Municipia (*communes*) quædam bona colleélive possident.

Principium est non magis licere bona publica invadere quam bona privatorum; jus enim dominii æque existit in societatibus legitimis ac in individuis.

Quoad vero bona *communia* (*communaux*), quibus cives frui possunt, conditiones ab auctoritate legitimâ præfinitæ servari debent, ut sic omnium jura integra maneant.

II. De ipso jure consociationis'.

183. *Status quæstionis.* Hominibus inesse jus naturale sese consociandi ab omnibus admittitur qui agnoscunt hominem *eus sociale* esse. Sed quæstio est utrum, posita institutione Civitatis seu Statûs, cives potestatem retineant privatas societates efformandi. Jamvcrò non pauci Politici contendunt jus tales societates constituendi non esse naturale, sed ab ipso Statu dimanare, ita ut nulla societas existere ac bona acquirere valeat nisi accedente consensu auctoritatis publicæ. Ille societas, præsertim ecclesiasticas ac religiosas, evertere conantur carumque bona injuste usurpant.

184. *Thesis* : Privatas societates inire, cum facultate bona possidendi, etiam posita institutione Statûs, est jus naturale quod a Gubernio neque tolli neque limitari potest, nisi in quantum id exigit bonum publicum.

185. 1° *Privatas societates inire est jus naturale.* Illud

| *Fonsegrive*, La Crise sociale, ch. V, p. 255-299. *Pnn*, De la Richesse dans les Sociétés chrét. Paris, 1882, t. 1, l. n,th 14, p. 359; *Say-Chailley*, N. Diél. d'Economie Politique, verbo *Association*; *Rambaud*, Eléments d'Economie Politique, Paris, 1895,1). '73 · *Antoine*, Economie sociale, ch. XIV, p. 384; *Revue Catholique des institutions*, 1880, t. H. p. 486-55«»; 1884, t. I, p. 277; 1899, t. 1, p. 289; *Revue des Deux Mondes*, 15 janv. 1901, La liberté d'Association, par *P. Dareste*; *P. Brochard*, La Mainmorte Ouvrière, Paris, 1900.

enim jus homini naturale dici debet quod necessarium est ad ejus facultates rite excolendas, et felicitatem consequendam. Atqui jus cum aliis hominibus sese consociandi, etiam posita institutione Statûs, ad utrumque necessarium est.

fA) *Ad facultates rite excolendas*, sive physicas, sive intellectuales et morales, sive etiam religiosas. a) Vires cujuslibet hominis *physicæ* valde limitantur, ita ut multa sint sibi maxime utilia, imo et moraliter necessaria quæ peragere non valeat, nisi ab aliis adjutus; ita in ædificandis domibus, mechanicis artibus exercendis, etc., multo citius et efficacius proceditur, si vires plurium simul coadunentur: virium enim conjunctione energiæ multum augentur. (b) Idem dic de ordine *intellectuali* ac *moralis*: experientia enim constat litteras, artesque liberales, imo morum rectitudinem scholis, academiis, collegiis variisque hujusmodi institutis promoveri: mutuo enim quod sibi socii præbent adjumento, colloquiis, hortationibus, consiliis, exemplis aliisque hujus generis mediis magis ac magis illuminantur ac roborantur; ita ut hodie, quando finis specialis vult obtineri, statim aliqua societas ad eundem prosequendum instituatur, (c) Nec aliter dicendum de rebus *religiosis*; quo tutius enim homines ad Deum tendere valeant, aliorum hortationibus, consiliis et exemplis indigent; quod quidem magis necessarium est quando adest religio revelata, auctoritate fundata, quæ sacram hierarchiam supponit. Ergo hominibus inest jus naturale se consociandi, quod tollere nequit Status quin injuste cives privet medio ad facultates fructuose exercendas moraliter necessario.

186 (B) *Ad felicitatem consequendam*; homo enim, cum sit animal sociale, absque sociali cum proximis consortio beatus esse nequit; plerumque, quando solus est, tedium vitæ experitur; cum enim bonum sit sui diffusivum, cum aliis consociari maxime appetit, ut eis aliquid impertiatur, vel ab eis aliquid accipiat; quosdam vult specialiter diligere, et ab eis diligere; maximamque felicitatem assequitur, mutuam benevolentiam et commiserationem fovendo. Jamvero hæc omnia vix attingi possunt, nisi cives privatas societates inter se instituunt, in quibus aliorum consortio frui valeant.

CAPUT 1.

187. Nec dicatur has societates multis malis et incommodis ansam præbere; hæc enim præcavere potest Status, dum potestatem retinet leges ferendi ac media adhibendi ad abusus compescendos.

Merito igitur cum *Leone X* concludendum : “ Privatas societates inire concessum est homini jure naturae; est autem ad præsidium juris instituta civitas, non ad interitum; eaque si civium coetus sociari vetuerit, plane secum pugnantia agat, propterea quod tam ipsa quam coetus privati uno hoc e principio nascuntur : quod homines sunt natura congregabiles ”,

188. 20 *Hujusmodi societates jure naturali bona acquirere ac possidere possunt.* Nam qui jus habet ad finem consequendum, jus pariter habet ad media. Atqui societas privata hominibus vere utilis ac jucunda esse nequit, nisi certis opibus fruatur, quibus finis intentus obtineri valeat; ita si homines consociantur ad agros excolendos, ad vacandum commercio vel artibus, pecuniâ aliisque bonis indigent ad opus prosequendum; idem verum est de rebus litterariis, morali-
libus ac religiosis : sine pecuniâ aliisve opibus neque libri comparari aut diffundi possunt, neque conventus adunari, neque media adhiberi ad vitia compescenda aut religionem promovendam. Ergo jure naturali societates privatae aliquot bona possidere possunt.

189. Neque dicatur *inutiles essu* has societates, quia in Statu democratico ac libero, ipsum Gubernium omnia supplet quæ ad facultatum exercitium ac civium felicitatem desiderantur. — Auctoritas enim publica, cum penes homines resideat qui limitatis facultatibus et activitate pollent, de omnibus sapienter curare non valet; vix generali rerum administration! providere potest, præsertim cum hæc in dies magis complexa et intricata fiat; hinc multa, bono privato et publico utilia, vel infedla vel modo valde imperfeeto facta manebunt, nisi cives innatam servant facultatem se consociandi eaque præstandi ad quæ impar est Status. - Præterea si omnibus attendere velit Gubernium, jam privatorum aetivitas peribit, omniaque incommoda *Collectivismi* 'supra, n, 97-98) redibunt.

Encycl. AV/////Z iVovurum.

DE EXISTENTIA JURIS.

190. *Objiciunt* insuper *Politici* societates privatas esse *periculosas* tum *oeconomice*, tum *politice* .-(A, ¶*Economic* quia, si bona possidere valent, hæc extra commercium manebunt; cum enim jure perpetuæ successionis gaudeant, immobilia quæ compararunt non venduntur aut mutantur; quod bono publico nocet, et aerarium privat taxis quæ in mutationibus percipiuntur.

I

191. Respondetur hæc incommoda facile vitari posse:
(a) Status enim certis limitibus circumscribere potest dominia quæ a privatis societatibus possideri valent, ne nimium crescant; jamvero si hæc dominia, juxta finem cujuslibet societatis, intra certos limites continentur, nullum bono publico nocumentum afferunt, sed e contra auxilium præstant, cum privatarum societatum prosperitas in bonum publicum redundet. Aliunde bona quæ dicuntur *manus mortua* specialibus taxis onerari possunt, quæ taxis in mutationibus perceptis respondeant.

I

192. (B *Politice* periculosae sunt privatae societates, aiunt *Politici*, quia vi auctoritatis et opum quas obtinent, Statui resistere possunt et civilis auctoritatis exercitium nimis coarctare.

Res/>. Status ad bonum publicum promovendum, non autem ad privatorum legitimam aetivitatem destruendam institutus est; si omnem auctoritatem sibi vindicat, jam de libertate individuorum et familiarum aetum est, ac monstruosa tyrannis mox prævalcbit. Quicumque igitur veræ libertatis amator est, optare debet omnipotentiam Statûs certis limitibus restringi : quod nullocflicaciorimodopr.es-tari potest quam privatarum societatum institutione. Neque timendum est ita nimis coarctari Gubernii auctoritatem; nam opportunis legibus communitatum usurpationes compesci possunt, “ scilicet si quidquam ex instituto persequantur, quod cum probitate, cum justitia, cum reipublicæ salute aperte dissideat ! ”. Attamen, monente *Leone XIII* (l. c.), “summam tamen adhibeat cautionem necesse est, ne jura civium migrare videatur, nec quidquam per speciem utilitatis publicæ statuatur, quod ratio non probat ”.

193. Variæ sunt leges apud diversas (lentes circa societatum privatarum jura et obligationes.

Jure *civilitalica* permittuntur ac *juridice* agnoscuntur societates inter privatos formatæ, etiam absque Gubernii interventu, dummodo

¹ *Leo XIII*, *Encycl. Perum Novarum*.

sint *commerciales*, aut *civiles*, vel inter *agricolas* aut *opifices* instituantur ad jura sua tuenda; imo, ex lege novâ. 2 jul. 1901, omnes associationes cujuslibet generis, *exceptis tamen religiosis Congregationibus*, quæ juridice existera non valent, nisi *lege speciali* approbentur. Quantum hujusmodi restriéiio aequalitati ac libertati civium adversetur nemo est qui non videat, cum Congregationes, nedum bono publico noceant, e contra illud maxime promoveant sive intra sive extra Galliam. Mirum igitur non est hanc agendi rationem jam antea a R. Pontificibus damnatam fuisse; audiatur præsertim *leo XIII*, Encycl. *Rerum Sovarum* : “ Sodalitates varias hic reputamus animo et collegia et *onlines religiosos*, quos Ecclesiae auctoritas et pia Christianorum voluntas genuerant : quanta vero cui salute gentis humanæ, usque ad nostram memoriam historia loquitur. Societates ejusmodi, si ratio sola dijudicet, cum initæ just; causâ sint, jure naturali initas apparet fuisse. Quâ vero parte religionem attingunt, sola est Ecclesia cui juste pareant... Multis locis communitates hujus generis respublica violavit, ac multiplici quidem injuria : cum et civilium legum nexu devinxerit, et legitimo jure personæ moralis exuerit, et fortunis suis despoliarit. Quibus in fortunis suum habebat Ecclesia jus, suum singuli sodales, item qui eas certæ cuidam causa; addixerant, et quorum essent commodi; ac solatio addictæ.”

194. Conclusio practica. Catholicis igiturjwj et *officium* incumbit omnibus legitimis mediis viriliter utendi ad amplio-rem juris sese consociandi libertatem consequendam; inter-eaque societates et collegia prudenter ac strenue instituendi, ad normam legis novæ 1901, ut, vanis querelis ac dissidiis tandem sepositis, inimicorum Ecclesiae vires frangere valeant; nostris enim diebus, cum mali ubique et certatim invicem coadunentur, boni sua jura vindicare nequeunt nisi corde magno et animo volenti, viribus unitis ac fædcratis, « suaque jura viriliter tueantur ».

‡ Hinc in prima Encyclicà *E supremi apostolatûs ealheitra*, recentei *Pius X* catholicos hortabatur ut inter se societates instituerent : “ Catholicos homines, vario quidem consilio at semper religionis bono, coire inter se societatem, Decessores nostri probavere jamdiu bonâque precatatione sanxerunt. Institutum porro egregium Nos etiam laudatione nostra ornare non dubitamus, optamusque vehementer ut urbibi agrisque late inferatur ac floreat .. Postulant enim *aflionem* tempora sed eam qua tota sit in divinis legibus atque Ecclesiae præscripti-sanûe integreque servandis, *in religione libere aperteque profitenda*, l. omnigenae demum caritatis operibus exercendis nullo sui aut terrenarum utilitatum respedlu ’.

III. De dominio Ecclesiarum T.

Duo exponenda : i° utrum Ecclesia jus possidendi temporalia habeat; 2° cuinam in Ecclesia hoc jus competat.

i° *De jure quod Ecclesia inest temporalia possidendi.*

195. *Errores.* (A) Haeretici nonnulli negarunt jus inesse Ecclesiae bona temporalia acquirendi, eo quod *spiritualis* sit societas; inter quos: *Arnaldus Brixinensis*, sæc. XII; *Waldenses*, sæc. XIII; *Marsilius Paduanus* et *Widefus*, sæc. XIV; necnon multi *Protestantes*, duce Lutero, sæc. XVI. Contendebant siquidem “ contra Scripturam sacram esse quod viri ecclesiastici habeant possessiones; Sylvestrum Papam et Constantinum imperatorem errasse Ecclesiam dotando; Papam, cum omnibus clericis suis possessiones habentibus, esse haereticos, eo quod possessiones habent, et insuper omnes eis consentientes, videlicet dominos saeculares et ceteros laicos

(B) Hodierni vero *Politici* non pauci idem jus impugnant duplici modo : (a) alii audaciores tenent Ecclesiam nullum jus habere temporalia possidendi, nisi haec potestas ipsi concessa fuerit; haneque facultatem semel concessam ad arbitrium revocari, bonaque prius acquisita subripi posse, (b) Alii moderatiores fatentur equidem Ecclesiae jus quoddam inesse temporalia possidendi et administrandi, sed a Statu limitandum eo modo quo id opportunum Status ipse judicaverit.

196. *Thesis* : Ecclesia jus habet bona temporalia possidendi et administrandi divinitus sibi concessum, proindeque independentem a Statu. Certum est.

.*Script.* (A) Jam ex *Veteri Testamento* colligi potest sacerdotes et levitas a Deo accepisse jus quædam temporalia possidendi et administrandi. Verum est quidem in partitione regionis (hanaeæ nullam partem eis fuisse assignatam, quia Dominus eorum *pars* et *Increditas* esse volebat³.

¹ *r/unuassin.* op. cit. t. I. — *De Angelis*, lib. III, tit. 5, De Prehendis; *Cavagnis*, Instil Juris Publici eccles., cd. 3', t. III, I. IV, c. 2, art. 7; *Jiourgain*, Etudes sur les biens ecclésiastiques. Paris, 18170.

³ Apud *Denying*. nn. 486, 509, 512 — *\tmi.* XVIII, 20.

(a) Sed *sacerdotes* jus habebant ad *primitias*, quæ Deo offerebantur a filiis Israël; *levitæ* ad *decimam partem* fructuum²; hi autem tenebantur decimarum decimam partem *sacerdotibus* dare³. (b) Præterea præcipit Dominus filiis Israel “ ut dent levitis de possessionibus suis *urbes* ad habitandum et *suburbana* earum per circuitum ; ut ipsi in oppidis maneant et suburbana sint pecoribus ac jumentis. Revera quadraginta oëlo civitates levitis assignatæ sunt, quarum tredecim sacerdotibus reservatæ fuerunt. — Ex quibus constat Deum, ex unâ parte, voluisse levitas a temporalibus curis immunes fuisse, et ex alterâ, sapienter eorum necessitatibus providisse. Ex quo jam probabiliter inferri potest divinitus Ecclesiæ christianæ jus inesse aliquid possidendi ut ministrorum necessitatibus provideat.

197. B) Sub *tVova Lege* nihil quidem hâc de re explicite definitum est, sed solummodo principium generale declaratum, videlicet cos qui altari inserviunt de altari edere posse : “ Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt : et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant de Evanglio viveres”.

Ecclesia autem jus possidendi ab initio sibi vindicavit.

Ita primis sæculis jam possidebat *Catacumbas*, in quibus martyres ac defuncti Christiani sepeliebantur; deinde vero illa ædificia quæ super Catacumbas et alibi exstruëta sunt ad divina officia celebranda. Quod sane ex variis testimoniis constat; juxta *Eusebium*⁴, Gallienus Ecclesiæ restituit bona temporalia tempore persecutionis ablata ; quod pariter testatur *Liber Pontificalis*, ubi agitur de Papâ Dionysio⁷ ; “ Hic presbyteris ecclesias divisit, et coemeteria, et parochias dioecesis constituit ” ; ita etiam Aurelianus Episcopo Antiocheno restituit bona a Paulo Samosateno usurpata. Constantinus autem restitui jussit “ non ea loca tantum ad quæ convenire consueverunt christiani, sed alia etiam... ad jus corporis eorum, id est Ecclesiarum, non hominum singulo

» *Num.*, XVIII, 8-19. — ’ *Num.*, XVIII, 21. — 3 *Num.*, XVIII, 26.
 < *Num.*, XXXV, 2-4. — s *I Cor.* IX, 13-14.

4 Hist. eccl., VII, 13, ap. P. G., XX, col. 675.

7 *Lib. Pontif.*, ed. Duchesne, Paris, 1886, t. I, p. 157.

mm pertinentia' ". Præterea Romano Pontifici donavit Lateranense palatium, multasque exstruxit basilicas, quas Ecclesiæ dedit; et ex hoc tempore multa bona temporalia Ecclesia acquisivit, ejusque jura plene a Statu recognita fuerunt².—Jamvero, si tempore persecutionum, jus possidendi sibi vindicavit, hæc potestas non a Romanis Imperatoribus, qui odio eam prosequabantur, sed ab ipso Christo dimanare censebatur.

198. *Ratione.* Et merito; nam qui vult finem, vult media. Porro Christus volebat Ecclesiam non solum subsistere, sed proficere, et Gentes ad veram fidem adducere. Atqui Ecclesia id præstare nequit nisi jus habeat quædam temporalia acquirendi. Siquidem (a; subsistere nequit absque *ministris*, qui divinum cultum promoveant, Christianam doctrinam prædicent, sacramenta ministrent, ideoque scipsum impendant pro salute animarum; jamvero ministri id peragere non valent nisi consentanee *educantur ac decenter sustententur*, habentes saltem alimenta et quibus tegantur, b; *Fidem propagare* nequit quin multas expensas incurrat missionarios ad exterarum Gentes mittendo, libros catholicos diffundendo, novas ecclesias aedificando, pauperum, viduarum et orphanorum necessitatibus providendo, etc. (c) Ad ipsum *cultum divinum* requiruntur templa, altaria, sacræ vestes, aliaque hujusmodi. d) Cum Ecclesia sit societas *hierarchica*, adsunt *Superiores*, quorum necessitatibus subvenire necesse est; *tribunalia* ecclesiastica, *Congregationes*, imo verbo ea omnia quæ ad amplissimam societatem regendam omnino necessaria sunt. Ideoque si Christus voluit Ecclesiam subsistere ac officia sua adimplere, eo ipso voluit bona temporalia possideri ad hunc finem attingendum necessaria. Aliunde alibi probatum est (7 r. *de Ecclesia*, n. 109) Ecclesiam esse societatem completam et indepen-

² Ap. *Laflantium*, De morte persec., 48, P. L. VII, col. 269. — Cfr. *Marucchi*, Eléments d'Archéol. chrét. 1900, t. I, p. 117; *Duchesne*, Les Origines chrét. c. 23, § 4; *Allard*, Hist. des Perséc. t. II, ch. 1.

» *Gosselin*, Pouvoir du Pape au moyen âge, 2e éd. Paris, 1845, p. 98-141; *Rivet*, Du Régime des biens d'Eglise avant Justinien, spécialement sous les Emp. chrétiens, Lyon 1891; *Fournier*, Les Biens d'Eglise après les édits de pacification. Paris, 1902.

dentem ; ergo jus possidendi habet independenter a Statu.

199.*Solvuntur difficultates.* Si Ecclesia jus habeat possidendi, independenter a Statu, brevi ditior evadet, quia bona ecclesiastica non alienantur, sed quotidie augentur : et exinde corruptio ecclesiasticos viros pervadet.

Resp. Xon diffitemur abusus aliquando irrepere posse bonorum ecclesiasticorum occasione ; sed exinde minime sequitur jus ipsum possidendi malum esse ideoque delendum ; secus omne jus everendum esset, utpote abusibus obnoxium ; ipsa ratio postulati abusus quidem tollantur, sed non ipsum jus possidendi. Jamvero Ecclesia legibus suis multos abusus præcavet ; nam, ut supra (n. 181) diélum est, bénéficiât) qui pinguiores habent redditus, superflua in bona opera expendere tenentur, et ita neque seipsos neque familiam ditare possunt. — Si quandoque bona ecclesiastica augeantur, crescit pariter fidelium numerus, crescunt etiam necessitates sublevandae ; aliunde maxima pars paganorum nondum accepit Evangelium, et ex hoc capite copiosae facultates requiruntur ad Gentiles convertendos. 4S

200.(B) Bona.ecclesiastica generatim male excoluntur et administrantur ; quod sane multum bono publico nocet.

Resp. Hujusmodi abusum non fuisse communem historice constat ; nam Ordines Religiosi, testibus etiam acatholicis scriptoribus generatim agrorum culturam maxime foverunt, et impigro labore solertique industrii desertas regiones in feraces agros converterunt ; revera longa eorumdem agrorum possessio horum feracitatem haud parum auget, cum nonnisi post multos labores ac longum tempus copiosæ segetes ex inculta terrâ percipi queant. — Si vero, ex imperitiâ vel pigritiâ quorundam beneficiatorum, male excolantur nonnulla bona ecclesiastica, tollatur abusus, salvo ipso jure possidendi.

201.(C) Si multiplicantur ecclesiastica prædia, jam Status tributis defraudatur, cum illa, juxta legem ecclesiasticam, immunitate gaudeant.

Resp. Historia constat hanc immunitatem Statui nocivam non fuisse. Ecclesia enim sæpe, dum publicæ impenderent calamitates, Statui sponte ac libere opem tulit, ita ut plura largita fuerit quam Gubernium tributorum nomine exigere potuisset. Hodie vero

i Ila *Taine*, L'Ancien Régime, 9' éd., Paris, 1880, p. 6-7.

' *Montalembert*. Les Moines d'Occident, 70 éd. Paris, 1892, t. I, 69 sq. ; t. II, p. 440-461 ; *Martin*, Les Moines, Paris, 1880, t. I, ch. 6 ; *G. Kurth*, Origines de la civilisation moderne, Paris, 1886, I, p. 168-185.

3 *Viollet*, Histoire des Instit. politiques et administratives de la France, Paris, 1898, t. II, p. 398 sq. ; *Bourgain*, Contribution du Clergé à

taxis *manus mortua* aliisque hujusmodi bona ecclesiastica sæx
gravius onerantur quam laicorum possessiones. Immerito igitur
Politici ex hoc capite queruntur.

2° *Cuinam in Ecclesiâ jus dominii competit?*

202. Tres præcipuæ hâc de re prodierunt opiniones.

(A) Quidam, cum Navarro dixerunt dominium bonorum eccle-
siasticorum esse penes *Deum cl Christum*, non metaphorice, sed
prvprrie, ita ut Ecclesia et S Pontifex horum *dispensationem* tantum,
non autem dominium habeant. — Quæ tamen opinio antiquata
hodie merito censetur; nullo modo enim probari potest Deum vel
Christum sub speciali suo dominio resumere bona quorum domi-
nium ab initio hominibus reliquit. Haec Deo quidem *dicata*, seu
donata dicuntur, sed *metaphorice*, quatenus in ejus honorem expendi
debent, nec sine speciali injuria Deo faétâ subripi possunt; domi-
nium autem penes aliquam personam humanam manere debet.

203. (B) Alii tenent, post *Eagnanum*³, horum dominium esse
penes *S. Pontificem*, seu Ecclesiam universalem, cujus est caput.
Quod tamen minus probabile censemus. Ad Ecclesiam universa-
lem pertinent quidem illa bona quæ specialiter ei donata sunt, vel
ab eâ acquisita fuere, pro generali regimine populi christiani; non
autem quæ a variis communitatibus canonice ereétis legitime acqui-
sita sunt, propter argumentum mox exponendum.

204. (C) Tertia ct hodie communior opinio est domi-
nium particulare bonorum ecclesiasticorum esse penes
ecclesias particulares et collegia canonice erecla, quibus donata
sunt, quamdiu unita manent Ecclesiæ catholicae. — Dicitur
dominium *particulare*, quia dominium *altum* seu *eminens*
penes Pontificem manet, qui, propter bonum publicum,
hæc bona alienare vel tranferre potest, prout diximus de
Statu quoad privatorum bona.

205. Ratio fundamentalis est quia a) ex unâ parte, pa-
rœciæ, communitates ac collegia, eo ipso quod canonice
eriguntur, ab Ecclesiâ obtinent jus donationes accipiendi
et bona acquirendi; (b) ex alterâ, fideles, dum alicui ecclesia
vel collegio hæc bona largiuntur, non intendunt ea Ecclesia-
universali dare, sed huic ecclesiæ vel communitati quam spe

l'impôt sous la Monarchie française, *Questions Historiques*, nouvelle
série, t. 1V, p. 66 sq.

¹ De Reditibus ecclesiasticis, q. 1, monit. 40.

³ *Fagnan*. In lib. III Decret., cap. *Relatum, Ne clerici vet monachi*.
η. 26 sq.

ciali foveant dilectionem. — Quod quidem praxi Ecclesiae firmatur; quando enim dubia oriuntur de legitima possessione talis vel talis ecclesiastici praedii, vel lites inter duas communitates, solent Romanae Congregationes inquirere *cuinam* communitati vel collegio hujusmodi bonum *donatum fuerit*, et quænam fuerit donatorum intentio.

206. Diu est tamen *quamdiu* ecclesiae vel *communitates unites manent Sedi Apostolicæ*; nam hanc possidendi facultatem ab Ecclesia universali acceperunt, nec eam retinere possunt contra ejus voluntatem, quando ab eâ separantur. Aliunde fidelium intentio fuit hæc bona tali paræciæ aut communitati dare *quatenus catholicæ*, proindeque calholicæ unitatis centro unitae.

207. Corollaria. (A) Supremus Pontifex jus habet *supremæ dispensationis* omnium bonorum ecclesiasticorum, eaque alienare vel transferre potest, in quantum id exigit bonum commune Ecclesiae.

Hæc enim bona ecclesiis vel communitatibus donata fuerunt ad promovendum Ecclesiae bonum; jamvero aliquando contingit Ecclesiae bonum postulare ut hæc bona aliis transferantur vel cedantur, quia collegia, quæ eis fruuntur, existere desinunt, vel his bonis abutuntur, aut quia pax inter Ecclesiam et Statum retineri vel instaurari nequit sine partiali vel totali bonorum ecclesiasticorum cessione.

208. Revera hæc potestate aliquando, licet raro, usi sunt Romani Pontifices; ita *Clemens V*, in Concilio Viennensi, bona pleraque Templariorum in institutum S. Joannis transtulit; *Martinus V*, in C. Constantiensi, Teutonicæ genti induisit ut retineret quædam bona ecclesiastica simoniace acquisita; *Benedictus XIII* episcopis Albaniae facultatem concessit bona ecclesiastica injuste direpta condonandi possessoribus, ne hi secus in apostasiam laberentur; *Pius VII*, pro pacis bono felicique catholicæ religionis instauracione in Gallia, declaravit eos qui bona Ecclesiae alienata acquisierant, non esse molestandos.

209. (B) Bona ecclesiastica impendi debent in usus a donatoribus praefinitos, nisi S. Pontifex, pro supremâ suâ potestate, ob bonum Ecclesiae, aliter judicaverit. — Id enim palet ex quasi-contractu inter donatores et ecclesias quibus

DE EXISTENTIA JUBIS.

bona data fuerunt. Aliunde, si quid aliud exigat Ecclesiæ utilitas, Supremus Pontifex donatorum voluntatem interpretari potest. Ad ipsum igitur recurrentum est pro commutatione piorum operum, quæ jam impleri nequeunt.

Art. III. De variis modis acquirendi dominium

210. Quinque recensentur modi quibus acquiri possit dominium : *occupatio, accessio, hæreditaria successio, contractus, præscriptio*¹. Ex his unus est *originarius*, quo videlicet acquiritur *res nullius*, seu nullum dominum habens; et hic dicitur *occupatio*; illi autem sunt *derivativi*, quibus acquiritur res jam sub alicujus dominio posita. De *successione* et *contraria* in alterâ parte hujus Tractatus agetur, ubi *de contrariis*; hic autem 1° *de occupatione*; 2° *de accessione*; 3° *de præscriptione*.

§ I. De occupatione².

211. Conditiones ad legitimam occupationem requisite (A) *Occupatio est apprehensio rei quæ nullius est, animo eam faciendi suam*. — Quatuor proinde requiruntur conditiones ut occupatio sit legitimus acquirendi modus : (a) ut res occupata sit *nullius*; si enim legitimum habeat dominum, occupatio illius, domino rationabiliter invito, furtiva est; (b) ut res *vere* et *realiter* apprehendatur : quæ tamen apprehensio³ vel *moralis* esse potest secundum naturam rei vel leges civiles; (c) ut occupans animum habeat *rem faciendi suam*; si enim aliam intentionem habeat, v. g. per talem locum transeundi, in domo per aliquos dies pernoctandi, non acquiritur dominium; (d) ut hic animus *exterius manifestetur* : secus neque cognosci, neque probari potest, nec proinde alios obligare; quænam autem signa externa requirantur infra exponetur.

Hodie valde limitatur jus *occupationis*, cum paucae sint omnino *res nullius*, ac plerumque lege civili determinetur cujusnam sint

¹ *Labor* unus est quidem ex acquirendi modis: sed, quando versatur circa rem propriam, reducit ad jus *accessionis*; si versatur circa rem *alienam*, ad contractum refertur.

² *Lugo*, disp. VI, n. 40-152; *Molina*, disp. 40-56; *Lessius*, lib. I, cap. 5, n. 28-67; *Billuart*, diss. IV, art. 2; *S. Alphons.*, n. 602-605. *Carrière*, n. 285-360; *Hall.* IV, n. 56-108; *Lehm.* n. 906-916.

bona vacantia'. Tria manent de quibus inquire possit ; *animalia*, *thesauri*, *res amissa* aut *derelictæ*.

I. De occupatione animalium.

212. Triplicis generis distingui possunt animalia relate ad occupationem : (a) *fera*, seu *silvestria*, quæ naturali libertate fruuntur, ac dominum non habent; ut leones, aquila, vultures, lepores, pisces, etc.

(b) *Mansuefacta*, seu *cicurata*, quæ, licet per se feræ naturæ, industriâ humanâ dominio subiecta sunt, quales sunt columbæ ad columbarium redeunt, apes in alveari; quibus annumerari possunt feræ iis in locis incluse c quibus evadere nequeunt.

c) *Mansueta*, seu *domestica*, quæ ita hominum societati assuefacta sunt ut amplius non e potestate domini aufugiant, sed domesticis usibus inserviant, v.g. oves, gallinæ, canes, equi, etc.

i° De occupatione ferarum.

213. Principia. *Feræ, quæ nativâ libet late fruuntur, fiunt primi occupantis*; vere enim sunt nullius, ideoque a felici capto legitime occupari ac retineri possunt. Occupatæ autem censentur quando in potestate venatoris ita constituuntur ut evadere nequeant. Si vero jam captæ libertatem suam recuperaverint, iterum *nullius* fiunt : quod contingit, quando evaserunt et non nisi cum magnâ difficultate a pristino domino iterum apprehendi possunt.

214. Corollaria (A) Exinde inferri potest quid dicendum sit de fera ab uno *vulnerata* et ab alio *captâ*; si enim ita vulnerata fuerit ut venatorem evadere nequeat, vere sub ejus potestate constituitur, nec ab aliis legitime capi potest; si vero fugere possit, aut venator eam prosequi desierit, suam libertatem recuperâsse censetur, et a primo occupante retineri potest². Ita pleræque leges civiles³, quibus in hac materiâ obedire oportet.

¹ Cfr. *Cod. civ.*, art. 539 et 713. *Supplent.*, p. 47

Eadem distinctio valet de fera laqueo irretitâ : si evadere nequeat, illius est qui laqueum posuit; si vero jam brevi sit evasura, fit primi occupantis. quamvis *aquilas* suaderet ut divideretur inter eum qui laqueum posuit et capientem, quum uterque ad feram capiendam cooperaverit.

Pro *C illiti*. vide *Villequez*, *Droit du chasseur sur le gibier*. 2e éd., 1884; *biens* *Planio*, I, n. 1248-1252, in *Supplent.*, p. 48

215.(B) Quoad cos qui in *fundo alieno* venantur, ha statuenda sunt : (a, Si fundus sit *apertus*, etsi dominus prohibere possit ne quis, venandi causâ, ipsius agros invadat, feræ ibi captæ non ad ciominum fundi, sed ad venatorem pertinent; exigere tamen potest dominus ut damna fundo illata compensentur — Si vero alienus fundus sit *clausus* et ad custodiam animalium ita septus, ut omnia sint vere sub potestate domini constituta, qui ea occupat contra justitiam peccat et ad restitutionem tenetur. — Si locus sit quidem *clausus*, sed *amplus*, laeditur quidem justitia, sed striète loquendo ea tantum restitui debent animalia quæ ipse dominus capere potuisset; simulque reparari damna quæ contingunt ex eo quod feræ non multiplicantur prout dominus legitime expectare poterat.

216.(C) *Pisces*, qui in *mari* vivunt vel in *fluminibus* quæ navigari valent, sunt primi occupantis, saltem jure naturali. In fluviis autem minoribus aut a fortiori privatorum stagnis, jus piscandi plerumque vicinis riparum dominis servatur; de quo vide leges civiles².

2° *De occupatione animalium mansucfaflorum.*

217.(A) *Animalia mansuefacta tandiu manent sub dominio detinentis, quamdiu ejus custodiam non evaserint, neque consuetudinem revertendi amiserint.* Si vero per notabile tempus consuetudinem revertendi amiserint, v. g. si cohimbæ in aliud columbarium sese receperint, jam libertatem suam recuperaverunt, et fiunt primi occupantis, i. e., in casu allato, illius in cujus columbarium confugerunt.

Hinc examen apum nequit ab alio occupari, quamdiu dominus spem habet probabilem illud recuperandi; si vero illud persequi desierit, ab alio legitime capi potest³.

Praudibus et artifeiis uti ad trahendum ad se et occupandum animalia cicurata injustum est, et sæpe graves dis-

¹ Jure civili *gallico*, si fera vulnerata fugiat in alienum fundum, hujus dominus prohibere potest ne venator vulneratam feram ibi capiat. Ita *Cassation* 29 avr. 1862, ap. *Plan.*, n. 1252, in *Sufflem.*, p. 48*.

³ Pro *Galliâ* adeatur *Planiol*, n. 1253-1261, in *Sufflent.*, p. 48-49*.

⁴ HAc in re attendi debent leges civiles ; pro *Galltli* : *Cod. dv.*, a. 564; L. 4 avril 1889, a. 9.

sensiones causât. — Quid autem sub nomine *fraudis* veniat determinari debet legibus civilibus aut consuetudine.

3° *Dc occupatione animalium domesticorum.*

218. Animalia *mansueta* manent sub dominio ejus ad quem pertinent, etiamsi aberraverint; quum enim suam libertatem nunquam habuerint, vere sunt obiectum *permanens* domini; et si amissa fuerint, domino restitui debent, etiam mortua; quod valet etiamsi ab interitu erepta fuerint occupantis industriâ.

'ure *civilis gallica* (L. 4 april. 1889, a. 5) *accessione* acquiri possunt animalia *de basse-cour*, quæ apud alium dominum se receperunt, post unum mensem computandum a die quâ hic alius dominus apud syndicum (*maire*) declaraverit hæc animalia a se recepta fuisse. Ut id in foro conscientiae valeat, necesse est ut ignotus maneat primus dominus; imo æquitas naturalis saltem suadet ut hæc animalia domino reddantur, si hic certo notus fuerit, etiam post plures elapsos menses.

219. Corollarium : *de violatione legum civilium circa venationem et piscationem.* Facultas venandi et piscandi lege civili variis modis restringitur. (A) Qui *sine debita licentiâ* venatur, *ex se* peccat quidem contra obedientiam legalem, sed *leviter* tantum, quia non agitur de re gravi; imo sæpe nec etiam leviter, quia multis persuasum est hanc legem esse mere poenalem. Proinde ex hoc capite non est restitutioni locus, quum nullius jus strictum violetur.

220. (B) Qui vero venatur aut piscatur *tempore* vel *loco prohibito*, aliquando peccat contra justitiam, et quidem *graviter* vel *non*, prout damnum illatum grave vel leve fuerit. Talis enim prohibitio sæpe fit propter motivum utilitatis *publica* aut *privata*, ne videlicet animalia notabiliter minuantur, cum detrimento rei publicæ, vel ne segetes privatorum destruantur aut eorum jura venandi aut piscandi invadantur; igitur harum legum violatores damnum inferunt

'Tempore *sementis* et *messium* includi debent columbæ, ne damnum agris inferant, et si non includantur, cuique domino jus competit eas occidendi in proprio fundo et suas faciendi (L. 4 aug. 1789, a. 2).

'Si animalia domestica damnum inferant, id compensare lenetut dominus; si *volatilia* id praestent, occidi possunt a domino fundi, quamdiu sunt in ipso fundo (*Cod. civ.*, a. 1385; L. 28 sept. — 6 oct. 17, tit. II. a. 12'.

sive communitati, sive privatis, et ex hoc capite contra justitiam peccant; gravitas autem peccati pendet a gravitate damni illati; hinc applicanda sunt principia infra exponenda de damnificatore.

Hinc venatores qui *frequenter* illicitae venationi operam dant (*braconniers, poachers*), *per se* graviter peccant, tum propter damnum aliis illatum, tum propter periculum quod incurrunt vi repellendi ac vulnerandi sylvarum custodes.

II. De occupatione seu inventione thesauri.

221. i° Notio thesauri. Thesaurus definiri potest *res nobilis pretiosa et abscondita, cujus dominus inveniri nequeat*. Duo proinde requiruntur : (a) ut res pretiosa vere sit *abscondita*, non in loco patenti inventa ; secus, erit res *amissa*, non autem thesaurus; (b) ut reète *res nullius* præsumi possit; hinc, si quis probare valet se esse hujus rei dominum, hæc non est thesaurus.

222. 2º Cujus sit thesaurus? (Ai *Jure naturali*, totus est *inventoris* : cum enim sit res nullius, fit primi occupantis. Inventor autem merito dicitur qui, sive per se, sive per alium ad hunc finem conduélum, primus eum detegit, seu visibilem reddit, quamvis nondum eundem manu apprehenderit.

Ratio est quia thesaurus speétari nequit ut res *domini fundi*, cum non constet cum ab ejus majoribus ibi absconditum fuisse ; neque ut res ejus qui thesaurum abscondit, cum ex hypothesi hic inveniri nequeat; ergo thesaurus est vere *nullius*, ac proinde primi occupantis.

223.(B) Lex vero *civilis* aliquid hâc de re determinare potest quod in conscientia obliget, cum agatur de re temporali ad Statum speélante. (a) Jam vero in *Galliâ*, nullisque aliis regionibus, thesaurus in *alieno* fundo inventus inter inventorem et dominum fundi æqualiter dividitur. Quæ lex æqua est; nam aliqua præsumptio adest thesaurum a progenitoribus domini absconditum fuisse, præsertim quando possessio fundi in eadem familia per longuin tempus continua fuit; aliunde Status definire potest ad quem pertineant bona, quorum dominium est incertum; ergo lex civilis in hoc casu in conscientia obligat, etiam ante judicis sententiam.

* *Cod. civ.*, art. 716; *Planiol*, I, 1268-1271.

224. (b) Jure civili gallico prohibetur ne aliorum fundi effodiantur ad inveniendos thesauros; si quis proinde *ex industriâ*, et *absque consensu domini*, thesaurum in fundo alieno quaesierit et invenerit dimidiam partem domino fundi tradere debet, ex diétis; et insuper altera dimidia parte thesauri privatur: attamen haec ultima dispositio ut *poenalis* communiter habetur, nec proinde vim habet in conscientia ante sententiam judicis.

Qui pretio communi agrum emit, in quo suspicatur latere thesaurum, jure suo utitur, nec inventum thesaurum dividere tenetur cum pristino fundi domino: secus autem dicendum est de eo qui jam inventum thesaurum abscondit, et. empto agro, totum sibi vindicat; nam eo ipso quod eum invenit, jam dimidiam partem domino tradere debet.

Ili. De occupatione rerum amissarum.

Notio. *A missa* bona dicuntur *quae, nolente domino, ex ejus possessione exciderunt* quamvis abscondita non sint. — Differunt a *thesauro*, eo quod non *ex industrie* absconduntur, et aliunde sæpe possibile est eorum dominum invenire.

1° Principia juris naturalis. A Res amissa manet sub dominio ejus qui involuntarie eam amisit, quamdiu rationabilem habet spem eam recuperandi; si vero, omnibus spectatis, talem spem non retinet, seu, aliis verbis, si moraliter impossibile est dominum invenire, res amissa fit *nullius*, et ab inventore legitime retineri potest.

Nonnulli quidem theologi contenderunt etiam in hoc casu dominum jussuum retinere in rem amissam; sed id communiter hodie negatur; nam in casu allato impossibile est ut dominium exerceatur circa rem amissam, et bonum publicum postulat ut hæc occupetur et ita humanis usibus inserviat.

226 B Inventor non tenetur *ex justitia* rem amissam tollere ut eam custodiat; sed ad id sæpe tenetur *ex caritate*, quando videlicet res secus peritura est. Si vero eam susceperit, *ex justitia* tenetur, juxta communem sententiam, (a) diligenter rem *servare* tanquam bonus paterfamilias; (b) *probabilius* diligenter de domino *inquirere*, diligentia proportionatâ valori rei inventae, non suis, sed domini expensis. Quæ duplex obligatio oritur ex *quasi-contractu* quo, rem amissam apprehendens, in se obligationem suscipit de eâ curandi tanquam bonus paterfamilias.

227- (C) Si *comparcat dominus*, ante tempus ad praescriptionem requisitum, res ipsi reddi debet, deducendis tamen expensis quas inventor subiit ad rei custodiam vel domini inquisitionem: has enim fecit tanquam domini mandatarius. — Nihil amplius ex *justitiâ* inventori debetur, nisi aliquod *pramium* promissum fuerit.

228. D) Si, post adhibitam diligentiam, non compareat dominus nec adsit probabilis spes cum reperiendi, inventor *stricte* loquendo rem retinere potest, quia hæc ut res *nullius* haberi valet. Si vero de eâ disposuerit, posteaque compareat dominus, ante elapsam praescriptionis tempus, inventor ad nihil tenetur nisi in quantum exinde ditior evasit, ut infra dicetur de possessore *bona fidei*. Elapso autem tempore ad praescriptionem necessario, res fit inventoris.

Si quis vero culpabiliter de domino inquirere neglexerit, aut a fortiori rem absconderit, ne forte eam dominus recuperet, jam est possessor *malæ fidei*: de quo infra dicetur.

229. Communiter olim tenebant theologi rem amissam, cuius dominus inveniri nequibat, in pios usus esse impendendam; nam dominus rei amissæ jura sua non amisit, proindeque hæc uti non licet nisi secundum praesumptam ejus voluntatem; atqui praesumitur dominus velle ut res in pios usus impendatur, et ita spiritualiter sibi prosit.

Sed plerique hodierni theologi id negant; nam minime constat dominium rei manere penes eum qui eam amisit sine probabili spe eam recuperandi, ut supra dictum est; (b) aliunde non constat talem esse intentionem praesumptam domini; hæc forsitan fuit mens fidelium tempore quo fides et caritas praevalcbant; hodie vero pauci sunt qui hæc de re curent; unum exoptant, videlicet rem fideliter servari, ut domino reddatur, si tandem aliquando hic notus fuerit. — Unde in praxi, non est imponenda distributio in pios usus.

230.2° *Praescripta juris civilis*. Ubi lege civili de rebus amissis statuitur, ejus praescripta servanda sunt. Jam vero in Gallia variæ sunt leges non quidem de omnibus sed de *quibusdam* rebus amissis. Praeterea in multis civitatibus

, Cfr. *Planiol*, I. n. 1282-1286. — Vide *Supplementum*. p. 50**5!

Municipia jusserunt ut res amissæ ad certuni locum deferantur : hæc statuta non sunt quidem proprietatis determinativa, nec proinde ex justitiâ obligant; sed iis obedite æquum est.

IV. De occupatione bonorum derelictorum et vacantium.

231. Notio. *Derelicta* vocantur quæ dominus voluntarie a se abdicavit, nec in alios eorum dominium transtulit; v. g. fructus qui, messe jam peractâ, relinqui sunt; ligna arida quæ in terrâ jacent; veteres panni qui abjiciuntur, etc.

Vacantia ea sunt quæ, mortuo domino, fiunt *nullius*, quia ex unâ parte defunctus per testamentum de bonis suis non disposuit, et ex alterâ nulli sunt hæredes qui successionem accipere possint aut velint.

232. Principium. Jure *naturali*, hæc bona, utpote *nullius*, a primo occupante legitime occupari possunt.

Sed in plerisque regionibus lex *civilis* statuit bona derelicta et vacantia ad Statum devolvi, exceptis tamen rebus mobilibus parvi momenti. Quæ lex rationi consentanea est, ac in conscientia servanda, saltem post sententiam judicis, juxta omnes; imo probabilius etiam ante hanc sententiam, quia hujusmodi lex non est poenalis, sed determinativa proprietatis.

233. Minime autem pro *derelictis* habendæ sunt res *naufragio* amissæ (*épaves*) aut ad salvandam navem in mare projectæ, vel per *inundationem* abreptæ : illas enim domini non libere ac spontanee rejecerunt, sed in eas dominium retinere volunt, in quantum possunt; de his igitur idem dicendum est ac de rebus amissis. Hinc leges *civiles* generatione severis muldant poenis eos qui hæc bona subripiunt; et merito, præsertim quando notum est ad quem hæc pertineant; nam furtum in hoc casu quamdam crudelitatis speciem induit.

¹ Pro *Galliâ*, cfr. a. 539 et 713 *Cod. civ.* \ *Planiol*, I, n. 1243-1246.
Pro *Galltâ*. *Cod. civ.*, art. 717; *Planiol*, n. 1279.

§ II. De accessione.

234. Accessio est modus acquirendi dominium, vi cujus dominus alicujus rei, mobilis vel immobilis, *ea omnia legitime acquirit quæ res sua producit, vel eidem uniuntur.* - Duobus his principiis innititur: *Res fructificat domino*; — *accessorium sequitur principale.*— Unde ex duplici capite oritur jus accessionis, ex *productione* et ex *unione*.

I. De jure accessionis in ea quæ producuntur, seu fructus.

235. Principium. Qui *plenum dominium* alicujus rei obtinet, jus habet ad *omnes fructus* ex eadem nascentes, juxta illud: *Res fructificat domino*; et merito, cum dominium plenum importet jus fruendi. Si vero dominium dividitur, ita ut unus jus *disponendi* habeat, alter vero jus *fruendi*, hic suos faciet fructus, ut ceterum est ubi de usufructu (n. 126).

236. Species fructuum. Jam vero quatuor distinguuntur genera fructuum: — (a) fructus *naturales*, qui sine ullo aut fere ullo labore sponte nascuntur, v. g. fenum, arbores quædam, nonnulla poma ex arboribus pendentia; sed pauci sunt omnino in regionibus nostris qui sine ullo labore crescant; (b) fructus *industriales* qui nonnisi culturâ producuntur, ut quædam segetes et legumina, vinum, etc. — Sæpe fructus sunt *mixti*, quippe qui partim naturæ, partim labore gignuntur; (c) fructus *civiles*, qui non ex ipsa re nascuntur, sed ex contractu circa hanc rem inito proveniunt, v. g. pretium locationis, annui redditus, pensiones, lucrum ex mutuo perceptum; (d) *fructus animalium*, id est pulli ex animalibus nati; quæ in re sequendum est principium: *fructus sequitur ventrem*, seu qui legitime habet matrem, jus obtinet ad pullum ex ea natum.

* Lugo, disp. VI, n. 153-174; Molina, Tr. II, disp. 57; Billuart, diss. IV, a. 2, § 8; Carrière, l. n. 369-394; Crolley, disp. XXVIII, n. 639-640; Kenrick, Tr. X, n. 67-74; Ball. P., n. 109-137; Lehrnk., n. 916; Haine, q. 65-66.

' Quoad jus civile gallicum, cfr. Cod. civ., a. 583-584; Planiol, I, n. 1610-1625; Sufflem., p. 51*.

II. De jure accessionis ex unione rerum.

Hoc accessionis genus occurrere potest tum quoad *mobilia*, tum quoad *immobilia*.

10 *De accessione quoad res mobiles.*

Quæ fieri potest tripliciter : *adjuuclione*, *specificatione* et *commixtione*.

237.(A) Adjunctione, quâ ad. diversos dominos pertinentes ita *uniuntur ut sine detrimento separari nequeant* ; v. g. gemma annul- aureo inserta, imago in aliena tela expressa, poema in alieno papyro scriptum. — Principium est *totam rem perlinere ad dominum ru preeeipua, sub eâ tamen conditione quod hic alterius rei dominum indemnem prostet*; nam accessorium sequitur principale. Quid tutem sit accessorium et quid principale, communi prudentium sensu, aut consuetudine aut lege civili definiendum est; v. g. pictura est certe quid principale relate ad telam super quam pingitur.

238. -b) Specificatione, vi cujus ta *aliena materia conficitur re> alius speciei*, v. g. si statua conficiatur ex alieno marmore, calcei ex corio ad alium pertinente, etc. Regula generalis est *dominum materice jus habere ad servandam rem ita efleclam, laboris pretium solvendo*, — nisi tamen opera impensa longe superet pretium matericæ, v. g. si quis ex vili ligno pulcherrimam statuam sculpsit : quo casu artifex rem potest retinere, soluto matericæ pretio.

239. (c) Commixtione, quæ est conjunctio plurium rerum *ceque principalium* ad diversos dominos pertinentium, ut si misceantur duo acervi frumenti, duo dolia vim Principium est *res commixtas fieri communem dominorum proprietatem pro rata parte cujus que*. Unde, si disjungi possunt, cuique domino reddatur pars sua; secus, vel res commixtæ dividendæ sunt pro ratâ parte cujusque domini; vel totum vendi debet, ut pecunia dividatur pro ratâ cujusque parte'.

2° *De accessione quoad res immobiles.*

w

240 Qtfæ accessio fieri potest vel hominis *industria*, vi-

' *Cod. civ.*, a. 565-577; in *Galliâ* vix locus datur harum regularum applicationi, propter aliam regulam infra exponendam : “ En fail de meubles la possession vaut titre ”, Cfr. *Supfilem.*, p. 54 Regulæ, quas hic tradimus, e jure *civili Romano* desumuntur, sed a plerisque Gentibus accipiuntur, utpote rationi consentanea.

- In nonnullis regionibus, ut *An^liâ* et *Statibus America t-æderatis*, lex civilis statuit ut qui *mala fide* sua bona cum alienis miscuit, jus amittat ad sua recuperanda. Qua: lex, utpote *pcenalis*, non obligat nisi post sententiam judicis; et sæpe rigor legis a iudicibus temperatur.

delicet ædificando, plantando aut serendo; vel *naturâ*, scilicet *alluvione* et *alvei mutatione*.

(K) In priori casu, dominium soli secum trahit dominium eorum quæ in eo ædificantur, plantantur aut seruntur etiam ab aliis : hæc enim omnia censentur impensis domini confecta. Naturalis tamen æquitas postulat ut qui *bonafide* in alieno fundo aliquid ædificaverit, plantaverit aut severit, compensationem accipiat pro labore et materiâ adhibita, in quantum saltem dominus ex his ditior evaserit.

Cæteroquin lex *civilis* hæc de re in variis regionibus plura statuit, quæ in conscientiâ obligant, utpote determinativa proprietatis.

241. (B) In posteriori casu, quando scilicet accessio fit per *alluvionem*, *alvei mutationem* aut *insularum formationem*, hæc generatim! in variis regionibus admittuntur ut juri naturali consentanea : —

(a) Quidquid *paulatim* adjacenti ripæ accedit, — maris, lacûs aut fluminis recessu, — a domino fundi, qui ripæ adjacet, legitime acquiritur¹; æquum est enim ut dominus fundi retineat ea quæ naturaliter huic fundo accrescunt, eo magis quia alio tempore aliquid sui prædii amittere possit.

(b) Si vero, *subito aquarum impetu* magna pars alicujus fundi ab eo divellatur, dominus fundi jura sua non amittit, et hanc partem avulsam sibi vindicare potest.

(c) Quando fluvius, mutato cursu, alveum relinquit, derehétus alveus legitime acquiritur ab eis quorum agri a flumine immersi sunt : æquum est enim ut pro ratâ parte damni compensatio eis tribuatur.

242. (d) Insulte quæ in fluminibus efformantur ad dominum vicinioris ripæ pertinent. — Unde in multis regionibus distinctio fit inter flumina *navigabilia* aliaque : insulae, quæ in fluminibus *navigabilibus* veluti cieantur, Reipublicæ cedunt, quæ jus domini in hæc flumina habet; — quæ in aliis fluviis efformantur legitime a domino vicinioris ripæ acquiruntur; si vero sint in medio fluminis, dividuntur inter riparios ex utrâque parte; fines autem utriusque domini determinantur per lineam quæ in medio fluminis transduéta supponitur, seu, ut aiunt, per *medium filum aquee* ².

¹ *Cad. civ.* a. 552-555; *Plautal.* F, η.

² In *Galliâ* speciale, adsunt icguie q toad alluviones *metis lacuum* æt *stagnatum*; *Cad. civ.* a. 557-558, *Planiol.* I, η. 1517 ; 52*.

³ *Cod. civ.* a. 559-563; *Planiol.* I, n 1515-1518.

§ III. De P r e s c r i p t i o n e

243. Status quæstionis. P r æ s c r i p t i o est modus *acquirendi dominium*, vel *sc liberandi* ab obligatione per certum temporis lapsum, et sub conditionibus lege vel consuetudine determinatis.

Exinde sequitur duplicem esse præscriptionem : *acquisitivam*, quâ dominium vel jus acquiritur; *liberativam*, quâ quis ab obligatione se liberat. Prior merito vocatur *usucapio* 13

Jam vero præscriptionem esse legitimum acquirendi modum, leges civiles et canonicæ plane agnoscunt. Sed quæstio est num hic modus sit æquitati consentaneus ac vim habeat in conscientia. Difficile quidem esset probare, *solo jure naturali* inspeéto, longâ possessione dominium transferri. Sed *jus nature* id permittit et approbat ut bono societatis valde utile; et auctoritas suprema, vi *alti domini*, jus naturale complet ac præscriptioni vim obligatoriam in conscientia confert, dummodo certis conditionibus vestita sit infra exponendis 3.

Dicemus 1° de *legimitate* præscriptionis *acquisitive*; 2° de *conditionibus* ad eam requisitis; 3° de præscriptione *liberativâ*.

I. De legitimitate præscriptionis acquisitivæ.

244. *Principium* : Præscriptio, debitis vestita conditionibus, est modus acquirendi dominium legitimus, etiam in foro conscientiae. Certum est.

1 Lugo, disp. VII; Lessi s, lib. II, c. 6; Molina, Tr. II, disp. 60-80; Biltuart, diss. IV, art. 3; A. Alphons, n. 504-5^; Carrière, II, n. 395-500; Ball. P., n. 133-221; Maires, lib. 1, n. 400-4273 Lehmke., n. 917-927; Noldin, n. 389-397; Piliers, De la Propriété, I. I, ch. 13-14; Pothier, Traité de la Prescription; Troplong, De la Prescription; Planiol, I, n. 1391-1508, £9

- Sæpe pnescriptio et usucapio indiscriminatim sumuntur; sed stride, vi terminorum, præscriptio latius patet quam usucapio, cum hæc ad ea limitetur quæ usu capiuntur seu acquiruntur, dum illa sese extendat ad ea u per usum aut non-itsum comparantur.

3 Quidam tamen tenent præscriptionem oriri ex *solo jure natura*, saltem quando est immemorialis; alii ex *Jure Gentium*; alii ex *solo jure civili*. Cfr. Cai rière, n. 402-409.

Siquidem ad legitimitatem præscriptionis in conscientiâ, sufficit ut suprema auctoritas civilis *potuerit* ac *voluerit* hanc vini eidem conferre. Atqui utrumque constat : —

245. i° Civilis auctoritas *potuit*; Status enim, vi *alti dominii* quod in bona subditorum habet, illud præstare potest quod *bono publico* favet et aliunde *ex se*. nullius jura lædit. (A) Atqui præscriptio, positis conditionibus infra exponendis, bonum societatis maxime promovet. Plurimi enim interest ut dominia *incerta* non maneant, nec *perennes* sint lites de rerum proprietate; nam si incerta manent ac lites timentur, agri aut negliguntur aut saltem non eâ, quam societatis utilitas postulat, industria coluntur; præterea familiarum pax turbatur, cum timendum sit ne qui se ditiores aestimant, mox per litem e domo quam per longum tempus *suam* esse censebant, expellantur ac bonis atitea possessis spolientur. Jamvero, nisi admittatur præscriptio, haud raro dominia incerta erunt; nam quandoque *titulus* amittitur, nec facile probari potest legitimitas talis vel talis dominii, nisi præscriptionis ope; aliunde impugnari potest titulus ut *vitiosus*, et, quando agitur de facto quod longo jam tempore occurrit, ægre difficultas solvetur, ideoque innumerae ac perennes erunt lites de legitimitate talis vel talis tituli, nisi præscriptionis vis obligatoria agnoscatur. E contra si longa possessio, quibusdam vestita conditionibus, titulo æquivalet, multo facilius erit lites solvere ac jura certo definire,

246. (B) Aliunde hujusmodi præscriptio *ex se nullius jura lædit*. Ut de ejus æquitate judicetur, non in uno casu particulari, sed *in genere* et *ex se* considerata est. Atqui ex se, ante omnem eventum, non magis uni quam alteri favet; quisque scilicet parem habet timorem amittendi aut spem lucrandi. Quod sic illustrari potest : si alicujus reipublicæ cives communi consensu statuerent ut bona fierent illius qui ea per longum tempus bonâ fide possedit, nemo se læsum putare posset : hic enim esset contrarius *aleatorius*, ante eventum omnibus pariter favens ideoque æquissimus. Porro quod cives paëlo statuere possunt, id legislator decernere potest, omnium nomine, dummodo bonum publicum id postulet. Aliunde cives, hanc legem acci-

piendo, implicite contraélum aleatorium inter se contrahunt.

Imo præscriptio *ex se* omnibus prodest; reddit enim quemque vigilantiolem et solertiolem; non pauci enim incuriæ et pigritiæ indulgerent, terrasque incultas quandoque relinquerent, nisi præscriptionis timore cogerentur suum dominium asserere et vindicare aôlus quosdam exercendo.

- Ergo præscriptio ad bonum tum privatum tum sociale maxime confert; ergo Status potuit vim obligatoriam eidem tribuere in foro conscientiæ. I

247. 2° Suprema auctoritas id *voluit*. Quod constat : (A) *Ex fine legis* : lex enim eo tendit ut pacem ac securitatem publicam promoveat¹; porro talis finis attingi nequit, nisi præscriptio in conscientia valeat; secus enim personæ piæ et honestæ anxietatibus laborarent, dum aliæ minus honestæ sine scrupulo legis beneficio uterentur; et ita lex ad conscientias illaqueandas deserviret.

(B; *Ex verbis in lege adhibitis* et ex interpretatione jurisperitorum. Verba enim in variis Codicibus usurpata vel supponunt vel etiam aperte declarant dominium vere transferri aut acquiri²; imo in quibusdam regionibus discrimen fit inter præscriptionem proprie diélam, quæ *jura transfert*, et præscriptionem improprie diéiam quâ *limitatur* tempus intra quod jura coram iudicibus utiliter vindicari possunt³, quin tamen in hoc casu amittantur; ex quo merito infertur præscriptione proprie dicta dominium vere transferri, etiam in foro conscientiæ. — Quod confirmatur testimonio jurisperitorum, quorum multi explicite docent præscriptionem in conscientiâ valere, dummodo bona fides toto tempore possessionis perduraverit⁴.

¹ Hanc fuisse legislatoris intentionem in conficiendo codice Gallico patet ex orationibus habilis coram Coetu ^Legislative; cfr. *Code et Motifs*, t. VII, p. 134 sp.

² Pro *Galliâ* id constat ex his aut similibus verbis : “ La prescription est un moyen *d'acquérir* ou de *se libérer* par un certain laps de temps ... On ne peut d'avance renoncer à la prescription ... La prescription peut être opposée en tout état de cause, même devant la cour d'appel ... ” (*Cod. civ.*, a. 2289-2224, in *Supplent.*, p. 556)

³ Ita in *Angliâ* et *Statibus America Foederatis*,

⁴ Apud *Carrière*, n. 420.

248. (C) His argumentis accedit *auctoritas juris canonici*, quatenus videlicet asserit vel supponit præscriptionem in foro conscientiae valere : “ Sanctorum Patrum sanctiones et humanæ leges irrefragabiliter statuentes confirmaverunt, et nos in præsentì concilio cum omnibus, qui sunt nobiscum, irrefragabiliter confirmamus, ut omnes possessiones ad singulas provincias nostrorum fratrum pertinentes, a quibus per triginta annos possessæ sunt, *quiete et sincere* absque Synodali proclamatione *perpetuo* teneantur, nullaue vox audiendi alicui adversario concedatur¹”. Ita pariter *Cone. Later. IV* definit “ ut *nulla valeat absque bona fide præscriptio* tam canonica quam *civilis*, cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ *absque mortali peccato* non potest observari ”² ; ex quo infertur valere præscriptionem etiam civilem cum *bona fide*. — Jamvero, si Pontifices et Concilia ut legitimam in foro conscientiae habuerunt præscriptionem jure civili romano introductam, eadem est ratio de eâ quam statuunt hodierni Codices, qui hac de re romanam legem imitati sunt.

II. De conditionibus ad acquisitionem præscriptionem requisitis.

Ut valeat præscriptio acquisitiva, quinque desiderantur conditiones his versibus expressæ :

Non usucapies, nisi sint tibi talia quinque :
Sit res apta, fides, titulus, possessio, tempus.

249. i) **Res apta**, id est quæ ex naturâ suâ privati domini sit capax, et simul lege positiva non excludatur a præscriptionis ambitu. Jamvero a) *res publicis usibus ileputatæ*, ut viæ publicæ, plateæ, pontes, etc., a *privatis* præscribi nequeunt, quia ex eo quod usui publico destinantur, a privatis acquiri non valent, ut constat ex jure apud varias Gentes vigente; possent tamen ab aliqua communitate contra aliam communitatem præscribi.

(b) *res sacra'* quæ in dominio *privatorum sunt*, præscrip-

* *Decretal. Gregor. I.V*, l. II, t. 26 de Præscript., c. 3, p. 382-283 ed Richter-Friedberg.

' Ap. *Densing.*, n. 364.

tionem acquiri a privatis personis possunt, non autem ad profanos usus; quæ in dominio *privatarum non sunt*, non a personâ privata, sed a persona morali ecclesiasticâ contra aliam praescribi possunt (*Codex*, c. 1510).

(c) Pariter lex *ecclesiastica* prohibet ne quædam res praescribantur, propter bonum publicum, v. g. fines certi dioecesis vel parochiæ legitime constituti

(d) Item *leges civiles* sæpe impediunt quominus bona quædam sub præscriptionem cadant; ita v. g. bona *dotalia* uxorum sub regimine dotali, bona *pupillorum*. Quæ de re Codices civiles adeantur.

250. 20 Possessio, id est occupatio et detentio rei, vel exercitium juris. Quæ quidem adeo necessaria est ut *sine possessione præscriptio non procedat*². Ut autem valeat, quibusdam muniri debet dotibus; siquidem fieri debet: —

(A) *Animo domini*, non vero animo depositarii vel usufructuarii, etc.; agitur enim de dominio legitime acquirendo, atqui legitime acquirere non potest qui novit rem non esse suam, sed depositam, vel locatam, etc. -- Hinc qui rem *proprio* nomine possidet, sibi praescribit; qui vero *alieno* nomine, ut tutor nomine pupilli, non sibi sed pupillo praescribit; sed qui per *alterum*, v. g. famulum, procuratorem, rem detinet, eam sibi acquirere potest.

251.(B) *Pacifica et continua*; si enim sit *violenta*, jam non est possessio, sed invasio³; nec nisi desinente violentiâ incipit possessio utilis; — si vero *suspendatur* vel *interrumpatur*, antequam tempus requisitum jam elapsum fuerit, deest una c conditionibus ad præscriptionem requisitis. Id autem discriminis est inter suspensionem et interruptionem : a) *prior* impedit quidem ne præscriptio currat, propter legis

¹ Alia enumerantur in *Codice*, c. 1509, praesertim : quæ sunt *Juris divini* aut obtineri possunt ex solo privilegio apostolico ; jura spiritualia, quorum laici non sunt capaces, si agitur de laicis ; elemosynæ et onera missarum ; beneficium ecclesiasticum sine titulo ; jus visitationis et obedientiæ ; solutio cathedralici.

• Reg. juris 3 in Sexto.

² Dicit quidem *Ball. P.* (n. 173) id non requiri jure naturali, sed ex *Codice Gallico* desumptum esse ; in hoc autem jus gallicum jure naturali consentaneum C" C nemo est qui non videat. Cfr. *Supplent.*, γ. 56

praescriptum, — quando v. g. agitur de bonis minorum vel uxorum; — sed quando impedimentum jam desiit, tempus praecedens suspensionem cum tempore subsequente jungitur. (b) *Posterior* vero existit quando deficit una e conditionibus ad praescriptionem necessariis, — v. g. si bona fides cessat, aut utiliter obstat dominus; — et ita praescriptioni nocet ut tempus antea elapsum pro nihilo habeatur.

252. 30 Tempus requisitum, quod non lege naturali, sed lege positiva, canonica aut civili determinatur.

(A) Jure *canonico*, (a) bona Ecclesiae Romanae, cum mobilia pretiosa tum immobilia, non praescribuntur nisi spatio centum annorum ¹.

(b) Bona *immobilia aliarum ecclesiarum*, monasteriorum, hospitalium et aliorum locorum religiosorum triginta annis praescribuntur ² his aequiparanda sunt *mobilia pretiosa*. — Quaedam monasteria speciali privilegio gaudent; ita contra monasteria *Benedictinorum* praescribi nequit nisi sexaginta annis; contra monasteria *Cisterciensium* et *Mendicantium* nonnisi centum annis.

(c) Bona *mobilia aliarum ecclesiarum* triginta annis praescribuntur. — Attamen S. Alphonsus probabiliter tenet (n. 510) haec bona praescribi *tribus* annis, dummodo adsit *titulus*.

(B) Jure *civili*, tempus requisitum diversum est pro variis Gentibus; unde de hoc agemus in *Supplemento*³.

253. 4° Bona fides, quae duplex esse potest: *theologica* et *juridica*.

(A) Bona fides *theologica* est *judicium prudens quo possessor credit rem esse suam*, aut saltem *juste ab ipso possideri*.

(a) Jamvero deficit *judicium prudens*, quando gravi non innititur fundamento, v. g. quando quis graviter neglexit rem diligenter investigare. Ignorantia autem *invincibilis*, sive faëti, sive juris, bonæ fidei non officit.

Decet etiam bona fides statim ac possessor advertit se rem alienam possidere; aut etiam, si de proprio jure serio

¹ *Codex*, c. 1511, § 1.

² *Ibid.*, § 2.

³ Pro Gallia, Cfr. *Cod. civ.*, a. 2260-2280; *Planiol*, n. 1402-1488; 07//2Zτ/λ., p. 59*.

dubitans, rem *nihilominus* invadit ab alio possessam. Sed, *si possessioni jam bonâ fide inceptæ* dubium superveniat, ac, re diligenter investigatâ, maneat, potest rem retinere, juxta illud : *in dubio melior est conditio possidentis*; etsi enim certus non sit moraliter rem esse suam, eam tamen *legitime possidet*.

254. Hic autem oritur quæstio num legitime praescribat possessor bonæ fidei, qui *antecessori malec fidei* succedit. Distinguendum est : si *immediate* succedit antecessori, cujus mala fides *certo* constat, tanquam hæres *universalis* aut ex *titulo universali* (infra, n. 702), legitime non praescribit : cum enim personam defuneti juridice repraesentet, ejus obligationes suscipit, ideoque tenetur domino restituere id quod antecessor malâ fide possidebat. Attamen si malam fidem antecessoris noverit solum post elapsum tempus ad praescriptionem *tricenariam* requisitum, probabiliter rem licite retinet, quia ipse fuit possessor bonæ fidei toto tempore praescriptionis. — Hæres vero *mediatus*, probabiliter saltem, et *a fortiori* successor *particularis* legitime praescribunt, quia juridice personam antecessoris non induunt, ideoque praescriptionem bonâ fide incoeptam continuare possunt.

255' (b) *Bonam fidem theologicam necessariam esse toto tempore proscriptionis*, ut hæc valeat *in conscientia*, certo constat: — 1) *aufilorate*; siquidem *Alexander III* ait¹: “Vigilanti studio cavendum est... ne *malesfidei* possessores simus in prædiis alienis... quoniam nulla antiqua dierum possessio *divino jure* juvat aliquem malæ fidei possessorem, nisi resipuerit, postquam se noverit aliena possidere, cum jure etiam bona: fidei possessor dici non possit idem apertius docet *Codex*, can. 1512 : “Nulla valet praescriptio, nisi bonâ fide nitatur, non solum initio possessionis, sed toto possessionis tempore ad praescriptionem requisito.”

2) *Ratione*; nam statim ac quis conscius est rem a se possessam esse alienam, nec juste possideri, antequam tempus ad praescriptionem requisitum elapsum fuerit, tenetur eam domino quamprimum moraliter restituere; secus injustus fit alicnæ rei detentor ac justitiam lædit; nam *res clamat domino*. Proinde si quæ leges civiles in quibusdam casibus bonam fidem non requirunt, forum conscientiae sub hoc

respeéhi attingere nolunt¹; vel, si voluerunt, vi carent utpote juri naturali ac divino opposita.; jus enim naturale postulat ut nemini fraus et mala fides patrocinetur; secus fures incitarentur ad alienas res invadendas, ac totus ordo socialis perturbaretur.

256. (B) Bona fides *juridica* ea est quam *leges civiles* requirunt; et cum præscriptio suam vim non solum a jure naturali, sed etiam a jure civili assequatur, bona fides juridica ad valide et licite praescribendum requiritur, quoties justâ lege exigitur.

In *jure gallico*, bona fides in eo consistit quod possessor putat eum a quo rem accepit, vi tituli translative proprietatis, vere esse hujus rei dominum. Hæc præsumitur, nisi contrarium probetur, et sufficit ut *ab initio* possessionis existat. Non requiritur in præscriptione *triginta* annorum, sed in præscriptione *decent* aut *viginti* annorum vel breviori.

257. 5° Titulus, id est causa, seu ratio propter quam possessor putat rem esse suam; v. g. emptio, donatio sunt tituli ex quibus emptor vel donatarius existimant se esse rei emptæ; vel donatæ dominos.

(A) Titulus est *verus*, quando valide dominium transfert; *apparens*, quando, propter aliquod vitium, dominium non transfert, sed illud transferre censetur; *vitiosus*, cum ex naturâ suâ non est proprietatis translative, v. g. locatio, depositum.

(B) Titulum *verum* hic non requiri ex eo patet quod secus præscriptio ad nihil valeret.—Titulus vitiosus certo prescriptioni nocet, cum ex eo constet possessorem non esse dominum².

‘Quod constat pro Codice civili gallico ex declarationibus eorum qui legem proposuerunt; ita *Bigot-Preanteneu*, Exposé des motifs, post vindicatam præscriptionis utilitatem ac necessitatem, addit : “ Mais ce sacrifice, exigé pour le bien public, ne rend que plus coupable dans le for intérieur celui qui ayant usurpé, ou celui qui étant certain que son engagement n’a pas été rempli, abuse de la prescription légale. Le cri de sa conscience est la seule ressource que la loi puisse laisser au propriétaire ou au créancier qui aura laissé courir contre lui la prescription ”.

¹ *Planiol*, n. 1431-1434; *Cad. Civ.*, art. 550 et 2269; *Stipulent.*, §9

² *Coti. civ.*, art. 2262, 2265, 2266, 2275; *Planiol*, n. 1431-1434; *Supplent.*, §9

³ Hinc axioma : “ Melius est non habere titulum quam habere vitiosum ”; nam aliquando *sine titulo* quis præscribere potest, minime autem cum titulo vitioso.

(C) Titulus *apparens* potest esse : (a) *coloratus*, quando *specient* veri tituli habet, etiamsi, ob *occultum defcPlum*, *χλ*. invalidus; v. g. emptio rei furtivæ; (b) *putativus*, seu *existimatus*, quando quis prudenter credit se esse dominum, quanquam reipsa dominus non est; ita qui aliquid possidet vi testamenti per aliud revocati; (c) *præsumptus*, qui revera non existit, sed, propter diuturnam possessionem, lege existere supponitur.

258. Quibus positis, jure *naturali* ad præscriptionem sufficit titulus *coloratus* vel *putativus*, quia cum utroque bona fides existere potest; imo, accedente saltem jure positivo, titulus *præsumptus* ad præscriptionem *longissimi temporis* sufficit, quia diuturna possessio merito præsumitur non esse sine titulo; nisi tamen adversarius probare valeat in casu nunquam adfuisse titulum : præsumptio enim veritati cedit.

Jus autem *civile* de titulo non idem est apud varias Gentes».

III. De præscriptione liberativâ.

259. Notio. i° Ex legis civilis dispositione, quæ tamen diversa est quoad varias Gentes², debitor a suis obligationibus liberari potest per certum temporis lapsum. Ad hoc non requiritur possessio proprie diôla, quæ in re hujusmodi impossibilis evadit, sed sufficit *non-cxercitium* juris creditoris. Nec exigitur titulus, sed potius contra titulum creditoris possidetur. Bona fides pariter lege civili non requiritur nisi *negative*, quatenus debitori deferri potest juramentum de solutione peraétA vel non. Nccesse est tamen ut obligatio sit præscriptibilis, id est capax cxtinélionis; unde præscribi nequit contra obligationem juris naturalis aut divini.

Relate ad tempus requisitum, præscriptio est *longissimi* vel *longi* temporis, quando triginta aut decem annis completur; *brevis* temporis, quando quinque vel sex anni exi-

¹ *Cortex civ.*, Gather, a. 2236-2241; 2262, 2263, 2265, 2267, 2279; *Planiol.* n. 1422- >430; *Supp/em.*, p. 57* sq. I

² l'ro (i ilii.i, *Cort. civ.*, a. 2262, 2271-2280. — Sensus art. 2279 *En puf de meubles, la possessum vaut Hire* ", declaramus in *Supplent.*, P. 6i*.

guntur; *brevissimi* temporis, quando *tres* \z\ pauciores anni sufficiunt.

260.2^e Ejus vis in conscientia. (A) *Præscriptio longissimi vel longi temporis valet etiam in foro conscientiae*. Huc enim recurrunt argumenta superius (n. 253) exposita. Nam potuit ac voluit legislator hanc vim illi præscriptioni tribuere, propter bonum publicum. Præcipua motiva quæ id postulant ad hæc tria reducuntur : (a) post longum tempus, merito præsumitur debitum solutum fuisse : non solent enim creditores tamdiu cxspeétare; (b) grave esset onus pro debitoribus ultra decem annos servare solutionis testimonia, et magnam pecuniæ summam tradere, quam antea solutam putabant; (c) expedit ut creditorum incuria ac negligentia puniantur, quo vigilantiores reddantur.

261.(B) *Præscriptio brevissimi temporis in conscientia non valet*, quia leges id explicite vel implicite declarant; non enim denegant aétionem creditori nisi in quantum præsumitur solutionem jam fuisse peraélam; unde, si juramentol vel alio modo probetur hanc non fuisse peraélam, cogitur debitor ad solvenda debita.

262. (C) Quoad præscriptionem *brevis* temporis controversitur. Judicio nostro, res pendet a mente legislatoris; *potuit* siquidem hanc vim præscriptioni quinque vel sex annorum tribuere, propter motiva superius allata (n. 268); utrum *voluerit* necne, pendet ab ipso tenore legis.

Jam vero in *Gall* à legislator satis clare mentem suam exposuit ex eo quod nullam admiserit probationem in gratiam creditoris, dum e contra permisit juramentum deferri debitori in casu præscriptionis brevissimi temporis; ex hoc enim valde probabiliter infertur illum voluisse præscriptionem brevis temporis in conscientia valere. Unde in praxi ad restitutionem cogendus non est qui bona fide hoc privilegio legis usus est.

263. 30 *De bonà fide in hâc preeserptione requisità*. (A) Gencratim requiritur *bona fides theologica* ad se liberandum in conscientia; si quis enim conscius sit debitum non fuisse solutum, eo ipso agnoscit rem quam possidet esse

l “ Néanmoins, ceux auxquels ces prescriptions seront opposées, peuvent déférer le serment à ceux qui les opposent, sur la question de savoir si la chose a été réellement payée ”, (*Cod. av.*, ζα/Ι. a. 2275 J

alienam, eamque reddere debet quamprimum moraliter : secus fit injustus rei alienæ detentor.

(B; Sunt tamen quædam exceptiones, quæ ex ipsâ rei naturâ facile intelliguntur : (a) quando quis contra *servitutem* præscribit, non tenetur *monere* alium de jure servitutis quod brevi extinguetur; sed, quamvis conscius sit juris alieni, excipere potest donec jus illud extinguatur.

(b) Pariter si quid debetur ex sententia pœnali, propter culpam mere juridicam, debitor striiSte loquendo excipere potest donec mulctâ seu compensatio ab alio exigatur.

Sed in his aut similibus casibus proprie loquendo non deficit bona fides; qui vero est conscius debiti, vel juris alieni, *passive* se habet.

Et hæc sufficiant de modis acquirendi dominium et exigentia juris.

Gapur it

DE INJURIA, SEU DE LÆSIONE JURIS

264. Notio ac species. Etiam si jus *licite*, violari nequeat, de faëto sæpe læditur, et aélus quo violatur jus alienum merito vocatur *injuria* {*in, jus*, id est juris negatio). Apud *jurisperitos*, aliosque multos, injuria frequenter sumitur sensu restrictivo pro injustâ *honoris* læsione; sed hic vocabulo utimur ampliori sensu ad significandam *quamlibet læsionem juris strifli*.

Injuria ab *injustitiâ* proprie distinguitur sicut aélus ab habitu : *prior* scilicet est *aélus* quo violatur jus alterius strictum, *posterior* autem est *habitus* tales aétus eliciendi. Quandoque tamen sensu lato hæc duo vocabula indiscriminatim sumuntur.

Ratione *moralitatis*, injuria est *formalis*, seu *imputabilis*, quando quis *scienter* ac *volenter* jus alterius lædit; *materialis*, quando *involuntarie* jus alienum violatur, v. g. ex ignorantia aut fortuito casu.

265. Divisio capitis. Tot sunt injuriarum genera quot sunt diversa bona quæ violari possunt. Jamvero triplicis generis sunt bona ab hominibus possessa : bona *corporis*, bona *animi* ac bona *fortuna*; triplex proinde injuriarum genus distinguere potest; antequam vero de singulis disputemus, pauca de injuria et crimine in genere prænotanda sunt

I. Prænotanda.	De causis ac remediis criminum.
	i Prīncīpia generalīa de injuria.

II. De injuriis circa bona <i>corporis</i> .	De suicidio. De homicidio. De duello. De bello.

ill. Dc injurns circa bona animi	Dc judicio temerario seu de læsione
	De detrælionc [famæ.
	Dc contumeliâ, seu de læsione honoris.
	De mendacio, seu de læsione veritatis, Dc violatione secreti.

IV. Dc injuriis	¶ Natura furti cjusque gravitas.
circa bona	Causæ excusantes ab occupatione rei alienæ.

Art. I. Prænotanda de crimine seu injuria in genere.

Cum sacerdos catholicus non solum de licito et illicito judicare debeat, sed etiam criminum causas ac remedia cognoscere, quo efficacius injustitiam cohibeat, dicemus : i° de criminum causis ac remediis; 2° de principiis generalibus circa injuriam.

§ I. De criminum causis ac remediis.

266. Schola *Lombrosiana*, sic nuncupata a duce *Casare Lombroso* contendit internas criminum causas esse defe&us quosdam naturales *anatomicos, physiologicos ac mentales*, — quibus accedunt causæ externæ *sociologies*, seu ex ipso societatis statu orientes; ex quo infertur crimina non esse homini imputabilia, cum hic libertate careat; nec proinde proprie punienda, sed solum meliori quo fieri potest modo præcavenda esse, ad tuendum ordinem sociale. Hujusmodi theoria e systemate *evolutionis* deducitur; cum enim, inquiunt, homo e bruto descendat, mirum non est quosdam esse homines qui, propter *alavistui legem*, propius ad bruta accedant, eorumque prapos instin&us imitentur; revera gravium criminum

‘ *Lombroso*, natus Veneriis, 1836 : *Le Génie et la Folie*, 1864; *L’Homme criminel*, 1875; *La femme criminelle*, 1896; *L’Homme délinquant*, 1897; *L’Anthropologie criminelle*, 1890; *Nouvelles recherches de Psychiatrie*, 1892; *Les Applications de l’Anthropologie criminelle*, 1892, etc. — Inter ejus discipulos numerantur in *Iialiâ* : *E. Ferri*, *Nuovi orrizonti*; *L’omicidio*, Turin, 1890; *Criminal Sociology*, New York, 1896; *Les Criminels dans l’Art et la Littérature*, 1897; *Garofalo*, *La Criminologie*, 2e édit. Paris, 1890; in *Galliâ* : *Dr Letourneau*, Préface de *L’Homme Criminel*; *l)r Feré*, *Dégénérescence et Criminalité*, Paris, 1888; in *Angliâ* : *Thompson*; *Maiulsley*, *Physiology and Pathology of the Mind*, 1867; *Responsibility in mental disase*, 1874; in *Autrui* : *Benedik*; et modo generali positivistæ ac materialists.; non omnes tamen eodem modo has theorias exponunt.

DE INJURIA. SEU DE LÆSIONE JURIS.

rei caraileres *anatomicos, physiologicos et psychologicos* præ se ferunt, quibus brutis, ac primævis barbaris hominibus similes esse videntur, et specialem *typum* efformant quem vocant *type criminell*; ad crimen etiam impelluntur lege *hereditatis* multisque *socialibus* causis.

Nostri non est propositi liberum hominis arbitrium hic probare, de quo agitur in *Philosophicis Institutionibus*; sed pauca de criminum causis dicendo, quid veri quid falsi in hodiernis *Criminalistarum* theoriis inveniam breviter exponemus,

I. De causis ad crimen impellentibus.

267. i° Quid de causis anatomicis? Inter varios defectus anatomicos, quibus, juxta *Lombroso*, scelesti homines prædili sunt, quidam esse possunt qui cerebrum ita deformant ut intellectualium facultatum exercitium, proindeque conscientiae, minuant aut impedian, et sic liberum arbitrium extenuent aut penitus tollant; qui tali vitio laborant *semi-fatui* aut *amentes* dicuntur, et quando crimina patrant sub influxu innatarum propensionum, vel parum vel nullo modo rei sunt, secundum gradum libertatis qui in ipsis manet. — Fatemur pariter ex quibusdam vultûs aut corporis lineamentis, aliisvc externis signis aliquando conjici posse existentiam pravarum proclivitatum, quæ, sive innatæ sive acquisitæ, ad aélus vitiosos plus minusvc voluntatem influunt; ideoque sapiens judex, non solum in foro conscientia. sed etiam in foro externo, his omnibus uti potest ad dijudicandum de gravitate criminum. — Sed ex hoc minime sequitur *semper* et *ubique* omnia crimina ab omni

• Quædam exempla afferamus, quæ ex operibus Lombrosianis contrahit *Tarde*, l.a Criminalité comparée. 5e édit. Paris, 1902, p. 11 sq. ; 'Anatomiquement, le criminel est en général grand et lourd. Je ne dis pas fort, car il est faible de muscles, au contraire. Par sa taille et son poids moyens, il l'emporte sur la moyenne des gens'honnêtes ; et cette supériorité est plus remarquée chez l'assassin que chez le voleur... Les malfaiteurs ont le front fuyant, étroit et plissé, les arcades sourcilières saillantes, les cavités oculaires très grandes, comme celles des oiseaux de proie, les mâchoires avancées et très fortes, les oreilles écartées et larges, *en anse* : ce sont là des traits bien nets de sauvagerie. Ajoutons-) diverses anomalies qu'il serait trop long d'énumérer, et en particulier le défaut de symétrie crânienne ou faciale..."

' Ad quod molin' intelligendum, vide *Tr. de Actibus humanis*, η. 87-136.

culpa morali excusanda esse, eo quod patrata fuerint ab eis qui, propter *anatomicas deformitates*, morali sensu carere censentur.

208. Revera : (a) Congressus anthropologicus, *Parisiis* habitus, an. 18.89, declaravit ex investigationibus anatomicis hucusque peractis minime constare ne unum quidem characterem esse qui scelestis hominibus exclusive competat, proindeque jurisperitos ac iudices nil certi ex anatomicis deformitatibus deducere posse quoad criminum imputabilitatem¹. (b) Iudices, qui per multos annos de criminibus accuratas investigationes peregerunt, asserere non dubitant nullum esse signum physicum ex quo sones ab honestis \iris dignosci valeant; varia enim signa, a *Lombroso* ejusque discipulis allegata, reis et innocentibus plerumque communia sunt²; imo hujus schola? fautores plane admittunt hæc signa, quamvis frequentius in sones inveniantur, haud raro etiam in bonis inveniri³.

269. 2° Quid de causis psychologicis, et præsertim amentia? Cum causa: mere anatomica; ad explicandum crimen impares sint, schola *Lombrosiann*, vestigiis inh | r ns

¹ ita *Benedick*, qui prius Lombrosiâpis theoriis plus æquo faverat, in congressu *Parisiensi* declaravit : “ Toutes ces méthodes craniométriques indiquent plus de dilettantisme que de rigueur scientifique... les juristes ont bien raison de se méfier des présents que leur font les anthropologistes. *Archives d'anthrop. criminelle*, 1889, p. 555.) idem aperto dixerunt *Manouvrier*, *Topinard*, *Brottardel*, ap. *L. Proal*, *Le crime et la peine*, 3e édit. Paris, 1899, p. 82-83: cfr. *Tarde*, *La Philosophie pénale*, 3e édit. Paris, 1892, p. 218-236.

Ita, inter alios, *Z. Proal*, op. cit., p. 82 : “ Il n’y a pas de caractères physiques distinguant le malfaiteur de l’honnête homme. Mis en contact par ma profession avec les criminels, je crois que les assassins sont aussi bien dolichocéphales que brachycéphales... Le visage des prévenus ne me paraît pas plus asymétrique que celui des honnêtes gens; le nez des voleurs ressemble à celui des escrocs ; les dents, les oreilles, les mains des accusés ne présentent pas de particularités exceptionnelles. Mon expérience judiciaire ne me permet pas davantage d’admettre l’existence d’un type criminel effaçant le type national.”

² *Lombroso*, *L’Anthropologie criminelle*. Préface et passim, v. g. p. 40-56. Ita etiam *Garofalo*, op. cit.. p. 71. post relata hujusmodi signa, scribit : “Aucun de ces caractères n’est constant, mais d’après la comparaison avec les non délinquants, leur fréquence < > t bien plus grande dans le monde criminel.”

IP Despie, contendit scelestos homines quâdam mentis congenitâ *imbecillitate* laborare, quæ amentiaë affinis est, et *moralis sensus carentiam* importat; cujus rei signum est multos ex illis *epileptico morbo* infestari, qui sæpe absconditus, seu, ut aiunt, *larvatus* manet. Quod probare conatur ex eo quod sontes generatim (a) nulla signa pudoris, erubescencia, contritionis pro præteritis criminibus aut firmi propositi quoad futura exhibent; (b) facile eadem scelera iterum patrant; (c) nec dubii hærent, sed incunctanter crimen committunt, et quidem absque ullâ misericordia erga innocentes quos occidunt; (d) aliunde imprudenter et improvide agunt, ac proinde facile capiuntur.

270. Fatemur equidem quosdam esse qui insania laborant, ideoque a morali culpâ immunes sint, dum scelera patrant. Sed ex publicis documentis constat paucissimos esse qui amentia vel morbo epileptico ad crimen impellantur ».

271. Aliunde argumenta superius allata nil probant; nam (a) si quidam inter reos nulla contritionis signa præbent, non pauci sunt qui de criminibus patratibus sincere doleant, et non solum honeste, sed etiam præclare vivant, aëhis quandoque heroicos perficiendo, directe contrarios vitiosis aëtibus quos antea patrauerant, ut constat ex testimonio eorum qui de sontium emendatione curant².

(b) Nec mirum est eos, qui sæpe aliquot scelera commiserunt, facilius in eadem relabi, cum repetitis aëlibus consuetudo formetur ac propensio in malum augeatur; sed ex hoc minime sequitur hujusmodi aëtus non esse liberos nec imputabiles; difficilius est quidem in hoc casu pravis resis-

¹ “ Sur 5,432 prisonniers. Bruce Thompson (disciple de Lombroso en Angleterre) n'a trouvé que 57 épileptiques. D'après la statistique pénitentiaire publiée par le ministère de l'intérieur en 1882, sur 8,071 jeunes détenus des deux sexes on a constaté 10 cas d'épilepsie chez les garçons et 6 pour les filles; sur 13,392 hommes détenus et 2.290 femmes détenues au 31 décembre 1881. on signalait, à la fin de cette année, 27 hommes et 1 femme non aliénés, mais ayant eu des attaques d'épilepsie. Pendant l'année 1882, cette affection est reléguée chez 16 hommes et 7 femmes. M. Lombroso lui-même reconnaît que sur 100 prisonniers italiens il n'y a que 5 épileptiques.” (/.. *Proat*, op. cit., p. 85).

² Quorum testimonia vide ap. *Proat*, op. cit., p. 110.

tere propensionibus, non autem impossibile : consuetudo consuetudine vincitur.

272. (c) Quandoque evenit ut crimina incunctanter, violenta ad id impellente passione, patrentur : et ex hoc capite minui potest libertas et imputabilitas. Sed plerumque non nisi *pedetentim* graviora delicta committuntur, post minora pluries jam admissa, ut constat ex documentis cum publicis tum privatis¹; exinde fit ut maiores pœnæ *recidivis* infligantur, et iudices, qui de criminibus inquirunt, plerumque detegant non pauca ejusdem generis delicta a sontibus patrata fuisse. — Verum est pariter a plerisque reis nullam miserationem exhiberi eo ipso tempore quo scelus perficitur; sed sæpe, post patratum crimen, scelestissimi viri ita misericordia moventur ut lacrymas fundant³, si tamen excipiantur casus in quibus ex odio aut vindictâ deliberate homicidium commissum est : hujusmodi enim passionες mentem ac moralem sensum valde obnubilant, nisi ab initio strenue impugnentur ac vincantur.

(d) Nec generatim imprudenter agunt sontes; nam ex publicis documentis constat multos ex eis ignotos manere, eo quod solerter a magistratibus se abscondunt³. Unde si *pauci* improvidos sese ostendunt, in *quibusdam* adjuné¹lis, non logice exinde infertur *omnes et permanentē* mentis infirmitate laborare.

273. 3° Quid de hæreditatis lege? Hæreditate quosdam *physicos* morbos ac defeélus a parentibus in filios transmitti omnibus notum est ; eodem modo, quamvis nectam universaliter nec tam efficaciter, quasdam *mentis* aptitudmes in posteros transire communiter tenetur, propter nexum qui inter corporis dispositiones ac mentis facultates existera

* *Proal*, op. cit., p. 117-118 — ' *Ibid.*, p. 120.

' “Pour plus de précision, je vais emprunter quelques exemples à la statistique criminelle de 1880. De 1875 à 1880, il y a eu en moyenne par an 34.501 individus jugés pour vols; mais les auteurs de 38,682 vols sont restés inconnus et les auteurs présumés de 2,720 autres vols ont été renvoyés des poursuites pour charges insuffisantes. Plus de six dixièmes des voleurs sont restés impunis. Dans la même période, il y a eu 197 individus jugés pour assassinat, mais les auteurs de 72 assassinats sont restés inconnus, et 77 ont été renvoyés des poursuites pour charges insuffisantes”. (*Proal*, op. cit., p. 115-116.)

DE INJURIA

agnoscitur. Quoad *nu*
quandoque a parenti
quæ cum corporis et
neduntur, quales sun
nis, iracundiam, etc.
tur exempla familiari

generationes transmissa fuisse videntur *. Praeterea hujus-
modi congenital propensiones multum *educatione* augentur,
quamdiu filii sub parentum potestate et influxu manent.
Proinde, quoties judicatur de gravitate criminum quæ com-
missa sunt a filiis, quorum parentes vitiis addidi fuerant,
mitius sane cum eis agendum est.

274. Attamen ex hoc minime constat eos ab omni culpâ
morali immunes esse. Hæreditate siquidem et educatione
multum augentur pravæ inclinationes, sed non sunt irresisti-
biles, nec penitus libertatem extinguunt. *Experientiâ* enim
constat non paucos, e vitiosis parentibus ortos, præclaras
virtutes coluisse, et ex adverso plures, ex honestis parenti-
bus natos, in vitiorum cœnum lapsos fuisse. Etiam in his
familiis quæ vitio veluti immersæ esse videntur, haud pauca
inveniuntur membra quæ virtutem coluerint².

275. 4° Quid de causis socialibus? Dubitari nequit
societatis legibus et institutis promoveri vel ex adverso cocr-
ceri crimina. Quædam afferamus exempla :

(A) Quoties religio fovetur, eo ipso minuuntur ac præca-
ventur crimina, cum multi a vitio deterreantur aeternarum
poenarum timore, et ad virtutem allidantur speæternæ beati-
tudinis; c contra, quando in puerorum educatione vel publicis
institutis omnino prætermittitur religio, multo plura delida
committuntur, teste experientiâ, et fatentibus ipsis adver-

i 1
| ■
II I
i| I
Λ I
II I
| I
j I
l| I
| I
| I
||
I
I
|
H
1
l|
|
j
i|
jl
1

¹ Exempla hujusmodi non pauca invenies ap. *P. Aubry*, La Contagion du meurtre, 2e éd., Paris, 1894, p. 17-5 j Z'. Z. *I>ug<(ate*, The Jukes, New York, ubi describitur per quinque generationes, historia cujusdam familiæ americanæ, cujus omnia fere membra vitio publice indulserunt.

²Cfr. *Aubry*, op. cit., pp. 42, 48, 50.
J ita in *Ga/tiil*, ab anno 1880, delicia ac crimina juvenum et adolescentium valde multiplicata sunt. Hæc enim leguntur in relatione ad

B) Pariter leges aut mores ebrietati plus ininusvc faventes co ipso crimina promovent; nam, teste experientia, multa sub influxu *alcoholismi* patrantur¹.

276. (C) Nec minus periculosa est *immoderata licentia* omnia scribendi aut in theatris exhibendi, etiam obscoena et ea (juæ ad crimina diversi generis leétores vel auditores incitant; multi enim sontes aperte declaraverunt se his omnibus impulsos fuisse ad patranda crimina de quibus antea non cogitabant²

<D) Tandem modus agendi cum sontibus, qui in *carceribus* detruduntur, & epe criminis propagationi maxime confert; nam ii qui solum accidentaliter, data occasione, delié lum commiserunt, imo et qui de crimine accusantur, plerumque cohabitant cum iis qui frequenter scelera patraverunt; ex quo fit ut multa audiant quibus ad vitium et facinora impellantur, ita ut non pauci peiores e carcere exeant quam antea; hinc in dies crescit recidivorum numerus³.

277. Conclusio. Multiplices sunt igitur causæ ad crimen impellentes; nec sane prætermittendæ sunt primaria., videlicet pravæ propensiones et passioness⁴, quæ plus minusvc omnibus insunt, ac magis in anima radican- tur per vitiosos habitus, educationem aliasque externas causas. Inter quas eminent : —

Præses dem Reipublicæ pro anno 1894 : “ Nombre de mineurs prévenus de délits de droit commun : hommes de 16 à 21 ans : 1880 : 22,267 ; 1890: 25,416; 1894: 28,701 “. (Annuaire d’Economie Politique, par .1/. Block, 1897, p. 2(2.) Jamveroid tribuendum esse scholæ *neutral-* fatentur viri minime religiosi, quales sunt /. Bonson, Le Crime et l’Ecole, Paris, 1896; Fouillée, Les Jeunes Criminels, ap *Revue des Deux-Mondes*, 15 janv. 897, p. 417-449.

‘ E. Masoi/i, L’alcool et le crime, ap. *Revue neo-scolaslique*, nov. 1901, p. 362-369, ubi hæc, inter alia, ex publicis documentis colliguntur, p. 363 : “ Sur l’ensemble des criminels, 11 pour cent étaient en état d’ivresse au moment du fait; pour les condamnés à mort, il s’élève à 43 P. c. — Sur l’ensemble des criminels, 44 p. c. étaient des ivrognes notoires; pour les condamnés aux travaux forcés le chiffre de 44 p. c. monte à 54 p. c. et pour les condamnés à mort il arrive à 60 p. c. — Cfr. *Tr. de Peccatis*, n. 550-555.

‘ Fouillée, Les Jeunes Criminels, 1.0.^436-443; /bW, op.cit., p. 187 sq. z Aubry, La Contagion du Meurtre, p. 55 67; H. Joly, Le Combat contre le Crims, Paris 2° éd., s. d , p. 182-261.

4 Üe quibus fusius agitur in *Tr. de Peccatis el Filiis*, n. 510-567.

1A *Cupiditas*, seu auri sacra fames, id est inordinata propensio ad divitias omnibus mediis, etiam illegitimis, quam citissime comparandas; hæc enim directe ad furtum, indireâc autem ad homicidium incitat, quoties hoc apprehenditur ut medium ad ditescendum utile. Hinc merito Apostolus¹ : “Nam qui volunt divites fieri incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas”.

278. (B) *Voluptas*, seu inordinatus amor carnalium delectationum, intemperantia et luxuria, quibus indulgere non possunt homines, nisi pecuniam habeant; unde, quando propriæ opes jam dissipatæ sunt, nil manet nisi furari; instiper qui vino et mulieribus indulgent, haud raro in rixas et contentiones incidunt, et ita ad majora crimina impelluntur, ut lugenda constat experientiâ². Quod jam dixerat Sapiens³ : “Operarius ebriosus non locupletabitur... Vinum et mulieres apostatarum faciunt sapientes, et arguent sensatos : et qui se jungit fornicariis, erit nequam : putredo et vermes hæreditabunt illum... et tolletur de numero anima ejus⁴”.

279. *Superbia*, seu inordinatus amor propriæ excellentiæ, quem comitatur honorum ac vanæ gloriæ nimius appetitus, ac sequuntur invidia, odium ac vindiétæ desiderium. Ex his enim sæpc nascuntur *furta*, quo facilius acquirantur divitiæ ad vanam ostentationem exoptatæ ; *contentiones*, *rixat*, *homicidia*, quo efficacius amoveantur illi qui odio habentur aut invidiam excitant⁵. — Quod quidem ex multis Scripturæ textibus illustrari potest : “Odibilis coram Deo est et hominibus superbia : et execrabilis omnis iniquitas gentium... quoniam initium omnis peccati est superbias. — Non sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit cum? Quoniam opera ejus

¹ / *Tim*, VI, 9-10.

² Exempla habes ap. *Proal*, op. cit., p. 254-253; *H. Joly*, La Criminalité delà Jcunc-.se; .1/ *De Morriwn*, Juvenile offender», New York, 1897, p. <9 sq. ; /bea/, Le Crime et le Suicide passionnels. Paris, 1900.

³ *Eccli.*, XIX. i. — *Proal*, op. cit., p. 245-«51 ; 257-258; 260-.62.

⁴ *Eccli.*, X, 7, «5.

maligna erant, fratris autem ejus justa... Omnis qui odii fratrem suum, homicida est¹. — Unde bella et lites in vobis? Nonne hinc? Ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris... Occiditis et zelatis²”.

Unde scelesti homines, si excipias amentes qui cæco quodam instinctu ad crimen impelluntur, non tales nascuntur, sed propriâ infirmitate aut malitiâ fiunt, sæpe tamen sub influxu causarum externarum.

II. De mediis quibus præcaveri aut saltem minui possint crimina.

280. Hujusmodi media efficacia esse nequeunt nisi causis, criminum obviant. Jamvero de anatomicis defectibus, amentia aut animi imbecillitate nil speciale dicendum occurrit, cum hæc medicos potiusquam sacerdotes spectent. Leges *hæreditatis* pariter mutari non possunt; sed pravæ propensiones hæreditate transmissæ, aut habitibus roboratæ, aliquo modo corrigi possunt *christiana educatione ac virili conatu*. Causæ vero *sociales* novis legibus et civium privatis consociationibus in melius mutari valent.

281. i° Præprimis requiritur *Christiana educatio*, quâ pravæ inclinationes moderari ac domari possint. Et sane quando familia honestate ac religione prædita est, nusquam melior inveniri potest educatio quam in domo paternâ. Ubi vero parentes vitiosi et irreligiosi sunt, conandum est ut, licentia a parentibus vel auctoritate civili obtentâ, pueri alteri familiæ tradantur, in quâ christiane institui valeant. Utroque deficiente, committantur uni ex catholicis orphanotrophiis quæ hodie in omni fere loco circûla sunt³.

Quæ educatio in id tendere debet ut pravæ inclinationes, statim ac manifestantur, cohibeantur ac extirpentur, v. g. propensio ad minuta furta, crudelitas etiam erga bruta, etc. Pariter sæpe inculcetur notio *officii* adimplendi, quo attenc-

¹7Joa. III, 12, 15. — ²Jacob, IV, 1-2.

³ Le variis hujusmodi institutis vide *Paris charitable et prévoyant*, Paris, 1897, p. 28-260; *La Prance charitable et prévoyante; Ala rime du Camp*, Pans bienfaisant, Paris, 1888, p. 161-201 £1392-425; ■. Delay, Les Œuvres de préservation et de réhabilitation, ap. *Correspondant*, 25 nov. 1903, p. 723-753.

tur innata ad voluptatem tendentia; animæ facultates, præsertim ratio et voluntas, perpetuo ad bonum dirigantur; præcipue vero amor Dei et proximi propter Deum, ut supremum officium frequenter exhibeatur.

282. 2° Parum tamen prodest educatio, nisi juvenes paulatim propriis alis volare, seu *propriis viribus agere* edoceantur. Cum enim militia sit hominis vita super terram, et colluctatio nostra sit præsertim contra passiones, voluntatem ad malum inclinantes, necesse est ut quisque, Dei fretus auxilio, proprio Marte strenue et constanter contra pravas inclinationes pugnare valeat; ad quod duo præsertim desiderantur: firma *mentis persuasio* de officio omnibus rebus anteponendo, — et invictum *voluntatis robur* ad obstacula superanda. Passiones autem non sunt penitus extirpandæ, cum vires addant animæ, sed ad bonum et honestum dirigendæ; ita *cupidi* thesauros caelestis gratiæ ac gloriæ appetant; *ambitiosi* vires suas ad regnum Dei promovendum convertant; et ita de ceteris, prout fusius exponitur in *Tr. de Virtutibus*.

283. 30 Causae *sociales* quæ ad crimen impellunt, in quantum fieri potest, totis viribus amovendæ sunt.

(A) *Impietas* et *irreligio* coerceri debent juvenum christianæ educationi efficacius providendo, scholas catholicas instituendo, doctrinam Christi sæpius exponendo, associationes et confraternitates creando, laicis utendo tanquam auxiliariis apostolis ad religionem propagandam, etc.

(B) *Intemperantia*, quæ tot homines in vitia projicit, variis mediis impugnari debet quæ proponuntur a societatibus temperantiæ faventibus², vivide prava ebrietatis consueclaria

De educatione præclare disserit, inter alios, *Duftanloup*, De l'Education, 7° éd., Paris, 1886, præsertim t. I, p. 1-176; t. II, p. 108-484; t. III, p. 367-498; Lettres sur l'Education des Filles, Paris, 1879.

² Jam a pluribus annis hujusmodi societates in Hibernia, Angliâ et Statibus Americæ Foederatis institutæ sunt, nec parum ad ebrietatem compescendam inservierunt. Recenter in Galliâ quædam pariter fundatæ, et hisce diebus (oct. 1903) Congressus *Parisiis* habitus est ad temperantiam variis modis promovendam; de quo vide periodicum, *La Tempérance*, nov. déc. 1903. — Cfr. *Mgr Turinaz*. Le clergé catholique et la lutte contre l'alcoolisme, Paris, 1901; *Riémain*, Plan de campagne contre l'alcoolisme, Paris, 1901; *La Science Sociale*,

describendo, honestasque recreationes juvenibus procurando, quibus a cauponis ac popinis arceantur; legibusque favendo quæ numerum cauponarum restringunt.

284. (C) Quoad libros, ephemerides, speélacula aliaque hujusmodi quæ mores corrumpunt, viamque multis sceleribus sternunt, nihil efficacius est ad hæc pericula arcenda quam bonos libros ac ephemerides spargere, — honestas recreationes præsertim junioribus jræbere, — catholicas associationes instituere, in quibus coadunari poterunt ii omnes qui religionem ac virtutem colere sincere volunt, Nec tamen prætermittantur media legalia quibus scandalosæ exhibitiones impediri possunt.

(D) Neque omnino desperandum est de iis qui in *carceres* detruduntur : (a) totis viribus adjuvandi sunt ii omnes qui horum mores reformare conantur, sive sapientiores leges proponendo de modo agendi cum sontibus, sive visitando in carcere detentos eosque instruendo et educando¹; (b) quando rei e carcere liberantur ac novam vitam incipere parati sunt, eis labor procuretur, in quantum fieri potest, ut honeste vivere valeant; experienciâ enim constat non paucos relabi eu quod media honeste vivendi non invenerunt².

¹ Iis aliisque mediis, quæ, data opportunitate, menti occurrunt, minui poterit numerus criminum, et non pauci ex iis qui humanâ fragilitate crimen commiserunt, ad meliorem frugem sese recipient.

§ II. Principia generalia de injuria.

Antequam de singulis injuriarum speciebus disseramus, abs re non erit quaedam exponere principia quæ omnibus communia sunt : 1° de *gravitate*, injuriæ; 2° de *axiomate*: *scienti et volenti non fit injuria*; 3° de alio *axiomate* : *domino irrationabiliter invito non fit injuria*; 4° de *influxu intentionis* in injustitiam actus externi.

o<fl. et nov, 1903, p. 334-335; *Oudaille*, Le Foyer familial et la femme contre l'alcoolisme, Paris, 1904; *Cheysson* et *Riémain*, Premier Congrès national contre l'alcoolisme, Paris, 1904; *ISertillon*, L'alcoolisme et les moyens de le combattre, Paris, 1904.

¹ De quo vide // *Joly*, A la recherche de l'Education correcti<nnelle, Paris, 1902; Le Combat contre le crime, ch. V-VIII.

² *Joly*, Le Combat contre le crime, ch. IX-X.

285 1° De gravitate injuriæ. Injuria est peccatum grave ex genere suo, quatenus violat jus *ex se* gravis momenti; sed veniale esse potest tum ex imperfeélione voluntarii, tum ex parvitate materiæ.

Ad dijudicandum autem utrum injuria sit gravis vel non ad duo attendendum est : (a) ad *singulos homines*, quorum jura læduntur, utrum videlicet grave nocumentum seu damnum eis inferatur, sive materiale sive spirituale, eorum libertatem, securitatem aut pacem turbando; nam, ut recte ait S. Thomas,¹ “ peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se quidem secundum nocumenta quæ proximo inferuntur, quia ex hoc habent rationem culpæ ”; (b) ad *societatem ipsam*, videlicet ad damnum quod bono publico infertur, aut inferretur si impune talis injuria committeretur; nam, cum bonum commune, ceteris paribus, privato praevaleat, mortaliter peccat qui, quamvis leve tantum damnum alicui privato intulerit, graviter rei publicæ nocet, aut noceret posito quod ejus actio sub gravi non prohiberetur; ita qui centum nummos a divite subripit, forsan nonnisi leve nocumentum ei affert; peccat tamen mortaliter, quia, posito quod tale furtum non prohiberetur sub gravi, mox societatis ordo subverteretur.

286. 2° De sensu axiomatis : Scienti et consentienti non fit injuria neque dolus'. Sensus est nullam injuriam committi erga cum qui *scienter* ac *libere potest* ac *vult* juri suo renunciare; tunc enim de jure violato conqueri non potest.

Sed, ut axioma verum sit, necesse est ut consensus sit : (a) *plene liber*, id est neque errore neque dolo aut metu extortus; ita debita libertate caret viator qui, mortis metu, pecuniam latroni porrigit, — operarius qui, necessitate coactus, salarium accipit minus quam quod ex striélâ justitia debetur, — qui pecuniam dat alicui falso asserenti se esse ejus cognatum, quando unicum donationis motivum est allegata propinquitas, etc.

(b) *Validus*, seu *vere* ab eo pr.cstitus qui juri suo *legit'me* renunciare possit. Jamvero qui *patienter* injuriam tolerat

' S. Thorn , 2. 2., q. 73. a. 3.

■ Reg. 27 de Reg juris 111 6°, p. 1122 ed. Richier-Frietlber^.

CAPUT II.

vel condonat, non eo ipso de jure suo cedere censetur; neque etiam qui, humilitatis causâ, opprobria exoptat; sed requiritur aëlus quo quis proprie sua jura abdicat; et, quamquam consensus aliquando potest, si validis innitur rationibus, facile præsumi non debet.

Aliunde non valet consensus ejus qui in duello occidi consentit, — mariti qui permittit ut alter suâ uxore utatur, — clerici qui renuntiat *privilegio canonis*; juribus enim de quibus agitur neque licite neque valide renuntiari potest.

Præterea, ut lædens ab injustitiae *peccato* immunis sit, requiritur ut *noverit* hanc juris abdicationem reipsa valide fuisse factam; secus *subjective* injustitiae reus erit.

287.30 *De sensu axiomatis* : domino irrationabiliter invito non fit injuria. Quando ex *stricta jnstitiâ* dominus tenetur non esse invitus occupationi rei suæ, injuria ei non fit, etiamsi huic occupationi obstet; v. g. pauper in extrema necessitate positus, panem subripere potest ad sustentationem necessarium, domino etiam invito; hoc enim in casu dominus ex justitia strictâ tenetur esurienti permittere ut tollat quod ad ejus vitam servandam necessarium est, nisi ipse in eâdem versetur necessitate; proinde jus non habet ad rem suam retinendam; nec consequenter illi fit injuria.

288.4° *De influxu intentionis in injustitiam actus externi*. Cum ad injuriam duo requirantur, videlicet *opus externum* juris alieni læsivum et animus seu *intentio nocendi*, quaestio oritur utrum intentio agentis influat in injustitiam aëlus, ita ut ex actu interno actus externus injustus evadere possit.

Jamvero triplex praesertim hypothesis fingi potest :

(A) Quando actus externus est *ex se indifferens*, intentio agentis cum reddere potest injustum, quia efficere valet ut hic aëtus sit alteri nocivus vel non; ita qui rem furtivam emit intentione eam domino reddendi, nil injusti facit; si vero animo eandem retinendi, injuriam committit.

(B) Cum autem actus externus est *ex se justus* ac *licitus* prava nocendi intentio eum injustum non reddit; talis est casus judicis qui juste ex probatis reum ad mortem damnat etiamsi id ex odio faciat; tunc enim jus proximi non violat cum hic juridice ut reus agnitus fuerit; attamen caritatem lædit peccato odii.

(C) Quando aélus externus est *illicitus* quidem, sed *non injustus*, intentio nocendi hunc non reddit injustum; v. g. injuste non agit qui recusat alteri succurrere, qui in gravi periculo versatur, cum aliunde ad id nonnisi ex caritate tenetur; quamvis enim id ex animo nocendi præstet, jus striélum alterius non lædit.

Art. II. De injuriis circa bona corporis.

Hujusmodi injuriæ quinto Decalogi præcepto præhibentur : “ *Non occides* ”; quibus verbis vetatur *primario* quidem injusta occisio suiipsius vel proximi; *secundario* autem vulneratio, aut mutilatio, uno verbo quidquid injuste sive proprium sive alienum corpus læditl. Quapropter dicemus :

- i° de suiipsius occisione, seu suicidio;
- 2° de proximi occisione, seu homicidio;
- j° de duello, quod naturæ utriusque participat;
- 4° de bello, in quo multa homicidia perpetrantur.

S I. De suicidio 2.

289. *Conspectus historicus.* (A) Inter *Judaos* paucissima inveniuntur suicidii exempla, tum quia illud crimen a Deo prohibebatur, tum quia Israelite cupiebant longævi esse super terram. Allegantur quidem casus *Samsonis*¹, *Saulis*², *Architophe*³ *Eleazar*⁴. *Razii*⁵; Samson autem et Eleazar suicidium proprie non commiserunt, sed vitam pro patria dederunt, ad profligandos hostes.

¹ De injuriâ in materiâ castitatis, scilicet de *stupro* et *adulterio* agitur in *Tr. de Castitate*.

² 5. *Thom.*, 2.2., q. 64, a. 5; *Lugo*, disp. X, n. 1-55; *Lesstus*, lib. I, cap. 9, dub. 6; *Billuart*, diss. X, art. 3; 5. *Alphons.*, n. 366-375; *Carrière*, n. 833-856; *Ball. A.*, tr. VI, n. 855-875; *Tissot*, De la manie du suicide, Paris, 1841; *Lisle*, Du suicide, Paris, 1856; *Morselli*, Il suicidio, Milan, 1879; *Legoyt*, Le suicide ancien et moderne, Paris, 1881; *Masaryk*, Dcr Selbstmord als sociale Massenerscheinung, Vienne, 1881; *Westcott*⁶ Suicide, its history, littérature, etc. Londres, 1885; *Bonomelli*, Il suicidio. Milan, 1892; *i.* *Durkheim*, Le Suicide, etude de sociologie, Paris. 1897; */.* *Hauvillcr*, Du suicide, unité de son étiologie, son traitement, Paris, 1899; *L. Proal*, 1c Crime et le suicide passionnels, Paris, 1<κχ>; *Gurnhili*, The Morals of suicide, London, 1900.

³ *Jud.*, XVI, 22-30. « / *Reg.* XXXI, 2-6. » // *Reg.*, XVII, 23.

⁶ / *Mach.* VI, 43-46. ⁷ // *Mach.* XIV, 37-46.

(B) Inter *Græcos*, præcipui philosophi, ut *Socrates*, *Plato*, *Aristoteles*, sui occisionem ut quid ignavum habuerunt; nonnulli tamen, sive propter bonum publicum, sive ad dedecus aliave privata mala vitanda, seipsos occiderunt; quales fuere *Codrus* Atheniensis, *Aitæas* Thebensis, *Cleomenes*, rex Spartæ, *Themistocles*, *Isocrates*. Suicidium advocarunt *Stoici*, tanquam virtutis actum, quo possint pro lubitu e vitæ vinculis eripi; necnon *Epicurai*, ut medium vitæ acerbitates fugiendi.

(C) *Roma*, quamdiu cives virtutes ac mores honestos simplicesque coluerunt, suicidium pene ignotum fuit; citantur præsertim exempla *Lucretiæ*, *Scipionis Uticensis*, *Cassii* et *Bruti*. Sed statione ac opulentia, luxus ac voluptatum amor floruerunt, videlicet ultimis *Reipublicæ* temporibus ac regnantibus *Imperatoribus*, multi cives, ad dolores vitandos aut crudeliorem mortem, propriam vitam sibi eripuerunt.

290. (D) Quos mores correxit Christiana religio, humanam dignitatem, vitæ pretium, in adversis patientiam, in Deum fiduciam sæpe inculcando, Hinc, inter Christianos, rara admodum evaserunt suicidia. Fuere quidem nonnulli qui obviam ierint martyrio, necnon christianæ virgines quæ, ne virginitatem amitterent, mortem sibi inferre non dubitaverim²; sed Patres, præsertim *S. Augustinus* dum carum virtutem ac rectam intentionem laudarent, factum ipsum reprobarunt. Suicidium pariter approbarunt quidam hæretici, *Jonatistis* affines et *Circumcelliones* dicti, qui “per mortes varias, maximeque præcipitiorum et aquarum et ignium seipsos necare consueverunt, et in istum furorem alios quos potuerint sexûs utriusque seducere⁴”. Sed propterea severe a Patribus vituperantur.

291. (E) Recentioribus autem temporibus, decrescente fide paganisque moribus gradatim remiscentibus, non pauci scriptores suicidium iterum advocarunt, inter quos *Montaigne*, *Montesquieu*, *Rousseau*, qui cæteroquin parum sibi consistens illud crimen alibi reprobavit, — *d'Holbach*, *Barbieri*, *J. Robeck* et generatim *positiviste* ac *materialistic*. Frequentiora igitur facta sunt suicidia, præsertim in *Galliâ* et *Germaniâ*. Ceterum in variis regionibus

² De historiâ suicidii apud Græcos aliasque (videntes vide *Plutarchum*, op. cit., p. 7 sq.

- Ita *S. Pelagia* (ap. *S. Ambrosii* de Virginibus, III, 7), *Domnica* cum duabus filiabus suis (*Eusebii* Eccles. Hist. VIII, 12, ap. P. G. XX, 770-771), *Sophronia*, *Eusebii* op. cit. VIII, 14, *Plutarchum*, 1. c. 786-787).

³ De civit. Dei, l. I, c. 26-27. ap. I. L. XIJ, 39-40.

⁴ *S. Augustinus*, De Hæresibus, n. 69, ap. *Plutarchum*, XLII, 43.

⁵ De quibus vide *Legoyt*, op. cit., p. 85-99.

* In *Galliâ* quotidie multiplicantur suicidia — videlicet anno 1826 computabantur 1739; an. 1851 : 3639; an. 1888 : 8451 ; an. 1897 : 9156-

inulto plura committuntur inter protestantes quam inter catholicos, testibus etiam acatholicis scriptoribus’.

292. Divisio materiæ. Suicidium aliquando *intenditur directe* tamquam *finis* aut *medium* : tunc vocatur *directum* ; aliquando autem in se *non intenditur* prævidetur probabiliter secuturum ex aétione quæ ponitur; ita miles pro patria præliaturus, prævidet probabiliter mortem e prælio secuturam fore; tunc suicidium, si revera occurrat, est *indirectum*. Unde dicemus : 1° de suicidio *directo*; 2° de suicidio *indirecto*; 3° per modum *corollarii*, de sui ipsius *mutilatione*, *operationibus chirurgicis* ac *curâ proprii corporis*.

I. De suicidio directe intento.

293. i° *Principium*: Suicidium, directe et propria auctoritate intentum, est peccatum ex se grave, Deo injuriosum et non minus individuo quam societati nocivum

Dicitur : *propria auctoritate*... ut excludatur casus illius qui divina inspiratione seipsum occideret; — *ex se*, grave, quia dari possunt nonnulli qui *honi fide*, propter varia motiva, propriam vitam tollant; *ex se* autem mortale est peccatum, propter motiva quæ jam exponimus.

294. (A) Est peccatum *Deo injuriosum* ; nam, ex superioris diétis (n. 34), homini non competit dominium perfectum in propriam vitam, sed solum dependentor a Deo, ejus conditore, supremo domino ac ultimo fine. Atqui, vitam

Si comparatio cum aliis regionibus instituitur, primum locum jam an. 1888 Gallia obtinebat; hæc enim erat proportio suicidiorum pro 1.000.000 incolis : — in *Galliâ*: 212; in *Prussia*: 198, apud *Belgis* : 1 » 6; in *Aastrui* : 114; in *Angliâ* : 50; in *Italiâ* : 53. — In *civitatibus* frequentiora sunt suicidia quam inter rucolas; ita pro 1.000.000 incolis habentur *i. ipsiis* : 450; *Parisiis* : 400; *Berolini* : 300; *Vienna* : 290. Cfr. A/. *Black*, L’Europe politique et sociale, Paris, 1892, pp. 459, 460, 402. — Quoad *causas* suicidii, hæc ap. *M. Block*, op. cit. p. 461 leguntur : “ Relativement aux motifs présumés des suicides, le *Compti gn. rd* donne les moyennes suivantes pour la période 1876-80 : misère et revers de fortune, 698; chagrins de famille, 842; amour, jalousie, etc., 254; ivrognerie, 799; désir de se soustraire des poursuites judiciaires, 236; souffrances physiques, 202; maladies cérébrales, 1901; autres et inconnus, 627 ”.

1 *Durkheim*, op. cit. p. 149-173; *Hauviller*, op. cit., p. 62-65.

3 Hoc est argumentum *praxipuum*; duo alia non nisi illud confirmant.

proprio Marte sibi eripiendo, Dei jura violat; (a) siquidem Deus, et quidem *solus*, utpote *supremus omnium dominus* jus habet disponendi de vitâ humanâ quam nobis tradidit ad modum depositi, et quâ uti debemus secundum ipsius voluntatem : essentialiter enim et secundum totum suum esse creaturæ a Creatore pendent; quod quidem innuit *Apostolus* : “ Nemo enim nostrum *sibi* vivit, et nemo *sibi* moritur. Sive enim vivimus, *Domino* vivimus; sive morimur, *Domino* morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, *Domini sumus* ¹ ”. (b) I'ræterea Deus, quatenus est *finis ultimus*, jus habet strîéhîm ut ad ipsum tendamus mediis quæ determinavit; jamvero vitæ ac probationis nostræ terminum pro sapientiâ suâ præstituit, ideoque ejus jura usurpamus, si præmaturâ morte propriâ voluntate huic probationi finem imponimus ².

Merito igitur S'. *Augustinus* scribit sui occisionem prohiberi his verbis, *Non occides* : Restat ut de homine intelligamus quod diélum est, *Non occides* : nec alterum ergo, nec *te*; neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit³.”

295. (B) *Ipsi individuo nocivum*; qui enim sponte vitam abjicit, eo ipso non solum bonum præsens, sed omnem ulteriorem boni copiam sibi adimit, (a) Vita siquidem est maximum bonum quo in præsentî vitâ frui valemus ⁴; est siquidem conditio sine quâ aliis bonis frui nequimus; quamdiu vivimus, non solum bona externa, sed etiam interna, videlicet scientiam, virtutem, merita adipisci valemus; vitam

¹ A'm, XIV, 7-8.

² Quod nonnulli pagani jam intellexerant; *Socrates* enim (ap. *Platonem*, Phæd, c. 6) ait : “ Id mihi, o Cebes, recte dici videtur, Deum quidem curam habere nostri; nos vero homines unant quamdam *ex possessionibus esse deorum*. Nonne igitur et tu, si quod ex mancipiis tuis seipsum perniteret, irasceris illi, et si potestatem haberes[^] et pœnâ quâdam afficeret?”

³ De Civ. Dei, lib. I, c. 20, ap. *Migne*, P. L., XL1, 35; paulo superius, c. 17, p. 30-31, dixerat : “ Nam utique si non licet privatâ potestate hominem occidere vel nocentem, cujus occidendi licentiam lex nulla concedit, p ofeélo etiam qui seipsum occidit, *homicida* est; et tanto fit nucentior, cum se occiderit, quanto innocentior in ea causa fuit, quâ se occidendum putavit. ”

⁴ De momento ac pretio vitæ praeclare disserit *Ollë-Laprune*, Le prix de la vie, 3° édit., Pans, 1896.

autem sponte deserendo, his omnibus privamur, (b) Insuper, quamdiu vitam incolumem servamus, etiamsi variis opprimamur miseriis ac vitiis immergamur, spes manet ut, mutatis circumstantiis ac reformatis moribus, res nobis prospere succedant et præteritæ vitæ deliôta condignâ satisfactione ac virtutum praxi redimamus; si vero suicidium perpetretur, omnis spes evanescit, et nihil manet nisi ut pcenam culpis nostris proportionatam luamus, (c) Lex est natura: nostrae insita ut facultates a Deo acceptas, físicas, mentales et morales virili conatu excolamus; cpio perfectior hujusmodi evolutio, co major est nostra felicitas, cum legitimo ac progressivo facultatum exercitio finem nostrum ultimum propius accedamus; ex adverso autem, si vita immature præciditur, sicut flos exsiccatus marcescit homo, antequam gradum perfectionis attigerit sibi destinatum.

2Q0. (C; *Societati nocivum*. Quilibet homo societati tanquam membrum utile inseritur, eique certis vinculis et officiis obstridus manet, eo quod multa beneficia ab câ indesinenter accipit : societatis enim præsidio fruitur, ejusque auxilio facultates suas ita excolere valet, ut carum vis centuplo augeatur. Quapropter caritatis et justitiæ debita Civitati solvere debet; quod quidem præstare potest laborando, docendo, bonum exemplum præbendo aliisque mediis quibus bonum publicum promovetur. Atqui proprio motu e vita discedendo, civis hæc omnia officia contemnit, et quibus utilitati ac ædificationi esse debuisset, scandalum præbet. Merito proinde comparatur militi qui præsidium deserit, ubi strenue certare debebat; merito ignaviæ reus habetur,

2° Expenduntur excusationes a suicidii advocatis allegatae.

297. (A) Imprimis allegantur humanæ vitæ infirmitates ac miseria», quales sunt paupertas, morbus præsertim insanabilis, seneétus, acerbi dolores, tædium, mrrerores aliaque hujusmodi; et exinde infertur magis optabilem esse moitem quam vitam tot et tantis miseriis obrutam.

In hoc autem falsus vitæ conceptus exhibetur; non enim hic sumus super terram ad voluptatibus *fruendum*. sed ad virtutes colendas legitimo facultatum exercitio, moralem perfectionem augendam, vitamque meliorem adipiscendam.

Jamvero nil tribulatione efficacius est ad virtutum praxim; nam virtus in infinitate perficitur, fortitudo in adversis roboratur; patientia dolores fortiter patiando exercetur, merita valde augentur; præterea, si peccavimus, sese præbet occasio salutari pœnitentiâ delicta expiandi. Ita tolerabiliores redduntur hujus vitæ angustiae; imo quoddam gaudium afferunt, juxta illud Apostoli¹: “ Non solum autem sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit. ”

298.(B) Alii seipsos occidunt, quia *dedecus* tolerare nequeunt, cum honor sit vitâ ipsâ pretiosior.

Insipiens sane excusatio' Ex eo quod alii *injuste* famam nostram impugnant, numquid nosmetipsos punire debemus vitam crudeli manu tollendo? Nec sane ita bonam estimationem proximi recuperamus; sed e contra honeste vivendo ac præclare agendo falsas accusationes superamus. Si vero alicujus delicti rei fuerimus, non suicidio, quo dedecus augetur, sed laudabili vita fama recuperatur.

299.(C) Nonnulli, ad *castitalein* servandam, obviam ierunt morti, cum virtus vita multo sit pretiosior.

Et hi quidem *subjective* excusatione digni sunt, propter reëlain intentionem quam habuerunt, ut notat 5. *Augustinus*; sed, juxta eundem, hæc non est in se sufficiens ratio ad suicidium committendum; nam cum pudicitia virtus sit *animi*, etiam oppresso corpore non amittitur, ait S. Doctor³; “Quamobrem non habet quod in se morte spon'neâ puniat femina, sine ullâ consensione violenter oppressa, vi alieno compressa peccato: (piano minus antequam hoc fiat; ne admittatur homicidium certum, cum ipsum flagilium, quamvis alienum, adhuc pendet incertum?” — Revera materialis integritas carnis non est vitâ pretiosior, cum aliquando licite amittatur, in chirurgicis operationibus, ad vitam salvandam. — Quid vero, si periculum adsit interius consentiendi? Neque in hoc casu licet scipsum interficere; nam in tanto periculo non deerit gratia ad resistendum libidini, dummodo enixe petatur: “ Eidelis autem Deus est qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere⁴. ” Nil igitur

¹ Jam *Martialis* poeta dixerat:

“ Rebus in adversis facile est contemnere vitam,
Fortiter ille agit, qui miser esse potest. ”

' *Ram.*, V, 3-5; cfr. 18-39, "b" fusius idem exponitur.

³ De Civit. Dei, l. I, c. 18, ap. *M/gne*, XLI, 31-32. — ⁴ *Z Cor.*, X, 13.

manet nisi strenue dimicandum; et quod de hâc tentatione dicitur, de aliis prædicari debet : nemini licet, ad superandas quaslibet tentationes, seipsum interimere : non sunt enim facienda mala ut eveniant bona.

300 (D) Non pauci contendunt se vitam *inutilem* ducere, imo aliis *onerousam*, aut etiam *nocivam*, quatenus scandalum præbent, ita ut bonum proximi aut societatis promoveant seipsos occidendo.

Hæc autem motiva non sufficere jam ex diétis constat, (a) Si quis *inutilem* vitam ducat, nil prohibet quominus orando, laborando, alios juvando caritatis operibus, tum sibi tum aliis multa conferat beneficia ; hæc est enim Providentiæ lex ut, dum aliis benefacimus, propriæ felicitati maxime conferamus, (b) Si vero aliis onera imponimus, propter morbum, senectutem, etc., eo ipso eisdem occasionem præbemus patientiam exercendi ac merita acquirendi; aliunde fortiter infirmitates nostras tolerando, ipsis ædificationi sumus : “alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi²”. (c) Si vero societati aut proximo nocuimus, officium nobis incumbit scandalum vitæ honestate ac sanctitate reparandi; minime autem jus habemus vitam nostram tollendi, cum id potius novum præbeat scandalum.

301. Notandum pro praxi. Cum nonnulli ad suicidium ducantur quâdam *auto-suggestione*, vi cujus, de propriis miseriis frequenter cogitando, sibi gradatim persuadent nullum aliud esse medium ad sese extricandum ab his difficultatibus nisi suicidium perpetrare, maximi momenti est eorum mentem ab hâc continuâ cogitatione avertere, eis suggerendo aliquod caritatis opus, aliamve occupationem quâ facilius *tædium vitæ* superare valeant.

* Quod eloquenter exponit *J. J. Rousseau*, qui alibi suicidio favet “ Le suicide est une mort furtive et honteuse; c’est un vol fait au genre humain. Avant de le quitter, rends-lui ce qu’il a fait pour toi. — *Mais je ne tiens à rien, je suis inutile au monde.* — Philosophe d’un jour! ignores-tu que tu ne saurais faire un pas sur la terre sans trouver quelque devoir à remplir, et que tout homme est utile à l’humanité par cela seul qu’il existe? Jeune insensé! s’il le reste au fond du cœur le moindre sentiment de vertu, viens que je t’apprenne à aimer la vie. Chaque fois que tu seras tenté d’en sortir, dis en toi-même : “ que je fasse encore une bonne action avant de mourir”, puis va chercher quelque indigent à secourir, quelque infortuné à consoler, quelque opprimé à défendre. ” (Nouvelle Héloïse, 111, lettre 22.) —* *Galat.* VI, 2.

II. De suicidio indirecto.

302. i° *Principium* : Non licet seipsum indirecte occidere, seu aliquid facere aut omittere ex quo praevidetur mors secutura, nisi ex causa proportionate gravi.

Id constat ex diétis in *Tr. de Aclibus Humanis*, ubi de voluntario indircto. Siquidem indireélum suicidium nihil aliud est nisi actus de se bonus, aut saltem indifferens, ex quo sequitur mors *per accidens* et præter intentionem; atqui hujusmodi actus non licet quidem, quando nulla est ratio sufficiens, quia ponere causam alicujus gravis mali, absque sufficienti motivo, est quid graviter peccaminsum; si vero adsit causa proportionata, licitus evadit; nam malus effeâus non intenditur, sed solum permittitur, et aliunde compensatur per effeéum bonum directe intentum.

303. 2° Quænam causa sit proportionate gravis? *Principium generale est eo majorem requiri causam quo periculum mortis proximius ac certius est.* Praecipuas causas percurramus:

(A) *Bonum publicum* sufficiens est causa ut quis seipsum. exponat periculo etiam proximo ac certo mortis; ita militibus licet incendere navem, vel arcem explodere, ad submergendos vel delendos hostes, quamvis propria mors exinde certo sequatur; id autem *per se* non licet solummodo ad vitandam captivitatem, cum bonum publicum minime hoc requirat. — Ad bonum publicum referri potest *adimpletio officiorum statûs*; ita sacerdotes, medici alique viri quibus incumbit *ex officio* aliorum cura, etiam proximo mortis periculo sese exponere possunt ut salutem, vitam aut securitatem aliorum procurent.

304. (B) *Bonum ordinis superioris, etiam individualis*, sicuti est exercitium caritatis, fidei, castitatis, justitiæ. aliarumque virtutum Christianarum, sufficiens est ratio ad obviam eundum periculo mortis etiam certo.

Ita, *caritatis* causâ, potest quis periculo mortis se exponere ad vitam parentum, conjugis, amici, proximi servandam; v. g. in naufragio licet alteri cedere tabulam jam arreptam, quamvis praevideatur mortem inde secuturam esse. *Fidei* causa, licet non solum mortem fortiter ferre, sed etiam non fugere, etiamsi opportunitas se præbeat, — imo seipsum iudicibus sistere, si id necessarium existimetur ad alios in fide roborandos. Ad tuendam *castitatem*, virgo

cui vis infertur, potest fugere, et fugiendo ex altâ rupe aut e fenestrâ se præcipitem dare etsi mors inde sequi possit, quia non ipsa mors, sed virginitatis custodia intenditur.

Ex amore *justitiæ*, malefælores possunt seipsos iudicibus offerre condemnandos et interficiendos; imo quando quis mortis reus inventus est, *probabilius* potest, *jubente, iudice*, venenum propriis manibus sumere (prout de *Socrate* narratur), quia tunc nihil aliud facit nisi justam sententiam exsequi; non pauci tamen contradicunt, quia æquitati repugnat reum cogi ad seipsum interficiendum.

305.(C) Ad *vitandum mortis periculum certius*, aut *mortis genus crudelius*, licet periculo vitæ moraliter certo se exponere; ita e fenestrâ desilire licet, cum valde probabili vitæ jaéturâ, ad flammâs fugiendas; e turri sese præcipitem dare, etiam cum certo mortis periculo, ad fugiendam atrociorcm mortem quam a<stu illaturi sunt malefactores.

306.(D) Quando agitur de *periculo vitæ non certo*, sed plus minusve probabili, minor causa sufficit. Ita licet inseruire morbo contagioso laborantibus, etiamsi magnum adsit periculum luem contrahendi; artifices possunt periculosam artem exercere, v. g. ædificiorum tcéta ascendere, etiam cum probabili periculo mortis, quando id ad suam suæque familiæ sustentationem utile est. — Si vero agitur de artibus minus necessariis ac magis periculosis, v. g. feras domandi, ab his quidem, in quantum fieri potest, arceantur peenitentes; sed si has artes per longum tempus exercuerint, ac, propter specialem quâ præditi sunt peritiam, periculum non sit adeo proximum, et aliunde vix aliter sibi suisque providere valeant, ad artem suam deserendam non sunt cogendi

307. Quando aliquid agitur vel omittitur, *ex quo vita pluribus annis abbrevietur*, sufficit ratio minus gravis; periculum enim mortis non est tam proximum.

(a) Proinde licet operariis vitrum conflare, metalla inaurare, aliasque artes exercere quibus vita brevior redditur; nam bonum, tum privatum, tum publicum postulat ut quandoque vita humana abbrevietur, sive ad propriam sustentationem, sive ad progressum rei industrialisant mechanic». Conandum est tamen ut, meliori quo fieri potest modo, minus periculosa reddantur opera artificibus commissa.

(b) *Regulariter nono tenetur mediis uti extraordinariis ad diutius vivendum*; lex enim diu vitam protrahendi non obligat cum tanto incommodo. Ita qui parum salubrem incolunt regionem non tenentur salubriorem quaerere, longinquam regionem adeundo; <hui diutius vivere possent, a certo potu vel cibo abstinendo, non

tenentur sub gravi ab his abstinere, dummodo temperantiæ leges servant; nec necesse est periculosam operationem subire ad vitam protrahendam; hodie vero tnultæ operationes, quæ olim difficiles ac periculosæ habebantur, facillime ac tuto perficiuntur.

III. Corollaria.

308. i' De sui mutilatione. *Seipsum mutilare non licet propria auctoritate, nisi id necessarium sit ad vitam aut sanitatem servandam.* Homo enim non habet plenum suæ personal ac membrorum dominium, sed solum dependentor a Deo (supra, n. 34); consequenter membra sua abscindere nequit, nisi ex concessione Dei rationabiliter præsumptâ; jamvero, cum partes sint propter totum, si alicujus membri abscissio necessaria aut valde utilis est ad totum corpus salvandum, merito praesumi potest divina permissio'

309. a Licet igitur chirurgicis operationibus sese submittere, quando vere utiles ad sanitatem servandam judicantur a peritis, etiam quando periculo non vacant, dummodo valde utiles sint: expedit tamen ut non unius tantum, sed duorum vel plurium consilium capiatur, cum hodie nonnulli plus æquo, experimenti aut lucri causâ, his operationibus faveant'.

(b) Non licet autem se mutilare ad aliquod lucrum aliudve commodum comparandum, v. g. ad onus militiæ fugiendum aut copiosiores eleemosynas obtinendas; id enim non est ratio sufficiens, sed ignaviam redolet.

310.2° De cura proprii corporis. Cum corpus sit animæ instrumentum, ejusque sanitas haud parum animi operationibus rite perficiendis inserviat, officium cuique incumbit de proprio corpore curandi, media saltem ordinaria adhibendo ad sanitatem servandam. Vitandi sunt igitur illi excessus in cibo ac potu, laboribus

' Ad rem S. *Them.* 2. 2., q. 65, a. 1 : " Cum membrum aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum, sicut imperfeélum propter perfeftum. Unde disponendum est de membro humani corporis secundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per se quidem utile est ad bonum totius corporis; per accidens tamen contingere potest quod sit nocivum; puta cum membrum putridum est totius corporis corruptivum... tunc licitum est de voluntate ejus cujus membrum est, putridum membrum præscindere propter salutem totius corporis. Et eadem ratio est, si fiat voluntate ejus ad quem pertinet curare de salute ejus qui habet membrum corruptivum".

' *Sutbled*, La Morale dans ses rapports avec la Médecine, Paris, t. II, up. 188- »93, 216-224.

vigiliisque, quibus vita brevietur aut corpus cito impar fiat ad animæ subserviendum'.

Minime tamen prohibentur moderatae austeritates, quibus efficacius sensuales inclinationes domari valeant; corpus enim mancipium est animæ et in servitutem redigi debet, ut altioribus mentis aspirationibus subserviat, juxta illud Apostoli' : “ Castigo corpus, meum et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar ”.

§ II. De homicidio §.

311. Homicidium idem sonat ac hominis occisio. Qui vero occiduntur possunt esse *innocentes*, vel *malefactores* publicæ auctoritate damnati, aut *injusti aggressores*. Unde dicemus: 1° de occisione innocentis; 2° de occisione malefactoris; 3° de occisione injusti aggressoris. — Quæ autem de homicidio dicimus, debitæ proportionem, de *vulneratione* et *mutilatione* prædicari possunt

1. De occisione innocentis.

Hæc potest esse directa vel indirecta, ut supra dictum est de suicido.

1° De occisione directe innocentis.

312. *Principium* : Directa innocentis occisio est gravissimum peccatum, Deo, proximo ac societati injuriosum. — *Gravissimum* dico, quia tollendo vitam, gravissimam infert injuriam.

(a) *Est peccatum Deo injuriosum*; nam, cum ipse sit supremus vitæ ac mortis dominus, ejus jura tali homicidio violantur; hinc severe hoc scelus reprobatur tum verbis supra relatis : *Non occides*; tum his quæ priora declarant : “ Insonnem et justum non occides, quia aversor impium ”⁴.

(b) *Proximo injuriosum*; cum enim, ex dictis supra (n. 295), vita sit bonum valde excellens, et medium multis aliis bonis fruendi, tum naturalibus tum supernaturalibus,

⁴ *Stirbled*, La Morale clans ses rapports avec la Médecine, Paris, 1900, t. 1, p. 78-83.

* / *Cor.*, IX, 27. — Cfr. *de Virtute Caritatis*, n. 767.

↓ *N. rhom.*, 2. 2., q. 64; *Logo*, disp. X, n. 56-223; *Jxssius*, lib. 11, c. 9, n. 36-121; *Bitluart*, diss. X.art. 1-9; *Carrière*, II, n. 744-805; *Bail. P.*, Tr. VI, n. 876-922; *Lehmke*, n. 832-849.

qui innocentis voluntarie tollit vitam, maximam injuriam ei facit; quæ quidem major est quando nullum ei tempus relinquit ut Deo reconcilietur, si in statu peccati mortalis versetur.

(c) *Societati injuriosum*; cum enim innocens sit membrum utile societatis, injuria fit communitati immature hoc membrum excidendo; unde quo utilior civis erat, eo gravius est crimen.

313. *Corollaria*, (a) Occidere non licet *lethaliter vulneratos*, senes, ægrotos, moribundos, ne diutius patiantur; neque/mww, ne aliis noceant, dummodo aliter cohiberi valeant; nec matrem in extremis positam, ut infans baptizari possit; hi omnes jus ad vitam retinent, et Deo committi debent, qui solus de eorum vita disponere potest.

(b) Nec obsides {otages) interfici queunt, etiamsi hostes qui eos miserunt fidem datam non servaverint, imo alios obsides interfecerint.

(c) Graviter peccant qui, ex quocumque motivo, infantes occidunt, aut eorum mortem directe accelerant: hi enim sunt innocentes. Horrendi criminis rei sunt parentes qui proprios filios aliis interficiendos tradunt, ut *assecurafionis* pretium suum faciant

(d) Aliquando cognati vel affines alicujus defunéli a medico postulant ut mortui cor pungatur vel arteria aperiatur, ne forte vivus sepeliatur. Jamverosi medicus serio dubitat de morte, id peragere nequit cum sese exponeret periculo occidendi hominem qui forsitan supervivit; si vero *certa* adsunt mortis signa, punctio cordis non est illicita, cum id fiat tantum ad liberandos cognatos a vanis anxietatibus.

2° *De occisione indireclâ innocentis.*

314. *Principium*: Non licet actionem ponere ex qua certo vel probabiliter sequetur indirecte mors innocentis, nisi ex causa proportionate gravi. Patet ex diétis ubi de suicidio indircéto, supra, n. 302.

Hinc (a) in bello justo licet *bellica tormenta* {canons) in urbem obsessam dirigere, etsi prævideatur multos innocentes exinde peritu-

““Des parents sans entrailles assurent à un taux élevé la tête de tout jeunes enfants, et, froidement, lentement, les laissent mourir d'inanition et de misère. La mort qui enlève ces petits êtres ne révélant aucune violence manifeste est réputée le plus souvent *naturelle*[^] et assure de bonnes rentes à ses habiles et sinistres auteurs.” {*Dr Surbled*, op. cit. t. 111, p. 238,). — De occisione infantis in sinu materno dicimus in *Supplemento ad Tr. de Matrim.*, n. 72-78.

ros esse, dummodo id habeatur ut medium necessarium et efficax ad urbem oppugnandam; æquum est tamen ut prius moneatur civitatis pneses, ut mulieres ac infantes in tutum locum fugere possint '.

(b) Si quis, persequente hoste, mortem vitare nequeat nisi per viam angustam transeundo, cum periculo conculcandi innocentem, id facere potest.

(c) Non licet medico, experimenti causa, novo uti remedio, vel periculosam perficere operationem, quando præsto est remedium magis efficax et minus temerarium '.

315 (d) Pariter, in rebus industrialibus, peccant qui materias vel machinas adhibent periculosas, ex quibus vita opificum in magno discrimine ponitur, præsertim ubi lex id prohibet*.

(e) Qui vero aétionem ponit de se non periculosam, aut raro nec proinde probabiliter periculosam, ex quâ tamen mors *casu* sequitur, non est moraliter homicidii reus, dummodo diligentiam adhibuerit ordinariam; ita venator qui, dum venationi cum debitâ diligentîâ indulget, *casu* interficit hominem; tunc enim mortem prævidere nec potuit nec debuit; secus dicendum esset si negligent!» reus est, v. g. imprudenter cum sclopeto ludendo; tunc graviter vel leviter, reus est, prout negligentia gravis aut levis fuerit⁴.

II. De occisione malefactorum.

316. Status quæstionis⁵. Injustum est quidem innocentes occidere, sed quando agitur de malefaéloribus, qui gravissimi criminis rei fuerunt, res aliter se habet. Siquidem, apud omnes fere populos, cum antiquos tum recentes, poena capitis communi usu recepta est.

Negaverunt tamen *Valdenses* mortis supplicio pledti posse etiam malefailores: quæ opinio tunc communiter reprobata fuit. Attamen, jam a sæc. XVIII, non pauci philosophi ac jurislæ in eamdem abierunt sententiam. Ita *Cesare Beccaria* (1716-1793) docuit jus mortis poenam infligendi restringendum esse ad crimen seditionis periculosæ, vel ad casum quo mors delinquentis unicum sit medium ad coercenda aliorum crimina⁶; *Jeremy Bentham* (1748-1832), qui ut principium moralitatis *solam utilitatem* agnoscit, pœnam capitis

' *Bonfils*, Manuel de Droit international, 3e édition, Paris. 1901, w. 1083-1086.

' *Guernionprcz*, L'assassinat médical et le respeél de la vie humaine, Paris, 1904.

³ Præcipuas leges hæc de re recenter in variis regionibus promulgatas recenset *P. Pic*, Traité élémentaire de législation industrielle, Paris, 1903, n. 609-648.

⁴ De homicidio *casuali*, quoad legem gallicam, vide *Cad. pên.* a. 319-320.

⁵ *Meyer*, op. cit. 11, n. 594 — ⁶ *Beccaria*, Dei delitti e delle pene, § 16.

utilem ac proinde iustam esse negavit * Longius processit *C/h. Lutas* (1803-1889), directe asserens poenam mortis neque justam neque utilem esse : nec enim individuo, nec societati jus direéluin inest in proximi vitam, sed solum jus injustum aggressorem vi repellendi; atqui poena mortis legibus statuta non infligitur insui defensionem, cum malefactor, ab auctoritate captus, jam amplius nocere non valeat, sed solum in vindiétam ; quod manifeste injustum est. — Alii, cum *Spedalieri* (1741-1795) idem alio modo propugnant; dicunt videlicet Statum sua jura *apaflo sociali* obtinere, nec proinde jus mortis habere, cum cives juri et officio vitam servandi valide renuntiare non potuerint.

Hinc in quibusdam regionibus de faéto poena capitis abrogata fuit, in Italiâ, in nonnullis Helvetiæ partibus et quibusdam e Statibus Americæ Foederatis 3; sed, post paucos annos, jam in pluribus ex his Statibus de novo instaurata fuit.

317. *Principium* : Potest auctoritas civilis suprema pœnâ capitali plectere malefactores, gravissimi criminis plene convictos, quoties id requirit bonum publicum.

(A) Auctoritati Supremæ jus sane competit societatem tuendi contra malefactores, qui publicum ordinem disturbant, efficaciter eos deterrendo a criminibus reipublicæ ac civium securitati maxime nocentibus; ipsi enim jus et officium incumbit bonum commune contra quoscumque jurium invasores protegendi. Atqui tum *historice*^ tum *psychologice* constat quorundam non contundi audaciam et propensionem ad scelera committenda nisi capitalis pœnæ timore, (a) *Historice*: nam apud omnes fere populos viguit poena capitalis usque ad hæc ultima tempora. Ita, jam Patriarcharum tempore, Noc ejusque filiis diélum fuerat : “ Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius ”⁴; item Judæis : “ Maleficos non patieris vivere ⁵... Qui percusserit et occiderit hominem, morte moriatur ”⁶. Apud Græcos Romanosque, nccnon alias Gentes, eadem poena infligebatur non solum servis, sed etiam *liberis*, quorum vita

* Théorie des peines et des récompenses, Paris, 1812.

Multi alii poenam mortis abolendam esse volunt; inter quos *MitUr-mater*, De la peine de mort, traduit. Leven, 1865; *A. J. Palm*, Death Penalty, New York, 1891, cum auctoritatibus allegatis, p. 140-160; alios recenset *Hello*, Revue critique, 1867, t. 31, p. 322.

¹ *Garraud*, Précis du Droit Criminel, 8e éd., ĩ9°4, η. »6-4 » *Tard*, La Philosophie pénale, 3* éd., Parjs^ 1892, p. 534-536.

⁴ *Gen.*, IX, 6. * *Exod.*, X^8, 1β.— ⁶ *Levit.*, XXIV, 17.

magni æstimabatur. Hanc ut legitimam agnoscit Apostolus, de suprema civili auctoritate scribens¹: “Si autem malum feceris, time; non enim sine causâ gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit”. Revera, apud Christianas nationes, humanæ vitæ cæteroquin tutrices, minime abolita fuit pœna mortis, sed e contra ut medium necessarium ad vitam pacificorum civium tuendam semper habita fuit. Reccentioribus autem temporibus pœna capitalis, in paucis regionibus e medio sublata, post paucorum annorum experientiam, jam in quibusdam restituta est, quo efficacius securitati publicæ provideretur²; siquidem malefactorum audacia ac criminum numerus quotannis crescebat. Ex adverso autem, in regionibus in quibus pœna mortis satis firmiter servata fuit, ut in Angliâ, criminum numerus decrescere solet. Historice igitur constat hujusmodi pœnam medium esse efficax ac moraliter necessarium ad bono publico providendum.

318. (b) Idem *psychologice* probatur. Homo enim naturali quodam instinêlu mortem plus quam cetera mala horrescit; quem sensum experiuntur etiam perditissimi malefactorum, aliis motivis impervii; hinc capite damnati sententiam mutari enixe precantur, et, imminente supplicio, non pauci totis viribus evadere conantur; aliunde, ex variis testimoniis constat multos a crimine deterreri ultimi supplicii terrore³; si vero quidam neque etiam metu mortis a

— XIII, 4.

¹ Itaspeciatim in quibusdam partibus Helvetia; ac Statuum America; Foederatorum. Quoad *Helvetiam* hæc habet *Garraitd* op. cit. 234, not. i: “A la suite d’une campagne très active de pétitionnement pour le rétablissement de la peine de mort, le Conseil national (de Suisse) a décidé qu’une nouvelle disposition constitutionnelle serait soumise au vote populaire; elle a été adoptée le 15 mai 1879, et revise l’art. 65 en ce sens qu’il est permis à chaque canton de rétablir la peine de mort pour crimes de droit commun. Quelques cantons ont profité de cette faculté, entre autres ceux de Zurich, de Lucerne, de Zug.” Ita pariter e quatuor *americanis Statibus* qui pœnam capitis aboleverant, duo eandem de novo statuerunt.

² Ita, in Camera italiana, 10 martii 1865, deputatus *Conforti* naxr&~bat conspiracy de furto et homicidio patrandis derelictam fuisse eo quod eâ die, quâ scelus executioni mandare conventum fuerat, duo alii malefactores mortis pœnam subierunt. Cfr. *Garofalo*^ La Criminologie, 1890, p. 225.

crimine deterrentur, id plerumque ex eo oritur quod pravis passionibus, inveteratâ mali consuetudine aut occasionibus irretiti, de pœnâ capitali non cogitant, vel ministros justitiæ eludere sperant; sed multi alii rcipsâ a sceleribus abstinent extremi supplicii terrore. — Ex adverso autem, nulla alia pœna sufficienter quosdam malefactores ab homicidio deterret; non *diuturna et laboriosa detentio*, quia hodie ita temperari solet, saltem post aliquod tempus, ut nonnulli eam pluris faciant quam vitam liberam quidem, sed multis miseriis obnoxiam; aliunde spes manet, prae instabilitate rerum politicarum, libertatem post breve tempus recuperandi,— neque illa *solitaria detentio*, quæ in Italia locum tenet capitalis sententiæ : hæc enim non sufficienter perditos homines terret, qui spem evadendi retinent. Ergo tum *historice*, tum *psychologice* constat poenam mortis efficacissimum esse medium ad deterrendos malefactores a sceleribus, proindeque a supremâ auctoritate, ob bonum publicum, infligi posse.

319.(B) Quod alio argumento *confirmatur* ex ordine *ethico*. Justitia postulat ut ordo moralis læsus congruâ satisfactione sanetur ac reparetur; ideoque officium incumbit Reipublicæ præsidibus curandi ut gravia delicta proportionatâ pœnâ puniantur; secus enim moralis ordo turbatur ac periclitatur. Atqui dantur delicta tam gravia ut, juxta communem æstimationem, solâ pœnâ mortis expiari valeant; talia sunt præsertim homicidia post maturam deliberationem crudeliter perpetrata; delicta enim quæ *summam* moralis ordinis læsionem, *summamque* injuriam includunt, poenam ex genere suo *summam* postulant, seu poenam capitis. Quod quidem adeo verum est ut, fatentibus adversariis, communi sensu approbetur regula superius exposita : “ Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius ”.

320.Præcipuæ solvuntur difficultates, (a) Nonnulli quidem *objiciunt* malefactores, quamdiu vivunt, posse in melius emendari, ideo eis parcendum esse ut poenitentiam agant ac ita ordinem læ-

* Aliunde hæc pœna crudelior est ipsa morte, cum tædium, desperationem ac quamdam insaniam adducere soleat.

sum repaierent'. — Quam difficultatem jam solverat 5. *Thomas* : “ Quod vero mali, quamdiu vivunt, emendari possunt, non prohibet quin juste possint occidi ; quia periculum quod de eorum vitâ imminet est majus et certius quam bonum quod de eorum emendatione expediatur. Habent etiam in ipso mortis articulo facultatem ut per poenitentiam convertantur ad Deum. Quod si adeo sunt obstinati quod etiam in mortis articulo cor eorum a malitia non recedat, satis probabiliter æstimari potest quod nunquam a malitiâ resipiscant

321 (b) Alii dicunt nulli, præter Deum, jus inesse vitæ ac mortis, ideoque societatem jura divina usurpare dum malefactores occidit. — Fatemur equidem soli Deo jus inesse *plenum* ac *directum* in vitam hominis; sed Principibus delegare potest et de facto delegavit potestatem indirectam; ipsis siquidem mandatum est bonum commune societatis promovere; atqui bonum commune aliquando exigit quosdam malefactores pœnâ mortis pleitare, ut hi et alii a similibus criminibus deterreantur³; tunc agunt non quidem propria auctoritate, sed quatenus Dei vices gerunt : “ Non est enim potestas nisi a Deo... Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit”⁴.

322. (c) *Instant* : Pœna capitalis, utpote damnum *irreparabile* infligens, nonnisi ab infallibili auctoritate decerni potest; jamvero quis judex infallibiliter sibi vindicare potest? — Libenter concedimus illos solum capite pleélendos esse qui, non ex indiciis plus minusve probabilibus, sed ex probationibus moraliter certis nocentes juridice inventi sunt, ut diximus in thesi; ad hoc autem minime requiritur infallibile iudicium, sed sufficit illa certitudo quæ in rebus humanis, post diligens examen, inveniri possit; revera nonne in chirurgicis operationibus perficiendis sufficit moralis certitudo quæ non excludit omne periculum mortis? Nonne etiam quotidie homines vitam exponunt ad privatum bonum consequendum? Si res ita se habet, cur non posset suprema auctoritas extremo supplicio punire eum qui certo moraliter iudicatus est societati noxius?

323. Cæterum æquitur est ut nonnisi pro *gravissimis criminibus* homicidiis scilicet plene deliberatis, mors decer-

¹ Ita C. *Æucas* op. cit., p. 129 : “ Sous le point de vue chrétien, la société commet un crime plus grand que celui de l'assassin qu'elle immole, elle tue l'âme; c'est la vie de l'âme, c'est la vie pénitentielle qu'elle arrache. ”

³ Contra Gentiles, lib. III, c. 147.

⁴ “ Bonum commune melius est quam bonum particulare unius. Subtrahendum est igitur bonum particulare, ut conservetur bonum commune. Vita autem quorundam pestiferorum impedit commune bonum, quod est concordia societatis humanæ. Subtrahendi igitur sunt hujusmodi homines per mortem ab hominum societate.” (5. *Thorn.* 1. cit.) — 4 *Tour.* XIII, 1,4.

natur, prout revera fit hodie apud excultas nationes. Imo optandum est mores ita temperari ut poena mortis jam amplius necessaria non sit. Interea vero iniquum est, parcendo nocentibus, innocentium vitam periculo exponere.

324. **Corollarium** : *In societatibus bene ordinatis, non licet homini privato propria auctoritate malefactores occidere extra casum légitima defensionis.*

Ex diétis enim, jus vitæ ac mortis Deo proprium est, nec proinde exerceri potest nisi ab eis quibus divinitus delegatum fuit, ad bonum totius communitatis; atqui, in societatibus jam recte constitutis, jus puniendi malefactores non singulis civibus, sed legitimis superioribus a Deo concessum fuit; et merito; nam, cum malefactorum occisio ad bonum publicum ordinetur, ad illos solum pertinet quibus committitur cura communitatis, videlicet superioribus legitimis publicam auctoritatem habentibus¹. — Aliunde nemo pœnâ capitali pleéti debet nisi post maturum judicium in quo, omnibus sedulo perpensis, reus criminis juridice convictus est; quot enim mala scaturirent, si cuique liceret, absque sententia judiciali, malefactores punire? Jamvero ad prudens et maturum judicium requiritur ille ordo quem magistratus sequuntur pro tribunali sedentes.

Reprobanda est igitur praxis, quæ in quibusdam regionibus adhuc viget, quosdam malefactores statim post crimen patratum, absque judiciali forma, occidendi²

III. De occisione injusti aggressoris.

Etsi singulis civibus non liceat malefactores directe occidere, jus habent propriam aut proximi vitam contra injustos aggressores defendendi, etiam cum periculo eosdem interficiendi.

* 5. *Thom.* 2. 2., q. 64, a. 3.

² Quæ praxis in *Statibus America: Foederatis* vocatur *lynching*; de quâ vide *The Catholic World*, august. 1887, p. 593; *Hrycc*, *The American Commonwealth*, 3rd ed., New York, 1897, I. P. 567. In quibusdam casibus, quando agitur de criminibus valde odiosis, et ea-teroquin auctoritas publica de iis cito puniendis parum sollicita est, dari possunt et de facto dantur homines qui *bonafide* licitam esse censeant malefactorum occisionem a privatis factam; proinde dum id *objective* reprobatur, *subjectivis* dispositionibus avertendum est.

325. *Principium* : Licet cuique vitam propriam aut aliorum, vel etiam membrorum integritatem defendere, etiam cum occisione injusti aggressoris, servato tamen moderamine inculpatæ tutelæ.

*Probat*ur. (A; Etenim qui seipsum defendit, aggressorem vulnerando aut occidendo, non intendit directè occisionem, sed propriam vel aliorum defensionem, vim vi repellendo; proindeque aélum ex se bonum peragit, prævidens malum effectum inde secuturum, videlicet aggressoris vulnerationem aut mortem. Atqui in casu, rationem habet proportionate gravem illum effectum permittendi, scilicet sui vel aliorum legitimam defensionem, et insuper bonum publicum quod postulat ut malorum audacia contundatur. Neque dici potest ita invasorem periculo æternæ damnationis exponi : ipse enim hoc malum sibi imputare debet, et cæteroquin antequam moriatur actum contritionis elicere valet. Ergo licite agit qui seipsum defendit, etiam cum injusti aggressoris occisione.

326. (B) Quod quidem leges positivæ, ecclesiasticæ aut civiles, confirmant. Ita *Innocentius III* ait : “ Quamvis vim vi repellere *omnes leges et omnia jura* permittant, quia tamen id debet fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindiciam, sed ad injuriam propulsandam....”

327. *Declaratur principium*, (a) Dicitur est: *licet*, quia generatim! nemo tenetur seipsum defendere hoc modo; potest enim quis, ex *caritate*, propriam occisionem permittere, ne aggressor vitâ temporali et æternâ privetur, nisi tamen invasi vita valde utilis sit bono communi aut familia 13

(b) *Injusti aggressoris*; si enim agitur de satellite vel just

¹ *Decret. Greg. IX*, l. V, t. 12 de Homicidio, c. 18, p. 801 ed. *Richter-Friedberg*. — Ita etiam in *Codice feudalitalico*, a. 328 : “ Il n’y a ni crime, ni délit, lorsque l’homicide, les blessures et les coups étaient commandés par la nécessité absolue de la légitime défense de soi-même ou d’autrui ”. Cfr. pro *Gerniauiâ*, *Cod. p. a.* 53; pro *Angiâ* et *Statibus Foederatis*, Bouvier, *Dictionnaire de Law*, verbo *Selfdefence*.

³ Addunt alii cum dicitur *Alphonso* (n. 380) : nisi ipse invasus esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere. — Quod tamen argumentum validum esse non videtur; qui enim ita agit, acquirit heroicæ caritatis perficit, quo a peccatis suis mundatur et iustificatur.

tiæ ministro qui reum capere aut juridice damnatum occidere conatur, hic sane non potest vi repelli et occidi, quia utitur jure suo, imo fungitur officio; jamvero bonum publicum postulat ut ministris justitiæ legitime officium exercen-

f

Sufficit autem ut aggressor sit *materialiter* injustus; hinc amens vel ebrius occidi potest, si aliter vitam defendere nequimus.

Requiritur insuper ut aggressor *aclu* vim inferat, aut saltem signa imminentis aggressionis exhibuerit, v. g. ense stringendo, sclopetum arripiendo, etc.; hinc non licet aggressorem interficere, antequam aliquo modo incæperit aélum invasionis; secus, frequenter homicidia perpetrarentur sub prætextu legitimæ defensionis, non sine magno Reipublicae detrimento. Merito igitur damnata fuit, saltem ut scandalosa, ab *Alexandro VII*, 24 Sept. 1665, hæc propositio 18a: “ Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si aliâ viâ non potest innocens damnum evitare” * — Neque occidere licet invasorem, qui jam ab aggressionem destitit ac fugit, quia jam non est aggressor, et ad solam auctoritatem publicam spcôtat punire reos qui *aclu* non aggrediuntur alios.

.

,

-

f

p̃

328.(c) *Cum moderamine inculcata tutela*, id est, id tantum faciendo quod requiritur ad propriam defensionem; proinde si alia via suppetit evadendi periculum, v. g. fugiendo, clamando, non licet invasorem occidere aut vulnerare; item si sufficit vulnus infligere, non licet eum occidere. — Attamen si quis, ex subitâ aggressionem perturbatus, moderamen non servaverit, quia deerat tempus omnia adjunéta mature expendendi, ut sæpe fit, de gravi peccato non est redarguendus; non enim facile in praxi quid necesse sit ad se tuendum discerni potest. Pariter si invasus fugere nequit sine magno detrimento, quin v. g. ut ignavus ab aliis habeatur, aggressori resistere potest etiam cum periculo cum occidendi. Quapropter, in casu particulari, psychologicis dispositionibus ejus qui seipsum defendit attendendum est.

5

,

,

,

L

|

329. 2° Corollaria. Non solum vitam et corporis integritatem, sed *alia bona defendere licet cum occisione injusti*

* Ap. *Dettzinger*, n. 9S9.

aggressoris, bona videlicet maximi momenti, quorum amissio est moraliter irreparabilis.

(A) *Liat mulieri invasorem pudicitia vi repellere, etiam cum occisione aggressoris, si non suppetit aliud medium castitatem efficaciter defendendi.* Ita communiter. Nam agitur hic de bono maximi momenti, quod amissum reparari nequit; mulier enim permittendo se opprimi, se exponit periculo interius libidini consentiendi, prolem illegitimam concipiendi et famam amittendi; si sit virgo, difficile nubetur; si jam nupta, adulterinam prolem in familiam viri introducet, cum dedecore ac detrimento totius familiæ; quæ quidem mala sunt ratio proportionate gravis, — Si vero jam oppressa fuerit, non licet aggressorem occidere, ex diélis supra.

Unde non licet marito propriâ auéloritate occidere uxorem in adulterio deprehensam; nam contradiéioria propositio saltem ut scandalosa reprobata fuit ab *Alex. VII.* — Utrum vero maritus aut pater possit occidere eum qui uxoris vel filiæ castitatem impetit, quando aliter aggressor repelli nequit, controvertitur. In praxi autem plerumque excusantur qui, indignatione permoti, invasorem interficiunt: non enim putant se male agere; et generalim a civili tribunali non condemnantur.

330. (B) Quoad *bona fortuna*, certa ab incertis secernamus: —

(a) Non licet eum occidere qui nos impedit a consecutione bonorum *qua nondum possidemus*, sed ad quæ jus habemus. Patet ex damnatione hujus propositionis (32) ab *Innoc. XI*, 2 mart. 1679: “Non solum licitum est defendere defensione occisivâ quæ aélum possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus et quæ nos possessuros speramus — Et merito, nam hic agitur de malo quod reparari potest ad judices recursum habendo.

(b) Si agitur de bonis *aflu possessis*, sed *minoris momenti*, idem dicendum est, ex damnatione propositionis (31) ab *Innoc. XI*: “Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei ”3. Kalio enim non est proportionate gravis.

331. (c) Quando agitur de bonis *magni momenti jam possessis*, probabilius *ea defendere licet, etiam cum occisione injusti aggressoris, si aliter servat i aut recuperari nequeant.* — Hic enim agitur de amissione irreparabili bonorum quæ valde utilia sunt et quandoque moraliter necessaria ad vitæ sustentationem; atqui bonum publicum postulat ut fures qui bona hujusmodi arripiunt nec ea deserere volunt, in fuga intercipientur, etiam letbali vulnere, si opus sit;

* Ap. *Denzinger*, n. 990: “Non pcccat maritus occidens propriâ auéloritate uxorem in adulterio deprehensam ”.

* Ibid. n. 1049; damnata est ut ad minus scandalosa et in praxi perniciosa.

» Ibid. n. 1048; quæ propositio saltem ut scandalosa et in praxi perniciosa damnata est.

secus non pauci ad furtum incitarentur. Aliunde caritas non obligat ut quis præferat bonum proximi, etiam altioris ordinis, proprio bono, nisi hic in extrema necessitate versetur; atqui injustus aggressor in casu non versatur in extrema necessitate, cum, relinquendo bona quæ invasit, incolumis evadere possit. Ita 5. *Alphonsus* n. 383, cum aliis nullis'.

Quod quidem ab omnibus fere admittitur quando agitur de *noflurno* aggressore; nam, præter rationes jam allatas, timui potest ne invasor velit etiam vitam domini tollere.

In utroque casu, juxta omnes, potest dominus res proprias a raptore eripere; etsi hic obsistat, ac mortem minetur, licitum est domino seipsum defendere, etiam occidendo invasorem'.

332. (C) *Si honor aut fama impetitur*, regulariter non *licet injustum aggressorem occidere*. Ratio est quia amissio honoris ut famæ generatim non est *irreparabilis*, cum aliis mediis servari aut recuperari valeat; aliunde bonum commune exigit ut fama aggressoris occisione non reparetur; nam innumeris cædibus late pateret aditus, si cuique liceret violentis mediis suam famam vindicare, pnesertim quia quisque esset judex in propria causa, quoad rem de cujus gravitate difficile judicari potest. — Merito igitur ab *Innoc.* AV damnata est ut scandalosa saltem et in praxi perniciosa hæc propositio (30): “Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, ut post impaélam alapam vel iélum fustis fugiat”³.

333. Dixi *regulariter*; si quis enim non solum verbis, sed *factis* v. g. alapâ vel fuste impetitur, injuriam repellere potest cum moderate inculpatæ tutelæ; et si aggressor injuriam inferre pergat, vimque inferat ac mortem minetur, invasus potest vim vi repellere, etiam cum occisione aggressoris.

i Quidam hanc theologorum doilrinam impugnant ut naturali æquitati contrariam. Attamen picrisque jurisperitis probatur, non solum in Gallia, sed in aliis regionibus. Audiatur *Gairaud*, op. cit. p. 213: “Qu'on suppose un voleur, dérobant dans le coffre-fort d'un négociant, les litres qui constituent la majeure partie de sa fortune, fuyant avec ces titres, sans que l'obscurité permette de le reconnaître: le mal sera *irréparable*, si le propriétaire ne parvient pas à blesser ou à tuer le voleur: il tire et le tue; si l'art. 328 (du C. pénal) ne lui donne pas le droit de le faire, aucun tribunal n'hésitera à déclarer que cet aêle n'est pas imputable à son auteur, soit qu'on le considère comme *justifié* par la légitime défense, soit qu'on le considère plutôt comme *imposé* par une force à laquelle l'agent n'a pu résister”. — Allegat quoad leges aliarum nationum: *Serge*, Revue générale du droit, 1879, ‘ 111, p. 277; *AHntena*, I limiti e i modificatori dell' irripuitabilità, t. III, p. 97 seq.

' *Cod.pcrn. gall.* a. 329. — 3 *Denzinger*, n. 1047.

Pariter qui alapâ percutitur, et ira incensus, statim aggressorem percutit eumq̃tie vulnerat et occidit, sæpe a gravi peccato excusatur, quia sine matura deliberatione id peregit. — Quando vero injuria jam fuit illata, sive verbis sive faéiis, non licet de eâ vindiétam sumere, sed ad judices recurrendum est.

§ III. De duello.]

334. i° Duelli origo. Apud *antiquos* non fuêre duella proprie dicta, honoris vindicandi causa, sed singularia certamina inter duces aut milites duorum exercituum ad finem imponendum prælio; ita David cum Goliatho, Menelaus cum Paride, Ileétor cum Ajace, Achilles cum Heétore, Turnus cum Ænea, tres Horatii cum Curia-cis congressi sunt. Præterea Romæ floruerunt gladiatorum cruentæ pugnæ inter captivos aut servos, imo quandoque inter liberos, roboris ostentandi causa. — *Medio eEvo* in usu fuerunt duella*judicialia*, litem finiendi causa, quæ a Germanis et Longobardis mutuata esse videntur: (piando videlicet coram judice plena probatio afferri non poterat, duellum inter litigantes sæpe in usu erat, approbantibus magistratibus ut res judicio Dei relinqueretur, juxta illud: *si non sufficiuntjura, veniamus ad arma.* - A duellis autem differebant *torneamenta* inter equites habita, non quidem hostili animo, sed exercitationis causa et ad ostentationem fortitudinis.

Sed jam a sæculo XVI, prævalere coeperunt duella proprie diéta, honoris vindicandi causa; videlicet si quid famæ aut honori noxium illatum fuisset, nobiles et militia· duces censebant id nonnisi armis vindicari et sanguine lavari posse; non enim frustra se gladios gestare existimabant. Qui mos crudelis primum quidem inter nobiles et milites vigere coepit, postea etiam inter togatos; huic obstitere quidem sam ti viri et nonnulli Principes; sed hodie apud multas Gentes adhuc viget, præsertim inter duces, milites, aut viros politicos².

¹ *J. P. Pignà*, Il duello, 1554; *Boyssat*, Recherches sur les duels, Lyon, 1610; *J. Savaron*, Traité conne les duels. Paris, 1610; *J. Bacon*, Charge concerning duels, 1614; *Cockbu/n*, History of duels, London. 1720; *Basnage*, Dissert, historique sur les duels, Basle, 1740; *Stadler*, *S. j.*, Tr. de duello, Ingolstadii, 1751; *J. Gorguereau*, Le duel considéré dans tous les rapports historiques, moraux et constitutionnels, Paris, 1791; *Pinet*, Du duel en jurisprudence, Paris, 1829; *Cauchy*, Du duel considéré dans ses origines et dans l'état actuel des mœurs. Paris, 1846; *Vendes*, Essai sur le duel, 1854; *Willingen*, History of duelling, London, 1841; *Sabine*, Notes on duel, Boston. 1859; *Tavernier*, Le duel, Paris, 1884; *Ixtainturier-Fradin*, Le duel à travers les âges, Paris, 1892.

² Cum in documentis publicis non recenseantur duella, scitu difficile est quot sint in variis regionibus. In *GalliA*, præter duella inter milites habita, ab anno 1878 ad an. 1890 computantur 647 circiter, ex

335- 20 Notio et species. (A) Duellum, quale hodie intelligitur, est singulare certamen inter duos vel plures, ex paéto initum, armis ad occidendum vel graviter vulnerandum aptis. — Tria igitur ad duellum requiruntur : (a) *singulare certamen*, quod generatim inter duos, sed quandoque etiam inter plures initur; parum refert quâ *intentione* fiat, exercitationis causâ, aut vindiétæ, honorisvc reparandi aut fortitudinis ostendendae; (b) *expaéto initum*, in quo de tempore, loco et armis adversarii conveniunt ; unde si duo ex impetu iræ statim congrediuntur, vel si unus alium provocat et aggreditur hicque se defendit, non est proprie duellum ; (c) *arma ad occidendum aut graviter vulnerandum apta* non necesse est igitur ut de faélo mors aut grave vulnus sequatur, sed sufficit ut *perse* infligi possit grave vulnus; unde duella non sunt pugnæ quæ pugillo, virgis, baculis fiunt, aut ferro acie retuso, eâ lege ut neuter lethaliter vulneretur.

(B) Duellum est *publicum*, quando ex auéloritate publicâ, et ob bonum publicum initur, v. g. ad finiendam litem inter duas gentes ; vel *privatum*, quando nomine privato suscipitur. Prius licitum est, si fiat propter *bonum commune*, ad bellum finiendum, ne multorum sanguis effundatur : si enim in bello exercitus contra exercitum dimicare potest, duces pacisci possunt ut unus contra unum aut pauci contra paucos pugnent; hodie tamen singularia hujusmodi certamina in desuetudinem abierunt. Si vero propter *bonum particulare* iniretur, etiam cum auctoritate judicis, ad injuriam vindicandam aut veritatem manifestandam, illicitum esset, cum præsto sint alia media ad hos fines assequendos. Posteriori autem grave est peccatum, ut ex sequenti propositione patebit.

336. 3° *Principium* : Duellum, privatâ auctoritate initum, est semper per se graviter illicitum. Certum est.

*Probat*ur : (A) *Auctoritate*. Sæpius enim Ecclesia duellum ut grave facinus reprobavit; ita *Tridentinum* pcenas contra

quibus non pauca (1/77) lethalia fuère (ap. Garraud, *Traité du Droit Pénal*, Paris, 1891, t. IV, p. 310; cfr. *Questions Actuelles*, t. XIV, 1892, p. 162-163.

DE INJURIA, SEU DE LÆSIONE JURIS.

duellantes indixit, cosque excommunicates declaravit, et, si in certamine occumberent, honore indignos censuit ecclesiasticae sepulturae; de gravitate hujus peccati mentem suam his verbis exposuit : “ Detestabilis duellorum usus, fabricante diabolo introduélus, ut cruentâ corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex christiano orbe penitus exterminetur ” ». Tridentinas sanétiones ampliavit explicavitque *Benedictus XIV*, varias explodendo rationes a duellantibus allatas¹³ Excommunicationem ipso facto incurrendam et S. Pontifici simpliciter reservatam, jam a Rom. Pontificibus latam, renovavit *Pius IX* contra “ duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices, vel qualemcumque operam aut favorem præbentes, necnon de industriâ speciantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis ” 3. Tandem *Leo XIII*, Prædecessorum suo-

¹ Sess. XXV, cap. 19 de Reformatione.

² Constit. *Detestabilem*, 10 nov. 1752, ubi sequentes damnat propositiones ut falsas, scandalosas, ac perniciosas :

1. “ Vir *militaris* qui, nisi offerat vel acceptet duellum, tanquam formidolosus, timidus, abjeélus, et ad officia militaria *ineptus* haberetur, indeque officio quo se suosque sustentat, *privaretur*, vel promotionis alias sibi debitæ ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpâ. et pœnâ vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum. ”

2. “ Excusari possunt, etiam honoris tuendi vel humanæ viiipensionis vitandæ gratiâ, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando *certo sciunt pugnam non esse secuturam*, utpote ab aliis impediendam. ”

3. “ Non incurrit ecclesiasticas poenas contra duellantes latas *dux* vel *officialis militice* acceptans duellum *ex gravi metu amissionis fama vel offiîi ii*. ”

4. “ Licitum est in *statu hominis naturali* acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando *alio remedio eorum jaflura propulsari nequit*. ”

5. “ Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in quâ nimirum vel negligentîâ vel malitiâ magistratus justitia aperte denegatur. ”

Durus quidem videtur hic loquendi modus; sed ideo adhibetur ut vana effugia præoccupentur; permissio duello in hisce casibus, mox inanes excogitentur rationes ad omne duellum excusandum

³ Constit. *Apostolicæ Sedis*, Excommunicat, simpliciter R. Pontifici reservatæ, n. 3. Quam excommunicationem incurrunt : (a) duellum

rum decreta confirmaris, quam inania sint quæ ad immanem duelli morem tuendum vel excusandum solent proferri, lucide exposuit.

337- (B; *Ratione*, (a) Duellum enim ex naturâ suâ directe tendit in occisionem aut vulnerationem adversarii; certe, ut ait *Leo XIII* (l. c.), “qui ad privatum certamen provocant vel oblatum suscipiunt, hoc agunt, *huc animum viresque intendunt*, nullâ necessitate adstriéti, ut vitam eripiant aut saltem vulnus inferant adversario”; jamvero directe id intendere est grave peccatum, ex superius diélis, n. 312. — Nec dici valet hic agi de casu legitimæ defensionis; nam nulla est urgens necessitas, cum aggressio, si quæ fuerit, non est *actu* existens sed jam praeterita; aliunde recursus haberi potest sive ad iudices, sive ad probos homines, qui rem pacifice componere valeant; imo recursus ad arma honorem aut famam vindicare nequit : “ quamvis enim, pergit *Leo XIII*, c certamine vidtor decedat qui, injuriâ accepté, illud indixit, omnium cordatorum hominum hoc erit iudicium, tali certaminis exitu *viribus* quidem ad *luctandum*, aut *tractandis armis meliorem* lacescentem pro bari, non ideo tamen *honestate potiore*; quod si idem ipse ceciderit, cui rursus non inconsulta, non plane absona hæc honoris tuendi ratio videatur?” Minime igitur excusari potest duellum sub prætextu legitimæ defensionis, præsertim quia saepe oritur ab *ulciscendi libidine*, quæ Christiana caritati maxime adversatur.

perpetrantes, dummodo vere duellum sit; (b) ad illud *provocante*, etiamsi alter duellum non acceptet, et duellum non sequatur; (c) *acceptantes*, dummodo liberum prebant consensum, etsi, quacumque de causa, duellum non contingat; et hic *gravis vietus non excusat*, nisi omnino mentem perturbet, quia agitur de lege ob bonum publicum latâ; (d) *complices*, id est patrini seu testes, consulentes, mandante», aliique, juxta principia infra exponenda de *cooperatoribus*, dummodo reipsa duellum sequatur, et ex hoc capite discrimen habetur inter *duellantes* et eorum *complices*; qui tamen munus patrini accipiunt ad reconciliationem inducendam, sub excommunicationem non cadunt, (e) *operam vel favorem præbentes*, v. g. medici aut confessarii qui *ex conditio* duello assistunt ut vulneratis opem ferant; (f) *de industria spectantes*, id est datâ operâ, non autem qui casu ibi transeunt.

* Littera apostol. *Pastoralis officii*, 12 sept. 1891, ad episcopos imperii Germanici et Austro-Hungarici.

336. (b; Præterea qui duellum suscipit, *temere propriam vitam gravi et manifesto* objicit discrimini; id autem prohibet lex naturalis et divina, quando cætcroquin nulla est *officii* aut *caritatis* ratio quæ hanc temeritatem persuadeat Quæ quidem agendi ratio eo magis reprobanda est quodduellantes non solum sibi, sed suæ, vel adversarii*familiæ* damnum inferunt : si enim alteruter vel ambo vulnerantur aut interficiuntur, quot dissidia, invidiæ ac miseriæ exinde nascuntur?

339. (c) Duellis insuper turbatur *socialis ordo*; si enim cuique liceat jura sua *privatâ vi manuque* vindicare, et honorem, quem violatum putet, ulcisci, aétum est de legitimâ auéloritate judicum, et de familiarum ac societatis pace; visvi repelletur, etiam extra casum aétualis et injustæaggressionis, et ita Barbarorum mores ubique regnare incipient.

340.4 Solvuntur difficultates, (a) *Objiciunt* quidem multi se non posse oblatum certamen detreélare quin ut segnes et ignavi habeantur.

Respondet *Leo XIII*, l. c. : "Si officia hominum ex falsis vulgi opinionibus dimetienda essent, non ex æternâ reCti justique norma, nullum esset naturale ac verum inter honestas aCliones et flagitiose facta discrimen. Ipsi sapientes ethnici et norunt et tradiderunt, fallacia vulgi judicia spernenda esse a forti et constanti viro". Majorem sane fortitudinem exhibet qui, conscientiæ voci obediens, inania vulgi aspernatur judicia, quam qui, contra conscientiæ dié'tamen, oblatum certamen suscipit ne ab aliis despiciatur ».

341. (b) Saltem, pergunt non pauci, duella militibus permittenda sunt, ut tali exercitatione acuatur militaris virtus, simulque finis imponatur rixis quæ secus frequenter inter milites orirentur.

Ad quod *Leo XIII*: "Militaris virtutis incitamenta eo spedant ut civitas sit adversus hostes instruction Idne vero effici poterit ope illius consuetudinis, quæ suapte natura eo speélat ut. suborto inter milites dissidio, cujus causæ haud raræ sunt, e singulis partibus defensorum patriæ necetur alteruter?" - Et sane alia sunt media ad dissidia componenda', judicium videlicet ducum aut arbitrorum (*ju/y d'honneur*).

' Quo facilius et efficacius cordati homines duellum detredent, omnino expedit ut consociantur ac pado se obligent ad omnia hujusmodi certamina vitanda. Quod jam sæculis anteadis fadum est: cfr. *Failion*. Vie de M. Olier, 4e éd., Paris, 1873, t. II. p. 258.

Apud nonnullas nationes, v. g. Anglos, stride prohibentur duella, ac infamiæ nota singulare certamen vitantibus minime inuritur. Cfr *Science Sociate*, t. XXIV, 1897, p. 77-91.

342. (c) Instant : minime periculosa sunt pleraque duella, cum sistant adversarii statim ac leve vulnus infliélum est, ac primæ funduntur guttæ sanguinis.

Haud raro evenit ut, non obstante hujusmodi paéto, grave vulnus aut mors ipsa, in æstu pugnæ, infligatur. Cæteroquin nonne ridiculum est talem conditionem pacisci? Quæ specialis virtus primis inest sanguinis guttis, ut offensi honorem vindicet? Nonne hoc est rudioris ævi ac peregrinæ barbariæ ignobile vestigium?

343. 5 De duellis academia's. In quibusdam regionibus, praesertim vero in *Germania*, vigent duella quæ *academica* dicuntur, in quibus scilicet academiæ scholarum, parvo quodam cultro utentes, sibi in faciem incisionem seu vulnus inferre conantur, ceteris partibus corporis bene teélis; in his non intenditur mors aut mutilatio, nec semper vindiéta aut honoris reparatio, sed sæpe fortitudinis ac roboris exhibitio; rarissime mors aut grave vulnus exinde sequitur. — Attamen 5. C. *Concillii*, hâc de re interrogata, die 9 aug. 1890 resoondit, irregularitatem incurri in hoc casu a duellantibus eorumque patrinis, ex infamia juris '. Ex quo sequitur certamina hujusmodi vere esse duella, cum infamia juris sit poena a *Tridentino* duellantibus imposita; revera ibi inveniuntur supra expositæ conditiones : singulare certamen, ex paéto initum, cum armis ad graviter vulnerandum aptis; quamvis raro mors aut mutilatio sequatur, adest tamen periculum utriusque.

344. 6° Notanda pro praxi. Cum duella in quibusdam exercitiis satis frequentia sint, et a ducibus sæpe imponantur, dari possunt milites qui inviti *bond fide* singulare certamen suscipiant, sive censuras eidem adnexas ignorent, sive falso sibi suadeant se non posse talem pugnam vitare; fieri potest igitur ut, propter bonam fidem, a censuris aut peccato gravi excusentur, ex diétis in *Tr. de Adlibus Humanis*, n. 94. Pariter, quando ad sacrum tribunal accedunt et alioquin bene dispositi inveniuntur, non semper expedit ut speciatim interrogentur de proposito nunquam oblatum certamen detreélandi; sufficit ut modo generali leges divinas et ecclesiasticas servare velint. Cfr. *Tr. de PœnitentiA*, n. 105. — Ex altero capite ratio habenda est *scandali*, quod praeberetur, si catholicus miles aut dux duellum acceptaret.

§ IV. De bello.

345. *Prænotanda.* Bellum a *duello* differt, cum non inter duos *privatos* fiat, sed inter duas pluresvc *nationes*; necnon a *seditione*, quæ locum habet inter partes unius *Gen- tis* a se invicem dissentientes. Describi potest : *contentio duarum velplurium nationum per vim inter se dimicantium, adjura vera velprætensa vindicanda.*

Sæpe distinguitur bellum *defensivum* ab *offensivo* : prius suscipitur ad vim ab alterâ gente illatam vi repellendam; posterius vim infert alteri nationi pacemque existntcm disturbat. Interdum vero *apparens* aggressio nihil aliud est nisi defensio, v. g. si invaduntur provinciæ 'am injuste ab hostibus occupatæ.

I. De legitimitate belli.

346. *Principium* : Ut bellum legitime suscipiatur, tri- plex conditio requiritur et sufficit : auctoritas supremæ civilis potestatis, causa justa et intentio recta².

1' *Requiritur*: (A) *Audloritas suprema*; non enim perti- net ad personam privatam bellum movere, cum possit jus suum coram tribunalibus prosequi, etiam quando injuria ab extraneo illata fuit; sed solum ad eum cui reipublicæ cura commissa est : agitur enim de re ad bonum totius societatis speéiante; ideoque, sicut pertinet ad supremam auétorita- tem gladio uti contra malefaétores qui interius socialem ordinem perturbant, ita ad eam pertinet gladio bellico rem- publicam tueri ab exterioribus hostibus. Hæc autem suprema auctoritas aliquando in principibus residet, aliquando in reipublicæ præsidibus, cum assensu Cœtus Legislatives; in

* X *Thom.*, 2. 2., q. 40; *de Vifloria*, Relectiones Morales, Colo- nia?, 1696, p. 410-467, De jure belli; *Snares*, De Caritate, disp. XIII, De bello; *Gratius*, de Jure belli ac pacis, Hagæ 1680; 5. *Putendo*», De Jure nature et gentium, Amstelædami, 1688, lib. VIII, c. 6-S, P- 879-903; *Meyer*, t. II, n. 732-765; /'. *de Martens*, La Paix et la Guerre, trad, du russe par le Cte de Sancé, Paris, 1901; *H. Bonfils*, Manuel de Droit international, 30 éd. 1901, p. 563-871, ubi nulli alle- gantur hodierni scriptores.

• Ita A. *Thomas*, 2. 2., q. 40, a. 1.

j Ita in *Galliâ* : “Le Président de la République ne peut déclarer la guerre sans l’assentiment préalable des deux Chambres”. (*Loi constit. du 16juil. 1875*, a. Q.)

quacumque hypothesi, nonnisi post maturam deliberationem, ac consultis viris probis jurisque internationalis peritis, bellum indicere licet : agitur enim de re gravissimi momenti.

347. (B) *Causa justa*; quæ quidem debet esse *proportionate* gravis; jamvero cum in bellis, praesertim hodiernis, multi homines occiduntur ac innumeræ opes destruantur, nonnisi c *gravissimâ* causâ bellum indici potest; imo requiritur ut sit *necessaria*, cui videlicet per nullum pacificum medium mederi possit. Priusquam igitur ad arma recuratur, sollicite via inquiri debet quâ lis orta pacifice transigi possit, sive legatos mittendo, sive ad mediatores vel arbitros recurrendo, quoties id absque dedecore fieri potest.

348. Inter causas justas recensentur : injusta invasio aut detentio alicujus provinciae ab hostibus; graves injuriae sive ipsi nationi, sive legatis, sive civibus illatae quas *obstinate* extera gens reparare renuit; foederis seu paëli violatio, cum magno rei publicæ detrimento; *neutralifatis*, ut aiunt, violatio; necessitas opem ferendi alteri populo injuste oppresso. — Minime sufficit autem *diversitas religionis* aut desiderium infideles ad fidem convertendi : vera enim religio non armis, sed orationibus ac prædicatione propagatur'. — Neque sola amplificatio imperii: alias esset æque justa causa ex utrâque parte bellantium, et jus *fortioris*, non autem *fortius* jus ubique prævaleret. — Nec singularis progressus alicujus nationis, quæ ita potentia succrescit ut vicinas gentes, olim æquales, jam superet. — Neque gloria propria aut privatum bonum Principis ejusve familiæ : nam bonum privatum bono publico cedere debet.

349. Hic tamen quæri potest utrum gens exculta teritorium barbaræ gentis invadere possit, ut ei beneficium hodiernae civilizationis impertiatur. Et hic sane distinctione opus est : (a) si gens quædam plures habeat cives quam nutrire valeat, et aliunde adsint regiones minime vel parum excultæ, propter paucitatem incolarum aut eorundem ignorantiam vel pigritiam, non iniquum est mediis pacificis occupare pene vacua terçitoria, æquam compensationem indigenis tribuendo; si vero hanc accipere nolunt et occupantes vi repel-

* *Haga* (f.a *Haye*) tribunal *internationale* institutum est an. 1809, ad pacifice dirimendas lites quæ inter varias Cientes oriuntur : optandum est sane ut ad hoc tribunal, potiusquam ad arma plerumque recuratur; cfr. *De Martens*, La Conférence de la Paix à la Haye, Paris, 1901; *H. Bonfils*, op. cit. p. 527 — Arbitrium jam in usu fuisse, et quidem cum felici exitu, ostendit idem auôor, p. 533-542.

* Quod late probat *Villoria*, op. cit., Dc Indis, p. 305-409.

Iere volunt, injustitiae redargui nequeunt qui moderatâ vi utuntur ad retinendum territorium quo indigent ad necessaria vitæ sibi procuranda; terra enim ad subveniendum humanis necessitatibus primario protoparentibus commissa est. (b) Si vero, sub praetextu altioris civilizationis impertiendae, vi et armis invaduntur regiones jam sufficienter ab incolis excultæ, aggressio injusta esse videtur : non enim armis, sed persuasione, industria ac commercio civilitas propagari debet; secus gentes, quæ seipsas magis excultiores existimant, mox alias invadent atque oppriment.

350. (C) *Refla intentio*, quâ scilicet intenditur ut bonum societatis promoveatur vel malum arceatur; sedulo igitur amovendæ sunt intentiones quæ christianae caritati aut justitiae adversantur, quales sunt nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, libido dominandi, implacabilis animus. Non sunt igitur quærendæ occasiones belli, ob magnum inde speratum emolumentum : “ Est enim ultima; immanitatis, ait *Victoria*, op. cit. p. 466, causas quærere, et gaudere quod sint ad interficiendum et perdendum homines quos Deus creavit, et pro quibus Christus mortuus est; sed coaétum et invitum venire oportet ad necessitatem belli”. Imo aequitas suadet ut Praesides desistant ab eo quod praevident fore occasionem belli; occasio enim tam gravium malorum sedulo amoveri debet.

351. 2° Sufficit, seu, positis omnibus conditionibus supra expositis, bellum licitum est. Sæpe enim bellum est unicum medium quo aliqua natio suam existentiam aut jura magni momenti efficaciter tueri valeat; nam nullum est in terrâ tribunal, etiam hodie, quod nationes inter se dissidentes ad litem pacifice componendam cogere possit. Atqui natio potest se suaque jura, quando sunt gravissimi momenti, contra injustos aggressores defendere; si enim id possunt privati, in casu aëhialis aggressionis, *a fortiori* natio, quæ eadem ac potiora habet jura, quatenus *publicâ* auctoritate gaudet; si vero hostis non *afin* aggreditur, sed gravem injuriam illatam reparare non vult, *vi* jura vindicari possunt, cum nullum sit tribunal coram quo pacifice repeti valeant; secus injusti ac violenti honestos ac mites mox opprimerent. Ergo licitum esse potest bellum.

Optandum est tamen ut mox instituaturs internationale tribunal coram quo se sistere teneantur nationes de re gra-

vis momenti dissidentes; et sane æquum est ut hujus tribunalis præses sit Romanus Pontifex, vicarius ejus qui merito Princeps pacis appellatur.

352. Corollaria, (a) Ad bellum offensivum indicendum non sufficit motivum probabile, sed requiritur causa moraliter certa; ita communiter. Cum enim hic agatur non solum de propriis juribus, sed de juribus aliorum, et aliunde tot et tanta mala ex bello sequantur, probabilibus opinionibus in materia tanti momenti uti non licet. Unde maxima prudentia causas belli perpendere oportet, rationes adversariorum audire, si ex æquo et bono disceptare velint, atque proborum et sapientium consilium exquirere, qui cum libertate, sine ira et odio loquantur. Quo faélo, si dubium superest, ad arbitros recurrendum est; si altera pars hunc recursum rejicit, jam habetur legitima causa bellum indicendi.

(b) Etiam quando justa causa certo existit, justitia postulat ut, antequam bellum incipiatur, ab adversa parte reparatio petatur; quæ si offertur congrua, a bello abstinendum est. Patet ex diétis supra; nam omnibus legitimis et honorabilibus mediis bellum arcendum est.

II. De modo bellum gerendi.

353. Quid licitum vel illicitum sit tempore belli ægre definiri potest; quædam *jure naturali*, quædam *jure gentium* determinata sunt; et cum mores secundum tempora et loca diversi sint, quædam hodie apud excultas gentes ut illicita habentur quæ olim ut legitima existimabantur. Unde in praxi adeundi sunt hodierni juris internationalis expositores, qui fuse declarant quid liceat, attentis moribus, conventionibus ac variarum gentium legibus'. Quædam tantum magis generalia breviter tradimus.

354. (A) Hodie, inter excultas gentes, *belli declarationem* *frcecedere debet id quod vocant ultimum*, id est intimatio de instante suscipiendo bello, nisi talis vel talis conditio adimpleatur; sic enim ultima hosti datur opportunitas reparandi injuriam illatam. — Praeterea tempore quo bellum declaratur, humanitas postulat ut exteris intra fines territorii commorantibus aliquod temporis spatium concedatur, intra quod sibi suisque bonis providere possint.

* Cfr. *H. Bonfils*, op. cit., p. 571-877. — Hinc non pauca ex iis quæ a veteribus theologis hæc de re exponuntur, mutatis circumstantiis hodie reformanda sunt.

355. (B) *operationibus initis*, præ mente habendum est *bellum non geri contra privatos cives, sed contra gentem qua personam publicam*, (a) Proinde, si omnia licent quæ ad frangendas hostium vires necessaria sunt, ut illicitum hodie habetur *privatorum* bona sine compensatione usurpare¹, et a fortiori *non pugnantes* directe occidere aut in captivitatem redigere³. Cum vero belli impensæ ab hostibus exigi possint, viélor captis civitatibus ac pagis taxas imponere potest, dummodo incolarum opibus sint proportionate ; urbem vero captam in prædam dare exercitui hodie non licet⁴.

356. (b) Licet arces munitas obsidere, casque aquâ et alimentis privare, quo citius sese submittant; item *tormenta {canons}* contra eas explodere, etiam cum periculo innocentes occidendi; domos, etiam monasteria et ecclesias diruere, quando iisdem utuntur hostes ad se protegendos; pariter moenia civitatis destruere, etc.; quia hæc omnia necessaria sunt ad hostes vincendos. — Illicitum est autem veneno fontes vel puteos inficere, aut venenatis armis uti, quia hæc utpote crudelia, jure gentium hodierno prohibentur.

357. (c) Utrum licita sint *repressatia*, id est aétiones cæteroquin lege international! prohibitæ, quando hostes jus gentium priores violaverunt, non tam certo constat Si eo solum fine adhibeantur ut hostes ita cogantur ad vitandas hujusmodi injurias, striéle loquendo injusta non sunt, quia sunt unum e mediis similes injurias in futurum avertendi. Cum autem hæc in re facile sit excedere, et aliunde hic agendi modus hostem inducere possit ut novas et peiores injurias inferat, generatim expedit ab hoc abstinere, reclamando tamen contra apertam juris internationalis violationem

(d) *Insidias hostibus parare*, variisque *stratagematibus* uti ad illos superandos est pars prudentiæ militaris, nec ullo jure prohibetur; licet pariter secreta hostium exquirere iisque cognitis uti ad facilius eosdem vincendos; hæc enim omnia ad finem belli proseguendum valde utilia sunt.

358. (C) *Finito bello et hoste pacem rogante*, viélor partâ victoriâ moderate uti debet. Potest siquidem :

(a) Id exigere propter quod indiétum fuerat bellum, v. g. provinciæ recuperationem, satisfactionem pro gravi injuria illatâ, etc.; cum enim bellum supponatur justum, certe dat potestatem vindicandi jura quæ jam antea possidebat; (b) æquam postulare indemnitate pro belli sumptibus aliisque damnis occasione belli illatis;

* PP. Bonfils, op. cit., p. 664-682. — ' Ibid., p. 638-643.

« Ibid., p. 674-677. — 4 Ibici., P- 678-680. — » Ibid., p. 575-579.

hæc enim omnia merito imputantur hosti, qui injuste bellum susce-
pit; (c) cautiones exigere ad futuram securitatem; viélor enim
sapienter propriæ securitati providere debet; v. g. obstringi potest
natio deviéta ut loca munita, in confinibus sita, in manus vivions
tradat, saltem ad tempus, aut diruat nec nova exstruat, — non autem
ut omnes provincias et urbes, durante bello captas, viélon cedat;
possent tamen quædam partes occupatæ regionis per modum in-
demnitatis retineri, si viélus pecuniam solvere non valeret¹

111. De officiis du eu ni ac militum.

359.1 Officia utrisque communia, a) Tempore *justi belli* duces
ac milites patriæ inservire tenentur, etiam cum periculo vitæ, quia
bonum publicum id postulat. Unde militiam deserere nequeunt,
et desertores ad castra redire debent; qui vero ad hostes fugerent
eisque auxilium quodeumque præstarent, proditores essent gravis-
que rei sceleris.

(b) Si bellum sit *certo et evidenter injustum*, militare non licet,
neque hostes in præiio occidere; injusta enim aggressio et occisio
innocentis est quid intrinsece malum. Sed in praxi raro id evenit;
nam, etiam quando bellum est// *se* injustum, plerumque non vide-
tur esse tale militibus, qui cæteroquin de legitimitate belli nec solent,
nec possunt generatim inquirere : id enim relinquitur supremæ
auéloritati ac Cœtui Legislative.

(c) *In dubio utrum bellum sit justum*, milites jam conduéli, aut
alias sub vexillis suprema audloritate vocali, non tenentur de legiti-
mitate belli inquirere, sed præsumere possunt illud esse justum.
Secus dicendum est de *alienigenis* (pii *sponte* exercitum ingredi
volunt; militare nequeunt nisi prius de justitiâ belli constet; agitur
enim de gravissimo damno alteri inferendo, et non possunt ultro
sesc exponere periculo innocentes occidendi.

360.2' Ducum officia, (a) Ipsi incumbit officium omnibus legiti-
mis mediis utendi ad viétoriam reportandam, ideoqueartis militaris
regulas, meliori quo possunt modo, sequendi, — disciplinae invigi-
landi, — curandi ut, in quantum fieri potest, nihil militibus desit
sive quoad corporis sanitatem, sive quoad animæ salutem.

(b) Leges internationales belli sequi debent, congruis poenis inu-
tiles deprædationes, vastationes, et innocentium occisionem cohi-
bere.

(c) Possunt quidem ab incolis exigere ea quæ necessaria sunt ad
exercitus sustentationem, sed horum pretium solvere debent, sive
immediate, sive post bellum'.

* *H. Bonjîls*, op. cit., p S74-S77.

' " Les prestations en nature seront, autant que possible, payées au
comptant; sinon el es seront constatées par des reçus" (*rlite dt ta*
Haye* art. 52).

361. 3^a Militum officia a Milites obedire debent ducibus, nec hostilem actionem incipere nisi eisdem jubentibus.

(b) Cum hodie *Jus preedee* non agnoscatur, spolia hostium sua facere nequeunt nec a fortiori privatorum bona auferre.

Scholion de seditione et tyrannicidio.

362 Seditio seu rebellio contra legitimam auctoritatem civilem semper in Ecclesia reprobata fuit. Veteres Christiani, etiam dum saevirent persecutiones, imperatoribus serviebant in omnibus quæ ad rem civilem spectabant, nec eis resistebant nisi in causa fidei, quia melius est obedire Deo quam hominibus. Merito igitur docet 5. *Thomas* seditionem esse peccatum mortale, et tanto gravius quanto bonum commune majus est quam bonum privatum. Quod quidem admittebatur etiam quando Princeps tyrannice agebat, dummodo legitimus esset. — Si vero potestatem usurpaverat, communiter docebatur tyrannum a quolibet privato occidi posse, positis certis conditionibus : (a) quod certum esset tyrannum nullum habere jus ad regnum; (b) nullum pariter esse superiorem ad quem posset haberi recursus; (c) tyranni occisioni rempublicam non contradicere; (d) quod ex ejus occisione expeélari possent plura et majora bona quam mala'. Quæ quidem conditiones raro simul occurrerant.

363. Hodie vero, cum supremæ auctoritatis exercitium maxime sit penes Coetum Legislativum, cujus membra civium suffragiis eliguntur, medium ad tyrannidem excutiendam efficacissimum non est seditio, nec rebullio aut tyrannicidium; sed provida perpetuaque *proborum civium consociatio*, quæ totis viribus conetur honestos ac integros viros seligere, qui in Coetu Legislative veram libertatum restituere atque tueri valeant. Nostris enim diebus majorem vim habent *civium suffragia* quam cujuslibet generis *arma*; singulorum autem suffragia parum valent, nisi communi consilio probi inter se coadunentur.

Art. II. De injuriis circa bona animi.

364. Post diéta de injuriis circa bona corporis, de injuriis circa bona animi nunc agendum est. Jamvero præcipua animi bona sunt : (a) *fama*, seu bona existimatio quæ apud alios fruimur, quæ duplici modo læditur, *interius* per *judicium temerarium*, exterius autem per *detractionem* seu *diffamationem*, (b) *honor*, qui in agnitione nostræ excellen-

¹ 5. *Thom.*, 2. 2., q. 42, a. 2. — Cfr. 5. *Alfons.*, Homo Apostolicus Tr. VI11. c. 2, n. 1° t;

» *lliltuart*, diss. X, art.

tiæ consistit, et per *contumeliam* offenditur; (c) *veritas*, cui opponuntur *mendacium*, quando falsum dicitur, et *violatio secreti*, quando veritas revelatur, quæ taceri debebat.

§ I. De iudicio temerario.

365.i° Notio (A) Bona existimatio ad quam jus habet proximus, quamdiu de ejus malitiâ non constat, laeditur *quoties levibus et insufficientibus indiciis malum de eo cogitamus et huic cogitationi consensum præcibemus*.

(B) Ad iudicium temerarium varii sunt gradus : (a) *dubium* de proximi honestate, quando de ejus probitate *deliberate* suspendimus iudicium, et quidem ex *insufficientibus* motivis; (b) *suspicio*, quâ ex *levibus* indiciis non firmiter quidem, sed cum magnâ errandi formidine, iudicamus proximum aliquid mali egisse; (c) *opinio*, quâ non certo, sed *probabiliter*, ex insufficientibus motivis, pronuntiamus proximum aliquid mali egisse. — *Judicium temerarium proprie dictum* est *firmus mentis assensus de peccato aut vitio proximi sine ratione sufficienti conceptus*. — *Psychologici* a dubio et suspitione in firmum iudicium facile fit transitus.

In omnibus his gradibus, temeritas ex eo oritur quod quis *sine sufficienti ratione* male de proximo iudicat; si vero secundum *probata et allegata* iudicaret, dubitans, quando sufficiens adest ratio dubitandi, aut certo pronuntians, quando moralis adest certitudo, iudicium esset *prudens*, non autem temerarium, nec proinde ex hoc capite peccaminosum.

366.(C) Causæ ex quibus iudicium temerarium procedit tres a 0'. *Thomà* assignantur : “ Uno quidem modo ex hoc quod aliquis in seipso malus est; et ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ, faciliter de aliis malum opinatur... Alio modo provenit ex hoc quod aliquis male afficitur ad alterum ; cum enim aliquis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur vel invidet ei, ex levibus signis opinatur mala de ipso, quia unusquisque facile credit quod appetit Tertio modo provenit ex longâ experienciâ; unde Philosophus dicit quod “senes sunt maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectibus”. — Tres igitur sunt causæ : *pravitas* ipsius iudicantis ; *odium* et *invidia*, *experientia humanæ fragilitatis*. Duæ priores perversitatem animi ostendunt, aetûsque malitiam augent; tertia eandem minuit.

1 0 *Thom.*, i. 2., q. 60, a. 2-4; *Solus*, lib. III, quæst. IV, a. 3-4; *Lugo*, disp. XIV, n. 10-33; *Sayrus*, Clavis regia sacerdotum, Venedis, 1618, lib. XΠ, c. 31 -S. *Alphons.*, 0.962-965; *Carrière*, n. 860-868; *Pali. P.*, Tr. VI, n. 1056-1066; *Lehm.*, n. 1185-1187; *Haine*, De Decalogo, q. 167-169; *Nbldin*, n. 647-650. — * 5. *Thom.*, q. 60, a. 3.

367. 2° *Principium* : Judicium temerarium proprie dictum in re gravi, est peccatum mortale contra justitiam.

Declaratur; hic agitur de judicio temerario *proprie diflo*, id est : (a) *certo*, non quidem metaphysice sed moraliter, quatenus firmiter judicatur proximum aliquid mali egisse; si enim judicium sit tantum dubium, generatim injuria proximo illata non est gravis.

(b) *Deliberate* prolato, id est post sufficientem mentis advertentium, quâ temere judicans attendit ad rei gravitatem et motivorum levitatem, et nihilominus vult assensum præbere; proinde, si judicium sit repentinum, ex levitate potiusquam ex malitiâ conceptum, peccatum erit tantum leve; et ex hoc capite multa judicia temeraria, ex se gravia, veniale non excedunt.

368. (c) *Ex insufficientibus motivis*; qui enim ex gravi aut etiam probabili motivo de alio sinistre judicat, non peccat graviter; leviter tamen peccat, si, omnibus speélatis circumstantiis, judicium limites excedit prudentis assensus. Unde in praxi attendendum est ad varias circumstantias *persona, temporis, loci*, etc. — Ita si vir moribus perditus cum suspectâ muliere morose loquitur, temerarium non est judicare aliquid mali ibi pertraélari; secus, si vir probus cum eadem muliere sermonem habet; — si quis ignotus *clam* et *noflu* ædes alienas ingreditur, non temerarie judicatur pravam intentionem eidem inesse; secus si per diem aperte nota persona ingreditur; — pariter si viri seditiosi in *obscuro loco* congregantur ibique submissâ voce colloquuntur, merito censetur eos in aliquid mali conspirare; secus, si agitur de probis qui in aperto loco coadunantur.

(d) *In re gravi*, nam si materia sit levis, peccatum erit veniale tantum. Gravis autem habetur materia quæ, attenta qualitate personæ aliisque circumstantiis, notabiliter ejus famam lædit; v. g. si quis temere judicet aliquem militem, qui pluries singulare certamen pugnavit, inimicum provocasse in duellum, peccatum non est grave, cum miles, de quo agitur, se hoc judicio læsum esse minime censeat; secus si de sacerdote idem judicium feratur.

369. Probatur. (A) Quisque jus habet striélum ad bonam famam bonamque existimationem apud alios servandam, quamdiu certo moraliter non constat illum esse improbum; atqui jus illud graviter violatur per judicium temerarium, illis conditionibus vestitum quas supra exposuimus; siquidem in re gravi, absque sufficiente motivo, deliberate ac certo judicamus proximum alicujus peccati aut vitii reum esse, cumque injuste privamus bonâ existimatione ad quam apud nos jus habebat.

Quod quidem melius intelligetur, si attendimus ad judicium æque ferendum tria desiderari : *auctoritatem* in iudice, accuratam

l-c7lζx·y cognitionem, perfeélamque integritatem, scu a praejudiciis et passionibus immunitatem ; jamvero hæc tria in judicio temerario desunt : (a) deest anTloritas, cum privati homines, superioribus exceptis, nullum mandatum acceperint ad alios judicandos ; (b) deficit accurata rei cognitio, cum ex hypothesi judicium sit temerarium ; aliunde sæpe e fallacibus apparentiis, aut falsis aliorum testimoniis judicium fertur, nec solum de actibus externis, sed etiam de intentionibus quæ soli Deo notæ sunt ; (c) deest integritas, cum plerumque judicia hujusmodi ex invidia, odio, aut praejudiciis oriantur’.

370. Hinc *Scriptura* prohibet ne alienos nuxes judicemus ac condemnemus : “Nolite judicare, ut non judicemini : in quo enim judicio judicaveritis, judicabimini... Nolite condemnare, et non condemnabimini²”; præsertim vero ne, dum ipsi iisdem aut majoribus peccatis obstriéli sumus, de aliorum minoribus severe judicemus : “ Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas; in quo enim judicas alterum, teipsum condemnas : eadem enim agis quæ judicas³”; hinc qui judicat fratrem suum, legem offendit : “ Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, et judicat legem⁴”.

371.30 Corollaria. (A) *Dubitatio, suspicio et opinio temeraria de probitate proximi, generatim non sunt nisi peccata venialia*, quia bonam existimationem proximi non penitus auferunt, sed solum minuunt, proindeque gravem non inferunt iujuriam.

Attamen in duplici casu mortalia esse possunt : (a) si deliberate feruntur de peccatis gravissimis, absque ullo probabili fundamento, v. g. si temere suspicatur pium sacerdotem esse haereticum, aut virum probum et omni exceptione majorem, furti reum esse; simplex enim suspicio in casu gravem infert injuriam⁵; (b) si quis ex *invidia* aut *odio*, absque sufficienti motivo, suspensiones de re gravi voluntarie fovet; tunc enim peccatum grave est, propter afleélum malum ex quo oritur.

372. (B) *Relate ad modum sese gerendi quoad proximum :*

* Quod solide evolvit *liourdaloue*, Carême, Sermon pour le Vendredi de la 5e Semaine, sur le Jugement téméraire.

·.IZI/Λ, VII, 1-2; *Luc.*, VI, 37. — **Rom.*, II, 1. — †*Jacob.*, IV, 11.

⁵ Id quidem negant pauci theologi (ap. Λ. *Alphons.*, n. 964), aucfloritali 0e. *Thoma*· innixi, 1. c., a. 3; sed S. Doctor ibi regulam generalem tradit, nil de exceptione dicens ; incassum proinde ejus auélorilas allegatur

a) non tenemur quidem, quando ratio est dubitandi utrum aélioncs proximi in bonam vel in malam partem accipiendæ sint, semper iudicium ferre proximo favens ; sed a iudicando abstinere licet l. ' (b) In *externa agendi ratione*, minime prohibemur cautelas adhibere ad damnum proprium vel alienum præcavendum, perinde ac si proximus esset improbus, ita pecunias in arcâ occludere licet, ne a famulis aut ignotis hospitibus subripiantur; cum enim inter homines, qui probi censentur, quidam sint reipsâ improbi, prudenter agit qui huiusmodi cautelis utitur, quin tamen de probitate talis vel talis individui absque ratione dubitet.

373. (C) Omnia iudicia temeraria, quaecumque sit obiectum circa quod versantur, ejusdem sunt speciei moralis quia idem jus violant; non est igitur necessarium in confessione exponere *objectum* iudicii temerarii, sed declarare sufficit utrum materia sit gravis vel non.

§ II. De detractiōe, seu diffamatiōe 2.

Notio ac species.

Malitia et gravitas.

De licitâ manifestatione vitiorum occultorum.

De peccato audientium detractiōem.

Scholion de susurratiōe.

I. Notio ac species.

374. (A) Fama non solum interius per iudicium temerarium, sed etiam exterius, verbis aliisve æquivalentibus signis, per *detractiōem* læditur, quæ etiam *diffamatio* dicitur. Quæ quidem modo generali est *injusta famæ Iroximi denigration*. -- Hæc autem dupliciter fieri potest: per *detractio-*

* Caritas tamen suadet ut, in quantum fieri potest, in meliorem partem aéliones proximi intelligamus; caritas benigna est, nec cogitat malum. / ('o/. X111, 4. De Christiana benignitate fuse disserit *l-aber*. Spiritual Conferences, on kindness, *galbee* Confér. spirituelles, Bontô.

"S. Tkoni., 2. 2., q. 73; Soltis, lib. V. quæst. 10; Lugo, disp. XIV, n. 34-134 ; Sayius, lib. XI, cap. 3 et lib. XII, cap. 6; Billuart, diss. XV, art. 2; A. Al/>hons., n. 966-982; Carrière. n. 898-92201 961-963; Ma>-linel, lib. IV, au. 14, §3-6; Lebmk., n. 1175-1184; liait. 18 n. 1067-4102; iX'oldin, n. 633-642.

Quidam in definitione detractiōis addunt vocem *occulta*, ut sic distinguatur a contumeliâ, quæ fit *coram* ipso infamato; abstinemus tamen ab hac voce, quia detractio coram infamato aliisque prolata,

nem simplicem (gallice *niflisancé'*). quæ est *injusta lacio alienefamæ, verum sed occultum vitium sine causa manifestando*; — per *calumniam*, quæ est *injusta alieme Jama lcesio. falsum crimen vel defeflum alii imputando*. — Calumnia igitur simplici detractiōni addit *mendacium*, et quidem perniciosum.

375- (B) Alariis modis diffamatio fieri potest, qui his verbis exprimuntur :

Imponens, angens, manifestans, in mala vertens.

Qui negat aut minuit, reticet, laudatve remisse.

Ut rem *psychologice* declaremus, hi sunt varii detraēiōnis gradus : (a) Detraélor *remisse* et *frigide* laudat, declarando laudes ab aliis prolatas aut in integrum aut partim immeritas esse; {b} *reticet*, id est tacet, aut positive dicit “de aliâ re sermo habeatur”, quando agitur de dotibus proximi, et silentium quamdam denegationem importat; (c) *minuit*, videlicet qualitates proximi paulisper extenuat, dicendo v. g. eum non esse tam pium, honestum, preclarum quam muli putant; (d) *negat* dotes proximi ab aliis agnitas; (e) *in mala vertit*, id est faita innoxia aut etiam bona ambitioni, vanitati, avaritiæ aliisque vitiis tribuit; (f) *manifestans*, seu occulta deliéta aut vitia detegens; (g) *augens*, id est deliéta amplificans; v. g. si quis semel ebrius fuerit, *utebriosus* declaratur; (h) *imponens*, falso alicui tribuens vitium a quo immunis est — Hæc duo ultima ad *calumniam* speélant, et sæpe etiam *in malum vertere*; cætera ad detractiōnem simplicem referuntur. Facile autem de uno gradu ad alium fit transitus.

Pessimum est genus relicentiæ his aut similibus verbis expressum: “Sunt alia ejusdem gesta, de quibus satius est silere! — Ilæc certe piæclara sunt; utinam se talem semper præbuerit! Sed quid juvat præterita recordari? — Sunt quidem et alia multa quæ referre possem; id vero prohibet caritas, etc.” Quæ quidem, si fundamento careant, ad calumniam referuntur; si vero veris faélis, sed occultis, innitantur, proprie ad detraéliōnem speélant, sed suâ generalitate ad calumniam accedunt, quia pejora suggerunt.

376. (C) Ex parte *malitia*, discrimen magnum est inter diffamationem, quæ dircéte fit *ex intentione* famam lædendi; et eam quæ fit *ex levitate* et *loquacitate*, absque inteptione proximo nocendi. — Sedulo tamen monendi sunt qui, ex pruritu loquendi, sæpe proximum diffamant (et inter hos non paucae sunt piæ personal), ut ostium circumstantia ponant labiis suis.

non desinit esse diffamatio, sed est detraflio cum contumeliâ conjuncta. — Discrimen vero essenziale inter diffamationem et contumeliam in eo sita est quod prior *famam*, posterior *honorem* lædit.

II. De malitiâ et gravitate detractiois.

377.i° *Principium* : Detractio simplex et calumnia, quæ fiunt ex intentione lædendi famam proximi, sunt ex genere suo peccata mortalia contra justitiam.

Probatur. (A) Ex dictis enim quisque jus strictum habet ad propriam famam; atqui illud jus per diffamationem læditur; quod patet quando agitur de calumnia, quæ, falsum imputando crimen aut defectum, innocentem privat famâ ipsi debitâ; constat etiam quoad detractioem, nam quamdiu delictum manet occultum, delinquens jus retinet ad famam apud alios (nisi obstet ratio gravis, ut infra expone- tur), idcoque jure suo privatur, quando occulta ejus vitia absque ratione manifestantur. — Nec dicatur veritatem sua jura habere, et postulare ut occulta detegantur delicta; ad Deum enim spectat, utpote supremum judicem, illuminare abscondita tenebrarum et manifestare secreta cordium tempore opportuno; sed qui privatâ auctoritate, absque sufficienti ratione, occulta aliorum vitia detegit, *Deijura* usurpat, qui est solus judex vivorum ac mortuorum; necnon *bono societatis* nocet; nam si omnibus liceat in lucem proferre occultas proximi turpitudines, undique exsurgent contentiones, rixæ, invidiæ ac zelotypiæ, pax et tranquillitas familiarum graviter turbabuntur. Ergo diffamatio injusta est, et quidem *ex se* graviter, cum lædat famam, quæ ex se auro est pretiosior.

378.(B) *Scriptura* haud raro reprobât detractores, tanquam in Deo et hominibus odibiles, cosque assimilât peccatoribus qui a regno coelorum excluduntur; ita dicitur Abominatio hominum detractor¹; — Paulus, paganos describens, eos depingit ut “ repletos omni iniquitate.... *susurrone*, *detractores*, Deo odibiles ”², quasi his omnibus vitiis Deo odibiles faëli fuissent; alibi docet *maledicos* a regno Dei excludi³.

379. (C) *Patres* pariter multoties illud vitium ut vere diabolicum cōdemnant ; 5. *Augustinus*, ut convivas ab hoc vitio arceret, in mensæ scriptum habebat⁴ :

“ Quisquis amat diectis absentum rodere vitam
Hanc mensam vetitiam noverit esse sibi ”.

¹ *Prov.* XXIV, 9. — ² *Rout.* I, 29-jo. — ³ *I Cor.* VI, 10.

⁴ Quorum testimonia vide ap. *Biiscenm*, Panarium, verbo *Detraflio*.

⁵ Ap. *Possidium*, Vita S. Augustini, ap. *Aligne*, P. L., XXXII, 52.

Notentur præsertim hæc 5. *Kernardi* verba, quæ triplicem detrælionis malitiam ĕxponunt: Numquid non est vipera lingua detræloris? Ferocissima plane : nimirum quæ tam lethaliter *tres* inficiat flatu uno”; videlicet, ut infra exponit, detractor occidit *se*, — *audientem* — et cum *cui detrahitur*’l,

380 20 Regtiæ ad dijudicandum de gravitate detracti-
onis. Peccatum diffamationis, quod est grave ex genere suo, veniale esse potest ex duplici capite : ex *inadvertentiâ mentis*, quæ ad damnum proximi parum attendit, et ex *levitate materice*, de quâ præsertim agendum est. Jamvacro principium generale est gravitatem peccati desumendam esse ex *gravitate damni quod hesus patitur infama*. Gravit-
tas autem damni non solum *in .ve* spectari debet, sed etiam relate ad *personam Icesam*, ad conditionem *detrahentis*, ad numerum et qualitatem *audientium*. Attendendum est igitur :

381. (A) *AddefePlum* qui manifestatur; ita detrælio in his quæ pertinent ad honestatem vitæ multo gravior est eâ quæ versatur circa naturales defeéius animæ et corporis, tam quia hi famam notabiliter non minuunt, tum quia facilius publici juris fiunt aut fieri possunt; unde generatim prior diffamatio gravis est, posterior autem levis. Attamen si defeélus naturalis valde probrosus sit, et iæso magnam tristitiam afferat (v. g. si de viro præclaro dicatur quod sit illegiti-
mus), peccatum mortale esse poterit. — Pariter aliquem *in genere* vocare superbum, iracundum, pigrum, etc., non est tam grave quam faéta particularia narrare, ex quibus hi defectus *afin* manifestantur; generales enim propensiones naturalem inclinationem magis quam personalem culpam denotant. — Ita etiam mortale non est de eo qui jam aliquo peccato diffamatus est aliquid referre cum illodeliélo connexum, v. g. dicere de marito, qui ut ebriosus notiis est, ipsum cum uxore esse rixatum; secus, si faélumsit omnino dissimile, v. g. si dicatur sacerdotem, qui jam amisit famam in doctrina, esse mori-
bus perditum; qui enim in unâ re famam amisit, non ideo eamdem amisit in re prorsus dissimili.

382. (B) *Ad personam kesi, ejusque conditionem et dignitatem*; qui enim integrâ famâ gaudet, sibi necessaria ad munus vel negotium exercendum, gravius damnum patitur quam alius qui integra famâ nec gaudet nec eget’. Pariter gravitas defeétûs qui manifestatur

’ Senn. XVII, De Diversis, η. 4-5.

↓ Proximi peccatum occultum revelare non licet, simul addendo poe-
nitentiam de co peractam fuisse» quia, etiam cum hac correctione. ejus
fama læditur.

mullum pendet a conditione personæ; ita accusatio contra castitatem plus nocet sacerdoti quam laico, puellæ quam militi; e contra insimulatio ignavias majus detrimentum affert militi quam puellæ; dicere negotiatorem esse improbum, medicum esse inscium, his maxime nocet, non solum quoad ipsam famam, sed etiam quoad lucrum quod facere possunt. Detrahere de *mortuis*, sive verbis[^] sive scriptis, etsi minus damniferum quam de vivis, nihilominus injustum est, quia hi jus ad famam non amiserunt, et aliunde aliquid dedecoris exinde in familiam redundat; hinc *historiographi*, qui brevi post alicujus viri mortem, ejus vitam narrant, curare debent ne defuneti ejusve familiæ famam lædantl.— De aliqua *familiâ* a. *xxl* *communitate* detrahere non licet, quia dedecus in totam communitatem redundat, v. g. si quis diceret in *tali* monasterio *quosdam* religiosos tali vel tali vitio indulgere; secus, si modo generali diceretur in monasteriis non deesse qui graviter peccent, quamvis hic loquendi modus vitandus sit coram eis qui exinde scandalum pati possunt.

383. Ci *Ad personant detrafloris*; siquidem vir qui habetur ut gravis, prudens ac veridicus plus nocet quam levis, garrulus et mendax; item si quis aliquid affirmet tamquam certum *ex visu*, majus damnum infligit quam si idem referat ut *auditum* a personis *incerta auctoritatis*. Si tamen quis rem gravem narret ut auditam a persona fide digna, aut si prævideat ex circumstantiis audientes id credituros esse, peccatum grave committere potest.

Qui narrat crimen occultum, quin personam nominet hujus peccati leam, non peccat quidem contra justitiam, si noverit audientes hanc personam cognoscere non posse; secus, si prævideat eamdem facile cognosci posse.

384.(D *Ad numerum et qualitatem audientium*; nam, ceteris paribus, pejor est delraélio coram multis prolata quam in aure unius, — coram loquacibus qui rem prædicabunt super teéla quam coram viris secreti tenacibus.

Quâ occasione, quærunt theologi num peccet graviter qui defectum gravem proximi, sine malitia, uni viro prudenti manifestat[^] qui rem non est divulgaturus. Jamvero si id fiat ex rationabili causâ, adquærendum consilium vel solatium, profeétograve peccatum non est. Si autem fiat sine causa, controvertitur: alii dicunt, cum *Cajetano*-, damnum non esse notabile, quia fama apud unum tantum amittitur; alii asserunt, cum *Lugone*\ damnum esse nota-

[^] Si vcio longe post ejus mortem scribunt, etiam occulta vitia detegere possunt, ratione boni publici, ut homines a vitiis deterreantur; hinc etiam paulo post ejus mortem documenta colligere possunt, in quibus hæc delicfla narrantur, ut eorum exstet memoria. — Cfr. *Baller. P.*, n. 1097; *Noldin*, n. 642

[^] Comment, in q. 73, art. 2. — J *Logo*, 1. c., n. 51-52.

bile, precise quia fama amitiitur apud virum gravem, de cuius bonâ existimatione maxime curant homines; et sane hæc ratio soliditate non caret. — In praxi, inquietandi non sunt qui ita agunt, sed hortandi sunt ut abstineant a manifestandis proximi defeétibus, quando nulla adest ratio'.

385. Notandum pro praxi. Detraéb'o et calumnia sunt peccata *specifice* diversa, quatenus calumnia, præter detracti-
tionem, mendacium continet. Quidam dicunt hanc mali-
tiam, utpote contra voracitatem, non esse mortalem, ideoque
non esse necessario in confessione declarandam 2 — Quod
tamen non videtur reétæ rationi consentaneum; nam men-
dacium de quo agitur est *perniciosum*, ideoque *grave*, si ma-
teria ipsa gravis sit.

Detractiones autem in materiis diversis, v. g. aliquem
dicere latronem, mendacem aut ebriosum, non sunt proba-
bilius peccata specie diversa, cum eodem modo, si non
eodem gradu, famam lædant; confessarius igitur inquirere
non tenetur de ipsâ materia detracti-
onis, nisi in quantum id
necessarium est ad iudicandum utrum diffamatio sit *gravis*
vel non.

III. De licita manifestatione occultorum vitiorum.

386.i° Principium. Ex diétis *nunquam* calumniari
licet, imo *generatim* illicitum est occultos detegere proxi-
mi defeftus; sed, *quando accedit ratio proportionate gravis*,
id licere potest; obligatio enim alienos tacendi defeétus ces-
sat quando eorum revelationem exigit bonum *publicum*, aut
privatum, proportionatum damno quod ex ipsâ manifesta-
tione sequitur, dummodo intentio habeatur non nocendi, sed
bonum effeélum obtinendi; nam manifestatio vitii quod
revera existit, *ex se* non est quid intrinsece malum, proinde-
que permitti potest ex ratione proportionate gravi.

Jamviro motivum sufficiens potest esse : —

387. (A) *Ronum publicum*, quando videlicet revelatio deliéli
necessaria est ad impediendum malum quod societati aut conunu-

¹ Leges *gallicas* de calumniâ et diffamatione invenies in *Supplcm.*,
p. 71 §72

* Ita *Noldin*, n. 657, qui tainen addit : “ Plerumque tamen confessa-
riutn id nosse oportet, tum ut gravitas peccati, tum ut modus restitu-
tionis determinari possit

|

|>

h
tt

Ditati impendet; nam melius est avertere talc damnum quam servare famam personæ nocentis. Ita si agatur de conferendo munere alicui indigno vel inhabili, licet ejus occulta vitia superiori detegere, quando hæc toti communitati nocitura sunt; ephemeridum scriptores vilia delegere possunt candidatorum qui dignitates aut munera publica ambiunt, quoties hæc notitia ad bonum publicum confert; si qui occulte pessimam doétrinam docent, ex quâ fides vel mores corrumpantur, superioribus denuntiandi sunt.

388. (B) *Bonum privatum* : (a) ipsius *delinquentis*, quoties procurari nequit absque læsione ipsius famæ, v. g. quando filii aut subditi corrigi nequeunt quin eorum secreta vitia parentibus aut superioribus manifestentur; cum quis ab invalido matrimonio arceri nequit sine manifestatione occulti impedimenti. — Docent etiam nulli id licere ad obtinendas orationes piorum pro delinquentis emendatione; quod tamen non nisi prudenter et cum reétâ intentione præstandum est; sunt enim qui, sub hoc prætextu, sed revera ex pruritu aliena vitia manifestandi, multis dicant : “ orate pro tali persona, quæ multum indiget precibus, quia...” ; et hoc sæpe nihil aliud est nisi aperta detractio aut calumnia hypocrisi velata.

(b) *Bonum revelantis*, quando quis, solatii aut consilii causâ, amico narrat injurias sibi illatas, etiamsi ita detegatur occultum alienum vitium; aut judici detegit accusantis occultum crimen, ad vim ejus testimonii elidendam; proprium enim bonum proximi bono præferre possumus.

389. (c) *Bonum etiam privatum proximi*; videlicet quando innocentes facile a malis decipi ac seduci valent, sæpe expedit horum secreta delidla manifestare, quo facilius et efficacius incautorum ruina temporalis aut spiritualis avertatur; bonum siquidem innocentis præferendum est famæ nocentis. — Quapropter si inquiritur de honestate alicujus famuli, de peritiâ cujusdam medici, etc., veri talem pandere licet, prudenter tamen et caritatis leges servando.

In his omnibus casibus, revelatio fieri debet cum minimo nocentis damno, — scilicet id solum manifestando quod vere utile est ad malum avertendum, iliisque solis quibus res prodesse potest. — Nunquam vero licet *falsum* alicui imponere ad vitandum proprium vel aliorum damnum : hoc enim esset mendacium perniciosum; quapropter merito ut scandalosæ et in praxi perniciosæ ab *Innocentio XI*, 2 mart. 1679, damnatæ sum sequentes propositiones (43-44) ; “ Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auéloritatem magnam sibi ~~non~~ *falso crimine* elidere?— Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat”.

Hinc *probabilius* non licet occultum crimen manifestare, quando ejus notitia *injuste* acquisita fuit (v. g. alienas litteras injuste legen-

* Ap. *Deminger*, n. 1060· 1061.

do), etiam ad seipsuni defendendum'. Nam bonum publicum exigit ut nemini fraus et injustitia patrocinari possint; si quis igitur mediis vere injustis alienum secretum cognoverit, bonum commune postulat ut hoc uti nequeat. Secus vero dicendum esset, si quis jus haberet privatas litteras explorandi, secundum regulas infra exponendas.

390.2° **Corollarium** : *dc. manifestatione criminis publici.*

Quando crimen est publicum, generatim illud manifestare licet sine injustitiâ etiam his qui idem ignorant, quia jus ad famam amissum est. Attamen, quo res accuratius determinetur, quædam distinctiones necessariæ sunt.

(A) Quandodeliétum est publicum *notorietate juris*, id est *vijudicialis sententia; publice promulgata*-, manifestari potest, etiam sine causa, in regione ubi denuntiatur, nisi emendatum et oblivione jam deletum sit; nam judex delinquentem legitima sententiâ privavit jure in famam, in hâc saltem materiâ; et, hanc sententiam promulgando, aliis licentiam dedit deliétum divulgandi, quo facilius cives a scelestis hominibus cavere valeant. — Dixi tamen *in regione ubi sententia promulgata est*; nam si delinquens in *longinquam* regionem abierit, ibique nulli noceat, caritas saltem postulare potest ut ejus crimen non reveletur, ne secus in desperationem veniat³. Dixi pariter *nisi emendatum et oblivione jam deletum sit*; nam, si, etiam in regione ubi sententia publici juris facta est, delinquens sese emendaverit bonâque famâ fruatur, contra caritatem, et forsan contra justitiam esset anteaéli et expiati criminis memoriam revocare, et reum, jam emendatum, famâ instauratâ privare.

391. (B) Si vero factum publicum sit solum *notorietate facti*, quatenus scilicet propter numen et qualitatem testium, nullâ tergiversatione celari valet, manifestari potest nisi emendatum et oblivione deletum sit. — Nam, etiamsi nulla intercesserit judicialis sententia, bonum publicum postulat, ut scelesti homines, qui non semel, sed pluries deliquerunt et damnum aliis inferre possunt, omnibus noti fiant. — Si vero delinquens sit vere emendatus, ideo-

* Ita *Lugo*, disp. XIV, n. 100-108.

In curiis ecclesiasticis quandoque *clam* proceditur, ut ita rei famæ provideatur; tunc delictum non est notorium notorieiæ juris.

³ *Croll*, n. 1405; *Kennock*, Tr. X, n. 148.

que societati minime noxius, et aliunde ejus delictum oblivione deletum fuerit, certo contra caritatem, et probabilius contra justitiam peccat qui hujus delicti memoriam revocat; nam delinquens, qui jus ad famam amiserat publico delicto, illud recuperavit vitæ emendatione.

392. (C) Si crimen sit publicum notorietate facti in *uno loco, probabilius non licet illud divulgare, in alio loco dissito*, nisi praevideatur idem brevi in illo loco publicum fore, aut timeatur ne delinquens in illo loco aliis noceat. Ratio regulæ generalis est quia delinquens jus in famam non amisit in illa regione remota; si vero fama intra breve tempus amittenda est, moraliter ut jam amissa haberi potest; aliunde si reus est aliis perniciosus, ob bonum publicum expedit ut denuntietur.

IV. De audientibus detractionem.

Inter audientes detractionem, alii *inducunt* detractorem ad denigrandum proximum, alii voluntarie de eo *gaudent*, alii solummodo *non impediunt* detractionem.

393. 1º Qui alios *inducunt* ad detrahendum, de defectibus proximi *inquiendo*, aut cum ita laudando ut alios ad detractionem moveant, vel eorum narrationem *approbando*, eodem modo peccant ac ipsi detrahentes, non solum contra caritatem, sed etiam contra justitiam; formaliter enim cooperantur injustæ actioni; praeterea scandalum præbent, alios ad peccandum provocando.

2º Qui *voluntarie gaudent* de detractone, quin tamen ei formaliter cooperentur, contra *caritatem* peccant, quia de malo proximi gaudent; *graviter*, si ex odio, invidia, aut vindictâ alioque hujusmodi motive id faciant, et aliunde materia sit gravis; *veniahter*, si ex curiositate, aut modo narrandi aliove motivo leviter peccaminoso.

394. 3º Qui neque approbat detractionem, neque de eâ gaudet, sed *solum eam non impedit*, peccat contra *caritatem*, nisi aliqua ratione excusetur, — tum quia non avertit malum ab infamato, tum quia non impedit peccatum detrahentis; non autem *justitiam* lædit, quia non tenetur ex justitia duplex illud malum avertere.

Illa obligatio detraélioncm impediendi præcipue *superioribus* incumbit; siquidem superior infamantis detrahentem corrigere debet, et superior infamati malum subditi avertere; unde, ceteris paribus, gravius peccant superiores in hoc casu quam subditi aut æquales; nec tamen contra*justitiam*, quia, vi muneris sui, bono spirituali, non autem temporali subditorum invigilare debent, ideoque non ex stricta justitia eorum diffamationem impedire tenentur.

DiCtum est *tùsi aliquà ratione excusetur*; sunt enim qui nec venialiter peccent detractionem non impediendo : (a) quia prudenter praevident omnem correptionem inutilem aut etiam nocivam fore, v. g. quia detractor exinde excitatur ad detractionem augendam; (b) quia grave incommodum timetur, v. g. rixæ, convicia ; (c) aut quia non audet aliquid dicere, propter rationabilem verecundiam.

In praxi tamen, quamdam displicentiam manifestare oportet aut saltem expedit, si possibile est, sive discedendo, sive præsertim sermonem ad alia divertendo, statim ac sese præbet opportunitas.

Scholion de susurratione.

395. Susurratio (*gallice rapport, délation*) est *manifestatio alicujus dicliautfacii alieni ad pacem et amicitiam turbendam inter familias vel amicos*. Differt proinde a detractione ratione *finis*, quia proprie intendit non denigrationem proximi, sed discordiarum seminationem; plerumque tamen detraCtioncm aut calumniam involvit, ideoque duplicem continet malitiam. — Susurrones in Scripturâ *bilingues* dicuntur, quia sæpe *duplici* utuntur loquendi modo, aliter coram uno, aliter coram altero confabulantes, quo efficacius jurgiorum causas seminant.

396. Susurratio est peccatum grave ex genere suo, *direfle quidem contra caritatem*, sed *indirefle* etiam, saltem plerumque, *contra justitiam*, quatenus detraCtionem aut calumniam involvit. Peccatum *est grave ex genere suo*, quia ex se tendit ad destruendam *amicitiam*, quæ est maximum bonum, teste Scripturâ : “ Amicus fidelis, proteélio fortis : qui autem invenit ilium, invenit thesaurum; amico fideli nulla est comparatio... amicus fidelis, medicamentum vitæ et immortalitatis † ”. — Hinc ibidem sæpe susurratio reprobat ut peccatum hominibus et Deo odibile, ac morte dignum : “ Susurro coinquinabit animam suam, et in omnibus odietur... Susurro et bilinguis malediélus : multos enim turbabit pacem habentes ”.

xi
kl

pi
ft
ii

† Eccli., VI, 14-16. — † Eccli., XXI, 31 ; XXVIII, 15.

DE INIURIA, SED DE LÆSIONE JURIS.

Et alibi' : “ Sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus... eum qui seminat inter fratres discordias quapropter, juxta 5. *Paulum* a, susurriones digni sunt morte. Ergo susurratio est per se grave peccatum : “ Et ideo susurratio est majus peccatum quam detractio, et etiam quam contumelia; quia amicus est melior quam honor et amari quam honorari³”.

Eo autem gravius est peccatum quo intimior est ac magis necessaria amicitia quæ dissolvitur, et quo peiores effectus exinde prævideri possunt; proinde si dissolvitur amicitia inter parentes et filios, aut inter conjugatos, vel inter catholice fidei defensores, et ex hoc prævideri possunt dissidia, rixæ et alia hujusmodi, majus est peccatum.

Susurrectionem vero non committit qui amicitiam nocivam aut periculosam consiliis aut fraterna correptione dissolvit.

§ III. De contumelia, seu læsione honoris*

397. i° Notio et species. Sicut fama per judicium temerarium et diffamationem læditur, ita *honor* per *contumeliam*. Honor siquidem est externa manifestatio reverentiæ proximo debitæ propter ejus excellentiam; his omnibus debetur qui, quamvis cæteroquin imperfecti, quibusdam præclaris dotibus præditi sunt. — Cui opponitur *contumelia*, quæ est *injusta læsio honoris pressenti et scienti irrogata*; aut saltem eâ intentione ut nota fiat injuriato, sive per nuntium sive per litteras. Differt proinde a detractio ratione *objecti*, quia detractio *honorem*, non famam lædit; ratione *modi*, quia fit *pressenti*, dum plerumque detractio fit de absente. — Quandoque tamen contumelia fit coram aliis, quibus manifestatur occultum offensus delictum, et in hoc casu cum detractio jungitur.

Contumelia irrogari potest *positive* didis vel factis quæ contemptum expriment; et *negative*, omittendo honorem debitum, v. g. salutationem in circumstantiis in quibus hæc debetur. Ad contumeliam refertur *irrisio* aut *subsannatio*, quæ defectus proximi in risum vertuntur, ad ejus erubescientiam et confusionem; necnon *convicium*, seu *improperium*, quo vitium probrose ei objicitur. Pleiunique contumelia, irrisio et convicium c.v. *ira* nascuntur, aut ex odio

398. 20 *Principium* : Contumelia est peccatum ex genere suo mortale contra justitiam.

' /rp< <ll>., VI, 16, 19.—† *Rom* , 1,29,32.—' 5 *Thom* , 2. 2., q. 74, a. 2. 4 *S. Thom* , 2. 2., q. 72; *Soto*, lib. V, quæst. 9, art. 1; *Logo*, disp. XIV q. 180-181; *Alfthons.*, n. 984-990; *Cairtère*, n. 977-980; *Martinet*, lib. IV, art. 14, § 2: *Notitia*, n. 651-654

f

Etenim quilibet homo jus habet ad honorem propter dotes naturales aut supernaturales quibus præditus est, — puta propter gratiam ac virtutes quibus ornatur, doctrinam aut prudentiam aliasve qualitates quibus effulget, aut ratione muneris vel officii sibi commissi; et hoc quidem verum est etiamsi quibusdam defeetibus aut vitiis laboret, cum his non tollantur egregiæ dotes quibus instruélus est. Atqui contumelia illud jus violat, didlis, fadlis aut debita: reverentiæ omissione proximum contemnendo; hæc autem injuria est *per se gravis*, quia honor, ex communi hominum æstimatione, bonis fortunæ anteponitur, ideoque ut bonum magni momenti habetur; venialis tamen esse potest ex levitate materiæ vel imperfectione voluntarii. Hinc *Scriptura* hujusmodi injurias stride prohibet, sub gravissimis pænis: “ Qui autem dixerit fratri suo, *raca*, reus erit concilio; qui autem dixerit, *fatue*, reus erit gehenna: ignis¹”; vult contra ut christiani sint “ honore invicem praevenientes²”, et “ in humilitate superiores sibi invicem arbitrant³”; quapropter spiritui evanglico omnino adversatur qui fratrem contemnit.

399. 30 De gravitate contumeliæ. Ut recte judicetur de gravitate contumeliæ vel irrisionis, ad hæc præsertim attendendum est:

(A) *Ad dignitatem persona offensa et injuria gravitatem* generatim quo honorabilior est persona offensa. eo gravior est contumelia, ceteris paribus; injuriæ autem gravitas non sumitur solum in se, sed relate ad personam; ita convicia quibus plebei se invicem afficiunt minus honorem lædunt quam similia verba inter personas nobilioris conditionis habita.

(B) *Ad personam offendentem*, ejusque dispositiones; si sit auctoritate prædita, major est offensa, quia de eâ magis curatur; si sit vilioris conditionis, facilius pro nihilo habetur, pariter si ex ira aut levitate nascatur, minus profecto gravis est quam si ex odio, invidia aut contemptu.

(C) *Ad effectum inde secutus*; videlicet majus est peccatum, si fiat coram multis personis, quæ ex hoc scandalum accipiunt; pariter si praevideatur inde nascituras esse rixas, inimicitias ac contentiones.

400. Corollaria. (A) *Irrisio* est peccatum ejusdem speciei ac contumelia; proinde de ejus gravitate idem dicendum est. Facilius tamen a peccato excusatur jocandi

¹ *Valt.* V, 32. — ² *1^a Thim.* II, 10. — ³ *Philip.*, 11,3.

urbanum genus, si fiat p(er) modum honesta. recreationis, inter amicos qui rem plane intelligunt. Attamen, etiam in his circumstantiis, sobrie ac prudenter, nec diutius adhibeatur, ne forte is de quo agitur, nimis contristetur aut ad iram provocetur

(B) Aliquando *convicium* et *exprobratio* non solum a peccato excusantur, sed laudabilia sunt, quando videlicet caute et moderate a superioribus aut amicis fiunt ex intentione subditum vel fratrem corripiendi. Tunc autem reelâ intentione fiant, quando gravis adest ratio, et quidem eo modo quo intelligi possit non ex irâ aut passione, sed ex animo corripiendi ac delinquentem emendandi, ea proferri.

§ IV. DE LÆSIONE VERITATIS.

Non solum vitari debet contumelia, quâ læditur honor, sed etiam *mendacium*, quod veritati opponitur, et illud præsertim quod coram tribunali a testibus profertur, videlicet *falsum testimonium*.

I. De falso testimonio.

401. i° *Principium* Falsum testimonium est per se grave peccatum contra justitiam.

(A) Directe enim prohibetur oétavo Decalogi præcepto : “ Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium 1 hinc falsum testimonium recensetur inter sex peccata quæ odit Dominus 2; et falsus testis ut valde proximo obnoxius exhibetur J : “ Jaculum et gladius, et s igitta acula, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium ”.

402. (B) Revera falsum testimonium, juxta S. *Thomam* 4, triplicem habet deformitatem : (a) *experjurio*, quia testes non a limitantur nisi *jurati*. ideoque religionem offendunt, juramentum violandos, et ex hoc capite semper graviter peccant ; (b) *ex violatione justitue*; qui enim legitime coram magistralibus interrogatur, non solum ex obediçnâ

j *Prov.*, XXV, 18.

1 A . 1 /io u k . 2 . p . q . 7 ° > . < . 4 .

6 Hodie tamen in quibusdam regionibus non amplius exigitur juramentum.

legali, sed etiam ex justitiâ commutativâ, ad veritatem dicendam tenetur, cum secus possit esse causa injusta cur innocens condemnetur; et ex hoc capite peccatum est grave ex genere suo, contra justitiam, et ad restitutionem obligat, quoties causa efficax damni fuerit, ex principiis infra exponendis de injusto damnificatore; (c) *ex ipso mendacio*; negatio enim debitae veritatis est peccatum contra veracitatem, et quidem perniciosum, quod proinde mortale erit, si materia sit gravis. — Merito igitur jus canonicum hujusmodi delictum his reprobatur verbis : “ Falsidicus testis tribus personis est obnoxius : primum *Deo*, cujus praesentiam contemnit; deinde *judici*, quem mentiendo fallit; postremo *innocenti*, quem falso testimonio laedit l ”.

403. 2° Corollaria. (A) Per accidens falsum testimonium potest esse veniale peccatum : (a) *ex levitate materia*, si leve tantum proximo inferatur nocumentum, et aliunde non exigatur juramentum; quod tamen raro in re judiciali occurrit; (b) *ex defeHu sufficientis advertentia*; cautus quidem esse debet testis, atque serio cogitare antequam testimonium reddat, cum agatur de re omnino gravi; nec debet pro certo asserere id de quo certus non est, sed dubium debet sub dubio proferre. “ Sed quia contingit ex labilitate humanæ memorise quod reputat se homo quandoque certum esse de eo quod falsum est, si aliquis cum debita sollicitudine recogitans, æsiimet se certum esse de eo quod falsum est, non peccat mortaliter, hoc asserens : quia non dicit falsum testimonium per se et ex intentione, sed per accidens contra id quod intendit’

(B) Qui scienter et volenter falsum testimonium protulit, efficaciter ad innocentis condemnationem cooperando, ex justitia tenetur damnum illatum reparare, cum pan aut majori³ suo incommodo, etiam cum retraélatione testimonii prolati, si id necessarium sit et efficax. — De illo autem qui inculpabiliter erravit, aut saltem ad damnum inferendum *effiuaciter* non cooperavit, — quia v. g. aliorum testimonio jam dato res ut finita haberi poterat, judicandum est secundum principia infra exponenda ubi de *Restitutione*

r'

‘ *Decretal.*, lib. V, tit. XX, c. 1, p. 816-817 ed. Friedberg. — Cfr *Cod. p. gal.*, a. 316-366; *Supplent.*, p. 71

’ 0’. *Thom.y* 1. c. ad 1.

‡ Si proprium damnum esset *longe* majus, a restitutione aut retractione in quibusdam circumstantiis excusari posset, ut infra exponetur.

II. De Mendacio.

404. *Prænotandum.* Mendacium est locutio contra mentem, cum fallendi voluntate, verbis aut aliis signis expressa. Si fiat solâ nugandi *zTxasix*, *jocosum* dicitur; si in propriam vel alienam utilitatem, vocatur *officiosum*; quando vero profertur ad damnum alicui injuste inferendum, *perniciosum* nuncupatur. — Ad mendacium revocantur *simulatio*, quâ faélo vel signo externo proximus in errorem inducitur; necnon *hypocrisis*, quæ externâ virtutis specie internam improbitatem tegit *yjaflintia*, quâ quis scipsum vel suos laudando veritatis limites prætergreditur; *adulatio*, quæ alterum ultra veritatis limites extollit, animo blandiendi.

Cum de essentia ac intrinsecâ mendacii malitiâ variæ fuerint opiniones, rem *historice* exponemus, prædicas *conclusiones* inde deduéturi.

i° *Exponitur doctrina communis de intrinsecâ mendacii malitiâ.*

405. (A) *Doctrina S. Augustini.* Ante Augustinum, Patres mendacium ut christianæ veracitati contrarium modo generali reprobarunt³; pauci tamen, ut *Clemens Alex.*, *Origenes*, *S. Chrysostomus* et *S. Hilarius* docuerant in casu necessitatis, ad maximum damnum avertendum, licere uti mendacio quemadmodum *medicamento*; et hoc sensu intelli-

* 5. **Augustinus**, De Mendacio lib. unus; Contra Mendacium lib. unus; **Migne**, P. L., XL, 487-48; X **Thmnat**, 2. 2., q. 110-111; **essius**, lib. II, cap. 17, dub. 6; **J. Barnesitts**, O. S. B., Dissertatio contra æquivocationes, Parisiis, 1625; **Th. Raynatddus**, S. J., De æquivocatione et mentali restritflione, inter ejus opera, Lug<luni, 1565, t. XIV, p. 71, 232; **L. T/toinassin**, *Vx^w.é* de la Véiité et du Mensonge, Paris, 1691; 0'. **Alfihons**, n. 151-171; **Camète**, n. 92, -960; **Holgeni**, ap. **Melanges théologiques de Liège**, 4e sé»ie, 1850 18,1, p. 406-413; Examen de l'opinion de Bolgeni, ap. **Mélanges**, 6e série, 1852-53, p. 410-462; **Il'adê/aerl**, Dissertation morale sur la malice du mensonge, Tournai, 1884; **F. Bouillier**, Questions de Morale pratique, l'avis, 1889, p. 249-^9; **Ami du Clergé**, XVI 11, 1896, p. 561-572; **Dubois**, Une Théorie du mensonge, ap. **Science catholique**, sept. 1897; Etude sur la malice intrinsèque du mensonge, par un prof, de Théologie, Paris, 1899; mensonge proprement dit, par un Prof, de l'héol. Paris, 1903

* Quorum doctrinam præclare exponit **/homassm**, op. cit., p. 7S"lO7» 129-189.

gebant quædam facia in utroque Testamento relata
 | l'ac de re interrogatus, A'. *Augustinus* suam doélrinam ex-
 posuit in duplici opere, *De Mendacio* (circa annum 365), et
Contra Mendacium (circa an. 420); in utroque aperte docet,
 — non quidem ut doctrinam catholicam, sed ut opinionem
 • cui firmiter adhæret, — omne mendacium esse peccatum,
 nec unquam mentiendum esse : (a) non pro cujuscumque
 salute temporali, cum vita animæ potior sit vita corporali²;
 (b) nec ad servandam pudicitiam aut stuprum vitandum,
 cum puritas animæ corporis integritati præstet³; (c) neque
 pro æternâ alterius salute : sicut enim, in salutis æternæ
 periculo, non licet homini subvenire per stuprum, ita nec
 per mendacium, quod vere peccatum est^{*}, proinde non licet
 carceris custodes decipere, ad baptizandum hominem; nec
 possunt catholici falso se Priscillianistas dicere, ut horum
 secreta cognoscant⁵.

406. Cum vero non pauci textus Scripturarum ab adversariis
 opponerentur ad mendacium propugnandum, triplici modo hos
 esse exponendos tradidit : (a) ostendatur facta allegata, si rite intelli-
 gantur, non esse mendacia : ita ratio agendi Jacob, qui patrem
 fallere videtur, non est mendacium, sed mysterium⁶; (b) si vero sint
 mendacia, non sunt imitanda; (c. aut de his saltem rebus quæ ad
 doélrinam religionis pertinent, nullo modo est mentiendum⁷.

De æquivocatione ac mentali restrictione prorsus tacet, easque
 toto arguendi modo excludere videtur.

Rationes vero cur, juxta Augustinum, omnino et semper, illi-
 cita sint mendacia, sunt : a) *Scripturarum* auCioritas, præsertim
 Apostoli dicentis⁸ : “ Deponentes mendacium, loquimini veritatem
 unusquisque cum proximo suo, quia sumus invicem membra ubi
 vox *proximus* omnes, etiam hæreticos, designat⁹; (b) intrinseca ma-
 litia mendacii quod non minus malum est quod adulterium “j.
 (c) prava consecraria inde sequenda; siquidem mentienti in uno,
 fides non habetur in aliis

Cum tamen noverit quosdam esse defensores mendacii, ait

^{*} Testimonia vide ap. *Thomassin*, 1. c., et *T. Raynaud* !.. op. cit.,
 P. «43-H9.

Ap *Afigne*, XL, 494, 541-545.— ³ Ibid., 4.)<-497. — ⁴ Ibid., 546-547.

⁵ Liber *.outra Mendacium* directe scriptus fuit ut catholicos deicio-
 ret ab adhibendo mendacio ad detegendos la'cntes Priscillianistas. —
Migre, 1. c., p. 517.

⁶ Ibid., 533. — ⁷ Ibid., 535. — ⁸ *Ephes.* IV 5. — ⁹ Ap. *Migne*, 1. c
 p. 527. — ” Ibid., 527-528 et passim — ^{**} Ibid., 523.

“Saltem in Dei cultu concedant non esse mentiendum... de cæteris mendaciorum generibus eligat sibi quod putat esse mitissimum atque innocentissimum mentiendi genus, cui placet esse mentiendum¹”.

407. (B) *Docirina S. Thomee*. Opinionem S. Augustini amplexi sunt plerique Patres, paucis tamen exceptis, qui, cum *Cassiano*-, tenuerunt mendacium adhiberi posse quasi eileborum, in casu necessitatis, ad imminens malum aver-tendum. Augustinianam doctrinam expolivit S. Thomas, (a) conditiones definiendo ad mendacium proprie dictum requisitas : “ Si ergo ista tria concurrant, scilicet quod falsum sit id quod enuntiatur, et quod adsit voluntas fal-sum enuntiandi, et iterum intentio fallendi; tunc est falsitas materialiter, quia falsum dicitur, — et formaliter propter voluntatem falsum dicendi, — et effective propter volunta-tem falsitatem imprimendis”, (b) Postea statuit omne mendacium esse peccatum, quia est secundum se malum : est enim contra naturam quod aliquis voce significet id quod non habet in mente⁴. (c) Peccatum est grave, quando mendacium versatur circa res divinas, id est fidem aut reli-gionem, vel grave damnum inferat proximo; — veniale est autem, si leve nocumentum inferatur, aut si mendacium sit officiosum aut jocosum⁵.

408. (C) *Theoria moralistarum de irepivocatione et rest/iffior mentali*. Hucusque nil de æquivocatione aut restriélione menta | ditffum fuerat; mox tamen theologi intellexerunt in quibusdam cir-cumstantiis, ad majus vitandum malum, veritatem sub *ecquivocatto-nis* specie occultari posse. Quod, jam antea implicite propositum, magis direéte exposuerunt ac propugnauerunt *Lessius* et *Parsonius*

¹ Ibid., 544.

² Itaque taliter de mendacio sentiendum, atque ita eo utendum est. quasi natura ei insit ellebori; quod si imminente exitiali morbo sum-ptum fuerit, hoc salubre, ceterum absque summi discriminis necessitate perceptum præsentis exitii est... Quando igitur grave aliquod immi-net de veritatis confessione discrimen, tunc mendaciorum sunt reci-pienda perfugia, ita tamen ut reatu humilis conscientia salubriter mordeamur”. (Collât. XVII, cap. 17, ap. *Migne*, XLIX, 1063-1063’.

³ X. *Thom.*, 2. 2., q. 110, a. 1. Addit tamen intentionem fallendi non pertinere ad essentiam mendacii, sed ad quamdam ejus perfeAionem.

⁴ Ibid., a. 4. — ⁵ Ibid., a. 3.

* *Lessius*, in libro de Antichristo, § 31; de Justitia. lib. II, cap. 11, dub. 20, et cap. 42, dub. 9, necnon cap. 47, dub. 6; *Parsonius*, Tr. de Æquivocatione.

horum autem sententiam impugnaverunt *J. Barnesitis* et *Thomas-sinus*¹. cit.); Lessii dodrinani vindicare totis viribus conatus est 771. *Raynaudus*, op. cit.; et, quamvis nonnulli theologi, ut *Caramue*Λ eandem tanquam valde periculosam habuerint, hæc tamen in scholis communis evasit.

Longius tamen hac in re progressi sunt quidam theologi, quorum propositiones ut scandalosas et in praxi perniciosas damnavit *Innoc. A'.*, 2 mart. 1679 (n. 24-28) :

24. “ Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. “ Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.

26. “Si quis, vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causâ, sive quocumque alio fine, *junl* se non fecisse aliquid, quod revera fecit, *intelligendo intra se aliquid quod nonfecit, vel aliam viam ab câ in qu& fecit, vel quodvis aliud additum verum*, revera non mentitur, nec est perjurus³.

27. “ Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis adum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, et studiosa.

28. “Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restiitione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respedu ad intentionem exigentis : quia non tenetur fateri crimen occultum ”.

409. His excessibus sepositis, sic hodie proponitur theoria de æquivocatione ac restrictione mentali. *Æquivocatio* est verbum aliudve signum quod, ex naturâ suâ et communi hominum usu, non ad *unum* significandum determinatur, sed plura significare potest³. *Restrictio mentalis* est adus mentis, quo verba loquentis per aliquid quod mente retinetur, ad alium sensum quam naturalem et obvium determinantur, si sensus loquentis nullo modo percipi potest, restrictio est/w/τ aut *stricte mentalis* si vero ex contextu

¹ Theologia Fundamentalis, Francofurti, 1652, Fundam. LXII p. 639.

³ Ex quo patet hanc et sequentes propositiones damnari eo quod in his agitur de restrictione *fure mentali*, quæ intelligi non possit etiam a prudenti viro, et quidem *juramento* firmata.

³ Ita quando Christus dixit : “ Lazarus amicus noster *dormit* (*Joa. XI, 11*), hæc verba de *somno* aut de *moi te* intelligi poterant.

⁴ Ita si interroganti “ num Romam videris ”, respondeas *affirmative*, subintelligens *in ftiflurli*.

vel ex adjunētis intelligi potest, restritio dicitur *late, mentalis I.*

Jamvero, ad legitimum æquivocationis aut restrictionis mentalis usum, duæ conditiones simul requiruntur : a) ut *verus sensus* ex contextu vel ex adjunCtis a viro prudente *detegipossit*; (b) ut adsit *causa proportionate gravis*; nam, cum deceptio sit quoddam malum, non licet absque ratione alteri præbere occasionem deceptionis; aliunde quo proximior est hæc occasio, et quo gravior est error cui alter exponitur, eo major requiritur causa.

2° *Recentiorum theoria de mendacio exponitur.*

410. Hæc tamen theoria de mentali restrictione minime placuit multis recentibus philosophis, qui contenderunt, eà admissa, jam neminem certum esse in quamnam partem verba alterius debeant accipi; cum aliunde non desint casus in quibus falsum dicere necesscsit, ad majus malum vitandum, rigorem augustiauæ theoriae mitigare ac humanæ debilitati accommodare nisi sunt. Dicunt scilicet illicitum esse mendacium *proprie diElum*, quod *juri aut bono aliorum repugnat*; in casu autem necessitatis licere *falsiloquium {fausseté}*, quo falsum enuntiatur quidem, sed solum quando veritas aliis non debetur, et aliunde hi nullum patiuntur damnum ex assertione falsi. Ita praesertim *Grotius* et *Pufendorf*¹ Quibus assenserunt plerique Protestantes theologi³, non pauci Rationalistæ, ac quidam Catholici⁴. — Mendacium *proprie diélum* est quidem semper illicitum, aiunt, quia violat jus quod quis habet ad veritatem cognoscendam;

¹ Si quis de *secreto* interrogatus quod celare debet, respondeat *nescio*.

² *Grotius*, De jure belli ac pacis, lib. III, c. 1, § 10-21; *Pufendorf*, De jure nat., l. IV, c. 1.

³ Ita inter alios *Taylor, Milton, Paley, JohnsOn* quos citat *Wemyss*; Apologia pro vitâ suâ, 5. ed., Appendix, p. 378-384; *de liette*, Christi. Sittenlehre, 111, 126; *Martensen*, Die christl. Ethik, 1879, l. II, p. 245 sq.; *Dörmann*, Christian Ethics, New York, 1887, p. 489-492; *A. Smyth*, New York, 1892, p. 392-400.

⁴ *Dotyeni*, Il possesso, c. 48 ; auClor artic. ap. *Mélanes theol*, l. c. ; *Piat*, in Append. IV ad Theolog. Moralem autflor *Van de Vetden*, Tornaci, 1875, t. I, p. 524-533; *Dubois*, l. c. ; auctor opusculi *Elude sur la malice intrinsèque du Men^onye*; *Fonse/ive*, Elements de Philosophie, t. 11, p. 475.

sed falsiloquium jus proximi non lædit, cum ex hypothesi veritas ei non debeatur; sine ratione tamen adhiberi nequit, cum sermo ad verum dicendum ex se institutus fuerit.

3° *Conclusiones ex hac controversia deducenda.*

411. (A) Mendacium proprie dictum, seu negatio debitæ veritatis, est intrinsece malum et peccatum per se grave.

(a) Quoties enim veritas alicui debetur sive ex iustitia, sive ex obedientiâ, caritate aut aliâ virtute, proximus per mendacium veritate privatur ad quam *jus* habet, ideoque damnum incurrit ex naturâ suâ grave; nam veritas est bonum essenziale intellectu, sicut virtus est bonum voluntatis; et si quis decipiatur in re gravi, eo ipso grave nocumentum patitur. — Insuper, admissa mendacii liccitate, jam vitæ socialis securitas subvertitur; hæc enim in mutuâ fiducia consistit; jamvero si, quando veritas proximo debetur, falsum dicere licet, fiducia evanescit et suspensiones undique securitatem perturbant.

(b) Merito igitur *Scriptura* mendacium prohibet ac reprehendit: “Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum 1”; — “Perdes omnes qui loquuntur mendacium 2”; — “Verbum mendax justus detestabitur 3”; — “Noli arare mendacium adversus fratrem tuum, neque in amicum similiter facias; noli velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona 4”; — “Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo- quoniam sumus invicem membra 5”.

412. Hinc quando quis *ex officio* veritatem annuntiare tenetur, ut prædicator Evangelii; aut *legitime* a superioribus aut iudicibus⁶ interrogatur; vel si agitur de patStis aut contractibus ineundis, — æquivocationibus aut falsiloquio, quibus proximus in errorem induci possit, nunquam uti licet.

* *Levit.*, XIX, 11. — ³ *Es.* V, 7.
13-14. — ^s *Ephes.*, IV, 25.

XIII, §. — ^c *Eccli.*, VU,

⁶ In quibusdam regionibus, qui de crimine accusatur, legaliter potest sese declarare *reum* vel *non (to plead guilty or not guilty)*; </uo casu non tenetur crimen a se commissum confiteri, sed expetflare potest donec *judicialiter* ut reus probetur; si vero ut *testis* velit in propria causa comparere (*in th. witness-box*, ut aiunt) veritatem manifestare tenetur.

413. (B) Etiam quando veritas non debetur proximo, regula generalis est illicitum esse falsiloquium, extra necessitatis casum.

Nam, cum error sit malum intellectus, non licet proximum in errorem inducere, nisi gravis necessitas id excuset. — Præterea, cum sermo secundum naturam sit mentis expressio, qui deliberate et absque gravi ratione aliquid falsi asserit, contra naturalem rerum ordinem ac propriam dignitatem voluntarie agit.

414. (C) In casu autem necessitatis, quando grave damnum, sive temporale sive spirituale, ex aperta veritatis declaratione prævidetur oriturum, *his verbis aut signis uti licet quæ proximum in errorem inducant, si damnum aliter averti nequeat*. Hic autem loquendi modus a theologis communiter restrictio mentalis dicitur, a modernis falsiloquium (*fausseté*), aut psychologikum mendacium *

(a) Etenim, in hoc casu, non directe intenditur proximi deceptio, sed bonus effectus qui ex deceptione sequitur, videlicet sui vel aliorum legitima defensio; aliunde proximus in casu jus non habet ad veritatem cognoscendam, et error accidentalis, qui in ejus mente causatur, minus est malum quam illud quod ex manifestatione veritatis sequeretur; præterea ideo decipitur proximus, quia non attendit omnibus *adjunctis*. Proinde hic agitur de aucti in se bono, videlicet de proximi salute temporali vel spirituali, ex quo

Parum igitur sibi consistunt qui ex una parte **moderatum usum** restrictionis mentalis improbant, et ex altera falsiloquium in multis casibus approbant; **alimmm** quidem æquivocationum meti oportet vituperent, sed **usum** non condemnent, nisi, cum Augustino et Kautio, omnem prorsus excludant falsi assertionem. Nec pariter sibi consistunt theologici qui asserere non dubitant, etiam in casu necessitatis, intrinsece illicitum esse quodlibet falsiloquium, et aliunde usum permittunt quarundam restrictionum quæ ab omnibus probis, theologiarum distinctionum insciis, ut mendacia aut falsiloquia habentur. Quare **Genuot** an (n. 416) : * Non est enim incommodum si rudes **mendacia** **hii ita** appellant quæ a Theologis communius **retrifliones late menta-** 4» vorentur”. — Jaimero hodie non solum rudes, sed multi ex his qui cæteroquin doctissimi, restrictiones mentales non intelligunt, sed eas abhorrent, ut eo statim extorrum scriptis, tum ex eorum publicis concionibus; si igitur vox **Jal.dloquium** eis magis placeat, non est de ipso **nomine** disputandum.

tamen prævidetur malus effectus, error scilicet in mente alterius causatus.

415. (b) Oportet sane ut præsto sit omnibus præticum medium quo secreta, aliunde necessaria aut valde utilia, ab importuno et injusto investigatore licite tueri valeant; atqui, nisi, in casu necessitatis, æquivocationibus aut falsiloquio uti liceat, nullum erit hujusmodi medium; silentium enim veritatem prodet, et magnum afferet damnum; nam manifestatio secreti æque perniciosa est humano commercio quam ipsum mendacium, ut ait O'. *Alphonsus*, n. 152. Jam vero nemo in eâ conditione versari debet ut, quidquid eligat, peccet; ergo legitimum esse debet medium ad importunos arcendos, cos in errorem inducendo.

Rem exemplis declaremus: si quis innocens ab injustis aggressoribus quæritur, qui eum occidere volunt, et nullo alio modo salvari possit quam injustos persecutores decipiendo, nonne licet eos decipere? In hoc casu, si aëlu innocentem aggredierentur, eos vi repellere liceret, etiam mortem infligendo; nonne minus est malum eos in errorem accidentalem inducere? — Pariter medicus prævidet quemdam ægrotum morituum esse, nisi hic decipiatur; advocatus, judex, confessarius aliique ad secretum servandum *ex officio* obligati, prævident secretum sibi commissum solo silentio servari non posse, ideoque dicunt, “ nescio ”, aut “ is de quo interrogas minime tale scelus patravit ”; nonne in hoc casu de ipsâ societate magis merentur quam si tacendo secretum manifestassent?

416. Et sane, quando his limitibus circumscribitur usus æquivocationis aut falsiloquii, minime periclitatur socialis securitas; non enim proximus fallitur, nisi quando injuste veritatem inquit, et sibi metipsi errorem, in quem cadit, tribuere debet.

Hoc quidem admittunt plerique theologi quoad restrictionem mentalem, sed communiter asserunt falsiloquium *divina veritati* adversari, proindeque intrinsece illicitum esse, etiam in casu necessitatis.

Respondetur, falsiloquium non magis opponi Dei veritati quam homicidium supremo ejus dominio; jamvero, in casu necessitatis, ad sui vel aliorum defensionem, permit-

’ Nil diximus de illis loquendi modis quibus *urbane* tegitur veritas, v. g. dominus domi non est, ut significetur eum, quamvis præsentem, nullum excipere velle aut posse; hæc et alia similia facile intelliguntur nec ut mendacia haberi possunt.

titur homicidium indirecte volitum, quin tali actione jus Dei violetur; cur non permetteretur, pariter in casu necessitatis, veritatis negatio (sive mentalis restrictio vocetur, sive falsiloquium), in sui vel aliorum defensionem? Tunc enim minime læditur divina veracitas, quæ intacta manet, sed solum tacetur aut negatur veritas particularis, cujus cognitio vere nociva esset.

417. Notanda pro praxi. (a) Quæcumque seligatur opinio, *vtritis amor* omnibus, præsertim junioribus; sedulo et indesinenter inculcetur; quando dicitur levia mendacia esse venialia peccata, simul clare et explicite doceatur turpe esse mentiri et viro honorabili indignum, atque omni laude dignos esse qui candide et aperte juxta mentem loquuntur etiamsi non pauca exinde patiantur incommoda. Magistri igitur benigne excipiant pueros qui culpas suas ingenue fatentur, et plerumque eis veniam concedant, aut saltem poenam eisdem inhiatam misericorditer mitigent; e contra striete eos puniant qui deliberate mendacio et hypocrisi utuntur ad culpas suas tegendas.

(b) Si quis, in casu necessitatis, ad æquivocationes aut falsiloquia recurrere cogatur, eis non utatur nisi ex causâ proportionate gravi, et quando nullo alio modo damnum proprium aut alienum averti potest.

§ V. 1JE VIOLATIONE SECRETI.²

Agemus : 1° de notione secreti; 2° de ejus obligatione; 3° de causis a revelatione secreti excusantibus; 4° de consiliis inde deducendis.

¹ Nec facile quis sibi persuadeat malum imminens alio modo averti non posse. Ad rem *licntson*, Causeries de Moiale pratique, Paris, 1899, p. 134 : “ Il y a dans la vie de ces situations angoissantes où l'on se demande si dissimuler la vérité n'est pas un devoir de miséricorde. Là encore, prenons bien garde. Sans doute la douleur vent être ménagée, la faiblesse aussi. Mais avec du tact, de la bonté, une vive sympathie, il n'y a guère de choses qu'on ne puisse graduellement dire telles qu'elles sont — Cfr. *Montaigne*, Essais, liv. II, XVII.

* *Ltigo*, disp. XIV, n. 135-151; Arj-wz/j, hb. II, cap. 2, n. 51-62; *Sf>o>er-Ilie>banni*, Tr. V, n. 673-674; *Elbcl-Hierbiiitni*, P. IV, n. 387-392; *S. Alphons*, n. 970-971; *Carrihe*, n. 964-976; *Lehntk.*, n. 1196-1199; *Haine*, q. 170-175; *Notdin*, n. 655-661.

418 I. Not 0 secreti. Secretum est *res, hticusqm publici juris non facia, quie occulta servari debet*. — Triplex esse potest : (a) *naturale*, quod ex ipsâ natura rei custodiri debet, eo quod res manifestari nequit sine damno proximi; v. g. si noveris ubi recondita sit pecunia aliena quam furari intendunt latrones, lege naturali, absque ullo promisso, id manifestare prohibetur; (b) *promissimi*, quando quis explicitè promittit silentium servare de re occultâ quam antea cognoscebat; v. g. si quis, *post* auditum secretum, sponte aut ex amici petitione, dicat : tibi promitto rem alto silentio-premere; (c) *commissum*, cum res alicui non revelatur nisi sub promissione *expressâ* vel *tacitâ* servandi secretum; *expressâ*, si dicatur : hanc rem non tibi manifestabo nisi sub conditione quod de câ sileas; *tacitâ*, quando res occulta committitur alicui qui *ex officio*, vi muneris quod gerit, aut speciali *propinquitatis* vel *amicitiis* titulo rem secretam servare tenetur; ita medici, advocati, sacerdotes, parentes et amici alique, quibus non manifestatur res occulta nisi quia supponitur eam fideliter esse custodiendam. — Quando peccatum sub sigillo *confessionis* declaratur, *sacramentale* dicitur.

419. 11. De obligatione secreti. *Principium ium* : Qui secretum naturale aut commissum sine causa violant, contra justitiam peccatum committunt, et quidem grave ex genere suo.

(A) Quoad secretum *naturale*, patet; nam, ex definitione superius data, illud violari nequit quin damnum proximo inferatur in bonis corporis, animi aut fortunæ; ideoque tale secretum sine causa manifestare idem est ac proximi damno injuste cooperari. — Gravitas autem peccati pendet a gravitate damni quod prævidetur aut praevideri potest.

(B) Secretum *commissum* striétius etiam ex justitiâ obligat; nam, in hoc casu, adest verus contractus, explicitus vel implicitus, vi cuius secretum audiens sese obligat ad illud inviolabiliter servandum; si igitur illud sine ratione manifestat, *proximo* et *societati* nocet : (a) *proximo*, quia violat jus striétum quod hic habet ut servetur secretum quod revelatum non fuit nisi sub conditione illud fidei'

custodiendi'; (b) *societati*; nam bonum commune postulat ut omnes tuto consilium vel auxilium quaerant ab iis qui *ex officio* vel *specialis amicitia* titulo illud præbere valent; atqui hac utilitate privarentur homines, si secretum commissum absque gravi causa manifestari posset; quis enim confidenter medicum, advocatum, sacerdotem adiret, eique secreta panderet, quorum manifestatio ipsi nocere potest, nisi certus esset eadem inviolabiliter custodiri?

420 *Principium 2um* : Secretum mere promissum sine causa violantes contra iustitiam aut fidelitatem peccant, secundum promittentis intentionem.

Oui enim aliquid promittit, dupliciter sese ligare potest : ex *iustitia* quidem, si explicita declaratione, aut implicite, ex variis adjunctis, suam intentionem ita se obligandi manifestet; ex *fidelitate*, si talem obligationem suscipere nolit, sed solum intendat factis verba confirmare. In priori casu, promissio per se sub gravi obligat, dummodo materia sit gravis; in posteriori, sub levi tantum ligat. Notandum est tamen honorabili viro indignum esse hæc promissa absque ratione violare².

Dixi *mere promissum*, quia haud raro evenit ut secretum promissum sit simul *naturale*, quia sine damno revelari nequit; tunc ex iustitiâ obligat, juxta superius dicta.

421. III. De causis excusantibus a revelatione secreti. Eo majores esse debent quo strictior est obligatio illud servandi; hæc autem a duobus pendet : (a) a *natura secreti*; nam ceteris, commissum secretum strictius obligat quam mere promissum; et illud quod est simul naturale et commissum strictius ligat quam mere naturale; (b) a *damno diato* : quo gravius et irreparabilius est damnum per manifestationem secreti illatum, eo major requiritur causa ad illud revelan-

² Hinc leges civiles severis afficiunt pœnis violatores secreti *professionalis*; cfr. *Coti. pen. i; aL.* art. 378; *Supp/em.*, p. 72

³ " Il ne saurait exister de société en effet, qui ne repose sur ce principe fermement établi ; que toute parole donnée est sacrée... Que penser d'un homme qui a plusieurs paroles », ou qui n'a pas de parole, car c'est tout un ? Il prodigue en vain sa parole d'honneur, elle n'a de valeur aux yeux de personne, l'eût-on imaginé un signe plus certain de déchéance morale ? " (*Marion*, Leçons de Morale, 11e éd., Paris, 1901, p. 269-270.)

dum. — Quibus positis, quatuor sunt causæ ex quibus legitime manifestari possit secretum¹ :

422. i° *Bonum publicum* societatis civilis aut ecclesiasticæ; cum enim obligatio secreti propter bonum publicum præcipue introducitur, ejus obligatio cessat quando bonum publicum secreti revelationem exigit, juxta illud: *salus reipublicat, suprema lex*. Sed agitur hic de bono publico *proportionate pravi*:² conferri debet damnum rei publicæ imminens cum damno ex ipsâ violatione secreti secuturum, et minus malum. omnibus sedulo perpensis, est eligendum. Ita si quis sub secreto, etiam commisso, noverit alterius propositum prodendi civitatem, nec aliter ejus executionem impedire valeat, illud auctoritati manifestare potest ac debet; non sufficit autem leve damnum, oriens scilicet ex eo quod aliquis reus impunitus manebit.

423.20 *Bonum illius qui secretum tradidit*: hic enim non censetur imitus, cum agatur de bono ipsius promovendo; ita si quis noverit alium nubere velle, etsi dirimente impedimento ligatum, nec aliter illud malum averti possit quam proprio sacerdoti impedimentum manifestando. Excipitur tamen casus secreti quod commissum est ratione *officii publici* (*De Matrim.* n. 200) : tunc enim publicum bonum postulat ut tale secretum custodiatur.

424.30 *Bonum tertii innocentis*, quando videlicet grave hujus damnum non potest alio modo averti; v. g. si noveris, etiam sub

¹ Nonnulli putaverunt nunquam revelari posse secretum, etiam ad amici vitam salvandam; quos præclare confutat *Fénelon*, in epistolâ, hucusque incognita, ad *!.. de Racy*, quam publici juris fecit *E. Levesque*, s. s., in periodico *Revue des Facultés Cathol. de l'Ouest*, avril 1902, p. 511-526; ex quâ hæc excerpimus : “ Le silence que vous garderiez et qui ferait périr votre *ami innocent* est contraire à l’humanité, à la charité chrétienne, à la bonne foi, et à la sûreté des hommes dans la société... Il est vrai que le secret qu’on vous a dit est une espèce de depositum... Ce n’est point un depositum île confiance sincère, mais un piège qui vous est dressé pour vous forcer à être complice d’un crime. Or la société, qui a tant d’intérêt à la conservation des autres deposits, et à la fidélité inviolable sur les autres secrets, a un intérêt capital que le depositum frauduleux d’un secret si criminel ne soit pas gardé, et que ce dépositaire trompeur soit confondu dans sa propre tromperie... Il est vrai que la fidélité sur le secret est une vertu, mais cette vertu est inférieure à l’humanité, à la charité, à l’ordre général de la société humaine. . Je ne voudrais pourtant pas que vous tournassiez le secret contre cet homme *injuste* de qui vous le tenez. Pour éviter cet inconvénient, ne dites à votre ami que ce qui est absolument nécessaire pour sauver sa vie. Ne le dites qu’à lui seul. Ne lui dites qu’en vous servant de tout le pouvoir que vous donne l’amitié et de tout celui qui vous est acquis pour le service singulier que vous lui rendez actuellement pour l’empêcher de se venger. ”

² H

secreto, insidias injuste parari l'ilio, nec aliter mors ejus impediri possit quam secretum revelando, id facere licet; caritas enim postulat ut grave damnum innocentis impediamus etiam cum damno nocentis. — Si vero de secreto *commisso* agatur, illud manifestare non licet, nisi damnum inferendum sit ab eo qui secretum commisit; nam, si in aliis circumstantiis revelaretur, bonum publicum laedi posset, ut supra expositum est; sed posito quod committens secretum velit ipse occidere aut vulnerare innocentem, jam fit injustus aggressor, et innocens moneri potest ut sibi caveat'.

425. 4° *Bonum proprium*, quando nempe qui secretum audivit non potest grave damnum fugere nisi secretum manifestando; non enim censetur se obligavisse cum tanto incommodo.

Res tamen difficilior evadit si quæstio sit de secreto commisso; v. g. Caius falso accusatur homicidii, cujus auctorem ex secreto commisso novit; potestne eum manifestare, ut propriæ vitæ parcat? — Affirmative respondetur si auctor criminis falso accusaverit eum cui commisit secretum: tunc enim est injustus aggressor. Si vero calumnia ex alio fonte proveniat, controvertitur; utraque opinio probabilis videtur; in praxi manifestari potest nomen rei, si hic prius moneatur ut fugâ sibi caveat: tunc enim hic conqueri nequit.

Quando autem bonum commune postulat ut res occulta omnino servetur, etiam cum maximo damno privato, — v. g. si secreti custodia ad Statûs vel exercitus securitatem necessaria sit, -- pro patria mori oportet potiusquam secretum prodere.

426. IV. Corollaria. *Qui sine legitima auctoritate et justâ causâ aliena secreta malitiose explorat aut extorquet, ex se graviter peccat contra justitiam.*

Quisque enim jus habet ad suum secretum: nihil enim magis homini proprium quam cordis arcana; atqui jus illud læditur quoties alius malitiose, id est per vim, dolum aut fraudem hæc secreta expiscari conatur. — Gravitas autem peccati pendet ab ipsâ gravitate rei occultæ quæ ita extorquetur.

Diélum est (a) *sine legitima auctoritate*; superiores enim, sive ecclesiastici sive civiles, aliquando secreta explorare possunt, et debent, ob bonum commune; ita Episcopi de ordinandis inquirunt utrum aliquid contra illos notum sit; ita pariter magistratus ex officio crimina etiam occulta detegere possunt ac debent.

(b) *Sine justâ causa*: nam, si ad avertendum grave damnum, liceat secretum manifestare, ex superius dictis, eo ipso illud explorare

' Id tamen in multis regionibus prohibetur iis qui r. r. *officio* secretum acceperunt; ita medicis vetitum est ne morbum contagiosum occultum revelent etiam propinquis.

licet: v. g. si quis valde probabiliter suspiraretur insidias sibi injuste parari, jus haberet rem investigandi, et secreta adversariorum consilia explorandi : hic est enim casus legitimæ defensionis.

427.2° Qui juste aut injuste aliena secreta detegit, eis *uti nequit in damnum proximi*; v. g. si quis *casu* alios colloquentes audiat de novo invento, adhuc occulto, hâc noti-
tiâ uti nequit in proprium commodum; secus enim injuriam
cis infert, quia jam non poterunt exclusivum obtinere pri-
vilegium ad quod jus habebant. A fortiori si, *injuste* alie-
nas litteras aperiendo, noveris aliquod vacare officium, non
potes illud petere cum damno alterius : sic enim privares
alium legitimâ spe idem adipiscendi.

428.30 Exinde intelligi datur quid dicendum sit de vio-
latione *secreti in litteris contenti*.

(A) *Per se* peccatum *grave* est litteras alienas aperire et
legere, sine consensu ejus ad quem scriptæ fuerunt. Sæpe
enim secreta, quorum nonnulla magni momenti esse possunt,
his epistolis continentur, v. g. res ad familiam, ad negotia
aut conscientiam speôlantes; proindeque sine licentia has
litteras legens, sese exponit periculo injuste cognoscendi
secretum magni momenti.

429.(B) *Leve* tamen erit peccatum : (a) si rationabiliter præsu-
matur in his epistolis ml inveniri nisi minoris momenti, v. g. si quis
jam noverit naturam rerum de quibus inter duos amicos traflari
solet; (b) si litteræ aperiuntur aut legantur ex levitate animi, aut sine
plena advertentia, «t leéiio interrumpatur statim ac animadvertitur
materiam esse gravem.

(C) *Nullum* autem erit peccatum; (a) si adsit consensus *expressus*,
aut *tacitus*, — qui tamen facile præsumi non debet, — v. g. si con-
juges aut amici soleant sibi invicem legendas tradere epistolas quas
a communi amico accipiunt; (b) si in quibusdam communitatibus
aut collegiis superiori liceat, e receptâ consuetudine vel regula, sub-
ditorum epistolas legere; tunc enim inferiores, consuetudinem aut
regulam accipiendo, tacitum consensum præbent; excipiuntur ta-
men litteræ ad *majores superiores* missæ aut ab eis ac-
ceptæ, necnon illæ in quibus *secreta conscientia* aperiuntur, a quibus legendis ab-
stinere debet superior; (c) si leéiio alicujus epistolæ necessaria sit
ad avertendum damnum reipublicæ, aut privatis impendens, secun-
dum superius diéta.

430 (D) Si litteræ projeélæ fuerint a domino, *ve\scienter* in publico
loco reliétæ, legi possunt sine injustitia, quia merito censetur juri
suo renuntiassse; secus autem, si id acciderit contra illius intentionem.

Quid vero, si dominus epistolam dilaceraverit ejusque fragment i projecerit? Non pauci theologi tenent eam legi posse absque injus- titia, quia iia agendo dominus juri suo renuntiavit'. Sed multo probabilius alii docent id non licere; litteras enim dilacerando, sa- tis significavit se nolle eas ab aliis legi, nec proinde juri suo renun- tiavit'.

Art. IV. De injuriis circa bona fortunæ, seu de furto 3.

431. Jus quod inest homini bona fortuna possidendi, dupliciter lædi potest : *damno injuste illato*, quo les proximi destruitur aut deterior efficitur; et *furto*, quo res aliena in- juste aufertur. De priori agemus ubi de *Restitutione*, con- ditiones definiendo ad actionem damnificativam requisitas ut detur reparationi locus; de *furto* nunc agendum est, duo præsertim exponendo : i° ejus naturam et gravitatem; 20 causas excusantes ab occupatione rei aliena..

§ I. De natura et gravitate furti.

- i° Notio et spei ies.
2° Principium generale de gravitate furti.
Divisio. I 30 Quænam materia sit gravis?
4° Speciatim de minutis furtis.

432. 1 Notio et variæ furti species. i° *Notio*. Fur- tum, si generice spectatur, est *acceptio rei alienee, domino rationabiliter invito* — Dicitur : (a) *Acceptio*, id est sive ablatio, sive etiam detentio *boni alieni*; nam, ut ait ò'. *Thomias*S, "detinere id quod alteri debetur, eamdem rationem nocumenti habet cum acceptione injustâ " ; quæ quidem

' *Layman*, lib. III , tr. 111, p. i, c. 4, n. 4; *Lugo*, d. XIV, n. 150; *log/er*, n. 38S.

'Λ. *Alpltons.*, lib. II, De peccatis, n. 70, cum aiufioribus ibi alle- gatis.

J X. *Thom.*, 2. 2., q. 66; *Soto*, lib. V, q. 3; *Logo*, disp. XVI; *Sayrus*, Jib. IX, cap. 15; *Iessius*, lib. 11, cap. 12; *Sparer tiieibauni*, Tr. V, n. 779-882; *Billuart*, cñiss. XI; N. *Alphons.*, n. 518-546; *Carrière*, t. III, n. 981-1020; *A/arres*, lib. II, cap. il, η. 158-190; /»·«//. />., Tr. VIII, n. 274-331; *I.ehmk*, n. 928 943; *Noldin*, n. 403 419.

4 Nonnulli addunt vocem *injusta*; sed iuve involvitur in v̄erbis i do- niino *rationabiliter invito* " ; alii addunt *occulta*, sed immerito, quia 4unc rapina dici nequiret species furti.

' 5. *Thorn.*, 2. 2., q. 66, a. 3.

acceptio fit cum animo rem sibi retinendi; si enim fieret animo eam domino mox reddendi aut tuto servandi, non esset furtum; et cum intentione re utendi ac fruendi; sic a *damnificatione* distinguitur, quâ bona alterius destruuntur absque ullo emolumento.

(a) *Domino rationabiliter invito*, et ex hoc capite furtum est vere injustum; si enim dominus non esset rationabiliter invitatus, v. g. si uxor a marito aliquot pecunias auferret, ne ludis aut comensationibus dissiparentur, nulla esset injustitia nec furtum.

433. 2° *Species*. Tres furti species *moraliter* distinguuntur: (a.) *furtum simpliciter*, videlicet *occulta* rei alienæ usurpatio, quatenus fit absente aut saltem nesciente domino; (b) *rapina*, id est *aperta* et *violenta* acceptio rei alienæ, praesente ac nolente domino; tunc enim furto nova additur malitia, *offensa* videlicet personæ possidenti illata, quæ in confessione declarari debet; (c) *sacrilegium*, si res ablata sit sacra, seu Deo dicata, quia nova malitia hic invenitur, nempe peccatum contra virtutem religionis; — putant quidem nonnulli sacrilegium esse omne furtum in loco sacro commissum, quin res ablata sit sacra; sed *probabilius*, cum Lugonel, negatur, nisi illa res ad ecclesiam aliquo modo pertineat, aut saltem sit sub ejus custodiâ tanquam depositum, commodatum, etc. — Aliæ quidem species a jurisperitis distinguuntur, sed moralem aelûs speciem non mutant².

434. II. *Principium generale de gravitatefurti*: Furtum est peccatum contra justitiam ex genere suo mortale.

A) *Primario* enim adversatur *justitiae*; supra (n. 74), probatum est jus dominii in bona externa a lege naturali dimanare, et tum individuo tum societati moraliter esse necessarium; atqui tale jus aperte violatur, quando res aliena auferitur domino rationabiliter invito; ergo...

(B) *Secundario* autem et consequenter *caritati* opponitur

-----
¹ *Lugo*, De Justitiâ, disp. XVI, n. 19; de Pœnit., XVI, n. 470.

* I'ro *Gallia*, Cod. pén, art. 379-409. — <^>uoad varios furandi modos {*chantage, vol à l'américaine, au poivrier, à la roulotte, au bonjour, à la carre, à Camitié, à l'esbrouffe*, etc.), vide *E. Nicolay*, Histoire des Croyances, superstitions, mœurs, usages et coutumes, Paris, 3e édit. t. III, p. 355-389.

quatenus proximo tristitiam affert, pacem turbat, rixas, contentiones et odia inducit; — necnon *bono connnunitatis* cum eo tendat ut concordiam inter cives, ad bonum societatis necessariam, destruat, et jurium securitatem labcfaféiet.

Merito igitur ab *aufioribus sacris* inter peccata recense-tur quæ a regno coelorum excludunt: “ Neque fures... ne-que rapaces regnum Dei possidebunt' ”.

435. Attamen illud peccatum *parvitatem materia* admittit; qui enim unum vel duo asses subripit, jus privatum graviter non offen-dit, nec pacem publicam mullum disturbat'. — Sed etiam *minuta furta* omnino reprobanda sunt ut quid probo viro indignum, tum quia ad majora ducunt, tum quia pravam animi inclinationem ostendunt.

III. Quænam materia sit gravis in furto?

436. Materia gravis esse potest duplici modo: (a) *in se* et absolute, quoad omnes, etiam divites; (b) *relative* ad con-ditionem vel dispositionem domini, cui res aufertur.

1° *In se et absolute* admitti debet quantitas gravis quæ sufficiat ad peccatum mortale; nam, ut ditSium est supra (n. 285), injuria ut gravis habenda est, non solum quando *singulis* graviter nocet, sed etiam quando *societati* grave nocumentum infert; atqui, nisi adesset materia absolute gravis, bonum publicum sæpe graviter læderetur, etiam quando bonum alicujus privati leve tantum pateretur dam-num; nam, ut reéte ait *Lugo* (n. 29), etiamsi furtum unius aurei non afferret magnum detrimentum homini valde di-viti, tamen magnum damnum *societati* causaret, eo quod, si tale furtum non prohiberetur sub gravi, multiplicarentur hujusmodi furta, ex quorum frequentia maximum detri-mentum divitibus in genere et toti societati induceretur; quod periculum vitari nequit, nisi graviter prohibendo sin-gula furta alicujus momenti.

Quænam autem sit illa materia *absolute grains*, determinari nequit nisi *moralis estimatione prudentum*, secundum \arias temporum ac

' 7 G-r., VI, 10.

' Mirum e-t sane homines esse qui minuta furta a famulis commissa vehementer reprehendant, et simul millia nummorum fraudibus subri-pere non dubitent! Utrumque malum est, sed secundum pejus : “ In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas” (Rom. II, 1).

locorum circumstantias : valor enini pecuniæ secundum varias regiones variaque tempora diversificatur. Jamvero hodie in plerisque *Europie* regionibus, summa *viginti vel triginta francorum* communiter reputatur materia absolute gravis; in *Statibus Ameriae Paederatis*, septem vel odo scutata. — Et hoc quidem pro *confessoriiis* statuitur; sed, in *concionibus* ad populum, non expedit rem ita definire, ne forte in pravum sensum id detorqueatur.

437. 20 Datur etiam materia *relative gravis*, ea scilicet quæ grave nocumentum afferat, *data conditione domini*; nam ad furtum constituendum, requiritur ut dominus sit rationabiliter invitus; jamvero dominus, data eâdem pecuniæ suinmâ, plus minusve rationabiliter erit invitus, prout plus minusve pecuniâ sublatâ indigebit, seu plus minusve pauper erit. — Principium autem communiter receptum est *eam materiam in furto censerî relative gravem, quæ respondet salario diurno*, seu pecuniæ quæ pro unâ die patrifamilias sufficit ad sui suæque familiæ sustentationem, imo opifici pro diurna suipius sustentatione. Et merito; nam grave nocumentum patitur qui injuste privatur summa ad diurnum cibum requisitâ.

¶ line respectu *opificis*, in *Europa*, duo vel quatuor vel quinque franci materiam relative gravem, secundum diversa loca, constituunt; in *America* unum scutum, vel duo; — respektu *pauperum*, in *Europa*, viginti. aut, si sunt *valde pauperes*, decem asses materia gravis esse possunt.

Pariter qui surripit ab operario *instrumentum*, sine quo laborare nequit, grave damnum infert graviterque peccat, etiamsi instrumentum *in se* modici pretii valeat, saltem (piando aliud instrumentum non potest tempore utili comparari : tunc enim privatur medio ad sustentationem lucrandam neces: ario.

438.30 Ut judicetur de gravitate furti attendendum est etiam ad *dispositionem* personæ læsæ; cum enim una conditionibus ad furtum necessariis, sit ut *dominus sit invitus*, furtum eo gravius vel levius erit quo dominus est magis vel minus invitus.

(a) Jamvero gencralim *conjux relate ad conjugem minus invitus* censetur quam relate ad alios, propter mutuum amorem quo se prosequuntur, et præsertim quamdam bonorum communitatem quæ inter cos existit; ideoque materia, ad peccatum mortale requisita, major est pro conjugibus quam pro extraneis; juxta S. *Alphonsnm* duplo major requiritur.

‘ Humo Apostolicus, Tr. X, n. 32.

Imo fieri potest ut surreptiones uxorum non sint furta, si merito praesumi possit viri licentia.

(b) Idem dicitur de *filiis familias relate ad parentes*, propter similem rationem. Pro praxi tamen notandum est aliquando juniores filios graviter peccare, etiam in furtis minutis, propter erroneam conscientiam, quia falso existimant hæc esse peccata gravia.

439. (c) *Relate ad famulos*, distinguendum est: si sibi approprient *alimenta communia*, quæ non caute custodiuntur, peccatum mortale non est, dummodo hæc ab ipsis famulis comedantur, ac proinde neque vendantur neque e domo educantur; ratio est quia domini non censentur graviter inviti. — Si vero surripiant res sedulo custoditas, pecuniam, vestes, vinum generosum, etc., quantitas, quæ ad peccatum mortale sufficit pro extraneis, gravis erit materia etiam pro famulis, quia relate ad hæc omnia dominus non est minus invitus pro his quam pro extraneis; imo, juxta communem æstimationem ac leges civiles, furtum hujusmodi gravius reputatur, utpote *fiducies abusus iabus de confidence*).

Famuli igitur hâc de re serio moneantur, præsertim si sint catholici ab acatholicis conducti, ne tali agendi ratione dedecus in religionem catholicam adducant.

IV. De minutis furtis quatenus coalescunt in gravem materiam.

440. Minuta furta, quæ per se non excedunt peccatum veniale, si moraliter uniantur, in gravem materiam coalescere possunt¹, quadruplici modo: — 1° Ratione *intentionis*, qui minuta committit furta, sive erga eandem personam sive erga diversas personas, cum intentione ad summam notabilem perveniendi, peccat graviter, quia eo ipso intendit grave damnum inferre sive determinatæ personæ, sive societati. — Graviter igitur peccat qui, cum intendat cen-

» Quod quidem deduci potest ex eo quod *Innocentius X*/, 2 mart. 1679. ut scandalosam ac in praxi periculosam damnaverit hanc propositionem (n. 38): “ Non tenetur quis sub pœnâ peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis”. (*Deming*. n. 1055.)

tum nummos a Titio furari, quo securius propositum exsequatur. iterum atque iterum duos vel tres nummos subripit; item qui falsis ponderibus utitur, quamvis singulis vicibus in parvâ materiâ defraudet; aut qui, sub ementito prætextu, magnam pecuniæ summam successive e variis personis emungit: tunc enim materia gravis de faélo intentionaliter aufertur.

Attamen qui intendit notabilem summam pluribus vicibus ab eadem personâ furari, *probabilius* non peccat mortaliter toties quoties aliquid parvum surripit, sed unum tantum peccatum mortale committit, eo scilicet instanti quo consilium furandi init, — nisi revocet intentionem prius conceptam, postcaque camdern renovet.

441. 2° Ratione *cumidaiionis*, qui levia furta jam pluries commisit, etiam sine intentione ad notabilem summam perveniendi, peccat mortaliter tempore quo animadvertit se tunc demum *materiam gravem compter*, dummodo sit *unio moralis* inter varia furta, et absit seria voluntas præcedentia furta reparandi : scienter enim ac volenter notabile damnum infligit. Unio autem moralis existit, quando furtula committuntur brevi temporis intervallo, v. g. infra bimenssem. Si vero magnum sit inter varia furta intervallum, v. g. sex menses, furtula, ex communi hominum æstimatione, non censentur moraliter uniri, nec proinde ex *hoc capite* grave furtum constituunt.

442. 30 Ratione *retentionis*, qui *sciens* ac *volens* retinet magnam quantitatem boni alieni, sive ab uno sive a pluribus injuste obtentam, peccat mortaliter, etiamsi nulla adsit unio moralis inter varia furtula, quia retentio rei alienæ in magnâ quantitate, non minus ac ipsa ablatio, magnum damnum individuis vel societati infert.

443. 40 Ratione *cooperationis*, qui *communi consilio vel concursu* simul vel successive, notabilem summam surripiunt, peccant mortaliter, quamvis singuli levem tantum materiam furentur; singuli enim consentiunt et cooperantur in totum damnum. Secus vero dicendum, si non adfuit mutua conspiratio aut mutuuum auxilium, sed singuli independenter ab invicem furati sunt, quamvis animadverterint damnum notabile eidem domino inferri. — Pariter si plures, non mutua conspiratione, sed *mutuo exemplo* permoti, levia furta commi-

serint, non peccant graviter contra justitiam, quamvis singuli peccent, forsitan graviter, contra caritatem, ratione *scandali*.

444. Corollarium : *Quanam requiratur materia in furtis minutis, ut fiat gravis?* Omnes concedunt requiri majorem quantitatem quam si simul et semel res magni pretii surriperetur; nam dominus in Ime casu non adeo damnum sentit, ideoque est minus invitus. Quænam autem sit illa *major quantitas*, nonnisi ex communi prudentium æstimatione determinari potest; juxta communio rem sententiam, si minuta furta contra eamdem personam committantur, materia est gravis, si *dimidiâ parte* excedat summam ad furtum grave communiter requisitam (v. g. si materia gravis habeatur 30 fr., 45 fr. requiruntur in hoc casu), si vero contra diversas personas committantur, materia gravis censetur, si sit duplo major (proinde 60 fr. in hâc hypothesi).

N. B. Etiam quando minuta furta non attingunt mortale peccatum, aliqua restitutio suadenda est, ne cæteroquin pœnkentes a minutis ad majora gradum faciant.

§ II. De causis ab occupatione rei alienæ EXCUSANTIBUS.

445. Cum furtum definiatur *injusta* rei a'ienæ acceptio, nulla causa proprie ab eo excusat; sed ab occupatione rei alienæ possunt esse causæ excusantes. Duæ sunt : *necessitas* et *occulta compensatio*.

I. De necessitate quatenus ab occupatione rei alienæ excusat.

446. *Principium ium* : Qui versatur in extrema vel quasi extrema necessitate, potest e bonis alienis tantum accipere quantum ipsi ad hanc necessitatem evadendam necessarium est, nisi tamen dominus in eadem necessitate versetur.

Declaretur. Extrema necessitas ea est in quâ desunt necessaria vitæ, vel periculum *certum* imminet amittendi bonum ordinis superioris (piam sunt bona fortunæ, v. g. integritatem membrorum, valetudinem, libertatem, pudicitiam. Quasi-extrema necessitas certificatur (piando (piis est in *valde probabili* periculo amittendi bonum superius, scilicet vitam, membrum piincipale, etc.

447. *Probat.* Secundum ordinem divinæ Providentiæ. res temporales primario institutæ sunt ad subvenien-

dum hominum necessitati, et ideo per rerum divisionem et appropriationem non impeditur quin hominis necessitati subveniendum sit ex hujusmodi rebus; jamvero si homo, in extremâ ve) quasi-extremâ necessitate constitutus, non posset sibi appropriare e rebus alienis tantum quantum requiritur ad hanc necessitatem evadendam, ordo divinae l'rovidentiæ frustraretur et lex humana praevaleret juri naturali ac divino; ergo. — Seu. aliis verbis, jus vitæ, membrorum ac libertatis potius est jure proprietatis; porro in conliétu jurium, minus majori cedere debet, ex diétis supra, n. 29.

Dicitur tamen * *nisi dominus sit in eAdem necessitate* ", quia tunc melior est conditio possidentis.

448. Corollaria. i° In extremâ aut quasi-extremâ necessitate, *pius inferre non licet quam quod necessarium est*; unde, si sufficiat solus usus rei, v. g. equi ad fugiendum, sclopeti ad vitæ defensionem, etc., remanet obligatio hæc restituendi, cessante necessitate.

449. 2. Si quis, in casu necessitatis, rem alienam aufert, et possidet bona vel spem ea possidendi, tenetur ad restitutionem, cessante ■ecessitate, etiamsi res consumpta vel destructa fuerit; nam nihil auferre poterat in hoc casu, nisi sub onere restitutionis, cum nihil aliud requiratur ut c præsentī necessitate exeat. — Si vero, tempore quo res ablata fuit, auferens neque aélu neque in spe habebat unde restitueret, *probabiliter* ad nihil tenetur postea, etiamsi dives fiat, quia rem fecit suam absque ullo restitutionis onere; attamen *valde decety* juxta omnes, ut summam æquivalentem reddat. Sed ut *probabiliorem* habemus sententiam quae asserit eum ad restitutionem teneri etiam in hoc casu; nam, vi principii generalis, plus auferre nequit quam quod necessarium est; porro, etiam in hoc casu, solo rei *usu* indigebat proindeque rem auferre non poterat, nisi eâ conditione ut eam redderet, statim ac fieri valet.

3" Quando pauper in extremâ necessitate versatur, *alius* potest rem alienam auferre ad sublevandam necessitatem hujus pauperis, dummodo ipse ex propriis ei subvenire non valeat : quod enim quis facere »1. test per se, per alium etiam facere potest.

45°. 4° *Controvertitur* num, in casu extremæ vel quasi-extremæ necessitatis, rem magni valoris subripere liceat. Alii affirmant, quia tunc omnia fiunt communia' ; alii negant, quia, etiam in rasu neces

» Illud principium, quod apud nonnullos theologos invenitur, non- ■iM cum **grano salis** accipi potest ; nam, ut diximus, in hoc casu non **omnia** evadunt **communia**, sed solum id quod requiritur ad vitam aut sanitatem servandam.

sitntis, nemo alteri succurrere tenetur cum tanto incommodo. — Putamus rem magni pretii (v. g. equum ad fugiendum) tunc quidem auferri posse, sed eâ lege ut reddatur statim ac id moraliter fieri valet : nam, ex unâ parte, vita aut membrorum integritas multo pretiosior est equo aut aliâ re hujusmodi, et ex alteiâ, solus hujus rei usus ex hypothesi necessarius est. f

4SI- 5. Pauper, qui in his casibus re aliqua indiget, *regulariter* eam petere <lebet a domino, si fieri potest, ut ita contentiones vitentur; si tamen eam aufert, sine ulla petitione, justitiam non lædit, cum jus habeat in rem, sed venialiter peccat, nisi aliqui ratione excusetur, legitimum modum non servando.

452. 6° *Controvertitur* utrum dives, qui extreme indigenti succurrere negligit, peccet solum contra caritatem, an etiam contra justitiam. Si vero vi aut minis pauperem impediat ab illâ re sumendâ, certo justitiam lædit, cum obstat juri quod extreme indigenti inest aliquid sibi necessarium occupandi; et ex hoc capite damna exinde secuta reparare tenetur.

453- *Principium 2um* : In necessitate simpliciter gravi vel communi, rem alienam auferre non licet.

Necessitas *gravis* ea est in quâ proximus notabilem bonorum jacturam aut amissionem statûs valde probabiliter passurus est. nisi alieno juvetur auxilio. *Communis* autem ea est in quâ versantur ordinarii pauperes qui, nisi juventur, molestam vitam agunt, quamvis necessaria sibi providere valeant

Jamvero, si quæ causa ab occupatione rei alienæ in prae-fatis casibus excusaret, hæc esset bonum societatis; atqui bonum commune postulat e contra ut rem alienam auferre non liceat ad subveniendum hujusmodi necessitati; cum enim casus hujusmodi omnino frequentes sint, ac facile homines sibi persuadeant se in tali necessitate constitui, possessionum securitas perturbaretur; et otiositas bonorumque dilapidatio foverentur, si cuique liceret propriâ auctoritate res alienas invadere in necessitate tam communi. — Merito igitur *Innocent. XI* ut scandalosam et perniciosam hanc reprobavit propositionem (36) : “ Permissum est furari, non solum in extremâ necessitate, sed etiam in gravil u.

II. De occulta compensatione.

Hic non agitur de *legali* compensatione, quâ mutua duorum debitorum obligatio juridice extinguitur, sed de extra-legali aCtu quo *creditor clam, ex bonis debitoris, auferl quod*

1 Ap. *Denting*, n. 1053.

jz/z *debetur*; quæ compensatio *occulta* dicitur, quia fit absque recurso ad judicem, et plerumque saltem inscio debitore.

454. *Principium* : Generatim illicita est occulta compensatio; sed in quibusdam casibus tolerari potest, si debitæ adsint conditiones.

i° *Generatim illicita est*, utpote periculis plena; si enim cuique liceret propria jura, quæ ab alio læsa fuisse existimat, sine recurso ad magistratus vindicare, furtis via lata aperiretur, cum plerumque homines sua jura amplificent et aliena extenuent. Generatim igitur qui se ipsos læsos putant, ad iudicis recurrere debent.

455. 2° Attamen, quando hic recursus vix moraliter possibilis est, *tolerari* potest occulta compensatio debitis vestita conditionibus. Non enim læditur justitia, quando ex alienis bonis id solum aufertur quod ex strictâ justitiâ debetur; aliunde non turbatur ordo publicus, si id fiat rarissime, ex gravi causa, quando alia via deficit propria bona recuperandi.

456. *Conditiones* requisitæ quinque numerantur :

(a) *Ut debitum sit ex strictâ justitiâ*, non autem e caritate vel quadam convenientiâ; ita jus non habet ad compensationem famulus, cui herus promiserat *ex gratitudine* quamdam pecuniæ summam, quam revera non dedit; neque etiam hæres non necessarius, qui nullam habet partem in testamento.

(b) *Ut sit moraliter certum*; nam *in dubio melior est conditio possidentis*; secus, cum homines proni sint ad propria jura exaggeranda, via injustitiæ aueriretur.

(c) *Ut debitum non possit aliter recuperari* absque gravi incommodo, v. g. absque nullis expensis aut periculo inimicitias excitandi.

(d) *Ut damnum debitoris vel tertii præcaveatur* : debitoris quidem, media adhibendo ne hic bis solvat aut in mala fide maneat, existimans debitum non fuisse solutum; quod fieri potest fiélâ condonatione; — *tertii*, vitando ne alius, v. g. famulus furti insimuletur.

(e) *Ut res quæ sumitur sit ejusdem valoris ac res debita*, et, si commode fieri possit, ejusdem naturæ ac speciei.

457. Corollaria. (A) Famuli vel operarii, qui *libere* de aliquâ mercede paéti sunt, compensatione uti nequeunt eo prætextu quod opus præstitum majus sit salario promisso; nam paflo standum est, nisi sit evidenter injustum. Hinc ut scandalosam ac perniciosam *Innoc. XI* hanc damnavit propositionem (37) : “ Famuli et famulæ domesticæ pos-

sunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario quod recipiunt | Secus vero dicendum, si *vi*, *metu* aut *necessitate* compulsi, de salario convenerunt quod, juxta prudentum æstimationem. est justo minus, ut infra exponetur ubi de locatione operarum.

(B) Si famulus *sponte* operas debitas auget, jus strictum ad majorem mercedem non acquirit, nec proinde ad compensationem, quia censetur id gratis facere ad sibi conciliandum domini favorem. Si vero id præstet ex voluntate domini expressa aut tacita, majori mercede dignus est; proinde, si hæc non soluta fuerit, et famulus compensatione usus sit, ad restitutionem non est cogendus

458. (C) Mercatores qui *libere* infra legitimum pretium vendunt, non possunt occultâ compensatione uti, videlicet iniquo pondere vel mensurâ; secus, si *errore*, *vi* aut *metu* rem viliori pretio tradiderint.

Notandum, *in praxi*, confessores occultam compensationem non suadeant, cum sit periculis plena; sed, si qui poenitentes eâ usi fuerint, sub conditionibus supra expositis, ad restitutionem non cogantur.

Et hæc de læsione juris sufficiant : de ejusdem reparatione jam agendum est.

* *Denying.*, n. 1054.

† Juxta *Sabetti* (n. 411, q. 2º) occultâ compensatione uti possunt ii qui præsumunt curiibus per vias ferre is duiis (*eon iurfeirs ifomnibus, ite tramways, car-conduilor*), si judicio *hominum timoratorum* pretium quod recipiunt est revera injustum — Id sane *tolerari* potest, quando *certum* est rem ita se habere; sed mulio magis expedit ut hi aliique operarii associationes etTonnent (*syndicats professionnels, labor-unions*), et viribus unitis justum salarium obtineant; secus, via fraudibus ac furtis paulatim aperitur.

Gapur ut

DE REPARATIONE JURIS LÆSI

459. Quando jus striélum violatum est, justitia postulat ut reparetur : quod fit per *restitutionem*r; de quA proinde nunc agendum est.

Prænotandâ : de notione et obligatione restitutionis.

		damnificationc.· damni causA efficaci, posita aélione culpabili.
I. De <i>radicibus</i> restitutionis.	De possessione rei alienæ	i De possessore bonæ fidei. ' De possessore malæ fidei. l De possessore dubiæ fidei, fquinam restituere tenean- ' tur? l quo ordine?
II. De <i>mado</i> restituendi	In genere	'Cuina m Ouo loco restitutio fa- Quo tempore cienda? Quomodo
		Quoad bona corporis.
		Quoad bona animi.
		Ob impeditam consecutio- nem boni.
III. De <i>causis excusantibus</i> a restitutione.	Ouoad certa bona in specie	Q toad tributa defraudata.
III. De <i>causis excusantibus</i> a restitutione.		'Ad tempus.
		Qn perpetuum.

« Nomine *rtsfifutrw'* antiqui Theologi imelligebnnt solam red litio-
nem rei alienæ; hodierni vero, per ampliationem, hoc nomine designant
quamlibet reparationem juris læsi.

Praenotanda de notione et obligatione restitutionis».

460. Restitutio est *artus justitia quo injuria ad cequalitatem reparatur*, sive per compensationem damni injuste illati, sive per redditionem rei alienæ. — Differt proinde a *satisfartione*, quæ est reparatio *honoris* læsi et direèle *personam* attingit; necnon a debiti *solutione*, quâ extinguitur obligatio quædam, quin tamen injuria irrogata fuerit.

461. *Principium* . Datur praeceptum justitiae per se sub gravi obligans ad restituendum, in re vel in voto, quod proximo ex stricto jure debetur.

Dicitur : (a) *per se sub gravi obligans* : sicut enim injuria per se sub gravi prohibetur, ita ejusdem reparatio per se sub gravi præcipitur; si vero injuria sit *levis*, sub levi tantum reparatio debetur.

(b) *In re vel in volo*; videlicet *in re*, quoties id possibile est; si vero moraliter impossibile sit pro tempore, saltem mente concipi debet votum seu desiderium quamprimum restituendi.

*Probat*ur. (A) *Ratione*, (a) Justitia sane vetat ne injuria alicui illata *continuetur*; porro qui non restituit rem ablatam, aut damnum illatum non reparat, quando id praestare potest, eo ipso injuriam causare non desistit; nam, injuste detinendo rem alienam, proximum impedit ab usu rei suæ, et sic ei facit injuriam; pariter, damnum non compensando, illud veluti renovat, et ita jus alienum violare non desinit. — (b) Nullum peccatum sine sincerâ contritione et firmo proposito remitti potest; atqui genuinâ contritione caret qui bonum alienum injuste possessum vult retinere, — nec firmum habet propositum non peccandi qui damnum reparare a se injuste illatum pertinaciter recusat.

(B) Merito igitur *Scriptura* restitutionem præcipit et commendat. (a) Sub *antiqua Lege* dicebatur : “ Si quis furatus fuerit bovem, aut ovem, et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro una ove... Si non habuerit nuod pro furto reddat, ipse venumdabitur²”

¹ 5. *Thorn* , 2-2 q. 02; :*sofo* lib. IV, q. 6-7; *Mo/in*·*»* disp. 714-710; *Sayms*, lib. X, Tr. 1; *Lttgo*, disp. V111, n 17 25; *Lessius*, lib. I, cap. V11, dub. 4; *Billuart*, diss. VIII, art. 1-2; 5. *Alphons.*, n. 547; *Cawiire*, III, n. 1021-1031; *Baller. P.*, n. 332-335; *Noldin*, n. 422-424; *Bonrdaloue*, Sermon pour le 22e Dun après 11 Pentecôte, sur la Restitution.

¹ *Exotl. XXII*, 1-3. Hic autem dicitur *plu.* *res* iuiendiim esse quam quod injuste ablatum est, per modum pœnæ. quo efficacius Judæi a furto deterreantur.

Uude peccatorum remissio concedebatur ci qui rem furtivam restituebat¹; et qui habebantur tanquam sancti, ut Tobias, de restitutione faciendâ omnino solliciti erant :
*¹ Videte ne forte furtivus sit (hædus): reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere³".— (b) Sub *novâ Lege*, Zachæus, publicanus ad Christum conversus, dixisse fertur : " Si quid aliquem defraudavi, *reddo quadruplum*⁴"; et qui salarium operariorum! injuste retinent, gravissime reprehenduntur! : " Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, *fraudata* est a vobis, clamat, et clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit

Unde in *Jure canonico* receptum est hoc axioma a 5. *Augustino* prolatum 5: " *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum* ".

462. Corollaria. (A) Obligatio restituendi sub *mortali* obligat quando materia ipsa gravis est, juxta principia superius exposita de furto (n. 436); unde qui ex parte tantum restituit, ita tamen ut pars, quam retinet, materiam gravem non attingat, non peccat graviter hanc detinendo; sed, etiam in hoc casu, suadenda est restitutio sub veniali.

463. B(Præceptum restitutionis est *primario negativum*, quatenus prohibet ne res aliena injuste detineatur; et *secundario affirmativum*, quatenus præcipit rem alienam reddere, eo præcise quia eam detinere prohibitum est. Ex hoc capite *restitutio quamprimum moraliter fieri debet*: secus enim, injuste privatur dominus usu rei suæ. Hinc qui non potest hic et nunc restituere, tenetur statim saltem intentionem habere restituendi, et simul *curare* ut quamprimum suæ obligationi satisfaciat. Item si totum restituere non valeat, *partem* statim restituat, si fieri potest.

464. iC) Qui voluntarie restitutionem omittit, peccat toto ornis

‘ *Eiech.*, XXXIII, 14-15. — ’ *Tob.*, II, 2;.
3 *Luc*, XIX, 8. Ibi promittitur *quadrupli* restitutio, non quidem ex justitia, sed, ut dicitur, ad abundantiam juris. — 4 *Jacob.*, V, 4.
5 En 5. *Augustini* verba (Ep. 153, ad Macedonium, n. 20, ap. *Migne*. f L XXXIII. 662) : " Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur poenitentia, sed fingitur : si autem veraciter agitur, *non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum*; sed, ut dixi, cum restitui potest". Quæ verba inserta sunt *Decreto Gratiani*, cap. *Si res aliena*, I, caus. XIV, quæst. 6; et ex ultimis elTbrmata est regula 4. juris in 6°.

M.
*
;l
·<
«1.
•l
T»
»

<l
K

sionis tempore, non solum quatenus positive propositum non restituendi concipit, sed etiam quatenus voluntarie omittit suæ obligationi satisfacere. Attamen, qui diuturno tempore rem alienam servat, *unum numero committit peccatum*, dummodo semper perseveret in eodem proposito non restituendi. Si vero hoc propositum explicite vel implicite revocat, toties peccat quoties id propositum interruptum renovat.

Confessor tamen nimis moleste non interroget pœnitentem de numero peccatorum interiorum hâc in re commissorum; sed solummodo inquirat utrum in eadem voluntate non restituendi continuo perseveraverit, et quanto tempore res aliena detenta fuerit, ut ita quantus sit numerus peccatorum moraliter inferre valeat. Ratio est quia plerumque fideles de hâc multiplicatione peccatorum interiorum non cogitant.

465. (D) Absolutione sane indignus est qui, sine ratione excusante, rem alienam magni pretii restituere non vult, quando *consci*us est obligationis sibi incumbentis : caret enim genuinâ contritione. Idem dicendum est de eo qui, absque causâ. restitutionem differt, — aut qui, ære alieno gravatus, inutiles expensas facit ac debita non solvit. — Sed si pœnitens in bonâ fide versetur, simulque prævidetur monitionem non esse profuturam (quod tamen facile præsumi non debet), monitio omitti potest, juxta superius diéla, in *Tr. de Pœnitenti*A, n. 395-397.

Art. I. De Radicibus Restitutionis.

Causa propter quam restitutio fieri debet est *læsio juris alieni strifli*; quæ tamen dupliciter contingere potest : *damno injuste allato*, — et *rei alienee detentione* ; duplex proinde distinguitur restitutionis *radix* : *inj*usta *damnificatio*, et *detentio rei alieme*. Quia vero in utroque casu dari potest *inj*usta *cooperatio*, de hâc pariter dicendum.

§ I. De inj

usta *damnificatione* ».

Injustus damnificator ille est qui damnum alteri infert, sine cau>â, etiam absque proprio emolumento.

n |

* .S'. *Thom.*, 2. 2., q. 62, a. 4; *Soto*, lib. IV, q. 7, art. 3; *f.tigo*, disp. XVIII, n. 75-116; *Lessius*. cap. 12, dub. 18 19; *HiUuart*, diss. VIII, art. 3-7; *Sporer-lîierlniim*, Tr. V, n. 79«-795 et 884-895; *S. Alphons.*, n. 549-556; *Carrière*, n. 1103-Hbl; *natter*. A,η. 337-353; *Lehmk.*, n. 962-980.

e f

466. *Prindf>iu>n* : Ut damnificator restituere teneatur, tres simul conditiones requiruntur : ut ejus actio (quo nomine intelligi debet etiam omissio debitae actionis) sit injusta, causa efficax damni et culpabilis.

i° Actio damnificativa debet esse injusta, id est violatio juris stricti alterius, sive in re sive ad rem; secus, non esset injuria proprie diéla, nec proinde obligatio restituendi. Revera si actio opponatur tantum caritati, æquitati aliive virtuti, graviter quidem peccaminosa esse potest, sed non requirit reparationem juris quod revera violatum non fuit

(A) Ad restitutionem non tenetur qui, dum utitur jure suo, aliis nocet : v. g. qui legitime negotiando, causa est cur alii mercatores minus vendant; vel qui, ab inimicis fugiens, alienas segetes pedibus calcat; aut qui suasionibus consiliisve alteri suadet ne testamentum condat in gratiam alicujus personæ; item qui in proprio prædio altam excavat foveam, in quam extraneus cadit.

(B) E contra, qui injustis mediis, scilicet vi, fraude, mendacio aut injustâ detraélione, alium impedit a consecutione alicujus boni ad quod hic jus striéllum habet, ad restitutionem tenetur; ita advocatus qui creditorem impedit a consequenda solutione alicujus debiti; hieres, qui prohibet ne tabellio (*notaire*) h testamentum scribat quod moribundos in gratiam alterius vult conficere; mercator, qui negotiis proximi nocet litteras ejus intercipiendo, vel calumnias contra eum spargendo; pariter qui calumniis impedit quominus superior beneficium aut munus conferat-alicui digno, qui secus fuisset seleélus : quamvis enim hic jus striéllum non habeat ut seligatur, jus habet striéllum ne injustis mediis ab hoc munere arceatur.

467. (C) Obligatio restituendi *j>er se* non oritur e *justitia distributivâ* quamvis bonum publicum postulet ut officia ac beneficia dignioribus distribuantur, candidati non habent jus striéllum ac rigorosum ad hæc officia obtinenda; unde non striéle violatur eorum jus.

Adsunt tamen casus in quibus violatio justitiæ distributive *per accidens* ad restitutionem obligat, quando videlicet striéllum jus sive individuorum, sive societatis læditur. Jamvero ita est :

I
(Γ

(a) In *casu concursus* : videlicet si quis concurrens ab examinatribus ut *indignus* injuste judicatur, dum revera dignus est, privatur iure suo stricto, ac proinde locus datur restitutioni; atiamen, cum non omnes *digni* a superioribus eligantur, concurrens privatur solum jure stricto non ad ipsum officium, sed ad *spem* illud obtinendi; proindeque restitutio in hoc casu minor erit. — Item, si limitatus numerus concurrentium in talem vel talem scholam admittitur, examinatores qui tanquam dignum injuste recensent eum qui

revera dignus non est, unum e concurrentibus privant jure strieto quod habebat ad scholam ingrediendum, et ex hoc capite ad damna eidem compensanda tenentur.

Superior autem, qui inter dignos non seligit digniorem, non videtur ad restitutionem stricte teneri, quia dignior, quamvis ceteris præferendus tum ex æquitate tum ex bono publico, jus strielum non habet ut seligatur, nisi tamen aliqua lege id præfinitum fuerit.

468. (b) *In distributione onerum*, g. tributorum. Qui scienter ac volenter aliquos cives nimis gravant et alios minus, ad restitutionem tenentur, quia damnum inferunt quibusdam civibus, vel Statui, secundum varia jura quæ læsa fuerunt.

(c; *In distributione munerum*. Si quis superior (præses, gubernator, dux, etc.) scienter ac volenter quædam munera confert iis qui omnino inhabiles sunt ad ea exercenda, eo ipso est causa injusta damni quod sive societati, sive individuis exinde oritur; nam tales eligendo, prævidere potuit ac debuit hæc damna oritura esse, et *ex officio* tenetur ea impedire; ita v. g. si quis ut exercitus medicum aut chirurgum eligeret qui ad hoc munus omnino ineptus est.

469. 2° Actio damnificativa debet esse causa efficax damni; ad quod duo requiruntur: ut *damnum revera illatum fuerit* (non enim sufficit intentio damnificativa); ut ex aélione, tanquam *ex sud causa*, secutum sit. Etenim ille solus ad damnum reparandum tenetur qui vere est auélor damni; jamvero auélor dici nequit nisi ille qui, sive physice sive moraliter, damnum efficit, aut in illud influit, seu aliis verbis, qui vere est causa efficiens, sive totalis sive partialis, illius damni.

470. Unde ad restitutionem non tenetur qui est solum *occasio* damni; occasio enim non est vera causa, sed solum id, quo posito, vera causa agit.

Ita v. g. Petrus Joannem occidit, et Paulus, qui hujus homicidii auélor existimatur, arripitur et damnatur; Petrus, Joannem occidendo, non est causa, sed solum *occasio* mortis Pauli; vera enim hujus mortis causa est judex, qui, ex insufficientibus motivis, Paulum damnavit. — Sed, si Petrus ex industria, vestibus aut armis Pauli usus est, ut hic de Joanns occisione accusaretur, vere est causa moralis, saltem partialis, mortis Pauli, quia injusta media adhibuit ad decipiendum judicem; ideoque ad restitutionem tenetur. — Quid vero, si idem Petrus prævidit quidem ac voluit Paulum damnari, quamvis media injusta non adhibuerit ad decipiendos judices? Certo graviter contra caritatem peccavit, imo contra justitiam affeélum *interno*, cupiendo videlicet ut judices innocentem condemnent; utrum vero justitiam externe violaverit, ita ut ad resti

tutionem teneatur, non consentiunt theologi; quidam hunc casum præcedenii æquiparant, et *negative* respondent; alii autem *probabilius*, ut puto, *affirmant*: nam Joannem occidendo, *pnevidit* ac *voluit* Pauli condemnationem, et, quamvis judices sint causa principalis injustæ condemnationis, ipse haberi potest ut cooperator, quatenus injuste aétionem posuit ex quâ mors Pauli secutura est.

471. Nec ad restitutionem tenetur, ille cujus aétio fuit solum *conditio sine qua non*, seu id sine quo causa vera agere nequit.

Titius v. g. Sempronio reddit *sclopetum*, quo hic abutitur ad Catum occidendum; hujusmodi aétio potuit esse *conditio sine quâ* homicidium perpetratum non fuisset, non autem vera illius causa, quæ nihil aliud est nisi Sempronii malitia. Secus autem dicendum esset, si Titius sclopetum præbuisset Sempronio eo fine ut hic Caium occideret; tunc enim esset causa partialis, seu cooperator homicidii.

472. Neque ut causa efficax haberi debet aétio quæ est solum *causa per accidens*, ex quâ videlicet damnum non prævidetur probabiliter secuturum; tunc enim actio agentis moralem connexionem non habet cum effeélu malo, sed alteri causæ imputari debet.

Ita qui ab avaro aufert rem exigui valoris, quin probabiliter prævidere valeat hunc exinde præ tristitia moriturum esse, non est nisi *causa per accidens* ejus mortis, quum vera hujus causa sit pravus avari affeélus; nec proinde ad restitutionem damnorum ex morte provenientium tenetur;—secus vero, si hunc effectum præviditet intendit, quia tunc est injustus mortis cooperator. Ita pariter, qui in loco remoto accendit ignem, quem ventus ex improvise ortus in segetes conjicit, est tantum *causa per accidens* hujus conflagrationis; secus, si ignem accenderit exorto jam vento, ita ut conflagrationem prævidere potuerit.

473. Proinde, ad judicandum utrum actio quædam sit causa efficax damni, ad duo præsertim attendendum est : (a) ad nexum naturalem inter aétionem et damnum illatum; (b) ad prævisionem et intentionem agentis. Si agens prævidit ac voluit damnum, mediaque ad illud inferendum apta adhibuit, vere est causa hujus efficiens, et ad restitutionem tenetur; si vero damnum nec probabiliter prævidit nec voluit, aut, si illud quidem præviderit, sed media ad illud inferendum non adhibuerit, ad restitutionem non tenetur.

474. 3° Actio damnifectiva debet esse culpabilis. Culpa autem duplex esse potest : *theulug.ca*, seu *moralis*,

et *juridica*. Prior ea est quæ fit cum advertentiâ ex parte inteilcélûs et consensu ex parte voluntatis; — posterior, i. c. *merejuridica*, est omissio diligentiae legibus civilibus requisitæ, quæ tamen propter inadvertentiam vel indeliberationem, non est coram Deo imputabitur. Hinc a *culpâ theologica* excusant quælibet causæ externæ vel internæ voluntarium liberum tollentes, v. g. ignorantia, indeliberatio, vis, metus, etc. : dum a *culpâ juridica* excusant tantum illæ causæ legales quæ in foro externo probari possunt, uti defeetus rationis, coactio, casus fortuitus, etc. Quibus positis :

475. (A) *Jure naturali attento*, non adest, secluso contractu, obligatio strieta reparandi damnum nisi ex culpâ theologica. Nam (a) ut morali obligatione restituendi vinciamur, actio damnificativa a nobis procedere debet, non solum ut a causâ physica, sed etiam ut a causâ morali et libera; atqui, si non adsit culpa theologica, actio non procedit a voluntate libera, sed a casu fortuito, aut imprudentiâ, cujus conscii non sumus, (b) Cæteroquin. obligatio in conscientia reparandi damnum, etiam extra culpam theologicam, non est necessaria ad securitatem dominii; nam semper remanet obligatio moralis communem diligentiam adhibendi, et hoc sufficit ad providendum huic securitati. Imo talis obligatio nociva esset; nam pluribus anxietatibus locum daret, et ita non pauci ab agendo abstinerent, ne forte damna inadvertenter illata reparandi obligationem incurrerent.

Dixi tamen, *secluso contraflu*, &c. vel implicito; nam si intercesserit p. i. e. de reparando damno, quomodocumque res perierit, huic standum est, etiam in conscientia, quum p. i. e. huiusmodi sit legitimum; v. g. si ancilla promiserit se soluturam esse damna ex casu fortuito; si res perierit, dum quis erat in mura culpabili.

476. (B) *Leges civiles*, quæ decernunt obligationem damnum reparandi ex culpâ mere juridicâ, obligant *in conscientia*, sed solum *post sententiam iudicis*. — *Declaratur* : (a) *obligant in conscientia*. quia justæ sunt, cum omnibus civibus pariter faveant, et homines vigilantiores reddant ne damnum aliis inferant; — sed *post sententiam iudicis*, nam, ex unâ parte, nimis durum est ut quis ultro se condemnet ad reparationem damni quod moraliter ipsi non est imputabile;

et ex altéra, scopus legis sufficienter obtinetur si damnificator ex culpâ mere juridicâ teneatur damnum reparare post sententiam judicis.

(b) Attamen, etiam ante sententiam judicis, *caritas* obligat ad reparationem illius damni, quod ex lege civili certo debetur, quando læsus id postulat, et aliunde ad judicem recurrere nequit sine gravi incommodo, v. g. sine expensis ipsi onerosis.

Corollaria. i° *De extensione obligationis restituendi.*

477. Restitutio propter damnum illatum fieri debet *ad œqualitatem*; idcoque injustus damnificator tenetur non solum restituere pretium rei destruélæ, sed etiam omnia damna compensare quæ efficaciter et culpabiliter ex ipsius actione secuta sunt; ita qui domum alterius culpabiliter incendit, non solum hujus pretium solvere debet, sed etiam expensas quas dominus ex hoc capite incurrit, donec nova domus exstruéta vel comparata fuerit. Ratio est quia restitutio est actus virtutis justitiæ, quæ exigit ut proximo ad æqualitatem reddatur quidquid ex jure strido ipsi debetur.

Proinde qui *grave* damnum intulit cum culpâ *gravi*, totum damnum *sub gravi* reparare tenetur.

478. Si vero damnum inferatur ex *levi* theologica culpâ, distinétionc opus est :

(A) Si levitas culpæ oriatur ex *levitate materia*, certum est restitutionem sub *levi* faciendam esse.

(B) Si culpa sit venialis *ex imperfeccione advertentia vel consensus*, probabilius, solo attento jure naturali, non datur obligatio restituendi grave damnum illatum; v. g. si famulus ex veniali negligentia fores aperi tas reliquerit, ex quo iaélum est ut grave furtum committeretur; — si ex veniali negligentia sclopeto mors inferatur. Nam talis obligatio imponi nequii *sub gravi*: siquidem obligatio magnum damnum reparandi est quid grave; atqui obligatio gravis oriri nequit ex *levi* deliéto, cum proportio esse debeat inter deliétum et poenam. Imo, juxta quosdam¹, hæc obligatio imponi nequit *sub levi*; nam debet esse proportio inter gravitatem obligationis et materiam hujus obligationis; atqui talis proportio non esset, si materia restitutionis esset *gravis*, et obligatio restituendi tantum *levis*.

Attamen non pauci² theologi probabiliter dicunt restitutionem fa

¹ Ita *Lugo*, disp. VIII, n. 56; *S. Alphont.*, n. 552 cum auctoribus ibi allegatis.

² *Laymann*, lib. III, tr. III, c. 6, n. 4; *Carrière*, n. 1156.

ciendam esse pro culpæ proportione, ideoque levem partem damni sublevi reparandam esse; quod sane naturali æquilati consonat.

In p/axi, damnificator ad restitutionem non est cogendus, ante sententiam judicis, sed solum *hortandus* ad compensandum damnum eo meliori modo quo fieri potest, rem componendo cum persona læsâ.

479. (C) Si culpa sit *venialis*, quamvis *plene deliberata*, quia damnum grave illatum fuit *per plures culpas veniales*, distinguendum est :

(a) Si parva damna *eidem personæ* illata fuerint, et unione morali jungantur, datur obligatio gravis restituendi; nam damnificator tenetur reparare totum damnum deliberate et injuste a se commissum; atqui in hoc casu damnum illatum est aliquid grave, et gravitas obligationis proportionatur gravitati materiæ; ergo sub gravi tenetur grave damnum reparare.

(b) Si vero levia damna *diversis personis* illata sint, ita ut nulla grave damnum passa fuerit, *probabilius* obligatio restituendi levis est tantum; nam, cum nemo graviter læsus fuerit, nemo sub gravi damnificatorem cogere potest ad reparationem; aliunde, cum ex hoc damno ille ditior non evaserit, non tenetur ad restituendum sub gravi, ratione detentionis rei alienæ; et ita est discrimen inter damnificatorem et cum qui minuta furta commisit.

2° *De obligatione impediendi damnum ex aſiione
jam positâ secuturum.*

480 (A) Qui aélione vel *inculpabili* vel *leviter culpabili* causam damni alieni posuit, tenetur impedire ne talis causa suum eiicélum producat, modo id efficere possit sine incommodo relative gravi; secus ad restitutionem tenetur, et quidem sub gravi, si damnum grave sit.

Ita, v. g. medicus vel pharmacopola qui inadvertenter venenum præscribit vel præbet, et postea id animadvertit; — qui inadvertenter ignem in focni acervum injicit, tenetur, si fieri possit, ignem extinguere; qui ex errore famam proximi gravitei lædit, etc. Quisque enim pari jure tenetur abstinere ab aélione injusta, et hanc aélionem semel positam retrahere, si fieri possit; secus, vere intendit ac perpetratur malum cfleéhim exinde secutum.

Si vero damnum impediri non possit sine proprio incommodo relative gravi, adest sufficiens ratio malum efiTcilum permittendi. Ad judicandum de relativa gravitate incommodi, hoc comparandum est cum damno quod proximus passurus est.

481. (B) Si quis *culpabiliter posuerit physicam causam alicujus damni*, et postea malam voluntatem *retractaverit, antequam totum damnum producat*, tenetur nihilominus ad restitutionem totius damni revera illati, si revera illud non impedierit; nam qui voluntarie causam physicam damni po-

suit, quantumvis dolcat postea, est vere causa efficax et culpabilis damni, illudque reparare tenetur.

Ita qui venenum alteri propinavit, licet postea pœnitens antidotum præbeat, sed inutiliter, vere est causa mortis; pariter qui, volens domum incendere, faces domui admovit, etiamsi ignem extinguere conetur, vere est causa efficax et libera incendii et ad restitutionem tenetur.

3° *De damnificatione cum errore patrata.*

482. (A) Error versatur circa *gravitatem damni*. Qui errore invincibili putat damnum quod infert, minus esse quam revera est, *probabilius jure naturali* tenetur tantum ad restituendam partem damni quam mente apprehendit, nisi tamen totum damnum in confuso apprehenderit (v. g. ancilla destruit vel projicit in mare gemmam quam putat decem nummis valere, et quæ revera centum valet). Nam illud tantum damnum reparari debet quod est voluntarie illatum; atqui excessus damni non est voluntarie illatus, cum fuerit invincibiliter ignoratus. — Si vero totum damnum apprehenditur in confuso, (v. g. homicida in confuso praevidet varia damna exinde oritura), totum reparari debet, cum sufficienter sit voluntarium.

483.(B) Error versatur circa *personam læsam*; — v. g. si quis incendat domum Petri, dum vult incendere domum Pauli inimici; vel intendens occidere Caium, occidit Titium. — Duplex datur opinio.

(a) Quidam, ut Logo, Lacroix, S. Alphimsus', dicunt damnificatorem in hoc casu ad restitutionem non teneri; nam, ut actio ad restitutionem obliget, necesse est ut sit materialiter simul et formaliter injuriosa erga personam læsam; atqui in casu, alio est materialiter injuriosa Petro, et formaliter injuriosa Paulo, non autem materialiter simul et formaliter eidem injuriosa; unde non adest obligatio aliquid restituendi Paulo, qui de facto non læditur, nec Petro, qui læditur praeter intentionem.

(b) *Communior* tamen ac *verior* sententia est damnificatorem teneri in hoc casu ad restitutionem; hic enim est vere causa injusta, efficax et culpabilis damni illati : *injusta* quidem, cum optime noverit se nullum jus habere hanc domum

* Lugo, disp. XVII, n. 78; Lacroix, lib. III, p. 2, n. 200; Altkons., η. 629.

incendendi vel hunc hominem occidendi, quicumque sit; *efficax*, cum revera domum comburat vel hominem occidat; *culpabilis*, cum, non obstante errore circa personam, sciat ac velit destruere domum vel vitam, quam ex justitia stri-
 <Stâ destruere prohibetur; — ergo nil deest ad injuriam sive
 materialem, sive formalem. — Revera error non est circa
 substantiam, sed circa accidentalia actionis damnificativæ ;
 putat quidem hominem praesentem esse Caiuin, sed simul
 novit hominem hic et nunc praesentem esse innocentem,
 et hunc innocentem vult occidere ac revera occidit. — Xec
 dici potest eum esse ita dispositum ut non eliceret aétum
 pccaminosum, si sciret hunc hominem non esse inimicum;
 nam non agitur de eo quod faceret vel non, data hypo-
 thesi, sed de eo quod vult facere et facit; porro vult occi-
 dere et occidit de fatSio innocentem. Unde putamus hanc
 secundam opinionem esse in praxi sequendam; ratio quam
 afferunt prioris opinionis defensores est quidem subtilis, sed
 morali hominum sensui adversatur, ideoque rejicienda est.

484. Quidquid sit, quædam sunt conclusiones de quibus
 consentiunt omnes fere graves theologi :

(a) Certo restituendum est, quando ratio damni inferendi
 non desumitur a personâ, ut tali, sed ab ejus officio; v. g.
 si quis intendens occidere sacerdotem, ex odio religionis,
 Titium sacerdotem ferit, putans eum esse Caium sacerdo-
 tem ; idem dic de eo qui vellet occidere magistratum,
 militem.

(b) Certo pariter restituendum est, quando sufficiens
 cura adhibita non est ad errorem vitandum : quia tunc, sal-
 tem in confuso, damnificator prævidit malum clîeôum inde
 secutum.

(c) Quando damnificator, e duabus rebus ad cumdcem
 dominum pertinentibus, unam quidem vult destruere, sed
 alteram ex errore destruit, restituere debet saltem pretium
 rei quæ minoris est valoris; nam injuria, cum materialis
 tum formalis, in cumdem dominum cadit; jamvero injuria
 domino, non rebus infertur.

■ Proinde rejicienda nobis videtur contraria solutio quæ non præbet
Konin^x, n. 758, 30, juxta quem ad nihil tenetur q i. d m c p .nn
 Mauri vult occidere,vaccam ejusdem, quam non viueb.it, interfit n; putat

4° *De dtbio quoad damnificationem.*

485. Illud dubium potest praecedere vel sequi dainntfi-
cationem.

(A) Si dubium *aftionem praecedat*, videlicet si quis dubitat Utrum talis aétio jus alterius lædere possit an non, rem inves-
tigare debet, cum eâ nempe diligentiâ quam materiæ gra-
vitas postulat; si vero, post diligens examen, dubium posi-
tivum ac grave perseverat, ab aétionc probabiliter nocivâ
abstinere debet; justitia enim vetat ne etiam probabili
ter damnum alteri inferatur.

Ita judex non potest sententiam ferre contra aliquem, si serio
dubitet num hic reus sit; nec medicus remedium adhibere, quod
ut periculosum probabiliter judicat, quando aliud certo efficax in
promptu est; neque venator sclopetum explodere in aliquod objec-
tum, de quo dubitat utrum sit homo an bellua '.

486.(B) Si dubium aélionem *sequatur*, plures fingi possunt
hypotheses : (a; si, post diligens examen, *dubium probabile* manet,
num cau->a damni fuerit injuste posita, v. g. num quis alterum
injuste calummaverit, — vel num revera damnum aliquod fuerit
proximo illatum, v. g. utrum proximus e calumniâ in suâ negotia-
tione damnum passus fuerit, n cne; in utroque < asu striéle loquendo
non datur obligatio restituendi, quia obligatio imponi non debet,
nisi certo moraliter constet; jamvi ro injuria lll casu dubia est.
-- Aliunde in dubio melior est conditio possidentis.

487. (b) Si *certum sil damnum*, ac *certum sit pariter positam
fuisse causam damni sufficientem* (v. g. calumniam), sed dubitetur
utrum ex hac eau>â vel ex alia hoc damnum secutum fuerit, *proba-
bilius* qui posuit causam, tenetur ad restitutionem, cjuia merito præ-
sumitur damnum revera sequi ex hâc causa, usquedum contrarium
probetur; *probabiliter* tamen quidam tenent non urgendam esse
restitutionis obligationem, quia effeélum secutum esse ex causa
non præsumi, sed probari debet.

488.(c) Si *damnum certo fuerit illatum*, sed *duplex sit causa, utra-
que ex se efficax*, et *dubitetur ex qmntnam effectus luerit secutus* (v. g.
duo simul m eamdem viétim.im sclopetum exp.lodcrunt) contro-

id sequi ex ipso *tigo'e principiorum*; sed nonne hoc est evidens
signum prmci ia ipsa esse fmsmia contraria, cum ex cis inferatur
concluso quam probi homines communiter ut iniquam reprobant?

* Hi casus omnino di.ferunt a casu *ve>tunta>ii indirefti*, quando sci-
licet ex causa per -e licita duplex orni potest elTeclus : alter *certus*,
scilicet bonum proprium ait proximi, et alter *dubius*, videlicet dam-
num iciti.v pers >næ : tunc enim actio licita est, dummodo bonus
effeClus malum compenset.

vertitur; multo *probabilius* uterque in solidum tenetur ad restitutionem; nam uterque culpabiliter posuit causam ex se efficacem ad damnum, et si incertitudo oriatur quoad auctorem damni, hæc ipsis damnificatoribus tribuenda est. — *Probabiliter* tamen tenet 5. *Alphonsus* (n. 657) nulli strictè imponendam esse restitutionis obligationem, quia nemo tenetur se spoliare ob obligationem dubiam. In praxi, enixe suadenda, si non urgenda, restitutio.

50 *De ebrio damnificatore.*

489. Hic applicanda sunt principia de voluntario indirecto :

a) Si ebrietas *voluntaria* fuerit, et damnificator, antequam rationis usum amiserit, saltem in confuso præviderit damnum quod ex ebrietate sequi potest, tenetur ad restitutionem.

(b) Si vero ebrietas fuit involuntaria, aut, si pravum eliectum prævidere non potuit, ab onere restitutionis excusatur in foro conscientiae; sed si a iudice, propter culpam juridicam, ad damna reparanda condemnetur, obedire debet.

§ II. De injusta possessione rei alienæ.

490. Secunda restitutionis radix est *injusta rei aliena possessio*; *injusta* dicitur, etiam quoad possessorem bonæ fidei, quia obligatio restituendi eo tempore incipit quo hic juris alterius conscius evadit, ideoque novit rem alienam jam amplius *non posse juste* a se possideri. — Possessor potest esse *bona*, *mala* aut *dubia* fidei, prout *inculpabiliter*, *culpabiliter*, aut cum *dubia conscientia* rem alienam detinet; de quibus seorsim dicendum est, prius tamen expositis quibusdam axiomatibus, quæ frequentius in hac materiâ occurrunt.

Axiomata quædam de possessore rei alienæ declarantur.

491. i° *Res clamat domino, seu ad dominum.* Illud principium ex ipso jure dominii superius declarato (n. 74) logico fluit; videlicet res, quæ legitime ad aliquem pertinet, ita ei connectitur ut, si fuerit ab illo separata, ad eum

¹ 5. *Thorn.*, 2. 2., q. 62, a. 2-6; *Sotas*, lib. IV, quæst. 6, n. 3-5; quæst. 7, a. 2; *Saynis*, lib. X, tr. II, cap. 2-3; *Logo*, disp. XVII; *Uhluart*, diss. VII, art. 9-11; *A. Alphous.*, n. 607-625; *Elbe! Rierbamn*, Γ. VI, n. 28-91; *Reuter*, P. III, tr. III, cap. 2; *Carrière*, η. 1035-1104; *Leimtk.*, η. 944-1000; *Enicat*, η. 523-534; *Woldin*, η. 434-449-

redire *nitatur*, et sic veluti clamet domino. Proinde dominus, ubicumque eam invenerit, jure meritoque eam deprehendere potest; ac consequenter detentor, etiam bonæ fidei, eam domino reddere debet quamprimum moraliter, nisi præscriptione above justo titulo eamdem suam fecerit.

2° *Res fructificat domino*, id est fructus *naturales* ad dominum rei pertinent, sicut ipsa rei substantia, ut supra declaratum est, n. 235-236; sed fructus *industriales*, quatenus et in quantum ab alterius industriâ procedunt, huic et non domino tribuuntur.

492. 30 *Res naturaliter perit domino*; videlicet, si res *naturaliter*, absque alterius culpâ, destruitur, damnum inde secutum ferre debet dominus; sublata enim re, quæ fundamentum dominii erat, jus in illâ re eo ipso perit. Attamen si res, quamvis in se destruda, *in æquivalenti* subsistat, — quatenus v. g. alius ejus pretium accepit, vel câ utendo propriis bonis pepercit, — domino æquivalenter restitui debet.

40 *Nemo ex re alienâ injuste locupletari debet*; id est, nemo ditior fieri debet *ex* ipsâ re alienâ, seu ex iis omnibus quæ *naturaliter ex* illâ re proveniunt, ut constat ex secundo axioma: *res fructificat domino*. Sed potest quis occasione rei aliênai ditior fieri, quatenus illâ re utendo, propriâ industriâ aliquid producit, quod est vere fructus proprii laboris, proindeque ab eo legitime acquiritur.

I. De possessore bonæ fidei

Possessor bonæ fidei ille est qui, rem alienam detinens *inculpabiliter* putat eam esse suam, v. g. quia rem ab eo accepit quem legitimum esse dominum censebat. Ejus obligationes expendi possunt quoad *rem ipsam*, — *fructus* ex eâ perceptos, — et *expensas* pro eâ factas.

1° *De obligatione possessoris fidei bonæ quoad rem ipsam.*

493. Principium generale est possessorem bonæ fidei ad restitutionem teneri : [° *quoties conscius est se rem alienam detin. re, sine legitima causâ*; 2° *quoties ex re alienâ ditior factus est.*

SEU DE RESTITUTIONE.

Ratio prioris est quia *res clamat domino*; statim igitur ac possessor novit rem aliquam non esse suam, sed alterius, et aliunde nullam esse legitimam rationem eam retinendi, non potest eam servare quin alterius jura violet.

Ratio posterioris ex eo desumitur quod *res fructificat domino*: si igitur possessor *ex re alterius* ditior evaserit, v. g. propriis bonis parcendo dum alterius bona consumeret, hoc incrementum sibi retinere nequit, sed illud tradere debet domino, ad quem reipsa pertinet tanquam æquivalens rei consumptæ.

494. Applicationes practicæ. Ad fusius declarandum principium generale, triplex fingi potest hypothesis, prout res ab *uno* tantum possessa fuit,— vel a *pluribus* qui eam transmiserunt *titulo oneroso*, — aut *titulo gratuito*.

Prima hypothesis : *Unus est tantum possessor, qui rem aliis non transmisit.* (A) *Quamditi possessor rei alterne in bonâ fide manet*, ea uti potest quasi sua esset; et, elapso tempore ad præscriptionem requisito, dominium in eam acquirit.

(B) *Statim ac detegit rem a se possessam esse alienam*, tenetur eam restituere domino, vel saltem dominum monere ut eam suis expensis auferat. Nam res clamat domino; unde alnis eam sine injuria retinere nequit. Insuper nemo ex re alienâ :niuste ditior fieri debet; atqui si possessor non teneretur quamprimum moraliter rem alienam reddere, injuste ditior fieret ex re alienâ, retinendo quod suum non est.

Unde, etiamsi rem alienam *emerit*, debet eam restituere et quidem sine compensatione, nisi aliter lex civilis disposuerit sed recursum habet contra venditorem, a quo pretium solutum reclamare potest : venditio enim fuit nulla, cum venditor rem non suam vendiderit. — Tenetur *eamdem rem in individuo* reddere, si adhuc eam habeat, cum res ipsa clamet domino, nec dominus cogi possit hanc rem vendere vel permutare.

(C) Si res aliéna perierit, vel consumpta fuerit durante bonâ fide, possessor jure naturali ad nihil tenetur; nisi tamen exinde ditior evaserit, v. g. suis bonis paicendo : tunc enim illud restituere debet domino in quo ditior evasit. Nam, ex unâ parte, *res perit domino*; ac proinde possessor bonæ fidei, qui exinde ditior non evasit, ad restitutionem non tenetur ratione *retentionis*, cum rem non retineat; neque ratione *damnificationis*, cum non sit culpabilis causa

' In **Gatlifi**, si res empta fuerit in nundinâ, publicâ venditione, vel a mercatore vendente tes ejusdem speciei, doinmus possessori pretium refundere debet. Cfr. **Cod. Civ.**, a. 2280, in **Supplent.**, p. 61

damni. Si vero exinde ditior fuerit, tunc res existit, si non in se, saltern in æquivalenti; proindeque id reddere tenetur.

495. Secunda hypothesis : *res ab uno ad alium, vel etiam ad plures transiit, et quidem titulo oneroso, per venditionem.* – Vel datur locus eviétioni, vel non.

(A) Si locus sit *eviétioni*, i. e. si res adhuc existit, dominusque eam exigit ab ultimo detentore, sive judicialiter, sive privalem, et detentor nullum medium habet se tuendi ab eviétione, ultimus detentor tenetur rem domino reddere vi principii “ *res clamat domino*”; sed ultimus detentor recursum habet contra suum venditorem, qui, vi contractus emptionis, implicite saltem promittit compensare emptorem, si locus fuerit eviétioni, ut infra dicitur. Pariter ultimus venditor recursum habet contra eum a quo rem emit, et ita deinceps usquedum perveniatur ad eum qui titulo gratuito rem acceperat, vel ad furem ipsum.

Idem dicendum videtur si ultimus detentor rem *sponte* domino restituerit; sed si id fecerit, *inconsulto venditore*, in quibusdam regionibus *legaliter* pretium rei a venditore exigere nequit, quia recurriendo ad venditorem, sæpe ab eviétione se tueri potuisset, quod fusius exponitur ubi de *venditione*.

496.(B) Si locus non sit eviétioni,—quia videlicet res consumpta fuit, vel fortuito casu periit, — *primus venditor* tenetur domino refundere pretium rei. quatenus ex eo ditior factus est; celeri autem possessores ad nihil tenentur, quia ditiores minime facti sunt *ex re aliena*³.

497.Tertia hypothesis : *res ab uno ad alium transmissa fuit titulo gratuito*, seu per *donationem*. Tunc *primus* possessor, qui rem alienam bonâ fide *donavit*, ad nihil tenetur, cum ex re aliena ditior factus non fuerit; idem dicendum est de possessoribus *intermediis*, qui rem non detinuerint; sed *ultimus* possessor, qui rem donatione accepit, eam domino reddere debet, si hæc adhuc existât; secus, rem *lequivalentem* tradere tenetur, in quantum ditior evasit; unde ad nihil tenetur, si ditior ex eâ factus non fuerit.

498. Corollarium. Si quis bonâ fide rem furtivam emit, et eam furtivam esse novit ante elapsum præscriptionis tempus, potestne eam reddere furi, ad pretium recuperandum?

(a) Si dominus rem suam petierit, antequam furi reddatur, emptor eam restituere tenetur; nam *res clamat domino*; sed ipse recursus habet contra furem.

¹ *Eviétio* est afluus legalis quo emptor a possessione rei emptæ de turbatur, & 0 quod hæc a vero domino revindicatur (infra n. 762).

³ Si carius vendendo quam emerant aliquid lucrati sunt, id ex eorum industrii, non autem ex re ipsâ procedit; nisi tamen resipsacreverit (quia v.g. pullus adolevit) : tunc incrementum est *fructus*, de quo infra agetur

(b) Si res empta nondum sit a fure tradita, emptor potest contractum rescindere, et rem furi relinquere.

(c) Si dominus rem suam non adhuc petierit, controvertitur inter theologos : alii dicunt rem *domino*, non autem furi reddendam esse, quia res clamat domino; alii satis probabiliter asserunt eam furi reddi posse, quia contraétus, propter fraudem seu errorem, est rescindibilis, et aliunde nemo tenetur sibi nocere ut alteri prosit. Unde in praxi ad restitutionem cogi non potest qui hanc opinionem secutus fuerit; sed ex caritate emptor tenetur monere dominum, quoties id sine incommodo fieri potest, ut hic rem suam a fure recuperare valeat.

(d) Si vero fur contraélum rescindere pretiumque reddere nolit, emptor non potest rem consumere vel alteri vendere, sed eam domino restituere tenetur, etiamsi nullam compensationem sit ab eo accepturus, quia *res clamat domino*; recursum tamen habet contra furem.

2° *De obligationibus et juribus possessoris bonafidei quoad fructus.*

499. (A) *Jure naturali* : (a) *Fruétus industriales*, qui videlicet occasione rei, proprio possessoris labore acquisiti sunt, *ab ipso possessore bonae fidei retineri possunt* : quisque enim legitime suos facit proprii laboris fructus.

Hinc qui, bona fide cum aliena pecunia negotiando, ingemes comparavit divitias, non tenetur has domino restituere, sed solum usuale pecuniæ auctarium; pariter qui alieno penicillo alienisque coloribus piéluram magni pretii pinxit, eam non tenetur penicilli domino restituere, sed solum compensationem dare pro usu alienæ materiae.

500. (b) *Fruéti* autem *naturales* domino restitui debent, modo exstent in se vel in æquivalenti, nec præscripti fuerint, deducendis tamen expensis quæ ad eos colligendos aut servandos necessariæ fuerint; nam *res fructificat domino*.

Idem dicendum est de fructibus *civilibus*, qui ex usu rei oriuntur, ut redditus ex domûs locatione aut ex mutuo, etc. Quidam, præsertim inter veteres theologos, excipiunt auctarium ex mutuo, eo quod fructus naturalis dici nequit; quod tamen hodie communiter rejicitur: nam, in præsentis rerum statu, auctarium legale inter fructus naturales merito recensetur, cum non ex industriâ possessoris, sed ex ipsâ re capiatur.

Diéctum est : *modo exstent...* si enim consumpti fuerint quin possessor ex eis ditior evaserit, jure naturali pretium solvere non tenetur, ut supra declaratum est; *deducendis expensis*, nam qui commodis fruitur, onera sustinere debet.

501. (c) Quoad *fructus mixtos*, qui partim ex *industrie* partim ex *re* nascuntur, inter dominum et possessorem dividi debent secundum aestimationem viri prudentis et honesti; nam quâ parte sunt *naturales*, ad dominum spectant; et quâ parte *industriales* sunt, ad possessorem. Ita v. g. quoad *segetes*, possessor eas colligere potest, soluto usuali pretio pro locatione agrorum.

502. *Corollarium*. Si quis bonâ fide rem furtivam viliori pretio emerit eademque carius vendiderit, incrementum hujusmodi ut fructus *industrialis* spectari potest, si labori et ingenio possessoris tribui potest; ut fructus *naturalis*, si ex ipsâ re procedit, v. g. si frumentum carius fiat propter annonam; ut fructus *mixtus*, si partim ex industria, partim ex ipsâ re oritur.

(B) *Jure civili gallico* (quod in pluribus etiam aliis regionibus viget), possessor bonæ fidei *suos facit omnes fructus jam perceptos*. — Quæ dispositio *probabilius* in conscientia valet : nam auctoritati civili jus competit dominium transferendi, quando adest ratio boni publici : hæc autem in casu verificatur, quum lex eo tendat ut vitentur lites et ne possessor bonæ fidei ex improvisa restitutione damnum patiatur.

30 *De ejusdem juribus et obligationibus quoad impensas*.

503. Impensæ, quæ in rei conservationem aut incrementum fiunt, sunt *usufructuaria* vel *extraordinaria*. — Priores hæ sunt quæ ad fructus percipiendos necessariæ sunt; jamvero, ubi possessor fructus non servat, v. g. in *Statibus Americæ Foederatis*, jus habet ad compensationem obtinendam pro hujusmodi expensis : dominus enim legitime fructus percipere nequit, nisi deductis expensis.

Impensa *extraordinaria* triplicis sunt generis : *necessaria*, sine quibus res periisset aut deterior facta fuisset {v. g. quæ fiunt ne pluvia domum invadat}; *utiles*, quæ rei valorem augent, prout sunt plantationes, constructiones, etc. ; mere *voluptuaria*, quæ fiunt ornamenti causâ, v. g. parietes picturis ornando, quin rei valor augeatur.

504 (A) *Jure naturali*, dominus compensare debet expensas *necessarias*, imo et *utiles*, saltem in quantum venalem

¹ *Cod. civ.*, art. 546-549, 585-586, in *Supplemento*, p. 11* et 51*; cfr. *Planiol*, 1, n. 909-915.

rei valorem augent; secus, *ex re aliena ditescit*, scilicet ex pecuniâ quam solvit possessor ad servandum vel augendum rei valorem.

Quoad expensas *voluptuarias*, quæ rei pretium non augent, striéle loquendo dominus eas refundere possessori non tenetur; sed si hujusmodi ornamenta, sine rei detrimento, auferri possunt, possessor jus habet ea secum tollendi.

(B) Jus autem *civile* hâc de re diversum est apud varias Gentes. In *Galliâ*, dominus possessori, etiam malæ fidei, refundere debet impensas necessarias aut utiles»; de voluptuariis statuitur eas a venditore malæ fidei compensandas esse'.

II. De possessore malæ fidei.

505. Possessor malæ fidei ille est qui *culpabiliter* rem alienam detinet. Ex duplici titulo ad restitutionem tenetur, quatenus est rei alienæ injustus *possessor*, et quatenus *damnificator*; quapropter non solum *rem ipsam* restituere debet, sed etiam compensare *omnia damna* ex rei injustâ detentione secuta.

i° *De ejus obligationibus quoad rem ipsam.*

506. (A) *Ut injustus possessor rei alienæ*, debet quamprimum moraliter domino restituere *rem ipsam*, si eam habeat, vel *rem æquivalentem*; secus *ditior esset ex re aliena*.

(B) *Ut injustus damnificator*, tenetur dominum præstare indemnem, omnia damna reparando, quæ saltem in confuso prævidit ex injustâ retentione secutura.

Hinc rem consumptam compensare debet, etiamsi exinde ditior non evaserit; et si res *perierit*, etiam *fortuito casu*, ejus pretium restituere tenetur, saltem generatim, quoties videlicet apud ipsum dominum non periisset. Pariter si res deterior facta fuerit, dum apud dominum integra mansisset, illud damnum compensare debet. Siquidem in his omnibus casibus, vere causa est cur dominus hæc damna passus fuerit.

507. Corollarium. *Quid vero, si res apud ipsum dominum perisset?*— Distinguendum est : (a) si periisset *eodem* moraliter *tempore* et *eodem casu* ac periit apud furem (v. g. eodem incendio aut naufragio, vel ex intrinseco rei defectu), *probabilius* fur non tenetur *jure naturali* ad restitutionem, quia non est causa damni *efficax*.

« *Cod. civ.*, art. 1381; cfr. art. 555, in *Supplent.*, p. 52

' *Cod. civ.*, a. 1635, in *Supplent.*, p. 148

Idem *probabiliter* dici potest, si res periisset *eodem tempore*, quamvis non *eodem casu* (v. g. periit *incendio* apud furem, dum periisset *aqua* eodem die apud dominum) : eadem enim est ratio.

(b) Si vero res *non periisset eodem moraliter tempore*, fur ad restitutionem tenetur: tunc enim res, per aliquod saltem tempus, injuste a fure retenta fuit; v. g. si bibatur vinum ex incendio ereptum, ejus pretium refundi debet. Dixi tamen *eodem moraliter tempore*, quia si certo prævideretur rem esse mox perituram, non esset sibi obligatio restituendi : res enim mox certo peritura vix ullius est valoris.

JurertwÆ, in *Gallià* multisque aliis Gentibus vigente, possessor malæ fidei ad restitutionem tenetur, quocumque modo res in ejus manibus perierit. Quæ tamen dispositio, quatenus a jure naturali discrepat, ut *pænalis* speétari potest, ideoque non obligat *ante*, sed solum *post* sententiam judicis.

2º *De ejus obligationibus quoadfructus.*

508. *Jure naturali*, et etiam *jure civili* apud plerasque Gentes vigente, tenetur restituere : (a) omnes fructus *ex re* alienâ perceptos, etsi dominus eos non percepisset, quia *res fructificat domino*; etiam fructus consumptos, quamvis ex eis ditior non evaserit, quia reparare debet omnia damna injuste illata; (b) omnes fructus quos dominus legitime percepisset, quamvis ipse possessor eos non perceperit : v. g. si dominus, utpote maximâ solertiâ præditus, viginti per centum ex negotiatione lucrari solet, et per furtum impeditus est quominus id lucraretur, fur tenetur id solvere; secus non compensat damna injuste illata; (c) fructus ab iis perceptos ad quos res transiit, si hi non restituerint; cum eis enim *in solidum* tenetur omnia damna reparare ex injustâ rei occupatione secuta.

Hic tamen merito advertit *Lago*': " Quoties agitur de restitutione lucris cessantis, vel damni emergentis, regula generalis ab omnibus tradita, est quod debeat restitutio fieri *non integre*, sed juxta majorem vel minorem certitudinem talis lucris, vel vitandi talis damni, quantum scilicet spes illa incerta valere poterat, attentis iis omnibus, quibus effectus impediri poterat ",

509.(d) Fructus vero *industriales*, non *ex re*, sed ejus occasione percepti, ad possessorem pertinent; hinc, si fur aut depositarius cum pecuniâ sublatâ aut acceptâ negotiatus

* *Cod. civ.*, art. 1302. in *Supplem.*, p. 89*.
' *Lugo*, disp. XVIII, n. 133.

fuerit, pecuniam et legale auxilium restituere debet, aut lucrum quod dominus fecisset, non autem incrementum proprio labori debitum.

510. Corollarium. Si res, tempore injustæ detentionis, *varium valorem* habuit, teneturne injustus possessor *valorem restituere*? — Principium est summum valorem restituendum esse : (a) quoties dominus injuste illo augmento privatur, v. g. quia, cum sit ipse vigilans, rem vendidisset tempore pretii summi, aut quia coactus fuit rem æquivalentem emere tempore quo carius vendebatur; (b) quoties injustus possessor secus ditior evaderet, quia v. g. incrementum rei ipsi debetur, ut si vitulus adoleverit : res enim domino crescit.

In praxi vero, sæpe difficile est determinare utrum et quando nam conditiones supradictæ verificentur; si res dubia maneat, urgenda est solummodo compensatio valoris quem tempore furti res habebat.

30 De obligationibus ejusdem quoad impensas.

SU- Jure *naturali*, possessor malæ fidei, dum restituit rem et fructus, deducere potest expensas quas fecit, tum *necessarias*, tum *utiles*, quæ rei valorem *vere auxerunt*; secus enim, dominus ditior fieret ex re alienâ. Expensas autem mere *voluptuarias* deducere nequit; ornamenta tamen quæ, salvâ rei substantiâ, tolli possunt, sibi retinere potest.

III. De possessore dubiæ fidei.

512. Possessor dubiæ fidei ille est qui *ex gravi et probabili* ratione dubitat num res quam detinet, sit sua an aliena; unde ad hoc non sufficit ratio mere negativa aut omnino levis. — Quando rem bonâ fide quis possidere cœpit, et postea ortum est dubium, dubia fides dicitur *superveniens*; si dubium ipsam occupationem præcesserit, dubia fides *antecedens* vocatur.

513. i° *In casu dubiæ fidei supervenientis*, hæc sunt officia possessoris :

(A) Orto dubio, veritatem sedulo investigare debet, et quidem eâ diligentia quæ rei valori et dubii gravitati re-

' Ita etiam ex jure *civili gallica*; cfr. *Cod. civ.*, a. 1381; non autem ex jure *ungarico* aut *americano*, juxta quod dominus refundere non tenetur expensas a possessore malæ fidei factas.

spondeat; secus enim, ut possessor tnalæ fidei merito haberetur. Interca non potest rem vendere nec consumere, nisi paratus sit «équivalons domino reddere.

(B) *haila diligenti inquisitione* : (a) si certo moraliter constet rem esse alienam, rem et fruétus restituere debet, ut supra diclum est de possessore bonæ fidei ; (b) si dubium perseveret, probabilius rem potest retinere, quia in dubio melior est conditio possidentis. Unde rem consumere aut eâ uti potest, dummodo paratus sit rem aut ejus pretium domino reddere, si hic ante elapsum præscriptionis tempus comparuerit; imo potest rem vendere, dummodo emptorem de dubio moneat, ne hic decipiatur. Non obstante dubio, tempore opportuno præscribere potest.

514. 2° *In casu dubicefidei antecedentis*, possessor pariter sedulo rem investigare debet; manente autem dubio, triplex hypothesis fingi potest : —

(a) Si quis *rem abstulit a possessore, dubitans num jus habeat id faciendi* (v. g. probabiliter judicans se jus habere ad partem bæredilatis, hanc sibi appropriavit sine recursu ad judicem), æquipaiatur possessori malæ fidei ; nam in dubio melior est conditio possidentis.

(b) Qui vero rem *emptione, donatione aliove legitimo titulo aquisivit* dubitans num venditor aut donator sit vere dominus (v. g. emit ventes aut monilia pretio ita infimo ut merito suspicari possit rem es-æ furtivam), restituere debet, pro ralâ parte dubii, domino, si hic inveniri possit, aut causae pi<e; totum enim retinere nequit, quia possessionem incœpit sine bonâ fide; nec tamen totum reddere tenetur, quia certum non est rem esse alienam. — Si vero reni emerit aut acceperit *animo eam domino reddendi*, statim ac hic inveniri potest, æqniparatur possessori bonæ fidei, et rem detinere potest usquedum dominus comparent.

(c) Si quis *rem occupat a nemine hic et nunc occupatam*, dubitans utrum hæc sit res nullius an non, utrum amissa an dereliéla fuerit, eam retinere non potest nisi *conditionate*, id est cum intentione inquirendi eamque reddendi domino, si hic inveniatur, ut diétum est de rebus amissis.

§ TH. He cooperato ribus in damnum».

515« Ad restitutionem tenentur non solum qui *principaliter* damnum infert, sed etiam *injusti cooperatores*, omnes ii scilicet qui cum eo in damnum causandum vere influunt.

Principium generale est *cooperatores teneri ad reparationem omnis ac solius damni, cujus causa injusta, efficax ac culpabilis fuerunt*, ut constat ex superius diétis, n. 477. — Duo inquiremus : 1° *quinam* cooperatores ad restitutionem teneantur; 2° utrum *in solidum*, et *quo ordine*?

I. Quinam cooperatores ad restitutionem teneantur?

516. Novem communiter recensentur, his versibus comprehensi :

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Ex quibus sex priores dicuntur *positivi*, quia ad damnum inferendum *actiōe* concurrunt; tres posteriores *negativi* vocantur, quia ad illud concurrunt *omissione* actiōis ex justitia debitæ. — De singulis exponemus utrum et quâ ratione ad restitutionem teneantur³.

1° De mandante seu jubente.

517. (A) Notio. Mandans *in genere* dicitur qui negotium *suo nomine* gerendum alteri committit; in re autem

³ 5. **Thom.**, 2. 2, q. 62, a. 7; **Sotus**, lib. IV, q. 7, a. 3; **Sayrus**, lib. X, tr. II, cap. 4; **Lugo**, disp. XIX; **Billuart**, diss. VIII, art. 13; S. **Alphons.**, n. 557-581; **Carrière**, n. 1162-8233; **Bail. P.**, n. 354-396; **Lehmke**, n. 1000-1018; **Noldin**, n. 467-489.

* Quod breviter S. **Thomas** (l. c.) sic contrahit : “ Sciendum tamen quod quinque præmissorum semper obligant ad restitutionem; primo *jussio*, quia scilicet ille qui jubet, est principaliter minens, unde ipse principaliter tenetur ad restituendum; secundo *consensus*, in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest; tertio *recursus*, quando scilicet aliquis est receptator latronum, et eis patrocinium præstat; quarto *participatio*, quando scilicet aliquis participat in crimine latrocinii, et in prædâ; quinto tenetur ille qui *non obstat*, cum obstare teneatur... In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restituendum : non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi, est efficax causa ruinæ. Unde tunc solum tenetur *consiliator*, aut *palpo*, id est adulator, ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsequuta

nostrâ ille est *qui altenon inducit ad damnum suo nomine proximo inferendum*; si mandans est *superior*, qui imperare valeat, dicitur *jubens*. — Quod quidem duplici modo fieri potest : *explicite*, scilicet imperio, minis, precibus, spe mercedis aliove aétu quo positive moveatur alter ad proximo nocendum; *implicite*, si faélis vel diétis subdito significet damnum alii illatum, sibi gratum fore; v. g. quando *llenricus II*, Angliæ rex, sæpius conquerebatur se pacem non habere cum *Thomâ*, Episcopo *Cantuariensi*, ita ut aulici intclligerent gratos se regi faéluros, si Thumam e medio tollerentl. — Mandans autem non censetur is qui solummodo *ratum habet* damnum jam antea suo nomine illatum.

518. (B; Obligationes mandantis erga damnificatum.

(a) *Mandans tenetur omnia damna reparare quæ alter vi mandati proximo intulit*; eaque omnia quæ cum exeeutione mandati moraliter conjuncta sunt, quæ scilicet saltem in confuso prævisa sunt, omnibus circumstantiis sedulo perpensis. Qui enim mandat aliquod damnum suo nomine fieri, illud patratur per alium; porro qui facit per alium, per se facere censetur, ac proinde hoc damnum reparare tenetur.

Dixi : *vi mandati*; unde si mandatarius limites mandati transgressus est, ita ut hoc prævideri non potuerit, mandans non tenetur hæc ulteriora damna reparare, neque tenetur proinde de damnis quæ mandatarius intulit ex errore qui facile vitari poterat.

(b) Si mandans *revocaverit mandatum*, et hæc revocatio mandatario innotuerit antequam damnum illatum fuerit, non tenetur ad restitutionem, dummodo sit solum mandans et non consulens (infra, n. 523); quia tali revocatione cognita jam extinguitur mandatum, et si mandatarius damnum inferat, id proprio nomine patratur. — Sed, si revocatio non innotuerit, damnum vere sequitur e mandato

519. (C) Obligationes mandantis erga mandatarium. Quoad damna quæ *ipse mandatarius* patitur, mandans ca tenetur reparare, si vi, vel metu vel fraude vel alio modo injusto mandatarium coegit ad id faciendum, aut etiam si

F'
M

* *Breviarium Rom.* Pars hiem., In festo S. Thomæ, le<St. 5-6

expresse ad talem indemnitate[m] præstandam se obligaverit; in priori casu vere est causa hujus damni; in posteriori ad reparationem tenetur vi contraélûs; — *secus*, non tenetur mandans : nam qui sponte, vel paélâ mercede aliquod negotium gerendum suscipit, in se assumit executionis pericula.

2° *De consulente.*

520.(A) **Notio.** Consulens ille est qui, motivo vel mediis ostensis, vel suasionem, alium inducit ad damnum proximo inferendum; a *mandante* distinguitur, quia non alium movet ad agendum *suo nomine*.

Unde Iribus præsertim modis consilium dari potest : (a) proponendo *motiva*, ex quibus appareat rem esse licitam, vel honorabilem, vel utilem aut etiam necessariam ; (b) *media indicando*, quibus damnum inferri possit, quibus v. g. venenum confici aut sine periculo ministrari valeat, — vel talis domus invadi; (c) *suasione utendo*, v. g. hortatu, precibus, blanditiis, promissis alium inducendo ad proximo nocendum. — Sub alio respectu, duplex præsertim consilium dari potest : *doflrinale*, quo declaratur talem aélioneni esse malam vel bonam, validam vel invalidam, etc.; *impulsivum*, quo, abstrahendo a quæstione validitatis aut liceitatis, alius movetur ad damnum inferendum.

521.(B) **Obligationes consulentis in casu consilii impulsivi.** Principium generale est *consulentem teneri ad restitutionem illius damni, quod prævidit ex suo pravo consilio efficaciter secuturum*. Patet ex jam diélis; tunc enim est causa injusta, efficax et culpabilis illius damni. — Si duo simul eidem injustum præbucrint consilium, uterque ad restitutionem tenetur, quia uterque efficaciter in damnum influxit.

522.*Applicationes*, (a) Si injustum consilium datur ei qui jam vere determinatus est ad malum inferendum, non datur obligatio restituendi; quia in hoc casu consilium causa efficax damni non fuit

(b) Si alter jam determinatus est ad damnum inferendum, et consulens suasit tantum *modum* rei faciendæ, vel alias circumstantias *temporis, loci*, etc., consulens ad restitutionem non tenetur, nisi per accidens tali consilio damnum auxerit, vel lotius damni causa fuerit; v. g. si *modum* suadendo, *majus* damnum suasit. de hoc excessu tenetur; si *citius* suaserit damnum esse inferendum, ita ut damnum impeditum fuisset, si diutius expeélatum esset, tenetur ad totum damnum reparandum.

(c) Qui consulit *minus malum* ei qui jam determinatus est ad *majus* inferendum, non tenetur ad restitutionem, si damnum minus inferatur *eidem* personæ; nam in hoc casu non est causa efficax ullius

damni; sed si consulat ut damnum alii inferatur personæ determinatas, juxta *communem* sententiam, restituere debet, cum vere sit causa damni minoris tali determinatæ personæ illati. Quidam tamen dicunt, etiam in hoc casu, non dari locum restitutioni, quia, inquit, consilium hujusmodi est conforme caritati; aliunde qui minus damnum patitur non est rationabiliter invitatus erga consulentem. sed tantum erga damnificatorem. — Quod argumentum debile videtur; nam, si consilium non fuisset datum, damnum huic determinatæ personæ illatum non fuisset; jamvero hæc non tenetur jure suo cedere, ad vitandum maius damnum alterius. Unde in praxi prior opinio nobis sequenda videtur.

523. Corollarium. *Qui consilium datum revocat, antequam damnum inferatur* : (a) non tenetur ad restitutionem, si consilium fuerit simplex, seu nudum, nullo videlicet motivo fundatum, quia per revocationem tollitur consilii influxus; (b) *probabilius* autem tenetur, quando consilium rationibus fulcitum est, si contrariis motivis non potuerit mentem exeeutoris mutare; nam rationes prius allegatæ adhuc subsistunt, et in mentem alterius efficaciter agunt; quod præsertim verum est et *communiter* admittitur, si consulens damnificatori notum fecerit modum patrandi damnum, sine cujus notitiâ injuria committi non potuisset, v. g. docendo secretum modum aperiendi fores; aut media subministraverit damni inferendi.

Nonnulli tamen probabiliter tenent consulentem ad restitutionem non teneri, etiam quando motiva allegavit, dummodo in retrælatione alia motiva attulerit æque efficacia; nam si exeeutor cedere nolit, damnum ejus malitiæ, non autem alterius consiliotribuendum est. — Cæteroquum, juxta omnes, si consulens exeeutorem ab injusto proposito avertere nequiverit, ex justitiâ tenetur dominum monere ut sibi caveat.

524. (C) Obligationes consulentis in casu consilii doctrinalis. (a) Qui *vi officii sui*, ut confessarius, advocatus, medicus, dedit nocivum consilium, sive ex ignorantia vincibili, sive ex malâ intentione, tenetur compensare damna exinde secuta sive consilium petenti sive tertio; nam qui consilium petit ab eo qui est in officio, jus *striftum* habet ut non decipiatur consulentis culpabili imperitiâ vel malitiâ; proindeque consulens in hoc casu directe violat jus ejus qui consilium petit, et indirecte eorum qui cum eo contrahunt.

525 (b) Quidam autem dat consilium, *non ex officio*, generatim excusatur a restitutione pro damno quod petens consilium passus est,

nisi tamen *dolose* peritiam affeet; nam, excluso fraudis casu, qui tale consilium petit ab imperito et sequitur, sponte sese exponit periculo damni, et sibi adscribere debet damnum quod passus est

Attamen praebens pravum consilium, tenetur reparare damnum tertio innocenti illatum, dummodo id saltem in confuso praeviderit.

(c) Qui consilium nocivum dedit, ex ignorantia vel negligentia, absque gravi culpa, ex iustitia tenetur ad illud retraelandum, dummodo id facere possit absque gravi incommodo; si id neglexerit, ad restitutionem tenetur. Patet ex diētis supra, n. 480.

30 *De palpone.*

526. Palpo, seu adulator, consulenti æquiparandus est; ille est siquidem *qui laudando, vel vituperando* alium incitat ad damnum tertio inferendum; ideoque ad restitutionem tenetur eodem modo et sub iisdem conditionibus ac consulens. — Si vero damnum jam illatum approbat, *per se* ad reparationem non tenetur; secus autem, si hæc approbatio ad novas injurias alium inducit, vel ab injuria reparandi efficaciter impedit

40 *De consentiente.*

527. Consentiens ille dicitur qui approbatione externi, suffragio vel sententia vere cooperatur ad damnum'. Suffragium autem duplex esse potest: *consultativum* et *decretorium*; hic agitur de suffragio *decretorio*, quod vim præcepti vel legis habet: prius ad consilium refertur. — Ita, *senatores, deputati* aliique qui suffragio suo iniquam legem condunt, iudices vel jurati qui sententiam iniquam ferunt.

Jamvero consentientes *tenentur ad restitutionem quotiescumque jus striclum alterius efficaciter ac culpabiliter violaverunt*. Ratio est quia, legem vel sententiam injustam ferendo, eodem fere modo concurrunt ad damnum illatum ac mandantes.

528. Sed quæstio est quandonam consentientes causa *efficax* damni censeri possint. Jamvero:

(A) Si *omnes simul* suffragium injustum ferunt, sive schedulis secretis, sive surgendo, etc., omnes pariter ad damnum concurrunt, omnesque ad restitutionem tenentur.

(B) Idem dicendum est de iis qui suffragia ferunt iniqua

' Proinde hic non agitur de quocumque consensu rei injustæ præstito, sed de eo qui est causa efficax damni.

ex *mutuâ conspiratione*, quia communi voto ad damnum concurrunt.

(C) Si suffragia dentur *successive* et *vivâ voce* : (a) certo tenentur ad restitutionem primi qui suffragia emittunt usquedum *compleatur* numerus *necessarius* ad legem condendam, etiamsi praevideant alios non defuturos qui consensuri sint; .nam vere influunt in legem ac proinde in damnum; — (b) quoad illos qui, *post completum numerum* sufficientem, vota edunt, distinguendum est : si vota sint *revocabilia*, ad restitutionem tenentur, quia damnum non est consummatum, ac proinde etiam *ultimi* in illud vere cooperantur; si vero vota sint *irrevocabilia*, jam damnum peraélum est, ac proinde *ultimi probabiliter* et *speculative* ad restitutionem non tenentur, quia non sunt causa damni efficax. Sed *in praxi*, plerumque saltem, omnia suffragia per *modum unius* in effectum influunt, quatenus vires addunt legis excutoribus, ejusque revocationem difficiliorem reddunt; quapropter generatim ad reparationem tenentur.

(D) Si antequam lex vel sententia feratur, suffragium injustum *efficaciter* revocetur, nullus datur restitutioni locus, quia jam nulla praebetur efficax cooperatio.

(E) Qui vero suffragium dant in rem minus justam, non intrinsece malam, quando id *unicum* est medium ad avertendum *majus malum*, non peccant, nec ideo ad restitutionem tenentur¹.

529. Corollaria. (A) In societatibus modernis, in quibus res maximi momenti suffragio *senatorum* et *deputatorum* definiuntur, *officium* incumbit his omnibus suffragia tempore opportuno emittendi, ut bonum rei publicæ promoveant, et mala avertant quæ pravi cives moliuntur : peccant igitur graviter non solum qui suffragium edunt pro iniquâ lege, sed etiam qui, sine justâ causâ, ex gravi negligentia vel timore Gubernio displicendi, *a votis edendis abstinent*, aut tempore suffragii absunt, quando prævidere possunt silentio hujusmodi grave damnum bono publico aut alicui civium coetui imminere; imo ad restitutionem tenentur, quoties hâc agendi ratione causa efficax alicujus injustitiae dici possunt.

¹ *Lehmke*, n. 500; *Génicot*, n. 540. *Noldin*, n. 58r.

530. (B) Idem officium pariter incumbit iis *electoribus* qui senatores vel deputatos eligunt, quoties praevидetur iniquas leges proponendas ac condendas fore; quod quidem hodie plerumque praevideri debet; multi enim sunt qui ordinem religiosum ac socialem penitus evertere conantur; et nisi probi officio suo fungantur, politicas consociationes efforment, ac tempore opportuno honestos eligant deputatos, mox injustitia ubique praevalerebit. Cives igitur qui *jure suffragii* gaudent, et eo *non* utuntur, propter incuriam aut vanum timorem, hodie *per se* graviter peccant, quia negative quidem, sed *efficaciter* ad iniquas leges condendas concurrunt¹. Haud pauci *subjective* excusantur a gravi peccato, quia de conseétariis suæ negligentiae non cogitant; sed sacerdotibus, et laicis qui rem melius intelligunt, officium incumbit eos instruendi, prudenter quidem, sed indesinenter, ut boni cives, unitis ac foederatis viribus, pravorum audaciam et injustitiam contundere valeant.

5° *De receptante.*

531. Receptans, seu recursum præbens, ille est qui *malefactori, ut tali, refugium aut securitatem preebet, vel res ab eo sublatas recipit et custodit.* — Dixi : *ut tali*, quia si eum recipit non ut malefactorem, sed ut consanguineum, aut amicum, vel vi officii (v. g. si agitur de caupone), nec ei intendit auxilium præstare, non est proprie receptans.

Jamvero receptans ad restitutionem tenetur, quatenus malefactorem securiorem facit ad damnum injuste aliis inferendum, vel causa est cur bona injuste ablata non restituantur.

532. Hinc ad restitutionem obligantur : (a) *mercatores ex caupones* qui a filiis familias, famulis, etc. acceptant pecunias aut res a parentibus aut heris clam sublatas, quia sic hujusmodi furiis favent; (b) *advocati*, qui in re *civili*, causis manifeste injustis patrocinantur, vel, in re *criminali*, injusto accusatori; non autem qui, in *judicio criminali*, malefactores defendunt, quando hi ex ipsâ lege defensionem habere debent; (c) qui *auxilium furi* aliive malefactori *præstant*, observando et admonendo si forte occurrant qui delictum sint denuntiaturi vel impedituri; (d) *tabernarii*, qui fures excipiunt et occultant *ne capiantur*.

¹ De quo vide *Ami du Clergé*, Le péché électoral. t. XXV, 1904, p. 979, et t. XXVI, 1904, p. 2.

6° *De participante.*

533. Notio. Participans duplex esse potest : in *preedâ* et in *aflione injustâ*. Si prius, restituere debet id quod injuste accepit, ut dicetur infra de possessore rei alienæ; de participante in *acliunc injustâ* hic solum agimus.

Jam vero cooperatio hujusmodi dicitur *formalis*, seu *intentionalis*, si cooperans tum ad actionem, tum ad *injustam intentionem* concurrat; *materialis*, si solum ad *aflionem pravam* concurrat. Ita qui furi tradit claves domûsquo facilius hic furari possit, *formaliter* cooperatur; *materialiter* autem, si id facit, eo tantum fine ut proprium damnum vitet, mortem aut vulnus.

534. Principia. (A) *Qui formaliter cum alio cooperatur in actione injustâ, et quidem efficaciter, ad restitutionem tenetur*: tunc enim causa est injusta, efficax et culpabilis damni illati, cum *intendat* injuriam facere et revera *faciat*.

Specifica malitia cooperationis desumitur ex naturâ peccati ad quod præbctur concursus, ideoque in confessione hoc peccatum declarandum est.

535. (B) *Qui materialiter cooperatur in actione damnificativâ, a peccato et a restitutionis obligatione excusatur, dummodo aélus non sit intrinsece malus, et aliunde proportionate habeatur causa cooperandi*. Patet ex diétis ubi de cooperatione in genere.

Hinc non licet *immediate participare in occisione innocentis*, cum hæcaétio sit intrinsece mala; — nec in ejus *mulilatione*, nisi ad vitam aut sanitatem ipsius servandam, ex superius diélis, n. 308.

Licet autem materialiter cooperari furto ob *gravissimam causam*, v. g. ad mortem aut vulnus vitandum; tunc enim dominus, si obsisteret, non esset rationabiliter invitus. — Imo id licet ex *gravi causa*, si cooperans possit ac velit damnum e suâ cooperatione secuturum reparare, — aut si damnum sit leve, — vel si æquale damnum, etiam omissâ cooperatione, inferatur : in his enim casibus non censetur rationabiliter invitus.

7° *De cooperatoribus negativis.*

536. (A) Notio. Tres sunt negativi cooperatores: *mutus*, *non obstans*, *non manifestans*, (a) *Mutus* ille est qui, *antequam* damnum inferatur, illud non impedit, saltem monendo, dum potest ac debet; v. g. custos domûs qui, adveniente

ture, non clamat, (b) *Non obstans*, qui *dum* malum infer-
tur, illud non impedit, dum ad id tenetur, v. g. satellites,
qui injustum aggressorem non prohibent ab occidendo in-
nocente. (c) *Non manifestans*, qui *post* damnum illatum,
non denuntiat damnificatorem, dum potest ac debet id prae-
stare; v. g. custodes vectigalium, qui nil dicunt de eis qui
tributa defraudant.

537.(B) Principium generale : *Cooperatores negativi
restituere debent, quando heee duo concurrunt : scilicet quando
\}cxjust'diA (/ . e. ex officio vel e paflo} damnum impedire tenen-
tur; et 2} possunt illud impedire sine graviori incommodo.*

Nam, si tenentur non ex justitiâ, sed tantum ex caritate
aliâve virtute, peccant quidem contra has virtutes, sed non
contra justitiam,,nec proinde ad restitutionem tenentur.
— Jamvero ex *justitiâ* damnum impedire debent illi qui ad
id sese obligârunt aliquo *paclo*, seu *contraSlu*, sive *explicito*,
sive *implicito*, vel qui susceperunt *minius*, seu officium, vi cujus
damnum prohibere tenentur: ibi enim est quasi-contracius.

Aliunde hi omnes non censentur sese obligare ad dam-
num impediendum cum maximo proprio incommodo, v. g.
cum periculo vitæ, nisi agatur de *bono publico*, quod quan-
doque sacrificium propriae vitæ exigit.

538. (C) *Applicationespreeeipuee* : — ia) *Confessorius*, qui etiam ex
gravi incuria negligit monere poenitentem de restitutione facienda,
non tenetur ad restitutionem, nisi ejus silentium positivo consilio
æquivaleat, v. g. si pœnitens cqiifessarium rogaverit ipsum monere
de officio restituendi; nam confessorius, vi muneris sui, tenetur qui-
dem bono spirituali pœnitentis providere, non autem temporale
damnum aliorum præcavere. — Si vero falsum responsum scienter
dedit, tenetur ad restitutionem ut *consulens ex officio*'.

539. (b) *Parentes*, aut *superiores*, qui patiuntur damnum a filiis
vel subditis proximo inferri, restituere debent : quando silentio suo
filios vel subditos ad damnum inferendum moverunt; vel quando
filii non sunt adhuc sui compotes. — Secus, *jure naturali*, ad resti-
tutionem non tenentur; nam *ex officio* habent quidem curam suo-
rum, sed non tenentur aliorum bona protegere. Sed *jus civile* lon-
gius procedit in multis saltem regionibus.

540. (c) *Dominus* tenetur reparare damnum ab *animalibus* illa-
tum quorum dominium, vel usum aut custodiam habet, quando ex

' De quo fusius agitur in *Tr. de Pœnitentiâ*, η. 415-416.

gravi ejus negligently causatum fuit; ipsi enim cura incumbit vigilandi ne aliis noceant.

(d) *Famuli*, qui tamquam *rerum custodes* conducuntur, v. g. custodes domuum, vinearum et silvarum, damnum reparare tenentur his rebus illatum quæ ipsorum curæ commissæ sunt; nam *ex contraftu* ad hoc damnum avertendum sese obligârunt. — Quoad famulos, qui tale onus non explicite susceperunt, controvertitur num non impediens damna ab extraneis illata, ad restitutionem teneantur; multi quidem affirmant, quia, familiam ingrediendo, implicite censentur obligationem suscipere bona domestica adversus extraneos defendendi; id tamen *probabiliter* negant non pauci auctores, præsertim hodierni, quia, juxta mores nostros, famuli ad nihil sese obligant in *justitia* nisi ad fideliter obeundum speciale munus ipsis commissum. — In praxi, ad usum et mores locorum attendendum est, necnon ad famulorum psychologicas dispositiones; juxta omnes tamen, *ex caritate* hoc damnum impedire tenentur.

(e) *Custodes vefligalium*, qui ex gravi negligentia taxas non colligunt, ad restitutionem tenentur, quia *vi muneris sui eas* tempore opportuno colligere debent, et defraudantes denunciare, nisi agatur de rebus minoris momenti, pro quibus tributum rigore exigere non solet.

541. (0) Quâ occasione, quæritur num ad restitutionem teneatur qui *afure* pecuniam accepit ad non denunciandum reum. — Si agatur de eo qui *ex officio* denunciare tenetur, restituere debet domino læso, quia vere est injustus cooperator; — idem dicendum est, si pecunia accepta sit *furtiva*, quia tunc est *receptans*; — extra hos casus, *controvertitur*: quidam negant cum *Eugone* quia tunc læditur quidem caritas, sed non justitia; alii affirmant¹, quia pecuniam accipere et tacere in hoc casu nihil aliud est nisi auxilium et securitatem præstare furi. Hanc posteriorem sententiam ut *probabilior*, naturali æquitati et bono publico consentaneam amplectimur. Restitutio autem fieri debet non furi, sed domino læso aut magistratibus.

II. De cooperatorum restitutione in solidum.

542. Cooperatores, de quibus egimus, quando plures simul damnum alicui intulerunt, sæpe ad restitutionem tenentur *in Solidum*; quæ quidem *solidaritas* est *obligatio singulis cooperatoribus incumbens totum reparandi damnum quod a pluribus illatum est*, — eâ tamen lege ut, si reparatio ab uno

¹ Dicitur *contra extraneos*; nisi enim ex speciali officio toti domui præsent, non censentur sese obligare ad protegenda domini bona contra alios famulos: id enim nimis odiosum esset.

² *Lugo*, disp. XIX, n. 102; *Glinicot*, n. 547.

³ *Crelly*, t. III, n. 703.

faéta fuerit, ceteri nihil amplius personæ læsæ debeant, salvo tamen recursu solventis contra illos.

543. (A) *Principium* : Singuli cooperatores ad restitutionem in solidum tenentur, quoties in totum damnum influxerunt, ita ut totum singulis moraliter tribui possit.

Nam quisque tenetur totum damnum reparare cujus causa injusta, efficax et culpabilis fuit; atqui ita est de iis quibus agitur, ut patet. — Tota difficultas est in definiendo quinam in totum damnum influant.-- Hi sunt :

544. (a) Cooperatores qui *proprie diclâ conspiratione* agunt, quando videlicet singuli ceteros efficaciter ad totum damnum inferendum impellunt suasionem, consiliis, etc. ; v. g. latrones qui consilium ineunt de domo diripiendâ, et ad id faciendum sese mutuo incitant. — *Dubitatur* autem utrum idem dicendum sit de iis qui simultaneâ aétione, sed *absque inutua suasionem*, aliquod damnum inferunt in unâ et eadem re, v. g. eandem domum incendunt, aut navem demergunt, quando cæteroquin cooperatio singulorum non est necessaria; *probabilius* multi affirmant¹, quia moraliter totus effectus a singulis procedit; probabiliter tamen non pauci negant³, quia singuli *partialiter* tantum in damnum concurrunt, ideoque tenentur solum ad reparandam *partem* damni quam causaverunt.

(b) Cooperatores, quorum *unusquisque causa necessaria* fuit ad totum damnum inferendum; v. g. *jurati*, qui in *Angliâ* aut *Statibus Fæderatis*, innocentem condemnarent, cum singulorum votum sit *necessarium* ad condemnationem obtinendam ; duo fures rem alienam injuste auferentes, quam unus auferre non potuisset.

545. (c) Cooperatores, quorum *unusquisque causa sufficiens fuit totius damni*, v. g. duo simul sclopetum explodentes in innocentem, ita ut quisque vulnus letale infligit; vel duo pravum consilium dantes, quando alterutrum sufficiens fuisset ad movendum agentem ad aétionem damnificativam.

(d) Damnificator qui est *causa principalis* totius damni, ut mandans, vel *fur qui* alios quærit socios ad rem furtivam asportandam.

546. Hinc qui se adjungit aliis jam determinatis ad domum diripiendam, sed ita ut ejus aeffio non sit necessaria, ad partem damni reparandam quam ipse intulit, solummodo tenetur; qui ignem ædibus subjicit, quas alii jam efficaciter incenderunt, tenetur solum ad partem damni compensandam quam ipse causavit; miles qui in bello injusto damna cum reliquo exercitu intulit, non tenetur nisi ad partem damni reparandam cujus ipse autffor fuit.

¹ *Salmantic.*, de Restit., cap. 1, n. 151; *Solo*; *Bonacina*, etc.

³ *Lugo*, disp. XIX, n. 83; *Sporer-Bterb*, tr. IV, n. 351; 5. *Alphons.*, n. 579.

547. (B) De ordine servando inter cooperatores. Distinguendum est inter cos .qui *eodem gradu* et cos qui *diverso gradu* damnum causârunt.

1) Si cooperatores *eodem gradu ac modo* damnum intulerunt, v. g. si omnes fuere mandantes, aut consulentes, eodem modo in agentem influentes, singuli æqualiter restituere debent; i. e. quisque tenetur ad suam partem, et si unus vel alter non restituat, ceteri proportionate restituere debent) hanc partem, salvo recursu contra eum qui nihil solvit.

548.2) Si cooperatores diverso gradu ad damnum concurrerint, tenentur hoc ordine : (a) qui rem alienam detinet; (b) mandans; (c) exsequentes; (d) ceteræ causæ positivæ; (e) denique negativæ causæ; videlicet : —

(a) *Quirem detinet* in se vel æquivalenti, vel injuste consumpsit; nam res clamat domino, si adhuc exstat; et, si non existit, qui præ aliis lucrum habuit ex re alienâ, prior sentire debet restitutionis onus; (b) *mandans*, qui est causa principalis relate ad exsequentes; (c) *exsequentes*, quia, post mandantem, præcipuas partes habuerunt; et si inter eos unus principalis fuerit, quia ipse mandatum aliis dedit, præ aliis tenetur; (d) *cecterce causée positivee*, quæ æqualiter tenentur, dummodo æquali fere modo ac independenter egerint; (e) ultimo loco *causa negativæ*, inter quas illa prior tenebitur, quæ damnum avertendi striéliori obligatione tenebatur.

549.(C) Corollaria, (a) Si *causa principalis* restituerit vel *condonationem a domino obtinuerit*, causæ secundariæ ad nihil tenentur. Si vero dominus condonaverit unam e causis secundariis, non ideo liberatur causa principalis.

(b) Si *una e causis secundariis restituerit*, causa principalis huic restituere tenetur.

Itaque, si *detentor* rei alienæ restituerit, ad nihil tenentur alii cooperatores. — Si *mandans* restituerit, detentor huic restitutionem facere debet, ac reliqui ad nihil tenentur. — Si *executor* principalis restituerit, primum detentor, et, ejus defeétu, *mandans* compensationem præbere debent principali exsequenti. — Si *una e positivis causis* restituerit, primum detentor, postea mandans, tertio principalis executor huic totum restituere debet. — Si vero hi recusent, cæteræ causæ æquales suam partem ei solvere debent.

tc) Si *una e negativis causis* restituerit, detentor, ejusque defeélu mandans, postea exsequens, ac tandem alii cooperatores positivi huic totum restituere debent; his autem deficientibus, tenentur causa? negativæ suam partem ei solvere.

550. Notanda pro praxi. (a) Si unus c secundariis cooperatoribus dubitet, post factam inquisitionem, utrum auétor

principalis restituerit, ad restitutionem non est cogendus, cum obligatio restituendi imponi nequeat nisi certo moraliter constet. — Si vero dubitet utrum cooperatores ejusdem gradûs restituerint, sufficit ut suam partem restituat, propter eandem rationem.

(b) Sæpe expedit cooperatores non cogere ad *totum* damnum restituendum, etiamsi in solidum teneantur. Reélc enim ait 5. *Alphonsus* (n. 579) : “ Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, raro expedit obligare ad totum; cum difficulter isti sibi persuadeant se teneri ad restituendam partem a sociis ablatam. Quinimo satis præsumi valet, quod ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant, ut illi restituant tantum partem ab eis ablatam; cum aliter valde timendum sit, ut nihil restituant, si obligentur ad totum ”. Unde sæpe confessarius hortabitur injustum cooperatorem ut restituat quod debet, juxta diétamen illius conscientiae.

Art. II. De modo restituendi.

551. Positâ reparationis obligatione, de modo quo fieri debeat restitutio inquirendum manet. Dicemus : i° de *circumstantiis* restitutionis in *gencre*\ 2° de restitutione quoad *certa bona*, de quibus specialis occurrit difficultas.

§ I. De Circumstantiis restitutionis in genere

Expendemus: i° *cuinam*; 2° *quo loco*; 3° *quo tempore*.
4° *quo modo* restituendum sit.

I. Cui restituendum sit?

552. Principium generale. *Restitutio illi facienda esi cujus jura lcesa sunt, eoque defunéto, ejus lueredibus vel causam habentibus.* — Sed, ad rem magis elucidandam, triplex hypothesis fingi potest, prout persona læsa *certo nota est*, — aut *incerta*, — vel *penitus ignota*.

i° *Si persona lcesa certo cognoscitur*, restituendum est ei

• 5. *Thom.*, 2. 2., q. 60, a. 5; *Sayrus*, lib. X, tr. V, cap. 9; *Lugo** disp. XX; *Lessitis*, lib. II, cap. 15; *Billuart*, diss. VII, ari. 14-19; 5. *Alphons.*, n. 676-695; *Carrière*, n. 1234-1266; *Ball. P.*, n. 499-526; *Nohlin*, n. 490-503.

qui rem lēgitime possidebat, quoties sine magno incommodo heri potest; res enim clamat domino, id est non ei qui habet solum *nudam proprietatem*, sed legitimo possessori. Ita si res a depositario, aut locatario ablata fuerit, huic, non autem *nudo proprietario*, restituenda est, quia ipsi injuria facia est — Attamen, si gravis adsit ratio, restitutio alteri fieri potest; v. g. res, filiofamilias subrepta, ejus parentibus reddi potest, si timeatur ne ab eo dissipetur.

553. Corollaria, (a) Si persona læsa *defunfla est*, hæredibus vel causam habentibus restituendum¹. — Si dominus *cessionem bonorum* facere coaëtus fuerit, restitutio non ei, sed bonorum administratori fieri debet, nisi dominus sit in gravi necessitate et jus habeat retinendi quæ ad honestam sustentationem requiruntur, ut infra dicitur, ubi de *Contractibus*.

(b) Si *communitas* aut *societas* læsa fuerit, restituendum est hujus communitatis administratoribus. — Si tamen societas, de quâ agitur, finem omnino pravum prosequatur, ut seëla massonica, non ipsi societati restitutio facienda est, sed singulis ejus membris, aut, si id fieri nequit, pauperibus. Si vero societas non sit essentialiter mala, quamvis quandoque pecuniam in malos usus expendat, — ut est seëta hæretica, — ipsi restituendum est; nam legitime possidere potest, nec jure suo privatur propter quosdam abusus quibus indulget'.

(c) Qui culpabiliter incendit domum *assecuratam*, *societati assccurationis* restituere debet id quod ipsa domino solvit, et domino partem damni quam societas non reparavit. — Si vero moraliter impossibile evadat scire quænani societas damnum passa fuerit, propter paëtum quod vocant *retroassecurationis* (*réassurance*'), pauperibus vel causis piis restituendum est.

554. 2° Si *dubitatur quonam* persona læsa fuerit, primum quidem inquisitio fieri debet, et quidem câ diligentîâ, quæ rei valori proportionetur; sed, dubio permanente, —

(A) Si dubium inter paucos versetur, — quia v. g. inventa pecunia

« Hinc restitutio fieri nequit *pauperibus*, quando adsunt legitimi hæredes; nec licet pecuniam restituendam erogare in *missas pro defunfto*, nisi rationabiliter præsumi possit voluntas defumfli vel hæredum, ut constat ex decreto 5. *Panitent.*, 7 febr. 1899, ap. *Ami du Clergé*, t. XXI. 1899, p. 415.

' 5. *Officium*, 21 sept. 1842 : “ Utrum Christifidelis qui sciens et volens delubri muros, januas, implementa diruit et perdit, atque ab Ethnicis eâ de causâ capitur, debeat vel possit damnum sarcire, saltem ex alio titulo? — Resp. Teneri ad restitutionem, titulo justitiæ ” (Ap. *Bucceroni*, Enchiridion, n. 672).

amissa fuit ab unâ e quatuor vel quinque personis, inter ipsas res dividatur meliori quo fieri potest modo.

(B) Si inter *mullos*, restitutio fiat personis læsis. si moralité; fieri possit, v. g. si mercatores fraudaverint in pondere aut qualitate mercium, augeam pondus vel meliorem præheant qualitatem, quando emptores læsi redeunt; si id fieri non possit, restituatur pauperibus vel piis operibus, præsertim illius loci ubi injustitia commissa est. in hoc enim casu, læsi huic modo restituendi consentire censentur.

555. 3° Quando persona læsa *penitus incognita* manet, peraétâ diligenti inquisitione, distinguendum est : A Si res *bond fide* acquisita fuerit, a possessore *probabilius* retineri potest tanquam res amissa (supra, n. 229).

B) Si vero *maid fide*, pauperibus vel causis piis restituenda est. Omnes theologi illud admittunt, quamvis de fundamento hujus obligationis disputent : alii eam e jure naturali repetunt, alii autem e jure ecclesiastico. Putamus eam e jure naturali dimanare, et a jure ecclesiastico explicite declaratam fuisse. Jus enim naturale præcipit ut, propter bonum publicum, nemo injuste ditior evadat *ex re alienâ*; jamvero si malæ fidei possessor rem injuste possessam retineret, ditior fieret *ex re alienâ*, et ita ejus injustitia ipsi patrocinaretur; ideoque bonum publicum pateretur, cum exinde malefactores audaciores fierent. — Aliunde lex ecclesiastica id determinavit quoad *usuras* et *simoniacum pretium*; et theologi communiter illud extendunt ad omnia debita ex delicto orta.

556. Hinc, in restitutione debitorum incertorum, quandoque Pontifices condonationem aut reduétionem concesserunt, gravi de causa, quatenus sunt piarum causarum administratores.

Si debitor ipse pauper sit, partem rei alienæ servare poterit quæ necessaria est ad suam paupertatem sublevandam : possidens enim non excluditur e numero eorum quibus restitutio fieri potest; cavendum est tamen ab illusionibus quæ facile occurrunt, quando quis judex est in propria causa. Si ignotus dominus postea comparuent, possessor rei alienæ jura et officia possessoris *bona fide*.

† Siquidem *Alexander III* {*Decretal. Gregor.* 17, lib. V, tit. 19 de Usuris, c. 5, p. 812, ed. *Friedberg*} de. emit usmanos cogendos esse usuras “his a quibus extorserunt, vel eorum luvredibus rcstitueie, vel his non superstitibus, *pauperibus* erogare”; idem alibi declaratur de simomacis, et. per analogiam, ad omnes extenditur qui *malâjide* rem aheum detinent.

habet, si requisitam diligentiam ad dominum inveniendum adhibuerit; ideoque si pauperibus restituerit, ad nihil amplius tenetur; — si diligens non fuerit, ut possessor *malafidei* habetur, damnumque domino illatum compensare debet.

II. De loco ubi sit restituendum.

557. Principium generale. *Restitutio ibifieri debet ubi jura creditoris salvantur, absque tamen graviori incommodo debitoris.* Hinc : —

i° *Possessor bonae fidei* tenetur rem restituere in loco ubi est, quando incipit cognoscere rem non esse suam; nec tenetur ad expensas vel pericula transmissionis subeunda; sed sufficit ut absentis domino notum faciat se esse paratum rem reddere.

Ratio est quia possessor bonae fidei non tenetur detrimentum pati ex re aliena. — Hinc si res perit, dum transmittitur, possessor ad compensandum damnum non obligatur.

558. 2° *Possessor malae fidei vel injustus damnificator* restituere debet, suis sumptibus, in loco ubi dominus rem esset possessurus, si non ablata aut destructa fuisset, deductis tamen (jure *naturali*) expensis quas dominus fecisset rem asportando. — Nam, ut damnificator, tenetur totum damnum reparare quod dominus passus est.

(a) Si tamen expensae ad rem domino deferendam valde superarent valorem ipsius rei, sufficeret pretium rei domino transmittere, nisi res esset maxime cara domino. — Hodie vero, ob commutationis facilitatem, (*facilite de transports*), plerumque res ipsa parvis expensis remitti potest.

559. (b) Si res restituenda casu vel culpâ tertii perierit, antequam ad dominum pervenerit, injustus possessor damnum compensare debet, sed recursum habet contra eum cui res commissa fuerat; nam debitor *ex delicto* omne damnum etiam fortuitum lere debet, ex diéls supra, n. 506. — Excipitur casus quo dominus aut iudex numium determinaverit, cui res credenda erat : tunc enim statim ac nuntio tradita est, fit creditoris, et, si pereat, ipsi perit.

Quapropter multi *probabiliter* censent a nova restitutione immunem esse qui pecuniam restituendam *confessorio* tradidit, apud quem casu vel culpâ tertii periit; nam confessarius haberi potest ut nuntius ex *priesumpto* creditoris consensu electus, cum saepe restitutio alia via tuto fieri non possit, absque infamiæ periculo, — et aliunde confessarius sit *ex officio* nuntius fide dignus. — Unde, in praxi, qui hoc modo restituit, et putat se officio suo jam satisfecisse, ad novam restitutionem non est cogendus.

III. De tempore quo sit restituendum.

560. Principium. Restitutio fieri debet *quamprimum moraliter* nisi rationabilis causa excuset, *ita ut reparari debeant omnia damna ex culpabili mord secuta*. — Dominus enim jus habet rem suam possidendi, câque fruendi; utroque autem jure privatur si restitutio nimis differatur absque causâ.

(a) Peccat igitur graviter qui sine causa *notabiliter* restitutionem differt in materia gravi; necnon qui, *totum* restituere valens, non-nisi per partes vult restituere; peccatum veniale erit si *brevis* sit dilatio, nec grave creditori damnum inferat.

(b) Si e *culpabili morâ* dominus patiatur damna quæ prævider. poterant, injustus possessor, utpote *damnificator*, ea compensare debet. Jamvero prævideri possunt damna *communiter* in similibus circumstantiis occurrentia, non autem *extraordinaria*, nisi debitor qui est *in mora* sufficienter admonitus fuerit.

(c) Graviter peccant qui, absque sufficienti ratione, restitutionem usque ad mortem differunt, non solum propter dilationem restitutionis, sed etiam quia timendum est ne hæredes restitutionem omitant. — Prudenter igitur confessarius hortari debet pœnitentes ut ipsi ante mortem restituant, in quantum fieri potest; aut saltem media efficacia adhibeant ut restitutio fiat, v. g. pecuniam donando personæ fide dignæ, quæ sedulo omnia debita solvat.

IV. De modo restitutionis.

561. Principium generale. Restitutio *eo modo fieri debet quo justitia violata ad æqualitatem reparetur*. — Patet ex ipsâ notione justitiæ ac restitutionis.

Declaratur : (a) Restitutio generatim *secreto* et inscio domino fieri potest nisi scandalum sit reparandum, ut sic famæ et honori restituentis parcatur.

(b) Fieri potest *sub specie donationis*; aut per laborem sponte ac gratuito in utilitatem domini susceptum, vel per parcimoniam, aut alia hujusmodi media; præsertim si agatur de iis qui aliter vix restituere possunt. — Si fiat per modum donationis, et creditor, hâc causa motus, aliud donum ejusdem valoris debitori rependerit, alio modo procedendum est.

(c) Debitor, seu *damnificator* restituere potest sive per seipsum sive per alium fide dignum. Sæpe confessarius a pœnitente eligitur ut *media persona*; hoc munus accipere potest confessarius, dummodo prudenter agat, ne sigillum confessionis frangat; — v. g. potest restituere mediante alio sacerdote, pecuniam ex aliâ civitate mittendo etc.; expedit etiam ut pœnitens certus reddatur restitutionem vere faélam fuisse, ut omnis suspicio vitetur.

562. 2° Corollaria. (A) Si quis, debiti itn memor, aliquid gratuito creditori donat, numquid obligationi restituendi satisfacit? — *Controvertitur* :

(a) Alii *negant*; nam donatio ex motivo benefaciendi, non ex motivo restituendi faéia est. (b) Alii *probabilius affirmant*; nam donator, in hoc casu, virtualiter et implicite vult restituere, quia cum sit bene dispositus, habet voluntatem implicitam restituendi; ita ut hanc voluntatem explicite habuisset, si suæ obligationis conscius fuisset. Unde in praxi non est *urgenda* restitutio in hoc casu. — Imo, si pauperibus restitutio facienda sit, eleemosynæ, post contradam obligationem faétæ, ut restitutio haberi possunt.

563. (B) Quomodo restituendum sit Statui vel Municipio?

(a) Si quis modus a iege determinetur, hic servandus est, in quantum fieri potest.

(b) Secus, restitutio fieri potest administratoribus Status, aut Municipii, — vel destruendo *titulos debiti* a Statu vel Municipio emissos {*rentes sur l'Etat, timbres, obligations des villes*), non autem eos qui a privata societate emittuntur. Quidam addunt restitutionem fieri posse iis qui a potestate civili bonis suis *injuste spoliati sunt*; sed in hoc casu, injustitia debet esse manifesta; — aut *pauperibus*, quia potestati politicæ obligatio incumbit eis subveniendi; id tamen non videtur probabile; nam generatim Status huic obligationi aliis modis satisfacit, nec ad privatos pertinet de publicis redditibus privata audoritate disponere.

§ II. De restitutione quoad certa bona in specu:l

Hic exponemus quomodo restituendum sit : 1° quoad damnum in *bonis corporis*; 2° quoad *bona animi*; 3° ob *impeditam consecutionem* alicujus boni; 4° propter *tributa defraudata*.

I. De restitutione ob damnum in bonis corporis.

Quæstio expendi potest : i° quoad *homicidium* et *vulnerationem*·, 2° quoad *duellum* \ 30 quoad *stuprum*·, 40 quoad *adulterium*.

i° *Ob homicidium ac vulnerationem*.

564. *Status queestionis*. (A) Obligatio restituendi oritur ex homicidio et vulneratione injuste, efficaciter et culpabiliter commissis. Hinc qui alium occidit vel mutilat,

' **Sayrus**, lib. XI, cap. i-10; **Lugo**, disp. XI-XV; **Billuart**, diss. X an. **n**; diss. XV, art. 3; 5. **Alphons.**, n. 626-675; **Carrière**, n. 1301 1430; **Ball, P.**, n. 440-498; **Marres**, lib. II, n 257-366.

justæ defensionis causâ, et cum moderamine *inculpata: tutela*, ad nullam restitutionem tenetur. Oui vero, in casu legitimæ defensionis, notabiliter justam *moderationem excesserit*, juxta quosdam, tenetur ad restitutionem ; juxta alie», *probabiliter* non tenetur, quia injustus aggressor scienter ac volenter sese exposuit periculo mortis, et sibi imputare debet propriam mortem aut vulnerationem ; qui enim injuste impugnatur, vix cogitare potest de *moderamine inculpata tutela*, ac fere semper est in bonâ fide.

(B) Damnum ex homicidio vel mutilatione triplex esse potest : *naturale*, scilicet amissio vitæ vel membrorum; *spirituale*, quatenus occisus privatur opportunitate poenitentiam agendi et suffragiis quæ testamento potuisset sibi procurare; *temporale*, quod contingit sive *ipsi occiso* aut mutilato, sive *ejus familia*, v. g. expensæ ad curandum vulnus, lucrum cessans ob mortem, morbum vel mutilationem læsi.

565. Jamvero (a) *damnum naturale* non potest proprie ac directè compensari in eodem genere; et controvertitur num *indirectè* ac *lequivalenter* compensari debeat per pecuniæ solutionem. Multi hodierni probabiliter dicunt nullam compensationem deberi, nisi a judice imponatur, quia nulla est possibilis, cum vita, integritas membrorum ac sanitas corporis omne pretium excedant. *Probabilius* tamen censemus, cum S. *Thomâ*, multisque aliis antiquis theologis, quamdam compensationem etiam pro damno naturali deberi læso, non autem ejus familiæ. “ Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio qualis possibilis est, puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri. ” Etsi enim justitia intendat æqualitatem perfectam, si hæc tamen obtineri nequeat, ad eam accedere debemus, in quantum fieri potest; jamvero damnum naturale in membris non potest quidem omnino compensari, sed minui ac tolerabilius reddi potest per restitutionem alterius generis.

(b) Damnum *spirituale* potest ac debet compensari in eodem genere, per orationes, missas, aliaque opera spiritualia. Juxta non paucos, hæc obligatio oritur ex *justitiâ*; juxta alios, ex *caritate*; confessarius homicidas hac de re moneat.

(c) De damno igitur temporali remanet dicendum.

566. *Principium* : Homicida vel mutilator tenetur reparare omnia damna temporalia quæ saltem in confuso

1 S. *Thom.*, 2. 2., q. 62. a. 2. ad 1.

prævidit ex actione suà secutura. — Nam vere est injusta, efficax ac culpabilis causa horum damnorum.

567. Corollaria. (A) Hæc obligatio est realis. proindeque transit ad hæredes qui tamen non tenentur ultra vires hæreditatis.

(B) Damna præcipua sunt : *expensa* pro vulnerati vel occisi *curatione*, — aut pro *funere*, quatenus scilicet majores sunt quam si læsus domi mortuus fuisset; *lucrum cessans* ob vulnus vel mortem læsi, quod æstimari debet iudicio viri prudentis, speéhatis omnibus circumstantiis personae, aetatis, officii, laboris, etc.

Quia vero difficile est ea omnino accurate definire, multum expedit ut amica *compositio* seu transaélio fiat.

(C) Restitutio fieri debet primario *ipsipersonæ lasa*, et, post ejus mortem, ejus *hæredibus* proximis, videlicet *parentibus*, *liberis* et *uxori*, quia, propter striatissimum nexum quo ei uniuntur, unam personam moralem cum eo effbrmant. Obligatio restituendi his proximis hæredibus certa est, si ab eo alimenta accipiebant, nec aliunde habent quo se sustentent. Probabilius ac communius idem dicitur, contra *Lacroix* ac paucos alios, in casu quo parentes, uxor et filii sibi facile subvenire possunt; nam etiam in hoc casu injustum damnum passi sunt.

568. (D) *Controvertitur* utrum restitutio fieri debeat *reliquis lucredibus*, etiam consanguineis, et *creditoribus* defunéli, qui exinde damnum incurrunt. Hæc sunt quæ *probabiliora* nobis videntur :

(a) Non clare constat, nec proinde urgenda est obligatio restituendi hæredibus non necessariis, quibus videlicet defunctus providere non tenebatur; nam incertum est utrum defunctus voluntatem habuerit cos ditandi, ideoque si damnum patiantur, illud *per accidens* <ausitur, et insuper tale damnum partira compensatur eo quod citius adeant hæreditatem. — Excipitur tamen casus quo quis eorum in familiam defuncti susceptus fuerat, et ut filius habitus; tunc enim ejus curam agere defunétus implicite saltem promiserat, et ad id sese obligaverat.

569. (b) Neque constat obligatio restituendi *creditoribus* defunéli, nisi homicida in particulari casu præviderit et, juxta quosdam, intenderit damnum hujusmodi creditorum. Secus enim, damnum creditoribus illatum sequitur *per accidens*, ita ut homicida non sil vere causa efficax ejusdem (n. 472); accedente autem prævisione ac, iuxta quosdam, intentione, jam nihil deest ut homicida sit causa efficax, culpabilis ac injusta damni.

Notandum Si lethaliter vulneratus sponte ac libere ante mortem, omnia debita homicidæ remittit, hic ex stricta justitia ad restitutionem *probabilius* non tenetur : condonatione enim exlinguitur debitum, ex infra dicendis. — Attamen vulneratus, ita agendo caritatem lædit, si ejus cognati sustentatione indigent.

* *Lacroix*, lib. 111, P. n. de Restitutione, n. 309; *S. Alphons.*, n. 631

2° *De restitutione ob duellum.*

57°. (A) Qui alterum *provocat ad duellum*, cumque, *vi, metu*, aut *gravibus minis moraliter cogit ad acceptandum*, ac tandem eum occidit aut vulnerat, tenetur ad restitutionem sicut homicida aut vulnerator; nam utitur *injustis mediis* ad consensum extorquendum; qui provocatur, vere invitatus est, et invito fit injuria.

(B) Si vero provocatus *sponte acceptet*, et occidatur aut vulneretur, vel a fortiori si provocatus occiderit provocantem, nullus datur jure naturali restitutioni locus; uterque enim libere duellum acceptans, se libere exponit periculo damnum incurrendi : scienti autem ac volenti non fit injuria.

Attamen, si judex civilis damni reparationem injunxerit, ejus sententia in conscientia obligat, cum lata, fuerit propter bonum publicum, ad alios a duello arcendos.

3° *De restitutione ob stuprum aut fornicationem.*

Non agitur hic nisi de damno temporali, quod oritur præsertim ex *difficultate nubendi* cum persona ejusdem conditionis, aut ex onere *prolis educandæ*,^{s\} quæ concepta fuerit; amissio autem virginitatis est damnum in se irreparabile.

571. Obligationes erga mulierem seductam vel oppressam. (A) *Qui vi, vel fraude, honestam mulierem oppres- sit vel seduxit, omnia damna reparare tenetur exinde secuta.* Nam his utendo mediis, damna hujusmodi injuste, efficaciter ac culpabiliter intulit.

Declaratur : (a) *vi*, aut *fraude*; quo nomine veniunt non solum violenta oppressio, sive in statu vigiliæ, sive in statu somni aut ebrietatis, sed etiam minæ injuste incussæ, importunæ preces superioris, mendacia aut falsæ promissiones, — præsertim matrimonii promissio, — quibus mulier quasi inscia aut invita ad copulam inducitur.

(b) *Mulier honesta*, sive sit virgo, sive sit vidua, dummodo ut casta juxta publicam aestimationem habeatur.

572. (c) *Damna reparare tenetur.* Quod quidem fieri potest aut mulierem *nubendo*,¹ — aut eam *dotando*, quo facilius alteri nubat, quamvis deflorata.

¹ Mulier stupratorem, qui nuptias offert, accipere non tenetur, sed libertatem cui vult nubendi servat : tunc stuprator eam dotare debet, juxta communem et veram sententiam.

Prius quidem *consulendum* est, nisi obstet nimia proportio inter virum et mulierem, aut alia gravis ratio; nec tamen *sub gravi imponendum*, nisi explicita adfuerit matrimonii promissio; imo etiam in hoc casu urgenda non est hæc obligatio, si matrimonium sit moraliter impossibile propter disparitatem conditionis, odia exinde inter familias oritura, vel alios infelices exitus prudenter provisos, — si puella ex circumstantiis facile advertere potuerit promissionem esse fidam, aut postea libere condonaverit offensam, sive explicite, sive implicite (v. g. fidem frangendo).

Si seductor puellæ non nubat, congruam dotem ei præbere debet. aut aliter curare ut nubere possit secundum suam conditionem, — vel, si hæc nubere nequeat, ad ejus sustentationem concurrere. — Ab hoc officio tamen excusatur, si mulier reipsa nullum damnum fortunæ passa fuerit, quia v. g. jam secundum suum statum nupsit, aut religionem ingressa est, vel præmaturâ morte obiit; pariter, si mulier injuriam condonaverit.

573- (B) '(?!' *puellam libere consentientem defloravit*, vel solum precibus, blanditiis; suasionibus ad peccandum induxit, *stricte non tenetur ad restitutionem ex hoc capite*, nisi postea occultum delidum aliis manifestaverit, vel a iudice ad inuldam damnatus fuerit. — Ratio regulæ est quia scienti et volenti non fit injuria.

Si vero rem aliis manifestaverit, eo ipso fit *injustus deceptor*, et sub hoc respectu, damna exinde secuta reparare debet. Aliunde, si iudex, propter bonum publicum, aliquam reparationem præceperit, hæc sententia in conscientia obligat.

574. Obligationes quoad prolem conceptam. (A) Si quis vi, metu aut aliis injustis mediis mulierem seduxerit, tenetur, si proles nata fuerit, omnes nutritionis ac educationis expensas ferre, quia ipse est injusta, efficax ac culpabilis causa totius damni. Attamen, si pater proli non provideat, mater tenetur, lege *pietatis*, infantem educare; sed seductor omnes expensas quas hæc subiit compensare tenetur.

B) Si mulier libere consenserit, ambo 'parentes æquali obligatione tenentur, *in solidum*, prolem educare, quoadusque sibi providere possit; ad hoc enim obligat *pietas* quâ parentes erga liberos tenentur.

(C) Omnino *decet* ut proles coram Ecclesiâ et foro civili agnoscatur, atque *legitima* reddatur, nisi grave obstet incommodum, ne proles infamis et absque hæreditate maneat.

* Jure civili *ga'lic*», ex ait. ij 8j, p. iclla gravida compensationem obtinere potest a seductore. Cfr. *Planiol*, 4e éd., I, n. 1529 sq.

4° *De restitutione ob adulterium.*

575. Status quaestionis Adulterium, præter malitiam fornicationis, importat injuriam alteri conjugii illatam, quæ reparari debet per *satisfactionem*, quando adulterium marito innotuit; si vero secretum remanserit, silentium omnino servandum est, ne jurgia causentur. Si proles ex adulterio nata non fuerit, nullum damnum temporale est reparandum; sed si proles certo nata fuerit *ex adulterio*, adest duplex damnum reparandum : (a) expensæ ad nutriendam et educandam prolem, quas maritus injuste subiit; (b) *portio hæreditatis patentee*, quâ injuste privantur legitimi filii, eo quod spurius injuste aliquam hæreditatis partem accipiat.

Probabilius autem non sunt compensanda damna quæ *per accidens* proveniunt, v. g. ex eo quod consanguinei adulterino quædam donent vel testamento relinquant.

Dixi : si *certo ex adulterio* nata fuerit proles; nam *in dubio*, proles ex legitimo marito nata censetur, juxta illud : *pater est, quem nuptia demonstrant*.

576 Principia. (A) Si vir *dolo* aut *vi* uxorem alterius carnaliter cognoverit, ipse *solus* tenetur ad omnia damna reparanda, quia solus est causa injusta, efficax et culpabilis damni.

(B) Si vero *uxor libere adulterio consenserit, ambo adulti* *ri* tenentur *in solidum* ad restitutionem damni marito et filiis legitimis illati; uterque enim est causa injusta, efficax ac culpabilis hujus damni.

577. Corollaria, (a) Aliquoties mulier *adultera sola* tenetur ad reparanda damna quæ ratione *hæreditatis* contingunt; videlicet si facile potuisset hæc damna vitare, prolem adulterinam extra familiam alendo, v. g. in orphanotrophio, — et adulter fecerit quidquid potuit ad hoc obtinendum; ita enim agendo, causam damni a se positam sufficienter retraélavit; et sola adultera, hoc medium recusando, est causa efficax damni quoad hæreditatis divisionem. Hoc autem raro verificatur, cum in praxi valde difficile sit prolem extra familiam educare, quin suspiciones oriantur

578.(b) Si uxor carnale commercium habuerit cum *duobus* adulteris. tempore ad conceptionem apto, et *dubitetur quisnam* e duobus sit pater prolis adulterinae, *controvertitur* utrum ambo ad restitutionem teneantur : — juxta quosdam, neuter tenetur, quia nemo ad reparationem damni obligatur, nisi certo moraliter constet eum esse eiusdem causam efficacem; atqui de neutro res certo moraliter

constat. *Probabilius* tamen uterque tenetur in solidum aut saltem *pro raid parte dubii*; nam uterque posuit causam *ex se aptam* ad damnum causandum, et si paternitas est dubia, uterque ad hanc incertitudinem efficiendam cooperavit; proindeque a restitutione excusari nequit, propter hanc incertitudinem.

579. De modo restituendi. Valde difficile est restituere in hoc casu, cum ex restitutione oriri possint suspiciones de adulterio commisso, quæ pacis familiam turbarent. Hinc omnino prudens esse debet confessarius hâc de re.

(A) Plerumque mulier adultera non tenetur crimen suum manifestare ad vitanda damna ex eo secutura; talis revelatio generatim fieri nequit absque periculo incurrendi odium mariti, discordias, divortium et gravem infamiam, non solum sibi, sed toti familiæ; porro hæc omnia sunt multo graviora incommoda quam damna fortunæ, ideoque dispensant a restitutione, si aliter fieri nequeat.

(B) *Insuper filius non tenetur credere matri suæ* ortum suum adulterinum manifestanti, nisi ex circumstantiis ut adminiculis hoc testimonium certitudinem pariat, v. g. si probetur patrem absentem fuisse tempore conceptionis. Si vero res certo constet, nequit in conscientia paternam hæreditatem retinere.

(C) Si possibile sit prolem adulterinam in *brephotrophio* educare, quin oriantur suspiciones, id sane præstandum est, cum ita educationis expensæ valde limitentur ac vitetur hæreditatis divisio.

Secus, mulier adultera restituere conabitur, plus donando, e propriis bonis, filiis legitimis quam spurio, sumptus minuendo, diligentius laborando et fruélus laboris filiis legitimis dando. — Vir autem adulterus restituere potest aliquid filiis legitimis donando, sive inter vivos, sive per testamentum, secundum aestimationem viri prudentis.

II. De restitutione quoad bona animi.

Bona animi, de quibus difficultas esse potest, sunt præsertim *fama* et *honor*.

i° *Dc restitutione famæ.*

580. *Principium* : Qui injuste alterius famam læsit, sive calumniis sive detractionibus, ex justitia tenetur eam restituere, simulque omnia damna reparare, quæ efficaciter et culpabiliter ex diffamatione secuta sunt.

Etenim quicumque scienter et volenter jus stri&um violat alterius, tenetur illud reparare; atqui injustâ detraélione aut calumniâ jus striélum ad famam violatur, ut supra (η. 377) dictum est; præterea sæpe, famam lædendo, eo ipso bona fortunæ læduntur; ita negotiator, medicus, advocatus, etc., famam amittendo, damna temporalia eo ipso patientur:

ergo etiam ad hujusmodi damnorum reparationem tenetur injustus diffamator.

Obligatio famam restituendi est *personalis*, ideoque solum diffamantem speCtat; obligatio autem damna temporalia reparandi est *realis*, proindeque ad *hæredcs* transit, non tamen ultra vires hærcditatis. — Multi tamen hanc ignorant, et sæpe in bonâ fide relinquendi sunt, ne forte formalem injustitiam committant.

581. Corollaria, (a) Qui *graviter* peccavit alium diffamando, famam resarcire tenetur etiam cum gravi suo incommodo; obligatio enim gravis ligat cum incommodo proportionate gravi. Si quis autem, non ex gravi culpa, sed ex inadvertentiâ aut imprudentia famam alterius læserit, tenetur famam et damnum resarcire, sed non cum magno incommodo.

(b) Fieri potest ut *levis* famæ læsio *grave* damnum in bonis fortunæ inducat, v. g. si quis secretarii munus amittat, quia ut garulus exhibetur : tunc gravis adest obligatio grave damnum temporale reparandi, si prævisum fuerit.

(c) Si *tota culpa* non ex loquentis, sed ex audientium parte oritur, qui ejus verba sinistre intellexerunt, detractor non ex justitia, sed solum ex caritate errorem corrigere debet.

582. Modus reparandi famam. (A) Modus diversus est prout injuria fuit *calumnia*, vel *detractio simplex*.

(a) Si agitur de *calumnia*, hæc aperte retraclanda est, etiam cum jaCturâ propriæ famæ, nisi efficaciter fama aliter reparari possit, dicendo v. g. se errâsse vel deceptum fuisse : innocens enim jus ad famam habet potiusquam calumniator.

(b) Si de *simplici detractio*ne agitur, difficultas sane crescit, cum crimen injuste manifestatum sit verum; reparatio fieri potest tamen duplici modo : *directe*, dicendo se deceptum fuisse, male et injuste locutum fuisse; imo, juxta quosdam, diffamator dicere potest se *falsum* dixisse, utendo restrictione mentali; quod tamen negligenter, et quidem merito, cum talis loquendi modus sit mendacium; — *indirecte*, laudando et honorifice tractando eum qui diffamatus est, ejusque vitia excusando; quod sæpe efficacius est quam quolibet restridio mentalis.

583. (B) Si *diffamatio publica* fuerit, reparatio debet eodem modo publica esse, in quantum fieri potest : hinc, —

(a) Diffamator tenetur famam proximi læsam restituere non solum coram auditoribus immediatis, sed etiam coram mediatis, quando prævidit audientes hanc diffamationem evulgaturos esse; sed. cum sæpe directæ reparatio sit difficilis, tunc sufficit auditores hortari ut sese retraherent coram eis quibus hoc manifestarunt.

(b) St diffamatio fuerit *in scriptis*, generatini debet etiam reparatio *in scriptis* fieri.

584. Causæ excusantes a restitutione famæ ilaudo raro dantur causæ quæ a restitutione famæ excusent, videlicet : —

(A) *Si diffamatio non fuerit efficax*, quia v. g. auditores detrahenti fidem non præstiterunt, — aut alius, detrahentem corrigendo, malum effectum impedivit; — aut si *infamia jam sublata est*, v. g. quia falsitas calumniæ publice agnita fuit, aut decursu temporis oblivione deleta : tunc enim sedulo cavendum est ne, per inopportunam retractionem, reviviscat diffamatio.

(B) *Si reparatio sit physice aut moraliter impossibilis*; v. g. si detractionis auditores ignoti sint, vel adiri nequeant; si delictum aliâ via jam publicum evaserit; aut fama aliena reparari non possit sine damno proprio *longe graviore*.

(C) *Si Icesus injuriam condonaverit*, sive expresse, sive tacite, dummodo potestatem habeat condonandi, et aliunde bonum publicum non obstat; nam si ageretur de magistratu aut sacerdote, qui bono nomine indiget ad munus suum exercendum, condonatio fieri nequit. — Ad condonationem accedit *compensatio*, quando videlicet diffamatus ipse famam detrahentis læsit, nec vult injuriam reparare : tunc enim reparatio differri potest donec alter famam resarcire paratus sit.

2° De restitutione honoris.

585. (A) *Principium* : Qui honorem alicui debitum injuste læsit, tenetur ipsi restituere honorem ac damna efficaciter et culpabiliter exinde secuta. — Nam jus strictum ad honorem sicut ad famam habemus; ideoque violatio hujus juris reparari debet.

Hoc *artum est* quando contumelia fuit aliquo modo *publica*, v. g. quando quis, coram duobus vel tribus, colaphis cæsus est; et *communitè* admittitur etiam quando contumelia fuit *occulta*; nam etiam tunc violatur jus ad honorem, ex dictis supra, n. 398.

586. (B) *Modus honorem reparandi*. Requiritur et sufficit illa *honoris* significatio, quæ, omnibus circumstantiis inspectis, ac gravitate injuriæ, necnon consuetudinibus locorum apta sit, judicio viri prudentis, ad reparandum damnum illatum. Hinc : —

(a) Quando *superior subditum* offendit, raro tenetur ad veniam ab inferiori petendam, sed plerumque sufficit amica salutatio, vel aliud benevolentiae signum.

(b) Si offensio fit inter *aquales*, vel signa honoris solito majora læso exhibeantur, si injuria non sit gravis; vel, si sit gravior, venia petatur.

(c) Si *inferior superiori* contumeliam intendit, generatim humilis veniae deprecatio requiritur.

111. De restitutione ob impeditam consecutionem alicujus boni

Triplex distingui potest hypothesis, prout ille qui a bono consequendo impeditur, jus strictum habet ad illud bonum, — vel solum facultatem et spem legitimam». — aut hujusmodi bono indignus est.

587. i° Qui alium *quocumque modo impedit a consecutione alicujus boni* ad quod *jus strictum* habet, sive in re sive ad rem, veram *injustitiam* committit, et *ad restitutionem* tenetur damno illato proportionatam.

Ita v. g. si advocatus creditorem impediat quominus solutionem debiti obtineat; si quis patrem precibus, suasionibus aliisve mediis inducit ut filium privet legitime hæreditatis parte ad quam ex lege civili jus strictum habet.

588. 20 Si agatur de bonis ad quæ consequenda *non habetur jus strictum*, sed solum *legitima potestas et spes fundata*, distinguendum est : (a) qui *mediis utitur injustis*, vi, metu, fraude, calumniis, etc. injuriam committit, et ad restitutionem tenetur, quia quisque jus strictum habet ne *injuste* impediat a consequendo bono quod legitime acquirere potest.

Ita v. g. qui fraude impedit ne avunculus in gratiam nepotis testamentum condant; — qui calumniis divitem prohibet quominus tali pauperi eleemosynas largiatur; — qui, famulum diffamando, eum arcet a servitio quod merito sperabat; — mercator, qui ut suas merces vendat, aliorum merces mendaciis deprimit, aut eorum interceptis litteris, suppeditat merces quæ ab his petebantur, etc.

(b) Qui vero mediis *minime injustis* utitur, sed solum precibus, obsequiis, suasionibus, etc., non peccat contra justitiam, nec ad restitutionem tenetur; id enim faciendo, jure suo utitur.

* *Lu^o*, disp. XVIII, n. 90-113; *Sporer-iiierb.*, II, tr. IV, n. 242 ?60; .S. *Alphons.*, n. 582-388; *Noldin*, n. 421.

Ita v. g. qui testatorem *precilnis* inducit ne hæreditatem relinquat tali hæredi non necessario, sed potius alii magis sibi dilectio; qui *suasionibus* episcopum movet ut beneficium aut munus ecclesiasticum non conferat tali sacerdoti, — digniori quidem, sed jus ad illud minime habenti, — sed potius alteri minus digno.

589. 30 Si quis alterum impediatur a *consecutione*, *boni*, quo *hic est indignus*, injustitiam non agit, *neque ad restitutionem tenetur*, quia indignus nullum jus habet ad illud bonum, sed e contra ab eo arceri debet, ob bonum publicum.

Ita qui superioribus detegunt occulta alicujus delicta, ne munus ipsi conferatur, ad quod ineptus est; — mulier quæ prodigum maritum avertit a donatione facienda alicui qui seipsum pauperem fingit.

590. *Corollarium*. Qui se fingunt esse pauperes, dum revera non sunt, et ita copiosas obtinent eleemosynas, *injuste* a donatoribus pecuniam extorquent, et restituere debent ipsis donatoribus qui decepti sunt, si commode fieri possit, aut aliis pauperibus piisve operibus, secundum presumptam donatorum intentionem.—

Si vero pauperes sint, et solummodo paulo *pauperiores* quam revera sunt se finxerint, ad restitutionem non tenentur, cum hic modus agendi plerumque a divitibus intelligatur, nec substantialem errorem inducat.

Quod de pauperibus dictum est, applicari potest iis omnibus qui, sub ementito titulo, munera, pecunias aut legata extorquent : ad restitutionem tenentur quoties aliquid notabile a donatoribus his mediis consecuti sunt : nam hi merito censentur invit.

IV. De restitutione propter tributa defraudata

Quo res melius intelligatur, pauca de notione et obligatione tributorum prænotanda sunt.

i° *Notio tributorum et conditiones ut hæcjusta sint.*

591. (A) Tributa, seu vectigalia sunt quæcumque cives solvere tenemur ad communia reipublicæ onera sublevanda. — Varia sunt, sed communius in *directa* et *indirecta* distinguuntur : *priora* ea sunt quæ immediate et primario *personas* afficiunt propter bona quæ possident, immobilia vel mobilia, vel artes aut negotia quæ exercent. *Indirecta* autem censentur ea quæ immediate ac prima-

* De tributis, præter theologos, vide *æconomistas*, v. g. *P. Leroy-Beaulieu*, traité d'Economie Politique, Paris, 1896, t. IV, p. 736-799; *P. Cauwès*, Cours d'Econ. Politique, Paris, 1893, t. IV, n. 1216-1290; *C. Gide*, Principes d'Econ. Polit., Paris, 1903, p. 611-634; *ft. Ely*, Taxation in American States and Cities, New York, 1818; *Seligman*, Essays on Taxation, New York. *iSoj*; *id.* Progressive Taxation.

rio rec ipcas afficiunt, et mediate tantum personas, qualia sunt ea quæ colliguntur occasione successionis, Iransveétionis, fabricationis, etc. Hæc est communis distinétio ; quandoque tamen leges civiles, in variis regionibus, non eodem modo intelligunt hanc tributorum divisionem.

(B) Jamvero, ut tributa *justa* sint, triplex præsertim requiritur conditio : (a) ut a *legitimâ et competenti auctoritati* imponantur, nationali, provinciali aut municipali; (b) propter *justam causam*, videlicet reipublicæ utilitatem aut necessitatem; proindeque ex hoc capite, excluduntur tributa imposita propter expensas inutiles aut a fortiori nocivas¹; (c) *servata debita proportione* ad cujusque facultates, ita ut qui ditiores sunt ac beneficia civilis administrationis magis percipiunt, majora pariter onera portent.

2° *Obligatio solvendi tribula in conscientiâ.*

592. Duplex hâc de re datur sententia : alii enim dicunt leges tributorum esse *mere poenales*, et obligare tantum ad solvendum *vel tributum, vel mulclam* quæ fraudantibus imponitur : hodie enim civiles legislatores, implicite saltem, declarant se hanc obligationem nolle imponere in conscientiâ; aliunde ita intelliguntur leges a plerisque civibus, qui revera nullius peccati conscii sunt, quando tributa effugerunt². Communior tamen sententia, cui adhæremus, tenet hujusmodi leges, quando cæteroquin justæ sunt, vere obligare in conscientiâ.

593. **Principium** : *Leges tributorum, quando justæ sunt, per se in conscientia obligant, directe quidem ex justitia sociali, sed indirecte ex justitia commutativa, postquam quota pars legitime determinata est.* Ita communiter³.

Probatur. (A) In *Evangeliiis*, res quidem non explicite declaratur, sed ut consentanea Christi doélrinæ ejusque rationi agendi exhibetur. Cum enim Pharisei et Ilerodiani ab eo quærerent utrum liceret census dare Cæsari,

» In modernis societatibus quædam esse hujusmodi tributa sapientes œconomistæ fatentur.

* Ita v. g. **Hall. A.**, n. 327; **Crolli**, 111, n. 1010-1023; **Berardi**, 111, a. 413; **Génicot**, η. 574; **Noldin**, η. 466.

³ **Boiiquillon**, Theol. Moralis fundamentalis, Parisiis, 1903, η. 227-22Q; **Ch. Guiffnebert**, Tertullien, Paris, 1901, p. 206-207, ubi dofirina Scripturas et Patrum hâc de re exponitur.

respondit¹ : “ Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. ” Quod docebat, jam exemplo firmaverat; nam paulo antea, Petro jusserat tributum solvere². — Eadem doctrinam 5. *Paulus* clare inculcat³ : “ Ideo enim et *tributa* præstatis; ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. *Reddite ergo omnibus debita : cui tributum, tributum ; cui vectigal, vectigal.* ”

594.(B) *Ratione* probatur. Cives enim in conscientia ea præstare tenentur quæ necessaria sunt ad societatem tuendam ac præservandam, cum homines nati sint ad vivendum in societate; atqui societas plerumque servari nequit, nisi solvantur expensæ necessariæ ad bonum ordinem servandum, et patriam contra hostes tuendam; — aliunde, nisi cives teneantur in conscientiâ has expensas solvere, finis intentus non facile obtinebitur; nam via aperietur innumeris fraudibus et dolis, cum maximo ærarii et morum detrimento; honesti ac simplices plus æquo, dum improbi ac dolosi minus, solvent; ditiores, non secundum vires ac facultates suas, sed pro arbitrio suo, taxas persolvent, cum maximam partem bonorum suorum celare possint; et sic inæqualitas ac injustitia prævalebit, cum maximo totius societatis detrimento.

Hæc igitur obligatio ex justitiâ non solum legali, sed etiam commutativâ oritur; nam, cum Status determinaverit summam pecuniæ quæ ad communes expensas necessaria est, si quidam cives fraudulenter suæ obligationi non satisfaciant, eo ipso aliis graviora imponuntur onera, ideoque hi solvere debent non solum tributorum partem quæ ipsorum fortunæ proportionatur, sed etiam partem quæ a fraudulentibus non solvitur.

595. Declaratur, (a) Dielum est *per se*, quatenus videlicet legislator potestatem habet subditos obligandi in conscientia, et revera generatim intendit eos ita obligare; unde, si ex adjunctis pateat talem non fuisse legislatoris mentem, et legem a maxima populi parte ut mere poenalem intelligi, ita ut etiam timorati fraudibus utantur quoties muldam evadere possunt, *per accidens* lex non ligat in conscientiâ. Pariter *consuetudo* efficere potest ut lex, quæ antea vim obligatoriam habebat ex ipsa intentione superioris, postea men-

SEU DE RESTITUTIONE

pœnalis evadat. Id sane dolendum est, quia, dum probi integre solvunt tribula, minus honesti nonnisi partialiter debitis suis satisfaciunt, et paulatim injustitia prævalet; unde etiam fit ut timorati anxietatibus laborent.

(b) *Postquam quota pars legitime determinata est*; hodie enim lex tributorum non obligat subditos, nisi legitimâ auctoritate quota solvenda determinata fuit : tunc enim tantum, juxta leges, generale officium solvendi tributa transit in obligationem strictam, quæ ad iurisdictionem civili peti potest. De variis autem modis quibus illa determinatio legaliter fiat, vide variarum gentium leges. Quo facilius quota pars solvenda determinetur, leges imperant ut vel cives ipsi suarum rerum valorem declarent, vel fisci officiales (*répartiteurs*), aut magistratus rem investigent. Jamvero cives ex obedientiâ legali tenentur res tributo subijcere et declarare, in quantum *legitima consuetudo* has leges interpretatur; hinc, si mitior interpretatio legum communi consuetudine in usu sit, scientibus ac tacentibus legislatoribus, hæc sane in conscientiâ admitti potest. Dixi ex obedientiâ, non ex iustitiâ; attamen, si quis mendaciis aut fraudibus violaverit legem hæc de re, indirecte ad restitutionem teneri potest, quatenus causa fuit cur fiscus taxam lege statutam percipere non potuerit.

3° *Conclusiones praelia? quoad tributorum restitutionem.*

596. (A) Juxta omnes, *tributorum exactores* ad restitutionem tenentur, quando fraudantibus scienter ac volenter favent, cum *ex officio* id prohibere debeant.— Pariter qui corrumpunt exactores, ne isti tributa exigant quæ vere debentur, aut fraude eos impediunt quominus de rebus tributo obnoxiiis inquirent : tunc enim cooperatores efficiuntur exactorum in re injustâ. Constat ex diâlis supra, nn. 494. 512.

(B) Qui defraudandis vectigalibus *à reb. habitis*, et quasi «*arte*, operam dant, graviter peccant, tum quia se gravi exponunt periculo, tum quia ad defensionem etiam cruentam contra custodes vectigalium animo parantur. — Insuper, juxta *opinionem* quam exposuimus, injustitiæ rei sunt, et ad restituendum tenentur, præsertim si ditiores ex hoc evaserint.

597. (C) In regionibus in quibus lex tributorum ut in conscientiâ obligans habetur, ac probi cives *taxas* fideliter solvere solent, ad restitutionem tenentur, juxta *opinionem* superius expositam, qui fraudibus utuntur ad eas non solvendas : injuria enim fit sive Statui aut Municipio, sive aliis civibus qui ex hoc capite majora onera ferre debent. — Ubi vero *consuetudo* praevaluit declarandi bona sive mobilia sive immobilia *multum infra rerum valorem*, proin-

deque minores taxas solvere, probi cogi non possunt, sub onere restitutionis, ad integrum valorem declarandum : secus, plus æquo solverent. Quod præsertim valet ubi tributa nimis onerosa imponuntur, multæque fiunt inutiles expensæ.

598. (D) Ad legem militarem quod speélat, hæc statuenda videntur : (a) Qui medicos *muneribus* corrumpunt, ut ab eis inepti declarentur ad militiam, dum revera habiles sunt, ad restitutionem tenentur erga eos qui, ipsorum loco, ad militiam vocati sunt, ubi videlicet determinatus numerus assumitur; ita enim injustæ aétioni medicorum cooperantur, qui *ex officio* aptos declarare debent eos qui revera tales sunt. — Secus autem, si solum eorum *benevolentiam* captare student, ut in *dubio* de ipsorum idoneitate, ipsis faveant.

(b) Quando vocati ad militiam mutilatione, fiétis morbis aut mendaciis, a militiâ se subtrahunt, peccant quidem contra obedientiam auôloritati legitimæ debitam; sed quaestio est utrum ad restitutionem teneantur. Jamvero, ubi *omnes* ad miinam vocantur, nullius civis jura violant, nec proinde ad restitutionem cogi possunt; ubi vero *determinatus numerus* assumitur, putamus, juxta principia superius exposita, eos ad restitutionem teneri erga eos qui, ipsorum loco, mililiæ adscripti sunt, quia vere sunt causa efficax hujus damni. Nonnulli tamen *probabiliter* docent eos ad nihil teneri, quia sunt quidem *ocasio* cur alii assumantur, sed rⁿ causa : causa vere efficax est ipsa lex conscriptionis. Quod argumentum nobis debile videtur; nam qui ita se mililiæ subtrahunt causa sunt efficax cur lex aliis applicetur, qui secus a militari servitio exempti fuissent.

(c) Quidquid sit, ii qui lege naturali (v. g. propter morbum), aut lege ecclesiastica a militiâ immunes sunt, non peccant dum licitis utuntur mediis ad legem evadendam, nec ad restitutionem tenentur erga eos qui, ipsorum loco, militiæ adseribuntur; ita enim agendo, jure suo utuntur.

Art. III. De causis a restitutione excusantibus'

599. Post dicta de obligatione, radicibus et circumstantiis restitutionis, inquirendum manet utrum et quænam causæ a restitutione excusent. Quædam vero *ad tempus*, aliæ autem *in perpetuum* excusant : de quibus seorsim dicendum.

' *Lessius*, lib. II, cap. 16; *Sayrus*, lib. X, tr. V. cap. 6; Lugo, disp. XXI; *Billuart*, diss. VII, art. XX; *Sporer-Bierb.*, t. 11, tr. IV, n. 511-568; 5. *Alphons.* n. 696-706; *Carrière*, n. 1267-1300; *Ball. P.*, n. 527-550; *Lekmk.*, n. 1038-1044; *Ginicot*, n. 557'559; *Boldin*, n. 504-512.

§ I. De causis ad tempus excusantibus.

Causæ quæ *ad tempus* a restitutione excusant, ad duo capita referuntur : *impotentiam* et *damnum* creditori vel tertiæ personæ ex restitutione secuturum.

1. De impotentia, quatenus a restitutione excusat.

Impotentia duplex est : *physica* seu *absoluta*, et *moralis*.

Soo. i° Principia. (A) *impossibilitas physica seu absoluta*,

quæ in eo consistit ut debitor nihil habeat unde restituat, quin ad extremam necessitatem se reducat, — *certo a restitutione excusat, quamdiu durat*; nam ad impossibile nemo tenetur, et in casu extremæ necessitatis, quisque potest surripere, et *a fortiori* servare ea quæ necessaria sunt ad hanc necessitatem sublevandam; dominus, in hoc casu, restitutionis dilationi non rationabiliter obstaret.

(B) *impossibilitas moralis*, — quando quis scilicet restituere nequit absque gravi damno sive proprio sive familiaræ, — *excusat a restitutione, quamdiu durat*, nisi ex dilatione dominus similem patiatur necessitatem. — Etenim lex non obligat cum tanto incommodo; aliunde dominus non est rationabiliter invitus, quando vult restitutionem statim fieri, quæ tantum damnum proximo illatura est. — Attamen, si tum dominus, tum debitor in eadem necessitate gravi versantur, melior esse debet conditio domini, quum jus habeat ad usum rei, dum debitor tale jus non habeat. — Si vero debitor, restituendo, in extremam aut quasi extremam necessitatem incideret, dum creditor est solum in gravi, restitutio differri potest.

6oi. 2° Corollaria. (A) Si debitor restituere nequeat quin a *proprio statu* excidat *juste* acquisito, restitutionem differre potest; ita mercatores, magistratus, etc. qui, statim debita solvendo, negotium vel officium amitterent. Quod *Probabiliter* extenditur ad eos qui propria culpa, ludo, ebrietate, hanc necessitatem incurrerunt. His tamen omnibus obligatio incumbit suas expensas minuendi et diligenter laborandi, ut quamprimum restituere valeant.

Quod privilegium non extenditur ad eos qui, juxta publicam æstimationem, statum suum *injuste* acquisierunt, v. g. rapina aut

supposito testamento : hi enim, statim restituendo, non a statu suo excidunt, sed potius ad pristinum statum revertuntur.

002. (B) Si debitor statim restituere non valeat, quin *magnum damnum* patiatur in bonis *juste* acquisitis, v. g. quin vendat possessiones suas inulto minori pretio quam valent, — aut quin se privet instrumento ad laborandum necessario, etc., potest restitutionem differre '.

(C) Idem dici debet, si debitor non possit *statim* restituere sine gravi damno in bonis altioris ordinis, sive corporis, sive animæ; quia videlicet privaret se pecunia ad sanitatem recuperandam necessaria, aut se vel quædam familiae membra periculo peccandi exponeret.

603. (D) Quâ occasione quæritur utrum *gravatus are alieno possit religionem ingredi*, antequam restituerit? — Juxta principia superius exposita, potest quidem religionem ingredi, si secus in gravi periculo versetur animam perdendi; sed, etiam post ingressum in religionem, ea omnia agere debet, suo statui convenientia, ut lucretur quai necessaria sunt ad debita solvenda. Quum autem, nostris diebus, multa sint incommoda in accipiendis hujusmodi debitoribus, Prælati eos admittere non debent : melius est enim ut hi strenue laborando prius debita solvant; posteaque absque dedecore religionem ingrediantur.

Cæteroquin *Sixtus* /z prohibuit ne qui, propriâ culpâ, debita contraxerant, religionem ingrederentur, eorumque professionem irritam decrevit; *Clemens* /7/7 hanc constitutionem abrogavit quoad nullitatem professionis, sed non quoad ipsam prohibitionem; ex *Codice*, ære alieno gravati, qui solvendo pares non sint, *illicite*, sed valide ad novitiatum admittuntur¹.

604. (E) Quando debitor, in his variis casibus, restitutionem distulit, tencturne compensare lucrum cessans vel damnum emergens quod exinde passus est creditor? Coni-rovertitur inter theologos; ad rem .eque solvendam, distinguendum est : H

a) Debitor *ex delicto*, id est possessor malæ fidei, vel in-^{IV},

¹ Hinc in picrisque regionibus *opifices* cogi nequeunt ad vendenda instrumenta suæ arti necessaria ; et in quibusdam, domus paterna alienari nequit ad solvenda debita, nonnisi sub conditionibus omnino specialibus. Ita, 12 jul. 1909, in Galliâ promulgata est lex “ *sur la constitution d'un bien defamille insaisissable*”, cujus textum invenies p. 224¹*.

Sixtus I , Constit. *Cum de omnibus*, 26 nov. 1587, *Bullar. Roman.*, IV, part. IV, p. 371-372; *Clemens VIII*, Constit. *In supreind*, 2 apr. 1602. *ibid.*, t. V, part. II, p. 410; *Codex*, c. 542, 2°.

justus damnificator hæc omnia compensare debet, quia tenetur de damno injuste illato; atqui, etiamsi ex justa ratione restitutionem distulerit, *culpabilis fuit in causâ*, cum jam antea restituere debuisset.

(b) Debitor autem *bonæ fidei* ad compensationem non tenetur juxta multos, dummodo non sit in morâ culpabili : non est enim causa injusta et culpabilis hujus damni. Quod tamen hodie accipi nequit sine restrictionibus. Nam, statim ac novit rem non esse suam, fructus naturales legitime percipere non poterat, nisi eâ conditione ut cos domino redderet, ideoque auctarium legale solvere debet. Præterea, si *proverit* dominum quædam damna passurum esse ex dilatione, nobis videtur eum non potuisse rem servare, nisi eâ conditione ut hæc damna resarciret, statim ac sine gravi incommodo id præstare posset; — si vero nil prævidcrit, ex hoc capite non tenetur ad restitutionem.

II. De damno creditoris aut alterius personæ, quatenus a restitutione excusat.

605. Si ex immediatâ restitutione grave damnum, spirituale aut temporale, immineat ipsi creditori vel alteri personæ, debitor potest, et quandoque ex caritate debet, restitutionem differre. Tunc enim creditor non censetur rationabiliter invitus, et aliunde *generatim* ex caritate tenemur damnum proximi impedire, quando *commode* fieri potest.

Ita differri potest restitutio, si praevideatur dominum re suâ abuturum ad ebrietati vel libidini indulgendum. aut ad aliquem innocentem vulnerandum aut occidendum. Sed ad hoc requiritur ut dilatio lanquam *efficax* praevideatur : si enim nullo modo malum effectum impedire possit, v. g. quia creditor aliis mediis utetur ad peccandum aut aliis nocendum, jam nulla est ratio restitutionem differendi.

§ II. De causis a restitutione excusantibus IN PERPETUUM.

Præcipuæ causæ quæ obligationem restituendi extinguunt, sunt : *condonatio*, *compensatio*, *donatio*, *sententia judicis* et *compositio* a S. Sede concessa.

¹ Hinc, si dilatio grave damnum debitori inferat, quia v. g. creditor ut injustitia reum debitorem « oram judicibus prosecuturus est, potest, quin raritatem kedat, statim restituere.

606. i° *Condonatio*, sive expressa, sive tacita, id est remissio debiti a creditore facta, dummodo tamen quibusdam sit vestita conditionibus, videlicet : (a) omnino *libera*, id est ab omni errore, fraude, metu aut vi immunis; hinc non valet condonatio, si creditor errat aut decipitur circa quantitatem debiti, putans illud multo minus esse quam revera est, — si debitor comminatione utitur aut multo pauperiorem se fingit quam reipsa est; (b) ut fiat ab eo qui condonandi potestatem habet, id est qui bona sua donare potest, juxta ea quæ trademus ubi de capacitate donandi.

Jure *naturali*, condonatio *expressa* aut *implicita*, seu *tacita* esse potest, v. g. debiti chirographum delendo; non autem *facile praesumi* potest. Attamen in quibusdam casibus, merito præsumitur, quando *positivum* ac *solidum* adest fundamentum; ita *filiifamilias* generatim parentum condonationem præsumere valent, quando agitur de pecuniæ summâ, quæ non est valde magna, et jam expensa fuit; idem valet de *uxoribus*.

gallico, condonatio præsumitur quando creditor debitori remittit chirographum unde probetur debitum. *Ex se* nulla specialis *forma* ad condonationem requiritur; sed ad *gratuitam* condonationem desiderantur conditiones neccsariæ ad ipsam donationem; si fit per *testamentum*, essentielles testamenti formæ servari debent.

607. 2° *Compensatio*, quâ debitum utrinque æquale extinguitur, dummodo utrumque sit certum et ex striôlâ justitia.

Sæpe etiam lege *civili* exigitur ut fiat in eodem genere bonorum.

Huic accedit *solutio creditori creditoris fafla*, quæ legitima est, (piando fit ex rationabili causâ; videlicet si creditor solutionem debiti obtinere nequeat, *potest* petere a *creditore sui debitoris* ut velit ipse debitum solvere; ita Paulus centum nummos debet Petro, dum Joannes centum et quinquaginta Paulo debet; Petrus a Joanne petere *potest* solutionem centum nummorum, et ita Joannes non nisi quinquaginta Paulo debebit. — Quæ tamen facultas in variis regionibus lege *civili* restringitur. '

608. 30 *Donatio rei cequivalentis creditorifacia*: quando videlicet Caius, qui Titio debet quinquaginta nummos, ei dat rem ejusdem pretii, quam Titius acceptat, dummodo tamen intentionem saltem implicitam habeat debitum solvendi, non autem donationem faciendi, ut jam supra (n 562) notatum est.

' Quoad *Galliam*, cfr. *C. civ.*, a. 1242, 1291 ; *C. procéd. civ.*, a. 557 580, 581 ; *Planiol*, II, n. 567 sq.; 456 sq.

609. 4° *Sententia declaratoria judicis* in materiâ *dubiâ*, quando videlicet dubitatur utrum quædam res alicui debeat, iudex civilis dubium solvere potest, et bonum publicum postulat ut huic sententiae partes in conscientiâ adhæreant. — Si tamen postea detegatur sententiam fuisse *objective* injustam, — quia v. g. novus titulus hucusque incognitus detegitur, — certo licebit læsæ parti ea repetere quæ jam soluta fuerant, sive judicialiter, sive alio legitimo modo.

610. 50 *Compositio*, seu debiti remissio a S. Pontifice concessa, sive directe, sive per Sacras Congregationes. Quæ quidem fieri potest pro debitis *temporalibus incertis*, et pro *bonis ecclesiasticis*. De his jam supra diéllum est, n. 207-209 ; de prioribus pauca dicere juvat.

Quando dominus, cui restitutio facienda est, ignotus omnino manet, etiam post diligentem inquisitionem, regulariter possessor *make fidei* rem debitam piis causis dare deberet. Sed quandoque evenit ut debitor totum restituere non sine magno incommodo valeat; tunc recursus fieri potest ad 5. *Pontificem*, mediante 0' *Panitentiarîâ* aut *Dataria*. Jamvero S. Pontifex condonationem ita facere solet, ut aliquam debiti partem causis piis applicandam esse decernat, et aliam debitori concedat. Quod quidem rationi consentaneum est : vi enim supremæ quâ pollet potestatis, id omne facere potest quod salutis animarum vere utile est; atqui, quando de bonis incertis agitur, sæpe ad conscientiæ tranquillitatem expedit ut quædam fiat compositio : hæc enim prodest debitori, qui, omissa restitutione, in mala fide versaretur, — necnon piis causis, quæ pariem debiti accipiunt, dum secus nil forsitan accepissent.

Quid autem, *si postea verus dominus comparuerit*? Nulla est difficultas, si tempus ad præscriptionem jam elapsum fuerit, prout plerumque continget de rebus mobilibus. Si vero tempus elapsum non fuerit, debitor *in conscientia* non tenetur id restituere quod *bonâ fide* pauperibus dedit, nisi post sententiam judicis civilis; imo, juxta multos, non tenetur, ante sententiam judicis, id reddere quod S. Pontifex ex justâ causa condonaverat; hic enim, in casu dubii, jus habet dominium transferendi ab uno ad alium, sicut ipsa potestas civilis; melius est tamen hanc partem domino reddere, etiam ante judicis sententiam, si absque gravi incommodo fieri possit.

Et hæc sufficiant de restitutione et de justitia; jam enim ad alteram partem Traélatûs deveniendum est, quæ nempe *de Contrai!ibus* disserit.

Pars Hltera.

DE CONTRACTIBUS

611. Contractus nihil aliud est nisi unus e modis varia jura acquirendi: primum quidem homo *res nullius* occupat; postea autem *labore* novas res producit quas legitime suas facit; cum vero omnia, quæ sibi necessaria aut utilia sunt, propriâ arte facere non valeat, ab aliis eadem comparare satagit, videlicet permutatione, venditione, locatione, uno verbo, pactis seu contractibus.

ContraChium origo proinde ex ipsa *sociali naturâ* hominis repetenda est; cum enim homo ad societatem natus sit, eo ipso tendit non solum ad vivendum, sed etiam ad *paciscendum* cum aliis mortalibus : ipsius scilicet vires valde limitatæ sunt et mox intelligit se non posse simul agriculture, pastoralis vitæ, variisque mechanicis artibus operam dare; imo, etiamsi posset, id non expedire; nam *uni* tantum arti vacando, peritior in eâdem fit, ac multo plura eaque perfectiora producit : *divisione laboris*, ut aiunt, in immensum ereseunt res artefactæ. Si vero res unius et *ejusdem generis* solum fabricetur, plures habebit quam sibi necessariae sunt; aliunde multis indiget quas proprio labore sibi acquirere nequit; necesse est igitur ut cum aliis *paciscendo* eas assequatur.¹

612. Ad hanc materiam absolvendam, primum quidem de *contraflibus in genere* disseremus, ea videlicet exponentes quæ omnibus communia sunt; postea *depreeeipuis contractibus in specie*, non autem de singulis; quando enim moralia principia *depræcipuis* paCtis elucidata sunt, necesse non est minutim singula percurrere; sed sufficit ut, occasione datâ, quando occurrit difficultas, adeantur *civiles Codices* variarum

¹ Hanc contractuum originem ac socialem utilitatem lucide exposuit /.'. **Basliai**, Harmonies Economiques, Paris, 1851, p. 74-113; cfr. **A/irens**, Cours de Droit naturel, Leipzig, 1875, .. 11, § 8i-S>.

Gentium, qui plerumque rem juxta æquitatis normas solvunt, necnon*jurisperiti*^ quibus notum est quomodo hujusmodi leges a magistratibus authentice exponantur.

		De generali contractuum conceptu.
	Prænotanda	De vi nullitatum legalium in conscientiâ
Cap. I.		De ejus dotibus.
De ContraCibus; in genere.	De <i>consensit</i>	- De vitiis consensui nocentibus.
		De <i>materiâ</i> contractas.
		De <i>subjecto</i> contraCûs, seu de contrahentibus.
		De <i>ejjeclibus</i> contraCuum.
		De promissione.
	De contraCibus	De donatione.
	<i>gratuitis.</i>	De testamentis.
		De successioneibus.
		De emptione venditione.
		De locatione.
Cap. II.	De contraCibus	De locatione operarum,
De Contractibus; in specie.	<i>onerosis certi ei'entûs.</i>	seu de contraCu laboris.
		De. mutuo.
		De contraCu societatis.
		De assecuratione.
	De contraCibus	De ludo.
	<i>onerosis aleatoriis.</i>	De speculationibus Bursæ.

Art. I. Prænotanda.¹

Dicemus 1° de generali contraéhium conceptu; 2° De vi nullitatum legalium in conscientia.

1. De generali concepta contractûs.

613. **Definitio.** Contractus definiri potest *conventio inter duas aut plurcs personas, quâ jus aliquod transfertur et quadam producitur obligatio.*

Dicitur *conventio*, id est consensus plurium in unum idemque placitum : nam duæ saltem requiruntur personæ, ut jus ab unâ ad aliam transferri valeat; aliunde, nisi contrahentes in *unum et idem* consentiant, deerit conditio essentialis ad moralem juris translationem, scilicet traditio ab uno facta et ab altero acceptata.

(b) Ç/zr *jus transfertur et producitur obligatio*; jus illud potest esse *in re* aut *ad rem*; utrumque enim potest transferri; — jus autem transferri nequit, nisi eo ipso quædam obligatio suscipiatur ab uno saltem contrahentium, ab eo scilicet qui jus alteri tradere intendit.

Unde in contractu tria *essentialia* distinguere licet : — (a) *consensum* partium de aliquo jure transferendo; (b) *ob- jectum* circa quod versari possit consensus; (c) *personas* ad contrahendum habiles.

Præterea in contraélu quædam dicuntur ad ejus *naturam* spectare, ea nempe quæ ex lege aut consuetudine in eo *includuntur*, nisi explicita conventionem excludantur, v. g. assecuratio contra eviétionem emptori a venditore præstanda. *Accidentalia* autem dicuntur ea quæ contraétui adjungi possunt, sed adjeéla non censentur nisi ex speciali pacto, v. g. solutionis dilatio ultra tempus a lege vel consuetudine statutum.

* **Lugo**, disp. XXII, n. 1-35; **Salmanticenses**, Tr. XIV, de Contractibus, cap. i, n. 1-7; **Haunoldus**, de Justitiâ et Jure privatorum, Ingulstadii, 1672. Tr. VIII, cap. i; **Heisch**, de Pactis et Contraélibus, ap. **Migne**, Curs. Theol., XVI, cap. I, n. 1-7; cap. II; **Carrière**, De Contraélibus, n. 2-10; 86-172; **Marres**, lib. III, n. 1-6.

614.2° Contractuum variæ species ' (A) Ratione *effe.c-tûs*, contraôlus sunt; (a) *bilaterales*, seu *synallagmatici*, quando obligationem in *utroque* contrahente pariunt, ut sunt emptio-venditio, locatio; (b) *unilaterales*, qui in *uno* tantum contrahentium obligationem pariunt, quales sunt promissio, donatio.

(B) Ratione *causée*, seu *motivi* : a) alii sunt *gratuiti*, quando quis alteri jus transfert *gratis*, id est absque proprio emolumento ut fit in donatione; (b) alii vero sunt *onerosi*, quando uterque contrahentium aliquid commodi et aliquid oneris accipit, ut in venditione et locatione; (c) alii tandem *mixti* dicuntur, quando partim gratuiti et partim onerosi sunt; v. g. si in venditione stipuletur dimidiam solum partem pretii ab emptore solvendam esse, — aut si donatio fiat sub onerosâ conditione, quamvis levi. — Sed, ut constat ex ipsâ notione, *mixti* ad *onerosos* referuntur.

Omnis contraélus *bilateralis* eo ipso *onerosus* est, cum obligationem, ideoque onus in utroque contrahente pariat; sed dantur *onerosi* contraôlus qui non sunt perfeéle *bilaterales* : ita mutuum, in quo au&arium stipulatur, est quidem *onerosum*, quia uterque contrahens onus sentit, *mutuans* pecuniam ad tempus alienando, et *mutuatarius* sese obligando ad rem cum auélario reddendam; sed *non est probriebile*, e\\a. solus mutuatarius obligationem suscipit.

615.(C) Ratione *rei præstanda*, contraélus onerosi sunt :

a) *certi eventûs*, seu *commutativi*, quando res præstanda est certa simul ac determinata, v. g. si *talis* res pro *tali* pretio hic et nunc venditur; (b) *aleatorii*, seu *incerti eventus*, quando res præstanda, aut saltem rei *quantitas* a fortuito eventu pendet, ut in ludo, assecuratione, speculationibus.

(D) Ratione *modi* quo perficiuntur, contraôlus sunt : (a) *consensuales*, si solo consensu perficiuntur; et hi quidem *simplices* dicuntur, si absque speciali formalitate contrahuntur, *solemnes* vero, si absque certis formalitatibus valide contrahi nequeunt; (b) aut *reales*, qui non solo consensu, sed *rei traditione* perficiuntur, quales sunt mutuum, pignus, depositum.

* Hujusmodi divisiones in picrisque Codicibus civilibus inveniuntur, sed formalitates ad contraôum soleinnetn variæ sunt apud varias Gentes. — Pro *Galliâ*, cfr. *Coii, civ.*, a 1102-1106; *Planiol*, II, n. 947-996, *Suppletu.*, p. 76*.

Pariter ratione *modi*, contraélus iniri possunt *explicite*, verbis, scriptis, aut aliis signis expresse consensum exhibentibus; aut *implicite*, seu *tacito* consensu, vel *quasi-contradlu*; quando v. g. assumitur officium judicis, parochi, eo ipso *implicite*, et vi *quasi-contraiiùs* suscipitur obligatio rc6tc adimplendi omnia officia eidem adnexa,

616.(E) Tandem, præter contraélus *nominatos*, eos nempe qui *proprium nomen* in jure habent, — adsunt contraôlus *innominati* qui proprio nomine carent, et ad quatuor species revocantur : (a) *do ut des*; (b) *do utfacias*, vel *omittas* facere; {t}facio *utfacias*, aut *nonfacias*; (d) *facio ut des*.

II. De vi legalium nuilitatum in conscientiâ. '

617. Præsupponimus, ex *Tr. de Legibus*, potestati civili facultatem inesse leges condendi circa contraélus mere civiles, necnon conditiones definiendi ad eorum validitatem. Jamvero lex humana quinque modis contraélus attingere potest :

i° Aliquando eos neque prohibet neque approbat, sed solum eis nullam vim tribuit in foro externo; ita, in multis regionibus, contractus *ex ludo* non agnoscuntur a lege, quatenus jura ex eis orta coram iudicibus vindicari nequeunt; tunc nulla est difficultas : valor aélus ex jure *naturali* definiri debet.

2° Alias, quosdam aélus prohibet, sed eorum validitatem agnoscû, si revera fiant; ita sæpe *proxeneta* {*courtiers*} vetantur ne pro seipsis commercium agant in iis rebus in quibus suum munus exercent; tunc pariter nulla est difficultas, cum aétus, quamvis illicitus, ut validus a lege habeatur.

618.30 Aliquoties decernitur contraôius non esse per se nullos, sed solum *rescindibiles*; ita v. g. quoad multos *minorum* aélus; tunc contraélus tamquam validi habendi sunt quamdiu a iudice irritati non fuerunt.

40 Quandoque autem contraéhîs ut *nulli ipso jure* declarantur, sed ita tamen ut ex contextu, aut scopo legis intelligi possit actum esse quidem *invalidum in foro externo*, sed *validum* manere *naturaliter* seu in foro conscientiae; quo casu, *ante sententiam judicis*, is cui favet contractus eum ut

* *Laymann*, lit. I, c. 16; *Carriere*, n. 88-172; *Bouquillon*. Thcol. Fundament., n. 237-240; *Van Gestet*, De Justitii et Lege civili, Groningæ, 1896, n. 63-87 ; *iVoldin*, n. 346-347.

validum habere potest coque uti, cum in foro conscientiae suam vim retineat; aliunde illi quorum interest, tutâ conscientiâ possunt jure suo uti et nullitatem contraéfûs postulare; et *post sententiam judicis*, utraque pars huic acquiescere debet : bonum enim publicum postulat ut legitimae tribunalium sententiae vim habeant in conscientiâ. — Imo, etiam ante judicis interventum, si contraélus sit ex jure civili *evidenter* nullus, et una pars rescissionem contraélûs petat, caritas postulat ut altera pars huic rescissioni non obstet, ne inutiles litis expensæ incurrantur.

619. 50 Tandem lex contraôlum irritare potest non solum *civiliter*, sed etiam *naturaliter*, seu in foro conscientiae, etiam ante sententiam judicis declaratoriam, quoties bonum publicum id exigit.

Potestatem civilem tales leges condere posse omnes admittunt : sicut enim Ecclesia, in rebus *religiosis*, quosdam contractus irritare potest etiam ante sententiam judicis, ita pariter potestas politica, in rebus *temporalibus*, contradus irritare potest eodem modo, etiam in foro conscientiae, quoties id postulat bonum publicum : utraque enim potestas a Deo procedit, et est suprema in suo genere, ita ut leges condere valeat quæ, ante sententiam judicis, in conscientiâ obligentl.

Tota vero difficultas est in definiendo *quanam* leges civiles ita obligent. Quando legislator id clare declaravit, nulla est difficultas; sed plerique hodierni legislatores explicite de morali seu naturali obligatione legum sermonem non habent; unde ex scopo legis quæstio solvi debet; videlicet, si *bonum publicum postulat ut lex habeatur ut irritans etiam antejudicis interventionem*, statim ut invalidus haberi debet in conscientiâ; talis esset, v. g., conventio quâ filii cum parentibus paciscerentur de non dandis alimentis, aut contradus We præstandâ re illicitâ. — Secus, contraélus tamquam (naturaliter validus haberi potest ante judicis sententiam;

* Quod confirmari potest recenti exemplo; lex *Halica* 1 mail 1866 statuerat creditores teneri in solutionem accipere *chartam papyraceam (monnaie en papier)*, non obstante quocunque contrario pacto; jamvero A*. *PanHentiaris*, interrogata an huiusmodi lex in foro conscientiae valeret, 21 jan. 1873, respondit : “regulariter *affirmative*, nisi peculiares obstent circumstantiæ.” (*Atta'S. Sedis*, t. VII, p. 211.)

•P
** C
»
•I.
*

nain a his jure *naturali validus*, tamquam nullus haberi non debet, nisi de ejus nullitate certo moraliter constet,

6  Hodie a nonnullis jurisperitis agnoscuntur non solum contractus *nulli et rescindibiles*, sed etiam *inexislenles'*, ii videlicet qui carent uno ex elementis ad validitatem *absolute* necessariis, v. g. libero consensu; hi nulli sunt, etiam in foro conscientiae, ante sententiam judicis. — Si tamen res *dubia* sit, expeélari potest sententia *decla-*
ratoria judicis.

Qu e princioia melius intelligentur ex dicendis in decursu Tractatûs.

Art. II. De consensu ad contra tum requisito.2

Consensum ad essentiam contraélûs requiri theologi ac jurist e unanimi ore docent; dicemus igitur : 1  de *dotibus* quibus vestiri debet; 2  de *vitiis*, qu e ipsi nocere possunt.

I. De dotibus ad consensum requisitis.

620. *Principium.* Ad validitatem contractûs, consen-
sus jure naturali debet esse : 1  internus ac liber; 2  ex-
ternus, seu signis externis manifestatus; 3  mutuus.

i  Internus ac liber, id est *non ficlus*, nec *indeliberatus* aut *coaflus*, sed *ex animo* praestitus, cum ill  advertentia et libertate, qu  ad a tum vere humanum requiritur, et cum intentione sesc obligandi. Etenim contra lu jus transfertur et moralis obligatio suscipitur; atqui jus, cym sit *moralis* potestas, transferri nequit sine actu morali ac libero; pariter obligatio *moralis* suscipi non potest absque a iu vere humano, ideoque interno et libero.

Proinde ad contractum non sufficit consensus *jocando* prolatus, aut *mere præsumptus*, vel e  *conditione* datus ut *pro libitu retrahi* possit; nec ab eo præstitus qui *afin* est ebrius, hypnotizatus aut amens.

621. Corollaria. (A Qui *ficie* consentit, quamvis externe serio verba proferre videatur, contra lum revera non perficit. Sed *inforo externo*, tum civili tum ecclesiastico, consensus serio datus merito praesumitur esse internus, donec contrarium certo moraliter constet.

F

‘ *Planiol*, I, n. 315.

/    , disp. XXII,  . 35-186; *Satinant*, rap I, n. 8-22; *Haunoldus*, Tr. VIII, cap. 2; *Billuart*, tiij,., I, art. 2-4; 5. *Alplions.*, n. 709 710 714-719; *Beusch*, cap I, n. 18-92; *Carriere*, n. 19-80; *Marres*, l. III, n. 38-103; *Noldin*, n. 521-52S; cfr. *Suppiem. pro Galli *, p.  7 *Pla-*
niol, n, n. 1047-1076.

(D) Qui nullo vi enamus ficto consensit, damnum alteri injuste intulit, et ex justitia illud reparare tenetur; sæpe autem damnum reparari nequit nisi verum consensum præbendo, ideoque contractum perficiendo.

(C) Qui paulum init cum intentione se obligandi, sed *animo obligationem susceptam non adimplendi*, valide contrahit, veram obligationem suscipit, eamque implere tenetur; nam ad essentiam contrahendi sufficit intentio obligationem suscipiendi, quæ in voluntate contrahendi includitur. — Attamen, si quis *manifestaret* intentionem non implendi obligationem, dicens, v. g.: tibi promitto centum nummos, quos tamen nunquam dabo, talis loquendi modus ut *jocus* haberi posset.

622. 20 Externus, id est *sensibilibus signis manifestatus*; cum enim contraCius inter homines ineantur, qui *intima cordis* intelligere non valent nisi exterius manifestentur, consensus *mere internus* ad validitatem pacti minime sufficit.

Jure *naturali* non requiritur ut consensus *verbis* exprimat, sed sufficit quodlibet signum externum quo mens paciscentium clare intelligatur. Sæpe autem jure *civili* præcipitur ut consensus *verbis* aut *scriptis* manifestetur, quo facilius lites præcaveantur.

Silentium autem, seu taciturnitas, generatim non habetur pro consensu, nisi ex adjunctis assensum significet. Jamvero in contractibus *gratuitis*, ut donatione, silentium plerumque ut *acceptatio* haberi potest; non ita tamen in *jure gallico*, (infra, n. 681); nam, in rebus favorabilibus, *qui tacet consentire videtur*; secus autem in contractibus *onerosis*, cum nemo obligationem suscipere censeatur, nisi consensum aliquo signo manifestet.

Hinc, si ephemeridum editores, folia mittendo ad varias personas, declarent subscriptionis pretium deberi ab eis quia ephemerides non remittunt, silentium haberi nequit ut consensus, saltem ubi lex civilis nihil hæc de re decernit.

623. 30 Mutuus, seu ab utroque contrahente de eodem objecto præstitus. Ad cujus intelligentiam, sciendum est duos saltem esse contrahentes, *unum* videlicet qui aliquid *proponit*, seu offert, et *alterum* qui *acceptat*; proinde, si deficiat alterutrius consensus, de una et eadem re, jam non erit contractus. Quod quidem patet ubi agitur de contraCiu *bilateralis*, cum nemo sese obligare possit sine

aliquo consensu; et valet etiam pro contracta *unilateralis*, quia nemo jus acquirit nisi rem oblatam acceptet.

Non requiritur ut uterque contrahens *eodem tempore* consensum *eliciat* aut *significet*, sed sufficit ut consensus unius virtualiter seu moraliter perseveret quando alter suum consensum exprimit : tunc enim ambo vere consentiunt in idem placitum. Hinc contraélus inter absentes per procuratorem, litteras, vel telegraphi aut telephonii ope, perfici potest.

624. Corollaria. (A) Qui alteri *aliquam rem obtulit*, jure *naturali* a pollicitatione sua recedere potest, quamdiu ab altero *acceptata non fuerit*; nam mera oblatio non ligat, nisi postquam acceptata fuerit. — Potest insuper determinare tempus intra quod alter consentire debeat, dicendo v. g. tibi offero hunc equum pro mille numinis, si intra tres dies consenseris; tunc, si alter intra hoc tempus consentiat, contraélus valet; si vero post elapsum tempus, non valet, quia prior consensus jam non virtualiter perseverat. — Si nullum tempus præfixum fuerit, consensus offerentis absolute datus, perdurare censetur usquedum revocetur; sed aliquando leges *civiles* aliquid hæc de re definiunt, quod, utpote juris determinativum, in conscientia obligat.

(B) Quando contradhis inter *absentes* perficitur, *dubitatur* utrum ineatur tempore quo *acceptans* suum consensum exprimat, an solum eo tempore quo hæc acceptatio *offerenti* fit nota.

(a) In contrailibus¹ jure *naturali* contraélus perficitur statim ac signo externo manifestatur acceptatio, etiamsi nondum offerenti sit cognita; nam, in re *favorabili*, ipsum silentium ut consensus habetur, et a fortiori positiva acceptatio, etsi nondum intimata. — Aliquando tamen, jure *civili* requiritur acceptatio donatori intimata, ut fit in *Galliâ* pro donatione *solentni*.

(b) In contraélibus *onerosis*, res controvenitur; alii *affirmant* sufficere acceptationem, quin alteri intimetur; nam cum offerentis consensus perseveret, jam habetur duorum consensus in idem placitum; — alii autem *negant*, quia quamdiu offerens acceptationem non novit, consensum prius datum revocare potest. Utraque opinio est probabilis; unde res *lege civili* aut *consuetudine* definienda est, quia non eadem est apud varias Gentes¹.

II. De vitiis quæ consensui nocere valent.

Contractus validitati nocere possunt quædam vitia, quæ impediunt ne consensus perfecte liber sit, ideoque contrac-

* Ita, in *Galliâ*, jurisperiti generatim docent non valere contractum nisi postquam acceptatio innotuerit offerenti (*Planiol*, II, n. 986); idem in *Germaniâ* viget, ex art. 130 *Cod. civ.*

tum aut nullum aut rescindibilem efficiunt. Tria sunt : *error* et *dolus*, quibus *intelledus* decipitur; et *vis* seu *nidus* quo *voluntatis* libertas læditur.¹

I. De errore.

625. *ic* Notio et species. *Error* est falsum iudicium de aliqua re; *speculative* quidem differt ab *ignorantia*, quæ est cognitionis carentia; sed *pradice* et *juridice* error et ignorantia eosdem producunt effectus. — Parum refert utrum error sit error *juris* an error *fadi*.

Error est *substantialis* aut *accidentalis*, prout versatur circa *essentiam* aut *accessoria* contracts. — In re nostrâ, essentia seu substantia contraétûs est id circa quod *preeeipue* fertur consensus.

Jamvero *substantialis* habetur error : (a) quando cadit in ipsam *naturam* seu *speciem* contraélûs : v. g. si quis putet agi de *emptione*, dum de *locatione* agitur; (b) quando cadit in *rem ipsam*, v. g. Titius intendit *talem* equum album vendere, dum Caius vult *alium* equum rufum emere; tunc enim non habetur consensus de unâ et vâdem re; (c) quando versatur circa *qualitatem substantialem*, cui alligatur consensus, ita ut consensus præstitus non fuisset, si notum fuisset hanc qualitatem deesse; ita v. g. qui catenam *inauratam* pro *aureâ* emit; qui vinum *novum* pro *veterc* comparat.

E contra *accidentalis* reputatur error qui versatur circa qualitates rei minus principales, quibus contrahentes suum non alligant consensum. — Fieri tamen potest ut quis de faCto, propter speciale motivum, consensum alliget accidentali qualitati; tunc dicitur error accidentalis *dans causam contraflui*.

626. ²⁰ Principia. (A) *Jure naturali*, error *substantialis* *invalidum*. reddit *contradunt*. Qui enim circa *substantiam* rei errat, aut ipsam *naturam* *coniradiis* vel *qualitatem substantialem*, cui consensum alligat, verum consensum non præbet de re circa quam versatur contraélus.²

627. (B) *Error accidentalis per se non reddit coniratum invalidum*; nam ad valorem contraôîûs, sufficit consensus in substantiam contraélûs; jamvero hic consistere

¹ Quæ hic exponimus ex jure naturali, apud plerasque Gentes accipiuntur; sed ex variis Codicibus quoad particularia compleri debent. — Pro *Galliâ*, cfr. *Cod. civ.*, a. 1109-1122, in *Supplent.*, p. 77 *Planiol*, 11, n. 1047-1076.

² Jure *gallico*, error circa qualitatem substantialem facit contractum *rescindibilcni*, non autem nullum. Cfr. *Planiol*. II. n. 1053.

potest cum errore accidentali, qui, ut diélum est, non in substantiam aélûs cadit, sed solum in *accessoria*.

Dixi : per se; fieri enim potest ut quis de facito suum consensum alicui qualitati seu circumstantiae accidentali alligaverit; tunc error, quamvis accidentalis, vere dat causam contraélui, et, in *foro interno*, consensus est nullus. — Sed in *foro externo*, contraélus ut validus habetur, nisi ex circumstantiis vel explicitâ declaratione id probari possit; illud enim postulat *securitas* commercii; si enim cuique liceret contractual rescindere asserendo, sine ulla probatione, se tali vel tali accidentali qualitati consensum alligavisse, vix ullus esset contractus cujus validitas certa esset.

Hinc si *sacerdos* emit pannum *caruleum*, putans illum esse nigrum, ad vestem talarem conficiendam, emptio est nulla, quia ex adjunctis suum consensum *colori nigro* alligavit. Si (piis autem, equum emendo, circa *colorem* erraverit, quin aliquid de suâ intentione manifestaverit, contraélus est validus, quia ex adjunctis suspicari non poterat eum emere velle equum *albi* potiusquam *rufi* coloris.

628. *Corollaria.* (A) *Error circa personam non irritat contractionem*, nisi consensus unius saltem e contrahentibus *alligatus fuerit tali personæ*, propter ejus speciales qualitates aut rationes; patet ex jam diétis.

Ita si emo librum apud Viélorem, putans eum esse Jacobum, valet contraélus, quia, ut supponitur, intentio principalis est emere librum, a quocumque vendatur; — si vero tabulam piélam habere voluero a *tali* piélore celebri, error circa personam invalidat contractum : quo casu tamen piélor, qui bonâ fide opus incœpit aut perfecit, indemnus praestari debet; — in contraélis *gratuitis*, error circa personam invalidat donationem, quoties hæc fit *intuitu personæ*, ita ut quis non nisi *huic* personæ dare velit; secus, si intentio prævalens sit *pauperibus* aliquid dare.

629. (B) *Error circa motivum extrinsecuni contrailûs hunc non invalidat*, nisi *paélum conditionate* initum fuerit.

Res exemplo declaratur. Titius emit equum, quia falso putat suum equum interiisse; sed de hoc motivo omnino tacet : certo valet contraélus, quia secus periret securitas commercii; — motivum alteri contrahenti manifestavit, quin tamen ullam conditionem emptioni apposuerit : probabilius valet contraélus, saltem in foro externo, quia subsistit ratio sufficiens pretium solvendi, nempe valor equi; — si vero emerit sub conditione quod equus, quem jam habet, sit mortuus, contraélus invalidus est, quia conditio adimpleta non fuit.

11, De dolo.

630. i° Notio. Quando error unius contrahentis *fraudibus* aut *fallaciis alterius* inducitur, habetur dolus. Hic igitur supponimus dolum cum errore conjungi; nam si contrahens fallaciam detegit et nihilominus contrahit, non vitatur consensus. — Dolus autem potest esse *substantialis* aut *accidentalis*, sicut dictum est de errore.

631. 2° Principia. (A) *Dolus substantialis contractum jure naturali nullum reddit*; destruit enim m-xensum. Præterea deceptor tenetur reparare damnum injuste decepto illatum, ex superius dictis, n. 466 sq.

B) *Dolus accidentalis dans causam contractui*, id est alterum vere movens ad contrahendum, *jure natura non invalidum, sed rescindibilem facit contraflum, ad nutum decepti*. Nam, ex unâ parte, dolus accidentalis consensum non tollit; ex alterâ autem, libertatem paciscendi *injuste laedit*, ideoque deceptor hanc injuriam reparare debet, jamvero id nullo efficaciori modo fieri potest quam facultatem faciendo parti deceptæ petendi rescissionem contraétûs, et compensationem damni exinde illati.

(C) *Dolus accidentalis*, qui de facto *non influit in contractum*, ejus validitati non obstat, quia neque tollit consensum, neque libertatem *efficaciter lædit*.

632. 3° Corollarium. Si contrahens a *tertiâ persona* deceptus fuerit, absque cooperatione alterius contrahentis, contraélus erit quidem *nullus jure naturali*, si error *substantialis* fuerit; secus, validus erit; — in utroque casu autem, damnum decepto illatum, a deceptore, non autem ab innocenti contrahente, resarciri debet. Prius constat ex dictis de errore, n. 626; posterius, ex dictis de damni ficatore, n. 466.

III. De vi et metu.

633. i° Notio et species. (A) Vis, seu violentia, quandoque physica et absoluta est. cum quis v. g. physice cogitur contractual subscribere contra propriam voluntatem : tunc *jure natura* nullus est omnino contraélus. — Sæpius autem vis est tantum *moralis* et *minis* producitur; definiri solet : *motio ab extrinseco principio illata contra voluntatis inclinationem*. Quo sensu, substantialiter non differt a *nictu*,

qui ex *jure romano* describitur : *trepidatio mentis, ob aliquod malum imminens*; — vis scilicet est veluti causa metus : urgente enim morali violentiâ, mens incipit trepidare, seu timere.

(B) Metus est *gravis* aut *levis*, prout *trepidatio mentis* plus minusve mentem disturbat; unde *subjective*, et in foro *interno*, gravitas metus pendet ab ipsâ mentis *trepidatione*; sed *objective*, et in foro *externo*, ejus gravitas pendet a gravitate ipsius mali quod imminet.

Hinc metus potest esse *absolute* et *relative* gravis : *absolute*, quando malum quod timetur, adeo *grave, certum* et *imminens* est ut *virum constantem* disturbare valeat; — *relative* gravis, quando malum ex se non sufficit ad virum movendum, sed de facto contrahentem serio disturbat, ratione habitâ illius *ætatis, sexûs, aut conditionis*.

Metus autem *levis* est, quando malum quod timetur est *leve*, aut grave quidem, sed *non certo aut immediate* imminens, ita ut non serio mentem commoveat.

634. 2° Principia. (A) *Metus extremus*, qui rationis usum omnino perturbat, *jure naturæ contraClum irritat*, quum tollat libertatem ad contrahendum necessariam.

635. (B) *Metus, etiam gravis*, a causâ *naturali* ortus, aut *juste* incussus, *non irritat contraClum*, dummodo *rationis usum non impediat*. Nam, etiamsi consensus non sit perfectè liber, sed cum aliquâ repugnantîâ datus, voluntarie tamen et prudenter præbetur; aliunde nulla injuria fit contrahenti; ergo contraditus nec invalidus, nec rescindibilis est.

Ita valet contraditus illius qui, in incendio aut naufragio metu correptus, alteri pecuniæ summam offert, ut a periculo eripiat, dummodo promissum pretium operæ præstitæ proportionetur; aut ejus qui alium offendit, et, ex metu pœnæ, pecuniam promittit ne res ad judicem deferatur.

636.(C) *Metus gravis, injuste incussus, ad extorquendum consensum, jure naturæ irritat contractus gratuitos*, — contraditus autem *onerosos rescindibiles facit, ad nutum ejus qui metum passus est*. (a) *Contractas gratuitos irritat*; nam ad contraditûs gratuiti valorem requiritur consensus *omnino liber*, cum causa hujus contraditûs sit dantis *liberalitas*; jamvero perfectam hanc libertatem destruit metus gravis, quo injuste

R

K'

L-

extorquetur consensus, (b) *Contractus onerosos rescindibiles facit*; nani ad valorem horum pactorum sufficit libertas quæ ad gravem obligationem suscipiendam requiritur; atque, etiam cum metu gravi injuste incusso, consistere potest libertas hujusmodi; quamvis enim mens aliquo modo perturbetur, sufficienter apprehendere potest naturam obligationis quam suscipit, eaque libere amplecti. — Attamen cum injuria inferatur ei qui metum gravem patitur, hic damni reparationem petere potest, contractus rescissionem exigendo.

Supponimus in hoc casu consensum *vere* praestitum fuisse; nam si ille cui metus incutitur, *externum* tantum praebeat assensum, ad grave damnum vitandum, contractus est nullus; ita v. g. si viator latroni pecuniam promittat, ad mortem vitandam.

Præterea jure *positivo* irritari possunt contractus cum metu gravi initi; ita *jure canonico* irritantur professio religiosa, vota aut matrimonia ex metu gravi inita.

637. (D) Metus gravis *injuste incussus*, non quidem ad extorquendum consensum, sed ad alium finem, contractus facit *rescindibilem*, si ab altero contrahente incutiat, quia hic tenetur reparare damnum quod ipse intulit; ita si quis promiserit calumniatori pecuniam ut a diffamatione absteat, potest contractus rescindere. — Si vero metus gravis ejusmodi incussus fuerit a tertiâ personâ, contractus validus est, quia ipse contrahens nullam injuriam infert; ita si quis, a latrone impugnatus ac perterritus, occurrenti viatori pecuniam promittat, ut ab hoc periculo liberetur, promissum pretium dare tenetur.

638. (E) *Metus levis* in foro *externo* non attenditur; sed in foro *interno probabilius* irritat contractus *gratuitos*, ad quos requiritur perfecta libertas; et, juxta quosdam, rescindibiles facit contractus *onerosos*, quando vere causa fuit cur hi initi fuerint; eorum autem validitati minime obstat, si eisdem causam non dederit.

Art. III. De objecto, seu materia contractus

Consensus, ad valorem contractus necessarius, versari debet circa aliquod objectum; jamvero objectum consen-

¹ *Lugo*, disp. XXII, n. 304-309; *Biltuart*, diss. I, art. 8-9; *J. Alphonse*, n. 712-713; *Ricci*, cap. IV; *Carrère*, n. 209-244; *Marres*, lib. III, n. 135-150; *Noldin*, n. 515-517; *Stippel pro Galliâ*, p. 79; *Planio*, II, n. 997-1016.

5ûs potest esse sive *res*, sive *aPlio* ant *aélionis omissio*, in qua vel ad quam jus acquiri valet, uno vërbo, quidquid est *objeßum juris* seu domini.

639. *Principium*: Ut contractus sit validus, materia circa quam versatur, debet esse : i° *Possibilis* et *existens*; 2° *determinata*; 30 *propria contrahentis*; 40 *licita et honesta*.

i° *Possibilis* et *existens*. (A) *Possibilis* quidem; nam *ad impossibile nemo se obligare potest*; unde si res sit *physice* impossibilis, v. g. si quis promittat in lunam transigrare, contraélûs est nullus; si vero res sit *moraliter impossibilis*, id est *valde difficilis*, contraélûs valet, sed nemo se obligare velle censetur, nisi id *explicite* dixerit, v. g. si expresse promiserit montem ascendere, cujus jugum in altum cacumen exsurgit. Si objeéium contraélûs sit *divisibile*, et *partim possibile*, valet contraélûs quoad partem possibilem, quia *utile non debet per inutile vitiari*.

Aliquando res, quæ promissa fuit, ex circumstantiis imprævisis, v. g. morbo aut vulnere, iit ipsi contrahenti impossibilis; validus tamen *ex se* manet contraétus, si contrahens *per alium* idem præstare valeat, absque gravi incommodo.

Qui *proprià culpâ* efficit ut materia contraélûs impossibilis fiat (v. g. quia incuriæ reus est), damnum alteri contrahenti exinde illatum resarcire tenetur; secus, si nullo modo fuerit culpabilis, v. g. si absque ejus culpâ oriatur generalis cessatio ab opere (*grève générale*).

(B) *Existens in re* aut saltem *in spe*; ita fruélus pomarii, nondum maturi, — segetes, antequam alba. sint ad messem, vendi possunt; nam etiam jus ad rem est aliquid pretio æstimabile; sed si res nec in re, nec in spe existât, ejus dominium certe transferri nequit.

6to. Corollarium. Hinc res quæ *non sunt in commercio posita*, nec *pretio cesiimabiles*, objeéium contraélûs esse nequeunt.

Ita jure *naturali* extra commercium sunt: quæ occupari nequeunt, ut aer, oceanus, etc; pariter quæ pretio æstimare non licet, qualia sunt cleélorum aut judicum suffragia.

Jure *divino* aut *ecclesiastico* vendi nequeunt quædam res sacræ, ut sacramenta, sacra olea, indulgentiæ.

Jure *civili* pariter quædam res emi et vendi prohibentur, v. g. ea quæ ad publicum dominium pertinent, officia et munera publica; de quibus adiri possunt *Codices civiles*.

641. 20 *Determinata* aut saltem *determinabilis*; nemo enim sesc obligare potest ad aliquid omnino indefinitum.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

Quapropter duo determinari debent : *qualitas* rei, saltem quoad speciem, et ejus *quantitas* : hæc autem aliquando *mathematice* definitur, v. g. si vendantur decem libræ sacchari; aliquando *moraliter*, v. g. si quis pro tali pretio promittat præbere frumentum necessarium ad sustentationem alicujus familiae, per integrum annum.

642. 30 **Propria contrahentis**; nemo enim in alium transferre potest jus quod ipse nullo modo habet; hinc invalida est donatio aut venditio rei quam fur injuste abstulit. — Si quis vero rem habeat *in spe*, jure *naturali* eam vendere potest; generatim tamen leges *positivee* irritant venditionem hæreditatis, quæ a persona adhuc superstito expeélatur; et merito, ne alteruter contrahentium hujus personæ mortem exoptet et procuret.

(a) Hinc generatim quisque promittere potest aliquid *a se* præstandum, *non autem ab alio*. — Attamen potest quis cum alio contrahere de re ab *aliquo tertio* præstandâ, quatenus se obligat ad *curandum* ut alter det aut faciat rem de quâ contrahitur : si hic renuat, qui ita se obligavit, alterum contrahentem indemnem præstare debet. Ita, in partitione hæreditatis, Carolus promittere potest fratrem absentem Augustum eamdem ratihabiturum esse; et ex hoc capite curare tenetur ut Augustus partitioni assentiat.

(b) Potest stipulatio fieri inter duos contrahentes *in gratiam terti*» personæ; ita Titius promittere potest certam pecuniæ summam quotannis solvere *societati assecurationis*, ut, tempore quo ipse moritur, viginti millia nummorum *nepoti* donentur.

643. Corollaria, (a) Quando aliquid jam alteri debetur ex *strifla uslitiâ*, de eodem contrahi non potest; ita judex non potest aliquid accipere pro jusiâ sententia quam ex officio ferre tenetur; nam ad nihil novi se obligat, nec proinde, ex hoc capite, pretium accipere potest.

(b) Si quid vero debeatur ex *solâ caritate*, aut alii virtute, contractus de hâc re præstandâ illicitus est quidem, sed non invalidus; v.g. medicus, qui *ex caritate* alicui pauperi operam suam^{^za/ÿi} præstare debet, valide cum eodem paciscitur de aliquâ mercede accipienda.

644. 40 **Honesta et licita** : nemo enim ad aliquid malum sese obligare potest, nec postulare ut res illicita fiat.

(A) Quapropter si duo pactum inierunt de re *illicita*. vel sub conditione *turpi*, — v. g. do tibi mille nummos *u* Titium occidas, aut *si* Titium occideris, certum est contractum esse *invalidum*, antequam opus malum patratum fuerit;

ideoque neuter contrahens ad illum implendum tenetur, sed uterque ab eo recedere tenetur; imo, si pretium pro actione turpi jam solutum est, illud restitui debet.

645. (B) Post opus patratum, *controvertitur* utrum unus contrahens promissum pretium solvere teneatur, et alter illud exigere et retinere licite possit. — Omnes quidem fatentur pretium solvendum esse, quando res qua promissa fuit, est *in se* bona, quamvis ex *accidentali circumstantia* illicita fuerit; v. g. si promissa fuerit merces serviliter operanti die *dominicâ*. — Sed quaestio est num idem dicendum sit, quando agitur de re *in se* malâ.

646. (a) Prima opinio docet irritum esse contractum, etiam post patratum opus, ideoque pretium non esse solvendum, nec solutum retineri posse'. Etenim 1) merces promissa non debetur ut *pretium* rei illicitae, cum hæc non sit pretio aestimabilis, sed potius castigatione digna; neque *vi promissionis*: nam contractus, ab initio invalidus, non potest tractu temporis firmari; 2) aliunde bonum publicum postulat ut tale pretium exigere nequeat: si enim post patratum crimen exigere valeat, sed non antea, malefactor eo ipso inducitur ad scelus statim patrandum, ne parâ mercede privetur. Hinc generaliter leges *civiles* prohibent ne promissum pretium solvatur, quia merito censetur illud nihil aliud esse nisi incitamentum ad crimen.

647. (b) Secunda opinio tenet, post patratum opus, pretium exigere posse'. Nam 1) opus illicitum, quamvis ratione *culpae* et *formaliter* ut peccatum, non sit pretio aestimabile, tamen *materialiter* sumptum, quatenus est actio uni utilis aut jucunda, alteri vero laboriosa et periculosa, pretio aestimari potest, et est mercede dignum. 2) Aliunde contractus, de quo agitur, ex duobus contractibus componitur quorum alter est promissio de re malâ {*promitto tibi mille nummns ut interjicias Titium*}, alter autem est de solvendo pretio, si patratum fuerit opus malum {*do tibi mille pro occisione Titii*}, prior contractus, utpote de re illicita, invalidus est, sed posterior valet, quia non est de re illicita, sed de solvendo pretio pro opere materiali, quod est pretio aestimabile. 3) Quam opinionem confirmasse videtur 5. *Pœnitentiaria*, dum declaravit meretricem pretium meretricii retinere posse³.

* *Comitolus*, Resn. moral., l. III. q. 5; *Carrière*, n. 331-33S, cum multis ancioribus ibi allegatis; *Reisch*, cap. IV, n. 272; *Gousset*, n. 753.

¹ 5. *Thom.*, 2. 2., q. 32, a. 7; q. 87, a. 2, ad 2; *Lugo*, de Justitia, disp. XV111, n. 41-71; *HHuart*, diss. I., art. 8; 5. *Alphons.*, n. 712; *Bail. P.*, n. -81-599; *Noldin*, 517. et alii satis communiter.

³ 5. *Pœnitent.*, 23 apr. 1822, ap. *Carrière*, n. 338. *Dubium*: — “ Meretrix quæ magnam pecuniam summam obtinuit, concedendo usum sui

648. Si mentem nostram aperire liceat, putamus contractum, etiam post patratum deliélum, *invalidum manere* : non enim firmari potest contra&us ab initio invalidus; et aliunde distintSiio allegata duplicis contraciùs non videtur solido inniti fundamento : unus est enim *moralitcr* contractus, ct, cum actus sit cx *natura sua* illicitus, dici nequit *laborem* huic annexum, esse pretio æstimabilem. — Sed, si qui illicite egit aliquod *damnum* passus fuerit, cx ho? capite compensationem proportionatam accipere potest; ita forsàn intelligi valet decisio S. *Pænitentiaria* superius allata: meretrix videlicet acceptum pretium retinere potest ut compensationem pro damno ipsi illato; et eodem modo intelligi possunt non pauci theologi qui secunda? favent opinioni.

Ô49. Conclusiones practicæ. (a) Modie, in plerisque regionibus, leges *civiles* invalidos declarant contractus de re illicita initos; ct, cum fuerint propter bonum commune latae, *in conscientiâ* obligant, saltem post sententiam judicis. Qui igitur promisit pecuniam pro re inhonesta, striéle eam solvere non tenetur, etiam post patratum opus : potest enim beneficio uti a lege sibi concesso, præsertim cum, jure *naturali* inspecto, res sit dubia; sed, jure *natura* damna compensare debet cx hoc opere secuta, secundum principia superius exposita de injusto damnificatore.

(b) Aliunde qui, post patratum opus, pretium sibi promissum accepit, illud tutâ conscientiâ retinere potest, si non excedat limites justa? compensationis sibi debita' pro damno illato; si vero pretium hos limites excedat, *hortandus* est quidem, sed *non cogendus* ad hunc excessum restituendum.

650. (c) Si quis. *absque ullo paflo, dona acceperit*, quæ, omnibus attentis circumstantiis, eo tine dantur ut donatarius ad peccatum inducatur, hæc ex striéhi justitia non sunt necessario restituenda,

orporis variis amatoribus, nuperrime conversa est. Xumquid tenetui restituere omne pretium suorum criminum, ve) partem tantum, aut illud impendere in piis operibus? Et si ad alterutrum teneatur, numquid ex strict.! justitiâ, vel ex consilio tantum? X. 1!. h vr meretrix, restitutione fact;! , non ad summam paupertatem reduceretur.” **Responsum** est “ Mulier peenitens *non cogenda est*, sed *hortanda*, pretium meretricium, juxta prudentis confessorii judicium, eroget in pios usus.”

quia ut dona gratuita speétari possunt. Sed omnino consulenda est restitutio, ne ex retentione doni quis ad peccandum alliciatur; ita, v. g., mulier honesta, quæ ex adjunctis intelligit sibi multa donari a viro ut cum eo liberius agat, omnia hæc firmiter respuere debet, si casta manere velit.

Art. IV. De subjeéto contraélûs, seu de habilitate contrahentium.†

651. I. *Jure natura* valide contrahere possunt ii omnes et soli qui *rationis usu* fruuntur sufficienti ad intelligendam obligationem quam suscipiunt: ad validum enim contrahendum ex parte subjecti nihil aliud requiritur nisi liber consensus quo *dominium* transferri et *obligatio* suscipi valeat.

Proinde jure *natura*, omnino *inhabiles* sunt ad contrahendum : (a) infantes et pueri, qui rationis usum nondum attigerunt, non autem impuberes, qui jam sufficienti rationis usu gaudent; (b) perpetuo amentes; (c) ebrii et furiosi eo tempore quo mentis non sunt compotes. — *Minus habiles* sunt ad contrahendum : semi-fatui, aliive qui aliquo, sed non pleno rationis usu fruuntur; ideoque omnino decet ut hi contrahere non valeant absque *tutore* aut *curatore*, qui eis consilium et auxilium praestet.

II. *Jure civili*, apud varias Gentes vigentq̃, ii omnes contrahere valent qui lege non prohibentur. Jamvero lege positivâ *limitatur* potestas contrahendi *minorum*, *interdictorum* et *uxorum*, et quidem diverso modo, secundum diversas Gentes.

652. Pro *Galliâ*, hæc præsertim notentur : —

i° De Minoribus. Hi sunt qui non compleverunt annum ætatis vigesimum primum; in triplici statu haberi possunt : sub potestate *paterna*, — sub *tutclâ*, — sub *curatelâ*.

(A) *Sub potestate paterna* versamur, quando nec patre nec matre orbantur, neque aliunde sunt emancipati. — Si bona propria habeant, pater eorum administrationem habet, imo et usumfruélium usque ad annum ætatis decimum oétavum (supra, n. 46.) — Quoad *contrarius* ineundos, id præstare valent quod minores sub *tutelâ*, paucis exceptis.

’ *Lugo*, disp. XXII, n. 280-303; *Sabnanticenses*, Tr. XIV, l)c Contractibus, cap. I. n. 32-48; *Haunoldus*, Tr. VIII, cap. 3; *Billuart*, diss. I, art. 5; *Beisch*, cap. III, n. 21-226; *Carrière*, n. 174-203; *Marres*. l. III, n. 104-134.

653. B' Sub *tutclâ* constituuntur minores, nondum emancipati, qui uno saltem c parentibus orbantur. - Tutela dicitur: (a) *legalis*, quando *ipsa le gepatri* defertur, matre defunéfâ. — aut *matri*, patre mortuo, — vel *ascendentibus*, utroque parente defumfto, (b) *testamentaria*, quæ a patre vel matre superstite. paternâ auélo-litate legitime fruente, alicui defertur post mortem ðeferenti exer-cenda; (c) *dativa*, seu *nominativa*, quæ a *conciliofamilier* alicui de-fertur, deficiente tutela legali aut testamentaria.

Jam vero minores non possunt contrahere *proprio nomine*, sed in omnibus paéiis *tutori* subjiciuntur, qui eorum nomine agit, eotu in que bona administrat tanquam bonus paterfamilias. *Tutor* vero aclus meræ administrationis *solus* perficere potest; aétus vero ma-joris momenti, nonnisi accedente concursu *conciliifamilia*, vel *tri-bunalis*; imo quosdam aélus peragere omnino prohibetur, ut fusius exponitur in *Suf/lemento*, p. 95 sq.

Aélus a minoribus initi cum *omnibus legalibus formis*, vaVuui ac firmi sunt. Quando autem desunt hujusmodi formæ, distinguen-dum est : si negleélæ sint *forma communes*, ut est v. g. assistentia tutoris, aétus *rescindibiles* sunt, dummodo constet minorem luisse *Iasum*; si negleélæ fuerint *forma· speciales*, ut est consensus concilii familiæ, «tétus rescindibiles sunt ad *nutum minoris* ejusque causam habentium, non autem alterius partis, etiam *independenter* a læsione; decennium conceditur ad petendam rescissionem.'

654. 'C) Sub *curatela* constituuntur minores *emancipati*: quæ quidem emancipatio *tacita*, seu *legalis* dicitur, quando fit ipso jure per matrimonium; et *expressa*, quando fit aêlu juridico, cum expli-cite consensu patris aut matris superstitis, vel concilii familiæ.'

Minores *emancipati* agunt quidem *proprio nomine*, et quosdam conlraêius meræ administrationis inire possunt; sed in rebus majo-ris momenti, indigent assistentia curatoris, concilii familiæ aut judicis, secundum varia legis civilis præscnpta.³— Si vero, cum consensu parentum aut concilii familiæ, *negotiatoris* officium assu-munt, omnia quæ ad negotium speélant soli peragere valent, si ex-cipiatur immobilium alienatio.

655 20 De interdictis.¹ Quando *ma/ores*, propter imbecillitatem mentis aut habitualementiam, incapaces sunt bona sua ge-rendi, auctoritate judicis *interdici* possunt: tunc sub *tutoie* consti-tuuntur, et contraélus quos sine tutoris interventu ineunt, *rescindi-biles* sunt, quatenus eorum rescissio postulari potest, per decennium, ab ipsis interdiélis aut eorum liæredibus. — Aclus vero ante judi-⁴

¹ *Cod. civ.*, art 166, 1309, **IV**4; *Planiol*, **II**, n. 1085.

Con. ctv., art. 476-479, in *Supplem.*, p. 100*.

³ *Cod civ.*, art. 481-484; 840; 93,.

⁴ *Cod. cis'*, ait 489-512, in *ôupplem.*, p. 101*; *Planiol*, **II**, n. 1090.

cium interdicti¹onis peracti, irritari possunt, si causa interdicti²onis jam notoria erat tempore initi contraélus.

Interdictis affines sunt ii quibus iuridice datum *conciliumjudiciarium*, videlicet prodigi et semi-fatui, qui bona sua prudenter gerere nequeunt. Hi siquidem litigare, transigere, pecuniam mutuari, mobilia bona accipere, bona sua alienare aut hypothecis subjicere, sine assistentiâ præfati concilii, non valent; et si nihilominus id præstent, eorum contractus sunt *rescindibiles*. Ceteri autem contractus ab ipsis initi, rescindi nequeunt.

656. 30 De uxoribus.³ Uxores, quæ adhuc sub potestate viri sunt, quosdam contrarius inire nequeunt sine *speciali consensu mariti*, vel *aufiloritatejudicis*; ita non possunt bona sua donare inter vivos, alienare, hypothecam concedere, donationes et successiones acceptare. — Si tamen publice *mercaturam* exerceant, consentiente marito, contractus inire possunt quæ ad suum commercium spectant; etiam extra hunc casum, *obligari* valent ratione delicti autquasi-delicti⁴, — aut ratione impensarum domesticarum, quia, nisi contrarium constet, his impensis maritus consentire censetur. — Praeterea sub regimine *dotali*, uxor habet administrationem bonorum suorum paraphernalium (art. 1576), quamvis bona immobilia alienare non valeat (art. 1449-1538). — Tandem, si uxor sit *thoro* separata a viro suo, jam potest libere de bonis suis disponere exceptis *dotalibus*.

Contractus ab uxore initi contra has legis dispositiones, *rescindi* *possunt* sunt ad nutum mariti, ipsius uxoris eorumque hæredum, per decennium; nisi tamen confirmati fuerint *ab uxore, consentiente marito*. Præ oculis haberi debet L. jul. 1907 de uxorum salario, r

657.4« De personis moralibus, seu societatibus quæ iuridicam capacitatem obtinuerunt, variæ sunt legis civilis dispositiones, quæ sæpe nimis earum facultatem contrahendi restringunt. Modo generali, cum non existant nisi vi auctoritatis civilis, nihil agere valent nisi quod ipsis ex concessione legis permittitur. — Jamvero illæ societates quæ dicuntur *établissements publics* vel *établissements d'utilité publique*, sub tutela Gubernii constituuntur, praesertim quoad donationum aut legatorum acceptationem, quasi essent minores.⁴— Societates autem *privatae*, quæ a Gubernio agnoscuntur, ut *societates civiles, commerciales* aut *collegia opificum*, majori gaudent libertate in bonorum suorum administratione.

658. III. Principia moralia de contractibus minorum, uxorum et interdictorum. Quæstio est num hi omnes *in consensu* uti possint beneficio lege sibi concesso; videlicet

¹ *Cod. civ.*, art. 513-515, *supplem.*, p. 104*; *Planiol*, I, n. 2684-2725.

² *Cod. civ.*, art. 215-226; *Planiol*, III, 254-326.

³ Legis textum invenies in *Suppl.*, p. 224*.

⁴ *A. fludelot*, Des obligations, Paris, 1908, n. 104—129.

num rescissionem contraétûs petere valeant, etiam quando læsi non fuerunt; et num, contraélu rescisso, rem acceptam (v. g. pecuniam mutuata) retinere possint.

i° SZ *absque fraude egerint*, et ex contractu *ditiores facit non sint*, beneficio legis uti possunt, cum lex propter bonum commune lata fuerit; — aliunde qui cum minoribus, interdiélis aut uxoribus contrahunt, sibi imputare debent damnum illatum, cum lege moneantur ne cum his paciscantur nisi sub conditionibus a *Codice* definitis.

659. 2° *Si vero minores, interdidi aut uxores fraude usi fuerint*, fingentes se esse capaces, aut si ex paélo *ditiores* evaserint, damnum injuste fraudibus illatum compensare debent, et rem acceptam in se aut in æquivalenti restituere: tunc enim sunt injusti damnificatores aut possessores rei alienæ.

Ita si minor, jam maturæ indolis, falso se fingat esse majorem natu et pecuniam mutuetur, eam reddere debet; pariter, qui studiorum causa a domo paternâ abest, et ea comparat quæ sibi necessaria sunt ad honestam sustentationem; item *uxor*, quæ pecuniam mutuatur, ad suis suorumque necessitatibus subveniendum. — Ex adverso autem, si minores, uxores et interdiéù ut *prodigi* noscantur, ac pecuniam mutuata inutiliter expendant, potationibus ac voluptatibus indulgendo, neque hi neque eorum parentes aut tutores ad restituendum tenentur; qui enim scienter mutuo dant pecuniam in his casibus, vitio illegitime favent ac merito privantur jure res mutuatas vindicandi. — 'l'andem, si quis *bond fide* pecuniam mutuo tradiderit alicui minori, putans eum esse fiducia dignum, et nummi in *usus inutiles* consumpti fuerint, striéle loquendo minor ad nihil tenetur; sed *æquitas* postulat ut compensatio mutuanti detur.

Art. V. De EffeéHbus contraéhiuin.'

Ex ipsâ notione contraélu superius traditâ, (η. 613) patet duplicem esse paétorum effeéhim, videlicet *translatio-nem Juris ct obligationisprodutionetn*. Prior autem in praxi non distinguitur a posteriore, cum jus in uno obligationem importet in alio. De *obligationibus* igitur agendum est: de earum *naturâ, speciebus, et exstindione*.

' *Lugo*, disp. XXII, η. 187-248; *Sahnant.*, cap. I, η. \$473; *BiLluart*, diss. 1, art. 6-7; *Beiisch*, cap. 6; *Carrière*, n. 259-444; *Marres*, lib. III, n. 1/7-377.

I. De naturâ obligationum.

Contrariis ad duo obligat : *directe*, ad præstandum id de quo pactum est; *indirecte*, ad compensanda damna ex executione pacti secuta.

660. i° De obligatione directâ contractuum. A) *Contractus validus obligationem parit in conscientiâ*, etiamsi ejus validitas probari nequeat in foro externo; nam merito *instat legis* habetur quoad ipsos contrahentes, qui libere pactum inierunt, et obligationem moralem in se susceperunt.

(B) *Natura et extensio obligationis pendet ex ipsâ voluntate contrahentium*, quatenus ex omnibus adjunctis intelligi valet. — Contractus enim, utpote ad bonum commune ordinati, *bonâfide* ineundi et adimplendi sunt; obligant igitur ad ea omnia quæ paciscentes intenderunt. Eorum vero intentio colligitur non solum ex verbis adhibitis, sed etiam ex indole personarum, usu locorum aut legibus civilibus. — Si vero, omnibus sedulo perpensis, aliquod dubium maneat, amicabile transactio suadenda est.

(C) *Contractus vim obligatoriam non habent nisi inter ipsos contrahentes*, et eos qui *ipsorum locum tenent*; nemo enim obligationem ex pacto incurrit, nisi huic consensum prae-buerit.

(D) Contractus rescindibilis unum saltem contrahentium obligat, donec is qui jus habet rescindendi, rescissionem postulet; si vero intra tempus a lege praefinitum rescissio petita non fuerit, contractus *firmus* evadit, et duos contrahentes ligat.

661. 2° De obligatione indirecta contractuum. (A) *Jure naturali*, quando contrahentes, ex culpa theologica susceptam obligationem non adimpleverunt, damnum compensare tenentur exinde secutum, quia sunt vere causa injusta et culpabilis hujus damni; si vero damnum *fortuito*, absque ulla culpa, acciderit, debitor illud reparare non tenetur, nisi in se susceperit casus fortuitos.

Si damnum oriatur ex *culpa mere juridica*, certo reparari debet [*post sententiam judicis*, ex dictis supra, n. 476; imo *probabiliter*. juxta quosdam, etiam *ante sententiam*, quia contrahentes sese obligare censentur secundum sensum legis; atqui, juxta leges, reparari debet damnum, quoties adest culpa etiam mere juridica. Attamen

r

ft

pt

probabilior opinio docet eos non teneri nisi *post* sententiam judicis, aut saltem post petitionem læsi; nemo enim censetur se obligari *moraliter* ultra id quod requiritur *jure naturali*, nisi illud explicit» declaraverit.

(B) Jure civili *gallico*, compensatio debetur ob inexsecutionem contractûs, quoties debitor est *in mora*, et simul damnum oritur ex *culpâ juridica*, seu ex omissione ordinariae diligentiae quam leges præsumunt et requirunt.¹ Generatim vero non tenetur de *casu fortuito*, nisi ad id sese obligaverit, aut aliqua culpa præcesserit ipsum casum fortuitum.³

II. De speciebus obligationum.

Inter varias obligationum species, de quibus jurisperiti disserunt, duæ sunt quas breviter exponere haud inutile erit, nempe obligationes *juramento* firmatæ, et obligationes *conditionatæ*.

662. i° De obligatione juramento firmata. Quandoque contrahentes, vel saltem unus ex eis, sese obligant ad aliquid præstandum sub fide *juramenti*; et quæstio est num ex hoc capite nova exsurgat obligatio. Ad quod solvendum, præ mente haberi debet juramentum in hoc casu esse quid *accessorium* contraélui, cum huic solummodo accedat Jamvero triplex fingi potest hypothesis, prout contractus est *validus*, *invalidus*, aut *rescindibilis*.

(A) *Si contrafins sit validus et firmus*, juramentum naturali obligationi aliam addit, scilicet obligationem *religionis* proindeque, si infringatur, duplex erit malitia, contra *justitiam* et contra *religionem*. — Sed obligatio juramenti non latius patet quam obligatio contraélûs, et, hâc cessante, cessat et illa : accessorium enim sequitur principale.

(B) *Si contraflus sit invalidus ex jure naturali aut divino*, quia v.g. deficit liber consensus, aut objeétum est illicitum, — contraélus non fit validus ex juramento, quod supplere nequit consensus nec esse vinculum iniquitatis; — neque ipsum juramentum valet, cum accessorium sequatur naturam actiis cui accedit.

¹ *Cod. civ.*, art. 1136, 1142, 1145-1155, ¹⁰ *Supplent.*, p. 80#; *Planiol.* II. n. 221-277.

³ *Cod. civ.*, art. 1148, 1302, 1807, 1881, in *Supplent.*, p. 81 89 ; *Planiol.*, n. 231-233.

il>>
◆ ..

<<U

663. (C) Si contrains sit *Validus* quidem *jure naturali*. sed invalidus aut *rescindibilis* ex *jure civili*, distinguere debet inter ipsum *juramentum* et *contractum* cui accedit : *juramentum validum est*, ac proinde servari debet, nisi ab eo obtenta fuerit dispensatio. Nam qui juramento sancivit promissionem aliquid faciendi quod in se bonum est, — v. g. minorennis qui juravit se non rescissurum esse contractum aliunde justum, — tenetur, virtute religionis, servare promissum : obligatio enim ex juramento orta est gravis, et aliunde minorennis, rescissionem non petendo, grave non subit incommodum. Si vero ab auctoritate ecclesiastica concessa fuerit dispensatio, jam cessat obligatio religionis, et peti potest rescissio.

(b) Controvertitur autem utrum tali juramento contractus, qui *rescindibilis* erat, firmus et validus evadat, ideoque statim duos contrahentes obliget ex virtute justitiae. Olim *jure civili romano* contractus juramento firmabatur; sed hodie, in *jure gallico*, aliisque multis codicibus, id non admittitur; et, cum hic agatur de materia temporali, dispositio legis civilis in conscientiam servari potest; proindeque non kedit justitiam qui. beneficio legis utens, contraélus petit rescissionem.

664.N. B. In praefatis casibus supponitur juramentum fuisse *libere* praestitum; si vero fuerit ita *metu* extortum ut nullomodo liberum dici possit, non est validum, nec proinde ullam vim addit contraélui; si metus mentis deliberationem non abstulerit, *probabilius* valet juramentum, sed ab eo facile dispensatio obtineri potest. Iline si quis, ex metu mortis, latroni pecuniam jurejurando promiserit, stricte loquendo eam solvere non tenetur, sed potest ad cautelam dispensationem a juramento petere.

665.2 De obligatione conditionatâ. Quandoque contractui adjicitur *conditio*, ideoque obligatio *conditionata* dicitur, quatenus pendet ab impletionem conditionis. — Conditio adjecta potest esse de *prasenti*, de *praterito* aut *future*. Si sit de *praterito* vel de *future*, etiam incerto, non suspendit obligationem, sed eo ipso instanti

' In rebus autem *sacris*, quæ ex *jure canonico* dijudicandæ sunt, juramento firmus evadit contraélus aliunde rescindibilis. quia, ut ait *Alexander III*, “non est tutum quemlibet contra juramentum suum venire, nisi tale sit juramentum quod servatum vergat in interitum salutis æternæ” {*Decret. Greg. IX*, lib. II, tit. 24, c. 8, p. 361, ed. *Friedberg*}.

quo contrahimus initur. obligatio existit vel non, prout res evenit aut non evenit.

Remanet igitur dicendum de obligatione quæ pendet ab eventu futuro. Hæc autem duplex esse potest : *suspensiva*, quando existentia obligationis ab impleta conditione pendet ; *resolutoria*, quando obligatio jam existens tempore contrahentis, postea, impleta conditione, resolvitur seu tollitur, v. g. tibi hunc equum vendo, eâ tamen lege ut contrahens sit nullus, si bellum intra decem dies excitetur. — Quod breviter declaremus.

(A) *De effectibus conditionis suspensiva.* (a) *Ante eventum*, suspenditur obligatio, ac proinde *debitor* rei dominium servat, dum *creditor* solum acquirit jus conditionatum. (b) *Impleta conditione*, contrahens fit statim *perfeilus*, sine renovatione consensus, et obligatio censetur extitisse a die initi contrahens, (c) *Deficiente conditione*. contrahens ab initio censetur invalidus fuisse, ideoque nullam obligationem peperisse; hinc si res jam tradita fuisset, cum fructibus perceptis restitui debet.

(B) *De effectibus conditionis resolutorie.* (a) *Ante eventum*, contrahens ut validus habetur, et debitor iisdem obligationibus tenetur ac si contrahens esset firmus; ita rem promissam præstare aut tradere debet, (b) *Impleta conditione*, contractus dissolvitur, absque ullâ judicis sententia, ideoque obligatio exinde orta numquam extitisse censetur, (c) *Deficiente conditione*, contrahens omnino firmus evadit, et ex eo eadem obligationes oriuntur ac si nulla unquam conditio appositâ fuisset.¹

III. De extinctione obligationum.

667. i° Varii modi recensentur. Multis modis extinguere potest obligatio, scilicet :

- (a) *prescriptions*, de quâ superius didum est, n. 243;
- (b) *contraflûs rescissione*, quando contraditis rescindibilis judicis auctoritate dissolvitur; aut *annulations*, quando a iudice declaratur invalidus ;
- (c) *solutione debiti*, seu præstatione rei de quâ conventum fuerat;
- (d) *condonatione*, quando creditor remittit debitum ;
- (e) *compensatione*, quæ locum obtinet quoties ambo contrahentes sibi invicem debent eandem quantitatem pecuniæ aut rerum fungibilium;
- (1) *confusione*, quando obligatio debitoris, et jus creditoris in eadem personam conveniunt, v. g. per testamentum aut successionem;

¹ *Cod. civ.*, art. 1168-1184 ; *Supplém. à la Loi*, p. 81 §89 ; *Planiol*, II, n. 374-388. — De obligationibus *in diem*, *alternativis*, *in solidum*, *dividuâ* et *individua*, cum *stipulatione panes*, vide *Cod. civ.*, art. 1185-1233.

(gr) *interitu rei debita*, quoties necnpe res certa et determinata, quæ debebatur, destruitur vel amittitur, absque culpâet morâdebitoris.

De quibus plura invenies apud *Codices civiles*.'

668. 2° Quaestiones morales. Hic autem occurrunt *quaestiones morales de solutione et bonorum cessione*, quando debitor *impar* est omnibus debitis solvendis : 1° utrum *aliquid retinere possit*; 2° quisnam *ordo* inter creditores sit servandus; 3° utrum *bonorum cessio* moralem obligationem debita plene solvendi tollat.

(A) Utrum debitor, omnibus suis debitis solvendis impar, aliquid sibi retinere possit ?

Jam diéhim est supra (n. 600-602) *impotentiam* sive *absolutam* sive *moralem* a restitutione excusare, quamdiu durat; ex quo sequitur debitorem jure *naturali* sibi retinere posse quæ ad suam suorumque honestam sustentationem necessaria sunt, parce tamen vivendo.² Sed alia bona creditoribus suis honeste ac sincere cedere tenetur. Hinc : --

(a) *Graviter contra justitiam* peccant, qui præter bona sibi suisque necessaria, alia quædam *occultant* et *creditoribus subtrahunt* sive ea alibi asportando, sive ea vendendo et pecuniam exinde obtentam in tuto collocando; item mariti, qui propria bona *fifile* uxori vendunt, ut eis postea frui valeant; uno verbo, ii omnes qui variis fraudibus a creditoribus subducunt bona ipsis debita. — Excusari tamen possunt qui occulte retinent quædam sibi maxime pretiosa, ob memoriam parentum aut amicorum, et quæ alii parvipendunt, præsertiir si adsit spes fundata pretium postea creditoribus refundendi.

(b) Debitoris injustitiæ participes fiunt, ideoque ut injusti cooperatorum ad restitutionem tenentur, qui cum illo concurrunt ad creditores defraudandos, dummodo malæ fidei debitoris *conscii* sint.

669. (B) De ordine inter creditores servando. Jure *naturali* debitorum bona inter varios creditores æqualiter dividenda sunt, nisi specialis obstet ratio. Jamvero qui-

¹ Pro *Galliâ*, *Cod. civ.*, art. *Planio* 11, n. 399-629.

Supplem. p. 84**89*

* Non pauci putant, cum *Nbldin* (n. top), injustitiæ reos non esse qui sibi reservant inedia quibus aliud negotium a *parvis initiis* inchoare possint. Nam ad honestam sustentationem referri potest inchoatio alicujus negotii; aliunde ipsum societatis bonum postulat ut honesti bonorum cessores novum negotium inchoare valeant, ne in desperationem incidant, et societati inutiles aut nocivi reddantur. — Quoad legem civilem gallicam, cfr. *Cod. Commcr.* art. 530.

dam, ex lege *civili*, aliis anteponi debent; lex autem quam in variis regionibus quoad quædam particularia diversa sit, communiter hæc statuit.

(a, Res *alietue*, videlicet furtivæ, depositæ, locatæ, commodatæ, inventai, etc., quæ adhuc *in se* exstant, domino restituendæ sunt, etiamsi nihil supersit ad creditoribus satisfaciendum; nam *res clamat domino*. — Sed si res *in ceqitivalenli sohim* existât, creditor non est aliis præferendus, quia jus habet tantum *personale*, et non reale. — Quæ quidem præscripta rationi omnino sunt consentanea.

670.(b) Secundo loco veniunt creditores *privilégiati*, qui videlicet, propter specialem rationem, ceteris præferendi sunt; ita generatim inter credita privilegiata recensentur : expensæ *judiciales* et *funerales*, medicorum stipendia omnesque impensæ in ultimo morbo faélæ, famulorum salaria, necnon debita pro alimentis, etc. Quæ quidem juri naturali conformia sunt : nisi enim ita esset, ultimo morbo laborantes sæpe vix invenire possent alimenta, remedia, aliaque sibi necessaria. {*Cod. civ.*, art. 2095-2105.)

(c) Tertio loco veniunt creditores *hypothecarii*, ii scilicet qui, vi hypothecæ legalis, jus habent non solum personale, sed etiam reale in illa bona creditoris quæ hypothecæ subjacent. Quando autem *plores* sunt hypothecarii, lex ordinem quemdam inter ipsos determinat; ita, in *Gallia*, *priores* qui *prius inscriptam* habuerunt hypothecam in tabulis publicis. {*Cod. civ.*, art. 2106-2203.)

671. (d) Quarto loco satisfaciendum est creditoribus *mere chirographariis*, seu communibus; in *Galliâ*, multisque aliis Statibus, nullus ordo inter hos statuitur; proindeque res ex jure *naturali* judicari debet.

Jamvero, ex hoc capite, prius solvenda sunt debita ex titulo *oneroso* quam debita ex titulo *gratuito*, saltem regulariter loquendo; nam, antequam quis donationes faciat, ea solvere tenetur quæ ex strido jure debet. — Præterea debita *certa* præferri debent *incertis*: et quæ *certo creditori* debentur anteponenda sunt debitis (piorum incertus est creditor; ita saltem *communiter*).

Si, inter creditores, alii sint *divites* et alii *pauperes*, distinguendum est : pauperes in *extrema necessitate* versantes ditioribus certo præferri debent, ut infertur ex didis supra, n. 446; si in *extrema* necessitate, (*equitas* postulat ut ditioribus anteponantur; si in *communi* necessitate, *caritas* idem suadet, sed non *justitia* stnda.

Si debita sint *diversi temporis*, *icquitas* suadet ut, ceteris paribus. *antiquiora* prius solvantur, quia debitor non potuit licite *recentiora* debita contrahere, nisi illæso jure prius acquisito; hinc qui prior est tempore, prior est *jure*.

N. B. Ex didis, quatuor sunt ordines creditorum; jamvero lex civilis, in *Galliâ* multisque aliis Statibus vicens, decernit : a *priori* generi creditorum *integre* satisfaciendum esse, antequam creditores

posterioris generis aliquid accipiant; (b) in *eodem* genere creditorum, singulis pro rata parte debiti satisfaciendum esse.

672. Notanda pro foro conscientiae. (a) Prescripts juris civilis in hâc materiâ sunt *determinativa* juris proprietatis, ideoque in conscientiâ obligant, *probabilius* saltem, etiam ante judicis sententiam.

(b) Praeterea, in multis regionibus, lege civili statuitur invalidam esse solutionem debitorum non exigibilium, aut etiam debitorum exigibilium alio modo quam in pecuniâ aut chirographis commercialibus factam, post epocham cessationis solutionum definitam per judicium tribunalis, imo intra paucos dies (in *Galliâ*, intra *decem* dies) ante hanc declarationem; et merito quidem, ne debitor injuste quibusdam creditoribus præ aliis faveat; proinde hæc statuta in conscientiâ obligant, saltem post sententiam judicis.'

(c) *Extra casus a lege determinatos*, creditor qui novit debitorem imparem esse omnibus debitis solvendis, potest id quod sibi debetur, legitimis mediis exigere : jura enim vigilantibus prosunt. Aliunde debitor non prohibetur creditori *prius* petenti satisfacere, etiamsi prævideat alios creditores exinde damnum passuros, dummodo jam advenerit præfinitum tempus solvendi debiti : creditor enim jus habet strictum in rem debitam.

673. (C) Num bonorum cessio aut concordatum cum creditoribus moralem obligationem delicta solvendi extinguat?

Status quæstionis. Aliquando debitor omnibus suis debitis solvendis impar, omnia sua bona creditoribus tradit, ut ex eis debita pro rata parte solvantur; quæ quidem *voluntaria* dicitur, quando sponte fit et a creditoribus acceptatur; *judicialis* autem, quando a judice imponitur etiam invitis creditoribus; *culpabilis* aut *inculpabilis*, prout debitor ex propriâ culpâ vel mero infortunio impar solvendis debitis factus est. Quandoque etiam fit *concordatum* cum creditoribus, vi cujus debitor partem proportionalem debitorumolvere promittit, juxta vires suas. — Quibus positis, quæstio exurgit num debitor, qui omnia bona creditoribus tradidit, aut concordatum inivit, sed integre debita non solvit, in conscientiâ ab obligatione restitutionis excusetur, si postea ditior evadat.

' Insuper lege civili cautum est, in casu *judicialis cessionis bonorum*, ne quidam creditores cum debitore aliquod pailum ineant sibi favens, cum detrimento aliorum. Pro *Galliâ*, cfr. *Cod. commere.*, art. 597-598; ibidem, art. 437 6,4. legere est ea quæ respiciunt *la faillite*, *la banqueroute*; cfr. *Loi du 4 mars 1889, sur la liquidation judiciaire*, ap. *Rivière*, Lois usuelles, p. 1019-1021. I

674. Principia. Jure *naturali*, cessio bonorum *per se non tollit obligationem debita plene solvendi*, sed solum *ad tempus* a restitutione excusat, propter impotentiam debitoris (supra, n. 600); unde manet obligatio postea restituendi, nisi creditores *explicite* aut *implicite* debitum remittant (supra, n. 606).

(a) Porro, juxta omnes, si quis *propriâ culpâ* ad solvenda debita impotens factus est, ab obligatione restituendi non dispensatur, cum sit injustus damnificator, et aliunde creditores debitum condonare non censeantur in casu.

(b) Si quis autem, ex *mero infortunio*, solvendo impar evaserit, distinguendum est; si cessio sit *voluntaria*, et creditores libere et explicite declarent se nihil amplius exigere velle, nulla est difficultas, cum talis declaratio ut remissio debiti merito habeatur. Si vero sit *judicialis*, solutio pendet ab ipsâ intentione legislatoris; ita, in *Galliâ*, statuitur debitorem non liberari nisi secundum ea quæ solvit, ita ut, si nova bona acquirat, teneatur ea dimittere usque ad integram solutionem.¹ In quibusdam vero aliis regionibus-, lex non ita aperte rem decernit, et communis persuasio invaluit debitorem, qui honeste omnia sua bona creditoribus tradidit, ab omni obligatione aliquid amplius restituendi immunem esse; nam, ex unâ parte, negotiatores majus lucrum percipiunt ob periculum sortis, proindeque in talem jacturam facile consentiunt; et ex alterâ, postulat bonum publicum ut infelices debitores, cætroquin honesti, spe lucri sibi retinendi, ad novum negotium incipiendum alliciantur. Quod quidem *tolerari* potest, ubi revera lex ita intelligitur aut prævalet consuetudo.

Sed vir *honorabilis* omnibus viribus conabitur debita integre solvere; præterea, si qui creditores in paupertatem exinde inciderint, caritas et æquitas postulant ut ipsis plena satisfactio detur, in quantum fieri potest.

Cetera jam exponemus in capite de *Contrailibus in specie*.

* *Cod. civ.*, a. 1270. in *Supptetn.*, p. 86*. Quod valere putamus etiam in casu *Concordati*.

¹ Ita in *Angliâ*, juxta *Crotty*, III, n. 1202; cfr. *Lehmke*, n. 1035; *id.*, Casus, t. I. n. 773; *Noldin*, n. 509.

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE

Inter contractus, alii sunt *gratuiti* et alii *onerosi*; hi autem sunt vel *certi* vel *incerti* eventûs; unde dicemus: i° de contractibus *gratuitis*; 2° de contractibus *onerosis certi eventûs* qui dicuntur etiam *commutativi*; 3° de contractibus *onerosis incerti eventûs*, seu *aleatoriis*.

Art. I. De contractibus gratuitis.

675. Contractus gratuiti principales sunt *promissio* et *donatio*; quibus accedit *testamentum*, quod, — licet proprie non sit contractus, sed *aflus*, — *donationi* tam affine est ut de eo disserere statim post donationem opportunum sit; cum vero *successiones* cum *testamentis* intime connectantur, de eis pariter in hoc articulo agemus: —

De promissione.

De donatione.

De testamentis.

De iis quæ donationibus et testamentis communia sunt.

De successioneibus.

Alii sunt contractus gratuiti, ut *commodatum*, *mutuum*, *depositum* et *sequestrium*, *mandatum* et *negotiorum gestio*, de quibus adiri possunt *Codices civiles*, in quibus exponuntur regulæ, etiam in foro conscientia: vim habentes.

§ I. De Promissione.

676. I Notio. Promissio gratuita est *contraflus quo aliquis gratuito se obligat ad aliquid alteri prestandum*. Hinc ad validam promissionem tria requiruntur: —

1° *Ltssius*, lib. II, cap. 18; *tugo*, disp. XXIII; *Salmanf.* cap. IV r. n. 65-81; *Billuart*, diss. II, art. 1; 0°. *Alphons.*, n. 720; *Carrière*, II, n. 472485; *Marres*, lib. IV, n. 1-12; *Ball.* A, n. 626 630; *Lehmke*, n. 1081 1082; *Noldin*, n. 536-537.

(a) *Animus se obligandi*, et ita promissio distinguitur a *mero proposito*, quo quis intendit quidem aliquid facere aut omittere, quin tamen velit veram obligationem suscipere; quapropter qui propositum non servat, *inconstantia* quidem reus est, sed neque fidelitatem neque justitiam offendit; — differt pariter a *donatione*, in quâ res ipsa *statim* donatur, dum in promissione obligatio suscipitur *futuro* tempore rem praestandi.

(b) Voluntas *spontanea*, id est *ab omni errore, metu aut vi immunis*, cum promissio, utpote contraélus *gratuitus*, ex liberalitate procedat, ideoque plenam requirat libertatem.

(c) Ut promissio sit exterius *manifestata*, *et promissario acceptata*, ab eo nempe cui res promittitur.

677. II. Obligatio ex promissione orta. i° Juxta omnes, promissio *onerosa*, edita scilicet cum adjeclâ conditione ut promissarius aliquod onus sustineat ad rem promissam consequendam, vere ex justitia obligat, et, quidem *per se* sub gravi, cum sit contraétus onerosus. Idem dicendum est de promissione *mutuâ*, quæ fit in sponsalibus, ut exponitur in *Tr. de Matrimonio*, n. 142.

2° Quando autem agitur de promissione *gratuitâ* et *unilateralis*, controvertitur utrum hæc ex *justitiâ*, an ex *fidelitate* obliget, et quidem sub gravi an sub levi.

Juxta *communio*rem sententiam, natura et gravitas obligationis ex *animo promittentis* pendent; nam promissio est quædam *lex particularis* quam promissor *libere pro arbitrio* sibi imponit; quapropter illam inducit obligationem quam ipse statuit : si ex *fidelitate* tantum et *sub levi* se ligare intendit, non nisi *sub levi* et ex *fidelitate* obligatur; si vero ex *justitiâ* et *sub gravi*, pari modo ex *justitiâ* et *graviter* obligatur. — Intentio autem promittentis tum ex ejus *declaratione*, tum ex *circumstantiis* dijudicari debet. — Si res sit *dubia*, inferri debet generatim obligationem esse tantum ex *fidelitate* et *sub levi*, quia obligatio justitiæ non præsumenda, sed probanda est. — Vir tamen *honorabilis* firmiter promissis stat, quæcumque fuerit ipsius intentio.

678. Jamvero, cum hodie *leges civiles* quasdam solemnitates requirant ad validitatem gratuitæ promissionis, intentio sc obligandi ex *justitiâ* deesse generatim censetur, si hujusmodi formalitates omitantur — Imo promissiones, quæ jaétandi gratia aut ex merâ urba-

' Jure *civiligallico* nil speciale definitur quoad promissionem in genere; sed, ex art. 1134, omnes conventiones legitimæ vim habent legis

nitare proferuntur, necnon promissiones omnino generales, nullam obligationem inducunt, quia deest animus se obligandi.

Attamen fieri potest, ex circumstantiis, promissionem, etiam solis verbis expressam, inducere obligationem *ex justitiâ*, quoties videlicet promissionis violatio damnum promissario infert; ita v. g. si medicus promiserit alicui ægroto subvenire, et hic, tali promissioni innixus, nullum alium medicum advocaverit; aut si frater fratri promiserit dimidiam partem expensarum solvere pro educatione nepotis, si hic tale collegium ingrediatur. Quod quidem magis etiam apparet, si promissioni accedat juramentum, aut promissio subscribatur.

Qui promisit rem *illicitam* nullam obligationem contrahit: “promittendo peccavit, mutando autem propositum bene facit”.

679.III. **Obligationis cessatio.** Promissio, etiam valida et ex justitiâ obligans, corrumpitur: (a) si superveniat vel innotescat *mutatio rerum* quæ, si ante promissionem prævisa fuisset, eam impedivisset; censetur enim facta sub tacitâ conditione quod absque gravi incommodo impieri possit; (b) si promissarius sponte condonet; (c) si, quando promissio *mutua* fuit, alter promissis non steterit.

Quando, ante rei promissæ executionem, *promissarius* moriatur, promittens ad nihil tenetur, si unice aut primario benefacere voluerit ipsi promissario; si vero principaliter ejus *families*, obligatio non expirat. — Si *promittens* ante executionem moriatur, promissio *personalis*, id est de *actione* personaliter præstandâ, hæredes non obligat; si sit *realis*, id est de *re* dandâ, transit ad hæredes, nisi ex adjunctione constet promittentem noluisse eos obligare.

§ II. De Donatione.

680.I. **Notio et elementa.** Donatio in genere triplici modo fieri potest, videlicet *inter vivos*, *causa mortis* et per *testamentum*: in primo casu, translatio domini fit *actualiter* et *irrevocabiliter*; in secundo *actualiter*, sed *revocabiliter* usque

pro contrahentibus, dummodo certo de his constet; insuper, ex art. 1589, promissio aliquid *vendendi* vere obligat in justitia, quando adest mutuus consensus de ipsâ re et pretio; cfr. **Planiol** II, n. 1398-1410.

’ 5. **Thom.**, 2. 2., q. 110, art. 3, ad 5.

’ “**Kd** disp. XX111; **Sabnant.**, cap. 1V, n. 87-118; **Rilluart**, diss. II, art. 2; 5. **Alphons.**, n. 721-743; **Carrière**, n. 487-401; n. 450-558; **Mares**, lib. IV, n. 13-90; **Hall. P.**, n. 631-658; **Leunk.**, n. 1084-1086; **Nolain**, n. 538-541.

ad mortem; in tertio, dominium transfertur *in futurum*, pro tempore quod mortem testatoris sequitur, et simul *revocabiliter*.

Illic agitur de *donatione inter vivos*, quæ definiri potest *contraflusgratuitus quo dominium alicujus rei in alterum transfertur aflualiter et irrevocabiliter*.

Tria igitur in donatione reperiuntur : (a) *translatio alicujus rei*, seu juris; (b) *gratuita*, et ita distinguitur a commutatione aut venditione; aliquando tamen donatario aliquot onera imponuntur, et tunc habetur contraélus *mixtus*, partim gratuitus et partim onerosus; (c) *afinalis et irrevocabilis*, quatenus bona seu jura *statim* transferuntur, et ita quidem ut revocari nequeant nisi in casibus a jure expressis; sic donatio distinguitur a *promissione*, quæ jura non transferuntur aflualiter, et a *testamento*, quo nec aflualiter nec irrevocabiliter jura conferuntur.

Jure *naturali*, ad validam donationem, requiritur et sufficit ut res ab eo donetur qui capax est dandi, et ab eo acceptetur qui capax est accipiendi, juxta superius dicta de *Contraflibus in genere*. — Aliæ autem conditiones jure *civili* requiruntur.

681. II. Præscripta legis civilis, i In *Gallia* donatio *proprie dicia* ut contraélus *solemnis* habetur, ad cujus validitatem *speciales forma* requiruntur, ut de *ea. certo* constare possit, ejusque *irrevocabilitas* in tuto ponatur.

(A) Duæ conditiones pro *qualibet* solemnī donatione necessariae sunt : (a) ut fiat coram *duobus* notariis, aut coram *uno* notario et *duobus* testibus, et *protocollum la minute* penes notarium servetur; ,b) ut acceptatio *explicite* detur eodem modo, ita ut donatio non valeat nisi a die acceptationis.

(B) Duæ conditiones præterea pro quibusdam contraélibus desiderantur : (a) Pro rebus *mobilibus*, index aestimatorius omnium quæ donantur, in quo videlicet describuntur singule res earumque pretium; (b) Pro rebus *immobilibus*, quæ hypothecæ subjici possunt, actus donationis et acceptationis transcribi debent apud *conservatorem hypothecarum*; attamen transcriptionis defeélus donationem non reddit invalidam, sed solum *rescindibilem*; rescissio autem peti nequit ab ipso donatore, sed ab eis quorum jura per donationem laesa fuerunt.

682.2° Ab his tamen *fonnalitatibus* immunes sunt quædam donationes : —

(a) *Donationes manuales*, quæ solâ *traditione rei* perficiuntur; harum validitas agnoscitur etiam in foro externo, dummodo fiant a

¹ *Cod. civ.*, art. 931-952, in *Supplem.*, p. 109 *Planiol*, III, n. 2501-2676.

personâ capaci et partem disponibilem (de quâ infra) non excedant. Quod quidem hodie maximi momenti est, cum mtiltæ sint res mobiles, quæ ita de manu ad manum transferri valeant'.

(b) *Donationes sub specie emptionis simulata*, quando quis, v. g., vendit aliquam rem pretio centum millium francorum, eodemque aëlu condonationem facit hujus pecuniæ, vel partis ejusdem; quod quidem ut validum hodie habetur a magistratibus, dummodo donator sit capax dandi, et donatarius accipiendi capax.

(c) *Donationes accessoria*, id est quæ accedunt contraélui oneroso, in favorem tertii; v. g. Titius Caio vendit domum pro 50000 fr., eâ lege ut Caius 10000 fr. det Sempronio; quæ stipulatio ut valida habetur a jurisperitis.

(d) *Donationes* quæ fiunt *per modum renuntiationis*, ut si creditor debitum remittat, aut dominus renuntiet alicui servituti, vel legatarius alicui legato, etc.; quæ omnia valent, dummodo fiant modo a lege definito, v. g. si remissio debiti fiat chirographum destruendo in quo continetur debiti probatio'.

683.3° Quamvis donatio *per se* sit irrevocabilis, in triplici casu revocari potest : (a) si donatarius erga donantem insignis ingratitude reus judicatus fuerit; (b) si donatori, qui tempore donationis, prole carebat, postea nascatur filius; (c) si in donatione onerosâ, conditiones, donatio impositæ, minime adimpletæ fuerint³.

684. III. Notandum pro foro interno. Donationes validæ ex jure *naturali*, sed nullæ ex dcfœôlu legalium formarum, in foro interno haberi possunt ut validæ, donec a judice rescindantur; quando rescissio pronuntiata fuit, huic sententiæ obediendum est, si agitur de rebus profanis (supra, n. 618); quando agitur de *piis* causis, quid agendum sit, inferri poterit ex iis quæ dicemus ubi de *testamentis*, n. 698.

685. IV. De donatione mortis causa. Quo nomine vocatur *gratuitus contradiûs quo alteri aliquid adlu donatur, ita tamen ut donatio revocari possit usque ad donatoris mortem*. Distinguitur proinde a donatione *inter vivos*, quæ revocari nequit nisi in casibus a lege expressis; et a *testamento*, quo jus *adlu* non transfertur, sed tantum post mortem; ideoque est quid *medium* inter donationem et testa-

Quando donationes manuales 150 fr. excedunt, non possunt quidem authentice *probari* nisi scripto documento; sed probatio hujusmodi non est necessaria, cum *possessor* rei mobilis ut *dominus* habeatur, vi art. 2279 : “ En fait de meubles, la possession vaut titre. ”

¹ De quibus vide *Planiol*, III, n. 2535-2555.

Cf. *Cod. civ.* art. 953966, in *Supplem.*, ? . §12 *Planiol*, 111, n. 2628 2670.

mentum, — ac vocari potest donatio *amditionata*, quatenus fit sub conditione quod valeat, si ante mortem donatoris non revocetur.

Hodie, in *Galliâ* et quibusdam aliis Statibus, non valet hujusmodi contraétus, quia donatio ut essentialiter *irrevocabilis* habetur, exceptis casibus ab ipsâ lege exceptis. Sed potest fieri donatio sub conditione quod *resolvatur*, si donatarius ante donatorem moriatur

§ III. De Testamentis.

686. Testamentum est *aclus revocabilis, quo testator de bonis suis disponit aut de certâ illorum parte, pro tempore mortem ipsius secuturo*. — Distinguitur a donatione : (a) quia est *aclus*, non proprie contraétus; non est enim *conventio* inter testatorem et legatarium, sed aélus quo testator suam voluntatem exprimit, independenter a quolibet paéto cum alio; (b) quia est essentialiter *revocabilis* usque ad mortem, dum donatio est *ex se* irrevocabilis; (c) eo quod non transfert jura *aclualiter*, sed solum pro tempore mortem subsequuto. — Dicemus : 1° de *jure testandi*; 2° de *formis legalibus* requisitis ad validitatem testamenti; 3° de *juribus et oneribus legatariorum*; 4° de *cessatione* testamenti.

I. De jure testandi.

687. Jus testandi Aegant *socialistic*, qui legitimitatem dominii privati rejiciunt.

Dé *origine* illius juris acriter inter theologos et jurisperitos disputatur. (a) Alii dicunt illud a jure *naturali* oriri, tum quia apud varias Gentes a remotissimis temporibus in usu fuit, tum quia ad bonum societatis moraliter necessarium esse videtur, ut foveatur hominum industria.³ (b) Alii e contra docent testandi facultatem a jure *civili* repetendam esse; nam, solo inspecto jure naturæ, invalida est translatio dominii per testamentum : siquidem dominium transfertur solum post mortem, id est tempore quo testator jus

¹ *Planiol*, III, n. 2522.

² *Molina*, Tr. II, disp. 124-141; *Lugo*, disp. XXIV; *Sabnant.*, Tr. XIV, cap. V, n. 1-76; *Billuarl*, diss. II, art. 3; X. *Alphons.*, n. 919-931; *Carrière*, n. 497-490; 559-605; *Marres*, lib. I, n. 294-380; *Ball. P.*, n. 964-1083; *Lehm.*, n. 1160-1170; *Pothier*, Donations testamentaires, Pari., 1777; *Troplong*, Traité des donations et testaments, Paris, 1865; *Baudry-Lacantinerie et Colin*, Des donations et des testaments, Paris, 1899.

³ *Grotius*, l. II, c. VI, n. 14; *Wolf*, Instit. juris nat. § 927; *Molina*, di^ap. 134» n. 12.

f 9

dominii jam amisit, cum mors omnia jura solvat.’ (c) Unde alii, viâ media incedentes, contendunt facultatem testandi *fundari* quidem in jure *naturali*. sed *plenam vim* non accipere nisi a jure *civile*; unde sequitur eam lege positiva non posse tolli, sed solum restringi. — Quid sentiamus sequens thesis declarabit.

688. *Thesis* : Jus testandi a jure naturali dimanat, quatenus est legitimum complementum juris dominii privati.³

c

r

Jam superius (n. 74) demonstratum est dominium privatum, permanens et exclusivum, a lege naturali dimanare, et in præsenti rerum statu moraliter esse necessarium; atqui jus testandi nihil aliud est nisi legitimum dominii privati complementum, et propter easdem rationes moraliter necessarium est in præsenti rerum ordine : (a) est *complementum dominii privati*; nam dominium hujusmodi, utpote *exclusivum* et *permanens*, complectitur jus disponendi de suâ re quocumque tempore, et quidem in perpetuum, ideoque jus disponendi de bonis propriis ante mortem, et pro tempore mortem secuturo.

689. (b) Aliunde tale jus *ad bonum commune moraliter est necessarium*; nisi enim homo libere bona sua relinquere posset filiis, cognatis, affinibus aut amicis, otio ac voluptatibus plerumque indulgcret statim ac sufficienter suis necessitatibus providisset; dum c contra, si aliis sibi caris opes suas dimittere possit, novas res producere divitiasque augere non cessabit, ut cognatorum aut amicorum futuris necessitatibus subvenire valeat. » Revera homo, *in aliis et per alios supervivendi* cupidus, iis qui sibi sunt dilectissimi fundos, domos, aliasque opes relinquere exoptat, proptereaque assi-

¹ *Paffendorf* l. IV, c. 10, n. 4-8; *Zallinger*, Instit. jur. nat. § (20; *Pothier*, op. cit., c. I; *Beisch*, cap. I, n. 89.

³ *Carrière*, n. 498; *Taparelli*, Essai de Droit naturel, Paris, 1875, n. 787.

³ Ad rite intelligendam thesim, videre est quæ supra diximus, n. 74, de jure dominii privati.

/

⁴ “ Nombreux en ce monde, disons-le à l’honneur de la nature humaine, sont les hommes qui travaillent et qui épargnent moins pour eux-mêmes que pour d’autres. Si vous les forcez à ne songer qu’à eux-mêmes, ils travailleront moins et dépenseront davantage. Que de richesses en ce cas jetées à la consommation improductive par un train de vie plus large! Que d’années soustraites au travail productif par une retraite prématurée” {*Ch. Gide*. Principes d’Economie politique, p. 421.)

duc et improbe laborat, ut *aliquid sui* cis largiatur eorum que felicitati conferat. Jamvero tota societas haud parvum emolumentum suscipit ex his conatibus, quibus communes opes valde augentur.

Praeterea, si jus testandi tollatur, bona defunctorum vel fiunt primi occupantis, vel ad Statum devolvuntur : in priori casu, acerrima erit civium concertatio ad hæc bona *nullius* occupanda, ideoque maxima perturbatio; in posteriori casu, brevi orientur omnia mala quæ e *collektivismo* secutura fore superius (n. 93 98) probatum est.

690. Solvuntur difficultates. (A) Nonnulli^{TM}/# contendunt translationem dominii fieri non posse per testamentum, quia non adest *simultaneus* consensus testatoris et legatarii : testator enim jam defunctus est, quando legatarius ejus bona acceptat.

Quidam r^f/6Wi/iz//testatorisconsensum <7Îz77/77///?rperseverarepost mortem, aut legatarii acceptationem merito *firasumi* ante testatoris mortem; quæ quidem responsa ut parum valida a multis rejiciuntur.

Probabilior nobis videtur hæc solutio : simultaneus consensus requiritur quidem ad validitatem *contraélûs*, sed non ad validitatem *aélûs*, qui testamentum dicitur; præterea testamentum est veluti *conditionata* donatio, quæ valebit station ac legatarius eam acceptaverit ; potest proinde repudiari, et tunc nullam vim habebit; sed si acceptetur, jam omnino firma evadit. — Aliunde si, solo inspeélo jure naturæ, donatio hujusmodi plenam vim non haberet, auctoritas civilis juri naturali supplere valet, ac legalem vim tribuere aôhii qui bono societatis tantam utilitatem affert.

691.(B) *Socialistæ* vero contendunt jure testandi filiorum-familias pigritiam foveri, et naturalem hominum æqualitatem destrui.

Resf>. (a) *Quosdam* esse filiosfamilias qui otiositati ac libidini indulgeant, eo quod pinguem hæreditatcm expediant, lugendâ sane constat experientiâ ; sed hic est *abusus*, qui nec semper, nec necessario c jure testandi sequitur; ideoque tollendus aut saltem minuendus est *abusus*, non autem jus ipsum testandi propterea negandum est

Siquidem omnibus, præsertim junioribus utriusque sexûs, necessitas et dignitas laboris inculcanda est, non solum ver-

bis et exemplis, sed etiam *facilis*, plura videlicet largiendo iis qui magis strenue laborant; necnon *vitili educatione*, curando ut etiam ditiores *artem* quamdam *discant* et *exerceant*. Iisdem ostendatur *otiositatem* esse *injuriosam Deo*, qui omnibus, etiam ditioribus, præcipit ut laborent : “In sudore vultûs tui vesceris panem... Si quis non vult operari, nec manducet² — *periculosam ipsis pigris*; nam, teste Scripturi, “multam malitiam docuit otiositas³ et insuper, experienti! constat eos qui otio indulgent, mox opes suas amittere, eo quod, pigrorum incuria crescente, paulatim minuuntur redditus sive ex fundis sive ex aliis *capitalibus*; — *societati noxiam*, cum respublica privetur iis omnibus opibus quas laborando isti acquirere potuissent. — His ac similibus mediis juvenes, etiam ditiores, plerumque ad strenue operandum inducentur, nec minus societati quam sibi utiles evadent.⁴

692. *b. Æqualitatem* vero, quam *socialistes* propugnant, impossibilem esse nemo est qui non videat : “Sunt enim in hominibus, ut reète ait *Leo XIII*⁵, maximæ plûrimteque naturâ dissimilitudines : non omnium paria ingenia sunt, non sollertia, non valetudo, non vires; quarum rerum necessarium discrimen suâ sponte sequitur fortuna dispar.” Hanc porro inæqualitatem societati prodesse experienti! constat : nam ad bonam reipublicæ ordinationem diversa esse debent munera, ad quæ fungenda cives impelluntur fortunarum disparitate; secus omnes præesse cuperent, nullus obedire vellet.

Cæteroquin facultas testandi, dum cuidam inæqualitati favet, ad bonum societatis maxime confert; ditiores enim, qui ad vièum quotidianum labore non indigent, liberalibus artibus vacare possunt et intellectualem moralemque progressum promovere; industriam et commercium efficacius

¹ *Gen.*, III, 19. — ² *II Thess.*, III, 10.

³ *Eccli.*, XXXIII, 29; cfr. *D'Hulst*, Confér. 1896, p. 264.

⁴ Non pauci adolescentes in *Gallia* otiosi manent eo quod publicum munus exercere nolunt sub ducibus religioni infensissimis; sed nonne sunt innumeræ artes a Statu prorsus independentes, in quibus seipsos exercentes religioni simul et patrie servire valent. Cf. *V. Bettencourt*, Du Choix d'une carrière indépendante, Paris, 1903.

⁵ *Encycl. Rerum Novarum*.

amplificare valent, novis favendo experimentis, ad quæ copiosa pecuniæ summa desideratur; pariter multa instituta toti communitati utilia erigere possunt, et revera in multis locis fundaverunt; quæ quidem omnia plerumque feliciori modo a privatis quam ab ipso Statu geruntur.¹

II. De formis legalibus requisitis ad valorem testamenti.

693. i° Status quaestionis. Jure *naturali* et *canonico* nihil aliud requiritur ad valorem testamenti, ex parte², nisi ut *certo moraliter constet* de ultima voluntate defumSti. jure autem *civili* variæ requiruntur conditiones apud varias Gentes.

Attamen, in omni fere natione, quædam admittuntur³ *vilegiata* testamenta, quæ, etiam absque formis legalibus condita, valida sunt, dummodo de voluntate testatoris constet; ita generatim testamenta *militum*, aut *trans mare peregrinantium*, vel tempore quo sævit *morbis epidemicus*. -

694. 20 Præscripta juris civilis in Gallià.³ Triplex esse potest testamentum, juxta legem gallicam : *olographum*, *solemne* et *mysticum*.

iA) Testamentum *olographum*, a vocibus, ὀλο et γράφω (*integrum scribo*) Illud est quod *inani testatoris integrefuit scriptum, cum adnotatione diei, mensis et anni quo confeflum est, et subscriptione testatoris*. Unde, ad ejus validitatem, tria essentialiter requiruntur : (a) ut *integre* manu testatoris scriptum fuerit, nullo verbo excepto. *Interpositiones (interlignes)* propriâ vel aliena manu additæ non vitiunt testamentum; additiones in *marginè* faélæ, vabdæsunt, etiamsi non subsignatæ fuerint, si eodem tempore ac ipsum testamentum scriptæ fuerint; si vero postea, novasque dispositiones contineant, subsignari debent, cum inscriptione diei, mensis et anni. *Litura (ratures)* quas manu testatoris faét.is fuisse constat, invalidant solummodo dispositiones quæ deletæ fuerunt

(b) *Ut refit designetur dies, mensis et annus*, quo testamentum confeélum est, initio aut fine documenti. antequam proprium nomen

* P. Leroy-Beaulieu, Traité d'Economie Politique, t. IV, p. 282-296; Ch. Périn, De la Richesse dans les Sociétés chrétiennes, Paris, 1882, t. II, p. 209-305; t. III, p. 263-362.

“ Pro Galltâ, Cod. civ., art. 981-998; Planiol, III, n. 2725. Sed, etiam in his casibus, tutius est scribere testamentum *olographum*, quoties id fieri potest.

q Juxta legem gallicam, duæ aut phires personæ non possunt *eodem* arflu suum testamentum co ificere, sed quisque debet *speciali* suas ultimas voluntates declarare. (Cod. civ., a. 968. in >ut>blem. p. 114*.

signetur. Quod quidem requiritur ut cognoscatur utrum scriptum fuerit a testatore tempore quo capax erat testandi, et quodnam e duobus vel tribus testamentis sit validum. — Notandum est non pauca testamenta ut invalida declarari, sive quia designatio diei omissa fuit, sive quia non recte aut sincere facta fuit. — Designatio *loci* necessaria non est, quamvis utilis esse possit.

(c) *Ut testator propria manu nomen suum apponat in fine documenti*; nullae sunt igitur dispositiones infra subscriptionem positae, nisi subsignentur.

695. N. B. Testamentum olographum optimum est quidem, cum paucis obnoxium sit irritationis causis; sed, quia facile subduci potest ac deleri, expedit ut duo saltem exemplaria scribantur, quorum unum ipsi hæredi, et alterum notario tradatur.— Mortuo testatore, hæres designatus exhibere debet testamentum *preesidi* tribunalis domicilii defuncti, qui statuet testamentum apud *talem* notarium reponendum esse, et hæredi tradenda esse bona ipsi a testatore relicta.

Per se nulla existit obligatio testamentum conficiendi; sed *per accidens*, hæc obligatio adesse potest ut vitentur lites et restitutio tutius fiat, si necessaria sit. *Sacerdotibus* autem, qui missarum stipendia acceperunt et pecunias ad bona opera instituenda, officium incumbit quamprimum testamentum scribendi, ut prudenter de *suis* bonis disponant, et curent ne *aliena*, quæ apud ipsos deposita fuerunt, ab hæredibus naturalibus invadantur.

696. B) Testamentum *solemne* illud est quod a duobus notariis coram duobus testibus excipitur, vel ab uno notario coram quatuor testibus. Didatur a testatore, scribitur a notario, et signatur a notario, testibus et testatore.

(C) Testamentum *mysticum* illud est quo testator secreto de bonis suis disponit, quodque clausum et sigillatum notario offert, coram sex testibus, declarando hoc esse suum testamentum propria manu scriptum et subscriptum, vel ab alio exaratum et a se subscriptum.'

697. 30 De vi in conscientia testamenti formis legalibus carentis. (A) Si agatur de testamento vel legatis ad causas *profanas* spectantibus, testamentum ut validum haberi potest a legatario, donec a iudice rescindatur, juxta superius dicta, n. 618; sed *per fraude* uti licet ad decipiendum ju-

• De his legalibus formis vide *Cod. civ.*, art. 968-980, in *Supplément* p. 114*: *Planiol*, III, n. 2678-2724.

dicem, v. g. supplendo designationem diei aut anni quæ omissa fuerit, aut apponendo nomen testatoris qui, antequam subscripsit, mortuus est; et si is cui favet testamentum, fraude aut alio injusto medio usus fuerit, ad restitutionem tenetur erga hæredes qui jus habent petendi rescissionem testamenti : bonum siquidem publicum postulat ut nemini fraus patrocinari possit.

Hæres autem naturalis rescissionem testamenti petere potest, nisi explicite testatori promiserit non impugnare testamentum, et testator, huic promissioni innixus, abstinuerit a mutando testamento; si enim promissioni non stet, fraude privat legatarium jure quod hic legitime consequi potuisset; testator siquidem alia media adhibuisset ad transmittenda hæc jura legatario.

Ô98. (B) Si vero questio sit de testamento *ad causas pias*, quo videlicet bona relinquuntur ecclesiis, monasteriis, pauperibus, piisve operibus ad cultum divinum aut pauperum sublevamen, in honorem Dei erectis, *controvertebatur* num in foro conscientiae valeret, etiam post sententiam judicis illud testamentum irritantis.

fa) *Communior* sententia *affirmabat*; nam testamenta ad causas pias, quæ finem *supernaturalem* respiciunt, legibus *ecclesiasticis*, non autem civilibus, subsunt, cum Ecclesia jus habeat bona temporalia independentem a Statu acquirendi, ad finem suum prosequendum; valida igitur manent in foro conscientiae testamenta civilibus formis carentia, quoties valida sunt ex principiis *Juris canonici*, id est, quoties certo moraliter constat de voluntate testatoris, v. g., concordi testimonio duorum testium, vel scripturâ testatoris.

Id probant decreta Pontificum et responsa Congregationum Ita *Alexander III* iudicibus *Felktrensibus* rescribit de testamentis ad causas pias : “Quia hujusmodi causæ de judiciis ecclesia», non secundum leges, sed secundum *canones* debent tradari, et his, divina scriptura testante, duo aut tres idonei testes sufficiunt, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus, cum aliqua causa talis ad vestrum fuerit examen deducta, eam non secundum decretorum statuta tradetis. ” — Quæ quidem lex minime in desuetudinem abiit, ut ex recentioribus Rom. Congregationum responsis

¹ *Decretal. Greg. IX*, lib. III, tit. 26, cap. II, p. 541, ed. *Friedberg*.

patet; ita *Eudorius* cælebs *Bonifacium* instituerat legatarium universalem per testamentum debilis vestitum formis; scriptum autem *privatum* (coram lege civili invalidum) Bonifacio tradiderat, in quo piam manifestabat voluntatem. Bonifacius autem, mortuo Eudorio, hæreditatem *integram* servabat, quin adimpleret pium legatum. Quâ de re interrogata, 5. *Panitenliaria* 23 jun. 1844 respondit: “ Bonifacium teneri in conscientia ad implendam voluntatem Eudorii certe cognitam, pro foro conscientiae ”.

699. (b) Pauci tamen theologi, ut *Daelman, d'Annibale, Haine*², docebant hanc obligationem esse *dubiam*, proindeque non urgendam.

Etenim rescriptum *Alexandri III* valet quidem pro ditione Pontificia, non autem pro universali Ecclesiâ; et quamvis in *Corpore Juris* insertum fuerit, sicque ad universam Ecclesiam extensum, in multis Ecclesiæ partibus obsolevit, ita ut hodie Ecclesia jus suum non urgeat. Responsum autem 5. *Peenitentiæ* rem non dirimit; nam Bonifacius in casu tenebatur ad implendam voluntatem Eudorii non quidem vi testamenti, sed vi contractûs innominati quo se obligaverat ad pia legata adimplenda, posito quod ab Eudorio institueretur legatarius universalis.

700. Conclusiones practicæ. *Codex* practice liti finem imposuit, hæc statuendo: (a) “ In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiæ serventur, si fieri possit, solemnitates juris civilis; hæc si omissæ fuerint, hæredes *moneantur* ut testatoris voluntatem adimpleant.” (b) “Voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium... diligentissime impleantur etiam circa modum administrationis et erogationis bonorum...” (c) “ Ordinarii omnium piarum voluntatum tam mortis causa quam inter vivos, executores sunt... Clausulæ huic Ordinariorum juri contrariæ, ultimis voluntatibus adjectæ, tanquam non appositæ habeantur.” (*Codex*, 1513-1515).

Si vero legata pia nimis onerosa videntur, facile admittuntur hæredes ad compositionem cum Ecclesiâ; de quâ hæc statuit *Codex*, c. 1517: “ Ultimarum voluntatum reductio, moderatio, commutatio, quæ fieri ex justâ tantum et necessaria causa debent, Sedi Apostolicæ reservantur, nisi

¹ Ap. *Acta S. Sedis*, II, p. 369.

² *Datim tn*, Tr. de Justitia, P. II, de Contractibus, q. II. obs. 8; *dAnnibale*, 111, n. 70; *Haine*, q. 53, p. 214-218.

fundator hanc potestatem etiam Ordinario loci expresse concesserit. Si tamen exsecutio onerum impositorum, ob imminutos redditus aliamve causam, nullâ administratorum culpa, impossibilis evaserit, tunc Ordinarius quoque, auditis iis quorum interest, et servata, meliore quo fieri potest modo, fundatoris voluntate, poterit eadem onera æque imminuere, excepta Missarum reductione quæ semper Sedi Apostolicæ unice competit.”

11;

III. De Juribus et oneribus legatariorum.

I

701. i° Status quæstionis. Testator variis modis de suis bonis disponere potest, instituendo hæredes, aut *legatarios* vel testamenti *exeeutores*, dummodo clare exprimat animum sua bona aut partem eorum donandi pro tempore suam mortem secuturo. — Olim distinguebatur inter hæredes et legatarios : *priores* defunetum repræsentabant in ejus bona succedendo sive ex toto, sive secundum quotam partem; *legatarii* autem certa aliquot bona ex ipsis hæredibus accipiebant. Hodie vero, in *Gallia* aliisque multis nationibus, hæc divisio omittitur; distinguuntur autem legatarii *universales*, legatarii *titulo universali*, legatarii *particulares* et *exeeutores testamentarii*; de quibus pauca dicemus.

702. 20 Praescripta juris civilis gallici. ' (A) Hæredes seu legatam *universales* dicuntur illi quibus donatur *universalitas* bonorum defuneli. Testator unum legatarium universalem seligere potest, aut plures, prout voluerit. (a) Quoad *jura*, legatarius universalis, si non adsint hæredes *necessarii*, statim obtinet bonorum defuncti dominium et *saisinam*, ut aiunt; si adsint hæredes *necessarii*, hi *saisinam* consequuntur, et legatarius ab ipsis bonorum traditionem postulare debet, (b) Ejus *officia* hæc sunt : si *solus* hæreditatem accipiat, omnia legata et debita solvere debet, etiam *ultra vires hæreditatis*, nisi hæreditatem acceperit sub *benepeto inventarii*2, — si vero concurrat cum hærede necessario, *solus* omnia

* *Cod. civ.*, art. 1002-1034; *Planiol*, III, n. 273°--835.

* *hi foro conscientia, probabilius* non tenetur solvere debita ultra vires hæreditatis, etiamsi *beneficio inventarii* usus non fuerit, saltem ante sententiam judicis; nam hujusmodi debita, utpote *reaha*, ipsi hæreditati annexa sunt, nec proinde ipsam personam legatarii obligant ultra vires hæreditatis. Sed, post sententiam judicis, legi obediendum est, quæ *in se* rationi consentanea est, quatenus eo tendit ut juridice constare possit de *viribus luereditatis*, et ita servantur jura creditorum.

legata solvere tenetur, sed debita nonnisi *proportionale* ad partem hæreditatis quam accipit.

(B) Legatarii *Ululo universalis* sunt quibus testator donat *quotam* partem bonorum suorum, v. g. tertiam aut quartam partem, vel omnia mobilia aut immobilia, (a) Hi *saisinam* non habent, sed bona sibi donata ab hæredibus naturalibus, aut legalibus, vel a legatariis universalibus postulare debent, (b) *Debita et legata particularia* solvere debent pro *ratâ parte* hæreditatis quam accipiunt.

703. (C) Legatarii *titulo particulari* illi vocantur quibus testator *reni determinatam* donat. Ia) *Jus* habent ad bona sibi legata statim post mortem testatoris; sed possessionem inire vel frudius exigere generatim nequeunt nisi a die quâ petierunt bonorum traditionem, vel hæc voluntarie ab hæredibus concessa fuit, ib Non tenentur *débита et onera* successionis solvere, nisi explicite id declaraverit testator, vel bona ipsi donata *hypothecis* sint onerata.

•D) *Executores testamentarii* sunt mandatant ab ipso testatore seledti, eo fine ut dispositionum, in testamento contentarum, execution)' fideliter invigilent; eorum jura et officia pendent tum ab ipsâ intentione testatoris, tum a lege civili.

IV. De cessatione testamenti.

Testamentum triplici modo cessare potest : *revocatione, caditcitate et rescissione.*

704. i° *Revocatione*; nam testamentum est ex naturâ suâ *revocabile*, quum voluntas hominis *ambulatoria sit usque ad mortem*. Si testator sub fide juramenti promiserit se non revocaturum testamentum, peccat quidem contra *religionem*, illud sine legitimâ ratione revocando; sed *non contra justitiam*, quia juramentum mutare nequit naturam testamenti, quod est de se revocabile; proinde, etiam in hoc casu, valeret revocatio.

Revocatur autem testamentum : (A) *Explicite*, per *testamentum novum* in quo *antiquum* integre abrogatur aut quoad aliquas dispositiones; vel per *aPium* coram notario, quo declaratur mutatio voluntatis.

(B *Implicite* : (a) novum condendo testamentum, in quo nil quidem de priore dicitur, sed continentur *dispositiones contraria* his quæ in veteri habebantur; b) *alienatione rei legatee*, licet alienatio nulla sit, aut testator postea rem recuperaverit; nam talis alienatio mutationem mentis satis clare significat; (c) *laceratione*, obliteratione aut destrudtione testamenti ab ipso testatore, aut ejus jussu, peradla.

' Quæ sequuntur, apud plerasque Gentes admittuntur; cfr. *Cod. et; Gal.*, art. 1035-1047; *Planiol*, III, η. 2836-2870.

705. 2° Caducitate, quæ verificatur quando dispositiones ab initio validæ, suum effectum, propter superveniens impedimentum, obtinere nequeunt :

(a) Si legatarius moriatur ante testatorem; quum enim donatio testamentaria fiat intuitu personæ. ad hæredes non transit; (b) si legatarius moriatur antequam impleatur conditio a quâ pendebat legatum; (c) si res legata *totaliter* perierit vivente testatore; aut, post ejus mortem, absque ullâ hæredis culpâ : tunc enim *res perit domino*; (d) quando legatarius legato *renuntiat*, post mortem testatoris; aut *inhabilis* fit ad illud recipiendum : quod in *Gallia* occurrit solum quando unam ex his poenis subit quæ olim *civilem mortem* post se trahebant.

706. 3° Rescissione, quam hæredes petere possunt ob triplicem causam : (a) Si legatarius *conditiones* a testatore impositas *non exsequatur*; (b) propter *gravem legatarii ingratitude* erga testatorem; ita, in *Gallia*, si vitæ testatoris insidiatus fuerit, — sævitiarum. delicti aut gravis injuriæ contra eum reus fuerit, — vel gravem injuriam ejus memoriæ intulerit; (c) si quædam sit nullitatis causa ex carentia legalium formarum aut partium inhabilitate.

§ IV. DE IIS QUÆ DONATIONI ET TESTAMENTIS COMMUNIA SUNT.

Dicemus : 1° de *incapacitate* donandi aut accipiendi; 2° de quibusdam *donandi modis lege prohibitis*; 3° de limitatione facultatis donandi per *reservationem legalem*.

I. De incapacitate donandi aut accipiendi.

707. Jure *naturali*, donandi et accipiendi capaces sunt ii omnes qui ad contrahendum idonei sunt, juxta superius dicta, n. 651. — Jure autem *civili*, quod apud varias Gentes diversum est, restringitur donandi aut accipiendi capacitas, propter bonum publicum.

i° De incapacitate donandi ex jure gallico.¹

708. (A) *Minores*, etiam *emancipati*, donare nequeunt nisi in casibus a lege determinatis; videlicet (a) post annum ætatis decimum sextum, donare possunt per *testamentum* dimidiam partem bonorum quæ dare valerent, si majores essent natu; (b) quando nuptias contrahunt, dare possunt per *contrahenn* matrimonii quidquid majores dare valent. — Præterea *parvoe* donationes manuales non cadunt sub prohibitione legis.

¹ *Cod. civ.*, art. 905 907, 1er *Suppl.*, p. 106 ; *Planiol*, III, § 2885-2908

(B) *Uxores* donare *inter vivos* nequeunt sine consensu mariti vel tuéloritate judicis; sed per *testamentum* de bonis suis disponere valent : nam testamentum non valebit nisi tempore quojam cessaverit mariti auctoritas.

{C) *Amentes* et *interdicli* nullomodo donare possunt; ii vero, quibus *conciliumjudiciarium* datum est, bona alienare *inter vivos* sine hujus concilii assistentia nequeunt, sed testamentum condere valent.

709.(D) *Bonorum cessores* (gallice *faillis*) donare non possunt intra decem dies quæ præcedunt judicalem declarationem cessationis solutionum;et donationes antea faétæ irritari possunt, si probetur eas fuisse fraudulentas.

(E) *Damnati ad p^{nas} perpetuas* nullomodo donare valent, nisi Status ab hac inhabilitate dispenset: imo testamentum valide abeis antea conditum, eo ipso irritatur.

(F) *Moniales* in instituto civiliter approbato degentes, non possunt donare communitati aut uni ex ejus membris ultra quartam partem bonorum, nisi donataria aut legataria hæres sit in lineâreâ donatricis; quæ tamen restriélio non attingit donationes quæ non excedunt decem millia francorum.¹ Præterea attende ea quæ dicenda sunt de personis interpositis, infra, n. 712.

2° De incapacitate accipiendi.²

710. Quidam sunt *absolute* incapaces, id est respeélu *ejuslibet* personæ; alii vero *relative* incapaces, scilicet respcftu *talis* aut *talis* personæ.

(A) Absolute incapaces sunt : (a) infantes nondum concepti tempore quo moritur testator; censetur autem tempore opportuno conceptus qui nascitur tercentum diebus post mortem testatoris, dummodo *vitalis* (*viable*) edatur.

(b) *Damnati ad perpetuas pienas*, qui nihil accipere valent nisi *pensionem alimentariam*.

(c) *Societates*, seu associationes quæ *non sunt legaliter agnita*: singula tamen membra donationes accipere valent, sicut ceteri cives, attentis tamen iis quæ de interpositione dicemus, n. 712.

(d) *Instituta legaliter agnita*, ut seminaria, congregationes, xenodochia, etc. nihil accipere possunt *sine approbatione Statûs*, videlicet *Praefesti*, si res data non superet 300 fr., et *Gubernii*, si hanc summam superet.³ Quæ tamen restriébo ad *donationes manuales* non extenditur.

* L. 24 maii 1825, ap. *Rivi?re*, Lois usuelles, p. 221.

I Cod. Civ., art. 908-911, in *Supplent.*, p. 106*; *Planiol*, III, n. 2209.

³ Attamen, quando agitur de *Fabricis* ecclesiarum, Praefectus approbare potest donationes et legata quæ non excedunt 1000 fr. — De capacitate civili ecclesiasticorum institutorum fuse et accurate disserit *P. Caulet*, L'Avocat du Clergé, Paris, 1897, p. 689-748.

(e) *Uxores* acceptare nequeunt absque consensu mariti vel iudicis auctoritate; *minores emancipati* absque assistentia curatoris; *minores* vero nondum emancipati nil *per se* recipere possunt; sed parentes eorumve tutores, ipsorum nomine, donationes acceptare valent; *interdixi* accipere nequeunt sine consensu tutoris et concilii familiae.

711. (B) Relative incapaces sunt : (a) *Tutor* relate ad minorem, usquodum hic majoritatem attigerit eique redditæ sint tutelæ rationes; ne videlicet tutor suâ auctoritate abutatur in pupilli detrimentum. — Si tamen tutor sit unus ex *ascendentibus* pupilli, ab eo aliquid accipere potest.

(b) *Medici, chirurgi, pharmacopola et ministri cultus*, etiam a catholici, qui alicui ægrotanti, in *ultimo morbo*, artis aut ministerii sui operam prestituerunt, nihil ab eo titulo gratuito recipere valent, per donationem, etiam testamentariam, durante illo morbo faciam, nisi sint hæredes directi, — vel deficientibus directis hæredibus, collaterales saltem in quarto gradu. Ratio est quia hi omnes, in huiusmodi circumstantiis, in mentem ægroti nimium imperium exercere possunt.

Inhabiles non sunt : medicus qui vocatur solum *consilii causa* (*en consultation*)', pharmacopola qui medicamenta vendidit quin operam suam prostaret; nec minister cultus qui solummodo extremam unctionem, aut sacram communionem probuit, aut ut amicus ægrotum invisit.

(c) Filii *illegitimi*, a parentibus *legaliter* agniti, minorem tantum hæreditatis partem accipiunt quam legitimi, ut dicitur ubi de *successionibus*; si legaliter agniti non fuerint, tanquam *extranei* habentur. — Filii *incestuosi* et *adulterini*, quando *legaliter* ut tales demonstrantur (quod raro evenit, quia lex non permittit eos a parentibus legaliter agnosci), nonnisi pensionem *alimentariam* accipere possunt.

II. De quibusdam modis donandi a lege prohibitis.

712. Quo efficacius *incapaces* a donando vel accipiendo prohibeantur, lex civilis *Gallica* vetat ne donationes fiant inhabili per *interpositionem*, aut *substitutionem*; vel eis adnectatur *conditio illicita*.

i° *Interpositio vetita* adest quando donatio a *persona habili*, cû lege ut rem tradat personæ quæ *legaliter est incapax accipiendi*; tunc enim donatio fit in fraudem legis. — Jamvero *generatim* interpositio probari debet ab eo qui validitatem donationis impugnat, ostendendo patrum sive expressum, sive tacitum, inter donatorem et donatarium initum fuisse, vi cuius hic vere se obligaverit ad rem tradendam incapaci, — aut donatorem jussisse ut res incapaci daretur.

— Non autem sufficit ut *desiderium* expresserit, cum tale desiderium obligationem non inducat.

Attamen quædam sunt personæ quæ præsumuntur *legaliter interposita*, videlicet *pateret mater*, *descendentes* et *conjux* personæ incapis; quæ quidem præsumptio est *juris et de jure*, ita ut probatio in contrarium non admittatur. — Ex lege recenti 1 jul. 1901, ut interpositæ habentur personæ membra *Congregationum*, aut societatum civilium quæ bona congregationum possident, ut videre est in *Supplem. pro Gallia*, p. 45; in hoc tamen casu probatio in contrarium admittitur.

713. 2° *Substitutio* in genere est dispositio quâ donator *duplicem* designat personam, unam quæ immediate donata aut legata acceptura est, et alteram quæ, prioris defeélu aut post priorem, eadem bona accipiet.

Duplex esse potest : *direfta* seu *vulgaris* et *fideicommissaria*.

(A) *Prior* consistit in designando personam quæ donum vel legatum consequetur, si donatarius aut legatarius non vult aut non potest illud consequi; v. g. talem domum do Joanni. et, ejus defeélu, Jacobo. Quæ substitutio nihil aliud est nisi conditionata donatio, et valida est, etiam in jure Gallico, ex art. 898, in *Supplem.*, p. 105

(B) *Posterior*, seu *fideicommissaria*, quatenus a *Codice* prohibetur (art. 896), est dispositio quâ donator alicujus rei tradit dominium alteri, cum onere rem donatam servandi usque ad mortem, camque post mortem transmittendi tertiæ personæ. Unde qui rem accipit cum *onere* eam transmittendi, dicitur *gravatus* (*le grevé*) seu *fiduciarius*, dum is cui res transfertur dicitur *fidei commissarius* seu *vocatus* (*l'appelé, le substitué*).

714. Quod substitutionis genus, ante *Gallicam perturbationem*, apud nobiles et divites in usu erat, ut secure bona familiæ descendantibus transmitterentur, et ita splendor harum familiarum in perpetuum servaretur. Sed *Codex civilis* illud prohibuit ut civium æqualitati, liberæ bonorum translationi et agriculturæ noxium; et quidem tam striéte ut non solum substitutio, sed ipsa donatio irritetur; unde *fiduciarius* bona donata nec sibi retinere, nec alteri tradere potest, sed hæredes naturales ea vindicare possunt. Quæ lex, utpote valde coarélans naturalem libertatem de propriis bonis

* *Cod. Civ.*, art. 911, in *Supplem.*, p. 107*; *Planiol*, III, n. 2988.

disponendi, *probabilius* non obligat in conscientia nisi post sententiam judicis.

Attamen, ne prodigi bona sibi legata dissipent, duplex substitutio *Codice civili* permittitur : (a) *pater* et *mater* uni vel pluribus ex filiis suis dare possunt bona, quorum liberam habent dispositionem, cum onere ea reddendi *omnibus* liberis ex ipsis natis vel nascituris, absque ulla distinctione, in *primo* gradu tantum; (b) qui nullos habent descendentes, possunt pariter bona, de quibus libere disponere valent, *fratribus* aut *sororibus* relinquere, cum onere ea reddendi *omnibus* liberis ex ipsis natis aut nascituris, in *primo* gradu tantum (art. 1048-1074, in *Supplem.*, p. 20)

715. 30 *De conditionibus illicitis donationi aut testamento adnexis.* Hujusmodi conditiones, ex art. 900 {*Supplem.* p. 5} donationem non reddunt invalidam, sed pro *non scriptis* habentur, ita ut donatarius eas implere minime teneatur. — Attamen, ex *jurisprudencia*, ut invalida habetur donatio, si conditio illicita vere causam dederit contraeui; tunc enim consensus ipsi conditioni alligatus erat.¹

III. De limitatione facultatis donandi per reservationem hæreditariam.¹

716 i° Status quæstionis. Jure *naturali*, quisque libere de suis bonis disponere potest, nisi hæredes habeat naturales, quibus providere teneatur. Parentes siquidem filiis, qui necessaria vitæ sibi comparare nequeunt, dare tenentur alimenta, vestes aliaque necessaria, simulque eos ita educare ut honestæ sustentationis media acquirere valeant. Filii pariter parentibus, qui jam suis necessitatibus providendi incapaces sunt, alimentariam pensionem concedere debent, ut infra exponetur in *Tr. de Variis Statuum obligationibus*.

In multis autem regionibus, jus *civile* longius procedit, et definit quota pars hæreditatis sit *disponibilis*, et quota hæredibus naturalibus sit *reservanda*. Unde pars *disponibilis* ea est de quâ dominus *gratuito* ad libitum disponere potest; pars *reservata*² seu *legitima*, ea dicitur quæ ad hæredes ñatu

¹ Hujus rei fusiorem expositionem videre est ap. **Planiol**, III, n. 3026-3045.

² **Roissonnade**, Histoire de la réserve héréditaire, Pari., 1873; **Glasson**, L'autorité paternelle et le droit de succession des enfants, in periodico **Reforme sociale**, 1889, t. II, p. 209; **Albert**, La liberté de tester. Paris. 1895.

rales ipso jure devolvitur, secundum proportionem a lege definitam; de eâ igitur dominus *gratuito* disponere nequit, sed solum titulo *oneroso*.

Jam vero in *Angliâ* et *Statibus America Foederatis* plena viget testandi libertas; in quibusdam aliis regionibus, v. g. in *Italia* et *Germania*, dimidia pars bonorum est *disponibilis*, et altera est *reservata*; in *Hispania*, tertia pars bonorum est *disponibilis*, — tertia pars inter filios æqualiter distribuenda, — et ultima pars libere donari potest cuilibet e filiis, non autem alienis. ¹

717 20 De reservatione in Galliâ. (A; *Extensio reservations* : (a) Quando supersunt descendentes legitimi, pars *disponibilis* a numero filiorum pendet : si *unicus* sit filius, parentes de *dimidiâ* parte bonorum libere disponere valent; si *duo* filii supersint, de *tertia* parte disponere possunt; si *tres* aut *plures*, *quarta* pars est *disponibilis*. — Nomine filiorum intelliguntur etiam *nepotes* {petils-pls} eorumque descendentes, eotamen sensu quod *omnes* posterî ex *uno* filio orti, pro *uno* tantum computantur; ita si Petrus duos habuerit filios, Joannem et Jacobum, priorque sit mortuus, quinque filios post se relinquens, hi quinque unum Joannem repræsentant et pro *uno* habentur in ordine ad partem reservatam.

Si vero supersint filii *naturales* legaliter agniti, his reservari debet *quota* pars, minor tamen quam si legitimi essent.³

(b) Si supersint *ascendentes* deficientibus posteris, et quidem in *utrâque* lineâ, paternâ et maternâ, reservatur *dimidia* pars bonorum; si vero in *unâ* lineâ, *quarta* pars reservatur.

(c) Nulla est reservatio in *collateralium* gratiam ; attamen, in praxi, si collaterales, cæteroquin *pauperes*, conquerantur quod legata institutis publicis aut privatis facta fuerint, cum suo detrimento, solet auctoritas publica hæc reducere legata. Et merito quidem: nam *caritas* postulat ut cognatis, præsertim fratribus aut sororibus, qui in necessitate communi versantur, quædam relinquuntur bona.

(d) *Conjugi* superstiti non conceditur reservatio propriæ diædæ, sed jus ad usumfructum cujusdam partis bonorum defuncti conjugis, ut infra dicetur, ubi de *successionibus*, n. 729.

718. (B *De reductione donationum*. Quando donationes inter vivos aut testamentariæ partem disponibilem excedunt, non sunt absolute irritæ, sed *reduci* possunt, si id postulent hæredes reservatarii eorumve successores aut causam habentes; primum quidem

¹ De quibus vide *Albert*, La liberté de tester, p. 571-651; cfr. *Brocher*, Etude sur la légitime et les réserves, Paris, 1868; *Cuénod*, Des droits de légitime et de réserve, Paris, 1877. I

³ *Cod. civ.*, art. 913-913° in *Su/piem.*, p. 107 *Planiol*, III, n. 3047-3140.

Cum res sit valde implexa, vide recentes jurisperitos, v. g. *Planiol* n. 1070-3074.

reducantur dispositiones *testamentaria*, pro ratâ parte valoris; deinde, si legata non sufficiunt ad partem reservatam solvendam, reducuntur donationes, non quidem pro *rata parte*, sed ordine *chronologico*, incipiendo a novissima et retro ascendendo usque ad primam, si opus sit.

N. B. Quidam dicunt a lege reservationis excludi quaslibet donationes ex *ineris redditibus* erogatas, qui *capitali* nondum adjuncti fuerunt; sed jurisprudentia id minime admittitur, si excipias ea quæ non sunt proprie dona, sed solum munera aut eleemosynæ.

719.30 De sociali utilitate reservationis et partis disponibilis. Magno æstu hac de re disputatur inter juristas et œconomistas, necnon inter philosophos ac theologos, aliis *plenam testandi libertatem* propugnantibus, aliis autem *legalem reservationem* defendentibus; utriusque scholæ argumenta breviter expendemus, quasdam conclusiones inde deducimus.

(A) *Plenam testandi libertatem*, aut saltem facultatem pro parentibus de *dimidiâ parte bonorum disponendi*, quicumque sit filiorum numerus, tuentur *Leplay* et schola *Socialis* (*Economies* ab ipso fundata, *Baudrillart*, *P. Leroy-Beaulieu*, *Esmein*, *Pinard*, *Cl. Fannet*, alique multi œconomistæ quibus consentiunt quidam theologi; quam sententiam propugnant argumentis ex ordine cum *œconomico* tum *moralis*.

720.(a) Legalis reservatio, prout existit in Galliâ, hæreditatum *dismembrationem* inducit, cum magno familiarum ac ipsius societatis detrimento; cum enim, ubi adsunt multi filii, pars reservata sit *præcipua*, et *aqualiter* inter omnes filios partienda, magnæ possessiones non possunt diu in eadem familia servari, nisi voluntarie posterorum numerus limitetur; præterea, cum ex jurisprudentia quisque filiorum jus habeat ad portionem non solum ejusdem pretii, sed etiam *ejusdem naturæ*, plerumque *fundi* ita dividi debent ut eorum cultura omnino difficilis evadat, industrialia vero aut com-

' *Planiol*, III, n. 308, allegans *Cass.* 11 jan. 1882; cfr. *M. Henry*, Du legs de la quotité disponible, Paris, 1902.

' *Le Play*, La réforme sociale, Tours, 1887; *id.* Organisation du travail, 1888; *Baudrillart*, Les lois de succession en France, ap. *Rev. des Deux-Mondes*, 15 avril 1872, p. 851; /'. *Leroy-Beaulieu*, in periodico *l'Economiste français*, mars 1880; (*Esmein*, La liberté de tester et la copropriété familiale, Angers, 1882; *Pinard*, Les réformes possibles en matière successorale, in periodico *La réforme sociale*, 1re août 1886, p. 127; *Cl. Fannet*, Le Socialisme d'Etat, Paris, 1890, p. 491-535; *L. Ilrun*, Introd. à l'Etude du droit, Paris, 1887, p. 207-234; — *altos* recenset *Albert*, op. cit., p. 715-727.

if
I ♦

'i

it *

* i.,

*t

/

/

..1 ,
Ln 1

mercialin instituta, cum dividi nequeant, sæpe venduntur viliori pretio, et in alienas manus transeunt, ita ut filii aliud negotium incipere debeant; quod quidem commercii aut industriæ progressui non parum nocet. — l'ræterea, quando agitur præsertim de parvis hæru-diis, expensæ. quæ ex successione oriuntur, tam onerosæ sunt ut ipsum hæreditatis pretium fere adæquent; et ita ad extremam paupertatem reducuntur filii, præcipue minores, eo tempore quo patre orbantur.»

72x. (b) Pejores sunt efleélus in ordine *moralis* : j) *voluntaria conjugam sterilitas*; nulla est in Europa alia gens, in quâ tam exiguus sit natorum numerus ac in Galliâ; atqui præcipua tanti mali causa ex *æquali* et *coaflâ* hæreditatum partitione desumenda est; parentes enim timent ne, si multos genuerint filios, dominia ab ipsis possessa in minuscultas partes dividantur, et posterî ad statum fortunæ mediocrem aut infimum reducuntur; ideoque mediis, plerumque illegitimis, utuntur ad limitandam prolis procreationem: quod constat tum ex apertis declarationibus patrumfamilias, — tum ex eo quod apud pauperes et opifices, qui possessionibus carent, numerosior sil proles, — tum ex comparatione Galliæ cum aliis regionibus, ubi plenior est testandi libertas.³

2) *Nuptiapropterpecuniam*, non autem propter mutuum amorem, *sape inita*; siquidem ex hâc necessitate hæreditatem partiendi inolevit consuetudo *filiis dotandi*, quo facilius nubant; cum enim parentum possessiones æqualiter dividantur, compensatio quæritur in contraélu matrimoniali, quatenus videlicet adolescentes ditiori puellæ nubere quærunt, ut pars bonorum, quam fratribus relisuri

³ Exempla habes ap. **Le Play**, *Reforme sociale*, t. I, p. 265; **Albert**, p. 683-686. - “ De 1879 à 1883... la moyenne des fiais parcent francs du prix avait été de 146 fr. 72 dans les ventes d'un produit maximum de 500 fr., de 57 fr. 13 dans celle-, dont le prix variait de 501 à 1000 fr., et de 31 fr. 10 dans les ventes d'immeubles adjudgés pour 1000 à 2000 fr.” (Rapport du Garde des sceaux, ap. **Officiel**, samedi 6 mai 1893, p. 2300.) Cfr. Enquête sur l'état des familles et l'application des lois de succession, par la **Société etEconomie Sociale**, Paris.

- Cfr. **Albert**, op. cit., p. 657-667; **Cheysson**, Discours sur la dépopulation de la France, in periodico **Réforme sociale**, 1er juin 1898, p. 858; **Baugas**, L'affaiblissement de la natalité en France, ap. **Revue Cath. des Inst, et du Droit**, janv. 1895, p. 54; **A. des Cilleuls**, Les lois successorales et la population; *id.*, La population, Paris, 1902, p. 124-127. Ad rem **Le>oy-Beaulieu**, l'Economiste français, mars 1880 : “ On a voulu empêcher le bourgeois comme le paysan de faire ce qu'on appelait jadis un aîné, c'est-à-dire d'avantager un des enfants; on n'a réussi qu'en partie. On peu' toujours faire un aîné, en supprimant les cadets : c'est à ce beau résultat que s'ingénient une (ouïe de familles françaises. ” — Cfr. **de Nadaillac**, Un cri d'alarme, ap. Le **Correspondant**, 25 avril 1894, p. 250 264.

sunt, per dotem sponsæ suppleatur; et ita haud raro evenit ut sponsæ *bona* potiusquam *morales dotes* ambientur; exinde nascuntur jurgia divortiaque.

3) *Aucloritas parentum* ex hoc pariter *minuitur*; cum enim filii-familias pinguem hæreditatem secure exspeétent, improvidi, pigii, luxuriosi sæpe evadunt; aliunde parentes sufficienti audlorilate carent ad eorum pervicaciam frangendam, eosque ad strenue laborandum excitandos, eo quod eosdem exhæredare non valent. Hin in dies decrescit reverentia aut obedientia erga parentes; imo quandoque filii parentum mortem exoptant, quo citius et liberius paterni hæreditate frui possint. Ex adverso autem, ubi posterī non tam secure ascendentium bona exspeélare valent, ad strenue laborandum incitantur ut sibi providere possint, — haud raro ad exterās nationes transeunt, ut opes suas augeant, — debitoque honore parentes prosequuntur, ut partem bonorum consequi valeant.

722. (B) Ex adverso reservationem legalem, prout in Civili Codice jacet, multi *juristæ* approbant¹ : —

(a) Magis enim favet *cequalitati* civium, et efficacius obstat *invidia*. ac *dissidiis*, quæ frequentiora essent inter fratres, si parentibus liceret unum exhæredare, alium vero donis cumulare. Hi enim non semper filiis favent qui majori industriâ aut virtute præditi sunt, sed potius iis qui adulatione blanditiisque benevolentiam captare satagunt.

b) Aliunde maximi interest numerum angere bona quædam possidentium; qui nihil proprium habent, facile in socialismum labuntur, dum possessores fundorum, etiam exigui valons, jus proprietatis strenue propugnant; quapropter, inter agricolas, pauci sunt admodum qui collectivismo adhæreant, dum opifices qui in urbibus degunt nihilque ut proprium habent, plerumque socialistarum theorias enixe amplectuntur.

723. (c) Cæteroquin, quando fundi inter *multos* dividuntur, majori cura et industriâ excoluntur, et ita magis feraces efficiuntur, ut experiētiâ constat; in *Galliâ* enim, ubi hæc viget partitio, agri diligentius et fructuosius coluntur (piam in *Angliâ*, ubi vastissimi fundi in eâdem familiâ per longum tempus servati fuerunt. — Nec dicatur in parvis hærediis machinarum usum impossibilem esse, et ita majores expensas incurri; hodie enim facile efibrmantur agricolarum associationes (*syndicats agricoles*) quarum ope comparari possunt machinæ et insti umenta ad agros sine magnis impensis excolendos.¹

¹ Ita, inter alios, **Bafhie. H. Ameline, Wolowski**, quorum argumenta legere est in opusculo *Z<z liberti ile tester*, discussion sur le régime des successions, Paris, 1892; **Boissonnade**, op. cit.: **Cotnttlier-Lucinieri**, Etudes sur le droit de tester, *p'* éd., Orléans, 1880.

Divisionem fundorum inter multos valde utilem esse erudite ostendit /f. **de boville**, Le Morcellement, Paris, 1885.

(d) *Volunfaria oufe'n ron"tgwn sfer;ti'as* non 'mice, nor praecipue legi civili tribuenda est, cum in *Belgio* aliisque regionibus, ubi eadem praescripta vigent, numerosa gignatur proles, — sed eflræ-nato luxui, voluptatum amoris et effeminatae educationi quæ sæpius inter divites praevalent. Quare frustra lex de partitione bonorum immutaretur, nisi prius mores reformarentur ac pueri magis virili disciplina instituerentur.

724. (C) Conclusiones practicae. ^a) Censemus quidem testandi libertatem *plus æquo* in Gallia restringi, cum revera minor sit quam in multis aliis regionibus; sed minime constat legem civilem hâc de re omnino injustam esse, ut quidam contendunt : mala enim quæ ex ipsâ sequi dicuntur, non unice, nec forsân præcipue ipsi imputari debent, sed aliis causis. Quapropter ita temperanda est lex *gallica* ut, in omni casu, parentes de dimidia parte bonorum disponere valeant, — faciliusque suas opes inter filios partiri, dum vivunt, quin cogantur *ejusdem naturce* bona singulis dare, — et hæreditafres minoribus devolutæ, sine tot et tantis expensis, inter ipsos secundum æquitatem dividi possint.¹ — Interea vero *virili educatione* attenuentur ac corrigantur puerorum propensiones in luxum et voluptates.

725. (b) In quibusdam Galliae partibus, præsertim in *meridionali* regione, usus invaluit uni c filiis, præsertim primogenito, plus dandi quam lex ipsa permittit, ut ita melius conservationi ac decori familiarum consulatur.² Qui bonâ fide ita agunt, non sunt inquietandi, dummodo ceteris filiis praebeantur ea quæ ad honestam sustentationem sufficiant; lex enim *gallica* utpote coarélans jura parentum naturalia, non obligat striéle in conscientia nisi *post sententiam judicii*. Quod quidem magis evidens est, quando parentes proprio labore maximam partem bonorum suorum acquisierunt.

Aliunde hæredes, qui putant se fuisse læsos, jus habent

* Quæ fuse exponit C/. 7>innet, loc. cit. — Aliis magis placet systema *hisf)am\um* (supra, n. 716) quod revera æquitati consentaneum omnino videtur, quatenus jura parentum ac filiorum feliciter conciliat; de quo vide *Glusson*, 1. c.

' *A. de Brandt* Droits et coutumes des populations rurales de la France en matière successorale, trad, de l'allemand par *E. Regnier*, Paris, 1901.

in conscientia ad tribunal recurrenti, et omnes judicis sentential acquiescere debent

Si vero parentes, propter praejudicia aut odium, unum aut quosdam c filiis parte légitimé privarent, contra caritatem certo peccarent; *probabilius* tamen non contra justitiam, ante judicis sententiam, dummodo eis reliquerint quæ ad honestam sustentationem, pro statu suo, requiruntur; quod præsertim verum est quando testatores propria industria bonum *familiale*, multum auxerunt : tunc enim liberius de eo disponere possunt.

§ V. De successioneibus.

726. Quando quis de rebus suis non integre disponit per donationem aut testamentum, bona quæ supersunt ad hæredes transeunt per *successionem legalem*. Successio igitur legalis est *transmissio bonorum defuncti ad unam vel plures personas, secundum ordinem a lege definitum*. Principia generalia de successioneibus eadem *substantialiter* sunt apud varias Gentes, paucis tamen exceptis circa ordinem sequendum inter *collaterales* et *ascendentes*, deficientibus descendentes. — Hic, secundum legem *gallicam*, exponimus : 1° *quidnam* sint legales successores; 2° utrum *optio* eis detur *acceptandi* aut *repudiandi* hæreditatem; 3° *quomodo parti* inter varios successores facienda sit?

I. Quinam ad successionem vocentur ex jure gallico?

727. 1° Quidam ab hæreditate excluduntur :

(A) Ratione *incapacitatis* : (a) nondum concepti (n. 7 to , (b) qui nascendo non sunt ad vitam habiles {*non viables*}, (c) qui, tempore quo successio incipit, jam mortui sunt. — Hi omnes *ipso facto* excluduntur.

(B) Ratione *indignitatis* : (a) qui damnati fuerunt propter patratam aut attentatam defundi interfectionem; (b) qui contra defundum tulerunt accusationem *capitalem calumniosam*, quæ ut talis judicialiter declarata est; (c) majores natu, qui defundi interfectionem, sibi notam, judicibus

¹ *Carrière, de Justitiâ, II, n. 501-570; Marres, lib. I, n. 256-293; Planiol, III, n. 169-2495.*

² *Cai. au., art. 725-730, in Supp. em., p. 122; Planiot, II, n. 1705-175.*

non denuntiaverunt, nisi tamen a denuntiatione excusentur ut interfeélQris cognati vel affines. — Hi tamen non *ipso facio*, sed post sententiam judicis exhæredantur.

728. 2° De ordine successionis. ¹ Duplicis generis sunt hæredes : *regulares*, qui *ipso facio* personae defundi succedunt, et *statini* omnia illius jura acquirunt, dummodo onera successionis in se suscipiant; *irregulares*, qui a judice in possessionem bonorum mittuntur.

(A) Quinque sunt *ordines* hæredum *regularium*; nec ab uno ordine ad alium fit transitus, nisi omnino deficient hæredes anterioris ordinis. — Jamvero ad successionem vocantur : (a) *descendentes* defundi, videlicet filii legitimi aut legitimitati, vel naturales recogniti, aut adoptivi, deinde nepotes (*petits-fils*), etc.

Filii legitimi *aqualiter* inter se dividunt hæreditatem. Si unus ex eis mortuus fuerit, ejus posteri inter se dividunt portionem quæ patri contigisset. — Filii illegitimi *recogniti* non nisi partem hæreditatis consequuntur a lege determinatam (art. 756-761), si supersint legitimi descendentes, aut ascendentes, vel fratres aut sorores horumve filii; secus, totam consequuntur hæreditatem.

(b) Deficientibus descendentibus, vocantur *pater* et *mater* defuncti simul cum ejus fratribus et sororibus, secundum proportionem a lege determinatam (art. 746-752).

(c) Deficientibus autem descendentibus et parentibus defuncti, *fratres* et *sorores* integram hæreditatem inter se dividunt modo a Codice definito (art. 752).

(d) Si deficient descendentes, fratres et sorores, nec non parentes defuncti, successio devolvitur ad *ascendentes* : dimidiam partem inter se dividunt *propiores* ascendentes *paterni*; alteram autem inter se dividunt *propiores* ascendentes *materni*, (art. 746-749). — Si vero una e duabus lineis ascendentium exlinéta fuerit, dimidia pars inter ascendentes dividitur, altera autem inter *collaterales* alterius lineæ.

(e) Si deficient descendentes, fratres et sorores, nec non ascendentes, hæreditas transit ad *collaterales* usque ad duodecimum gradum (art. 750-755).

729. (B) Duo sunt successores *irregulares* : (a) *conjux superstes* qui, deficientibus supradictis hæredibus, totam hæreditatem consequitur, dummodo judicialiter non sit ab alio conjugo separatus. — Insuper, quando conjux superstes non obtinet integram alterius hæreditatem, nec est judicialiter separatus, usumfructum acquirit cujusdam portionis bonorum defuncti, juxta art. 767; (b) *Status*, seu fiscus, qui, defectu aliorum hæredum, omnia bona consequitur (art. 768).

¹ Cod. civ., art. 731*773. Supplem.. p. 124*; Planiol., 111, n. 1780 1.25.

II. De acceptatione aut repudiatione successionis.'

730. i° De optione hæredibus data. Hæredes possunt *acceptare* successionem sive *simpliciter* sive sub *beneficio inventarii*, vel eam *repudiare*. Expediit quidem *simpliciter* acceptare, quando certo moraliter constat successionem non gravari oneribus ultra vires hæreditatis : ita enim multæ vitantur expensæ. — Si vero res *dubia* sit, sub *beneficio inventarii* melius est acceptare, quia, licet majores sint expensæ, hæres tamen non tenetur debita solvere ultra vires hæreditatis. — Utile est autem successionem repudiare, quando certo moraliter constat hæreditatem gravari oneribus quæ superant opes, aut quando donatio maximi valoris, antea facta, amitti aut minui posset obligatione eam referendi ad *massam communem*, ut infra dicetur.

731. 20 De juribus et obligationibus acceptantis.

ÎA) Qui acceptat *simpliciter*, sive *explicite*, nomen *hæredis* assumendo in aétu authentico vel privato, ita tamen ut *clare constet* eum successionem acceptavisse, — sive *implicite*, *aclum* eliciendo qui necessario voluntatem acceptandi importet : (a) *statim* acquirit omnia *jura* defunéci et de eis disponere valet; (b) omnia pariter *onera* in se suscipit, etiam ultra vires hæreditatis, ita ut debita solvere teneatur non solum ex bonis successionis, sed etiam *ex propriis*. 2 — Quæ obligatio est irrevocabilis, juxta illud “*semel lucres, semper liceres*”, nisi tamen in casibus a lege exceptis, videlicet quando acceptatio per *dolum* obtenta fuit, — vel quando h«créditas plus quam dimidiâ parte imminuitur, ob inventionem testamenti tempore acceptationis incogniti (art. 783).

732. (B) Qui acceptat *sub beneficio inventarii*, id expresse declarare debet et hanc declarationem inscriptam habere in *tabulario tribunalis*, “ au greffe du tribunal de première

' *Cod civ.*, art. 774-810, *Supplem.* p. ¶29 *Planiol*, III, n. 1953-2034.

• Ita quidem ex lege *civilt*; non autem ex jure *naturali*. — Lex autem civilis in hoc casu, non obligat *in conscientiâ* ante sententiam judicis, ut supra (n. 618-619) dictum est, quia nititur *falsa prasiunplione* fraudis, quæ non existit in casu; supponimus enim hærcdein honeste egisse, nec idhi bona successionis subtraxisse.

instance dans l'arrondissement duquel la succession s'est ouverte" (art. 793); tunc : (a) *administrationem tantum* accipit bonorum, donec res *in liquido* positæ fuerint, et oneribus satisfactum fuerit; (b) curare debet ut *inventarium* perficiatur; (c) quo posito, non tenetur onera solvere ultra vires hæreditatis, sed ab omni obligatione sese liberare potest omnia bona relinquendo creditoribus et legatariis; imo jus habet exigendi solutionem omnium quæ sibi debentur a successione.

733. 3° De repudiatione successionis. Cum nemo nisi *volens* sit haeres, potest quis successioni renunciare. Hæc autem renunciatio non præsumitur, sed expresse declarari debet eodem modo ac acceptatio *sub beneficio inventarii*. Jamvero renuntians (a) *censetur nunquam fuisse lueres*, proindeque ejus portio accrescit cohæredibus ejusdem ordinis, aut. his deficientibus, ad gradum subsequentem devolvitur; (b) *a debitis solvendis liberatur*, sed creditores, qui per hanc renuntiationem læsi sunt, a judice obtinere possunt ut successionem acceptent ipsius loco; quo casu, renunciatio invalidatur tantum in gratiam creditorum, et quidem eo solum fine ut solvantur quæ his debita sunt (art. 788); (c) *retinere potest dona et legata sibi facta*, dummodo partem disponibilem non excedant.

III. De partitione hæreditatis.

734. 1° Status quaestionis. Aliquando, ad præcavendas lites, partitio hæreditatis fit ab ipsis ascendentibus, dum vivunt; tunc facienda est in formâ *donationis*, aut *testamenti* (art. 1075-1080), regulas servando de reservatione, et de successione. — Si nulla partitio facta fuerit viventibus parentibus, post eorum mortem instituenda est, nisi cohæredes paciscantur de câ differendâ per aliquod tempus, quod quinquennium excedere non debet; quo tempore elapso, conventio renovari potest; — sed si nullum sit hujusmodi pactum, nullus cohæres cogi potest ad manendum in indivisione.

735. 2° De collatione (*rapport*) ante partitionem faciendam. Ut servetur *cequalitas relativa* inter hæredes, quisque ad

* <W. *Civ.*, art. 815-892, *Supplent.*, p. 133 *Planio*, III, n. 2170-2442.

massam communem referre debet quæcumque a defuncto accepit per donationem aut testamentum, nisi tamen *donator* explicite dixerit res datas, quæ aliunde non excedunt partem disponibilem, non esse referendas, —^l vel lex ipsa aliter disposuerit.

Jamvero lex a *collatione* eximit : (a; impensas *educationis*[^] videlicet quæ necessariae sunt ad artem vel mercaturam addiscendam, vel sumptus nuptiales, aut consueta munera; non autem expensas Cadas ad procurandum aliquod munus seu vitæ statum (*frais d'établissement*), (b) fruélus et fenora rei donatæ, quæ ante mortem donatoris percepta fuêre; (c) res immobiles quæ absque culpa donatarii perierunt.

736. 30 De rescissione partitionis. Partitio semel faéta rescindi potest (a) propter vim et dolum; (b) quando una pars læditur, et hæc læsio excedit *quartam* partem portionis quæ ipsi tribui debuisset. Præterea in *foro conscientie*, quæcumque læsio injusta reparari debet.

737.40 De assecuratione partitionis (*garantie des lots*). Ad æqualitatem servandam, statutum est ut, si unus ex hæredibus *evictionem* patiat, totaliter vel partialiter, bonorum quæ ei obtigerant, vel in eorum fruitione turbetur, ceteri hæredes teneantur cum indemnem præstare., dummodo : (a) causa evictionis fuerit partitioni prævia, nec culpæ hæredis cujus interest tribuenda; (b) hæc eviélío non fuerit per explicitant clausulam ab assecuratione exempta.

738.50 De proportionem servandà in solutione debitorum. Principium generale, juri naturæ ac civili (art. S70) consentaneum, est quemlibet hæredem concurrere debere ad solutionem debitorum, proportionem habita eorum quæ ex hæreditate accepit. Attamen, quando unus ex hæredibus aliquem fundum accepit hypothccæ subjeétum, creditores illum cogere possunt ad totum debitum solvendum quo fundus gravatur; sed hic recursus habet contra ceteros hæredes ad repetendam partem ab ipsis debitam (art. 874)

Art. II. De contractibus onerosis certi eventus.

739. Post dicta de contractibus et actibus *gratuitis*, ad contractus *onerosos* accedimus, et quidem *certi eventus*, postea de *aleatoriis* disputaturi. Jamvero inter contractus *onerosos certi eventus* eminent : *emptio-venditio*, quæ rei *dominium* transfertur pro *pretio*; *locatio*, quæ rei *usus* pro *mercede* conceditur; contractus *laboris*, quo promittitur *opera* præstanda pro *salario*; *mutuum*, vi cujus *lucrum* percipitur e pecuniâ quæ alteri conceditur in consummationis usum; *contractus societatis*, quo plures *conveniunt* de re aliqua in *communi* ponendâ ad *lucrum* exinde faciendum et proportionate inter se dividendum. De quibus seorsim dicemus.

§ I. — De emptione-venditione?

740. Praenotanda. 1° Ut supra (n. 611) notatum est, contractus ex *ipsiusmodi* natura hominum originem ducunt; cum enim, data *divisione laboris*, quasdam producant res quibus non indigent, et aliunde multis rebus indigeant quas non producant, exinde fiunt inter ipsos bonorum *permutationes*, quatenus aliis tradunt quædam bona et ab eis accipiunt alia diversi generis. Postea vero, cum sæpe contingeret ut res commutandæ essent inæqualis valoris, paulatim usu et consensu gentium creata est communis rerum mensura, *pecunia*² scilicet, quæ commutationes faciliores et frequentiores fieri solent; illud autem commutationis genus quod fit *mediante pecunia*, vocatum est *emptio-venditio*.

741. 2° Jamvero emptio-venditio est *contractus onerosus quo transfertur rei alicujus dominium pro pretio determinato*.

* A'. *Thom.*, 2. 2., q. 77; *Lugo*, disp. XXVI; *Satinant.*, Tr. XIV, cap. n; *Billuart*, diss. III; 5. *Alphons.*, n. 793-830; *Carrière*, П, n. 655-765; *Ball.* /', n. 747-820; *Berardi*, n. 597-068; *Lehm.*, n. 1109-1123; *Noldin*, n. 577-596.

² Pecunia *etymologice* originem ducit a voce *pecus*, quia olim designabat omnes opes seu divitias, quæ primævis temporibus in *pecoribus* maxime consistebant; hinc quando *nummi* ut pretium commutationis adhibiti sunt, vocati sunt *pecunia*; et apud quasdam Gentes nummi *pecudis* capite signabantur *Jireal et Bailly*, Diction. étymologique, Paris, 1898, p. 254).

— Hinc tria ad essentiam hujus contractûs requiruntur (a) *mutuus consensus* unius qui emit et alterius qui vendit; (b) res aliqua, sive mobilis sive immobilis, quae *merx* dicitur; et ita venditio distinguitur a *cambio*, in quo quoddam *flecunice* genus pro alio genere pecuniæ permutatur; (c) *pecunia* tanquam mercedis pretium; et ita emptio seceratur a simplici *commutatione*, in qua *merx* pro *merce* datur

742. 30 Jure *naturali*, domini translatio fit *solo consensu* contrahentium, statim videlicet ac mutuum consensum expresserunt de merce et pretio. Jure autem *civili*, apud nonnullas Gentes, quædam conditiones requiruntur ut contractus sit perfectus; de quibus *Codices* adeantur.

In *Gallia*,^{*} dominium solo consensu contrahentium transfertur. — Attamen, in quibusdam casibus, venditio non est perfecta, quia alicui conditioni subjacet. Ita (a) quando res venduntur juxta *pondus, numerum, aut mensuram*, venditio non perficitur nisi quando fuerunt ponderatae, numeratae aut mensurate; (b) quando agitur de rebus quæ^z solent antequam emantur, ut vinum et oleum, venditio non est absoluta nisi postquam emptor eas gustaverit et approbaverit; (c) si venditio fiat *sub probatione* (*à l'essai*), non censetur perfecta nisi quando res probata fuerit. — In his aut similibus casibus, quamdiu venditio perfecta et absoluta non est, res *flent venditori*; statim vero ac contractus completus fuit, res etiam nondum tradita *perit emptori*.

Dicemus : 1° de *justo pretio* quod venditor exigere potest et emptor solvere debet; 2° de *officiis venditoris*; 30 de *officiis emptoris*; 40 de *quibusdam venditionis speciebus*, in quibus speciales occurrunt difficultates.

I. De justo pretio.

743. i" Status quæstionis. (A) Pretium est *valor rei fleuniæ* expressus. Undenam autem rei valor pendeat, inter æconomistas valde disputatur. Alii dicunt hunc ex ipsâ *intrinseca rei utilitate* desumendum esse, attenta simul rei *abundantia* vel *inopiâ*; ita aqua, quæ valde utilis est, generalim parvipenditur, quia multum abundat, sed, ubi deficit, maximi fit pretii. Alii tenent valorem rei ex *labore* in eâ conficienda consumpto repetendum esse. Alii tandem, quibus assentimus, putant valorem ex hac uirâque causa simul pendere, et insuper ex *desiderio* plus minusve vehementi quod emptor

* *Cod. civ.*, art. 1583-1593, *Suflflem.*, p. 143*; *Planiol*, II, n. 1354-365.

A. Leroy-Beaulieu, Tr. d'Econom. pol., III, p. 15-94; **J. Rambaud**, Eléments d'Econ. Politique, p. 31-42; **Ch. Gide**, Princ. d'Econ. polit., P- 5«-70; **V. Brandts**, Les grandes lignes de l'Econ. Polit., Louvain, 1904, t. II, p. 4-25.

* “ On la formule ainsi : la valeur des choses (richesses ou ailes) est en raison inverse de l'offre et en raison directe de la demande ” (**J. Rambaud**, op. cit., p. 257). — De utilitate et incommodis **concurrentia**, vide **Rambaud**, p. 80-83; **Gide**, op. cit., p. 153-157.

a) *Legale* dicitur illud quod *aufloritate publicd* definitum est; ita, in quibusdam civitatibus, magistratum auéloritate determinatur pretium panis, aut carnis, tel pretium solvendum pro curruum usu. Quando adest pretium legale, huic standum est *in conscientia*, nisi sit manifeste injustum (quod vix unquam occurrit), aut in desuetudinem abierit; nam auélo-ritate legitima et competente statutum fuit, ob bonum commune; qui ergo, sine ratione omnino speciali et aequitati consentanea, illud pretium excedit, *injustitiam* committit sive erga emptores, sive etiam (saltem frequenter) erga alios venditores, et ad restitutionem tenetur.

A. Leroy-Beaulieu, Tr. d'Econom. pol., III, p. 15-94; **J. Rambaud**, Eléments d'Econ. Politique, p. 31-42; **Ch. Gide**, Princ. d'Econ. polit., P- 5«-70; **V. Brandts**, Les grandes lignes de l'Econ. Polit., Louvain, 1904, t. II, p. 4-25.

* “ On la formule ainsi : la valeur des choses (richesses ou ailes) est en raison inverse de l'offre et en raison directe de la demande ” (**J. Rambaud**, op. cit., p. 257). — De utilitate et incommodis **concurrentia**, vide **Rambaud**, p. 80-83; **Gide**, op. cit., p. 153-157.

solent; *infimum*, infra quod *probi emptores* generando non emunt; *medium*, quod inter utrumque consistit. — Generatim, in rebus *necessariis* de quibus *scepe* contrahitur, pretium infimum non multum a supremo distat in eodem loco, et pretium *medium* omnibus facile notum est per id quod dicitur *le prix courant, le prix du marché*. In *superfluis* autem, praesertim quando raro venduntur, major est latitudo, et vix invenitur pretium *currens*, seu vulgare.

746. (c) *Conventionale* pretium illud est quod *Inter venditoris et emptoris voluntate determinatur*. Jamvero omnes concedunt res, quæ nec legale nec vulgare pretium habent, juste vendi pretio *conventionali*, dummodo absit fraus, metus aut vis. Tunc enim pretium ideo justum est quia contrahentes *scienter* ac *libere* de eo conveniunt, et aliunde nulla est alia via illud determinandi. — Ita est, v. g., quoad opera artis, gemmas pretiosas extraordinariae magnitudinis, antiqua manuscripta, vel alia hujusmodi quæ non nisi raro venduntur; — pariter quoad res usu jam attritas, nobilia non nova; aut quoad res de quarum pretio ambo contrahentes dubitant, quando uterque periculum sortis subire consentit.

Sed quaestio est num, etiam in rebus pro quibus pretium adest vulgare, licitum sit pretium *conventionale* a vulgari distinctum.

747. 2° Controversia de norma sequenda quoad justum pretium. Duplex datur sententia.

(A) Alii *communius*, post 5. *Thomam*,^{*} docent *pretio vulgari* standum esse in justitia, nisi specialis et legitima sit ratio aliter agendi. Etenim (a) quando alicujus rei pretium communi proborum aestimatione determinatum est, contrahentes juxta illud pretium pacisci censentur; ideoque, si illud excedatur, consensus debita libertate carere merito putatur; (b) si *sola* conventio sufficeret ad justum pretium, minus prudentes ac vigilantes sæpe a peritioribus deciperentur et spoliarentur, cum magno societatis detrimento, cum exinde commercii securitas periclitaretur.

(B) Pauci tamen theologi, sive antiqui sive novi, putant in omnibus pretium *conventionale* legitimum esse, dummodo contrahentes de eo libere paciscantur. Nam (at pretium justum est (quando venditor et emptor *scienter* ac *volenter* de eo conveniunt, quamvis limi-

Mt

tes pretii vulgaris excedat : tunc enim, quidquid sit de communi æstimatione, putant in hoc particulari casu rem moraliter æquivalere pretio; (b) aliunde talis est hæc die etiam proborum *praxis*: huic leges civiles favent, dum sanciant venditiones quodcunque pretio libere initas, nisi alteruter contrahens *enormem* passus sit lacione®; imo prioris opinionis defensores *tot exceptiones* admittere coguntur, ut revera in praxi non nullum ab alterius opinionis propugnatoribus differant.

748. 3° Conclusiones practicæ. (a) in rebus quæ *frequenter ac communiter vendi solent, generatim pretio currenti standum est injuslitiâ*,¹ nisi specialis sit ratio aliter agendi.

(b) In rebus autem quæ *minus frequenter venduntur* et pro quibus *vix adest pretium currens, ut justum haberi potest pretium conventionale, dummodo absit fraus, vis aut metus*.

(a) Ratio prioris est quia, ubi adest pretium *currens*, honestorum communi æstimatione *clare ei definite* determinatum, vix concipi potest quomodo *scilicet et volenter* contrahentes de alio pretio paciscantur, nisi specialis adsit ratio aliter agendi : non enim solent homines, in contrahentibus *onerosis*, ultra pretium summum emere aut infra imum vendere, nisi aliquo modo decipiantur, aut quadam necessitate cogantur. ijjM

(b) Aliunde multæ sunt res, ut domus, fundi, equi, etc. pro quibus vix datur pretium *clare et absolute* determinatum, quia earum valor ex multis circumstantiis locorum, temporum aut personarum pendet. Tunc si duo contrahentes, valorem rei non solum extrinsecum, sed etiam relativum apprimè noscentes, et aliunde ab omni metu aut vi immunes, libere de aliquo pretio consentiunt, illud generatim ut justum haberi potest : si enim emptor plus quam pretium commune solvere consentiat, id nihil aliud probat nisi rem pluris valere, ipsius iudicio, quam valet juxta communem æstimationem. — Qui autem rem viliori emit pretio quia

¹ Fieri potest ut *pretium currens* injustum sit, sive propter *mentacia* et fraudes, sive propter *monopolia*, quæ a præcipuis venditoribus ab antiquo jus mercis instituta fuerunt; tunc mei daciorum ei monopoliorum *factores* contra justitiam peccant, ut infra dicetur, ubi de monopolis, n. 777; sed alii mercatores qui his fraudibus decipiuntur, aut in monopolistiarum pretiis stare *coguntur*, ne foro cedant ei ruinam patiantur, ab injustitiâ immunes sunt (*hierardi*, η. 643). a

venditor in quâdam necessitate versatur, — quia v. g. pccu-
nift indiget ad debita solvenda, — injustitiæ reus est

749. 4° Applicationes. (A) *De titulis propter quos rem vendere licet supra pretium vulgare.* Tres præsertim recensentur hujusmodi tituli : — (a) *damnum emergens nul lucrum cessans*; v g. si quis, in gratiam emptoris, vendit mercem quam servare intendebat in aliud tempus, quo carior fuisset; aut solutionem pretii ultra tempus legale differri permittat; in his et similibus casibus, pretium *vulgare* .*excedere* licet, dummodo moneatur emptor : nam damnum quod patitur venditor aut lucrum quod amittit, est quid pretio aestimabile.

(b) *Specialis affecius venditoris erga rem suam*; si venditor speciali affectu rem suam prosequatur, propter *utilitatem* aut *voluptatem* quam ipsi affert, majus pretium exigere potest, quia carentia rei specialiter amatae est quid pretio aestimabile, et aliunde emptor liber manet rem comparandi vel non.

750. (c) *Specialis rei utilitas quoad emptorem*, quia v. g. fundus prope est domum emptoris. Id quidem negat 5. *Thomas*, quem multi sequuntur theologi; tunc enim “ utilitas quæ alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex conditione eementis Nullus autem debet vendere alteri quod non est suum ”. Hodie tamen non pauci theologi docent hunc esse legitimum titulum exigendi majus pretium, dummodo venditor emptoris necessitate non abutatur; nam valor rei desumitur ex ejus utilitate non solum intrinseca et absoluta, sed etiam extrinsecâ et relativa; jamvero fundus, prope domum locatus, ex hâc proximitate majorem acquirit valorem; hic autem, utpote ex agri locatione procedens, vere ad dominum fundi perlinet. Aliunde hodie communiter admittitur rei pretium partim determinandum esse ex *desideriis* quæ excitat; pluris igitur vendi possunt ea quæ vividius emptores comparare volunt. Unde in praxi inquietandi non sunt qui carius vendunt res quæ specialem utilitatem aut voluptatem emptori præbent. — Secus autem dicendum esset, si majus pretium exigeretur, quia emptor in *necessitate* versatur; hic enim non libere, sed quasi coaële illud pretium solvit.

751. (B) *De titulis propter quos infra pretium vulgare emere licet.* Tres etiam distingui possunt: (a) si quis res emat quibus nunc non indiget, *in gratiam venditoris* qui numerata pecuniâ caret; ita enim agendo huic emolumentum præstat quod est pretio æstimabile; (b) si merces *ultro*

’ 5. *Thom.*, 2. 2., q. 77. a. 1.

effferantur; nam *res ultro oblatce vilescent*. et. juxta moder-
nos œconomistas, quo *abundantiores* offeruntur, eo *vilioris*
pretii valent; (c) si *anticipata* fiat solutio, quia tunc vendi-
tori praebetur commodum quod est pretio aestimabile.

752. (C) Corollaria, (a) Quandoque mercatores *infra pretium*
vulgare vendunt, ad *alliciendos emptores*, et ita indirecte aliis vendi-
toribus aliquod damnum inferunt; et questio est utrum talis agendi
ratio sit injusta. Jamvero *per se* non lædunt justitiam, quia vili
pretio suas merces vendendo, utuntur iure suo. Si vero *mendaciis*
et *fraudibus* emptores alliciant, *infra pretium vulgare* quidem ven-
dere simulando, sed simul merces adulterando, aut pondera men-
surasve minuendo, injustitiam committunt erga alios venditores, a
quibus emptores fraudibus avertunt; non autem stridle loquendo
erga ipsos emptores, si pretium minuant eadem proportionem ac
quantitatem aut qualitatem mercium.

753. (b) Quando contrahentes *ex privata* scientia norunt pretium
alicujus mercis brevi augendum aut minuendum esse, possunt nihi-
lominus emere aut vendere pretio vulgari, modo non utantur men-
daciis aut dolo; non enim coguntur aliis suam privatam scientiam
communicare, et aliunde quando hic et nunc contrahunt, ad futu-
rum valorem respicere non tenentur.— Hæc est praxis etiam pro-
borum, qui res emere conantur eo tempore quo viliori sunt pretio,
ut eas vendant quando cariores evadunt : jura enim vigilantibus
prosunt.

Si vero officiales vel supremi magistratus hanc notitiam acquisie-
rint *vi officii sui*. controvertitur utrum cā uti possint in proprium
commodum, cum aliorum detrimento, antequam res publice divul-
getur. Quidquid sit, omnes admittunt illos *injuste* agere si hanc
notitiam publici juris facere *ex industria* differant, eo fine ut exinde
magnum lucrum percipere valeant, aut si eamdem/z n/y paucis ami-
cis manifestent quam aliis civibus; ita enim publico munere abutun-
tur, et sibi aliisve injuste favent, in detrimentum aliorum.

754. (c) Si res *pretiosa* inter res *communes* exponatur, hæc sta-
tuenda videntur : — si uterque contrahens rei specialem valorem
ignorat, pretium de quo *libere* conveniunt ut legitimum haberi
potest, quia uterque æquale periculum damni incurrit et æqualem
habet spem lucrandi. — Si emptor rei valorem cognoscit, dum alter
ignorat, vili pretio eam emere potest, si vix ullus sit in hoc loco qui
hujus rei valorem cognoscere possit : nam in hoc casu pretium non
determinatur communi æstimatione; secus, si ibi sint periti qu'
verum pretium nōrint : tunc enim adest pretium *vulgare*, cui stan-
dum est. Nonnulli tamen, in hoc casu, ab injustitia excusantur, ob
bonam fidem. -- Quidquid sit, in his aut similibus adjunctis, vir
probus et honorabilis *integrum* pretium solvet, sibi tamen retinendo
lucrum suæ industriae et solertiae proportionatum.

II. De officiis venditoris.

Quæ officia spectant : 1° rei *qualitates*, 2° *defectuum manifestationem*; 3° rei venditæ *traditionem* ; 4° ejus *assecurationem*.

i° *De qualitatibus rei venditæ.*

755. (A) Principium : *Res vendita debet esse moraliter saltem eadem ac res petita, sive quoad speciem, sive quoad qualitates.* — Dicitur *moraliter*, quia si res vendita physice quidem differat a re petita, sed *moraliter*, et, ut ita dicam, *commercialiter* sit eadem, aequè emptori utilis et ad finem intentum apta, contraheus valet. — Secus invalidus et illicitus est, nam non adest consensus de una et eadem re, cum venditor tradiderit rem quæ, in communi æstimatione, substantialiter differt ab eâ quam petiit emptor.

756. (B) Conclusiones practicæ : (a) Non licet igitur rei naturali ab emptore petita substituere rem artificialem, v. g. vinum chimice, non autem ex vite confectum, — butyrum quod nihil aliud est nisi *oleomargarina*', etc. Attamen, *post factum*, si res tradita non sit noxia, et aliunde pretium sit æquivalens rei venditæ, urgenda non est restitutio quoad præteritum, ob bonam fidem quæ plerumque existit. sed moneantur mercatores ne deinceps id faciant.

(b) Neque licet res ab emptore petitas *adulterare*, aut miscere cum aliis vilioris qualitatis'; ex hoc capite, injuste agit qui ita merces adulterat aut miscet, ut emptores eas *tali* pretio comparare nollent, si res ipsis nota fieret. Si vero mixtiones tales sint quales fieri solent a mercatoribus, nec sanitati noceant, et aliunde pretium proportionaliter minuatur, non adest injustitia simpliciter dicta, nec proinde obligatio restituendi.

2° *De manifestatione defectuum.*

757. (A) Jure *naturali* ; (a) venditor emptori manifestare debet defectus *substantiales*, eos scilicet qui rem noxiam

† Aliquando mercatores ita agunt, quia emptores rei naturalis pretium solvere nolunt; tunc injustitia non committitur quidem, sed magis honeste agerent, si aperte dicerent rem non posse *lati pretio* comparari.

‡ Quot et quantæ sint hujusmodi adulterationes, nostris diebus variis factis ostendit **P. Delay**, ap. **Le Correspondant**, 23 février 1903, p. 782-792. Nonnullæ ex his adulterationibus specialiter lege civili prohibemur; pro Galliâ, cfr. **Cod p/n.**, art. 423; L. du 27 mars 1851; 5 mai 1855; 4 février 1858; 14 août 1889; 11 juillet 1891; 24 juillet 1894; 16 avril 1897; ap. **Rivière**, pp. 334, 392, 994, 1059, 1120, 1253.

reddunt, aut ineptam ad notum finem emptoris; secus, verus consensus non praebetur, cum nemo intendat rem nocivam emere aut plane inutilem.

(b) Quoad defeétus *accidentales*, qui solum rem *minus utilem* faciunt ad finem intentum, venditor tenetur eos manifestare, *si de eis interrogetur*; secus dolo et fraude uteretur, et ita justitiam lædcret; *a fortiori* injustum est positive *verbis* aut *faflis* emptorem fallere, utendo v. g. illegitimis mediis ut merces meliores quam sint appareant; tunc enim mendacium committitur, et quidem perniciosum. — *Si vero non interrogetur*, venditor striéle non tenetur patefacere rei defeélus, praesertim manifestos, nisi emptor sit imperitus et dicat se omnino venditori confidere; debet tamen pretium minui propter illos defeélus, ne, omnibus attentis, excedatur summum pretium. Ratio est quia cavere debet ipse emptor ne rem vitiosam emat; si communi solertiâ et prudentia polleat, manifestos defeélus percipere potest; si vero hAc solertiâ careat, interrogare potest ac debet.

758. Quæ quidem principia *speculative* ab omnibus fere admittuntur. *Inpraxi* autem, non pauci sunt mercatores qui putent licitum esse in omni casu celare defeôlus, etiam occultos, dummodo, contraôlu jam peraôto, emptorem mo- neant de vitiis rei quæ huic nocere possent. Et hi qui- dem, post faélum, excusandi sunt a *tanto*, si non a *toto*, nec ad restitutionem cogendi, nisi supra pretium summum rem vendiderint; sed prudenter monendi sunt ne deinceps emp- tores decipiant.

759. (B; J ure *civiligallico*'), agnoscuntur vitia *redhibitoria*, propter quæ emptor potest vel rem reddere et pretii restitutionem exigere, vel rem servare et partem pretii recuperare, juxta peritorum aestima- tionem.

Jamvero, ad vitia redhibitoria, quatuor requiruntur condiciones : (a) ut vitia sint *occulta*; quando enim sunt manifesta, ita ut communi diligentia detegi valeant, regula est : *caveat emptor!* (b) *emptori ignota*: si enim, quamvis occulta, ab emptore deteéla fuerint, hic censetur voluisse rem comparare, non obstante defeélu; (c) tempore *venditionis* existentia, saltem virtualiter; nam. venditione peraétâ,

' *Cod. civ.*, art. 16µ·16|9, *Supplent.*, p. 149*; quoad vitia redhibitoria *animalium*, cfr. L. 21 juil. 1881; 2 août 11S84; Jijuil. >895, ap. *Riviirc*, pp. 771.902, 1318, et *Supplent.* p UP*, not. r.

ipse emptor periculum sortis subit : hinc quamprimum rescissionem contraélus petere debet; (d) *utilitatem rei impeditentia* et *minuentia* ita ut emptor non emisset, si defecius novisset.

Quando hæc quatuor verificantur, venditor tenetur de vitiis redhiberiis, sive ea cognoverit, sine non. Attamen, si *bona*, *sit fidei*, speciali pacto se eximere potest ab omni obligatione quoad defectus; et, si id non pepigerit, tenetur tantum restituere pretium rei et sumptus ex contractu ortos; si vero sit *malicifidei*, hoc privilegio non gaudet, sed omnia damna emptori illata compensare debet.

Si res vendita perierit *ex vicio redhibitorio*, venditor pretium reddere et damna compensare tenetur; secus, si perierit *casu fortuito*, aut *emptoris culpa*.

3° De traditione rei vendite.

760. (A) Venditor tenetur rem venditam emptori *tradere*, id est in ejus *potestatem* et *possessionem* transferre; et quidem in eo *statu* in quo erat *tempore venditionis*, cum omnibus *fructibus* quos a die initi contractus percepit; *tempore*, *loco* et *modo* præfinitis, et deficiente pacto, secundum præscripta legis civilis aut consuetudinem in hoc loco receptam. Secus, emptor habet actionem *personalem* contra venditorem, et *realem* circa rem venditam. — Attamen si emptor non solvat pretium præfixo tempore, aut in statum *defectionis* incidat, venditor rem tradere non tenetur.

761. (B) Venditor pariter tenetur rem fideliter tanquam *depositarius* custodire, usquedum emptori tradatur; quapropter, si ex ipsius *culpa* pereat aut detrimentum patiatur, damnum reparare tenetur; si vero ex *casu fortuito*, ille subit damnum qui rei dominus est; jamvero in *Gallia*, dominium transfertur emptori, etiam ante traditionem.

(C) A traditione rei differt *asportatio* (*Penl'ement de la marchandise*); hæc fit *expensis emptoris*, nisi aliter conventionem aut consuetudine statutum fuerit.

40 De assecuratione rei vendite.

Venditor tenetur emptori securitatem præstare quoad rei *possessionem* et *vitia occulta*.

702. (A) Securitatem præstare debet de *tranquilla rei possessione*, contra *evictionem*; evictio autem locum habet quando emptor *juridice* cogitur rem emptam alteri tradere, sive integre, sive ex parte, quia v. g. creditor *hypothecarius*

¹ Cod. civ., art. 1604-1634, *Siifplem.*, p. 46 *Planol*, n. 1448-1456.

eam vindicat. — Et merito quidem; nam venditor non acquirit jus in pretium, nisi in quantum emptori transfert quietam mercis possessionem. — Unde, si emptor disturbetur, ad venditorem recursum habere debet: hic autem evictionem impedire conabitur, et, si eam non impediatur, omnia damna reparare tenetur quæ emptor subiit, videlicet pretium, sumptus contraclûs, impensas factas pro jure suo proseguendo, etc.

Attamen venditor ab assecuratione excusatur; (a) si *expressè* dixerit se nolle securitatem præstare contra evictionem, dummodo sit bonæ fidei; aut *implicite*, causam evictionis aperte declarando; tunc enim emptor in se suscipit evictionis periculum; (b) si causa evictionis non nisi post venditionem orta sit, v. g. ob præscriptionem quam emptor, quamvis hæc de re monitus, non interrupit; aut si *propria culpa* evincatur emptor.

(B; Praeterea venditor tenetur emptori securitatem præstare quoad *vitia rei occulta*, ut supra dictum est, n. 757-759, ideoque pretium restituere, aut illud minuere.

III, De officiis emptoris.'

Emptor debet *pretium solvere* et *rem tollere*.

763.1° *Pretium solvere* loco et tempore præfixis; et, si nil speciale conventum fuerit, loco et tempore quo res traditur aut tradi debebat; si enim res *casu fortuito* perierit, inito jam contractu, emptor a pretio solvendo non liberatur. — Si solutio ultra præfixum tempus differatur, augmentum legale debetur dummodo ita conventum fuerit, aut solutio expresse requisita, vel res sit frugifera; secus enim damnum infertur domino. — Tandem, si emptor nullo modo pretium solvat, venditor petere potest contraclûs rescissionem, ne secus ejus jura lædantur.

764.2° *Rem tollere*, et quidem tempore determinato, et, si nihil statutum fuerit, quamprimum moraliter, ne ex dilatione venditor aliquod patiatur damnum. — Si emptor rem tollere neglexerit, venditor non amplius tenetur rem custodire, et, si eam servaverit, impensas hæc de causa factas

' *Cod. civ.* art. 1650-1657, *Supplent.*, p. 151*; *Planol.* II, n. 1521 1532.

repetere potest. In *Galliâ* quando agitur de rebus *mobilibus*, resolvitur contrarius in gratiam venditoris, si res post præfixum tempus sublata non fuerit (art. 1657).

IV. De quibusdam emptionis-venditionis speciebus.

Tres sunt de quibus dicere oportet, ob speciales quæ in illis occurrunt difficultates: venditio *perproxenetas*, venditio *sub hasta*, et *monopolia*.

i° *De venditione perproxenetas {courtiers}*.

765. *Proxenetæ* dicuntur ii omnes qui *alterius nomine* aliquid emunt vel vendunt; variis nominibus vocantur *courtiers*, *commissionnaires*, *commisvoyageurs*, *représentants de commerce*.

Sunt veluti *mandatarii* eorum quorum nomine agunt, ideoque mandatariorum obligationes implere debent.

766. Principia. (A) *Proxenetæ negotium sibi commissum fideliter gerere debent, ed scilicet diligentia quam in propriis negotiis ejusdem generis adhibere solent*; ideo enim seliguntur et stipendium accipiunt ut mandantis negotia fideliter gerant. Quapropter reparare tenentur damna quæ mandanti illata fuerunt, ob culpabilem negligentiam in negotio gerendo, juxta principia superius exposita, n. 466.

767. (B) *Omne lucrum quod percipiunt in gerendis hujusmodi negotiis tradere debent mandanti*; nam cjus nomine agunt, ab eoque stipendium aut salarium accipiunt, ac proinde quidquid negotiando lucrantur, non sibi, sed *domino* acquirunt

Possunt tamen partem lucri sibi retinere :

(a) Si specialis fuerit conventio, quæ v. g. *quinque per centum* proxenetis concedatur; (b) si *extraordinaria* diligentia. ad quam vi ollicii non tenebantur, carius vendiderint aut vilius emerint (piam a domino præstitutum fueiat; in quo tamen cavendum est ab illusionibus, quæ tam facile concipiuntur.

Generatim ipsis non licet rem statuto pretio *sibi* emere, et postea eandem aliis majori pretio vendere, *excessum sibi retinendo*; dominus enim hunc agendi modum merito reprobare censetur, cum stipendium illis det ut negotia sua meliori quo fieri potest modo gerant. Attamen, si in determinato casu, post adhibitam diligentiam, invenire non potuerint quemquam qui pluris rem emere voluerit, striéle loquendo possunt eam sibi acquirere, dummodo *sincere* id faciant, in se suscipiendo rei periculum, et si postea lucrum ex eâ fecerint, ab injustitia immunes sunt.

Proxenetæ sibi retinere possunt *munera* quæ sibi dantur a mercatoribus, quorum officinam frequentant, dummodo tamen exinde non inducantur ad male aut minus vigilanter gerenda domini negotia.

Si vero mercatores *vulgare* pretium *minuant*, generatim proxenetæ illud lucrum domino tradere debent; cum enim stipendium accipiant, nec jus habeant ad *duplicem* mercedem, sibi retinere nequeunt lucrum quod ex ipsâ negotiatione accrescit. Si tamen certo moraliter constet hanc pretii imminutionem *in gratiam proxenatarum* fieri, ab his retineri potest, præsertim ubi viget consuetudo.

768. (C) Idem dicendum est de *famulis*, qui cibaria aliaque hujusmodi pro dominis emunt : possunt siquidem *munuscula* a mercatoribus accipere, non autem generatim loquendo sibi retinere lucrum ex imminutione pretii (quod gallice vocatur *le sou du franc*)\ *per se* enim tale lucrum domino accrescit, non autem famulis, qui jam salarium accipiunt. Et revera valde timendum est ne mercatores majus pretium inscribant et dominis imponant, ut exinde aliquid famulis solvant, sub prætextu minuendi pretium. — Attamen si certo moraliter constet illam imminutionem vere *in gratiam famulorum* fieri, nec expensis domini, sed ipsius mercatoris qui in casu particulari partem sui lucri cedere consentit, famuli id sibi licite retinent. Insuper idem dici potest, si domini hanc praxim sciant et tacite approbent aut saltem tolerant, tanquam medium famulorum augendi salarium. Sed optandum est ut domini et famuli clare de hoc paciscantur, ne paulatim, his aut similibus minus honestis lucrum faciendi mediis, minuatur naturalis aequitatis sensus.

2° *De venditione sub hastâ* (vente aux enchères).

769.(A) Notio. Venditio *sub hastâ*, quæ dicitur etiam *auctio*, *licitatio* (*vente à l'encan*, *auflion sale*, *versteigerung*) ea est quæ res vendenda per *preeeonem* proclamatur, coram pluribus *licitatoribus*, et adjudicatur *majuspretium* offerenti. Quæ quidem *voluntaria* aut *judicialia*¹ esse potest, prout *sponte* fit a domino, vel *a lege* statuitur, v. g. ad solvenda debita.

¹ Quoad *judicialem* auAionem, cfr. *Code de procédure*, art. 702-717; *Cod. pen.*, art. 412.

770. (Bj *Principium*. In venditione hujusmodi *justum pretium* dijudicatur non ex æstimatione communi, sed ex *honestâ concertatione inter Hâtantes*; hic enim agitur de contractu *aleatorio*, in quo vendens et emens *æquali* periculo lucri aut damni se committunt; proindeque, dummodo ex utroque parte *absit fraus*, pretium erit legitimum.

771. (C) Conclusiones practicæ. Duplici modo fieri potest amflio : —

(a) *Modo plene aleatorio*, quando videlicet venditor *expresse* aut *facite* statuit ut pretium per *solam* ementium licitationem determinetur, absque ullo interventu, et res non retrahatur, sed plus offerenti tradatur. Tunc ipsi non licet *filios* licitatores mittere, qui, sine animo emendi, rei pretium augeant; et, etiamsi pretium offeratur infra vulgare, tenetur rem cedere. Ex altera parte, emptores non debent metu, fraude, uno verbo, illegitimis mediis, alios impedire a licitando seu plus offerendo, paciscendo de non licitando ultra tale pretium, vel quoad *laxam* rem; secus enim injuste agunt erga *venditorem* qui majori lucro privatur, et erga *licitatores*, qui privantur *spe* rem comparandi. Injustitiam tamen non committunt, si solum *suasione* aut *precibus* alios a licitando deterreant.

772. (b) *Modo communi*, seu *non plene aleatorio*, quando venditor *explicite* aut *implicite* sibi servat jus pretium argendi per se aut per alios, et rem sibi relinendi, si nemo majus pretium offerat; quod quidem *hodie* sæpe occurrit. Quo casu, ex una parte, venditor sibi consulere potest, falsos licitatores adhibendo, et rem retrahendo, si pretium nimis infimum offeratur. Ex altera parte, emptores sua jura tueri possunt simul paciscendo de non licitando ultra tale pretium determinatum; nequeunt tamen *vi. metu* aut *fraude* alios emptores a licitando avertere, cum hæc media sint injusta.

773. N. B. (a) In utroque casu, *pracones* justitiam laedunt, si mediis injustis venditori aut quibusdam emptoribus damnum inferant : v. g. *auilionem* instituendo tempore quo prævident paucos futuros esse licitatores, rem citius aut tardius adjudicando, ut amicis faveant.

(b) Venditor securitatem præstat quoad rei *conditionem*, sed *non quoad vitia*, etiam redhibitoria, nisi aliter lege aut pacto statutum fuerit.

30 De Monopoliis.

774. (A) Præviæ notiones Monopolia diversi generis sunt, præsertim vero *legale* et *privatum*, (a) Legale monopolium est *exclusivâ potestas certas nunc vendendi*, uni vel

paucis ab *aufloreatu publicâ* concessa. Hoc ρ ρ l^{it}itum, dummodo intra certos limites contineatur, nemo est qui dubitet; nihil aliud est enim nisi unum e mediis quibus Status sibi comparare potest pecuniam necessariam ad res publicas bene gerendas; quapropter etiamsi pretium sit multo majus pretio vulgari, injustitia non committitur, dummodo pecunia hoc modo comparata, ad promovendum bonum commune adhibeatur, et aliunde justos limites taxationis non excedat.

775. (b) Monopolium *privatum* existit quando pauci homines variis mediis efficiunt ut ipsi *sol*i certum genus mercium vendant, *pretio sibi placito*, aut cum aliis venditoribus paciscuntur de certâ mercede *non vendenda infra tale pretium*; ita enim naturalis mercatorum *concurrentia* impeditur, et pretia ad arbitrium paucorum determinantur.

Quandoque illud paetum eo solum tendit ut *concurrentia* excessum corrigat; aliquando tamen initur ut pretium æquo majus emptoribus imponatur. Hujusmodi monopola variis modis instituuntur; quandoque varii venditores aut venditorum societates totam rei administrationem committunt paucis viris, qui omnia ad rei productionem et venditionem *speelantia* pro arbitrio statuere valeant: tunc instituitur quod vocant *trust*;— alias, paciscuntur solum de *limitanda* productione aut venditione alicujus mercis, et quoad alia suam libertatem retinent; quod vocant *cartelli*; — aliquando communi consilio maximas quantitates alicujus mercis emunt, ut earum pretium augere valeant et exinde maximum lucrum percipere: quod quidem vocatur *ring* aut *corner*.

Societates, quæ dicuntur *trusts*, in Majori Britannia et præsertim in Statibus Americæ Fœderatis institute sunt; aliæ, quæ nuncupan-

' Non pauci theologi aliud monopolium legale hic describunt, videlicet privilegium amfloribus et inventoribus concessum exclusive vendendi libros aut nova inventa; de quo supra dictum est, n. 42.

' De notione, commodis et incommodis hujusmodi platformn, cfr. **Gunton**, Trusts and the public, New York. 1899; **Ely**, Monopolies and Trusts, New York, 1900; **Jenks**, The Trusts problem, New York, 1900; **Nettleton**; Trust or Competition? Chicago, 1900, **de iloosiers**, Les Industries monopolisées aux Etats-Unis, Paris, 1900; **id.**, Les syndicats industriels de producteurs, en France et à l'étranger, Paris, 1901; **Pohle**, Die kartelle der gewerblichen Unternehmungen, Leipzig, 1898; **Günther**, Über kartelle, Leipzig, 1902; **Soyons**, La crise allemande de 1900-1902. Paris, 1903; **DoltCans**, De l'accaparement, Paris, 1902; **tin Saint IJon**, Cartells et Trusts, 1903, ubi *compendiose* omnia alia opera contrahuntur.

tur *carfells*, in Germaniâ, Galliâ aliisque regionibus vigent; *rings* et *corners* apud varias Gentes a *speculatoribus* passim usurpantur.

776. (B) Principia, (a) Monopolia, quæ *eo fine instituuntur ut effrccnatie concurrentia excessibus remedium afferant*, et hunc finem nonnisi *legitimis prosequuntur mediis, nec aliunde justum excedunt pretium, non sunt per se illicita*. sed *certis limitibus circumscribi debent*, ne suâ potestate abutantur ad civium et rcipublicæ detrimentum.

1) *Non sunt quidem per se illicita*; nam finem honestum justis mediis prosequuntur; *concurrentia* siquidem est veluti vis cæca quæ ex se bonos aut malos effecius producere valet; si nullomodo reguletur, eo tendit ut pretia rerum et opificum salaria ita deprimat, ut hi quotidianum viéïum ægrè consequi possint; expedit igitur ut, ad hos abusos compescendos, aliquod paétum inter mercatores intercedat infra certum pretium non vendendi. Nil ergo prohibet tale paétum inter varias societates industriales et commerciales iniri, mediaque *honestas* adhiberi ut, in quantum fieri potest, alii mercatores *infra certum pretium* non vendant, dummodo hoc a probis peritisque viris ut æquum habeatur, omnibus attentis circumstantiis.

Revera hujusmodi paéto, inter vanas societates inito, inultum *minui possunt expensa* ad rerum produétionem et distributionem necessariae, sive perfectiorum machinarum usu, sive meliori laboris divisione; multa pariter damna, ex illimitatâ concurrentia necessario orientia, vitari queunt; et ita securior efficitur herorum et opificum conditio'.

2) *Sed certis limitibus circumscribi debent*; cum enim hominis aflivitas sit finita, consociationes quæ nimiam amplitudinem ambiunt, mox infelicem consequuntur exitum, ut constat ex iis quæ recenter in *America* acciderunt; — insuper, si nimium crescat earum auéioritas, et omnis concurrentia impossibilis evadat, pretia rerum plus æquo augentur, quia simul crescit *auri sacrafames*²; —valde timendum est pariter nc *officiales, magistratus, aliosque viros publicos pecu*

¹ Cfr. **Martin Saint-Léon**, op. cit., p. 130-175; **Gunton**, op. cit. p. 213-238; **Nettleton**, op. cit., p. 15-42.

² **Mart. Saint-Léon**, p. 148-163; **Jenks**, op. cit., chap. VIII.

nid corrumpant, et injustis mediis leges aut judiciales sententias bono publico noxias obtineant.

777. (b) *Injusta sunt monopolia quæ eo fine instituuntur ut, deleta penitus concurrentia, pretia emptoribus imponantur ad nutum venditorum, vel injustis utuntur mediis ad alios venditores evincendos.* Ratio est quia in priori casu emptoribus damnum injuste infertur, in posteriori casu aliis venditoribus.

Jamvero haud raro media injusta usurpantur contra venditores qui *monopolio* adhærere nolunt, v. g. viliori pretio merces vendendo in illa civitate in quâ manent liberi venditores, ut hi negotium desere cogantur, — ab administratoribus viarum ferrearum obtinendo facultatem merces transvehendi minori pretio (*discriminating rates*), — corrumpendo aliorum venditorum ministros (*employés*) ut hi proprios dominos fallant.³

Unde in praxi periculis plena sunt monopolia, nisi æquis legibus restringantur, eorumque agendi modus a probis officialibus sedulo introspiciatur.

§ II. De locatione-conductione.

778. Locatio in genere est contraélus onerosus quo *usus rei*, vel quædam *opera* promittitur *pro certo pretio*. Et ita distinguitur a *commodato*, quo *usus rei gratis* alteri conceditur.

Ex ipsa notione duplex est locationis species : locatio *rerum* et locatio *operarum*; hæc pariter duplex est : *contractus laboris*, de quo in sequenti paragrapho, et *susceptio operis* (*contrat d'entreprise*), de quo hic agemus.

I. De locatione rerum.

779. Locatio rerum est contraélus quo *aliquis se obligat ad alteri præstandum alicujus rei fruitionem, per aliquod tempus, pro certo pretio*. Plures sunt hujus locationis species : locatio *ædium* et *mobilium* (*bail à loyer*), — locatio *ruralium bonorum* (*bail à ferme*), — locatio *animalium* (*bail*

- ' *Mart. Saint-Lion*, p. 187-205; *Nettleton*, p. 175-193. 9

M. Saint-Léon, p. 131-143; *Industrial Commission* on Trusts, t. I, pp. 20, 27, 277, 356, 772-774 et alibi passim; *Nettleton*, p. 204-206.

' *LuyO*, disp. XXIX; *Lessius*, cap. XXIV; *Billuarl.* diss. VI, art. 1; *s Alphons.*, n. 85, -864; *Carrière.* 11, n. 766-821; *Marres*, lib. IV, cap. 9. η. 335; *Hall. P.*, n. 856-882; *Lehm*, n. 1125-1127; *NoMin.* i' 597-602. /S

à cheptel); de quibus adiri debent varii *Codices*.¹ Hic principia generalia exponere satis erit, animadvertendo tamen ab ipsis contrahentibus addi posse speciales stipulationes.

780. i° Obligationes locatoris (*pailleur, propriétaire*).

(A) Rem *tradere* debet *conductori* (*preneur, locataire, fermier*), — ct quidem *statuto tempore*, ita ut teneatur reparare damnum ex morâ culpabili ortum, necnon in *bono statu*, ita ut apta sit ad usum ad quem destinatur.

(B) Rem in eo statu *servare* in quo apta permaneat usui ad quem locata fuit, proindeque perficere majores reparationes *necessarias* ad conservationem rei, non autem *modicas* quæ a conduélore praestari debent; quænam autem sint *nto-*

(C) *A'c/ tranquillam fruitionem preestare*, ideoque conductorem indemnem præstare contra vitia occulta quæ rei locatæ usum impediunt, — eumque tueri contra eviélionem aut perturbationem juris a tertio illatam.

781. 20 Obligationes conductoris. (A) Re locatA *uti* debet tanquam *bonus paterfamilias*, ct quidem in *illum tantum usum* ad quem fuit locata, *expresse* aut *implicite*, quatenus ex circumstantiis legitime præsumi potest; si re locatâ *ab-utitur*, reparationem damni illati tenetur, et insuper contraélus rescindi potest. — Rem *stiblocare* potest, aut ipsam locationem *alteri cedere*, ad *eumdem* usum, nisi tamen hæc facultas speciali paélo interdiéla fuerit.

(B) *Paciam mercedem solvere* tenetur *statuto tempore*, ct modo præfixo, aut juxta consuetudinem in regione vigentem³; secus, locator jus habet ad quædam mobilia conductoris servanda ut de solutione securus efficiatur.

¹ Pro *GalHA, Cod. dv.*, a 170 -180, in *Sttppfcm.*, p. 155

³ *Afrorum conduflo>es*, qumdo mimis abundantes sunt segetes, aut fructus nonnisi viliori veneunt pretio, non sunt statim ct absque mise icordiâ cogendi ad totum pretium, sub pœnA ðjeAioni solvendum; ‘ed *(equita* ct *caritas* suadent ut vel de pretio locationis aliquid remittatur vel dilatio cis concedatur ut pretium solvere possint, quin in miserai) 1 un sortem in< idant. Ad rem *Lu^o*, 1 c., n. 40 : “ Ex æquitate benignitate introductum es-e, et ut propter sterilitatem supervenientem

(C) *Finito locationis tempore*, rem locatam *reddere* in eo statu in quo tradita fuit, quin tamen teneatur reparare ea quæ *vetustate* et *legitimo usu* collapsa aut deteriora f.i.âa sunt. — Si quod damnum illatum fuerit, sive ab ipso conduélore, sive a domesticis aut commensalibus, qui sub ejus curâ sunt, vel sublocatoribus, illud compensare debet, nisi probet id sine ipsius culpâ accidisse. Jure *naturali*, statim reparare debet damna ex culpâ *theologicâ*. orta, nonnisi autem *post sententiam judicis* ea quæ ex culpâ juridicâ oriuntur.

Jure *gall'ico*, si domus *incendio* perierit, omnes locatarii in bâc domo degentes, partem damni proportionale ad pretium locationis solve-re debent, nisi *proben*t incendium in cubiculo alterius excitatum fuisse, aut non potuisse in suo loco excitari; quæ quidem dispositio, utpote *naturali* (*equitati contraria*, non obligat in conscientiâ eos qui *optime norunt* ignem non fuisse excitatum sua culpâ, saltem juridicâ, aut culpâ eorum quorum curam habent.*

II. De locatione, seu susceptione operis

{*contrat d'entreprise*).

782. i° *Natura hujus contractûs*. Locatio operis est contraétus quo architeélus, aut opifex vel commissarius *conducitur a domino ad certum opus pro determinato pretio efficiendum*, v. g. ad domum ædificandam, aut viam ferream construendam. — Quod duplici modo fieri potest : ita scilicet ut opifex *operam* suam tantum præstet, — vel *operam* simul et *materiam*.

In hujusmodi contraélu pretium statuitur pro *opere confecto*, ita ut non debeatur nisi postquam conduélor (*entrepreneur*) opus *compleverit*, nisi aliter conventum sit; idcoque periculum operis apud *conductorem* manet, donec illud conféelum et traditum fuerit.

Sæpe opus perficiendum *publice* denuntiatur, exponendo

absque cõduéloris culpâ .. quando ***nulli omnino colliguntur fruflus***, liberetur conductor omnino a pensione solvenda... Si autem sterilitas non tollat omnes fructus, sed tainen sit ***magna et notabilis***, diminuitur pensio pro ratâ; si vero sit ***modica***, nihil remittitur. ” ***Cod civ.***, a. 1769.

* Cfr ***C. civ*** , a. 1734 et L. 5 jan. 1883. — De variis locationum speciebus, ***baux à loyer***, ***baux à ferme***, ***baux à cheptel***, vide ***C. civ.***, a. 1752-1778, ***Sup.***, p. 159*; 1800-1830; ***Planiol***, II, n. 1666-1822.

et describendo *qucénâm* res sit conficienda, ex quânam materia, intra quodnam tempus, etc; varii conduétores ad concurrendum invitantur, et res conficienda committitur ei qui pro minore pretio opus perficere sponderit. Quâ in re bona fides ex utraque parte requiritur : in *conductore*, ut sincere intendat opus perficere pro illo pretio, et sub determinatis conditionibus ; in *locatore* seu *domino*, ut opus committat ei qui minus pretium petit, dummodo tamen idoneus sit ad rem conficiendam.

783. 2° **Obligationes conductoris.** (A) Ex *justitiâ* tenetur rem co modo conficere ac conventum est, cam scilicet adhibere *diligentiam*, eamque *materice* qualitatem et quantitatem, quæ *expresse* per descriptionem, vel *tacite* per consuetudinem paélæ fuerint. Pariter *pretio statuto* contentus esse debet; attamen, si opifex, propter mutata rerum pretia aut adauéla operariorum salaria, non potest sine damno proprio rem perficere pro illo pretio, aliquid amplius petere potest Huic dominus non tenetur leviter credere, nec forsan ex striélâ justitiâ cogi potest ad majus pretium solvendum; nam hic agitur de contraditi partim aleatorio, in quo conducitor rei periculum suscepit ; sed æquitas postulat ut in his adjunct's, quando res certe constat, merces augeatur, pacto non obstante, præsertim quando supervenit casus qui prævideri non potuit.

784.(Bi Contra*justitiam* peccat qui *viliorem materiam* adhibet, aut *minorem diligentiam*, præsertim quando exinde minuitur operis soliditas; ita enim damnum injuste domino infertur, — Illud tamen haud raro nostris diebus occurrit; et non pauci conductores aliquando bonæ fidei esse possunt, quando viliorem materiam adhibent quæ tamen ælificii soliditati non obstat, et aliunde id necessarium reputant ne damnum ipsi incurrant; si praevideatur monitionem pio prætento inutilem fore, ab his fraudibus tamen pro futuro caute arceantur.

(C) Opus *tempore condiflo* absolvere et tradere debent, nisi quadam necessitate excusentur; si propriâ culpâ *tardius* rem compleverint, damnum exinde illatum compensare tenentur.

785 3° **Obligationes locatoris seu domini.** (A) *Statutum pretium* prælixo tempore solvere debet; (B) si postulet ut res fiat alio modo ac conventum fuerat, aut quædam operi addantur, cōmpensare debet majores expensas exinde

natas; (C) si morii *culpabltt* absolutum opus acceptare neglexerit, damnum conduélori exinde illatum reparare tenetur.'

§ III. De locatíone operarum,
SEU DE CONTRACTU LABORIS.²

786. Inter ea quæ locari possunt recensentur *opera*; videlicet multi hodie dantur homines qui mediis carent quibus industriam aut commercium proprio nomine gerere valeant, ideoque *operam* suam aut *facultatem operandi* quæ pollent aliis locare consueverunt; contraélûs quo opifices se obligant ad laborandum in gratiam alicujus heri, ad tempus, pro pretio, dicitur *locatio operarum personalium*, seu, ex usu hodierno, *contractus laboris*. De quo paulo fusius, præ ejus momento, disserere juvat : i° de ipso contraélu laboris; 2° de salario; 3° de collegiis opificum; 40 de cessatione ab opere; 50 de modis meliorem efficiendi sortem operariorum.

1. De contractu laboris generatim speciato.

i° *Conspectus historicus*.

787. (A) I[^]bor manuum apud Græcos et Romanos, parvipendebatur, solisque servis aut vilioris conditionis hominibus committabatur; hinc aiebat *Cicero*: “ Illibetiales et sordidi quæstus mercenariorum, omniumque quorum *operte*, non artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum servitutis. Sordidi etiam putandi qui *mercantur* a mercatoribus quod statim vendant... Nec enim quidquam ingenuum potest habere officina. — Christiana

¹ Cfr. *Cod. civ. gal.*, art. 1787-1799, in *Supplément*, p. 163 *Ptaniot*, II, n. 1897-1932.— Regula? speciales quoad *mercium transvectionem* è ponuntur ap. *Cod. civ.*, art. 1782-1786, *Stiptdeni.*, p. 163 *Jitetttf*, Droit Commercial, Paris, 1903, p. 162-175.

Lugo, disp. XXIX, n. 54-63; *Lessius*, cap. XXIV, dub. 4; *Carrilre*, 11, n. 801-806; *F..J. de Gryst*, De contraélu conductionis, Roll. irii Flandrorum, 1895; *Antoine*, Cours d'Economie Sociale, ch. XIX; *Lehmkuhl*, Le Contrat entre Patrons et Ouvriers et les (..lèves, Louvain, 1896; *Pettier*, De Jure et Justitia, n. 118-246; *Vermeersch*, de Justitià, n. 386-477; *Hubert-Valleroux*, Le Contrat de Travail, Paris, 1895; *Bureau*, Le Contrat de Travail, le rôle des Syndicats professionnels, Paris, 1902; *L. Garriguet*, Le Contrat de Travail, l'iuvis, 1904; *T. Rothe*, Traite de Droit Naturel, t. IV, Droit du Travail, Paris, 1904.

² *Cicero*, De officiis, lib. IV, 42; cfr. *Guiraud*, La vie d'œuvre industrielle dans l'ant. Grèce, Paris, 1900; *Waltzing*, Etude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains.

religio ex adversis tabernaculis nobilitavit : Christus ipse propriis manibus laboravit : “ Nonne hic est faber?... Nonne hic est *fabri* filius? ” Ejus necessitatem 5. *Paulus* inculcavit : “ Si quis non vult operari, nec manducet ”; præcepto addidit exemplum : “ Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatione, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.” — Hinc, primis Ecclesiæ sæculis, non solum christiani, sed etiam sacerdotes et monachi, Christi vestigiis inhærentes, manibus laborare non dedignabantur.⁴ Revera, in omnibus monachorum regulis, præscripta inveniuntur de opere manuum quotidiano; et ipse *Augustinus* opus scripsit *de opere monachorum*, in quo eos ad laborandum horiatur exemplo præsertim et doctissimi S. Pauli, eosque monachos otiosos et vagos graviter redarguit, qui verbis Christi innixi, *nolite solliciti esse animæ quid manducetis*, sub pretextu contemplationi vacandi, pigritiæ indolgebant : “Cantica vero divina cantare etiam manibus operantes facile possunt, et ipsum laborem tamquam divino *celeumate* (cantu nautarum) consolari?” Revera monachi, eorumque coloni, improbo et assiduo labore, silvestres et aridas terras feliciter excoluerunt, et industriae artibusque maximum contulerunt emolumentum.⁷

788. (B) Inhistoricâ laboris evolutione, tria præcipua stadia distinguere licet : *servitutem*, *colonatum* et *liberum laboris contraflum*. (a) Ante Christum, *christi* rapud omnes fere Gentes vigeat : servus autem non sibi, sed domino laborabat, nec propterea stipendium accipiebat, sed solummodo quoddam *peculium* et vielum vestitumque. Pauci tamen *liberi*, paupertate laborantes, operam suam ditioribus vocabant *libertini*, seu servi manumissi, variis artibus et commercio vacabant. Quæ quidem servitus non nisi pedetentim aboleri potuit.

(b) Circa quartum sæculum vigere cœpit *colonatus* (*senage*). seu status eorum qui alicui prædio addicebantur, illudque colebant in

¹ *Mare.* VI. 3; *Matt.* XIII, 55. — *Thoms*, III, 10. — ² Ibid., 8.

³ *Thomassin*, Discipline de l'Eglise, P. III, l. III, ch. 8 10. — ⁴ S. *Antonius*, in eâ regulas quas monachis tradidit, hæc ait : “ Cum sederis in cellâ tuâ, sollicitus esto de tribus hiis rebus perpetuo : nimirum *de opere manuum tuarum*, de meditatione tuorum psalmodium, et de oratione iusta.” *Regula S. P. Antonii*. Codex Reg., t. 1. p. 5.

⁵ Regula S. Benedicti, cap. 48, ap. *Migne*. P. L., l. XVI, 703, ubi dicitur : “ Otiositas inimica est animæ. Et ideo certis ternis oribus occupari debent fratres in labore manuum; ceteris iterum horis in lectione divina.” — Cfr. ⁶ *Hieronymus*. Regula Monachorum, cap. 17, ap. *Migne*, P. L., XXX, 16a.

⁷ Apud *Aligne*, P. L., XI., 565; integer legatur translatus, 547 582.

⁸ *Levasseur*, Histoire des Classes ouvrières, Paris, 1900, t. 1, p. 182 196.

⁹ Inter quos *Plautus*, postea, qui servilem laborem describit in opere *Agnaria*.

perpetuum : non erant quidem perfecti liberi, sed median conditionis inter liberos et servos, cum locum et dominium, cui adscripti erant, relinquere non possent; sed domum aliaque bona sibi acquirere valebant, suisque heredibus transmittere; certis diebus et horis in domini gratiam operabantur, sed, hoc expleto tempore, partem fundorum sibi assignatam colebant, fructusque exinde perceptos suos faciebant.

789. C) Postea servi et colonigradatim statum liberum adepti sunt, variisque artibus operam dederunt; tunc instituta sunt *opificum collegia*. quæ Medio/Evo floruerunt, et, non obstantibus quibusdam difficultatibus et incommodis, industriae securitatem, et societati pacem per multa sæcula contulerunt.³ Operarii videlicet, in varias associationes et confraternitates distributi *{corporations d'arts et métiers}* sibi invicem mutuam opem ferebant, certisque limitibus concurrentium circumscribebant, ita ut quisque sufficiens lucrum percipere valeret; aliunde inter *opifices* et *dominos* generatim dissidia et invidiæ non vigeant, quia quilibet operarius, post aliquod tempus, *proprio nomine* artem suam tanquam dominus exercere poterat. Hujusmodi collegia *Gallica perturbatione* penitus deleta sunt, et “sensim factum est ut opifices inhumanitati dominorum effrenataeque competitorum cupiditati solitarios atque indefensos tempus tradiderit.” Quapropter hodierni *socialistic*, et nonnulli christianæ Democratiae adhaerentes exoptant ut, aboleto contraditi locationis operarum qualis nunc existit, in ejus locum sufficiatur contraditis quidam *cooperationis*, vi cujus operarii partem *lucris* obtineant suo labori proportionatam.

2° De natura hujus contraditionis.

790. IIAc de re controvertitur inter juristas et economistas.

(A) Praecipui *juristes* contendunt contraditum, qui inter opificem et herum intercedit, vere esse *locationem-conduccionem*, quatenus operarius herum locat suam *vim operandi* pro certo pretio. Quod sane omnino consentaneum est legibus apud plerasque Gentes vigentibus; siquidem illud padum vocatur locativum-conduccio *{gallice louage*

* De quibus vide *^ Allard*, Esclaves, Serfs et Mainmortables, Paris, 1891, p. 158-398.

• Honmi collegiorum historiam, leges et disciplinam describunt inter alios; *Hiibert-l'alleroux*, Les Corporations dans et metiers, Paris, 1885; *Martin Saint-LJon*. Histoire des corporations de metiers. Paris, 1897; *Blanc*, Les Corporation-, de metiers, Paris, s. d.; *Levasseur*, Histoire des classes ouvrières avant 1789, Paris, 1901.

J *Leo XIII* Encycl. *Rerum novarum*.

* Ita. in-er alios, *Vogelsang* et *dt Breda* in periodico *Uölschreiehishe Monatschrift*., Vindobonæ, 1883, fascic. 7-8.

d'oitràt'e'} in jure civili Romano, et modernis Codicibus.' Huic tamen conceptui hodie multi obstant, quia non decet ens *liberum* ei *rationale* suas facultates ita aliis hominibus locare.

(B) Hinc alii putant contraclum laboris esse quamdam *emptionem-venditionem*, quâ opifex suas *operas*, seu propriæ aëlivitatis exercitium, pro aliquo pretio vendit.' Quod quidem multi rejiciunt, utpote humanæ dignitati minime consentaneum, cum opus hominis liberi non sit *merx* quæ prætio comparari valeat. — Dici tamen posset, absque injuria hominis dignitati illatâ, vendi non quidem ipsam operam, sed *fruflum laboris*, seu partem rei produélæ quæ opifici competit propter opus in re confeétâ consumptum; quod præsertim verum esse videtur quando *tale* pretium datur pro *tali* re conficienda (*travail aux pièces*),

(C) Alii autem volunt contraélum laboris nihil aliud esse nisi *contraflum societatis*, vi cuius dominus suum *capitale* et operarius suas *operas* conferunt ad commune opus perficiendum, et lucrum exinde perceptum inter se dividendum. — Ita, inquiunt, melius consulitur opificum dignitati, concordiae inter operarios et heros, nec non æquiori lucrorum partitioni. — Ad*facium* autem quod speélat, res non ita se habet in præsentī rerum statu; aliunde difficile videtur quomodo contraélus laboris prælaudato modo iniri possit: nam, ex unâ parte, *domini* contendunt felicem industriæ exitum maxime pendere a sapienti unius ac supremæ auéloritatis gestione, ideoque operarios in *socios* habere nolunt, ne eorum consilium capessere cogantur; ex altera, operarii, quotidiano ac certo salario ad vitium indigentes, exspeélare nequeunt donec lucri quantitas determinetur et æque dividatur; cætetoquin quâ *proportione* et *mensura* lucrum inter opifices et heros, pro ratâ parte cooperationis, sil partiendum vix definiri potest.

(D) Quapropter nonnulli, cum *Funck-Brentano*, putant contractum laboris esse unum ex *innominatis* contratlibus (supra, n. 616), nempe, ex parte operarii *facio ut des*, et ex parte heri *do ut facias*, quatenus nempe opifices sese obligant ad aliquid præstandurn pro certo pretio.

791. Conclusio. Quidquid sit, omnes cordati viri fatentur hujusmodi contrarium *specialis esse natura*, cum humanæ operæ non sint *communes merces*, sed aliquid humani præ se ferant, ideoque *humanioribus* legibus regi debeant quam res mere commerciales.

' "Quand tu livres ton travail, que fais-tu donc? N'exiges-tu pas un salaire? Tu vends ton travail comme l'épicier vend son sel, son cale et son sucre, comme le boulanger vend son pain, comme le boucher vend sa viande." {*Yves Guyol*, La Tyrannie socialiste, Paris, 1893, p. 44; cf /' *Leroy-Beaulieu*, op. cit., t. 11, p. 241-244.)

/< *Leroy-Beaulieu*, Traité, t. II, p. 241-250.

Ad rem *Leo XIII*: “Itaque duas velut notas habet in homine labor naturâ insitas, nimirum ut *personalis* sit, quia vis agens *adha-*
rd persona’, atque ejus omnino est propria, a quo exercetur, et cujus
est utilitati nata; deinde ut sil *necessarius*, ob hanc causam, quod
frufius laborum est homini opus ad vitam luendam : vitam autem
tueri ipsa rerum cui maxime parendum, natura jubet.”

Insuper, teste eodem Pontifice, summum malum est fin-
gere locupletes et proletarios ad *digladiandum* inter se
pertinaci duello naturâ comparatos esse; eptod quidem a
ratione et veritate abhorret; nam, sicut in humano corpore
diversa inter se membra conveniunt ad harmonice coope-
randum, ita in civitate geminæ illæ classes inter se concor-
diter agere debent; siquidem omnino altera alterius indiget:
non res sine operâ, nec sine re opera consistere potest.
Quare de mutuis operariorum et herorum officiis, ad men-
tem *Leonis XIII*,’ pauca dicenda manent.

3° *De officiis operariorum.*

792. Hæc in *Encycl. Rerum Novarum* ita contrahuntur: “Quod
libere et cum æquitate paéium operæ sit, id integre et fideliter red-
dere; non rei ullo modo nocere, non personam violare dominorum;
in ipsis tuendis rationibus suis abstinere a vi, nec seditionem inducere
unquam : nec commisceri cum hominibus flagitiosis, immodicas
spes et promissa ingentia artificiose jaéianlibus, quod fere habet
poenitentiam inutilem et fortunarum ruinas consequentes.” Quæ
officia paucis declaremus : —

793. (A) *Integre et fideliterprastare id quod libere et ex*
cequitate paclum est, 'seu. aliis verbis, *preefixo* tempore opus
determinatum peragere, cum illâ *diligentiâ* quæ ex paélo,
lege, aut consuetudine requiritur. Generatim sufficit ordi-
naria seu communis diligentia; sed, in quibusdam casibus,
specialis requiritur cura, quando videlicet ex paélo aut ex
naturâ rei exigitur, et aliunde majus præbctur stipendium.
Quod quidem ex *justitiA* obligat, utpote ex ipso contraditi
defluens : non enim *suum* facit salarium operarius, nisi inte-
gre et fideliter adimpleat opus, quod libere præstare promi-
sit; hic enim agitur de contraditi bilaterali, quod ex justitia
utrumque contrahentem obligat.

'Regulas a *Lennc XII* traditas renovavit ac confirmavit *Pius X*,
Motu piopio iS i e< >9°3 'duo, in quo normas <-xp<init fundamentales
adionisclHibtianæ **popularis**,XXX VI'1904),p.339-345.

Contra justitiam igitur peccant operarii qui ex incuriâ aut negligent!A. culpabili tempus inutiliter terunt;| et gravitas peccati pendet ex gravitate damni illati.

794. (B) *Nullo modo hero nocere*, id est nullum damnum inferre, sive materiis prodige utendo, sive machinas destruendo, aut vitiosas merces producendo; his enim aliisque hujusmodi mediis injuria infertur domino aut mercis emptori, et sæpe utrique. Gravitas peccati pariter a gravitate damni prævisi pendet. — Aliunde lege civili prohibentur ac mulctis puniuntur actus hujusmodi.² Si vero damnum ex *casu fortuito* oriatur, illud compensare non tenetur opifex, nec propterea jus amittit ad paélum stipendium.

795. (C) *Nec personam violare dominorum*, id est nullam injuriam ipsis dominis inferre, conviciis, comminationibus, sævitiis aliisque violentis agendi modis. Jus quidem inest operariis sua jura legitimis mediis prosequendi, consociationes instituendo, et dominis viriliter exponendo quid exoptent, et de quibus legitime conquerantur; pariter recursum habent ad magistratus, et deputatos eligere possunt qui justas leges ipsorum jura tuentes promulgari procurent. Sed seditionem movere, vimque aut calumnias adhibere nec justum nec opportunum est; plerumque ita agentes non solum dominis, sed sibi nocent, cum alicujus fabrica: mina plus detrimenti his quam illis afferre soleat. — Ad judicandum de gravitate injuriæ illatae, in memoriam revocanda sunt principia superius expposita (n. 285), præ oculis tamen habendo psychologicas dispositiones opificum qui, haud raro irâ et indignatione commoti, totam malitiam aélûs sui non percipiunt.

In praxi igitur opifices sedulo arceant flagitiosos homines qui, fingentes se nihil antiquius habere quam proletariorum bonum, reipsâ de propriis commodis maxime sunt solliciti, et immodicas spes excitant, falso promittentes bona quæ consequi impossibile est, eo

"Quod abunde honesti opifices intelligunt: ita inter ipsos viget axioma : “ **a fair day's work for a fair days wages,**” id est honestum opus pro decenti salario, (*liureau*, op. cit., p. 252.)

’Quoad **Galliam**, cfr. **P. Pic**, Traité de Législation industrielle, Paris, 1903, n. 1147. “ L’ouvrier est responsable des **détricotations** causées par sa négligence au matériel confié à ses soins, ainsi que **malfaçons** provenant de sa faute.” (**Cass.**, 15 fév. 1892.)

tantum fine ut operariorum suffragia obtineant, et, his obtentis, honores pecuniasque ambire valeant.

(D) Non cessare a labore ante præfixum tempus, nisi gravis sit ratio; de quo infra.

4° *De officiis dominorum.*

Alia ex fustitid, alia ex caritate oriuntur.

796. (A) Officia ex justitiâ. (a) *Æquum salarium* tempore statuto solvere :

“ In maximis autem officiis dominorum, ait *Leo XIII*, illud eminet, justa unicuique præbere... fraudare vero quicquam mercede debita grande piaculum est, quod iras e cælo ultrices clamore devocat : *Erie merces operariorum... quæ fraudata est a vobis clamat: d clamore eorum in aures Domini Sabaoth introivit.*” Quodnam autem salarium sit justum, infra exponetur.

797- (b) *Vereri in operariis dignitatem personæ charæ clere christiano nobilitatam :*

“ Non habendos mancipiorum loco opifices; vereri in eis æquum esse dignitatem personæ utique nobilitatam ab eo, chara élér Christianus qui dicitur. Quaestuosas artes, si naturæ ratio, si Christiana philosophia audiatur, non pudori homini esse, sed decori, quia vitæ sustentandæ præbent honestam potestatem. Illud vere turpe et inhumanum, abuti hominibus pro rebus ad quaestum, nec facere cos pluris quam quantum nervis polleant viribusque.”

Et merito; haud raro conqueruntur opifices quod tanquam *mancipia*, imo tanquam mera *productionis instrumenta* habentur, nullo habito respectu ad eorum dignitatem. Obedientiam sane præstare debent dominis in iis omnibus quæ ad paëhim opus speëtant, horis dici quibus eorum imperio sese submitunt³; sed expicto hoc tempore, liberi manent, nec dominis jus inest aliquid contra eorum libertatem et conscientiam moliendi.⁴ Praeterea, dum præsunt, humano

¹ *Jacob.*, V, 4. — ² *Leo XIII*, *Encycl. Rerum novarum*.

³ Quo melius servantur regulæ ad reiflam rerum industrialium ordinationem, expedit ut non solum heris, sed etiam opificum delegatis approbentur; quod fieri potest in concilio quod dicitur *Conseil d'usine, Shop council*. Cfr. *E. Rivière*, *Vingt ans de vie sociale*, Paris, 1901, p. 61-82.

⁴ Hinc si herus Christianus irreligiosos opifices ad fidem reducere velit, prudenter agere debet, exemplis et suasionem, quin eos *urgeat* religionem amplecti, ne forte hypocrisi faveat : “ Le chef chrétien doit, tout en donnant l'exemple, s'efforcer d'entourer ces fîmes d'une atmosphère d'amour et de dévouement, de liberté aussi, afin qu'elles s'ouvrent d'elles-mêmes à la vérité. ” (*E. Rivière*, op. cit., p. 78.)

modo imperare debent, nihil exigendo quod nimis sit onerosum.¹

798. Quare dominus ex justitiâ tenetur *idoneum temporis spatium operariis concedere, ut hi religiosis officiis vacare possint*: jus enim striélum habent talia officia adimplendi, nec eo privari possunt ullo laboris pacto; concedi igitur debet requies ab operibus per festos dies, nisi, ob quamdam necessitatem; et si, in nonnullis industriis, quidam opifices qualibet die dominicâ laborare debeant, ipsis tamen tribuatur spatium temporis ad officia religiosa adimplenda necessarium. — Curare etiam debet ne exponantur lenociniis corruptelarum illecebrisque peccandi; quapropter in illis officinis, in quibus viri ac mulieres necnon juniores utriusque sexûs simul laborant, officium heris incumbit illa media adhibendi quibus amoveantur, in quantum fieri potest, occasiones peccandi proximæ;² v. g. ne impiis aut libidinis sermonibus scandalum oriatur,³ aut præpositi (*coître-maltres*) suâ abutantur auctoritate ad aliquid extorquendum quod legi morali repugnet.

“ *Neque ullo pacto a cura domesticâ parcimoniæque studio abducere*” licet, id est nihil moliendum est quod familiam et domesticam vitam penitus evertat, impediendo videlicet proles educationem, viros ab uxoribus per longum tempus separando, ita ut fere impossibilis evadat vita domestica. Nec quidquam fiat ad opifices alliciendos in cauponas, in quibus

¹ Quod quidem multo facilius præstarent si quandoque consilium capessere non dubitent quorundam opificum. Cfr. *E. Rivière*, op. cit., p. 4° 43; 55-56; s° 8°.

² Cfr. *L. Harmel*, Catéchisme du Patron, Paris, 1889, p. 31-93.

³ Ita, v. g., catholicus dominus, qui inter suos opifices non paucos recensebat positivists, his approbantibus, sequentes regulas omnibus proposuit: “ Catholique convaincu, je demande à ceux de mes ouvriers qui ne partagent pas mes convictions de s’abstenir de conversations **contraires à mes idées religieuses**. Je fais appel pour cela à leur sympathie envers un chef qui les aime sincèrement et qui ne leur **demandera jamais un aile contraire à leurs convictions personnelles**. — Père de famille, ayant charge d’âme vis-à-vis de Dieu pour les apprentis confiés à mes soins par leurs parents, je demande à tous mes ouvriers de s’abstenir de **conversations immorales**. Les pères de famille ne parleraient pas ainsi devant leurs enfants, les ouvriers non mariés ne tiendraient pas de pareils propos devant leur mère ou leur jeune frère. ” *Rivière*, op. cit., p. 73-74.)

facultates suas inutiliter consumant, magno cum detrimento totius familiæ.

799. (c) " Item *non plus inponere operis quam viresferri queant*, nec *id genus*, quod cum *estate sexuque dissideat*. " Ex diétis enim supra (n. 314-315, non licet ea imperare ex quibus valde probabiliter sequatur mors aut mutilatio vel sanitatis amissio. Propterea, si ex materiis quæ elaborantur, vel machinis quæ adhibentur, vel ex modo quo labor efficitur, aliisve hujusmodi causis periculum valde probabile immineat vitæ, integritati membrorum aut valetudini opificum, cautionibus uti oportet, quibus periculum removeatur. Si vero omne periculum avertere impossibile sit, pro periculi probabilitate, quota salarii augeatur, aut damna in exsequendo opere illata æquâ compensatione reparentur. — Hinc etiam, si opifex in utilitatem heri laborans, ex fortuito casu vulneretur, mutiletur aut occidatur, ipsi aut ejus familiæ compensatio debetur; cum enim dominus *lucrum* suum faciat, *damna* pariter et *pericula sortis* subire æquum est. Quod quidem apud plerasque Gentes civili lege confirmatum est.¹

800. Præterea *nimum protrahi non debet quotidianus labor*, ne vires opificis exauriantur; pro diversa autem laboris ratione, longiores aut breviores esse debent horæ in opere consumptæ.

Principium quod præ mente habendum est, ita exponit *Leo XIII*. "Scilicet tantum exigi operis, ut *hebescat animus* labore nimio, unaque *corpus defatigationi succumbat*, non *justitia*, non humanitas patitur... Intervalla vero quiescendi quanta esse oporteat, ex vano genere operis, ex adjunélis temporum et locorum, ex ipsâ opificum valetudine judicandum. Quorum est opus lapidem e terrâ exscindere, aut ferrum, æs, aliaque id genus effodere penitus abdita, eorum

* In *GaHifi*, jure civili hæc compensatio debetur, etiam quando opifices *pioprià tulpâ* seu incuriâ vulnerati sunt (*Loi du 9 avril 1898; L. 10 juin 1898, L. 22 mars 1902*); in hoc tamen casu, lex, ulpote juri naturali minus consentanea, ante judicis sententiam non obligat; imo injustitiam erga heros committerent opifices qui deliberate alicui mutilationi se exponerent, eo fine ut pecuniariam compensationem oblinerent. Cfr. /J. *Pie*, op. cit., n. 1036-1145, ubi fuse exponuntur commoda et incommoda hujus legi-, necnon leges quæ apud alias Gentes vigent.

labor, quia nullo major est idemque valetudini gravis, cum brevitate temporis est compescendus. Anni quoque dispicienda tempora : quia non raro idem operae genus alio tempore facile est ad tolerandum, alio aut tolerari nullâ ratione potest, aut sine summâ difficultate non potest. ” ’

801. Nec *mulieribus* imponatur labor qui earum vires excedat, aut earum sexum non deceat : “ Sic certa quædam artificia minus apte conveniunt in feminas ad opera domestica natas : quæ quidem opera et tuentur magnopere in muliebri genere decus, et liberorum institutioni prosperitati-que familiæ naturâ respondent. ” Revera cum mulieres primario ad procreandam et educandam prolem natæ sint, ad matris et uxoris officia domi exercenda, ipsis assignari non debet labor cum his muneribus impossibilis. — Quapropter in multis regionibus lege civili cautum est ut a quibusdam operis generibus immunes sint, et insuper, paulo ante et post partum, ab omni arduo labore vacent.

802. Neque *pueris* committere licet opera ad quæ peragenda pares nondum existunt : “ Erumpentes enim in pueritiâ vires, velut herbescentem viriditatem, agitatio præcox elidit : quæ ex re omnis est institutio puerilis interitura. ” Et quia hæc in re non defuerunt abusus, Status leges ferre debuit ad protegendos juniores contra quorundam herorum immanitatem.

803. (B) Officia ex caritate. Nec solum justitiam, sed etiam *caritatem* erga *opifices* exercere debet dominus. *Fundamentum* ac rationem hujus officii in memoriam revocat *Leo XIII* :

’ In *Gallia*, lege 2 novenib. 1892 (ap. *Rivière*, Lois usuelles, p. 1170-1173). lege 1a junii 1893 (*Rivière*, p. 1206), et lege 30a maii 1900, limitatæ sunt horæ quibus mulieribus et pueris laborare licet, inultaque alia de salubritate et securitate officinarum statuta sunt; de quibus vide *P. Pic*, op. cil., n. 609-869. — Quas leges necessarias fuisse, ad abusus compescendos ex concurrentiâ secutos, colligi potest ex his operibus ; *VillermS*, Tableau physique et moral des ouvriers employés dans les manufactures de soie, de laine et de coton, Paris, 1840; 7. *Simon*, L’ouvrière, Paris, 1861; *d’Haussonville*, Salaires et Misères de femmes, Paris, 1900; *Pelloutier*, La Vie ouvrière en France, Paris, 1900; *Levasseur*, L’Ouvrier américain, Paris, 1898, t. I, p. 422-451; 17. *Campbell*, Prisoners of Poverty, Boston, 1887; *HJ. Brunites*, Les conditions de travail de la femme dans l’industrie, ap. *Quins tine*, mars 1904; *id.* L’Exploitation de la femme, Paris, 1904.

“ Sentient enim et intelligent omnes plane homines *a. communi parente Deo* procreatos : omnes ad *eundem finem* bonorum tendere, qui Deus est ipse, qui afficere beatiudine perfeétâ atque absoluti et homines et angelos unus potest; singulos item pariter esse Jesu Christi beneficio redemptos et in dignitatem filiorum Dei vindicatos”... — Ex quo sequitur ditioribus officium incumbere superfluis aliquid pauperibus largiendi : “ Quicumque majorem copiam bonorum Dei munere accepit, sive corporis et externa sint, sive animi, ob hanc causam accepisse, ut ad perfectionem sui pariterque, velut *minister Providentia* divinæ, *ad utilitates adhibeat ceterorum.*”

Quæ quidem obligatio striétiori vinculo *heros* urget quoad *suos opifices*.

Nam, ut aiebat *Card. Zigliara*, ‘ “ opus operarii cedit in emolumentum heri; quoties ergo hic ad exercenda caritatis officii in singulis casibus ex praecepto caritatis adigitur, *ordinem* etiam caritatis observare tenetur. Qui quidem ordo *proximiores* facit *hero operario*: diuturnum opus exercentes in ejus utilitatem, quam pauperes alios nihil pro ipso agentes. Quocirca herus potens caritatis officia exercere, operarios suos *proferre* debet. ”

804. Hanc autem caritatem variis modis exercere potest herus : — (a) imprimis *benigne* operarios excipiendo, certis saltem horis, quando hi cum adire exoptant, benigneque excipiendo *delegatos* ab ipsis opificibus missos : experienciâ enim constat ad pacem et concordiam nihil magis conferre quam frequentiores inter dominos et operarios relationes, in quibus honestâ ac sincerâ expositione ex utrâque parte declarantur querelarum motiva, necnon immutationes quæ utrinque utiles existimantur;

805. (b) *varia favendo instituta*, quibus opificum conditio melior evadere possit, v. g. scholas ad puerorum educationem, societates cooperativas quibus minori pretio res utiles comparari valeant, associationes quibus operarii mutuum sibi praebeant auxilium, etc. Sed in his omnibus sedulo caveat herus ne ita se ingerat in rerum gestionem, ut opifices omnino ab eo pendere videantur; ipsis siquidem inest *innatus libertatis amor*, et erga dominos *diffidentia: sensus*, ita ut multi pauperes et miserabiles esse malint quam propriam abdicare libertatem. Ex quo faétum est ut non pauci contra heros rebellionem excitaverint, non obstantibus multis bene-

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE.

ficiis quæ ab Hs acceperant, eo quod reôle aut falso existimarent se dominorum auctoritate nimis opprimi.¹ Ita igitur caritas exerceatur ut opificum libertatem et dignitatem opprimere non videatur.

5° *De interventu Statûs in contraHu laboris.*

806. (A) Status quæstionis. Mullum hâc de re inter varias Œconomistarum scholas disputatur, (a) Schola *liberalis* diCta² contendit Statui nullum jus esse novas leges condendi de relationibus inter operarios et heros, sed leges generales de contraétibus in genere et de locatione plane sufficere ad compescendos abusos, si qui oriantur; revera, inquiunt, quotannis melior efficitur opificum conditio, res industriales et commerciales prospere succedunt; si quæ sint dissidia, vi naturali liberæ concurrence componuntur; Statûs interventus, nedum prosit, tum heris tum operariis maxime nocet.

(b) Ex adverso autem *socialistic* variarum scholarum³ quotidie conclamant operariorum sortem esse prorsus intolerabilem, effrenatam concurrentiam, qualis viget, vim esse cæcani et crudelem, qui *proletarii* conculcantur ditiorum pedibus : exinde justæ querela?, perpetuaque dissidia enata sunt, quæ nonnisi jugi Statûs interventu componi possunt; talique interventu via paratur §ocialisme et collechismo, quorum ope socialis concordia in perpetuum regnabit.

807. (c) Inter hæc duo extrema non pauci sunt hodie Œconomistæ qui *moderatum* Status interventum propugnent, quamvis de extensione et limitibus hujus interventûs minime consentiant⁴. Quorum doéirinæ Catholici generatim adhærent, diverso tamen gradu; ita schola quæ dicitur *Andecavensis* propius *liberali* scholæ accedit, nec Reipublicæ interventum admittit nisi ad privatorum jura tuenda et *compescendos abusos* ⁵ Longius procedit schola *Leodiensis* nuncu-

¹ Cfr ■'. **Bureau**, Montceau-les-Mines et le Paternalisme, apud **La Quinzaine**, Γ' avril 1902. — Quare hæc sæpe præ oculis habeantur : “ L'amour de l'ouvrier, l'amour désintéressé, **non pour le tenir tn tutelle**, mais pour l'élever et l'attirer vers les hauteurs, voilà la vraie solution de la question sociale.” (/A' **Mon**, apud Δ'. **Rivière**, op. cit., p. 5.)

²/L **Smith**, Wealth of nations, **galitce** redditum **La richesse des nations**; **Ricardo**, Principes d'Economie Politique; /. />. **Say**, Traité d'Economie politique; **de Molinari**, Précis d'Economie politique, Paris, 1893; **Hubert VaHeroux**, op. cil ; **P. Leroy-Beaulieu**, op. cit., qui tamen quemdam moderatum Statûs interventum non rejicit.

³ Quorum opera supra recensuimus, η. 66 70.

⁴ Inter quos **Cauwès**, Cours d'Economie Politique; **Ch. Gide**, Principes d'Economie politique; /'. **Pic**, Traité de Législation industrielle; **V. Brants**, Législation du travail, compilée et internationale, Louvain. 1903; A'. **Jay**, La Protection légale des travailleurs, Paris, 1904.

⁵ **Andecavensis** hæc schola dicitur, quia **Andegavi** (Angers) congressum habuit, piæside **DI). l'reppel**, qui suam mentem ita exposuit :

pata.'juxta quam Status non solum abusus compescere debet, sed etiam eos *provenire*, varias leges condendo, præsertim de puerorum et mulierum labore, de horis in operando consumendis, de mediis ad opificum sanitatem tuendam, etc. Ultra etiam progreditur schola *Anstriaca*, quæ Christianam democratiam anti-semitismo conjungens, fere universalem totius ordinis oeconomici innovationem expectat, et interea vult quotam salarii a Statu determinari, necnon *cooperativas* societates ab eo institui, ita ut contra élui laboris, qualis nunc existit, substituatur *cooperationis* contra Clus.'

Ut tuto in hæc opinionum varietate progrediamur, ipsam doctrinam *Leonis* A'YZZ (Encyc. *Rerum Novarum*) exponemus.³

808. (B) Principia generalia, (a) Status non debet ita se immiscere in rebus privatis ut *jura civium aut familiarum usurpet* : " *Non civem*, ut diximus, non familiam absorberi a Republicâ reélum est: suam utrique facultatem agendi cum libertate permittere æquum est, quantum incolumi bono

" Liberté individuelle, liberté d'association avec toutes ses conséquences légitimes, *intervention de l'Etat limitée à la prbteflion des droits et à la répression des abus* : voilà, Messieurs, ma formule dans la question du travail. " (Ap. *Revue Catholique des Institutions*, 1890, t. II, p. 416sq.) Ita etiam *Claudio Jannet*, Le socialisme d'Etat; *J. Rambaud*, Eléments d'Economie Politique; *Théry*, Exploiteurs et salariés; *d'Haussonville*, Socialisme et Charité, Paris, 1896.

¹ *Leodiensis* vocatur quia præcipua quæ advocat principia, in Congressu *Leodiensi* (*Liège*, en Belgique) exposita fuère; inter ejus asselas recensentur : *de Mun*, Discours sur la Question sociale; *de la Tour du Pin*, *L. Harmel*, *Gayraud*, *Lemire*, *Keltelcr*, *Korum*, *Winterer*, *Lehmkuhl*, *H. Pesch*, *Cathrein*, *Meyer*, *Potlier*, *Decurtins*, *Liberatore*, *Toniolo*, *Talamo*; quorum doctrinas expositas vide ap. *Antoine*, *S.* Cours d'Economie sociale, et *Pettier*, de Jure et Justitiâ.

a Quæ schola præsertim in *Auslriâ* viget, ejusque præcipui asseelæ sunt *de Lichtenstein*, *Biome*, *Vogelsang*, *Lueger*, quorum programma sic breviter contrahitur : * i° Etablissement d'un juste rapport entre la production et la consommation; 2° garantie d'un emploi stable pour les travailleurs, avec la possibilité d'un salaire progressif et d'une ascension professionnelle; 30 garantie d'un traitement convenable pour les travailleurs âgés ou invalides, pour les vieillards et les orphelins; 40 corporations accréditées par l'Etat ou les grands établissements financiers, afin que les ouvriers puissent profiler de la fabrication mécanique et de la production en grand; 50 mesures légales nécessaires pour procurer aux ouvriers un logement convenable. " (Apud *Association Catholique*, XXV H, 1889, p. 067.)

³ Cfr. *L. Grégoire* (*Goyau*), Le Pape, les Catholiques et la Questioa sociale, Paris, 1899, p. 174-240; *A. Leroy-Beaulieu*, La Papauté, le Socialisme et la Démocratie, Paris, 1893, p. 156-179

communi et sine cujusquam injuriâ potest.” Non enim ad civitatem homines privati ordinantur tanquam ad finem, sed civitas ad eos ordinatur, ut eorum scilicet bonum promoveat; ideoque civium aélivitas non debet ita coarctari ut absorberi videatur, sed solum ita dirigi ut ad bonum commune tendat. — Familia pariter est *tempore* senior et *jure* prior quam civitas, proindeque ejus jura non sunt a Statu absorbenda, sed potius protegenda. Nihil igitur moliendum est quod conjugali societati noceat, parentum auctoritati aut relationibus quæ inter familiae membra, naturâ distante, existere debent.

809. (b) *Status quasdam leges ferre potest de contractu laboris, /ieris et opificibus æque faventes.* Etenim potest ac debet *promovere quidquid ad bonum commune necessarium est* : ad id instituta est auétoritas suprema. 1 Bonum vero commune postulat ut inter heros et opifices pax et concordia regnent : ad quem finem maxime conferunt leges, quæ non uni civium ordini faveant, sed operariis æque ac divitibus :2 ambo enim ad prosperitatem Reipublicæ simul laborant.

Attamen, etsi potestas publica juribus utriusque ordinis providere debeat, infimos et inopes speciatim tueri potest ac debet, præsertim quando propriis viribus sua jura vindicare nequeunt; divites siquidem minus egent tutelâ publica, dum miserum vulgus, nullis opibus suis fretum, Reipublicæ patrocínio magis indiget.3

’ “ Itaque per quos civitas regitur, primum conferre operam generatim atque universe debent tota ratione legum atque institutorum, scilicet efficiendo ut ex ipsa conformatione atque administratione reipublicæ ultro prosperitas tam communitatis quam privatorum efflorescat.” (Encycl. *Rerum Novarum*.)

9 “ Sunt nimirum proletarii pari jure cum locupletibus naturâ cives, hoc est, partes veræ vitamque viventes, unde constat, interjetflis familiis, corpus reipublicæ : ut ne illud adjungatur, in omni urbe eos esse numero longe maximo. Cum igitur illud sit perabsurdum, parti civium consulere, pariem negligere, consequitur, in salute commodisque ordinis proletariorum luendis curas debitas collocari publice oportere. ” (Ibid.)

3 ha *Leo A*”/// (cit. Encycl.) : “ Siquidem natio divitum, suis septa praesidiis, minus eget tutela publica : miserum vulgus, nullis opibus suis tutum, in patrocínio reipublicæ maxime nititur. Quocirca mercenarios, cum in multitudine egenâ numerentur, debet cura providentique singulari complecti respublica. ”

810. (c) *Statiis interventus legitimus ac necessarius est, quoties grave detrimentum jam illatum est, aut impendet rebus communibus, aut singulorum ordinum rationibus, quod aliter ratione sanari aut prohiberi non possit.*¹ Nam, ex unâ parte, aëiūin est de bono publico, si suprema auctoritas intervenire nequeat, — sive legum promulgatione, sive earumdem fideli executione, — quando grave detrimentum societati, aut etiam uni civium ordini, illatum est vel valde probabiliter imminet, quod secus averti non possit; tunc enim finis propter quem instituta fuit Civitas, non amplius attingitur : potentiores vi aut fraude infirmiores opprimunt, donec hi. malis obruti quæ pacifice averti nequeunt, tandem aliquando seditiones excitant, et ferro, igne, aliisque violentis mediis, jurium suorum vindicationem proseguunt. — Ex altera parte, quando damna imminetia efficaciter aliâ ratione præcavcri possunt, sive privatorum industriâ, sive præsertim herorum et opificum collegiis recte ordinatis, ad Statum recurrere non expedit; nimius siquidem interventus privatam a Civitatem et vigilantiam cohibet, ac paulatim quamdam desidiam et incapacitatem civium inducit, — multiplicat officia et munera publica, proindeque publicas expensas, dum e contra minuuntur libera incepta industriæ et commercii, — nimis extendit potestatem virorum politicorum et partium studium, et ita viam tyrannidi parat.²— Quapropter cum *Leone XIII* concludimus : “ videlicet non plura suscipienda legibus, nec ultra progrediendum, quam incommodorum sanatio vel periculi depulsio requirat. ”

8n. (B) Applicationes. Bræcipuas hujus principii applicationes *Leo XIII* ita recenset : H

⁴¹ Quamobrem si quando fiat, ut quippiam barbarum impendat ob secessionem opificum, aut intermissas ex composito operas (*grèves, strikes*); ut naturalia familiæ nexa apud proletarios relaxen-

¹ “ Si quid igitur detrimenti allatum sit aut impendat rebus communibus, aut singulorum ordinum rationibus, quod sanari aut prohiberi aliâ ratione non possit, obviam iri auctoritate publicâ necesse est. ” (Encycl. *Rerum novarum*.)

² Quam facile politici, etiam quando *democratia* adhærere sese jaéhant, *tyrannidi* indulgeant, luculenter colligi potest ex iis quæ scripsit *Taine*, *Origines de la France contemporaine*; cfr. *P. Martin*, ap. *Etudes Religieuses*, nov. 1891, p. 375. H

lur; vit religio in opificibus violetur non satis impertiendo commodi ad officia pietatis; si periculum in officinis integritati morum ingruat a sexu promiscuo, aliisve perniciosis incitamentis peccandi; aut opificum ordinem herilis ordo iniquis premat oneribus, vel alienis a persona et dignitate humana conditionibus aflhcat; si valetudini noceatur opere immodico, nec ad sexum ætatemve accommodato, his in causis plane adhibenda, certos intra fines, vis et auctoritas legum. ”

(a) Ratio est quia, in his et similibus rebus, minime sufficit privatorum zelus et industria ad compescendos abusos, ut fere universali probatur *experientia*. Ista enim mala jam sævire incœperunt statim ac cœstru&æ fuerunt magnæ industriales officinæ¹; conati sunt quidem optimi cives, sive privatim sive collegialiter, per multos annos, eadem cohibere aut praecavere, infelici tamen exitu. Quapropter, apud omnes populos, etiam Anglos et Americanos, privatorum jurium licet tenaces, necesse fuit leges condere ad opificum jura tuenda.²

Jam vero tam constans et universalis experientia luculenter demonstrat imparem esse privatam industriam ad quosdam saltem abusos compescendos.

812. (b) Revera, vi ineluctabilis concurrentia;, quæ non solum inter mercatores unius regionis viget, sed etiam inter varias orbis Gentes, rerum productiores eo quotidie tendunt ut mercium pretia minuant, quo facilius easdem vendere valeant; id autem praestare nequeunt, nisi minores expensæ fiant in mercibus conficiendis. Exinde sequitur ut, necessitate quidam insuperabili, illos seligant opifices qui minori salario sunt contenti, et longiori tempore laborare consentiunt. Dantur quidem multi inter illos qui probi sint, et misericordes, atque sincere exoptent cum operariis benigne

¹ Cfr. *Villermé* et *J. Simon*, op. cit.

² Quod multis documentis probat *R. Jay*, La Protection légale des Travailleurs, Paris, 1904, p. 7-49; pro *Angliâ*, cfr. Final Report of the select Committee of the House of Lords on the Sweating System, 1890; *Sidney Webb*, The case for the factory Acts, London, 1900; -- pro *Antericd*, *Levasseur*, op. cit., t. I, p. 198-225; 422-451; /V. .1/. *Attfen*, Some phases of the Sweating System, ap. *The American Journal of Sociology*, march 1901, p. 602-645; pro *Galliâ* ahisque regionibus, *Pic*, op. cit. - Hinc instituta est *societas internationalis* ad tuenda opificum jura, cujus statuta legere est ap *R. Jay*, op. cit., p. 225-234.

agere; sed, si ipsi majus salarium solvant aut minus diuturnum opus exigant, dum alii aliter agunt, mox merces suas vendere nequibunt eodem pretio ac isti, sed opifices dimittere et officinas claudere cogentur.¹

Et ita tum experientia, tum ratione confirmatur doctrina Leonis XIII.

II. De salario opificum.³ *

Cum præcipuum heri officium sit æquum salarium solvere, dicemus : 1° de normâ justî salarii; 2° de mediis quibus augeri possit salarium.

1° *De normâ justî salarii.*

Hæc est quæstio vere ardua, de qua multum inter æconomistas et theologos disputatum est.

813. A: Systema liberalium. Juxta scholam *liberalem*, salarium definitur, sicut mercis pretium, a *solâ et libéra conventionē* inter opificem et herum, *justum haberi debet stipendium quod offert herus et accipit opifex*; in praxi igitur regulatur *lege concurrentia*, vi cujus augentur aut minuuntur salaria prout domini plus minusve indigent labore opificum. Nam, ex unâ parte, herus librabit *utilitatem* quæ ipsi accrescit ex usu operativæ facultatis opificum, et ejusdem *raritatem* aut *frequentiam*; ex altera vero, proletarius librabit ea quæ sibi ad *honestam sustentationem* requiruntur; et, si vere liber sit, operam suam præstare non promittit nisi ei qui rependit ea quæ ad honestam sustentationem necessaria sunt. Cæteroquin, in omnibus fere locis, existit pro quolibet generis opere *pretium currens*, cui adhærent opifices et domini, nisi speciales occurrant circumstantial³

¹ Quos effectus concurrentiæ vivide exponit /< **Bureau**, op. cit., P. »23-134.

Præter opera jam citata de contractu laboris, cfr. **Walker**, The Wages question, New York. 1876; **Beauregard**, Essai sur la théorie des salaires, Paris, 1887; **J. A. Ryan**, A Living Wage, New York, 1906; **Dalla Volta**, Le forme dei salario, 1893; **I. Scnloss**, Les modes de rémunération du travail, Paris, 1902, traduit de l'anglais **Methods of Industrial Remuneration**; **L. Garrigue**, Le Salaire, Paris, 14703.

³ " En fait, le débat n'est pas long, parce qu'il existe sur chaque chantier, dans chaque atelier, on peut dire dans chaque localité, un prix courant applicable à chaque profession ou spécialité et dont on ne s'écarte guère, à moins de circonstances spéciales, ou de capacité exceptionnelle de l'ouvrier, s'il est sensiblement au-dessus de l'ordinaire." (**Hubert- Va/teroux**, op. cit., p. 176.)

814. Attamen hæc norma non semper, nec necessario determinare potest quale debeat esse justum salarium. Etenim, (a) haud raro occurrit operarios, qui tale vel tale stipendium acceptant, non esse vere liberos; cum enim fructuose laborare nequeant sine *machinis*, quæ penes dominos sunt, et aliunde quotidiano labore indigeant ad quotidianum panem lucrandum, conditiones sibi impositas sæpe acceptare *coguntur*, nisi fame tabescere velint.¹ Hodie quidem *consociati* opifices, vires simul uniendo, æquum salarium facilius consequi valent; sed pauciores sunt *consociati* quam alii; imo, in quibusdam artibus, præsertim ubi operarii seorsim in propriis cubiculis laborare coguntur (quod præsertim de mulieribus verum est), quælibet consociatio moraliter impossibilis est: quo casu solitarii atque indefensi effrænatae competitorum concurrentiæ traduntur.² — Jamvero, in his adjunetis, ut justum haberi nequit pretium quod offert herus et accipit opifex; quod sic declarat *Leo XIII*: " Quod si necessitate opifex coactus, aut mali peioris metu permotus duriores conditiones accipiat, quæ, etiamsi nolit, accipienda sit, quod a domino vel redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim, cui justitia reclamatur.

(b) Etiamsi opifices libere a jure suo cederent, et salarium acciperent quod ad honestam sustentationem non sufficiat, ■paitum hujusmodi æquum non esset, quia non possunt *valide* renunciare iis quæ ad honeste vivendum necessaria sunt; quâ de re idem Pontifex audiatur: " Esto igitur, ut opifex atque herus libere in idem placitum, ac nominatim in salarii modum consentiant: subest tamen semper aliquid ex justitiâ naturali, idque liberâ paciscentium voluntate majus et antiquius, scilicet alendo opifici, frugum quidem et bene morato, haud imparem esse mercedem oportere."

..... I:—..... " . ■■

¹ Plerumque enim »am inulti sunt operarii ut quidam a nemine condudli. pro minori pretio laborare parati sint: " En temps ordinaire, la masse des offres de travail dépasse sensiblement la masse des demandes, et les statistiques de tous les pays industriels attestent que le nombre des ouvriers en chômage forcé dépasse ordinairement 5 pour 100, ce qui veut dire que, sur vingt ouvriers, dix-neuf seulement réussissent à trouver un emploi. " (A *Bureau*, op. cit., p. 122.)

² Exinde natum est systema quod vocant *sweating system*, quod describitur in operibus supra allegatis, n. *St 1*.

815. (B) Socialistarum systema. *Socia/istte* ex adverso contendunt opificibus *exjustitiâ* deberi *integrum laboris/rufium*^{*} deductis tantum expensis quæ oriuntur ex pretio materialium, usu instrumentorum et intellectuâli labore eorum qui rerum produ&boni præsunt; hic autem, inquiunt, majoris aestimari non debet quam opus manuum. Rem vero ita non se habere, aiunt, quotidianâexponentiâ constat; heri siquidem sibi retinent majorem lucri partem, subprætextu/*tenoris* pro pecunia percipiendi, aut præmii pro *periculo sortis*; et ita opifices injuste privantur majori fru&luum parte, et, vi *tenete legis (loi d'airain)*, in miseriam prolabuntur, vix habentes alimenta ad propriam sustentationem necessaria. Volunt proinde operarios ut *cooperatores* haberi, et partem lucri oblinere suo labori proportionatam.

816. Quod quidem systema nihil aliud est nisi conclusioe principiis illata *Marxii* supra expositis, n. 61-62; nam, si omne *capitale* sit furtivum, nihil sane ei debetur in partitione lucri. — Si vero *capitale* legitime acquisitum fuerit, pars lucri ipsi assignari debet. Etenim (a) *capitale*, machinas, materiasque præbct opifici, eidemque salarium solvit, antequam res confe&a vendatur, multum certo ad bonorum produ&ioncm confert, ideoque non potest, sine injustitia, proportionatâ parte emolumenti privari. Aliunde si nihil consequatur dives ex opibus suis, in industriâ et commercio adhibitis, quis unquam officinas exstruet, et novis rebus producendis operam dabit? Nonne tutius et jucundius erit bonis acquisitis tranquille frui, quam omnes curas et labores in se suscipere quos exigit rei industrials gestio, absque ullâ spe lucri? In *negotiis* quaeritur emolumentum, et si nullum aut fere nullum exspectetur, nemo officinas exstruet, et opifices instrumentis et opibus ad laborandum necessariis carebunt.

(b) Praeterea capitalists in se *periculum sortis* suscipiunt, et revera non pauci in negotiis infelicem consequuntur exitum, et maximam partem pecuniae inceptis commissae haud raro amittunt². Jamvero, ubi adest periculum sortis, necesse

I

*

* Quorum doctrinam et argumenta exponit **Vanderuclde**, Le Collé&livisme, p. 123-140; 192-205.

* “ L’expérience prouve que sur dix entrepreneurs d’industrie ou de commerce, il en est deux ou trois qui tombent en faillite ou en déconfiture, cinq à six qui trouvent seulement le moyen de vivre en ayant une modeste rémunération de leur peine et en conservant leur avoir ou en

est ut majus lucrum percipiatur; quis enim huic periculo se exponet, nisi magnum emolumentum inde exspectet?

fc) Nec parvipendere licet *intellectuale* opus a capitalistes præstitum, necnon solertiam assiduo labore et multis expensis acquisitam; experientiâ enim constat felicem aut infelicem inceptorum exitum maxime pendere a solertiâ et activitate eorum qui rebus industrialibus præsumunt: in eâdem enim regione, cum iisdem opibus, eodemque salario operariis soluto, alii prospere succedunt, alii in ruinam prolabuntur, prout bene vel male res suas gerunt¹; — quod etiam *cooperativarum* societatum exemplo firmatur: non paucæ siquidem, non obstantibus subsidiis quæ susceperunt, infelicem habuerunt exitum, quia operarii qui eisdem præcrant, solertiâ et activitate carebant.²

Ex quibus inferre licet *non aequalem, sed proportionatam* lucri partem heris et opificibus competere.

817. (C) Catholica doctrina. Inter hæc duo extrema inedia incedit doctrina catholica quam *Leo XIII* exposuit, *Encycl. Rerum Novarum*. Ibi duo præsertim declarat: (a) “alendo opifici, frugi quidem et bene morato haud impar esse mercedem *oportere*”, et quidem *exjustitiâ* ut supra, n. 814, exposuimus; (b) *optandum* esse ut salarium satis amplum sit ad honestam sustentationem non solum ipsius opificis, sed etiam uxoris ac liberorum: “Mercedem si ferat opifex satis amplam ut eâ se uxoremque et liberos tueri commodum queat, facile studebit parcimoniae, si sapit, efficietque, *quod ipsa videtur natura monere*, ut, detraélis

ne l'accroissant que très légèrement, et tout au plus un ou deux qui font une foiblune de quelque importance.” (P. *Leroy-Beaulieu*, *Traité*,

’ “Ces chiffres démontrent que le bénéfice de l'entrepreneur ne peut pas avoir une origine automatique, comme celle que lui attribuent les socialistes, qu'il a une cause purement personnelle, tenant aux facultés mêmes de la personne.” (P. *Leroy-Beaulieu*, l. c., p. 208.) — Quantum *utilitatis* inventores opificibus et societati conferant ostendit idem auctor, t. i, pp. 569, 685, t. ii, p. 198-199.

• De quibus societatibus vide P. *Leroy-Beaulieu*, t. ii, p. 623-643; *Schloss*, *Methods of Industrial Remuneration*, London, 1898; *gallice* redditum curante C. *Riss*, *Les Modes de Rémunération du Travail* Paris, 1902. P. 279-315.

sumptibus, aliquid etiam redundet, quo sibi liceat ad modicum censum pervenire... Quainobrem *favere huicjuri leges debent*, et, quoad potest, providere ut quamplurimi ex multitudine rem habere malint.” Describit postea hujus rationis agendi utilitatem, videlicet æquâorem bonorum partitionem, majorem ad laborandum alacritatem, necnon imminutionem emigrationis in exterarum Gentes.

818. Exinde vero controversiæ inter Catholicos ortæ sunt, quibusdam dicentibus ex hac Pontificis declaratione *flw/Z/σA? salarium exjustitiâ* deberi, aliis autem asserentibus illud tantum *ex caritati* convenienter dari, quoties rerum industrialium conditio id patitur. Quare duo dubia ad S. Sedem a *Cardinali Goossens* proposita fuere, quibus *Card. /igliara, jussu S. Pontificis*, respondit. Jamvero ex hoc responso tria pariter constant : (a) ex *commutativa justitiâ* opifici, cæteroquin habili ac bene laboranti, perse deberi mercedem quæ ad viélum et vestitum convenientem sufficiat, non quidem punélualiter et mathematicè, sed ex communi æstimatione, determinandam, attentis qualitate, quantitate et duratione operis, necnon pretio rerum quæ ad convenientem viélum et vestitum ab operario emi debent in tali vel tali regione’; (b) herum qui solvit mercedem opificis sustentationi sufficientem, sed imparè ipsius familiæ alendæ, non peccare quidem contra *justitiam*, cujus exigentiis plene satisfacit quando *aqualitas mercedis et operis observatur*; — sed quandoque peccare posse contra *caritatem*, quæ postulat ut herus operarios suos præferat in eleemosynas largiendo; aut contra *naturalem honestatem*. quatenus herus, qui ex opere operarii magnum beneficium et emolumentum percipit, ex quadam *naturali (equitate* id recompensare per supererogationem quodammodo tenetur; (c) per se loquendo contra *justitiam commutativam* peccare heros qui, “nulla vi aut

’ “ Quoties igitur opus tale sit, quod operarius perseipsum satisfaciat prædiélo suo officio naturali consequendi finem immediatum laboris sui, ac merces ad consequendum hunc finem, **nempe et vestitum convenientem, impar sit**, per se loquendo et consideratâ rerum natura, habetur objeéliva inæqualitas inter opus et mercedem, et ideo **lasio justitia commutativa**. — Duo tamen hac in re sunt generatim consideranda : alterum est quod, sicut pretium rerum venalium non est **punctualiter** determinatum a lege natuiæ, sed magis in communi existimatione consistit, ita et de mercede generatim est dicendum;... alterum est quod in assignanda æqualitate justitiæ inter mercedem et opus manuale, non solum attenditur a communi aestimatione tum qualitas, tum quantitas operis, sed etiam tempus durationis ejus, item pretia reium quæ emi ab operario debent, ad convenientem viélum et vestitum; quæ pretia non sunt ubique eadem. *n(Card. Zigliara, L\$ si. ad Card. Goossens an. 1891.)*

fraude iiterdes, minus dant salarium quam opera præstita meretur, ac honestæ sustentationi sufficit, ideo quod plures operarii sese offerunt, qui parvo illo stipendio contenti sunt, seu in illud libere consentiunt dixi *per se loquendo*; nam “per accidens possunt dari casus particulares in quibus heri conducere valent operarios inadæquatâ mercede contentos : puta, si herus aut nullum, aut omnino suæ vitæ convenienter sustentandæ insufficiens beneficium retraheret si mercedem adæquatam largiretur, imo, etiam damnum exinde caperet”; quod quidem accidere potest quando, propter *industrialem crisim*, fabricatores infimo pretio merces vendere coguntur.

Hæc tamen epistola finem liti non imposuit; siquidem *Pater Eschbach*, superior seminarii gallici de Urbe, contendit quod, secundum stylum scholæ et Kotæ roinanæ, sub nomine *alimentorum*, veniunt omnia cibaria, vestimenta, habitatio, medicinæ, etc. attenta qualitate *alimentati*; quare, si alimentatus est *uxoratus*, jus habet ad honestam sustentationem pro se, uxore ac liberis — Ex adverso autem 1)D. *Turinaz*, episcopus *Nancciensis*, respondit laborem opificis esse opus *personale*, non autem familiæ, nec habere relationem nisi secundariam et accidentalem cum familia, ideoque *exjustitia* nihil aliud mereri nisi personalem sustentationem’.

819.(D) Conclusiones practicæ. (a) *Iu omni casu, heri tenentur exjustitiâ salarium solvere quod respondet æconomico valori operis præstiti, juxta communem estimationem prudentium*, id est dominorum et opificum qui hâc de re æquum judicium ferre possunt.

Quæ quidem regula defluit ex generali principio pro omnibus contraélibus admissis, nempe *æqualitatim* requiri inter opus præstitum et pretium solutum, juxta communem peritorum et honestorum aestimationem.

Diximus autem rationem habendam esse æstimationis dominorum et opificum, non autem unius tantum ordinis; cum enim agatur de re quæ ad utrumque ordinem speélat, et aliunde uterque suum proprium bonum naturaliter quaerat, æquum non est stare judicio unius potiusquam alterius; sed utriusque ordinis periti et honesti convenire debent ut, omnibus sedulo perpensis, justum pretium determinari possit. Quod in praxi fit per consilia mixta ex heris et opificibus composita (*Conseils des prud'hommes, Conseils d'usine*).

820. Corollaria. 1) Itaque *pretio currenti*, quod in regione viget,

*Eschbach, ep. 19 aug. 1893 et 24 jan. 189 .

» *Tminas*, Le salaire familial et le Card Zigliara, Nancy, 1895, ubi etiam inveniuntur dicta: eoi; >tolæ Patris Eschbach.

stare licet, nisi certo moraliter constet illud injustâ conspiratione fuisse determinatum. 1

2) Illud pretium non idem esse potest in omnibus regionibus aut temporibus, sed augeri aut minui debet secundum majorem vel minorem rerum industrialium prosperitatem : ita, si ex variis adjunctis lucrum augeatur, illud augmentum inter dominos et opifices æquâ proportionem dividi debet, non autem solis heris accrescere, præsertim cum utrorumque conatibus merito tribui possit; ex adverso autem, si lucrum minuatur, æquum est ut salarium proportionate minus sit, ne secus domini in ruinam prolabantur, non sine opificum detrimento.

3) Injuste agerent heri qui, ignorantia aut necessitate alicujus opificis abutentes, ipsi præberent salarium infra currens pretium, v. g. tres tantum nummos darent pro opere quod, juxta communem aestimationem, quatuor nummis valet.

821. (b) *In statu normali industries et commercii, exjustitiâ debetur saltem illud salarium, quod ipsi opifici necessarium est ad ejus honestam sustentationem, dummodo communi et ordinariâ cum solertiâ atque assiduitate laboret.*

Ita expresse declaravit *Leo XIII*, supra, n. 817; et merito. Nam *jus* et *officium* operariis incumbit propriam vitam tuendi; atqui, ex communiter contingentibus, nihil aliud habent unde vivant, nisi salarium pro labore acceptum; ergo *jus* et *officium* habent exigendi mercedem ad decentem sustentationem necessariam; secus dici deberet opificem ad laborandum idoneum, et aliunde communi diligentiam laborantem, non posse etiam in ordinariis circumstantiis sibi providere quin eleemosynam petat; quod quidem nemo sanæ mentis dicet; nam, si ad caritatem pertineat pauperes sublevare et operariis auxilium præstare in quibusdam extraordinariis casibus, ad justitiam sane spectat ordinariis opificum necessitatibus providere, sufficiens salarium ipsis præbendo; alias, actum est de eorum dignitate, et *mendicantibus* annumerandi sunt.

Jamvero nomine honestæ sustentationis merito recensentur : *alimenta* ad reparandas vires necessaria, *vestitus* suo statui conveniens, *salubris habitatio*, — ea quæ requiruntur ad *observandos dies festos* et alicui *honestas* et *necessaria recreationi* indulgendum, et ad occurrendum *consuetis morborum* et periculorum casibus, necnon ad parandam sibi *tranquillam senectutem*; hæc enim omnia, juxta communem

æstîmatinnem, moraliter necessaria dici debent. — Si vero extraordinaria occurrant infortunia, diuturni morbi, fractæ vires ante tempus consuetum, etc., necesse non est ut salarium ad hæcomnia sublevanda sufficiat, sed ad *caritatem* recurrendum est, nisi *assecuracione* opifex fortuitis casibus providerit.

822. Diétum est “*in statu normali industrice,*” quia si conditiones rerum ita sint ut, per aliquod tempus, domini non possint tantum salarium solvere nisi e statu suo excidant, stipendium minui potest, et æquum est ut opifices ac heri aliquid patiantur, usquedum fructuum copia ad pristinum salarium redire permittat; expedii tamen id fieri *communi consilio*, quo facilius lites et dissidia removeantur.

Pariter, si (piis opifex, ob senium vel infirmam valetudinem, aut communis solei lite defectum, integrum laborem præstare nequeat, herus non tenetur *ex justitia* nisi præstitum opus compensare. Idem dici potest, si ex misericordia tantum opificem, cujus opera non indigebat, conduxerit.

823.(c) *In statu normali industria, salarium idoneo opifici præstitum, tale esse debet ut, ad partem salario quod uxor et filii lucrantur labore ipsorum viribus proportionate, ad familia honestam sustentationem sufficiat; et hoc quidem ex justitiâ, juxta multos, ex caritate autem et equitate, juxta alios.*

Declaratur. Quod ut melius intelligatur, paucis verbis declarari debet. Non agitur hic de salario *familiari relativo*, quo videlicet proportionate ad numerum filiorum augeri debeat salarium; nec contenditur plus conjugalis et patribus familias deberi quam iis qui cælibes manent; si enim res ita se haberet, uxorati ægre invenirent dominos qui ipsos conducere vellent, et ita sæpe r. b. omni opere vacare cogerentur, magno cum sui suæque familiæ detrimento.

Sed agitur de salario *familiari colleflivo*; videlicet tale stipendium cuilibet opifici præbendum est ut, quando hic nubit et caput familiæ efficitur, possit suam familiam sustentare, dummodo tamen uxor illud operis genus suscipiat quod cum ejus officiis consistere valeat, pariterque filii, tempore opportuno, laborare incipiant modo ipsorum viribus proportionato. Supponitur pariter numerum filiorum esse ordinarium; si vero proles valde sit numerosa, bonum sociale postulat ut sive Respublica, sive societates privatæ aliquod juvamen huic familiæ præstent; cum enim proles numerosa bene educata ad bonum totius societatis maxime conférat, æquum est ut ipsa societas aliquid contribuat ad hujus prolis educationem; neque *ex justitia* tenetur herus salarium augere eorum qui multos habent filios, quamvis *ex caritate* ad aliquid dandum teneri possit, juxta superius dicta, n. 303-805.

Supponimus etiam industriæ conditionem prosperam esse, ita ut dominus, tale salarium solvendo, non solum rutinæ periculum non

incurrat, *sed* et ipse proportionatum lucrum facere valeat; non enim tenetur aliquod damnum pati ut necessitatibus opificum provideat; sed justitiae satisfacit, mercedem præbendo valori operis præstiti æqualem.

824. *Probatur.* Quibus positis, sic argui potest. Lex naturæ communis est ut opifices, sicut ceteri homines, matrimonium ineant, et, quatenus patresfamilias suis officiis erga uxorem et liberos fungantur; atqui unum ex his officiis primariis est providere necessitatibus uxoris, quando hæc, propter munera matris quæ ipsi incumbunt, sibi providere nequit, necnon alere atque educare prolem quam genuit : “ Sanéllissima naturæ lex est, ait *Leo XIII*, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos ipse procréant : idemque illud a natura ipsâ deducitur, ut velit liberis suis, quippe qui paternam referunt et quodam modo producant personam, acquirere et parare, unde scilicet honeste possint in ancipiti vitæ cursu a misera fortunâ defendere. ”

Jamvero opifices, quorum unicum *capitale* est vis operandi, hoc officio fungi nequeunt, nisi pro manuum labore accipiant salarium sufficiens ad familiæ sustentationem, sensu supra exposito. Jus ergo eis inest, positis conditionibus jam descriptis, hujusmodi salarium exigendi ; proindeque officium heris incumbit illud solvendi, quoties sine proprio incommodo id facere valent

825. Ex quo sequitur, juxta multos, hoc salarium *exjustitiâ* deberi, quoties industriae conditio id patitur; nam secus violaretur jus quod habent opifices necessaria suæ familiæ præbendi. Neque hæc opinio, sic intellegenda. sententiæ Cardinalis *Zigliara* contradicit; hic enim loquebatur de paterfamilias qui *solus* ad sustentationem totius familiæ operabatur, dum in casu nostro supponitur *alia familia membra* labore quodam, viribus ipsorum proportionato, aliquid ad rem domesticam conferre. Aliis verbis, familia ipsa spectari potest ut corpus morale, quod jus habet ad honestam sustentationem, quando pro viribus suis laborat.

826. Non diffitemur tamen quosdam esse, inter Catholicos hodie-

’ Ita **Card. Mannings** La Question ouvrière et soci «le, Paris. 1892; **Liberatore**, Econ. Polit, p. 246-252; **Nicotra**, Le minimum de salaire, art. 2; **I. rhaegen**, Le minimum de salaire, Gan I, 1892; **C. Perm.** Note sur le juste salaire, Mons. 1892; **Pottier**, op. cit., n. 195; **Gayraud**, Questions du jour, Paris, 1897, p. 171-176; **Wajfemert**, ap. **Collationes Briigenses**, VI, jan. 1931; **Venneersch**, op. cit., n. 430-440; **Lehmke**, n. 1127.; **Noldin**, n. 600-601.

nos, qui adhuc contendant *exjustitiâ* deberi tantum mercedem ad personalem sustentationem necessariam; nam, inquiunt, opera praestita est quid *personale*, nec ullam habet relationem ad familiam ; unde salarium familiare, quocumque modo intelligatur, non debetur nisi ex quadam caritate aut aequitate; si uxor laboret, accipiet quidem *exjustitiâ* mercedem suo labori proportionatam; idem dicendum est de *filiis*; sed si *salarium colleflivum* non sufficit ad totius familiæ sustentationem, id vitio verti nequit dominis, qui stipendium valori operis respondens prae buerunt

Vim hujus argumenti minime insuperabilem putamus; nam cum procreatio filiorum necessaria sit ad proseguendas res industriales aut commerciales, ita ut omnes officinæ mox clauderentur, nisi novi infantes procrearentur, dici nequii filiorum procreationem et educationem nihil omnino conferre ad industriæ prosperitatem; jamvero, si heri pariem lucri seponunt ut novas machinas tempore opportuno comparent, nonne pariter quamdam lucri partem opificibus, sub nomine salarii, præbere debent, ut hi filios procreando et educando, tempore opportuno manus et brachia suppeditent quibus machinæ moveri et dirigi valeant?

Quidquid sit de quæstione *speculativa*, jam pauca dicenda sunt de mediis *praflicis* quibus gradatim, absque ullius dispendio, salaria opificum augeri possint.

2° *De inediis quibus augeri possit salarium.*

827. (A) Facta quædam exponuntur. Hodie salaria opificibus soluta diversa sunt secundum diversas regiones, genus laboris, operariorum aetatem aut sexum, aliaque adiunéta, de quibus pauca dicenda.

(a) Salarium quod dicitur *medium*, majus est in Statibus .America: Foederatis et Anglia quam in Galliâ, et in hâc regione maius (piam in Germania aut Belgio; nempe res ita se habebant paucis abhinc annis' : —

<i>In Statibus Foederatis:</i>	6 fr.25	per diem ;
<i>In Majori Britannia :</i>	4 fr. .35	—
<i>In Galliâ :</i>	3 fr. 00	—
<i>In Germaniâ et Belgio :</i>	2 fr. 50	—

(b) In qualibet regione majus est, ceteris paribus, pro *viris* (piam pro *mulicribus*, præsertim quia stipendium his solutum habetur ut *complementum* salarii marito præstiti; in *magnis* < ivitatibus quam in *parvis*, ubi minores sunt impensæ. Ita, in *Gallia*, *Parisiis*, *vin*

* Cfr. *IVaxwciler*, Les hauts salaires aux Etats-Unis, p. 220: Λ'. *Jav*, op. cit., p. 170; *Levasseur*, L'Ouvrier américain, t. I, p. 375-389.

' Documenta authentica hâc de re invenies in operibus a Gubernio editis, nempe : Publications de l'Office du Travail, Paris : *Salaires et durée du travail dan r Pindustrie française*, 1897 ; *bordereau 1 de salaire pour diverses catégories d'ouvriers en 1900 et IQOI*; *La petite industrie*

Ct
>

adulti accipiunt 6 fr. 1; . dum in ceteris urbibus solummodo 3 fr 90; *mulieres* autem, Parisiis, accipiunt 3 fr., et alibi 2 fr. 10. — Sed aliquando opifices ab opere cessare debent, quia nemo est qui eos conducatur; generatim nonnisi 250 diebus per annum laborant. — Hic agitur de salario *medio*: non paucæ enim mulieres, eæ praesertim quæ domi laborant, vestes conficiendo pro magnis officinis, nihil aliud lucrari possunt *nisi viginti aut vigintiquinque asses, et* quidem per tredecim aut quindecim horas laborando. * — E contra opifices qui periti sunt et consociati multum lucrantur, praesertim in America. videlicet quindecim, viginti francos et amplius.'

828. (c) Communiter paulatim crescunt salaria; ita, in secunda parte sæculi recenter elapsi, auéla fuêre circiter *quinguaginta per centum*, dum expensæ ad honestam sustentationem necessariæ nonnisi *viginti quinque per centum* creverunt.* Notandum est tamen hodie opifices pluribus indigere, propter mutatam vivendi rationem, quam antea.

(d) Quibus positis, satis liquet conditionem multorum opificum valde miserabilem esse, quando numerosam habent prolem; ab omnibus fere conceditur salarium, communiter acceptum, impar esse ad alendos quatuor aut quinque filios, a tempore quo nati sunt usque ad tempus quo jam laborandi et aliquid lucrandi capaces sunt.⁴ Omnes igitur cordati viri, qui, cum Christo, super *turbam miserentur, n-xedia* exquirunt quibus melior reddatur operariorum conditio, absque industriae commerciique detrimento.

(**Salaires, Durée de Travail**)', pro **AngliA** : Wages and hours of labour in 1901, London; pro **America** : Wages in commercial countries. Washington, 1900. Cfr. **Pelloutier**, op. cit., p. 54-85.

' **Enquête sur la petite industrie, (Office du Travail)** t. H, Le vêtement à Paris; **Ch. Benoist**, Les ouvrières de l'aiguille à Paris, 1895; **d'Haussonville**, Salaires et misères de femmes; **Bonnevay**, Les ouvrières lyonnaises travaillant à domicile, 1896; pro **AngliA** : Final Report of the Committee of the House of the Lords on the Sweating system, 1890; pro **America** : Report of the Committee on the Sweating system, 1893, et brevius ap. Z. ^zwnez/r, L'Ouvrier Américain, !. I, p. 422-451.

• **Carroll I) Wright**, The Industrial Evolution of the United States, New York. 1895, p. 215-228; **Levasseur**, op. cit., I, p. 306-389.

3 **Soitchon**. La situation des ouvriers en France au XIXe s., in periodico **Le Musée social**, août 1899; **E. Cauderlier**, l'Évolution économique du XIXe siècle, Bruxelles et Paris, 1903. p. 73-201.

4 Quod fatetur **Théry**, qui apologiam scripsit pro heris in oprecitato Exploiteurs et Salariés, ubi ait, p. 173 ; < La seconde période s'è> ouïe de son mariage au jour où le> premiers enfants commencent à travailler. Le-. difficultés grandissent à mesure qu'augmente le nombre des enfants. **Les besoins dépassent ait» s le montani du salaire**, dans la région d l Nord, on évalue à environ 10% les ouvriers d l industrie qui sont dans cette Situation " — Cfr. **Pellouher**, op. cil., p. 198-238.

(B) Media præcipua quæ ad augenda salaria excogitata fuêre. i lie agitur tantum de mediis quæ magis *directe* ad ipsum *salarium* referuntur, cum postea diéturi simus de aliis quæ generalem opificum conditionem meliorem efficere valeant. Quinque sunt præcipua : —

(a) *Pnemia* quædam illis opificibus concessa qui melius laborant, videlicet qui *diligenter* tempore præfixo incipiunt opus, aut *longius* in eadem officina manent, vel intra eundem temporis tractum *plura* conficiunt, aut *perfectius*, vel etiam *parcius* materiis utuntur; in his enim casibus majus lucrum domino accrescit, qui proinde majus stipendium, absque ullo detrimento, solvere valet.— Huic quidem agendi rationi multi obstant *Socialistes*, quia perfectæ opponitur æqualitati, et aliunde vires opificum exhaurit, necnon dominis præsertim favet, qui præmium intensiori labori proportionatum concedere non solent. Illud tamen systema, non obstantibus quibusdam incommodis, tum heris tum operariis multum prodest, dummodo *sapienter* et *honeste* in praxim adducatur, cavendo scilicet ne opifices nimis arduis laboribus protracte vacent, simulque curando ut hi præmium accipiant suis conatibus æquale, juxta prudentiæ æstimationem. ¹

Aliquando etiam augentur vel minuuntur salaria, secundum *scalam mobilem* (*échelle mobile, sliding scale*), respondentem *quantitati* et *pretio* rei venditæ; quod fit præsertim in Angliâ et America. -

830 (b) *Participatio quadam lucrorum*, vi cujus operarii, præter quotidianum et usuale stipendium, quolibet anno aut semestri, quotam partem accipiunt lucrorum quæ fecit dominus. Etiam si enim ille qui omne negotii periculum in se suscepit, emolumentum non teneatur cum operariis partiri, æquum est tamen ut, sepositâ quiddam lucri parte ad

¹ De variis modis *præmium* solvendi (*primes* < *la production*, < *l'assr doit*, à *l'économie*, d' *l'ancienneté*, etc.) sapienter scripserunt *Schloss*, op. cit., p. 11-134; *Vanlaer*, La Participation aux bénéfices, Paris, 1898, p. 25-46; *P. Bureau*, L'Association de l'ouvrier au profit du patron et la Participation aux bénéfices, Paris, 1898; *Gilman*, Profit sharing, London and New York, 1892, ch. II, p. 44-58.

Vanlaer, op. cit., p. 33-36; *Bureau*, op. cit., p. 90-99; *Gilman*, op.

se tuendum contra adversa, alteram inter sect opifices distribuat; quum partem habuerint in rerum produétione, non decet ut omnino excludantur ab emolumentis, præsertim si hæc ingentia sint, et aliunde diminutionem salarii patiantur, quando res non tam prospere succedunt. — Ita etiam non parum augetur productio, saltem in multis casibus : quando nempe operarii aliquod præmium supra *usuale*, salarium exspeélant, intensius laborare consueverunt. — Hâc agendi ratione pariter magis amicabiles et pacificæ redduntur relationes inter dominos et opifices, qui hoc modo melius intelligunt se esse cooperatores.¹

Revera, jam ab anno 1842, hujusmodi lucrorum participatio in usu fuit apud varias Gentes², et, quamvis non semper nec ubique felicem habuerit exitum, multum profuit præsertim in officinis in quibus pauciores sunt operarii, qui mutuo exemplo ad melius laborandum excitari possint; quando enim valde numerosi sunt, parum moventur lucri divisione, quæ, propter multitudinem opificum, valde modica est

831.(c) *Subsidia operariis concessa {subventions patronales}'*, quidam scilicet domini aliquam partem lucri dividunt sub formâ *subsidiarum*, quatenus ex *superfluis* aliquid conferunt variis institutis ad juyandos opifices creatis : ad augendas assecurationes contra fortuitos casus, involuntariam cessationem ab opere, morbos, seneéiutem aut præmaturam laborandi incapacitatem, — ad scholas fovendas in quibus *professionalis instruElio* datur, — ad salubres domos mediocri pretio comparandas, — ad societates cooperativas instituendas, aliasve honestæ recreationis gratiâ initas, — ad juvandas speciali modo familias numerosâ prole oneratas, etc. — Quæ quidem valde proderunt, si domini permittant ipsis operariis hos fundos hasve societates gerere, aut saltem in horum gestione partem habere; secus enim moxdiffidentia sensus contra hujusmodi instituta concipiunt, et omnia pati malunt potiusquam recursum habere ad societates quæ a solis heris geruntur, et, ut putant, in eorum commodum.

832. (d) *Moderatus Reipublicce interventus*, non quidem

¹ Quæ commoda fuse exposita videre est apud **Vanlaer**, p. 161-igo.

² Cfr. **Vanlaer**, p. 47-81; 277-302, ubi recensitas invenies officinas in quibus hæc viget participatio; **Gilman**, p. 66-411.

co sensu quod auctoritate publicâ definiri possunt modo *generali* et *universali* salaria operariis solvenda; sed *exemplum* præbendo, quatenus videlicet Status, Provincia, Municipium, quando operarios conducunt, quotam salarii solvant ad decentem eorum sustentationem plene idoneam, aut exeeutoribus *publicorum operum* imponant quotam salarii minimi opificibus solvendi; modo generali curando ut salaria in tali civitate aut provincia definiantur a *conciliis mixtis*, in quibus delegati ab heris et operariis communi voto rem æque perpendent, rationibus utrinque honeste expositis.

(e) *Associationes opificum*, quibus hi consociatis viribus id omne consequi valeant quod domini absque detrimento concedere possunt; de quibus collegiis jam paulo fusius dicendum.

III. De collegiis opificum (*syndicats professionnels*)

833. i° *Status questionis*. (A) Inter media quibus tolerabilior et securior conditio opificum reddi potest, *Leo XIII* recenset *collegia artificum*, quorum *utilitatem* in saeculis *proderitis* sic describit : “*Fabrûm corporatorum apud majores nostros diu bene facta consistere. Revera non modo utilitates præclaras artificibus, sed artibus ipsis, quod perplura monumenta testantur, decus atque incrementum peperere.*” In plerisque tamen regionibus, jam a sæculo XVII. hujusmodi consociationes decrescere cœperunt, posteaque aboletæ fuerunt, vetito jure consociandi. Quædam tamen *secreto* supervixerunt; aliæ sub uno vel alio prætextu institutæ sunt, usquedum tandem instaurata fuerit *libertas associationis*.

(B) *Necessitatem* hujusmodi collegiorum, nostris moribus accommodatorum, inculcat idem Pontifex: “*Eruditore nunc ætate, moribus novis, auctis etiam rebus quas vita quotidiana desiderat, profectio sodalitia opificum flecti ad præsentem*

¹ Hi-toriamet comoda horum collegiorum descripserunt **E. Levasseur**, Histoire des Classes Ouvrières avant 1789; **Martin Saint-Lion**, Les Corporations de métiers; **Hubert-Valleroux**, Les Corporations d'Ans et Métiers; **Blanc**, Les Corporations de Métiers; brevius autem **L. Garrigue**, L'Association ouvrière, 1904. — Eorum statum præsentem exponunt : pro **Galliâ**, **L. de Sèithac**, Syndicats ou« riers, Fédérations, Bourses de Travail, Paris, 1902; pro **Angliâ**, **P. de Rouaers**, Le Trade-Unionisme en Angleterre, Paris. 1904; pro **Amertcâ**, **L. rigoureux**, La concentration des forces ouvrières dans l'Amérique du Nord, Paris, 1899; **R. Ely**, The Labor Movement in America, New York, 1886; in **Belgio**, **Vandervelde**, Enquête sur les associations professionnelles d'artisans et d'ouvriers en Belgique, 1892; pro **Germaniâ**, **Brandts**, Les associations ouvrières en Allemagne, 1899, etc.

usum necesse est. ” Sane jam supra, η. 185, demonstravimus utilitatem ac moralem consociationis necessitatem; home siquidem, virium suarum exploratâ exiguitate, propensione naturali cum aliis inire societates expetit, ut communi consilio et actione vires suas augeat atque multiplicet.† Et si hoc verum est de omnibus civibus, potiori jure de opificibus dici debet, qui secus effrenatae concurrenti® solitarii atque indefensi traderentur; cum enim *singuli* multo minus potentes sint quam heri, sua jura efficaciter vindicare nequeunt nisi consilia viresque uniendo.

834. 20 *De relativâ utilitate collegiorum mixtorum et independentium.* Hic autem exsurgit quæstio quodnam collegiorum genus melius sit, utrum *sodalitia mixta* {*syndicats mixtes*), ex opificibus et dominis conflata, an *sodalitia separata*, ex solis opificibus aut ex solis heris composita. Utrumque genus approbat *Leo XIII* : “ Vulgo coiri ejus generis societates, sive *totas ex opificibus* conflatas, sive *ex utroque ordine mixtas*gratum est : optandum vero ut numero et aëiuosâ virtute crescant. ” Inter catholicos tamen, alii mixtis collegiis, alii separatis favent.

835. (A) Qui priori generi favent, ita arguunt : (a) *sodalitia mixta mutuam fiduciam et concordiam inter opifices et dominos promovent.* Siquidem collegia ex *solis operariis* conflata sunt veluti exercitus contra heros armati; ex utrâque parte viget perpetua diffidentia, acsæpe inter duos ordines sine justo motivo erumpit discordia. Ad componendas lites non admittuntur alia principia ac principia strielæ justitiæ et absolutæaequalitatis, neque alia media nisi paëla quæ nuncab heris, nunc ab opificibus minis aut metu extorquentur. Unde regimen illud vocari potest regimen separationis, mutuæ diffidentiae et solius justitiæ, sub minis violenti dissidii vel sub foedere pacis arma

’ Ad rem *Leo A'7*/(Encycl. *Rerum Novarum*) : “ Virium suarum explorata exiguitas impellit hominem atque horiatur, ut opem sibi alienam velit adjungere. Sacrarum litterarum est illa sententia : **Melius est ergo duos esse simul, quam unum : habent enim emolumentum societatis suce. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur. V'a soli ; quia cum ceciderit, non habet sublevantem se** {*Eccles.*, IV, 9-10). Atque illa quoque : **Lrater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma** {*Prav.*, XV111, 19). Hâc homo propensione naturali sicut ad conjunéliionem ducitur congregationemque civilem, sic et alias cum civibus inire societates expetit, exiguas illas quidem nec perfeélas, sed societates tamen.’

* *Castelein*, Instit. Philos. Moralis et Socialis, p. 400-403; *id.*, Le Socialisme et le droit de propriété, p. 289-304.

tæ. — Ex adverso autem, in collegiis *mixtis* agnoscitur quidem *hitrarchicus* ordo in iis quæ ad *direflionem* laboris spectant, sed simul (*equalitas* inter heros et opifices quoad ipsum contraélum laboris; variæ difficultates quæ oriuntur, per fiducialcm recursum ad dominos solvuntur, mediante concilio pari numero ex delegatis utriusque ordinis composito (*conseil d'usine*}), quare regimen illud vocari potest regimen *unionis*, *mutua fiducia* et *benevolentia*.

836. (b) Ex hâc benevolâ et mutua dominorum et opificum concordia nascitur *industrialis prosperitas*, quæ non minus societati quam utrique ordini prodest; siquidem labor communis fit intensior, meliusque ineundem finem ordinatur, ideoque plura ac perfeétiora producuntur, et lucrum domini æque ac salarium opificis augeri potest. Ita etiam *minuuntur onera* laborantium : herus enim, qui opifices suos vere diligit et ab eis diligitur, pronior est ad eis favendum et juvamen præstandum : plus enim prodest æquitas caritate temperata quam sola justitia.

(c) Exinde *validior contra socialismum instituitur pugna*; cum enim socialistæ nihil antiquius habeant quam dissidia inter heros et opifices spargere, ad socialem ordinem efficacius evertendum, huic agendi rationi nil validius opponi potest quam mutua utriusque ordinis benevolentia et fiducia : sic enim multa præcaventur dissidia, et, si quæ oriantur, non seditione et violentiâ, sed conciliatione et arbitrio componuntur.

837. (B) Quas quidem utilitates *speculative* non negant ii qui *separatis collegiis* favent; hæc autem animadvertunt : — (a) Per plures annos, Catholici in variis regionibus, maxima cum liberalitate, totis viribus sodalitia mixta instituere conati sunt, infausto tamen exitu. Ita hodie, in Galliâ, dum anno 1900, in *mixtis* collegiis aderant solummodo 29.044 opifices et heri, *separatis* collegiis industrialibus adhaerebant 170.030 domini et 588.832 opifices.¹ Ratio est quia opifices mente et ingenio, educatione ac vivendi modo tantum distant a dominis, ut frequenter simul convenire ac colloqui abhorreant; *opifices* siquidem *independentes* esse volunt, saltem horis quibus non laborant, *dignitatis suce* conscii, *Jurium* suorum tenaces, *justifice* potiusquam caritatis cupidi, *solidaritatis* custodes diligentissimi; heri vero, propriæ *aiifloritatis* ac *dignitatis* studiosi assertores, sæpe *ambitiosi* ac *divitiarum*

* Amid **P. Pic**, op. cit., n. 553; ab illo icinpore multum creverunt collegia separata, ut legi potest in periodico **Bulletin de l'OJT, du Travail**.

cito comparandarum cupidi, res suas soli gerere volunt, absque ullo Statûs aut operariorum interventu.¹ Quapropter valde difficile est in uno eodemque collegio dominos opificesque coadunare.

838. (b) Praeterea *separatis* collegiis efficacius *eliditur aeca vis effrenata concurrentia*; ex unâ parte scilicet, consociati opifices salarium sibi suæque familiae sufficiens communi consilio et actione petunt, et ex alterâ, consociati domini perpendunt quali pretio res confectas vendere debeant, ut, absque proprio dispendio, legitimis operariorum petitionibus satisfacere valeant. Cum autem difficultates ac dissidia saepe oriantur, *concilia* vocantur *deputatorum*,² *utroque* ordine electorum, et ita, post honestam sinceramque rerum expositionem et disceptationem, lis amice componitur.

Objicitur quidem *collegia opificum separata* nihil aliud esse nisi *legiones contra dominos armatas*, ad *rebellionem* semper paratas, et in *socialismum* plus minusve prolabentes. — Rem ita se habere in *Galliâ* et quibusdam *Germanice* partibus ex multis faélis satis certe constat.

Resp. Concedimus quidem *collegia opificum*, quando primum instituuntur, ac praesertim ubi optimi operariorum ab eorum ingressu deterrentur, saepe quemdam *rebellionis spiritum* fovere, et socialistarum placita plus minusve amplecti; inde nascuntur dissidia, cessationes ab opere ex conditelo, violentiæque permultæ. Sed traélutemporis, experiéntiâ atque rerum socialium studio, duces consociationum paulatim intelligunt nihil violentia ac seditione obtineri posse, cum officinarum ruina non minus operariis quam heris noceat; quapropter, post varia tentamina, sapere incipiunt resque saniori mente considerare, et legitimis mediis suam sortem meliorem efficere satagunt. Ita praesertim in Majori Britannia³ et Statibus Americae Foederatis³; proindeque exspeclari potest, post aliquod

¹ Ad fusiorem rei intelligentiam, cfr **J. Huret**, Enquête sur la Question sociale en Europe, Paris 1807; **G. Routier**, La Question sociale et l'opinion du pays, Paris, 1894; **G. Lebon**, Psychologie du Socialisme, Paris, 1902, p. 44-56; 317-323; 332-342 et 414-4¹.

• **Sydney and Beatrice Webb**, The History of Trade Unionism, London, 1894; **G. Howell**, Trade Unionism new and old, London, 1894, et **Fagnot**, Le Syndicalisme anglais, Paris, 1903; de Rousiers, op. cit.

³ **R. T. Ely**, The Labor movement in America. New York. 1896; **G. E. N. Neill**, The Labor Movement, 1887; **Levasseur**, op. cit., t. I, p. 247-305. — Recenter in 230 Congressu **Americana Federation of Labor**, Bostonii habito (nov. 1903), l'raeses **Gompers** aperte declarn-

tempus, res ita se habituras in *Galliâ*, præsertim si honesti ac bene morati opifices collegia independentia instituant, juraque sua non minus strenue, sed magis legitime quam socialistæ vindicent. ¹

839.(c) His collegiis bene ordinatis *promovetur operariorum educatio*, quatenus videlicet hi, propriae dignitatis magis ac magis conscii, in suâ arte peritiores, in suis moribus puriores ac temperatiores, in rebus gerendis solertiores fieri conantur; ita v. g., vi statutorum in quibusdam collegiis vigentium, excluduntur ebriosi, blasphematores, luxuriosi, uno verbo ii omnes qui honestatem aut bonos mores offendunt.² — Præterea, quando consociati opifices sunt catholici, bonis exemplis verbisque hortatoriis ad colendam virtutem religionemque sese mutuo excitant, aliosque ad praxim religiosam suasionem et benigna agendi ratione haud raro adducunt.

840.(d) Ita etiam via paratur *collectivo contractui laboris* qui rite intellectus dominis æque ac operariis prodest; in magnis siquidem officinis, moraliter impossibile evadit ut heri cum *singulis* opificibus contrarium laboris ineant, aliunde, ut æquum sit paotum, nec multis dissidiis occasionem præbvat, conditiones quoad quantitatem aut qualitatem operis, necnon pretii determinationem, minutim definiiri debent. Jamvero ad hæc omnia juste definienda, nihil magis expedit quam conventio delegatorum, qui partes herorum et opificum *ex officio* gerant: quod quidem facile prastatur si adsint collegia herorum et opificum separata; tunc

bat socialistarum doctrinas solidò carere fundamento, imò erroneas esse et iu praxi impossibiles. (Report of (he proceedings, Washington, 1903; *hulieltti de TOffice du Travail*, mars 1904, p. 240.)

¹ Revera *collegia typographorum*, quæ antiquiora sunt, majorem exhibent prudentiam, ut videre est ap. A. de *Seilhac*, p. 121-125.

²Exempla habes, *pro Anterjai*, ap. *Ely*, op. cit., p. 120-160; pro/fz/'7/J, ap. /'. *htneati*. Le Contrat de Travail, p. 227-228, ubi hæc referuntur verba unius e ducibus opificum : " Croyez-vous que si nous luttons avec l'ardeur que vous connaissez..., ce soit uniquement pour vous faire gagner trois ou quatre *pence* de plus par jour? A quoi cela servirait-il si vous continuez à parier aux courses, et à vous enivrer dans les *public hautes*? Beau résultat de nos étions en vérité! Non, mes amis, sachez le bien, ce que nous voulons, ce qu'il nous faut obtenir, c'est que vous vous éleviez à une vie meilleure, à une vie plus conforme à la dignité de l'espèce humaine. "

enim ab ipsis operariis libere eliguntur deputati, qui ipsorum jura tueantur, proptereaque conditiones a deputatis subscripta?, facilius ratæ habentur et adimplentur.¹

841. (C) Conclusio. Cum utrinque non spernenda afferantur rationes, quisque potest, prout libuerit, alterutri collegiorum generi favere.

(a) In *parvis officinis*, ubi heri et opifices facilius convenire possunt et amicæ relationes haberi, *mixta* collegia utiliter institui valent²; curent tamen domini ut operariis liceat libere mentem suam aperire et exponere quales immutationes sibi placeant aut displiceant; ipsis pariter liberum sit *proprio motu* varias societates instituere ac gerere, ne secus omnino ab heris pendere videantur, posicaque, hujus dependentia? conscii, in apertam rebellionem propendant.³

842. (b) In *magnis autem officinis*, attentis psychologicis dispositionibus tam diversis opificum atque dominorum, necnon experimentis in variis regionibus factis, sæpe moraliter impossibilis evadit *mixtorum collegiorum* institutio et diuturna conservatio. Hinc hodie, apud plerasque Gentes, sive catholicas sive acatholicas, vigent *collegia separata*, qua tamen pacem et concordiam tueri conantur *Concilio mixto conciliationis et arbitrii*. Sedulo tamen curandum est ut hujusmodi collegia, præjudiciis politicarum partium sepositis, *spiritum seditionis* non foveant, sed potius legitimis mediis bonum operariorum professionale, physicum, intellectualem, morale et religiosum promoveant. Ab his proinde collegiis non arceantur viri probi et honesti, catholicæ religioni addidli; ubi socialistarum errores jam pervaserunt opificum collegia, alia instituantur *independentia*, quibus probi se jungere possint; tempus enim veniet quando ope

¹ *Raynaud*, Le Contrat colleéiel de travail, Paris, 1901; *P. Bureau*, Le Contrat de travail, p. 183-271; /'. *Pic*, op. cit., n. 442-444.

² Ita in loco diiflo *Val-des-Btds*, amicæ omnino vigent relationes inter *L. Hannel*, qui *bonus pater* vocatur, ejusque opifices; cfr. *L. Harntel*, Manuel de la Corporation clu etienne, Tours, 1879, p. 23-38; 213-255; *U. Guérin*, Fileur en peigné du Val-des-Bois (Collection *Les Ouvriers des Deux Mondes*), 2e série, 38e fus., 1896, P-73->36.

» Exemplum hujns rei babes ap. *La Quinzaine*, 1er avril 1902, p. 350-375, Montceau-les Mines et le Paternalisme, par /< *Bureau*.

rarii. a socialistic illecti, intelligent se fuisse deceptns, îllisque consociationibus se adjungent quæ meliorem opificum sortem reddere satagunt, quin tamen totum ordinem socialem et religiosum evertere velint.'

\d rem *Leo XIII*: " Isti quidem se plerumque intelligunt falsâ spe simulatâque rerum specie deceptos... Fraélo animo, extenuato corpore, quam valde se muli vellent e servitute tam humili vindicare : nec tamen audent, seu quod hominum pudor, seu metus inopiæ prohibeat. Jamvero his omnibus mirum quantum prodesse ad salutem collegia catholicorum possunt, si haesitantes ad sinum suum, expediendi^ difficultatibus. invitârint, si resipiscentes in fidem tutelamque suam acceperint. "

S43. (c) Ut catholicorum *collegia professionalia* bonum privatum et sociale promoveant, *catholico spiritu* imbui debent et ad perfectionem pietatis et morum, non minus quam ad incrementum bonorum corporis, animi, reique familiaris tendere. Quapropter sacerdotes, qui opificum collegiis sese adungere nequeunt, in multis regionibus, curare debent ut quidam saltem ex catholicis, qui hæc collegia ingrediuntur, ita sint in fide roborati ac genuina pietate instituti ut verbis et exemplis alios instruere valeant; sicut enim modicum fermentum totam massam sublevat, ita pusillus grex devotorum totam laborantium multitudinem paulatim ad meliora convertet.

Quod quidem *Leo XIII* illustrat exemplo priorum Christianorum,

* " Les ouvriers qui sont réfrailames aux excitations socialistes, et qui ne demandent qu'à secouer le joug du parti socialiste sont nombreux; nous croyons même qu'ils sont la majorité. Mais abandonnes à eux-mêmes, ne peuvent-ils faire, sinon courber l'échine devant les

quorum plerique opere manuum vinitabant : “ Cernere licebat impigros, laboriosos, pacificos, justitiæ maximeque caritatis in exemplum retinentes; ad ejusmodi vitæ morumque spectaculum, evanuit omnis praejudicata opinio, obtrectatio obmutuit malevolorum, atque invetratæ superstitionis commenta veritati christianæ paulatim cessere. ” Ita christiani artifices, si pietati arduum laborem jungant, simulque industrios, modestos ac benignos sese ostendant, multorum fiduciam ac benevolentiam sibi conciliabunt, et catholice religioni reverentiam et honorem'.

IV. De cessatione ab opere (*grève, strike*).

844. t° Status quæstionis. (A) Quando initur *anitraflus laboris*, definitur explicite aut implicite quamdiu durare debeat; quo posito, injuste agunt opifices aut domini, qui, sine gravi ratione, c legitima conventionem desistunt, idcoque damnum exinde alteri illatum compensare tenentur.³ — Si vero contraditus fuerit ab initio, vel evaserit *injustus* (quod ex regulis superius expositis, n. 793- 2, dijudicari potest), injuriam non committunt qui, propter læsionem quam patiuntur, a contradu recedunt. — Tempore elapso, sine injuria erga dominum operarii desistere possunt, etiam absque ullâ ratione: eis enim licet sive quiescere, sive aliis operam suam locare.<

(B) Sed quaestio exsurgit num opifices possint turmatim

' Ad reclam et Christianam juniorum opificum institutionem multum conferunt quædam catholicæ societates, quæ, dum Christianarum virtutum praxim assidue inculcant, adolescentes edocent quomodo legitimis mediis, illæsis dominorum juribus, suam sortem meliorem reddere valeant. **Cfr. Max Tttnnann**, Education populaire, 2e éd.

* **Le/unkuhl**, Arbeitsvertrag und Strike, Freiburg, Herder, 1895, **gallice** Le Contrat entre patrons et ouvriers et les grèves; **Politer**, op. cit., n. 172-183; **Vermcersch**, op. cit., n. 470 477; **Antoine**, op. cil., p. 462-470; **Rutten**, Nos grèves houillères et l'aétion socialiste; **Purquan**, Les Grèves, Paris, 1890; **L. de Seilkac**, La Grève de Cannaux, Paris, 1897; **id.** Les Grèves, 1903; **Howell**, Conflieés of Capital and Labour, London, 1890; **Levasseur**, op. cit., t. I, p. 497-571; **IV. F. IVil-loughby**, La Corporation de l'Acier des Etats-Unis et la Grève de ses ouvriers en 1901, traduit de l'anglais par J. de Montaignac, ap. **Musée social**, février 1902. >9

³ Quod generatim leges civiles sanciant; pro **Galliâ**, **cfr. Planiol**, n. 1878-1896, ubi exponuntur leges 27 dec. 1890 et 19 juil. 190t.

⁴ Attamen, si laborare indigent ad sui suorumque sustentationem, nec affulget spes alium dominum inveniendi a quo conducantur, ex **caritate** et ex **prudencia** teneri possunt ad non relinquendum opus

ex conditio ab opere cessare, eo fine ut majus salarium aliasve conditiones ab heris obtineant aut extorqueant. Quæ quidem cessatio ab opere *operistitii* nomine appellatur, et definitur *communis multorum operariorum secessio ex conditio ad qucedam emolumenta ab heris consequenda*. — Sæpe operarii a laborando desistunt ad majorem mercedem obtinendam, sed aliquandoctiam ut labor minusdiuturnus minusaue gravis fiat, aut quia quidam opifices, præsertim si sint *consociati*, dimissi fuere vel durius traélati; quandoque conqueruntur fidem lassam fuisse, aut iniquam stipulationem contractui adnexam. Haud raro, præsertim in Galliâ, a *politicis agitatoribus* excitantur,¹ qui amorem affcébant erga populares, ut eorum captent suffragia; hinc aliquando evenit ut plerique causam ignorent cur operari recusaverint, et nesciant quid ab heris petendum sit.

845. 20 Principia de cessatione ab opere (A) *Communis cessatio ab opere ex conditio non licet nisi gravi de causa, post maturam deliberationem, et inutiles conatus ad litem pacifice dirimendam*.

(a) Etenim operistitium est veluti bellum inter heros et opifices, multaque mala secum trahit : “ Genus illud cessationis non heros duntaxat, atque opifices ipsos afficit damno, sed mercaturis obest reique publicæ utilitatibus, cumque haud procul esse a vi turbisque soleat, sæpcnumcro tranquillitatem publicam in discrimen adducit.²”

Revera, toto tempore quo ab opere desistunt, opifices nullum salarium percipiunt, sed pecuniam diuturna parcimonia thesaurizatam, ad sui suæque familiæ sustentationem expendunt; domin' autem non solum nullum faciunt lucum, sed expensas sæpe one-

* “ Utique pars opificum longe maxima res meliores honesto labore comparare sine cujusquam injuria malunt : verumtamen non pauci numerantur pravis imbuti opinionibus rerumque novarum cupidi, qui id agunt omni latione ut turbas moveant, ac ceteros ad vim impellant. ' (Encycl. **Rerum novarum**). De variis **motives** propter quæ fit cessatio ab opere, vide A. **de Seilhac**, les Grèves, 177-229.

² Encycl. **Rerum Novarum**. Ita, **Wassilies**, an. 1901, opifices, ab opere desistendo, amiserunt circiter 2.000.000 fr., civitas ipsa 25.000.000 fr. per hebdomadem^ in **Statibus America Fæderatis**, vigente cessatione ab opere in **carbonariis (houillères)** Pensylvania an. 1902, domini amittebant circiter 157.500.000fr. Cfr. A. **Seilhac**, op. cit., p. 23-32.

rosas incurrunt ad sua ædificia laborisque instrumenta tuenda et reficienda, opportunitatem amittunt merces suas vendendi non solum pro præsentī, sed sæpe etiam pro futuro tempore, cum non pauci emptores ad alios fabricatores recurrere soleant, et hanc consuetudinem sæpe postea retineant. Insuper viæ ferreæ, necnon quædam aliæofficinæ, quæ ab illis pendent in quibus cessavit opīs, haud modica damna exinde patiuntur; quandoque totius provincia-industria et commercium intricatis difficultatibus involvuntur, numerusque pauperum in totâ regione valde augetur. Nec tacenda sunt mala ordinis moralis quæ inde exsurgunt, *odia* nempe quæ cives dissociant, *morum corruptio* quæ ex diuturna otiositate naturaliter fluit, *blasphemies* contra religionem, adlus violenti et injusti quibus personæ aut res impugnantur, aliaque hujusmodi.

Jamvero principium ethicæ inconcussum est tot tantaque mala permitti non posse absque gravi ratione, quæ his malis vere proportionctur; bonum igitur quod ex operistitio exspeftatur debet esse *maximi momenti*, spes illud consequendi *bene fundata*, proindeque commoda et incommoda sedulo et mature pensanda sunt in omni justitiâ et caritate, Præterea necesse est ut *nulla suavior ac melior via* præsto sit finem intentum assequendi; prius igitur convenire debent viri probi et honesti, ab heris et operariis delegati, ut, in quantum fieri potest, lis pacifice componatur mutuis concessionibus; imo, omnino expedit ut, si delegati in unum idemque placitum consentire non possint, res arbitris judicanda relinquatur.

846. (b) Quando vero adest ratio proportionate gravis, mature ac diu perpensa, et lis non potuit pacifice præfatis mediis componi, licet operariis ab opere *ex condicio* desistere, dummodo bonum finem prosequantur; agitur enim de actu in se indifferenti, ex quo duplex secuturus sit effeélus, et ex hypothesi, bonus effeélus intentus praevidetur superaturus malum cffeflum; et si tale jus, in his circumstantiis, opificibus denegaretur, vix alio modo sua jura tueri possent! —

’ Ita **Leroy-Beaulieu**, Traité, t. II, p. 4[^]3-454 : “ Le droit de grève est certainement en principe aussi utile à l’ouvrier qu’il est légitime. Il le fait d’abord respecter du patron; il lui permet de discuter et parfois de faire améliorer les règlements d’atelier trop tyranniques ou trop capricieux... *On ne saurait sérieusement contester que, en l’absence du droit pour les ouvriers de se concerter et de suspendre simultanément k*

Nec dicatur illud medium éssc prorsus inefficax; nam, fatentibus etiam scholæ liberalis œconomistis, etiamsi opifices multa damna ex operistitiis passi fuerint, majora tamen commoda sæpe ex cis consecuti sunt; sæpe etiam timor ne cessatio ab opere prævaleat, dominos inducit ad operariis concedendum quidquid, sine detrimento, largiri possunt.¹

847. (B) Etiam quando cessatio ab opere legitima est in se, *violenta media adhiberi non debent sive ad deterrendos alios a laborando, sive ad damnum heris inferendum.*

Ratio est quia *illegitimis* mediis uti non licet etiam ad bonum finem proseguendum; jamvero violentia est quid illegitimum, nec adhiberi debet nisi ad vim repellendam. Quapropter opifices, qui desistunt ab opere, non possunt *vi* alios cogere ad idem faciendum, nec percutere aut vulnerare eos qui laborare pergunt. Possunt tamen probabiliter, quando de injustitia dominorum certo constat et in commune damnum redundat, alios opifices, præsertim consociatos, *moraliter cogere*, suasionem, justisque minis, (cos v. g. expellendo a consociatione), ne pro his dominis laborent, usquedum justis querelis satisfactum fuerit²; secus enim jura operariorum sæpe vindicari nequeunt.

Pariter damnum positive dominis inferre eorum domos aut merces comburendo, vel cos lædendo, non minus jure naturali quam positivo prohibetur; alia enim sunt media ad jura opificum tuenda; imo experienciâ constat his violentis mediis pessumdari eorum causam, tum quia ita alienatur

travail, ils ne se frouvAssent dans des conditions moins bonnes pour soutenir leurs intérêts. ” — Quoad leges civiles de jure cessandi ab opere, cfr. *Pic*, op. cit., n. 299-327.

¹ “ A tout considérer, les grèves ont été plutôt utiles que nuisibles à la classe ouvrière. — Le gain permanent dépasse de beaucoup les pertes passagères. — Les grèves ont surtout contribué à faire améliorer les règlements d’atelier, à réduire la journée excessive de travail, à rendre plus loyal le mode de paiement, enfin à faire respecter l’ouvrier par le patron. ” (*P. Leroy-Beaulieu*, Répartition des richesses, p. 626; cfr. p. 395-407; *P- Pic*, n. 292-295).

Ita *Lehmke*, Castis 278, n. 895 : “ Quod si injustitia dominorum clara est et in commune damnum operariorum grave redundat, injustum non erit etiam eos operarios, qui vellent pergere pro illa mercede inferiore laborare, *ntotaliter cogere*, nefaciant. ”

mens aliorum civium, tum quia locus datur armato interven-
tui Reipublicæ.

848. (C) *Quando illegitima est communis cessatio ab open, sive in se, sive ex violentiis usurpatis, jus Statui incumbit huic finem imponendi.*

Etenim ad auéloritatem supremam speélat bonum publi-
cum promovere, caque impedire quæ societatis ordinem
perturbant; atqui operistitia quæ fiunt non propter gravem
et rationabilem causam, sed ob seditionem fovendam aliave
motiva hujusmodi, vel vim inferunt pacificis civibus, eo ipso
pacem et ordinem socialem perturbant, maximeque industria
commercio ac bonis moribus nocent, ut supra diôlum est.
“ Intersit igitur Reipublicæ auéloritas, ait *Leo XIII*, in-
jectoque concitatoribus freno, ab opificum moribus corruptrices
artes, a legitimis dominis periculum rapinarum coerceant.”

849. 30 De conciliatione et arbitrio.¹ Cum melius sit
mala præcavere quam corrigere, multum sane expedit
dissidia inter dominos et opifices prævenire *conciliis concilia-
tionis et arbitrii*, quorum alia auéloritate *privatâ*, alia *lege*
instituta sunt.

a) Primum quidem in *Angliâ*, *Belgio* et *Statibus America Pade-
ratis*, jam ab anno 1860, privatâ auctoritate creata sunt concilia
hujusmodi ex æquali numero dominorum et opificum constituta, ad
solvendas difficultates quæ de omnibus ad industriam speélantibus
sæpe oriuntur, v. g. quotitatem salarii, durationem laboris, regulas
in officina sequendas, etc. Præses horum conciliorum est vel unum
e membris ab ipso concilio seleilum, vel quidam magistratus regio-
nis qui communi opificum et herorum voto ad hoc officium eligitur.
His mediis multa dissidia pacifice composita fuere.

850. (b) Quapropter, in multis regionibus, leges latæ sunt ad
instituenda *ex officio tribunalia mixta*, quæ lites inter heros et opifi-
ces componere valeant, aut ad conditiones definiendas, sub quibus

* *II. Crompton*, Industrial conciliation, Londres, 1876; *gallicc* reddi-
tum curante *Weiler*: Arbitrage et conciliation entre patrons et ouvriers,
Bruxelles; *Office du Travail*: De la Conciliation et de l'Arbitrage,
Paris, 1.893; *Weiler*, L'organisation des Corneils d'arbitrage établi-, en
Angleterre, Paris, 1877; *Bayles*, The Shop Council, New York, 1886,
gallice redditum currante *Boccroulle*: Le Conseil d'Usine, Bruxelles
et Paris, 1892; *Peronnet*, La Conciliation et l'Arbitrage, Pans, 1897;
de Seilhac, La grève et l'arbitrage, *Correspondant*, déc. 1902, p. 820-842;
Tanqueray, ap. *Vacant*, Diction. de Théologie, t. 1, 1733-1737.

arbitri eligi possint. In picrisque locis, recursus ad arbitros liber omnino manet; in quibusdam tamen, ut *Helvetia* et *Australia*, coguntur opifices et heri, in casu dissidii, arbitrio sese subicere.

Quid sit magis opportunum hâc de re, inter *sociologos* controvertitur. Censemus equidem cogi posse operarios et dominos ut sive *per se*, sive per *delegatos*, coram magistratu comparcant, ut dissidii motivum et argumenta sua honeste exponant; sed non expedit ut sententia arbitrorum ita sit obligatoria, ut ei parere cogantur. — Ratio prioris est quia opportunum sane est, ad violentos conflictus praecavendos, ut utriusque ordinis delegati simul conveniant, suatnque mentem plane aperiant; sincrâ enim faëlorum et rationum expositione multa praejudicia dimittuntur, viaque concordia paratur. Jamvero, in multis casibus, nisi legalis obligatio ita agendi utrique parti incumbat, sub quocumque praetextu, alterutra propositam conventionem rejiciet.

Ex altrâ parte generatim non expedit ut dissidentes sententiae parere cogantur; quis enim operarios coget ad laborandum pro tali domino, contra mentem suam? et, si inviti laborant, nonne opus valde imperfectum erit? Pariter, si domini judicent se non posse impositas condiciones acceptaro, sine proprio detrimento, numquid ad certam ruinam damnari possunt?

Nec dici valet prorsus inutilem esse sententiam quæ vim legis non habeat; nam cum hâc publici juris fiat, opifices et heri ad ei parendum *moraliter* obligamur, dummodo satis evidenter rationi consentanea videatur; ad id enim publicâ existimatione impelluntur, ne scilicet aliorum civium indignationem incurrant.

V. De inediis quibus melior effici possit conditio opificum.'

851. Status quæstionis. Quæ cum ita sint, *probis* et *catholicis* viris officium incumbit, sed præsertim *sacerdotibus*, omnibus viribus conandi ut conditionem opificum, in quantum lien possit, meliorem efficiant, et ita concordiam et pacem inter divites et proletarios

l *Sodertui*, Socialisme et Catholicisme, Lille, 1896, chap. 23-27; *G. Govau*, Autour du catholicisme social, Paris, 1900-11)03; *I. Brants*, Les grandes Lignes de l'Econ. pol., Moyens généraux d'améliorer la situation sociale, t. U, p. 266-36J; *Millot*, Que faut-il faire pour le peuple? Pans, 1901; /< *Veuillot*, l'Apostolat social, Paris, 1902; *Bou-*

firmiorem reddant. Ad rem *Leo XIII*.: “Ad Ecclesiam quod spectat, desiderari operam suam nullo tempore nulloque modo sinet, tanto plus allatura adjumenti, quanto sibi major in agendo libertas contigerit... intendant omnes animi industriæque vires ministri sacrorum.” — Quæ quidem verba, anno 1891 prolata, laici et sacerdotes audierunt, et in variis regionibus *catholica aflioni* operam dederunt; hinc diversa creata sunt instituta in gratiam opificum “mensæ ad rusticorum mutuationes; consociationes, aliæ ad suppetias mutuo ferendas, aliæ ad necessitates ob infortunia levandas: opificum sodalitia; alia id genus et societatum et operum adjumenta.” Hæc agendi ratio a quibusdam *socialism!christian* nomen accepit, minus reële tamen, cum socialismus, qualis de fado propugnatur, christianis dogmatibus aperte contradicat; — ab aliis autem, *allio chrisiiana popularis*, et alibi *democratia Christiana*: prior quidem appellatio nullam difficultatem patitur; posterior, quæ pluribus non placuit, permittitur tamen a *Leone XIII*, dummodo ad sensum politicum non detorqueatur, nec superiores ac divites excludere videatur, sed “eo unice pertineat, ut qui vitam manu et arte sustentant, tolerabiliorem in statum adducantur, habeantque sensim quo sibi ipsi prospiciunt; domi atque palam officia virtutum et religionis libere expleant; sentiant se non animantia sed homines, non ethnicos, sed Christianos esse; atque adeo ad *unum* illud *mas-sarium* nitantur.¹”

Præcipua igitur media hucusque adhibita ad meliorandam operariorum conditionem, breviter recensere haud ingratum erit: i° *christianà educatione* juniores instruendi sunt, ut boni opifices evadant; 2° *vanis consociationibus* adulti simul uniendi sunt, quo securius sibi providere valeant; 3° juvandi sunt aliis *consociationibus inter ditiores* institutis; 4° in fide ac virtute roborandi sunt per *religiosas associationes*.

852. i° Educatio juniorum Christiana, virilis ac profes-

chage, L'Apostolat paroissial, Pans, 1903; *Berardi*, De officio parochi nostris temporibus, Faventiæ, 1902: /-.. *Rostand*, L'Action sociale par l'initiative privée, Paris, 3 vol., 1892-1897-1902; *Vermeesch*, Manuel social, Louvain, 1900; *Bannard*, L'Evangile du Pauvre, 2e éd., Paris, 1904. — De his etiam egimus ubi *de Caritate*, η. 817-835.

¹ ita *Leo XIII*, in Encycl. *Graves de Communi*, 18 jan. 1901; *allionis catholica* evolutionem ab anno 1891 descripsit *Max 'Purmann*, Le Catholicisme social depuis l'Encycl. *Rerum Novarum*, Paris, 1900.

³ *Leo XIII*, cit. Encyclicâ *Graves de Communi*, quæ tota attente legenda est; commentarium habes in opusculo: L'Eglise et la Démocratie chrétienne par *Goyau*, *Toniolo* et *Pettier*, Liège, 1901. — Quid sæculis anteaélis clerus gallicanus fecerit ad promovendum bonum etiam temporale fidelium, exponit *Sicard*, L'ancien Clergé de France, Paris, 1893, t. 1, pp. 142-192; 318-335.

sionalis. Ad sortem opificum meliorem efficiendam maxime confert juniorum bona educatio; multi siquidem, sive domi, sive in scholis *neutralibus*, non recte instituuntur. Necesse est igitur ut in piis operibus, quæ patronatus dicuntur, aut in *studiorum circulis* (*cercles d'études, debating clubs*) educatio compleatur. Quæ quidem debet esse : (A) *Christiana*; siquidem pietas “ ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ juvenes enim informando sobrios, castos, laboris et parsimoniae amantes, illos inultum sane juvat ad res etiam temporales prospere gerendas. Sed, cum hodie errores ubique spargantur, juniorum tides nutriri et firmari debet : non satis est recte exponere, sed oportet solidis probare argumentis præcipua dogmata, qualia sunt Dei existentia, animæ immortalitas, Christi divina missio, Ecclesiæ auctoritas, etc. Adolescentes edoceantur quomodo communibus incredulorum difficultatibus pro captu suo respondeant, et, in difficilioribus, ad doctos recurrant. Inter eos quidam seligantur, acutiori intellectu, nobiliori ingenio ac majori fortitudine præditi, qui specialem efforment societatem, *apostolico spiritu* imbutam, et alios juvenes verbis et exemplis ad virtutum praxim alliciant. Ili erunt voluti totidem *apostoli*, qui in propugnandâ fide moribusque reformatis sacerdotes maxime juvabunt.²

853. (B) *Virilis*, id est, eo tendens ut *animifortitudinem* et invictum *voluntatis robur* præstet; ideoque pedetentim pueros in *viros* immutet, qui sibi sufficere valeant. Opifices siquidem variis exponuntur illecebris, sive interne ex passionibus, sive externe ex vano hominum timore diversisque occasionibus quibus ad malum alliciuntur; maxime igitur interest ut firmiter credant suamque fidem exterius, absque jaélantiâ et rubore, operibus manifestent; pariter ut, in virtute roborati, voluptatum illecebras despiciant, et pravis sociis strenue resistant. Quare gradatim edoceantur quo-

1 7 *Tim.*, IV, 8.

* *Congris international officiel dit Patronage de la Jeunesse oteuriète*, du 10 au 13 juin 1900, Paris, 1901; *Max Tunnann*, Les Œuvres complémentaires de l'Ecole, Paris, 1900; *id.* Les Patronages, 3e éd. 1901, *Gatoùillat*, Réflexions pratiques sur la nécessité et la direction des Patronages de Jeunes Gens, Troyes, 1899.

modn. gratiâ Oci juvante. proprias vires angere valeant atque viriliter agere, inutiles peccandi occasiones fugiendo, in necessariis autem fortiter dimicando.¹ Eisdem exponatur quanta sit consociationis efficacia ad superandas difficultates et *energeias* multiplicandas ; et quam necessarium sit probos simul uniri, ut malorum contundant audaciam.

854. (C) *Professsionalis*, quatenus efformet opifices in *sui arte peritos* quo peritiores enim simul ac honestiores erunt, eo pluris existimabuntur tum a sociis tum a dominis; quapropter majus salarium et nobiliora munera tempore opportuno consequentur. Nostris autem diebus omnino expedit ut eis tradantur palmaria principia *scientiæ socialis*, quo facilius socialistarum sophismata confutare valeant, et in collegiis opificum plurimum auctoritat'» habere; ita enim moderate ac sapienter sua sociorumque jura tueri poterunt; ita etiam via parabitur concordiae inter dominos et opifices.— Puellis autem detur educatio non solum speculativa in literis et artibus, sed *practica*, ut discant quomodo *rei domestica* attendere valeant.³

855. 20 Variæ consociationes inter catholicos opifices institutæ. (A) Imprimis promoveantur *collegia opificum* (*syndicats professionnels*); nisi enim viri probi et catholici inter se coadunentur, sua jura tueri nequibunt, et aliunde

I “ Obligée sans doute de préserver l'enfant de certains dangers supérieurs à son âge ou à ses forces, l'éducation n'a pourtant pas pour fin la préservation : ce qui serait la substitution de l'effort du maître à l'eTort de l'enfant. Elle vise au contraire à former des énergies qui puissent se suffire à elles-mêmes et se garder elles-mêmes : il faut aider les faibles, mais arriver à les rendre assez robustes pour se passer d'aides... Un mot résume tout : notre éducation morale veut faire des hommes.” {*Ackermann*, ap. *Congrès internat.*, p. 30-31.)

' “Oui, il est nécessaire de développer la formation professionnelle et de préparer le jeune homme à la coopération sociale. L'évolution industrielle oblige à l'un, l'évolution sociale impose l'autre : ce sont deux éléments nouveaux qu'il est urgent d'introduire dans l'éducation de l'enfant du peuple. On complétera donc son instruction, on développera donc son intelligence et son habileté technique. Puis on l'habituerà à la prévoyance, à l'économie, au sentiment de solidarité, en l'initiant à toutes sortes d'institutions de prévoyance et de mutuel secours.

³ Ita in *Belgio* inslitutæ sum scholæ quæ dicuntur *écoles ménagères*, cfr. J/'z *Van Gehuchten*, Guide de la Jeune Ménagère, Lierre (Belgique), 1894; de *Diesbach*, L'enseignement ménager, Paris, J903.

socialistæ sodalitiis operariorum omnino præerunt, et ordinem socialem mox evertent; de quibus associationibus jam supra egimus, n. 833. Inter rurícolas autem instituantur societates quæ vocantur *syndicats agricoles*, quibus agricolæ non parum juvantur in discendis optimis mediis ad arva perfectius excolenda, juraque sua legaliter tuenda.¹

(B) Promoveantur etiam *mutua illa consociationes* (*mutualités*'), quibus operarii sibi invicem juvamen et auxilium præstare possunt, et parsimoniam augere.² Cum enim opifices modicum salarium accipiant, multisque damnis obnoxii sint ex inopinatis casibus aut morbis, vel ex cessatione a labore, multum sane proficient si sobrie, caste ac frugaliter vivendo, aliquam pecuniam seponant, tempore quo res sat prospere succedunt, eamque deponant apud illas *societates mutuales* dictas, quæ in variis regionibus instituta sunt. Quædam in *scholis* creatæ sunt, ut jam a pueritia juniores parsimoniæ studere valeant, et, vanâ prodigalitate contempta, ad parcius vivendum et futuris necessitatibus providendum assueti fiant;³ has in *catholicis scholis* instituere omnino expedit.

856. (C) His adjungi possunt *societates cooperativa*, sive ad merces emendas minori pretio, sive etiam ad res quasdam conficiendas? Priores facile instituuntur ac geruntur; sed in parvis oppidis

* De quorum origine, evolutione, multis commodis et organisatione disserunt **de Rocquigny**, Les syndicats agricoles, leur œuvre professionnelle, économique, sociale, Paris, 1898; **de Gailhard-Bancel**, Manuel pratique des Syndicats agricoles, 6e éd., Paris, 1900. — Quam partem sacerdotes in eorum fundatione habuerint in **Betgio**, describit **Max Turniann**, Les Associations agricoles en Belgique, Paris, 1903.

¹ **F. Jalpine**, La Mutualité, ses principes, ses bases véritables, Paris, 1903; **L. Mabillean**, La Prévoyance sociale en Italie, Paris; **Rostand**, t. III, p. 663-678.

² **Lépine**, op. cit., p. 53-67; **M. Turniann**, Educ. populaire, p. 69-76.

³ **Ch. Gide**, La Coopération, Paris, 1900; *id.*, l'Economie Sociale à l'Exposition de 1900, Paris, 1902, p. 273-294; *id.*, Les sociétés coopératives de consommation, Paris, 1904; **Clavel et Soria**, Guide pour l'organisation de l'administration des sociétés coopératives de consommation, 4e éd. Paris, 1901; **Hubert-Valleroux**, La Coopération, Paris, 1904; **Congrès des Associât, ouvrières de production**, Paris, 1900; **Comptes-rendus du Congrès** de l'Alliance coopérative internationale, Paris, 1902; **Bertrand**, Histoire de la Coopération en Belgique, Bruxelles; **Beatrice Botter**, The cooperative Movement in Great Britain, London, 1888.

plerumque expedit societates creare, quæ non directe merces emant ad eas cooperatoribus minori pretio vendendas, sed pactum ineunt cum mercatoribus ut hi consentiant aliquam determinatam partem sui lucri cooperatoribus cedendam; secus, excitatur odium et invidia mercatorum, qui ex fundatione *cooperativa*: societatis maximam partem sui lucri haud raro amittunt. — Multo difficilius est feliciter et prospere curam gerere *societatum quæproduflivæ* dicuntur; ad hoc enim duo desiderantur : *capitale* haud modicum, non solum ad instrumenta comparanda, sed etiam ad solvendas multiplices expensas quas incurrere necesse est per plures menses, antequam ullum percipiatur lucrum; *peritus administrator*, (pii rem sapienter gerere valeat, et auctoritate polleat sufficienti ad ceteris operariis imperandum; quæ quidem ægre inveniri possunt. *

Quidquid sit, si sacerdos harum societatum promotor fuerit, in occulto latere consentiat, et rem gerendam committat probis et prudentibus laicis, qui tempore opportuno sociis rationem reddent totius rei.' Cavendum est pariter ne huiusmodi societates aliquid lucri ipsis sacerdotibus afferre videantur; nam si opifices id suspicarentur, mox ab eis societatibus averterentur.

* Melius tamen proficiunt societates *pistorice*, seu ad panem faciendum institutæ, tum quia ars pistoria sat facilis est, tum quia *pistrinis (boulangeries)* bene organisatis pretium panis multum minuitur, ut videre est ap. *Gide*, Coop, de consommation, p. 84. - *Socialista* non paucas *societates produflivas* feliciter gerunt; inter has eminet ea quæ dicitur *Zoomit*, de qua lege *Pe Vboruit*, la coopération et l'organisation socialiste en Belgique, ap. *Musée social*, 20 déc. 1897; circa societates ejusdem generis in *Galliâ*, cfr. *Une Enquête* sur les boulangeries coopératives rurales, ap. *Musée social*, déc. 1899. — Quam necessarium sit Catholicis societates cooperativas instituere, ex eo patet quod *socialisiez* his utuntur ad suos errores spargendos; ait enim *M. Pauzel*, Manuel du Coopérateur socialiste, Paris, 1900, p. 17 : “ Entre les mains des socialistes, *la coopération n'est qu'un moyen d'action socialiste*, un puissant levier, capable de remuer le monde capitaliste sur ses bases de propriété individuelle et d'injustice sociale. Nous ne voulons pas être coopérateurs pour la satisfaction de diminuer un peu l'infinie misère du prolétariat : *Nous voulons être coopérateur pour coopérer plus efficacement à la révolution sociale.* ”

3 “ J'appelle tout particulièrement l'attention du Curé-fondateur sur ce point important. Voulez-vous avoir des hommes dans votre église? Voulez-vous former une réunion nombreuse, durable et honorable? Laissez-les s'administrer eux-mêmes. Donnez leur un *chez eux* : il ne faut pas qu'ils soient chez vous, mais *chez eux...* Les changements survenus depuis un siècle dans la société française n'ont fait que rendre plus impérieux ce besoin d'autonomie, de *self-government*, comme disent les Anglais. ” (*ffi.de la P.*, Les Associations d'hommes, Marseille. 1903, d. 7, 9.)

857. (D) Inter illas societates merito laudantur illa *trraria* quæ a *Raiffeisen* prius inventa sunt {*caisses Raiffeisen*), et vocantur etiam *societates mutui crediti* {*prêt mutuel*), quia pecuniam *mutuo* tradunt, cum minimo atielario.' Constant ex *agricolis* ejusdem parochiæ, qui quædam immobilia possident; hi effbrmant quamdam civilem societatem, juxta leges cujusque regionis constitutam; direétores eliguntur, qui *gratis* munus suum adimplent; solus *argentarius* {*trésorier*) aliquam mercedem, minimam tamen, accipit. Jamvero pauperes agricolæ pecuniam mutuari possunt a *societate*, approbantibus directoribus, si promittant capitale cum modico audario refundere; quotannis rationes redduntur societatis præsidibus; et si quid lucrum supersit, non distribuitur creditoribus, sed vel custoditur, vel operi utilitatis publicæ impenditur, v. g. comparandis illis recenter inventis *machinis*, quibus opus serendi ac metendi multo promptius ac facilius peragitur. — His societatibus adnedti possunt *assecuraciones* contra incendium, grandinem, pestem animalium, etc.,

I
1
I
I
!

858. 3° Consociationes inter ditiores formatæ ad juvandos opifices. Cum enim operarii ægre possint propriis viribus se suosque sufficienter juvare, necesse est ut inter ditiores instituantur societates ad auxilium proletariis præstandum.³ Jamvero, inter cas quæ jam in variis regionibus fundatae sunt, eminent : —

A) Societates ad salubres domos ædificandas.⁴ quæ opificibus mi-

¹ **A. Kannengiescr**, Catholiques allemands, Paris, 1892, p. 138-14.8; **Max Turmann**, Associations agricoles, p. 322-374; (7. **Malherbe**, Le Raiffeisenisme, Bruxelles, 1901; **C. Rafi**, Les Caisses de Famille, Paris, 1896.

' **Max Turmann**, op. cit. p. 375-408; **de Rocquigny**, Les petites Institutions mutuelles de prévoyance contre la mortalité des animaux, ap. **Musée social**, juin 1898.

³ Quod sane inculcat **Leo XIII**, in Encycl. **Graves de Communi**, ubi ait : “ Non dissimili modo a democratiâ Christiana removendum est alterum illud offensionis caput : quod nimirum in commodis inferiorum ordinum curas sic collocet, ut **superiores praeterire** videatur; quorum tamen non minor est usus ad conservationem perfeèlionemque societatis... Eorum præsertim advocata est benigna opera, quibus et locus et census et ingenii animique cultura plus quiddam aufloritalis in civitate conciliant. ”

⁴ **Rostand**, L'aéliion sociale par l'initiative privée, t. I, p. 147; II, p. 313; **Siegfried**, Les Habitations à bon marché, **Gans et Weber**, L'Ouvrier stable et l'Habitation ouvrière, Paris, 1897; /7. **Barrau**, Le Congrès internat, des Habitations à bon marché, ap. **Musée social**, Juillet 1900; **C. Wright and Gould**, The Housing of the Working people, 1895; **J- Rcres Canto**, El Obrero propietario, Santiago de Chile 1903; **Réforme sociale**. ier mars 1904, p. 382-395.

nori pretio locari aut vendi possint. Quod quidem maximi est momenti : quando enim operarii decentem domum inhabitant, non solum bene valentes manent, sed etiam de cauponis ingrediendis minus cogitant, vitamque domesticam agunt, quæ bonis moribus ac ordini sociali maxime favet. Ad hoc autem requiritur etiam ut uxores opificum practice discant artem rei domesticæ munde et ordinate vacandi. — Hinc apud varias Gentes, leges conditæ sunt quibus haud spernenda emolumenta his societatibus conferuntur, praesertim immunitas a quibusdam taxis '.

(B) Quibus adjungi possunt societates quæ operariis locant aut modico pretio vendunt *hortos* hos enim propriis manibus excolere valent, fruētusque ex eis percipere quibus in re domestica non parum juvantur; præterea experiētiâ compertum est *hortorum cultura* meliores effici relationes inter divites, qui gratis vel pro modico pretio eos locant, et operarios qui eisdem fruuntur, — ebrietatem minui, — parcimoniam augeri, — inanitatem socialism! apparere, quatenus hortorum cultores melius utilitatem privati domini percipiunt.

859. (C) His addi possunt variae *consociationes assecurationis* contra *fortuitos casus*, aut *involuntariam cessationem a labore*; quum enim ipsi opifices sæpe non valeant lotam pecuniæ summam solvere ad seipsos contra diversa pericula tuendos, expedit sane ut a ditioribus hæc in re juventur : quod ita fieri potest ut quando illi talem pecuniæ summam præbent, aliam aequalem aut etiam duplo majorem benefaélores largiantur. In quibusdam regionibus, ut in *Germanic*, lege civili præscribitur assecuratio, et fundus constituitur ex quo solvi possint pensiones omnibus operariis qui morbo aut senedlute laborant : huic fundo ipsi *opifices, domini* et *Status* determinatam pecuniæ summam conferunt. Quod quidem systema a multis impugnatum est utpote jura privatorum nimis invadens; reipsa tamen sat felices habuit efleōtus⁴; unde, in aliis regionibus parantur leges

Pro *Galliâ* vide *P. Pic*, op. cit., n. 1368, ubi exponuntur leges 30 nov. 1894 et 31 martii 1896; pro aliis regionibus, *Ann. de législation étrangère*, 189S, p. 546; 1900, p. 26, etc.

Originem, utilitatem et practicam organisationem harum societatum describit *L. Rivière*, La Terre et l'Atelier, Jardins ouvriers, Paris, 1904. cfr. *D. Lancry*, Une visite aux Jardins ouvriers de Sedan, ap. *Démocratie chrétienne*, OCl. 1897; *Lemire*, qui varia hæc de rescripsit in periodico *Le Coin de terre et le Foyer*.

J *L. Lefibure*, Le Devoir social, Paris, 1890, p. 217-247; 292 297.

⁴ *P. Pic*, n. 1388-1391, 1394. — Ibidem, n. 1192-1393, exponitur quid in aliis regionibus statutum fuerit; et n. 1396-1397, quid in *Galliâ* hæc de re propositum fuerit. Cfr. *Salaun*, Les retraites ouvrières en Belgique, ap. *Musée social*, juin 1901, juillet 1902; *Ghio*, Les retraites ouvrières en Italie, *Musée social*, déc. 1902; *Lemire*, Discours sur les Caisses de retraites ouvrières; *Les Questions actuelles*, t. LX, 1901. pp. 354-386, 418; t. LX, 1901, p. 2, 72, 107, 112; 130; t. LXV1I, 1903, p. 56-63.

phis minusve similes legi quæ in Germaniâ praevaluit Quibus favere possunt Catholici, invigilando tamen ut nimia potestas Statui non concedatur, sed privatis societatibus et individuis sua jura servantur.

Involuntaria: cessationi a labore {chômage forcé} non tam facile remedium afferri potest. Quæ tamen multa mala secum trahit; operarium enim validum *otio* tradit et omnibus *vitiis* quæ ex eo sequuntur, eum privat mediis se suosque honeste sustentandi, et haud raro eundem mendicum, vagum et ebriosum efficit. ' Privata quidem *caritate* aliquando alleviatur hæc misera conditio, præsertim quando non solum eleemosyna datur, sed etiam *labor* præstandus offertur : aut etiam *collegiis opificum*, quæ membris suis modicam præbent pecuniæ summam usquedum conducantur'; vel illis institutis privatis aut publicis, quorum ope facilius conduci valeant operarii *{bureaux de placement, ‡}* quin ex hoc capite inutiles expensas subire cogantur; et sane maxime optandum est ut inter Catholicos hujusmodi instituta multiplicentur. Cum vero, non obstantibus his omnibus mediis, non pauci ab opere vacare cogantur, in quibusdam regionibus nova creata est *assecurationis* forma, vi cujus augeatur fundus quem *collegia opificum* dividunt inter sodales a nemine conduélos.⁴ In quibusdam pariter civitatibus, *subventiones* his collegiis concessæ fuerunt⁵ : quod quidem expedire potest tempore quo specialis viget *crisis*; sed, extra hunc casum, melius est sane ita produéliionem rerum ordinare ut minuatur numerus eorum qui involuntarie ab opere cessant.

860. 40 Consociationes catholicæ, quibus opifices juvari possint sive in virtutibus colendis, sive in adimplendis religionis officiis. Quæstio enim socialis non est *æconomica* tantum, sed etiam ac præcipue *moralis* et *religiosa*. Frustra siquidem duplicabitur merces operariis soluta, incassum minuetur pretium eorum quæ ad vitSlum aut vestitum necessaria sunt, vel breviores erunt horæ laborando consumptæ, nisi simul bene morati, sobrii, casti, honesti et religiosi sint proletarii. Si enim salarium et tempus terant in comessa-

1 *Variez*, Les Formes nouvelles de l'assurance contre le chômage, Paris, 1903, hæc mala vivide describit p. 13-15; neenon remedia, p. 23-265; cfr. *Rostand*, t. II, p. 817-897; t. III, p. 609-626; *Gide*, Écon. sociale, p. 235-244; *Crafts*, Practical Christian Sociology, New-York, 1896, p. 138-146.

'Ita in periodico *Bulletin de l'Office du Travail*, juin 1903, p. 485-488. exponitur quid hâc in re præstiterit *l'-æderatio typographorum*; cf. *M. Lecoq*, L'Assistance par le travail en France, Paris, 1900.

‡ *Le Bailly*, Bureaux Municipaux de Placement gratuit, Paris, «890.

4 De quo lege *Variez*, op. cit, p. 23-71. – 5 *Variez*, 248-254.

tionibus, potationibus, aleatoriis ludis aliisque hujusmodi, eorum conditio miserabilior fiet quam antea.¹ Necesse est igitur ut Catholici societates ineant ad meliora plebi paranda, ad ignaros solide instruendos, ad debiles strenue roborandos, et in fide instabiles confirmandos; necnon ad eos, qui a verâ religione alienati sunt, convertendos, et omnes qui jam credunt, ad perfectiorem virtutum religionisque praxim paulatim alliciendos.

Quâ in re necesse est hodie ut sacerdotes in *cooperatores* assumant quosdam probos et pios *laicos*, qui zelo animarum flagrant. Ubique enim socialistæ, positivistæ et rationalistæ omnibus viribus quotidie conantur errores suos in plebem spargere; et nisi catholici sacerdotes et laici consilia, vires et conatus uniant, fraternâque aemulatione sese provocent ad meliora præstanda, impossibile erit adversariorum consociatis viribus feliciter resistere, et a viâ veritatis errantes ad redam tramitem reducere.

861. (A) *Confraternitates* quidem erigere, ad pietatem promovendam inter eos qui jam religionem colunt, maxime expedit; nostris enim diebus necesse est ut vitam christianam *intensiore* agant nonnulli fideles, qui verbis et exemplis alios instruere et ædificare valeant; jamvero ad hanc perfectiorem virtutum praxim non parum conferunt confraternitates, quæ, auspice ac promotore devoto sacerdote, sæpe coadunantur ad pias exhortationes audiendas, et vitam Evangelio magis conformem reddendam. Inter quas certo eminet sodalitas *Tertii Ordinis S. Francisci*, cujus membra vitam religiosam prope accedunt, quin tamen familiæ vincula abrumpant; spiritus enim hujus ordinis hic est ut luxus vanaque oblectamenta

¹ Quod pra-clare exponit **Leo XIII**, in Encycl. **Graves de Communi** “Esto namque ut operam locantibus geminetur merces; etiam annonæ sit vilitas : atqui, si mercenarius eas audiat doctrinas, ut assolet, eisque utatur exemplis, quæ ad exuendam Numinis reverentiam alliciam depravandosque mores, ejus etiam labores ac rem nece-se est dilabi Periclitatione atque usu perspeilum est, opifices plerosque anguste misereque vivere, qui, quamvis operam habeant brevioris spatio et uberiores mercede, corruptis tamen moribus nullâque religionis disciplina vivunt. Deme animissensus, quos inserit et colit Christiana sapientia; deme providentiam, modestiam, parcimoniam, patientiam, ceterosque reôtos naturæ habitus : prosperitatem, etsi multum contendas, frustra persequare. Id plane est causæ, cur catholicos homines inire coetus ad meliora plebi paranda, aliaque similiter instituta invehere Nos nunquam hortati sumus, quin pariter moneremus hæc **religione auspice** fierent, eaque adjutrice et comite.”

despiciantur, et pauperes diligantur tanquam imaginem Christi ferentes.*

(B) Neque praetermitti debent illae societates quæ, dum sodalium 'Anélificationem promovent, aliis eleemosynam non solum corporalem, sed etiam spiritualem largiuntur. Tales sunt *Societates S. Vincentii a Paulo*, quas feliciter instituit ac propagavit *P. Ozanam*; sodales siquidem invisunt pauperes, eisque praebeant non solum cibum temporalem, sed etiam panem verbi divini et humanæ consolationis. Hodierni quidem socialistic eleemosynam carpunt utpote ingenilæ hominis nobilitati injuriosam, quod sane verum esse potest, quando ex *ostentatione* datur; Christiana autem caritas, quæ homines \\\fratres diligit et juvat, nihil indecorum prayse fert, sed potius veram fraternitatem et solidaritatem fovet : “ Nemo quippe hominum est adeo locuples, qui nullius indigeat; nemo est egenus adeo ut non alteri possit quære prodesse : est id innatum ut opem inter se homines et fidenter poscant et ferant benevole.

862. (C) Ad verbum Dei annuntiandum eis qui a fide catholica longe aberrant, creata sunt *instituta popularia*' (*instituts populaires, universités populaires*), in quibus simul conveniunt, ad pacifice disputandum de rebus moralibus et religiosis, ex unâ parte doéli catholici, et ex alterâ, plebei qui religionis praxi aut etiam fidei valédixerunt. Quæ quidem instituta nostris diebus omnino necessaria esse videntur : multi sunt enim qui nunquam ecclesias ingrediantur, nunquam proinde verbum Dei audiant; nisi igitur catholici ad illas oves vadant quæ perierunt, vix sperari potest ut hæ unquam ad ovile redeant. Omni igitur honore digni sunt laici et sacerdotes qui errantes oves ad salutaria pascua reducere conantur.

(D) Cum vero unum ex vitiis quæ hodie operariis maximum afferunt detrimentum, sit intemperantia, seu potuum inebriantium abusus, valde opportunæ sunt societates ad temperantiam promovendam institutæ. “ Est enim hujusmodi excessus peccati fomes perpetuus, miseriarumque origo fcecunda; homines innumeros familiasque integras ruinâ pessima obruit, animasque plurimas in exitium æternum præcipites trahit ¹” Hinc, in nonnullis regionibus, præsertim *Majori Britannia* et *America*, institutæ sunt societates, quarum membra ab usu potuum inebriantium *omnino* abstinent. In *Gallia* autem *Latinisque* regionibus, in quibus fere omnes

* De quo vide *Leonis XIII* Encyclicam *Auspicato concessum*, 17 sept. 1882. — 3 Encycl. *Graves de communi*.

3 De quibus vide *Max Turmann*, l'Education populaire, p. 61-110, ■bi describuntur ea quæ jam a Catholicis hâc in re instituta sunt.

¹ *Concil. plen. Baltimor., III*, n. 262. — De extensione et remediis hujus abusûs vide *M. Vanlaer*, L'Alcoolisme et ses remèdes, Paris, 1897;/. *Bertillon*, L'Alcoolisme et les moyens de le combattre jugés par l'expérience, Paris, 1904; *Cyclopedia of Temperance*, New York.

vinum, cerevisiam aut alios fermentatos liquores bibere solept, societates creatae sunt in quibus sodales promittunt a liquoribus i/Δ-*tillatis (liqueurs distillées} omnino abstinere, et fermentatis liquoribus, ut vino, moderate uti. Sacerdotes igitur illas societates promoveant quæ indoli cujusque regionis melius adaptari valent, nec ipsi bonum exemplum hâc in re præbere omittant. Legibus etiam restringi potest alcoolii confectio et commercium; educatione in scholis et familiâ accepta hoc vitium minui potest; contra hujusmodi flagellum scientia, mores. Status. Religio indesinenter dimicare debent.'*

863. Notanda pro praxi. Quo prudentius tamen sacerdotes agant, antequam *nova opera* instituant, sedulo inspiciant quæ in eAdem regione jam per aliquod tempus floruerunt, ut, aliorum experienciâ edoëti, scopulos vitent ac tuto procedant. — Præterca catholicorum aëtio, qualiscumque sit, feliciorum consequetur effcëhim, si omnes consociationes, salvis cujusque juribus, unâ eademque foederatione conjunëtæ fuerint.² In quâlibet vero dioecesi, catholici sacerdotes et laici Episcoporum auctoritati subditi maneant : “ Postremo id rursum graviusque commonemus, ut quidquid consilii in eAdem causâ vel singuli vel consociati homines efficiendum suscipiant, meminerint Episcoporum auëtoritati esse penitus obsequendum.³ ” Revera in multis dioecesibus *specialia concilia* instituta sunt ad promovendam et dirigendam aCtionem catholicam; et merito quidem : novis enim temporibus nova *apostolatûs* media accommodari debent.⁴

His aliisque mediis quæ suggeret animarum zelus, prudentia informatus, melior sane reddetur opificum conditio, et paulatim omnia instaurabuntur in Christo.

¹ De quo fusius disputavimus in *Tr. de Peccatis*, n. 550-555.

² Hinc, in *Italia*, S. Pontifex jussit ut omnes catholice consociationes a *Congressibus catholicis* dirigerentur; et sane optandum est irt in aliis regionibus sæpe coadunentur, auspicio et duëlu sacrorum Antistitum, Congressus catholici, in quibus communis aëflio quibusdam generalibus regulis determinari possit.

³ Encycl. *Graves de Communi*.

⁴ “ Si le travail ne nous est pas imposé comme une nécessité de l'existence, sachons l'embrasser et travailler aux *œuvres sociales, syndicats, mutualités* et autres formes d'aëVion bienfaisante. ” {*Card. Richard*, Mandement pour le Carême, 1904, p. to.)

§ IV. De mutuo oneroso, seu de contractu crediti.

804. Status quæstionis. Post diela de *locatione rerum* et *operarum*, dicendum manet de *mutuo oneroso*, quod a quibusdam modernis vocatur *locatio* aut *quasi locatio pecuniæ*, et ab aliis *contraélûs crediti*.

(A) Mutuum in genere est contraélûs quo res *fingibilis*, seu *prime usuconsumptibilis* (supra, n. 121-122), alteri traditur eâ lege ut, statuto tempore, res ejusdem speciei et qualitatis reddatur.— Differt proinde *commodato*, in quo res locata *eadem identice* redditur, quia non est, primo usu consumptibilis, sed permanens; necnon a *locatione rerum*, in quâ locator rei locatæ dominium retinet, dum in *mutuo* dominium pecuniæ alteri transfert; hinc in *locatione* res perit *domino*, dum in *mutuo* perit *mutuatario* {*emprunteur*}, qui tenetur rem similem mutuanti {*prêteur*} reddere.

Mutuum, juxta jus civile romanum, est contraélûs *per se* gratuitus, et sub hoc respectu etiam a *locatione* distinguitur, quæ est *ex se* contraélûs onerosus (n. 779). Sed quæstio est utrum mutuum possit esse *onerosum*, utrum scilicet *mutuans* juste possit, ultra rem mutuatam (quæ dicitur *sors*), aliquod lucrum percipere, nempe *auxilium* seu *farnus*. Quod olim magno aestu inter theologos et economistas disputatum est, et hodie etiam inter sociologos frequenter agitur.

865. (B) Ad quod melius intelligendum, quædam notiones exponendæ sunt, (a) Hodie pecunia sub duplici respectu consideratur : ut *medium commutationis* {*moyen*

Inter *innumera* fere opera de mutuo scripta, præcipua sunt : **Gii**linus, De usuris, commerciis, Lugduni, 16,6; **Bossuet**, Traité de l'usure, 1682; **Leotardus**, Liber singularis de usuris, Lugduni, 1682; **Collet**, Traité des usures, Paris, 1691; **Thomassin**, Traité du négoce et de l'usure, Paris, 1697; **Hroedersen**, De usuris licitis et illicitis, Delphis, 1743; **P. Ballerini**, De jure divino et naturali circa usuram, Bononiæ, 1747; **Zeih**, Rigor moderatus doctrinæ Pontificiæ circa usuras, 1747 Curs. Th., XVI, 763-996); **Biner**, Dissertatio juridica de usuris, 1766 (ibid., 996-1007); **Card. de la Lasserre**, Dissertations sur le prêt de commerce, Dijon, 1843; **Pagès**, Dissertation sur le prêt à intérêt, Lyon, 1830-1838; **Hunk**, Zins und Wucher, Tübingen, 1858; **Ill**, Zur Geschichte des Wucherstreites, Tübingen, 1901; **Ashley**, An introduction to english economic history and theory, London, 1892; IP. **Blissard**, The Ethic of Usury and interest, 1892; **Favre**, Le rôle à intérêt dans l'Anc. France, Paris, 1900; **Savatier**, La théorie moderne du capital et la justice, Paris, 1898; **Bahut**, Capital und Capitalismus, **Hice** reddum curante **J. Bernard** : Histoire critique des théories de l'intérêt du capital, Paris, 1902-1903.

4

f

i).

^t_{U.4}

déchange), quatenus pecuniæ ope quælibet res comparari potest; ut *medium produiionis* (*moyen de production*), quatenus est *capitale* et instrumentum quo res novæ conficiuntur. Jamvero antiqui philosophi et theologi pecuniam generatim habebant ut *medium commutationis* et mensuram rerum venalium; quapropter eam *sterilem* dicebant, quia revera sub hoc respectu nihil parit aut producit.¹ — Moderni autem economistæ docent pecuniam esse non solum mensuram rerum venalium, sed etiam et præcipue *medium productionis*, quatenus ad novas res conficiendas maxime confert; unde aiunt eam esse *virtualiterfacundam*, quatenus statim mutari potest in res frugiferas cujuslibet generis, ideoque potens est multas res gignere.

(b) Quapropter mutuum potest esse *industriale* aut *commerciale*, quando fit ad res novas conficiendas aut distribuendas, quando nempe pecunia traditur iis qui industriæ aut commercio operam dant eo fine ut aliquid faciant pretio æstimabile; aut *necessitatis*, cum pecunia *indigentibus* mutuo datur, ut ex eâ sibi necessaria vitæ comparent. — Jamvero antiquitus plerumque vigeat necessitatis mutuum, dum hodie plurimum fit mutuum commerciale.

866. (c) Insuper *auflarium* seu *fenus*, e pecunia mutuata perceptum, potest esse *moderatum*, si, attentâ praxi communiter ab honestis viris hujus loci aut temporis servatâ, justos limites non excedit; vel *immodicum*, si, omnibus attentis, limites prætergreditur a probis determinatos. Porro antiquitus haud raro immodicum erat fenus, nempe *viginli*, *triginta* et quandoque *quingenta* per centum; dum hodie, apud Gentes excultas, *quinque* aut *sex* per centum non excedit.

Hodie vox *usura* generatim *immodicum* auctarium designat; olim significabat quidquid præter sortem percipiebatur, ideoque etiam moderatum fenus

Quæ quidem omnia præ oculis habenda sunt, quando antiqui auctores leguntur, et historia mutui delineatur.

Cum res sit valde implexa, præcipuæque difficultates ex historiâ oriantur, historicum conspectum hujus quæstionis trademus, exponentes : i° doctrinam *utriusque Testamenti*; 2° theorias antiquorum *legislatorum et philosophorum*; 3° *Patrum* et *Conciliorum* communem

* Van Rney, De justo auctore ex contractu crediti, Lovanii, 1903, p. 150-175; V. Brants, Les Théories économiques aux XIIIe et XIVe siècles, Louvain, 1895, 9. *33-138.

doârinam usque ad sæc. XII; 40 *Scholasticorum* opiniones et *Conciliorum* decisiones usque ad saeculum XVI; 50 *modernorum* præcipua systemata; 6° *Benedicti* doctrinam et prædicas *Congregationum* resolutiones; 7° *hodiernas* de mutuo theorias; 8° solutionem difficultatis quæ auctoritati simul et rationi magis consentanea videtur.

1. Exponitur doctrina utriusque Testamenti de mutuo.

867. i° Ante Christum, sub *lege mosaica*, usura prohibebatur Judæis in terse, ipsis autem mittebatur quoad alienos.

(A) *Prohibebatur Judæis inter jr*, præsertim erga pauperes et modo excessive : “ Si pecuniam mutuam dederis *populo meo pauperi* c\ habitat tecum, non urgebis eum quasi *exaflor*, nec *usuris opprimes*l ” ; paulo infra : “ Non feneraberis *fratri tuo ad usuram* pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed *alieno*. Fratri autem tuo absque usurâ id, quo indiget, commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terrâ, ad quam ingredieris possidentem.2” Hujusmodi legem non fuisse accurate servatam ex eo colligitur quod Prophetæ usuras reprobant, et eos laudant * qui pecuniam suam non dant ad usuram3; quapropter, post captivitatem, Nehemias ita usurarios objurgabat4 Cogitavitque cor meum mccum, et increpavi optimates et magistratus, et dixi eis : *Usurasne singuli a fratribus vestris exigitis?....* Non est bona res quam facitis. ” — Jamvero ex contextu satis evidenter constat, in his omnibus locis, agi de mutuo *indigentibus* faélo, non autem de mutuo commerciali.

(B) *Mutuum onerosum mittebatur quoad alienos*; quod sane patet ex verbis supra relatis : “ Non feneraberis *fratri tuo ad usu/ani....* sed *alieno*. ” Quod quidem facile intelligitur, si præ oculis habeatur, sub Antiquâ Lege, Judæos caritatem non coluisse erga alienos eodem modo atque eodem gradu ac inter scipsos.

Ex hoc autem statim colligi potest usuram moderatam non esse absolute et intrinsece malam; secus a Deo permitti

l *Exod.*, XXII, 25; cfr. *Levit.*, XXV, 35-37.

Dent., XXIII, 19-20; cfr. XV, 7-10. — Hos textus non speptare mutuum *commerciale* fuse ostendit *La Luzerne*, op. cit., t. I, p. 211-284.

» A. XIV, 5; *Es.* LXXI, 14; *Ezech.*, XVI11, 5-20.

4 *Nehem.*, V, 7, 9.

non potuisset etiam erga extraneos. — Nonnulli quidem dixerunt id permissum fuisse vi *supremi dominii* Dei, quasi videlicet Judæis potestatem dederit *spoliandi* extraneos; sed hæc distorta evasio viris honestis non placet : tam insolita derogatio juri naturali absque solidâ ratione admitti nequit.

868 2° Christus ipse de mutuo oneroso hæc tradidit : (a) in parabola talentorum, dominus sic alloquitur servum qui acceptum talentum absconderat : “ Oportuit ergo te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est *cum usurâ*l.” Exinde quidam inferre voluerunt fœnus ex mutuo commerciali esse legitimum; sed immerito; hic enim agitur de parabolâ, in quâ Christus *exponit* quid suo tempore agere consueverint qui pecuniam possidebant, quin eo ipso horum agendi rationem approbare velit; cos quidem non reprobât, sed neque laudare intendit, cum primarius finis parabola sit ostendere illos solum præmiandos esse qui talentis a Deo acceptis bene usi fuerint.

(b) Alibi, de caritate loquens, ait : “ Verumtamen diligite inimicos vestros; benefacite, et *mutuum date, nihil inde sperantes*; et erit merces vestra multa2.” Ex quo certe colligitur unum ex *caritatis operibus*, quæ præmium æternum consequuntur, esse *gratuitum mutuum*; *utrum* vero, et in *quibusnam* casibus *preeeipiatur* mutuari pecuniam non clare definitur, sed determinari debet ex regulis circa eleemosynam. Sed, ut patet, nil dicitur de pecunia *ditioribus* mutuo traditâ, et ad novas res producendas destinata; de rebus industrialibus hic disserere Christus minime intendebat. — Eodem sensu dicit : “ Qui petit a te, da ei : et volenti mutuari a te, ne avertaris3 ”; ibi pariter mutuum inter opera caritatis recensetur, et nil dicitur de mutuo *oneroso*, quod proinde in Evangelio neque approbatur neque condemnatur.

1 *Matt.*, XXV, 27.

* *Luc*, VI, 35. — In antiquioribus latinis versionibus legitur : *nihil desperantes*, id est, nolite timere ne pecunia vestra pereat; — in syriacâ versione : *nec prascindatis spem unius*, id est, ne aliquem in desperationem projiciatis, pecuniam denegando indigenti. Cfr. *Fillion*, Les SS. Evangiles, Saint Luc, in h. loc. — Nonnulli Patres hæc verba intellexerunt eo sensu quod nec expeélari debet redditio ipsius sortis. {*La Luterne*, t. I, p. 290-329.) — 3 *Matt.*, V, 42.

Notandum est sub Novâ Lege nullam distinctionem fieri inter Judæos et alienos, sed quoad omnes commendari mutuum gratuitum.

II. Antiquorum philosophorum theoriæ de mutuo.

869. Usura apud plerosque populos paganos praevaluit, et generatim legibus fuit approbata; sed communiter ab ipsis philosophis reprobata.

1° Ita, apud *Gracos*, usura immodica vigeat : mutuam scilicet ad minus *duodecim* et sæpe *triginta* per centum solvere debebant. Ante *Solonis* tempora, debitores qui fœnus præbere nequibant, in servitutem redigebantur; quod tamen sapiens Atheniensis legislator prohibuit, etsi mutuum onerosum permiserit. — Philosophi autem, inter usum et abusum minime distinguentes, omnem usuram damnarunt ut a natura alienam. *Plato* eam reprobat ut civium *aqualitati* contrariam : juxta ipsum, ad seditiones vitandas, necesse est ut non sint duo civium ordines, unus ditissimus et alter pauperimus; ideoque prohibenda sunt media quibus facile divitiarum conquiri possunt, præsertim quædam commercia et usuræ³. *Aristoteles* pariter, ab omni quæstuosâ pecuniarum permutatione aversus, usuram speciatim condemnat ut juri naturæ contrariam; nam pecunia ex se *sterilis est*, quia nummus non parit nummum; attamen usurarii *pecuniam exfecundam* lucrari volunt, quasi esset foecunda.⁴

2° Apud *Romanos*, lege *duodecim Tabularum* permittebatur *fœnus unciarium*, id est *decem per centum*; a tempore *Sylla*, vigere cœpit *centesima usura*, id est *duodecim per centum*; haud raro autem foeneratores *binas centesimas* exigebant, seu *viginti quatuor* per centum; regnantibus Christianis imperatoribus, prævaluere *usura semisses*, videlicet sex per centum⁶. — Romani tamen philosophi non minus stricti quam Græci usuras reprobarunt; ita *Cicero*⁶ ait, juxta *Catonem*, foenerari idem esse ac occidere : “A quo cum quæreretur. quid maxime in re familiari expediret, respondit, bene pascere... Et cum ille qui quæsierat, dixisset, *quid foenerari? Tum Cato : quid hominem, inquit, occideret*” Ita pariter *Seneca* cl “Quid enim ista sunt, quid *vz/Af* et calendarium et *usura*, nisi humanæ cupiditatis extra naturam quæsita nomina?”

Quæ quidem præ oculis habenda sunt, quando *Patrum* doctrina expenditur.

‘ *Schamann*, Antiquités grecques, trad, par *Galuski*, Paris, 1884, t. 1, p. 376-379. — ’ *A. Hoxter*, Précis des Institutions publiques de la Grèce cl de Rome, Paris, 1903, p. 72.

3 *Plato*, de Legibus, V, 742. — 4 *Aristoteles*, Polit., l. I, c. 3, n. 23.

5 *A. Baxter*, op. cit., p. 215. — * De officiis, II, circa finem

7 *Seneca*, De Beneficiis, VII, 10

III. Patrum et Conciliorum doctrina de usurâ usque ad sæc. XII.

«·£

?1

870. i° Patres generatim usuram habuerunt ut quid christianæ *caritati* contrarium, cum in Evangelico commendetur et præcipiatur indigentibus pecuniam mutuo dare, absque ullâ spe lucri; imo, præsertim quarto et quinto sæculis, cum haud raro immodicæ usuræ a pauperibus extorquerentur, nonnulli Patres id tanquam inhumanum et injustum aperte denuntiârunt. Pauci tamen aliquod moderatum lucrum ex mutuata pecunia percipere toleraverunt aut permiserunt. Quod quidem declarabimus, quædam Patrum loca exponendo.

871. (A) *Tribus prioribus sæculis*, Patres solummodo docent praecepto *caritatis* et *miser cordia* adversari *fenus ab egeno exactum*.

(a) Ita, apud *Græcos*, *Clemens Alexandrinus*, de lege mosaicâ loquens, quatenus est omnis doétrinæ moralis fons, humanitatem ejus commendat ex eo quod prohibeat fenus exigere a fratribus: “De elargitione autem et communicatione cum multa dici possint, sufficit hoc dicere quod *lex prohibet fratri fenerari*; fratrem nominans non eum solum qui ex iisdem natus parentibus, sed etiam qui fuerit ejusdem sententias, et ejusdem *Logi* particeps; non tequum censens ut ex pecuniis usuras legamus, sed laxis manibus et animis gratificemur egentibus.”

(b) Apud *Latino*:», *S. Cyprianus*, corruptos Christianorum mores describendo, severe corripit Episcopos plurimos, “quos et hortamento esse oportet ceteris et exemplo,” nihilominus, divina procuratione contempta, *usuris multiplicantibus fenus augment*. — *Tertullianus* autem³, adversus Marcionem probans Novum Testamentum Veteri non contradicere, animadvertit prohibitionem usurarum, quæ apud *Ezcchielem* (*l. cit.*) invenitur, viam paravisse legi perfectiori quæ commendat ut mutuator *sorti* ipsi renuntiet; ita enim interpretantur verba *Luce*: nihil inde sperantes.

872. (B) *Sæculis IV et V*, Patres inulto magis invalescunt contra *usurarios*; et merito: his enim temporibus usuræ aliquando usque ad *quingentaper centum* evellere fuerunt, et nonnunquam infantes eorum, qui fenus solvere nequibant.

¹ *Clem. Aler.*, Stromat., I. II, c. iR,   I° G. Vili, col. 1023.

³ 5. *Cypr.*, De lapsis, c. 6, *Aligne*, P. L., IV, col. 470-471.

¹ Adversus Marcionem. I° IV, c. 17, *Migne*, p. L., II, 398-599

ut servi vendebantur¹; mirum non est igitur huiusmodi usuras tanquam inhumanas et injustas reprobatas fuisse.

(a) Inter *Gracos*, *S. J/asilius* integram homiliam habet *contra fanañtores* in quâ declarat usuram Sacris Scripturis reprobari : “Nam reipsa perquam maxima est inhumanitas, illum quidem qui necessariorum indiget, mutuum ad vitæ subsidium quaerere, hunc vero sorte contentum non esse, sed sibi ex pauperis calamitatibus proventus excogitare, opesque colligere λ” Postea vivide describit miseram sortem mutuatarii : “Argentum qui accepit, primum quidem splendidus ac hilaris est... sed, cum sensim diffluunt pecunia-. tempusque progrediens secum fcnus advehit, tum ei requiem non afferunt noctes, non dies hilaris est, non sol jucundus, sed eum vitæ tædet. Dies ad constitutum tempus festinantes habet odio, extimescit menses tanquam fœnoris parentes. Quod si dormiat, videt fœneratorem in somnis, quod malum somnium capiti est, astantem; si vero vigilet, cogitat ac sollicitus est de fcnore.” In fine, usurarium ita objurgat⁵ : “Facis quaestum ex calamitatibus, ex lacrymis colligis argentum, nudum strangulas, verberas famelicum : nusquam misericordia.” Ex quibus constat hic agi de mutuo *indigentibus* praestito.

5. *Gregorius Nyssenus* totam pariter orationem habet contra usurarios,⁶ ubi, præter argumenta biblica, aliud affert philosophicum ex *pecunia sterilitate* desumptum; solus Deus adeo est omnipotens ut ex rebus minime fecundis aliquid producere valeat : “Tu vero æris et auri, *rerum parere non solitarum*, ne quære fetum, neque coge paupertatem ea quæ divitum sunt præstare, neque usuras pendere illum qui sortem petit.⁷”

5. *Chrysostomus* asserit a Christo prohiberi usuras quoad omnes, dum in veteri Lege vetabatur a solis *fratribus* cas exigere; et exinde humanitatem Christi extollit : “Et vide humanitatem Domini. In his sensibilibus pecuniis prohibuit ne quis usuram acciperet. Quare et ob quam causam? Quia uterque magno damno afficitur. Nam debitor quidem inopia atteritur, creditor autem, augens divitias, peccatorum accumulatur sibi multitudinem.⁸” — Longius procedens, declarat *injustitia* reos esse qui pauperes usuris opprimunt?: “Qui jubentur thesauros suos egenis aperire, ex aliorum paupertate dites eunt, speciosam rapinam excogitantes et bene coloratam avaritiam... hoc *injustitia vinculum* est... Annon multæ sunt justæ negotiationes? Agrorum, gregum, armentorum, manualium laborum, solersque rei familiaris cura? Quid insanis ut spinas frustra demetas?” — Qua-

» *Troplong*, Contrat de Prêt, Préface, p. LXXX11.

- Ap. *Migne*, P. G., XXIX, col. 263-280. ¹ *Ibid.*, 266. — 4 *Ibid.*, 20

² *Ibid.*, col. 279. *Migne*, P. G., XLV1. col. 433-452. — 7 *Ibid.*, 41

* In Genesim homil. 56, *Migne*, P. L., LIU, 377.

⁸ *In Matt//.* homil. 56, P. L., *Migne*, I.VII. col. 556-558.

quidem verba de *immodicis* erga pauperes usuris satis facile explicantur.

873. (b) Inter *Latinos*, *S. Ambrosius*, in libro de Tobiâ, fuse de usurâ disserit,¹ quæ grave peccatum est; fœnerator enim pecuniam, quæ otiosa est, tradit pauperi ut plus accipiat quam dedit : “Ille medicamentum quærit, offertis venenum; panem implorat, gladium porrigitis; libertatem obsecrat, servitutem irrogatis; absolutionem precatur, informis laquei nodum stringitis.²” Ibi usura reprehenditur ut quid *inhumanum*.

Idem docet *S. Augustinus*, qui reprobat omne fenus ex qualibet re acceptum : ³ “ Nolo sitis feneratores, et ideo nolo quia Deus non vult... Et quam detestabile sit, quam odiosum, quam execrandum, puto quia et ipsi feneratores noverunt... si feneraveris homini, id est, mutuam pecuniam tuam dederis, a quo aliquid plus quam dedisti expectes accipere; non pecuniam solam, sed aliquid plus quam dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud; si plus quam dedisti expectas accipere, fenerator es, et in hoc improbandus, non laudandus.”

S. Leo Magnus injustam dicit agendi rationem eorum qui pauperes usuris opprimunt : “ *Injusta* et impudens avaritia quæ beneficium se dicit præstare, cum decipit... Fugienda prorsus est *iniquitas* fenoris : et lucrum quod omni caret humanitate vitandum est. Multiplicatur quidem facultas injustis et tristibus incrementis, sed mentis substantia contabescit : quoniam *fenus* pecuniæ⁴ est animæ?”

Ex his aliisque locis, in quibus eadem doctrina continetur, colligi potest : (a) usuram, ab *indigentibus* acceptam, esse quid inhumanum ac præcepto caritatis oppositum; (b) in quibusdam casibus immodicas usuras pauperibus exactas vere *injustas* esse; (c) nil vero certi definiri posse quoad mutuum *commerciale*, de quo tacent Patres.

874. 2° Eodem tempore, *Concilia* primum quidem prohibuerunt ne *clerici* usuras acciperent; deinde pedetentim hanc prohibitionem ad ipsos *laicos* extenderunt; tandem a civilibus legislatoribus postularunt ut leges usuram permittentes immutarentur.

(A) Jam apud *Canones Apostolorum* (IV see.) legimus : “ Episcopus, aut presbyter aut diaconus usuras debitoribus exigens, aut desinat aut certe damnetur.” — *Cone. Eliberitanum* {*Elvire*, 305)

¹ *Migne*, P. L., XIV, coi. 762-794. — ² *Ibid.*, col. 763.

³ Enar. in psalm. XXXVI, *Migne*, P. L., XXXVI, coi. 386.

⁴ Sermo XVII, al. XVI, ap. *Aligne*, P. L., LIV, 181.

^s Can. 44, ap. *Mansi*, Sac. Concil. Collectio, Florontîæ, 1759, t. 1, p. 56. — Cfr. />z *Luzerne*, op. cit., t. III, lèrc part256-386, ubi congeruntur omnes hâc de re editi canones.

etiam laicis prohibet ne usuras accipiant, quamvis mitius cum eis agat quam cum clericis : “Si quis *clericorum* detectus fuerit usuras accipere, placuit cum *degradari* et abstineri. Si quis autem *laicus* accepisse probatur usuras, et promiserit correctus jam cessaturum, nec ulterius exacturum, placuit ei veniam tribui. Si vero in iniquitate duraverit, ab Ecclesia esse projiciendum.’ ” — Sed Cone, generale *Nicænum* (325) nonnisi de *clericis* agit, qui centesimas (12 %¹) exigebant¹ : “.Equum censuit sancta et magna Synodus, ut si quis inventus fuerit post hanc definitionem usuras accipiens... e clero deponatur.” — Concil. provinciale *Carthaginense* Jz (419 circiter) poenas contra *clericos* usurarios tulit, simul reprehendens usuram in laicis; ait enim : “Quod in *laicis* reprehenditur, at multo magis debet in clericis prædamnari.³ ”

(B) Jam a sæculo octavo *communis* evadit usuræ prohibitio etiam quoad iaicos; *Aquisgranense* (Aix-la-Chapelle, 787) : “In lege Dominus ipse *precepit omnino omnibus* interdictum esse ad usuram aliquid dare.. ita etiam *Parisicnse* (829) et *Meldense*⁴ (845.) — Imo, a sæculo nono, quædam Concilia declarant usurarios restitutioni esse obnoxios : “Si supersunt a quibus usuras exegerunt, ipsis restituant quæ superabundantius abstulisse probantur.”

Eodem fere tempore, videlicet ætate *Caroli Magni*, lex civilis, suadente Ecclesia, usuras omnibus prohibuit.⁸

875. 3° Quanquam hisce temporibus explicita non fiebat distinctio inter immodicam usuram et moderatum fenus, pauca allegantur facta et testimonia, ex quibus constare videtur moderatum auctarium toleratum aut permissum fuisse. Ita *Sidonius' Apollinaris* (430-488), episcopus Claromontensis, narrat se adivisse creditorem, nomine Maximum, ut inducias peteret in gratiam amici, ære alieno gravati; creditor, qui *clericus* factus fuerat, benigne inducias concessit et con-

¹ Can. 20, ap. Mansi, t. n, p. 10. Attamen non pauci *critici* suspectam habent hanc ultimam sententiam, quæ deest apud *fvonent* et *Parnorniam*, J/z>/zr, P. L., CLXI, 805, 1167.

² Can. 17, ap. *Mansi*, t. II, p. 675. — ³ Ap. *ζΙΑζζζζζ*, t. IV, p. 494.

⁴ *Mansi*, t. XIII, p. 825. — ⁵ *Mansi*, t. XIV, p. 470.

⁶ *Mansi*, t. XIV, p. 831. — ⁷ *Mansi*, t. XIV, p. 937.

⁸ “C'est seulement à la législation capitulaire qu'il faut arriver pour trouver l'abrogation des lois impériales sur les usures et l'accord de l'Eglise et de l'Etat pour en proscrire l'usage. Le capitulaire d'Aix-la-Chapelle de 789 (lib. i, c. 5) interdit les usures à tous sans exception Omnino *omnibus* interdictum est ad usuram aliquid dare. Cette défense est répétée dans un autre Capitulaire de 813 (lib. V, c. 38) : Usuram non solum clerici, sed ncc *laid* Christiani exigere debent." (*Troplong*,

donavit usuras; quem aélum Sidonius laudat ut *pietatis* et *misericordia* opus, et addit creditorem jus habuisse usuras percipiendi, “cum totum possit exigere,” id est sortem et auélarium, ut ex contextu apparet.¹

876. Pariter S. *Gregorius AI.* (540-604) rogat *Anthenium* ut adeat quemdam creditorem, qui merces alteri tradiderat sub conditione alicujus Teneris, ab eoque petat de jure suo cedere, quia debitori res male successerant, ita supponens aliquod moderatum lucrum legitimum esse : “ Lucrum de damno alterius non exspeélet, sed recepti pretii sit sorte contentus, quatenus *quidquid paupericesset*, omnipotens ei Deus multiplicata, sicut promisit, restitutione compenset.³”

Item 5. *Gregorius Turonensis* (538-593) narrat *Desideratum*, ep. *Viridunensem*, a Theuderico rege petiisse ut aliquam pecuniam commodaret civibus negotium exercentibus, promittens se pecuniam redditurum cum legitimis usuris : “ Pecuniam tuam cum *usuris legitimis* reddemus.³” Revera cives cum illa pecunia negotiati sunt, et quidem cum felici exitu; oblatam vero pecuniam rex liberaliter recusavit. — Ex quibus constare videtur quoddam moderatum fenus ut legitimum habitum fuisse.

877- 4° Attamen, a tempore *Gratiani* († 550), usura universim prohibita fuit : Gratianus enim, in suo *Decreto*, illas inseruit Patrum sententias illosque Canones quibus usura modo generali reprobantur.⁴ Postea *Gregorius IX*, in *Decretalibus*, titulum integrum promulgavit de *Usuris*,⁵ ubi contra clericos usurarios decernitur suspensio, et contra laicos excommunicatio.

1 V. Scholasticorum theoriæ et Conciliorum decreta ad sæc. XVI.

878. Ad reôte intelligendas scholasticorum doétrinas de mutuo, sententiam exponere juvat S. *Thomæ*, quem omnes fere secuti sunt alii.⁶

i° Doctrina S. Thomæ. (A) “ Accipere usuram pro pecuniâ mutuâtâ est *secundum se* injustum.⁷” Ad quod probandum, asserit, post Aristotelem, pecuniam principauté!

¹ *Sidonius*, Epistola 24, *Aligne*, P. L., t. LVIII, coi. 528-531.

^{*} Epist. 38 ad Anthemium, *Aligne*, LXXVII, coi. 973.

³ Histor. Franc., 1. III, n. 4, *Aligne*, P. L., LXXI, coi. 267.

⁴ Decret. Grat., 2 p., causa XIV, p. 3-4, p. 734-738, cd. *Friedberg*

⁵ Decretal, lib. V, tit. XVIII, p. 811-816, ed. *Friedberg*.

• 5. *Thom.*, 2. 2., q. 78; Quodlibet III, art. 19; De Malo, q. 13, art. 4.

⁷ 5. *Thom.*, 2. 2., q. 78, a. 1.

esse inventam *ad commutationes* faciendas, et ita præcîpuum pecuniæ usum esse ipsius consumptionem; agit proinde de mutuo *ad consumptionem*, non ad commercium destinato. Quo posito, sic probat suam thesim : (a) Si fenus pro pecunia accipitur, venditur id quod non est, scilicet *usus rei* qui non distinguitur ab ipsâ re; seu, aliis verbis duplex compensatio pro eâdem re exigitur : una quidem, restitutio æqualis rei; altera vero, pretium usûs, quod *usura* dicitur; quod est injustum. Nam, in rebus consumptibilibus, non debet seorsum computari usus rei a re ipsâ, sed cuicumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res; si igitur, præter sortem, aliquod fenus exigatur, injuste venditur *usus rei*, quasi esset ab ipsâ re distinctus; sicut injuste ageret qui, postquam vendidit vinum justo pretio, vellet iterum vini *z/j/zwscorsim* vendere (b) Cætroquin pecunia, quæ principaliter est medium commutationis, sterilis est, idcoque pro ejus usu nil accipi potest.

879- (B) *Ter accidens* autem aliquod lucrum ex pecunia mutuata percipi valet : (a) “ Si quis concederet pecuniam signatam ad *ostentationem* vel ad ponendum *locopignoris*; et talem usum pecuniæ licite homo vendere potest.’ ” Tunc enim pecunia non destinatur ad consumptionem, sed ad alium usum, ex quo lucrum legitime accipitur, (b) “ Ille qui mutuum dat, potest absque peccato in paChim deducere :um eo qui mutuum accipit, *recompensationem damni*, per quod subtrahitur sibi aliquid quod debet habere; hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare,- ” En origo tituli exti inseci, quod postea vocatum est *damnum emergens*, (c) “ Qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifice per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de eâ negotiatur, vel artifex operatur; et ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expetere, tanquam deresuâ.³” Seu, aliis verbis, qui *contractum societatis* init cum mercatore et artifice, mutuans pecuniam ut hic cum eâ negotietur vel operetur, aliquod lucrum liene percipit, quia retinet dominium pecuniæ, atque subit periculum sortis.

880. 2° Conciliorum decreta. Quibus expositis, melius intelligi possunt Canones Conciliorum hujus temporis. Cum enim Medio /Evo industria et commercium non multum florerent, pecunia mutuo tradebatur, plerumque saltem, non ad res novas producendas, sed ad *consumptionem*, tndi-

¹ S. Thom., 2. 2., q. 78, a. i, ad 6.

² 5. Thom., 2. 2., q. 78, a. 2. ad 1. — ³ Ibid., ad 5.

gentibus, et sæpe cum *maximo* auétario (15 ct 20 %) | : unde mirum non est usuram fuisse strifte prohibitam, ita Concil. *Lateranense III* (1179) ait usuras esse utriusque Testamenti paginis condemnatas, et usurarios excommunicatione pleiiit.² *Lugdunense II* (1274) prohibet insuper ne domus locentur alienigenis volentibus eas conducere ad usuras excrcndas.³ *Viennense* autem (1311), post renovatas excommunicationes antea latas, damnat etiam errorem eorum qui pertinaciter asserunt usuram non esse peccatum : “ Si quis in illum errorem inciderit, ut pertinaciter affirmare præsumat, exercere usuras non esse peccatum, decernimus eum velut haereticum puniendum.⁴ ” Non ibi definitur utrum usura sit peccatum contra justitiam an contra caritatem, utrum contra legem naturalem an contra legem positivam. Neque pariter declaratur quid sit usura; sed postea, in Concil. *Lateranensi* [^] (1550), hæc notio tradita fuit, quæ definitioni *Viennensis* Concilii accommodari potest : “ Ea propria est usurarum interpretatio, quando videlicet ex usu rei, quæ *non germinat*, nullo labore, nullo sump u, nullove periculo lucrum fœtusque conquiri studetur.⁵ ” Quapropter prohibititas usuras non exercet qui lucrum accipit ex re quæ frugifera est, aut alicui periculo sortis exponitur. — Circa finem sæc. XVI, *Sixtus V* reprobatur “ usurarum voraginem, Deo hominibusque odiosam, sacris canonibus damnatam et christianæ *caritati* contrariam.⁶ ”

881. Multi quidem hodierni scriptores vitio vertunt Scholasticis et Conciliis, quod leges ceconomicas ignoraverint et. usurarum prohibitionem, industriæ commerciique progressum retardaverint. — Animadvertimus imprimis *errorem*, de quo insimulantur, non esse moralem, sed oeconomicum; putabant siquidem pecuniam esse *sterilem*, et exinde inferebant nullum fenus ex pecuniâ *mutuaiâ* / [^] *se* accipi posse : quod *principium* verum est, si revera pecunia sit omnino sterilis. Praeterea error faéli, qui eis tribuitur, facile excusari potest. Nam pecunia *in se* est vere sterilis, nec fit fœcunda

’ ” Du XIIe au XIVe siècle, on cite en France et en Angleterre, de la part des Lombards et des Juifs, le taux de 20 p. 100. Philippe IV, de France, fixe à 20 p. 100 l’intérêt maximum, et l’abaisse à 15 p. too pour les foires de Champagne. ” (A *Leroy-Beaulieu*, *Traité*, t. 11, p. 148.)

’ *Mansi*, t. XXII, p. 231. — 3 *Mansi*, t. XXIV, p. 99.

♦ Ap. *Densing*, n. 407. — 5 Ap. *Deming*., n. 623.

• *Buliar*., p. 4, t. 4, p. 263.

nisi quando vertitur in res frugiferas. Jamvero Medio /Evo valde difficile erat, propter oeconomicas conditiones illius temporis, pecuniam vertere in res frugiferas : fundi scilicet ægre comparari poterant, propter systema quod vocant *fcodale*, industriæ erant locales et opificum *consociationibus* reservatæ, commercium nonnisi a paucis exercebatur, scilicet *Judicis* et *Lombardis*; mirum igitur non est pecuniam tanquam sterilem communiter habitam fuisse.'

Cæteroquin, si hac prohibitione Ecclesia aliquomodo progressum commercii retardaverit, agricultural necnon parvis industriis favit, et opificum dignitati atque felicitati non parum contulit. Aliunde contraélu societatis, aliisque hujusmodi pactis industriæ evolutioni satis cautum est, usquedum inventio machinarum orturndederit novo rerum statui, novæque mutui formæ quæ *contractus crediti* vocatur.

882. 30 Mitigatio disciplinae circa usuras. Jam a saculo XV mitior disciplina pedetentim vigere incæpit.' (A) Primum quidem instituti sunt *Montes pietatis* (*Monts-de-piété*, *Funds of piety*}, in quibus colligebantur pecuniæ aliæque res fungibiles quæ pauperibus mutuo tradebantur, mediante aliquo pignore et moderato auétario. Jamvero Concil. *Lateranense V* (1515) solemniter declaravit licitos et meritorios esse hos montes " in quibus pro eorum impensis et indemnitate aliquid *moderatum* ad solas ministrorum impensas et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinentium, pro eorum indemnitate duntaxat, ultra sortem absque lucro eorundem Montium accipitur. " Ex quo etiam faôlum est ut opulenti mercatores, præsertim *Lombardi*, a principibus obtinuerint licentiam moderatum

† " Avec un marché très étroit, sans outillage puissant et sans industrie aéiivc, alors que les grandes entreprises se réduisaient à la construction des églises et des forteresses féodales, **/es emplois productifs de l'argent faisaient défaut.** Il n'y avait guère place, au moins au XIIe siècle et presque encore au XIIIe, que pour les prêts à la consommation... La fixité de la propriété féodale et l'immobilité générale des conditions écartaient même ce que nous appelons aujourd'hui les emplois en immeubles. " (**f. Rambaud**, Histoire des doctrines écon., p. 39). De statu industriæ et commercii, necnon de doôrinis oeconomicis Medii /Evi, cfr. **IV. f. Ashley**, An introduction to english economic history and theory, London, 1892-1893; **Ch. Jourdain**, Mémoires sur les commencements de l'Economie polit, dans les écoles du Moyen Age (Méni. Acad. Inscr. et B. L., t. 28, 1874); **L. Cassa**, Di alcuni studi recenti sulle teorie economiche nel Medio Evo, Milano, 1876; **Esfinas**, Histoire des doctrines écon., Paris, s. d., p. 72-119; **K tirants**, Les Théories économiques aux XIIIe et XIVe siècles, Louvain 1895

lucrum ex mutuo percipiendi, prout fiebat in *Montibus pietatis*. Et ita *pauperum* necessitatibus cautum est.

883. (B) Postea, etiam quoad divites, præter contraélum *societatis* (supra, n. 879) recognitus est *contrarius censualis*, vi cujus acquirebatur jus percipiendae annuae pensionis primum quidem ex *refrugerâ* alienata, deinde etiam ex *pecuniâ alteri Iraditâ*. Talis contradus differebat quidem a mutuo, quia pecunia *in perpetuum* alteri tradebatur, eâ lege ut census annuus (*rente annuelle*) solveretur; sed, quando stipulabatur censum *redimibilem* fore, reipsa vix ille contraélus a mutuo oneroso distinguebatur. Quare a *Pio E* (1569) reprobatus fuit; nihilominus ut legitimus a non paucis theologis et canonistis habitus est. '

SS4. (C) Pariter *tituli extrinseci*, ex quibus legitime accipi potest fenus e mutuata pecunia, multiplicari coeperunt; videlicet admittebatur non solum *damnum emergens* (supra, n. 879), sed etiam *lucrum cessans*, quod videlicet verificatur quando mutuans amittit occasionem lucrandi, quatenus cum pecuniâ suâ volebat censum vel agrum fructiferum emere, aut licite negotiari; necnon *periculum sortis*, quatenus legitime limetur ne pecunia mutuata amittatur.

(D) Mox *consuetudine* ac *lege civili* invaluit mos, sæc. XVI, *moderatum focnus* (5%) accipiendi, tanquam ab *usurâ* distinélum; quod quidem ut legitimum agnovit TW/Zer, S. J., propter bonum publicum. —/Insuper, crescentibus opportunitatibus pecuniâ utendi ad negotiationem, non pauci theologii docuerunt licere cuilibet mercatori auctarium exigere promutuo tamquam pretium obligationis *carendi pecunia* pro certo tempore, etiamsi nullum lucrum reipsa inde cessaret.

885. (E) A nullis pariter tanquam licitus agnitus est *trinus contrarius*, ita diélus quia triplex in eo includebatur paélum : contraétus *societatis*, contraétus *assecuracionis sortis* et contraétus *assecuracionis lucri*. Videlicet Petrus et Joannes societatem ineunt negotiationis, in quam Petrus confert 1000 aureos, et Joannes suas operas : Petrus sperat ex hoc 200 aureos lucrari; en contraétus *societatis*. Petrus autem, qui non vult sortem periclitari, Joanni offert 50 aureos ut sortem assecuraret ; en contraétus *assecuracionis sortis*. Quia vero lucrum *certum* minus præfert lucro majori incerto, Joanni vendit *spem* lucrandi 200 aureos pro 100 aureis : en contraétus *assecuracionis lucri*. Finita igitur negotiatione, Petrus accipiet 50 aureos. Jam vero facile intelligitur hâc agendi ratione accipi pro pecuniâ fenus 10%.

Merito autem reprobatus est contraétus *mohatra*, quo, sub specie venditionis-emptionis. immoderatæ percipiebantur usuræ."

' Historiam hujus contractus censualis delineavit Thomassin, op. cit, P. 45.V47'.

' Contractus sic initur Petrus, centum aureis indigens, illos a Joanne mutuari cupit; hic deneyat mutuum, sed Petro merces offert

V. Morlornortim theoriæ de mutuo.

886 i° Protestantium theoriæ. Primi mutui onerosi defensores fûerc *Calvinus* et *Molinceus (Dumoulin)*, qui non paucos habuerunt asseclas.

(A) *Calvinus* (1509-1564) docebat non omnem usuram esse peccatum, sed solum eam quæ *caritati* erga miseros adversatur, *zntjustitia* opponitur, utpote immodicum fenus exigens. Textus enim *Scripturæ* superius allati solos Judæos respiciunt; ratio autem ostendit usuram esse legitimam, quia pecunia non est sterilis, sed est virtualiter fœcunda, quatenus cum eâ comparari possunt res frugiferæ.¹ Quem secuti sunt (*Ecolampadius*, *Virclus* z*z Rivetus*).

(B) *A/olinaus* (1500-1566), celeberrimus jurisperitus Parisiensis, asserebat pecuniam mutuandam esse quidem pauperibus absque ullo fœnore, sed ex mutuo *negotiatoribus* concesso legitime percipi moderatam usuram; ad bonum enim publicum requiritur ut negotiatores pecuniam mutuari possint; porro hanc obtinere nequibunt, nisi aliquod audtarium solvant.²

(C) *Grotius* contendebat jure naturali moderatam usuram licere, sed fassus est eam jure divino prohiberi.³ - *Pufendorft* tenebat eam licere jure tum naturali tum divino : “ Etsi enim nummus non gignat alterum, tamen postquam in eundem pretium eminens fuit collatum, mediante industria hominum redditur utique fœcundissimus, comparatis pro eo rebus naturaliter et civiliter fœuétifens.⁴ — *Salmasius* (*Claude de Saumaise*, 1588-1658) censebat pecuniam *locari* posse, seu *pecunia usum* esse vendibilem, sicuti usum omnium rerum fecundarum : pecunia enim, sicut ager, humanâ industriâ redditur fertilis.⁵

887. 20 Œconomistarum theoriæ. Scriptores multi, qui rei politicæ et œconomicæ operam dederunt, efeneratim doce-

credito vendendas summo pretio, v. g. centum et decem aureis, cum pacto ut Petrus Joanni easdem merces statim retrovendat infimo pretio, v. g. centum aureis; ita Petrus obtinet quidem centum aureos, sed, post annum elapsum, reddet centum et decem.

¹ Doélrinas suas exposuit in *Comment, ad Ezechielem* et in *Epist.ad (Ecolampadium)*; cfr. *Favre*, op. cit., p. 127-129; *Bo/im-Ban>erk* op. cit., t. I, p. 32-34.

² Tractatus contractuum et usurarum redituumque pecuniâ constitutorum, 1546; cfr. *laure*, op. cit., p. 130-145; *Bohm-Bawetk*, op. cit., t. I, p. 34-38.

³ De Jure belli ac pacis, lib. II, cap. XII, § 20-23; Commentar, in Lucam, VI, 35; cfr. p. 158-161.

⁴ De jure naturæ et gentium, lib. V, cap. 7, § 10; cfr. *Favre*, p. 161-165.

⁵ *Salmasius*, De usuris, 1638; De modo usurarum, 1639; Dissertatio de fœnore trapezitico, 1640; Diatriba de mutuo, 1640; cfr. *Favre*, p. 538- *Bohm-Baiuerk*, I, p. 41-47.

bant moderatam usuram necessariam esse, — ideoque legitimam — ad bonum publicum, præsertim vero ad res commerciales. ,

Ita *Montesquieu* (1689-1755) tradebat negotiationem impossibilem fore absque mutuo oneroso', idem docebant *Condillac* (1715-1780; et *Turgot*, qui præterea addebat pecuniam esse fecundam, quatenus est veluti *capitale*, quod ad res novas producendas multum inservit³; neenon *Bentham*, qui contendit auétarii quotitatem non lege, sed libera pasciscentium conventionione definiendam esse.⁴

888. 30 Quorumdam theologorum opiniones. Quibus argumentis moti, nonnulli catholici theologi mitiorem doctrinam de usurâ tradere coeperunt; ita, inter alios, *Jos. Gibalinus*, S. J., qui aperte liceitatem *trini contractus* propugnavit⁵; — *Maignan*, ex Ordine Minimorum, qui tanquam licitum agnoscit contraClum *commisses pecuniæ*, “ quo propriam quis pecuniam, retento sibi proprietatis in eam dominio, proindeque repetendam, tradit ad negotiandum non suâ, sed alienâ mediante operâ et industria ad id conduclâ, cum paClo vindicandi quidem sibi partem unam lucri mediocrem, iudicio prudentiim determinandam⁶; — *Le Correur*, presbyter Parisiensis⁷, qui duplex mutuum distinguit: alterum, quo res datur in consumptionem, alterum quo datur in negotiationem; jamvero lucrum ex priori, utpotc ex re sterili, perceptum, est usurarium, sed lucrum ex posteriori accceptum licitum est, quia res datur in usum pretio æstimabilem; — *Scipio Maffei*, qui docet usuram esse quidem injustam, quando lucrum exigitur ultra modum legibus determinatum, vel apau-

' *Montesquieu*, *Esprit des Lois*, liv. XXII, ch. 19-22; cfr. *Favre*, p. 216-220.

⁹ *Condillac*, *Le commerce elle gouvernement*, ch. 18; cfr. *Favre*, p. 224-226.

³ *Turgot*, *Mémoire sur les prêts d'argent*, présenté au Conseil d'Etat en 1769.

⁴ *Henlham*, *Defense of usury*, 1787, *gallice* : *Lettres sur l'usure*, 1787; cf. *Favre*, p. 232-237.

⁵ *Gibalinus*, *De usuris, commerciis, deque æquitate et usu fori* Lugdunensis, Lugduni, 1656.

* *Maignan*. *De usu licito pecuniæ*, Tolosæ, 1673, p. 42. Idem fere docuit *P. ac Calonia*, ejusdem Ordinis. *Eclaircissement sur le légitime commerce des intérêts*, Lyon, 1676; cfr. *Can tire*, 111, η. 1114, not. ♦

¹ *Le Carre r*, *Traité de la pratique des billets entre les négociants*, MOUS, 1684.

peribus; sed licitum esse lucrum moderatum a divitibus perceptum, qui mutuum postulant ad fortunam amplificandam.¹

VI. Doctrina Benedicti XIV et Rom. Congregationum de mutuo.

889. i° Encyclica lt *Vix pervenit*”. Cum animi in Ecclesia, et præsertim in Italiâ, his variis opinionibus et controversiis maxime permoverentur, *Benedictus XI* 17 congressum theologorum instituit ad rem penitus expendendam, eorumque conclusiones promulgavit in Encycl. *Vix pet venit*, 1 nov. 1745, quam ad omnes Italiae episcopos misit². Hæc in Epistolâ, noluit, ut ipse declarat, aliquid decernere de illis contraëlibus, “ pro quibus Theologi et Canonum interpretes in diversas abeunt sententias,” sed *certam de usuris doctrinam constitui constituere*. Hæc autem doctrina quinque propositionibus continetur, quas breviter contrahimus³.

1. Usura in eo reposita est quod quis *ex ipso mutuo*, quod suâ natura tantumdem duntaxat reddi postulat quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum, ideoque ultra sortem lucrum aliquod, *vi ipsius mutui*, sibi deberi contendat : quod illicitum et usurarium est.

2. Neque usura legitima fieri potest ex eo quod lucrum sit *moderatum*, vel a *divite* exigatur, vel ab eo qui pecuniam impensurus est *ad fortunas suas ampliandas*, vel novis coemendis prædiis, vel quæ-

¹ *Maffei*, Dell' impiego dei Danero, 1744; *gallice* : *Pe l'emploi de l'argent*, par M. le marquis de Maffei, Avignon, 1787. — Maffei librum suum *Benedictus AVE* dicaverat, sed nihil ostendit Pontifici hanc dedicationem placuisse; cæteroquin, post editam Encycl. *Vix pervenit*, nil retraëlavit, sed in secunda editione declaravit doctrinam Encyclicæ minime suis theoriis adversari.

² De vi doctrinali hujus Encyclicæ multum disputatur; alii siquidem tenent eam esse infallibilem definitionem; alii vero iudicium doctrinale gravissimi momenti, sed non infallibile. Ad rem *Vermescit*, S. J., n. 360, p. 458 : * Observes tamen litteras istas missas fuisse ad solos Italiae episcopos. Diu post quidem, 29 Jul. 1836, 5. *Officium*, approbante Gregorio XVI, obiter declarasse videtur litteras respicere Ecclesiam universalem. Non ideo tamen potuere hæc littera? evadere infallibilis definitio. Quare gravissimam quidem, non tamen summam, existimamus ipsis inesse auctoritatem.” Pariter *E. Van A'oey*, op. cit., p. 44, not. 1, scribit hanc “ *non esse locutionem ex cathedrâ*, imo potius formam quasi referre decreti alicujus Congregationis, speciali quidem et solemniori modo a S. Pontifice approbati, et ab ipso auctoritate promulgati.

³ Textum habes ap. *Deminger*, n. 1318-1322.

stuosis agitandis negotiis; vi mutui ipsius nihil percipi potest, et si quis lucrum acceperit, restituendo erit, obnoxius.

3. Attamen cum mutui contraélu concurrere possunt *tituli ertrinsi*, ex quibus justa consurgat causa quiddam amplius supra sortem exigendi. — Potest pariter pecunia per alios contraflus a mutuo diversos réélc collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque lucra inde percipienda.

4. In his variis contradibus servari debet æquahlas; secus injustitia committitur et obligatio adest restituendi; servatâ autem aequalitate, multiplex remanet licitus modus fruduosam negotiationem ad publicum commodum conservandi ac frequentandi.

5. Falso et temere asseritur *referti i st infer ac fræsto ubique* esse simul cum mutuo titulos alios legitimos, vel alios justos contradus, quibus liceat audarium moderatum ultra sortem exigere. Nam in *multis casibus* tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri gratuito succurrere, juxta illud ' : “ Volenti mutuari a te ne avertaris ”.

890. 20 Controversiæ post Encyclicam. Hæc epistola liti finem non imposuit. *Maffei*, in nova editione sui operis, dicebat se in antecessum docuisse quidquid Pontifex tradebat, non vero docuisse quidquid in eâ reprobabatur. — *P Grangier* triplicem contraélum propugnare non desinebat'; *De la Forest*, parochus Lugdunensis, contendebat in mutuo *negotiationis* non admitti usuram 3; — *Beurrey*, presbyter Rupellensis, dicebat pecuniam *locari* posse tanquam rem frugiferam 4. Initio sæc. XIX, duc præsertim viri moderatum fenus c mutuo commerciali legitime percipi posse contenderunt : *Card, de la Luzerne*, qui exponit pecuniam mutuo alteri tradi posse ob triplicem finem, ad consumptionem, ad conservationem, vel ad incrementum : in primo casu adest mutuum proprie dictum, ex quo non potest legitime percipi usura; in secundo et tertio casu, adest contractus *crediti commercialis*, ex quo moderatum fenus legitime accipitur 5; — *Mastrofini*, qui ostendere conatus est facultatem concessam mutuatario aliquid lucrandi,

' *Matt., N*, 42.

Examen théologique sur la société du prêt à rente, Paris, 1741, quod opus confutavit *Lecoq*, prepositus generalis Eudistarum, Dissen théologique sur l'usure, Rouen, 1767.

' Traité de l'usure et des intérêts, Cologne et Paris, 1769, 1776; quod confutavit *P. Carfuae*, Minor. Convent., Examen et réfutation du Tr. de l'Usure, Avignon, 1779.

4 La question de l'usure éclaircie, Paris, 1786; quod impugnavit *Bougane*, Les nouveaux patrons de l'usure réfutés, 1789.

5 Dissertation sur le prêt de commerce, Dijon, 1823; quod impugnavit *Bouyon*, canonicus Claromontensis, Examen du système de feu Mgr le Card, de la Luzerne sur le Prêt de commerce, Clermont, 1826.

mediante usu pecuniae mutuatae, esse pretio aestimabilem, proinde que legitimum titulum aliquod aueritum accipiendi '.

891. 30 Romanarum Congregationum responsa.

A) Usque ad annum 1830, SS. Congregationes, de mutuo interrogatae, respondebant, ad mentem *Benedicti* XVI, non licere auctarium percipere *vi mutui*, sed solum *vi tituli extrinseci*, videlicet ratione *periculi sortis, lucri cessantis et damni emergentis*. Ita v. g., an 1645, ad Miss. Sinenses responsum est : “ Ratione mutui, immediate et precise, nihil esse accipiendum ultra sortem principalem; si vero aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminens, ... non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem ibidem additur aliquid accipi posse ratione lucri cessantis et damni emergentis’.

892. (B) Ab anno 1830, longius processerunt SS. Congregationes : (a) 5. *Officium*, interrogatum ab episcopo Rhedonensi utrum probari possit agendi ratio confessariorum qui absolutionem non denegabant poenitentibus lucrum percipientibus e pecunia *negotiatoribus mutuo data*, respondit, 18 augusti 1830, “eos non esse inquietandos”; (b) 5. *Poenitentia*, 16 sept. 1830, declaravit non esse inquietandos presbyteros qui contendunt licitum esse percipere auctarium quinque pro centum *solum vi legis Principis* absque alio titulo; (c) Eadem Cong. respondit, 11 nov. 1831, durius et severius se gerere confessarium qui denegat absolutionem poenitentibus qui lucrum percipiebant e mutuo, solo titulo legis civilis; (d) 5. *Officium* declaravit, 17 jan. 1838, poenitentes qui moderatum lucrum solo legis titulo ex mutuo *dubiâ* vel *malâ* fide perceperunt, absolvi sacramentaliter posse, nullo imposito restitutionis onere.— Partem precipuam horum documentorum hic subjicimus.

893. *Pius VIII*, in audientia Assessoris 6ⁱ *Officii*, ad dubia Episcopi Rhedonensis : — “ Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit Sacrae Congregationi Inquisitionis, non eandem esse Confessariorum suae dioecesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo datâ, ut ea ditescant.

De sensu epistolae encyclicae *Vix pervenit* acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam quam quisque amplexus est sententiam, tali lucro faventem, aut contrariam. Inde querelae, dissensiones, denegatio sacramentorum plerisque negotia

1 Le Usure, libri tre, Roma, 1831 ; quod confutatum est in sequentibus operibus: Osservazioni pacifiche sopra di un'opera intitolata, Le Usure, Roma, 1834; Réponse au livre de Mastrofini, par *Moralet*, pr. dudioc. d'Annecy, Lion. 1836; (fr. *Pages*, Dissertation sur le Prêt à intérêt t. II, Lyon, 1838.

2 Ap. *Collectanea* S. C. de Propag. Fide, n. 2118; ibid. n. 2119-2143 invenies praecipua Congregationum responsa; cfr. *Buceeroni*, Enchiridion, n. 853 sq., 863 sq.

7

ī .,f
t

l

1 Λ
u.

iit.

IL

k

/ „ i

toribus isti *ditescendi* modo inhærentibus, et innumera damna animarum.

Ut animarum damnis occurrant, nonnulli Confessarii mediam *inter* utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo detertere conantur. Si pœnitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et obiiciat sententiam tali mutuo faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a sanèlâ Sede non semel eâ de re consultâ; tunc isti Confessarii exigunt, ut pœnitens promittat se filiali obedientiâ obtemperaturum iudicio summi Pontificis, si intercedat, quaecumque sit : nec, hâc promissione obtentâ, absolutionem denegant, quamvis probabiliorem credant opinionem contrariam tali mutuo. Si pœnitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data, et videatur in bonâ fide, isti Confessarii, etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse aut etiam nunc percipi istiusmodi lucrum, cum absolvunt, nullâeâ de re interrogatione facîâ, quando timent ne pœnitens admonitus restituere aut a tali lucro abstinere recuset. Inquiri ergo diélus Episcopus Rhedonensis : *I. Utrum possit horum posteriorum Confessoriorum agendi rationem probare. II. Utrum alios Confessorios rigidiores ipsum adeuntes, consulendi eausâ, possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec sanfla Sedes expressum eâ de qtneslione iudicium ferat. — C. L. Episcopus Rhedonensis.*

Feriâ IV, die 18. Augusti 1830, Sanctissimus Dominus noster Pius divina providentia Papa VIII, in solita audientia R. P. D. Assessori S. Officii impertita, auditâ relatione superiorum dubiorum una cum voto eminentissimorum DD. Cardinalium Inquisitorum Generalium, respondit : *Ad I. Non esseânquielandos. Ad II. Provisum in primo.*”

894- S. Pœnitentiaria ad dubia D. Denavit, Professoris theologi» in Seminario S Irenæi Lugdunensi : — “ Quando Sacrae Pœnitentiariæ dubia circa materiam usuræ proponuntur, semper remittit ad doétrinam Summi Pontificis Benediétî XIV, quæ revera sat clara et perspicua est pro iis qui bonâ fide eam perscrutari volunt.

Attamen sunt quidam Presbyteri, qui contendunt licitum esse percipere auctarium quinque pro centum solius vi legis Principis absque alio titulo vel damni emergentis vel lucri cessantis : quia, inquiunt, lex Principis est titulus legitimus, cum transferat dominium auétarii sicut transfert dominium in præscriptione : et sic prorsus annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam, quæ usuras prohibet.

Quare infrascriptus Orator humiliter supplicat, ut sequentia dubia solvantur : *I. Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris pnefatis. II. Utrum debeat.* — Lugduni, 25 Maii 1830. *Denavit professor.*

Sacra Pœnitentiaria, diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum censuit : *Presbyteros, de quibus agitur, non*

use inquietandos quousque sangla Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subiicere; adeoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento Pœnitentia. Datum Romæ, in Pœnitentiariâ, die 16 Septembris 1830."

895. Sacra Pœnitentaria ad nova quæsita D. Denavit professoris : — "Ad sacram Pœnitentiarum iterum exponit orator infrascriptus : E responso sacræ Pœnitentiariæ ad oratorem infrascriptum direélo die 16 Septembris 1830, absolvendi sunt presbyteri, qui contendunt legem Principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo absque alio titulo a Theologis communiter admissio, donec sangla Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subiicere : et huic responso humiliter et libenter acquiesça. Attamen, salvo sacræ Pœnitentiariæ responso præfato, consultis auétoribus probatis, et attentâ do&rinâ omnium fere Seminariorum Galliæ, ac præsertim eorum quæ a presbyteris Congregationis sanéti Sulpitii diriguntur, sententia quæ reiieit titulum legis civilis tamquam insufficientem videtur longe probabilior, securior et sola in praxi tenenda, donec sanéla Sedes definierit. Quapropter fidelibus, qui a me consilium petunt utrum possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum a Theologis communiter admissum præter titulum legis civilis, respondeo, eos non posse præfatum auétarium exigere, et denego absolutionem sacramentalem si exigant. Pariter denego absolutionem iis, qui, perceptis hujusmodi usuris, id est vi solius tituli legis, nolunt restituere. Quæritur : *I. Utrum durius et severius me habeam erga huiusmodi fideles. II. Qua agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, d<ne.c sanfla Sedes definitivam sententiam emiserit.* Lugduni, 24 Septembris 1831. *Denavit Professor.*

Sacra Pœnitentaria, perpensis dubiis, quæ ab oratore proponuntur, respondit : *Ad I. Affirmative : quandoquidem ex dato a sacra Pœnitentiariâ responso liquet, fideles hujusmodi, qui bonâ fide ita se gerunt, non esse inquietandos. Ad II. Provisum in primo : unde orator priori sacra Pœnitentaria responso sub die 16 Septembris rSjo, sese in praxi conformare studeat.* Datum Romæ, in sacra Pœnitentiariâ, die n Novembris 1831."

Ex his aliisque hujusmodi responsis, quæstio præctica jam soluta est, et lucrum *moderatum* percipi potest *in omni casu*, usquedum S. Sedes aliter judicaverit, salvis tamen officiis *caritatis*, de quibus infra; sed expendenda manet quæstio speculativa.

VII. Hodiernæ theoriæ de mutuo.

896. Ad tres præcipuas reducuntur: *Socialistarum, (Pconomistarum, Theologorum.*

i° *Socialistic*, cum *Proudhon, Lassalle, K. Marx*, contendunt nullum lucrum posse unquam ex oecuniâ percipi; cum enim *labor*

sit non solum primarius, sed *unicus* fons valoris, totus quantus valor producitur ad ipsos opifices pertinet; proinde auctarium, quod *capitaliste* tribuitur, injuste ipsi datur, cum operarium privet parte valoris ipsi debita — Quidam tamen admittunt aliquod moderatum fenus tamdiu legitimum esse quamdiu privatum dominium permanet.

897. 20 Ex adverso autem (*Economiste*, qui colleétivismum rejiciunt, non solum liceitatem feneratoris ex mutuata pecunia agnoscunt, sed etiam ejus commoda et necessitatem, in statu hodiernæ civilizationis, uno ore proclamant; de *ratione* tamen propter quam liceat auctarium percipere valde dissentiunt.

(A) Multi dicunt *primariam causam*, seu rationem cur ex pecunia mutuata auctarium accipi possit, esse *facunditatem* seu *produflicitatem capitalis* et *pecunia*, quæ naturam *capitalis* participat, quando ad novas res producendas concurrunt : *natura*, seu naturales vires, — *labor* et *capitale* : mediante enim pecuniâ, statim comparari aut confici possunt machinæ, materiæ aliaque hujusmodi ex quibus vires humanæ multiplicantur et vis produétiva centuplum augetur. Jamverosi pecunia partem habet non mediocrem in rerum produétione, partem habere debet in lucro³.

(B) Alii vero dicunt hanc pecuniæ fecunditate non satis explicari auctarium, nisi addatur auctarium esse *renumerationem usûs* pecuniæ; hæc enim non est *per se* produétiva, sed solum ex humano labore; proinde non *ipsa pecunia*, sed pecuniæ *usus* confert jus ad aliquod lucrum percipiendum; videlicet qui pecuniâ mutuata utitur, plura producit quam solus producere potuisset; proinde qui pecuniam mutuo tradidit, jus aliquod habet ad partem rerum confectarum⁴.

898. (C) Quæ tamen sententia non omnibus placuit; quare nonnul-

¹ K *Modeste*, Le prêt à intérêt, dernière forme de l'esclavage. Quam theoriam exponit et confutat *Bdham-Bawerk*, t. II, p. 1-136; cfr. *G. Rambaud*, Hist, des Doélrines économiques, p. 447-466. — Præter sociahstas, quidam ut illicitum ac bono societatis contrarium rejiciunt omne auctarium ex pecuniâ perceptum : ita J. *Morel*, Du prêt à intérêt ou des causes théologiques du socialisme, Paris, 1873; *A Lapeyre*, Le Catholicisme social, Paris, s. d., t. II, p. 125-150.

² *P. Leroy-Beaulieu*, Traité, II, p. 83-108; *Gide*, Principes d'Econ., p. 487-490.

³ Ita præcipue *f. B. Say*, Traité d'Econ. Politique, Paris, 1803; Cours complet d'Econ. Pol., Paris, 1828-29; *Lauderdale*, An inquiry into the nature and origin of public wealth, Edinburgh, 1804; quam theoriam exponit ac critice expendit *lîôhm-Bcnoerk*, t. I, p. 135-243; t. II, p. 248-268.

⁴ *Hermann*, Staatswirthschaftliche Untersuchungen, 1870; *Menger*, Grundsätze; cfr. *Bohm-Bawerk*, t. I, p. 244-343; t. II, p. 198-200.

li aliam excogitaverunt theoriam, videlicet aliquam *renumerationem* capitalistis deberi, quia per aliquod tempus *se privant* rebus quibus imi possent, easque aliis *voluntarie cedunt* ut hi novas res conficere valeant; hæc autem privatio, seu *abstinentia*, quatenus ad productionem aliquid confert, quamdam mercedem meretur.* Qui enim voluntarie se abstinere a fruitione alicujus pecuniæ, eamque alteri cedit, huic *emolumentum*, opportunitatem nempe aliquid lucrandi, confert quod est pretio aestimabile.

(D) Alii vero, putantes unicum valoris fontem esse *humanum laborem*, contendunt auétarium nihil aliud esse nisi *pretium laboris anteaflī*; videlicet pecunia, sicut capitale, est veluti labor alicui rei insertus et in ea veluti congelatus (*travailcristallisé*); quando igitur pecunia mutuo traditur, eo ipso aliquis labor alteri præstatur, qui sane aliqua mercede dignus est.† — Aliter tamen quidam scriptores Germani hanc theoriam proponunt; dicunt siquidem capitalistam esse quasi *ministerium* a societate ad bona producenda constitutum, cui proinde auétarium debetur ut merces laboris quasi-socialis.*

(E) Quas theorias ut insufficientes nonnulli rejiciunt, novamque proponunt, vi cujus auétarium legitimum evadit ex *discrimine* quod existit inter *præsentia* et *bona futura*; videlicet *bona præsentia* pluris valent, ceteris paribus, quam *bona futura*; ita v. g. centum nummi *hic et nunc possessi* merito pluris æstimantur quam centum nummi qui nonnisi *post annum elapsum possidebuntur*; quapropter qui centum nummos hic et nunc alteri tradit, eâlege ut sibi reddantur post annum, revera aliquid amittit si, anno elapso, nonnisi cen-

’ **N. IV. Senior**, Outlines of the Science of Political Economy, London, 1836; **Bastiat**, Harmonies Economiques, p. 188-211; cfr. **Bohm-Bawerk**, t. 1, p. 344-373; t. 11, p. 200-230. Quam theoriam sic deridebat **Lassalle**, Kapital und Arbeit, Berlin, 1864, p. 100: “Le profit du capital est le salaire de l’abstinence! Heureux, inestimable mot! Les millionnaires européens sont des ascètes, des derviches indiens, des saints canonisés! Ils se tiennent sur une colonne, la mine pâle, le corps penche, le bras tendu pour présenter le plateau dans lequel ils recueillent le salaire de leurs privations!” (Ap. **Bohm-Bawerk**, I, 352). Hæc sane lepida sunt; nihilominus pecunia, quæ se privant capitalistæ ad productionem augendam, plus aliis prodest, quam si voluptatibus inutiliter consumeretur.

-/. **Mill**, Elements of Political Economy, London, 1821; J/. **Culioh**, Principles of Polit. Economy, 1825; **Courcelle-Seneuil**, Traité d’Econ. Paris, 1858; cfr. **Bohm-Bawerk**, I, 374-384.

‡ **Schiffle**, Das gesellschaftliche System, der menschlichen Wirthschaft, 1873; **Wagner**, Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre, 1879, I p.; **Stolzmann**, Die Sociale Kategorie in der Volkswirtschaftslehre, Berlin. 1896; — cfr. **Bohm-Bawerk**, I, 384-394; **If** 230-248.

turn accipiat; ergo jus habet ad aliquid amplius consequendum : secus non servatur æqualitas

899. (F) Tandem quidam *ecclēfici* simul componunt plures ex his titulis, quo facilius auétarii legitimitatem demonstrent. Ita *P. Leroy-Beaulieu* putat fundamentum *principale* auétarii legitimi esse quidem *pecuniæ produclivitatem*, sed simul ad id conferre discrimen inter bonapræsentia atque futura, necnon *privationem* quam patitur creditor et periculum sortis, atque *emolumentum* quo fruitur debitor³.

Ex quibus colligi potest rem esse satis intricatam, nec proinde sine injustitia carpi posse theologos antiquos, eo quod *hodierna* scientiæ œconomicæ principia ignoraverint : industriæ et commercii evolutionem praevidere nequibant; aliunde, ex diétis, adhuc sub iudice lis est.

900.30 *Theologi autem hodierni* in varias pariter abeunt sententias, quæ ad tres præcipuas reduci possunt.

(A) Multi, *Benedicti XfP* vestigiis inhærentes, tenent omne lucrum ex ipso mutuo acceptum vi mutui esse injustum, sed, ob peculiare hodiernæ societatis condiciones, sæpissime percipi posse lucrum moderatum vi tituli extrinseci³. Priorem partem probant tum ex diétâ Encyclicâ, tum auéloritate fere unanimi antiquorum theologorum, et rationibus quas supra exposuimus, n. 878.

Tituli autem extrinseci, propter quos licite percipitur auétarium, quilibet numerantur : (a) *Periculum sortis*, id est periculum ne sors, seu pecunia mutuata, recuperari nequeat, vel nonnisi cum laboribus vel expensis : hoc est pretio aestimabile. Sed periculum debet esse vere probabile, ac distinélum a periculo communi quod etiam penes dominum incurritur; pariter fenus proportionali debet periculo, ac majus esse potest ubi periculum magis imminet. Jamvero hodie, propter rerum et fortunarum instabili'atem, sæpe adest hujusmodi periculum.

(b) *Damnum emergens*, seu damnum quod creditor patitur in rebus suis jam acquisitis, v. g. si defeétu pecuniæ, quam mutuo tradidit,

* Ita *Bohm-Bawerk*, t. p. 332 : “ Le prêt est un véritable échange de biens aéluels contre des biens futurs... Les biens aéluels possèdent une valeur supéiieure à celle des biens futurs de même sorte pris en quantité égale. En conséquence et en règle générale, une quantité déterminée de biens aéluels ne peut être acquise qu'à l'aide d'une somme plus considérable de biens futurs. ”

³ *P. Leroy-Beaulieu*, Traité, II, p. 83-94; Cfr. *Bdhm-Bawerk*, II, p. »37-159.

³ Quorum argumenta exponit //. *Hay*, De mutuo et usurâ, Angers 1902.

cogatur merces aut census viliori pretio vendere, vel domum fatiscentem reparare nequeat.

(c) *Lucrum cessans*, id est lucrum legitime ac probabiliter speratum, quo se privat creditor pecuniam suam alteri mutuando. Jamvero hodie hic titulus fere semper existit; ubique enim Status, Civitates, Municipia pecuniam mutuo accipiunt ad rerum publicarum gestionem, et innumeræ instituuntur societates industriales et commerciales, quæ pecunias colligunt easque fructuosas reddunt; itaque nullus est hodie qui aliquod lucrum non amittat, si pecuniam mutuo tradat absque auélario.

(d) *Piena conventionalis*, id est paélum quo mutuatarius se obligat ad aliquod auétarium solvendum per modum pœnæ, si tempore præfixo sortem non reddiderit; quod quidem æquum est. dummodo auétarium dilationi proportionetur et dilatio sit culpabilis : tunc enim adest damnum injuste illatum.

(e) *Titulus legis civilis*, quando scilicet lex permittit moderatum fenus accipere; de hoc titulo olim disputatum est; sed, ex supra allegatis responsis SS. Congregationum, prælice sufficit, quia, dum lex id permittit propter bonum publicum, eo ipso agnoscit, in præsentis rerum ordine, pecuniam mutuatam jus habere ad aliquam remunerationem.

901. (B) Quidam, cum *Ballerini* (n. 707-735), contendunt ex ipso mutuoproprie diLlo percipi non posse auétarium, bene vero ex *locatione pecuniæ*; sicut enim equum alteri concedere potes vel *commodato*, si *gratuito* usum equi concedis, vel *locatione*, si *mercedem* exigas; ita pariter pecuniam utendam tradere potes vel *gratis*, faciendo contractum *mutui*, vel pro aliquo *pretio* seu auélario, ineundo contraétum *locationis*. — Quod tamen non videtur juridicis notionibus consentaneum; nam, in locatione, redditur *identice eadem* res quæ data fuerat; dum pecunia, cujus usus alteri conceditur, *non eadem* redditur, sed solum æquivalenter.

(C) Quare alii, post *Lehmkuhl* (n. 1105-1107), dicunt pecuniam, quæ ex se sterilis est, nostris diebus *quasi-frugiferam* esse, quando nempe *instrumentum negotiationis* est, vel charaéterem habet *repræsentatricis* omnium rerum, etiam frugiferarum 2 : tunc enim pecunia, præter substantial

* De quo vide *Ballerini P.*, n. 699-706.

† Quod eodem fere modo sic exponit *IVeiss*, *Apologie des Christenthums*, l. IV, p. 49S sq. : Quamdiu pecunia manet mera pecunia seu instrumentum permutationis, essentialiter infructuosa est, et fœnus quodlibet injustum; si vero evadit *cafntale*, seu instrumentum produc-

valorem, habet *usum pretio æstimabilem*, ex quo juste percipitur moderatum ferius. Huic theoriæ affinis est ea quæ tenet auélarium legitimum esse, eo quod mutuator se privat aliquo emolumento quod mutuatario confert * nam res ita se habet, quia hodie pecunia est virtualiter frugifera.

VIII. Solutio proposita et conclusiones practicæ.

i° Solutio proposita. Si, inter tot opinionum varietates, nostram sententiam exponere liceat, his tribus assertis eam contrahemus : —

902. (A) *Hodie, ob peculiare oeconomias societatis conditiones, pecunia ad productionem destinata, est virtualiter et vere foecunda.*

Agitur proinde de *hodiernis* temporibus, non autem de præteritis aut futuris, in quibus œconomicæ conditiones plane diversæ esse possunt. Nec contendimus *omnem* pecuniam esse fertilem, sed solum eam quæ ad *productionem* destinatur, ideoque de naturâ *capitalis* participat. Hæc autem pecunia *per se* quidem *sterilis* est, quia nummi non generant nummos; sed *virtualiter foecunda* dici potest, quia hodie statim, et absque ullâ difficultate, converti potest in res fructuosas aut usus frugiferos. Quæ quidem aptitudo ad lucratorios usus *non pendet a speciali industria* singulorum utentium, sed *ipsi pecunia inest*, prout nunc generatim consideratur. Quam facillime enim convertitur in agros feraces, domos ex quibus census legitimus percipitur, machinas et instrumenta ex quibus multum augetur vis productiva laboris. Si qui vero nolint propriâ pecuniâ hoc modo uti, ubique sunt societates agricolarum, industriales et commerciales quæ hanc pecuniam frugiferam reddere, pro moderato autario, vehementer exoptant; nec desunt Status Civitates, Municipia quæ capitalistas sollicitè efflagitant ut pecunias sibi committere velint, pro moderato fœnore, ad bonum publicum promovendum.

Nec dicatur pecuniam concreditam esse solum *occasionem*, non

tionis, lucrum gignit, et jus habet ad partem lucri sub specie moderati fœnoris. — Cfr. *Antoine*, *Economie sociale*, p. 534-538, cum auctoribus ibi allegatis.

* Ita *üaeues*, *de l'intérêt et de l'Usure*, Paris, 1891.

alieni causam lucri, quod re ipsa ex solo humano labore acquiritur. Verum est quidem nummos, absque hominis industria, otiosos manere et nihil ex se producere, sicut generatim ager non fert fructus sine cultura, nec instrumentum aliquid operatur sine manu artificis. Sed agricola, qui sapienter pecuniâ utitur ad fundos melius excolendos, artifex qui pecuniâ mutuât perfectioniora instrumenta comparat, multo majus lucrum legitime faciunt, et quidem ex iis, quæ pecuniæ ope, consecuti sunt; pecunia igitur non est solum occasio, sed vere *causa efficiens instrumentorum*, saltem partialis, hujus incrementi, ac proinde jus aliquod ad partem lucri vindicare potest.

903. (B) Cum hodie pecunia sit virtualiter fecunda, *licet ex eâ moderatum fenus percipere, quando alteri traditur ad produktionem*.

Qui enim alteri utendam tradit pecuniam, per determinatum tempus se privat opportunitate aliquod lucrum faciendi, et alteri confert emolumentum, quatenus ei præbet facultatem aliquid lucrandi; seu, aliis verbis, ex parte creditoris, adest lucrum cessans, dum ex parte debitoris adest opportunitas redditus suos augendi. Porro hæc duo sunt quid pretio æstimabile, quod aliquam meretur mercedem. Olim titulus lucri cessantis satis raro occurrebat; hodie vero, datâ virtuali fecunditate pecuniæ, universalis evasit.

904. (C) Contractus, quo pecunia alteri committitur, sub conditione alicujus auctarii moderati, *non est proprie mutuum, nec locatio pecuniæ*, sed *contractus sui generis, qui dici potest contraditus crediti*.

(a) Non est quidem *mutuum*, quale a veteribus intelligebatur; juxta ipsos siquidem, in mutuo tradebatur res primo usu consumptibilis, quæ *nullo modo erat frugifera*; dum hodie traditur res quæ est *virtualiter fecunda*; hinc antiquitus mutuum *ex se* gratuitum erat, dum hodie traditio pecuniæ non fit nisi pro aliquo pretio.

(b) Non est *locatio pecuniæ*, quia in locatione res non alienatur, sed eadem omnino post aliquod tempus redditur; dum in casu nostro, pecunia vere alienatur, nec redditur nisi in æquivalenti.

(c) Sed est *contraditus sui generis*, qui dici potest *contraditus crediti*; revera hoc aut simili nomine jam apud peritos

ES

■2'

j.-et

¹ De quo vide *E. Fan Eoey*, op. cit., p. 219-297.

rerum commercialium vocatur; et merito; nam qui pecuniam alteri tradit, vere huic *rei'suce usum concredit*, cā lece ut, post determinatum tempus, reddatur tum res æquivalens rei commissae, tum aliqua merces pro usu rei virtualité! frugiferae. — Nec mirum est novum nomen requiri pro re nova; jamvero, datâ mutatione quæ in rebus oeconomicis locum obtinuit, contractus novus, antiquis ignotus, sensim et sine sensu invaluit, qui novis subjacet regulis.

Et ita, ni fallimur, optime explicatur *apparens discrepantia* inter theologos veteres et recentes hâc de re. Principia ethica eadem sunt hodie ac sæculis anteaciis; sed diversæ sunt omnino oeconomica; conditiones. Tempore quo pecunia ut *sterilis* habebatur, verum erat dicere nullum audlarium percipi posse ex mutuata pecunia vi mutui ipsius, sed solum vi tituli cextrinseci. Sed hodie, cuin pecunia virtualiter frugifera evaserit, non minus verum est dicere *ex contracta crediti*, quo alteri traditur, legitime aliquod auélarium percipi posse, dummodo sit moderatum.

905. 2° Conclusiones practicæ. (A) Nostris diebus, sicut tempore Christi, *caritas* exigere potest ut proximo, in gravi necessitate constituto, succurramus ope *mutuigratuiti*, quando nempe auétarium solvere nequit, et aliunde id facere valemus absque gravi incommodo. Ad rem *Benedicius A'II*, cit. Encyclicâ : “ Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino docente : Volenti mutuari a te ne avertaris.† ” Ordinarie tamen non tenentur divites magnas pccuniæ summas pauperibus mutuo tradere, propter periculum amittendi sortem, possuntque imitari 5. *Franciscum Salesium*, qui pauperibus aut ditioribus mutuum petentibus *parvam* pccuniæ summam *donare* solebat, et putabat talem agendi rationem *sili* et *aliis* prodesse.

906.(B) Extra hos casus, licet ex *credita pecuniâ* moderatum fenus accipere; nec inquirere necesse est utrum ad productionem destinetur necne; id enim hodie supponitur ex communiter contingentibus.

Fenus autem erit moderatum, si proportionctur periculo sortis, lucro cessanti, damno emergenti, aliisque circumstantiis temporum ac locorum, juxta communem proborum æsti-

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE.

mationem. Quare, ubi adest taxa legalis vel consuetudine definita, huic standum est, nisi speciales adsint rationes aliquid amplius petendi, v, g. majus periculum amittendi sortem. — Reprobandi sunt igitur ut *injustitia* rei qui aliorum indigentia abutuntur ad immodicas usuras extorquendas.

Hodie, apud excultas Gentes, auctarium satis moderatum est (3-6%) et gradatini minus quotannis evadit, præsertim quando pecunia valde abundat, et aliunde bella non oriuntur in quibus inutiliter consumitur.¹ Et sane optandum est ut auctarium adhuc decrescat; ita enim qui opibus carent, et aliunde ingemo, solertiâ atque activitate gaudent, pecuniam mutuando, poterunt res nova» producere, non solum ad propriam utilitatem, sed ad Reipublicæ bonum promovendum.

§ V. De CONTRACTU SOCIETATIS².

907. i. Notio et species. t^o Contraétus societatis ille est rpio *duo vel plures se obligant ad rem aliquam in commune conferendam, ut lucrum quod inde oriri potest aqua proportionè inter se dividant.*

Duo igitur elementa in eo reperiuntur: a aliqua *res in communiposita*, quæ potest esse vel *pecunia* vel aliquod bonum *mobile* aut *immobile*, aut etiam aliqua *opera, industria*, aliquod *creditum commerciale*. Societas ita iniri potest ut ambo simul pecuniam et operam conferant, — vel unus operam et alter pecuniam; et quidem æqualiter vel in.v< ualiter.

(b) Aliquod lucrum inter *socios {sociétaires}* dividendum; hic est finis intentus, ut scilicet aliquod emolumentum percipiatur ac dividatur: quod potest esse sive pecunia, sive usus alicujus rei, sive intelleéluale aut morale beneficium. Nccesse non est ut *de facio* aliquod lucrum accipiatur, sed sufficit ut possit probabiliter percipi. Si vero adsint *damna*, æque pariter socii ea subire debent.

908. 20 I Iodic innumeræ sunt societates, variisque regun-

¹ 1)c causis quæ maxime influunt in diminutioneni fenoris ingeniose disserit *P. Bureau*, *La Diminution du revenu*, Paris. 1893: cfr. *P. Leroy-Beaulieu*, *Traité*, II, p. 109-182.

Lugo, disp. XXX; *BiUuart*, diss. V, art. 3; *S. Aïp/ions.*, n. 904-Q10; *Ca> riïre*, 11, 851-900; *Marres*, lib. IV, n. 401-426; *Bail. P.*, n. 884-891; *Génicot*, n. 651-652.

tur regulis apud diversas gentes.¹ — Quæ magis recepta sunt, exponemus.

(A) Societas potest esse *universalis* vel *particularis* : prior in commune confert universa bona præsentia et universos quæstus, aut solum omnes quæstus postea faciendos; posterior autem certas res determinatas, vel illarum usum, aut fruôtus ex eis percipiendos, vel determinatam negotiationem. Hæc multo frequentior est quam societas universalis.

(B) Societates autem particulares aliæ sunt *civiles* et aliæ *conimerdales* : priores ineuntur quidem ad lucrum faciendum, sed alio modo quam negotiatione; v. g. ad prædia emenda et excolenda, ad domos ædificandas, ad collegia instituenda et administranda, etc.; *commerciales* autem dicuntur quæ *negotiationi* dant operam.

(C) Sub alio respedlu, societates sunt : (a) *colleflivo nomine designates*² quando duo vel plures socii sub communi personali nomine (*raison sociale*) agunt, ita ut quisque personaliter et in solidum teneatur de omnibus debitis societatis; ita, v. g. *Descle, Lefebvre et socii*; (b) *anonyma*, quando socii non agunt proprio colledivo nomine, sed nomine societatis (*Banque de Prance, Crédit Lyonnais*), ita ut non teneantur de debitis ultra portionem capitalis quam contulerunt aut conferre debuerunt.³

909. II. Principia. Officia sociorum, sive inter se sive quoad alios, definiri debent tum ex lege civili, tum ex specialibus statutis cujuslibet societatis. Quapropter nonnisi generalia principia tradere possumus.

i° *De obligationibus sociorum erga societatem*. (A) Quilibet socius *honeste* et *integre* societati transferre debet ea omnia quæ conferre promisit (*apports*), sive agatur de pecunia aut rebus, sive de industria et operâ; secus, injustitiam committit et damnum illatum restituere tenetur. Si promissa sit *pecunia*, nec tradita fuerit, auctarium legale debetur.

B) Socii non possunt *nomine ipsius societatis* agere, eamque *obligare*, nisi sub conditionibus a lege, statuto aut consuetudine determinatis; pariter uti nequeunt rebus societati propriis nisi modo præfinito. Si, contra leges et statuta.

¹ *Pro Galliâ*, cfr. Cod. commere., a. 18-64; *Bœuf*, Résumé de Droit Commercial, Paris, 1903, p. 26-108; *Baudry-Lacantinerte et JPalrt*, De la société, du prêt, du dépôt, Pans, 1898.

² *Pro Galliâ*, *Cad. Contmerc.*, a. 19-28; *Bœuf*, p. 37-70.

Pro Galliâ, vide leg. 24 juil. 1867, et 1re août 1893; *Bœuf* op. cit., p. 70-80; *Houpin*, Traité général théorique et pratique des sociétés civiles et commerciales, 3e éd., Pans, 1901.

societatis administration! se immisceant, *proprio nomine* agunt et seipsos, non autem societatem, obligant.

(C) Administratores gerere debent res societatis tanquam proprias, communi saltem diligentîâ, proindeque damnum e culpabili incuriâ ortum adæquate compensare.

910. 2° *De obligationibus sociorum inter se.* (A) *Partitio lucrorum* fieri debet secundum æquitatis leges, id (*proportionate ad ea quæ quilibet socius societati contulit*, attentis non solum pecuniis et rebus, sed etiam industria et operâ præstitis. Lucra autem computantur, *deductis impensis*; quare fit etiam *partitio damnorum* proportionate inter socios, si hæc lucra superent. Attamen in multis societatibus, damna limitantur ad partem quæ in communi collata est : ita præsertim in societatibus anonymis.

Generatim hæc proportio lege et statutis particularibus determinatur, eique in conscientiâ standum est, nisi sit manifeste injusta. Ita iniqua esset conventio quâ unus e sociis omnino excluditur a lucro; si quis autem omnino eximatur a damno, quamvis partem habeat in lucro, non adest societas *proprie dicta*, sed alius contractus, vi cuius ille qui operam præstat. *aleatoriam* partem in lucro consequetur.

(B) *Nullus socius in proprios usus convertere potest communem pecuniam* : hæc enim ad ipsam societatem pertinet, non autem ad singulos socios, ante partitionem. Quare, si quod lucrum ex fundo communi ablatum fuerit, absque morâ restitui debet, cum auélario legali; præterea compensanda sunt damna societati ex hoc capite illata, ut diélum est de injusto damnificatore et possessore malæ fidei.

911. III. Praecipui modi quibus injustitia committitur in societatibus, præsertim anonymis.¹ Hodie frequentes injustitiæ committuntur in institutione ac gestione societatum, præsertim anonymarum, quas breviter recensere expedit, non solum ut de eis æquum iudicium ferant confessori, sed etiam ut cautiores sint qui cum his societatibus negotia transigunt.

i° *In ipsa institutione societatum*, (a) haud raro *fundatores* sibi tribuunt partem lucrorum quæ valde superat ea quæ societati contule-

¹ Cfr. *Cl. fanned Le Caoital, la Spéculation et la Finance*, Paris, 189e, p. 167-188.

runt, multum videlicet exaggerando valorem sive *rerum* quas in communi posuerunt, sive *industria* et i/M/vequam præstant aut præstare promittunt; æquum est sane ut qui *captum* aliquod excogitarunt, suaque industriâ societatem formaverunt, aliquam mercedem accipiant sive numerata pecunia, sive concessione jurium quæ dicuntur *parts de fondateur*¹; sed in his omnibus, excedere non licet id quod, omnibus attentis, tanquam æqua retributio ab honestis viris habetur.

(b) Quando augetur *capitale* harum societatum, sæpe administratores partem pecuniæ a privatis subscriptæ sibi retinent, et nonnisi dimidiam partem ad augendas societatis opes adhibent (quod dicitur *watering the stock*, *mettre de l'eau dans le capital*)² : ex quo fit ut injuste redditus sociorum valde minuantur. — Quod frequenter etiam occurrit quando duæ vel plures societates simul uniuntur ad novam constituendam, vel ad efforinandum quod vocant *trust*.

912. (c) Quandoque etiam instituitur societas cum *capitali* ad rem prospere gerendam *plane insufficienti*; paulo post, societate jam ad ruinam vergente, fundatores aliam societatem, sive per se sive per alios, instituunt, quæ vili pretio comparat omnes prioris societatis opes, magno cum detrimento eorum qui pecunias huic contulerant³.

(d; Injustitiæ pariter rei sunt *nummularii* {*panquiers*}), qui his societatibus instituendis cooperantur, *actions* et *obligationes* emittendo et vendendo pretio quod *sciunt* esse æquo majus⁴; *ephemeridum* dire» tores⁵, qui pecuniam accipiunt ad extollendum valorem harum societatum, quando prævident leôtores, his scriptis deceptos, damnum exinde passuros esse.

¹ Ad rem **Jannet**, op. cit., p. 167 : “ Les parts de fondateur (les **deferred shares**, comme on les appelle en Angleterre), sont en soi fort légitimes, et, sous cette foi me, il n’y a rien à objecter aux prélèvements des fondateurs : ils représentent la rémunération légitime de la conception d’une affaire. Mais ces prélèvements s’opèrent la plupart du temps sous forme de **majoration** des apports en nature, tels que immeubles, brevets d’invention, clientèles.” Ibidem affert exempla, et addit . “ En dix affaires commerciales ou industrielles mises en allions, le public a perdu plus de 84 millions!”

“ D’autres fois une société déjà existante accroît son capital, sous prétexte d’étendre ses affaires, sans qu’un accroissement proportionnel des bénéfices en soit la conséquence; on appelle cela, en Amérique, **on tire de Peau dans le capital.**” Cfr. **Nettleton**, Trusts or Competition, p. 54-56; **Martin Saint-Léon**, Canells et Tiusts, p. 119, 124-129.

² **Cl. Jannet**, op. cit., p. 168.

³ **Ibid.**, p. 168-170; cfr. **Cauwès**, Eton. Politique, t. II, n. 651-655.

⁴ “ Lorsqu’en mars 1888, **l’Assurance financière** mit en souscription, au prix de 250 fr. l’un, 100 000 bons d’épargne, le traité passé entre M. Boulan et M. Xau, publiciste, fixait à 2.850.000 fr., soit 28 fr. 50 par titre ou 11 fr. 40 pour 100 les frais de publicité. ” (**Jannet**, op. cit., P- 171).

QI3- 2° *In societatum gestione* non paucae pariter committuntur fraudes : —

(a) Ad fiduciam plebis captandam, his societatibus praeficiuntur viri *politici* aut *nobiles*, qui negotiis societatis tempus et operam dare nequeunt aut nolunt, sive propter imperitiam, sive quia aliis negotiis jam praecoecupantur' : quorum nominum auéloritate decepti, non pauci societati adhærent et haud raro partem pecuniæ commissæ amittunt.

(b) Aliquando etiam lidem viri variarum societatum gestioni incumbunt, et injuste uni præ alterâ favent.

(c) Frequenter etiam decipiuntur socii fraudulenta rerum expositione : prioribus annis distribuuntur lucra, quæ revera fatfia non sunt (*dividendes JifliJs*), ut ita novi socii ad comparandas *partes stu afliones* majori pretio allidantur; quo faéto, paulo post, societas decoétionem patitur.

His aliisque hujusmodi fraudibus injustitia committitur, et damna injuste illata æque compensari debent. — *Caute* igitur agant sacerdotes de his rebus judicando, nec suos parochianos imprudenter inducant ad tali vel tali societati adhaerendum, eo praetextu quod præses de catholica religione bene meritus sit : experienciâ enim constat quosdam *magni nominis umbra* fuisse deceptos. Moneant insuper eosdem ne pecuniam conferant iis societatibus quæ religioni aut bonis moribus adversantur : tunc enim cooperatores efficiuntur mali ab istis societatibus peraéti.

Art. III. De contractibus aleatoriis.

914. Contraditis aleatorii, sic diéli ab alcâ {*coup de dé*), ii sunt in quibus *illud quod datur vel promittitur ab uno vel alterutro contrahente, pendet ab incerto eventu.*— Quandoque enim incertitudo existit solum quoad *unum* contrahentem, — ut in *asseoitratione*, in quâ unus rem certam solvit, dum alter ad incertum damnum reparandum se obligat; aliquando vero quod ab *utroque* præstandum est, ab aleâ pendet, ut in ludo. — Eventus autem potest esse incertus

† “ Sénateurs et députés de droite, de gauche, du centre se jettent sur les sociétés financières comme sur une proie : le titre d’ancien ministre vaut une place de président de conseil d’administration : le commun des députés et des sénateurs devient simplement administrateur. Ils sont bien deux ou trois cents dans ce cas, cherchant à se tailler quelque sinécure assez maigre par les profits directs qu’elle donne, mais que l’on espère devoir être plus productive par les profits indirects, émissions à primes, participations dans les syndicats.” (/. Leroy-Beaulieu, wp. Jannet, op. cit., p. 176.)

IB \ I
IBI I
|J| I
| i 41 I
ri | I
IKI | I
i " I
RI 11 I
■ i | 1
p I
| |
^B11 I
t I
K1 ; I
B· II I
II |
j,
II I]
III |
II ;
'V
II j

n

BM
I |
) !
! ||r|
Si I
BI Γ
*.|

II
L>

w

H-

duplici modo, vel quia est *futurns*, vel quia est *ignotus*, quamvis præsens aut præteritus.

Ex quo sequitur contraélum *aleatorium* multum differre a *conditionato* : hic siquidem non existit nisi adimpleta conditione, dum ille *firmus* et *absolutus est*, quamvis incertum sit *utrum* quisnam e contrahentibus aliquid præstare debeat.

Præcipui contraélus aleatorii de quibus agendum est, sunt : 1° *assecuratio*, in quâ pro *certo pretio* jus acquiritur ad compensationem pro damno possibili; 2° *ludus et sponsio*, in quibus certum pretium viélori tribuitur; 3° *speculationes Bursæ*, quæ ad *ludum* accedunt, quatenus lucrum determinatum aut indeterminatum uni c contrahentibus afferunt et damnum alteri.

§ I. De assecuratione ».

915. 1° Notio, origo et liceitas. (A) Assecuratio est *contraflus quo unus, pro certo pretio, se obligat ad compensanda damna quæ alter ex involuntario casu pati potest*. — Qui obligationem damnum compensandi in se suscipit, *assecurans* vel *assecurator* dicitur; alter vero *assecuratus* vocatur.

Materia hujus contractus esse potest quidquid ex unâ parte est pretio æstimabile, et ex alterâ, alicui periculo subiacet. Ita assecurari solent naves et merces contra periculum naufragii, ædificia aut mobilia contra periculum incendii, segetes contra periculum grandinis, res fragiles contra periculum fraétionis, integritas membrorum contra mutilationem, vita contra periculum mortis, etc.

(B; Hujusmodi contraélus, antiquis fere ignotus, modernis temporibus institutus est, et hodie apud omnes gentes excultas maxime invaluit. Sæculo XIV, primum induétus est quoad merces transvehendas supra mare, quando videlicet maritimum commercium jam florere incæpit. Sæculo XVII, Londini fundata est prima *assecurationis societas* contra incendia (1684); sæc. XVIII, ejusdem

' *I-Ugo*, disp. XXXI, n. 93-103; *Camire*. III, n. 951-1011 ; *fxhmk*.. n. 1131-1135 ; *Ball. P.*, n. 933-937 ; *Génicot*, n. 656-658 ; — pro jure civili *gallico* : *Alauset*, Traité général des Assurances, Paris, 1844 ; *Agnet et de Corny*, Manuel général des Assurances, Paris, 1900; — pro *Americâ* : *J. IC. A/ay*, *The Law of Insurance*, 4th ed. revised by Gould, Boston, 1900.

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE.

generis societas in *Gallia* instituta fuit'; sæc. XIX, ubique, et quoad cujuslibet generis pericula, prodierunt innumerae fere societates hujusmodi.

916. (C) Antiquitus nonnulli theologi de liccitate hujus contraélûs dubitârunt, quia timebant ne aliquid usurarium præ se ferret; sed hodie, melius inspeétâ ejus natura, ejus legitimitas ab omnibus agnoscitur, dummodo serventur regulæ infra exponendae. — Imo ejus socialem utilitatem nemo est qui non videat. Ad bonum enim publicum refert ut *provideantur* et *præcaveantur* damna quæ ex fortuito casu occurrere possunt; secus industria, et commercium in suo progressu sæpe retardarentur, sæpe etiam domini et opifices ad extremum inopiæ et egestatis deducerentur; jamvero, ad damna hujusmodi præcavenda, nil simplicius et efficacius hucusque excogitatum est quam ille contraélus vi cujus, mediante modico pretio quotannis soluto, fundus instituitur ad compensanda omnia damna fortuito accidentia. — Ita insuper promovetur singulorum providentia et parsimonia, cum maximâ securitate conjunéa.

917. 2° Principia. Modo generali standum est legibus et specialibus statutis, quibus determinantur mutua *assecitantis* et *assecurati* officia. Quædam tamen generalia principia exponere juvat, quorum ope difficultates communius occurrentes solvi valeant.

(A) De pretio solvendo. *Pretium assecurationis quantitati et probabilitati periculi proportionari debet, juxta prudentiûm aestimationem.* In hoc enim sita est æqualitas hujus contraélûs ut æqua sit proportio, omnibus sedulo perpensis, inter probabilitatem extensionemque periculi et pretium quod ab assecurato solvitur, ita ut, ex communiter contingentibus, societas assecurationis, post omnia damna compensata, aliquod moderatum lucrum percipiat. — Hæc autem proportio determinatur secundum *statisticas* quæ hodie satis accuratae sunt; et, cum aliunde multæ sint

||»

* *Sicarii*[^] L'ancien Clergé, t. I, p. 475-476, describit quomodo Episcopi in Galliâ quoddam assecurationis genus instituerint, collectas præscribendo in ecclesiis ad opem ferendam iis qui ex incendio aliquod damnum passi fuerant.

societates non solum *nationales*, sed etiam *internationales* quæ hâc in re libere concurrunt, communiter *pretium currens* est legitimum. Nam, si lucrum sit *immodicum*, brevi aliæ excitabuntur societates quæ minori pretio contra idem periculum assecurationem præstabunt'. Secus autem dicendum esset, si omnes aut plcræque societates simul convenirent de pretio non minuendo. — Cæteroquin, quando pretium excessivum esse videtur, nil prohibet quominus *mutuas societates* instituantur, in quibus ipsi assecurati partem habent in lucro percepto.

918. (B) De officiis assecurati. *Assecitratus honeste et sincere declarare debet verum rei assecuratæ valorem et omnia pericula quibus exponitur*. Secus enim non erit proportio inter *pretium*, quod a societate exigitur, et *periculum* quod in se suscipit.

a Quare, jure *naturali*, contractus irritus est, si in declarando *periculo* rei assecuratæ, voluntarie notabilis circumstantia reticetur, quæ cognita, contrae his initus non fuisset; si vero circumstantia notabilis non est, ita ut contra&us nihilominus initus fuisset, contractus validus est, sed assecuratus pretium ratione periculi augere tenetur. Hinc etiam, si, re jam assecuratâ, periculum augeatur, id candide declarari debet. — Sæpe autem jure *civili*, aut ex specialibus statutis in ipso pacto contentis, irritus declaratur contractus, etiam quando reticita est circumstantia parum notabilis, aut saltem *rescindibilis* ad nutum assecurantis, et quidem ita ut pretium jam solutum retinere valeat, quamvis damnum compensare non teneatur. Quod tamen, utpote juri natu-

' Quapropter raro occurrit quod ait **Lehmkuhl** (n. 1135) : " Si enim ii, qui partem habent in societate assecurationis, post detractas omnes expensas administrationis, *consueverunt* quotannis excessivum lucrum habere, v. g., ut aliquando accidere dicitur, 20 %., et ultra, pro summa quam cautionis causâ tradiderunt : id justitiæ limites mihi excedere videtur." — Insuper, antequam res injusta declaretur, expendi debet utrum hæc lucra non proveniant ex magno numero assecuratorum, ex peritia administratorum, qui acceptam pecuniam in usus frugiferos sapienter adhibent, et præsertim utrum periculum adsit hæc omnia lucra amittendi, quando communis occurrit calamitas, v. g. incendium in quo maxima pars civitatis destruitur. Cfr. **Ball.** n. 935.

' **Aslrcsse**, Traité général des assurances mutuelles, Paris, 1901; **Agncl et Corny**, op. cil., n. 177-198.

rali minus consentaneum, non obligat nisi post sententiam judicis.

Ita, quando agitur de *assccuratione vitie* (*assurance sur la vie* . *life insurance*), non pauci assecurati decipiunt quoad *tttatem* suam, ut minuatur pretium solvendum; tunc augeri debet pretium, ut licite percipiatur *premium*. Si vero reticitus fuerit *morbis*, ex quo valde augetur periculum mortis, error est substantialis, et qui scienter assecuratores decepit, non solum jus amittit ad pecuniam jam solutam, sed etiam compensare debet damna quæ exinde societas subiit. Quod quidem verum est, etiam «piando assecuratus medical investigationi, prout mos est, sese subjecit : sincere enim exponere debet morbos sibi cognitos, et candide respondere *le^iliniis* quaestionibus a medico propositis’. — Si tamen, labentibus annis, sanitas assecurati contra spem convaluerit, validatur contractus, quia implicite renovatur contraditis quoties pretium solvitur et accipitur.

919. (bj Quando error versatur circa *rei valorem*, hæc statui possunt, solo jure *naturali* attento : si uterque contrahens bonâ fide erraverit, contractus validus manet, sed, detcclo errore, valor rei assecuratæ et pretium solvendum minui debent; si uterque scienter et volenter de valoris excessu convenerit, conventio naturam induit *sponsionis* (*gageure*), de quâ infra dicemus; si assecuratus assecuratorem deceperit, invalidus est quidem contraditis quoad *excessum valoris*, sed stat quoad *verum rei valorem*, qui proinde compensari debet, casu quo res perierit : error enim non est substantialis, nec proinde totum irritat contradtum. — Si quid contrarium in statutis declaretur, non obligat in foro conscientiæ nisi post sententiam judicis.

Valor autem declarari debet qualis communiter æstimatur tempore initi contraélûs; si vero minutus fuci it tempore

’ Juxta statuta quarumdam societatum, **assecuratus** novam declarationem facere potest, quin sua jura amittat, dummodo pretium augeat; sed juxta aliarum statuta, omnia jura sua amittit, statim ac fraus agnita fuit. Pro **Galliâ**, vide **Maire et Gellie**, Manuel théorique et pratique de l’Assurance sur la vie, Paris, 1898; **.lgact et Corny**, op. eu , η. 258-468.

* Attamen, m **Germania** et quibusdam aliis regionibus, mult.v socie tales in suis statutis declarant se renunciare juri contractum impugnandi ob falsas declarationes, postquam per quinque annos jam duraverit ; non ita vero m **Gallia** .**lynel ct tie Corny**, n. 310-376). Quoad **Germaniam**, vide **Ph. Happert**, Det l.cbensvcrsicherungsvertrag, Mainz, 1896.

quo res periit, societas assecurationis communiter non compensat damna nisi proportionate ad valorem tunc temporis habitum, juxta arbitrorum aestimationem.

Quapropter si mobilia, quae assecurata fuerant, magnâ ex parte vendita fuerint, id declarari debet ut pretium et debita compensatio proportionate minuantur. Si vero hæc declaratio faebla non fuerit, nec proinde pretium minutum, distinguendum est : si *fraudulenter* id faélum fuerit, non debetur omnium restitutio, sed solum earum rerum quæ revera perierunt; si vero id *bond fide*, assecuratus retinere potest quidquid societas solverit : non enim damnum injuste et voluntarie ei infertur, cum idem pretium quotannis solutum fuerit.

N. B. Ex superius diélis, ubi de injusto damnificatore, n. 477, qui voluntarie rem assecuratam destruit, non solum jus non obtinet ad compensationem, sed reparare debet omnia damna injuste illata. — Qui vero, casu fortuiti incendii, nullo modo conatur conflagrationem coercere, pariter injustitiae reus ; diligentîâ enim *ordinariâ* uti debet ad res suas tuendas; reus est *a fortiori* qui alios prohibet quominus flammâs extinguant.

920.(C) De officiis assecurantis. (a) *Assecurans par esse debet compensandis omnibus damnis de quibus tenetur* : ad id enim explicite se obligat. Ad hoc autem necessarium non est ut summam pecuniæ possideat aequalem omnibus bonis quorum periculum in se suscipit, sed solum tantam habeat quanta *probabiliter* requiritur ad compensanda damna quæ. ex communiter contingentibus, accidere possunt : plane enim improbabile est omnia bona, quorum periculum in se suscipit, simul peritura esse.

Injuste igitur agunt societates quæ plura in se suscipiunt pericula quam verisimiliter compensare possunt, nisi tamen statim periculum ad justos limites reducant, recurrendo ad *societates reassecurationis*, mediante aliquo pretio, partem proportionatam periculi subire consentiunt.

Si assecurans toti damno reparando impar sit, assecuratus contractum rescindere potest et pretium solutum repetere, quia non consenserat contraélui nisi ad perfeélam securitatem consequendam. — Hinc etiam, si, postquam pretium solvit, res assecurata perierit, jus habet omnibus legitimis mediis integram damni reparationem prosequendi.

921. (b) *Assecurans reparare debet totum damnum revera illatum rei assecuratæ*, secundum conditiones in ipso con-

tradu determinatas, et quidem *quam primum moraliter* postquam res perierit aut deterior facta fuerit : non enim *suum* facit pretium ab assecurato solutum, nisi se obligando ad damna reparanda.

Quænam autem compensatio debeatur, definiri debet tum ex lege tum ex statutis in pado expressis. Quoad *tempus*, quo compensatio præstari debet, assecurans potest quidem expedare donec moraliter constet damnum ex fortuito casu, non autem ex ipsâ culpâ assecurati ejusve familiæ illatum fuisse; sed injuste ageret qui, quando id constat, sub uno vel alio prætextu, compensationem differret, aut assecuratum cogeret absque ratione coram tribunali sese sistere.

Quando autem damnum ex gravi culpâ assecurati illatum est', vel cognatorum ejus, — eorum scilicet qui in statutis assecurationis designantur, — assecurans illud compensare non tenetur. Si vero *ex aliorum malitiâ* acciderit, assecurans illud reparare debet, nisi aliter statutum fuerit, salvo tamen ejus recursu contra injustum damnificatorem : tunc enim assecurans succedit in omnia jura assecurati quoad audorem damni.

»

§ II. De ludo, sponsione et loteria.

922. I. De ludo. 1° Hic non agitur de ludo quatenus est animi relaxatio, vel corporis exercitatio ad mentis recreationem ordinata; sed de eo in quo *ludentes conveniunt de certo pretio viflori in preemium tradendo*.

Ludus triplex esse potest : *aleatorius*, cujus exitus a casu omnino pendet, ut in ludo *alearum*; *industrialis*, in quo eventus potissimum ab industria ludentium pendet (*billard*, vel *base-ball*); *mixtus*, cujus exitus partim ab aleâ et partim a peritia pendet, ut ludus *chartarum*.

v

923. 2° Ejus liceitas. Ludus honestus, in quo relative *modica* tantum summa periculo sortis exponitur, et cui ludentes nec frequenter nec diu vacant, sed solum utilis recreationis causâ, jure naturali omnino licet. Nam, ex una parte, animi relaxatio per se licita est, imo sæpe moraliter necessaria, — et, ex alterâ, languent ludi, in quibus nullum omnino pretium exponitur. — Si vero pecuniæ summa *sit notabilis* relate ad ludentes, præsertim vero si *frequenter et diu* ita ludatur, committuntur peccata *prodigalitatis, impru-*

' Si culpa sit levis vel solum juridica, assecuratus compensationem licite accipit, nisi per sententiam judicis hoc jure privetur, ex did. l. n. 475.

< *dentia, otiositatis, et quandoque ebrietatis, quatenus vi* «Stores
lætantur in poculis et viéii solatium quærunt in vino, l'ræ-
f terca qui exponunt pecuniam ad familiæ sustentationem
necessariam, contra caritatem et pietatem peccant. — Sed
timendum est præsertim ne *ludi habitus* contrahatur, et
ludentes, honestum laborem relinquentes, totos se dent
periculosus speculationibus; ludus enim immoderatus facile
excitat vanam spem et inordinatum desiderium *pecuniam
lucrandi absque proportionate labore*. Quapropter sacerdotes
sedulo invigilare debent ne pœnitentes aut parochiam, præ-
sertim juniores, his ludis assueti fiant.

c 924. Sed hic inquirere debemus præsertim qua nam *con-
ditiones* requirantur ut ludus immunis sit ab injustitia.
Jamvero quatuor præcipuæ sunt hujusmodi conditiones: —

,Aj *Ut ludentes libere disponere possint de bonis quæ expo-
nunt*: res enim *alienas*, aut quarum *administrationem* non
habent, vel pecuniam ad solvenda debita necessariam peri-
culo sortis exponere nequeunt.

Quare (a) si quis reipsa pecuniam alienam exponat et lucretur,
potest quidem lucrum servare, utpote fruétum industrialiem; si vero
reni alienam amittat, viétor, qui id certo novit, eam relinere non
potest, sed domino restituere debet, quamvis postea compensa-
tionem quaerere possit ab eo qui viâtus est, dummodo hic non sit
solvendo impar.

(b) .Minores, vel uxores, vel alii sub tutore non possunt ludo expo-
nere nisi summas pecuniae, quarum *liberam administrationem*
habent. Unde «pii ab eis lucratus est magnam pecuniæ summam
quam alienare non poterant, eam retinere nequit, sed restituere
tenetur./

925. (B) *Ut ludus libere ineatur*; secus, non erit verus
consensus, nec proinde verus ludi contraélus. I line : —

(a) Qui ludit cum semi-ebrio, vel semi-fatuo, vel alio qui pleni
consensûs est incapax, lucrum ab eo perceptum restituere debet.

(b) Si quis gravi metu, fraude, vel alio injusto medio ad luden-
dum allectus fuerit, non tenetur solvere pecuniam quam amisit,
quia liberum consensum non praebeuit; si vero ipse viétor evaserit,
ad restitutionem non tenetur, quia alteri injuriam non intulit. Ille
vero qui metu aut fraude usus est, restituere tenetur id quod forsan
lucratus est, quia vi«5to injuriam intulit.

926. (C) *Ut honeste lutpi. leges servantur*, vitando nempe
traudes et artes illicitas; secus enim damnum infertur, et
qui fraude usus est, non solum tenetur lucrum injuste obten-

tum restituere, sed etiam reparare damnum quod intulit alium privando spe aliquid lucrandi.

Quædam tamen *astititee* in ludo, sicut in bello, consuetudine vel regulis permittuntur aut saltem tolerantur, v. g. simulare metum aut fiduciam, ut alter audacior aut timidior fiat, secundum vanas ludi opportunitates.

927. (Dj *Ut quædam servetui æqualitas ititer ludentes;* u' quis enim valde peritus simplicitate abuteretur alterius ad emungendas ab eo copiosas summas, injustitiam committeret.

Si quis vero, jam maturi judicii, sciens et volens cum alio peniori ludat, conqueri nequit, quia scienti et volenti non fit injuria; pariter si uterque ludens majorem peritiam aut imperitiam alterius ignoraverit, sed fortunam tentare voluerit, proprie loquendo non committitur injuria; quia in hoc casu res vere aleatoria est, et uterque bonâ fide damno quod pati potest consentit.

N. B. In plerisque regionibus, lex civilis contra&um ludi nec approbat nec agnoscit; in aliis, quidem ludi prohibentur ut periculosi aut viam fraudibus parantes : quo casu, lex, utpote ad bonum commune ordinata, servanda est etiam in conscientia; si explicite ludus declaretur *irritus*, viétor lucrum retinere nequit; secus, si solummodo *illicitus* habeatur, servatis tamen conditionibus supra expositis.

928. II. De sponsione (*gageure, pari, betting*). i° Sponsio est contractus aleatorius quo *duo vel plures, de veritate alicujus rei aut cujusdant incerti eventus certantes, conveniunt de aliquo pretio vitiori cessuro*.

2° De *licitate* hujus contraélûs idem dicendum est ac de ludo, supra, n. 923; omnino cavendum est ne habitus facile spondendi contrahatur, præsertim quando pretium est relative notabile, cum nihil magis avertat homines ab honesto et arduo labore, nihilque cos efficacius inducat in potationes et ebrietatem. Quod præsertim verum est de habitu spondendi in publicis equorum cursibus; quare, in nonnullis regionibus, id lege civili prohibitum est, propter multos abusus exinde ortos.

Attamen si sponsio raro fiat, propter honestum motivum, v. g. tanquam animi relaxatio; vel stimulus veritatem rei aut faéli indagandi, et quidem de re licita aut saltem indifferenti, statuto moderato pretio, non est per se illicita.

929. Ut hic contraélus ab injustitia immunis sit : (a) *præmium ntrinque aquale* esse debet, nisi tamen unus e contrahentibus sponte ac libere pretium majoris valoris offerat; (b) eventus utrique parti incertus esse debet; unde si unus de eventu vere certus sit, non potest licite spondere, nisi aperte dicat faélum esse sibi notum et alter nihilominus in spondendo perseveret : tunc enim hic de jure suo cedit, et censetur, sub sponsionis specie, donationem facere.

930. III. Loteria est contractus aleatorius quo, soluto certo pretio, jus acquiritur obtinendi aliquod præmium, si sors faverit. — Quæ quidem *per se* non est illicita, cum de eâ dici possit quod de ludo et sponsione jam expositum est; sed ad multos abusus facile trahit, præsertim vanain spem excitando cito et absque labore ditescendi; unde non pauci dantur qui ab omnibus fere abstineant ad comparandum *loteriæ schedulam*. Quare in multis regionibus sapienter, lege civili prohibita est, vel saltem nonnisi cum speciali licentiâ, propter grave motivum, permittitur.

931. Ut loteria injusta non sit : fa) æqua *proportio* esse debet *interpretium solutum* et *spem præmium obtinendi*, attentis tum valore præmii, tum numero concurrentium. Hinc domino seu institutori loteriæ non licet multo plus lucrari quam in honesto negotio lucrifacere valeret, nisi tamen omnibus notum sit loteriam institutam fuisse ad aliquod bonum opus promovendum : quo casu loteria nihil aliud est nisi occasio eleemosynam faciendi, cum modica spe aliquid lucrandi.

(b) *Omnis fraus in schedulis educendis aut in præmio vifiori tribuendo, sedulo vitari debet* : si enim tollitur æqualitas inter concurrentes, aut minuuntur præmia proposita, injustitia committitur.

§ III. De Speculationibus Bursæ †

932. i Natura harum speculationum breviter exponitur. (A) Bursa {*Bourse, Borse, Stock-Exchange*) locus est in quo venduntur et emuntur census publici, aétiones et obligationes societatum {*aflions, obligations, stock, bonds*), neenon quædam merces, ut frumentum, oleum, lanæ, metalla, etc. Unde duplex distinguitur Bursa : Bursa pecu-

* **Carrière**, HI, n. 1248-1266; **Berardi**, n. 938-940; **Ball. P.**, n. 927-932; **Génicot**, n. 664-665; **Déville**, Les Operations de Bourse devant la conscience, Lyon, 1884; **A. Tavernier**, Traité élémentaire des Operations de Banque et de Bourse, Paris, 1899; **Courcelle-Seneuil**, Traité théorique et pratique des opérations de Banque, 8e éd., Paris, 1899; **Courtois**, Traité des Opérations de Bourse, 12e éd., Paris, 1902. -- De quo fusius **gallice** scripsimus in **Supplent.**, p. 216*.

niaria, ubi venduntur *census* et *afliones*, *obligationesve*, et *Bursa commercialis*, ubi venduntur quædam *merces*.

Jamvero contraélus in utrâque Bursâ initi duplicis sunt generis : vel *de prasenti*, vel ad *terminum* {*au comptant ou à terme*). De prioribus nil speciale dicendum occurrit, cum his applicandae sint regulæ superius expositae de emptione-venditione : tunc enim pro *numeratâ pecuniâ* comparantur aut venduntur quædam *jura* aut *merces*.

(B) Tota igitur difficultas versatur circa *contraflus ad terminum*; in his emuntur aut venduntur *valores* aut *merces*, eâ lege ut pretium solvatur post certum tempus, v. g. primo vel quintodecimo die mensis (qui *dies liquidationis* dicitur), et quidem pretium quod illo in die Bursâ vigeat. Jamvero, cum hujusmodi pretium perpetuis mutationibus obnoxium sit, contraélus *aleatorius* et vocatur *speculatio* quædam, quia uterque contrahens aliquid lucrari aut amittere potest, prout pretium majus aut minus erit die liquidationis. Hoc autem die adveniente, plerumque non traduntur *valores* aut *merces*, sed solum *viflori* solvitur *differentia* inter pretium quod in Bursâ die *emtionis* vigeat et illud quod viget die *liquidationis*.

Res exemplo declaratur. Die 3 maii, Albertus ab Augusto comparat, pretio 7000 francorum, quod solvet die 15 ejusdem mensis, census 300 francorum, fidenter expeétans pretium tunc temporis fore 7080 fr.; si res ita se habeat, Augustus Alberto solvet *differentiam*, nempe 80 fr.; si vero res aliter se habuerit, et die 15 maii pretium sit 6950, Albertus Augusto tradet *differentiam*, videlicet 50 fr.

934- (C) Quando emptor videt se aliquod damnum passurum esse, si *differentiam* solvat, expetere potest ut operatio protrahatur, seu differatur ad quindecim dies (*se faire reporter à la quinzaine*). Ad hoc autem requiritur ut tertium contrahentem inveniat qui *statuto* pretio, *census* emat illumque retrocedere promittat eodem pretio, post quindecim dies, mediante tamen aliquo auélario; et ita, si per illud tempus, valor *censûs* augeatur, emptor, nedum aliquid amittat, potest aliquod lucrum percipere.

Ita, ut idem sumamus exemplum, die 15 maii, Albertus postulat ut operatio protrahatur usque ad finem ejusdem mensis; rogat igitur Casimirum ut, pro pretio currenti 6950, accipiat census quem primo die Junii retrocedet pro 7025; tunc enim, si reipsa census die liquidationis valeat 7080, Albertus, nedum amittat 50 fr., lucrabitur *differentiam* inter 7025 et 7080, id est 55 fr.

935. (D) Quandoque etiam, ut limitetur damnum quod emptor subire potest, contrahere valet sub conditione quod pactum sit rescindibile, dummodo quoddam *pramium* determinatum venditori relinquatur (quod dicitur *marche à prime*).

Ita Albertus, emendo 7000 fr. census 300 fr., stipulari potest se posse huic paélo renunciare, dummodo *pridieliquidationis* vendi-

ton cedat præmium determinatum, v. g. 20 fr.: quare, si *pridit liquidations* prævideat censum nonnisi 6950 valiturum esse, declarare potest se velle rescindi contractent; et ita, loco 50 fr., amittet solummodo 20 fr.

936. 2° Principia moralia de speculationibus Bursæ.
A *Operationes Bursts, etiam ad terminum, non sunt per se injustæ, dummodo fraudes vitentur, nec plus pecuniæ periculo sortis exponatur quam quod contrahens solvere potest.*

Speculationes enim de quibus agitur, nihil aliud sunt nisi *sponsiones* quædam de censuum aut mercium augmento vel, decremento, *s\wx\c\c lusus aleatorii.* in quibus viétor aliquod præmium recipit; licent igitur sub conditionibus supra expositis. — Nec dicendum est has *operationes* illicitas esse, quia suppeditant medium magnas acquirendi divitias absque proportionate labore; nam, ut quis satis secure hujusmodi contrains inire valeat, industriæ. commercii et fori argentarii statum sedulo et quotidie introspicere debet : perpetua: enim mutationes quæ in pretio rerum occurrunt, non ex fortuito casu, sed ex variis causis oriuntur, quas apprime cognoscere debent *speculatores*, nisi in certam ruinam ruere velint. — Aliunde ad bonum publicum refert ut quidam sint viri, qui, spe lucri, ad res hujusmodi investigandas alliciantur; ita enim verum rei pretium facilius ac tutius definitur, atque melius progressui industriæ et commercii providetur’.

’ De utilitate *speculationis* quoad *merces* scribit *Cl. Jannet*, Le Capital, p. 241-279, ubi hæc, inter alia, dicit : “Les opérations à terme sont indispensables à l’industrie; elle a besoin de compter sur des livraisons de matières premières à des époques fixes et à des prix déterminés pour établir ses prix de revient... Le marché à terme est aussi en règle générale favorable aux producteurs; car il assure un débouché constant à leurs produits. Sans lui, il y aurait de longues périodes pendant lesquelles les agriculteurs ne trouveraient pas à vendre leurs produits ou ne pourraient le faire qu’à des marchands locaux portés par l’absence de concurrence à les exploiter... /Aujourd’hui au contraire, en Europe comme aux Etats Unis, tout propriétaire est sûr de pouvoir vendre ses produits au jour qu’il veut et à un prix en rapport avec la cote du marché régulateur.” — Idem fere dicit de *censibus, aflionibus* et *obii’ potionibus*: “S’il n’y avait pas de vendeurs à terme, c.-à-d. des spéculateurs qui espèrent à la liquidation se procurer les titres au-dessous du cours auquel ils les vendent aujourd’hui, l’on ne trouverait pas à acheter certains jours. On l’a vu pour les emplois des fonds des caisses d’épargne, en mai, juin et juillet 1890. Le comptant ne suffisait

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE

937. (B' *Tnjustitim ret sunt qui dolo, metu aut fraude satagunt ut pretia valurum artificiose augeantur aut minuantur, cum proprio lucro et aliorum damno.* Ita agunt v. g. qui falsos rumores spargunt de statu prospero vel calamitoso talis regni aut talis societatis, ut decipiant alios cosque inducant ad *valores* vendendos minori pretio aut emendos majoril; pariter ii qui simul coalescunt ut quibuslibet inediis, *per fas et nefas*, societates sibi invisas opprimant. Hæc enim sunt media injusta, de sc apta ad damnum aliis inferendum; et lucrum exinde captum, non ex aleâ aut prudentia, sed ex fraude oritur; atqui *neminifraus patrocinari debet.*

938. *Corollaria.* a Qui scienter et volenter tot et tanta aleatoria negotia in sc suscipiunt, ut prævideant *valde probabiliter* se incapaces fore omnibus suis obligationibus satisfaciendi, eo ipso injustitiæ rei sunt; nam sese exponunt periculo damnum aliis inferendi. — Ita etiam potiori jure dicendum est de iis qui non solum propriam pecuniam periculo sortis exponunt, sed etiam pecuniam sibi commis-^{tm} ab iis qui nolunt his speculationibus immisceri.

b) Qui vero aleatoriis negotiis impendunt opes necessarias ad familiam alendam, non solum prudentiâ carent, sed etiam graviter peccant contra caritatem filiis debitam.

(c) Praeterea consuetudo vacandi ludis Bursæ valde periculosa est, tum propter nimias anxietates quas secum affert, tum propter periculum ruinæ temporalis quod inducit, tum propter aélus injustitiæ ad quos facile impellit, aliaque mala quæ descripsimus, ubi de ludo, n. 923.

pas à fournir des contreparties aux demandes de rente; le terme. — c. à d. les grands spéculateurs, — a pu seul fournir les quantités demandées.” (C. *fannet*, op cit., p. 358).

' “ Les grands joueurs cherchent à faire arriver l'événement, hausse ou baisse sur lequel ils ont parié — c'est ce qui constitue *l'agiotage*, et ce qui fait au point de vue moral son caractère absolument coupable. Leshaussiers et les baissiers sont organisés en deux parties qui se livrent des luttes acharnées, en employant les moyens les plus immoraux. Les fausses nouvelles répandues à voix basse ou les journaux financiers spéciaux étaient l'enfance de l'art — On recourt aujourd'hui à de fausses statistiques de la production pour influencer les cours.

net, op. cit., p. 279-280.)

!>

H

(d) Clericis autem interdiciuntur hujusmodi *speculationes*, quia negotiationis naturam induunt. Hinc 5. *Officium*, 15 apr. 1885, declaravit “ juxta exposita et attentis peculiaribus temporis circumstantiis, personas ecclesiasticas non esse inquietandas, si emerint aut emant aétiones seu titulos mensæ nummulariae, dummodo paratæ sint stare mandatis S. Sedis, et abstineant a qualibet *negotiatione* didiorum titulorum, et praesertim ab omni contraditi, qui speciem habeat, ut vulgo dicitur, *deiginociti di borsa* ” 1 (*jeux de bourse*).

Et hæc sufficiant de contradiibus et de virtute justitiæ. Quam si coluerint *privati homines inter se*, pèrpetuâ pace fruentur : “ Eae justitiam et habebis pacem, ut osculentur se justitia et pax; si enim non amaveris justitiam, pacem non habebis². Justitia pariter *gentes* elevat, quatenus varii ordines civium hâc virtute coadunati ad bonum commune sociatis viribus constanter tendunt : “Quocirca ubi non est vera justitia, juris consensu sociatus coetus hominum non potest esse³”. Quæ pariter si inter *varias Gentes* vigeat, jam bella et pugnæ cessabunt, regnum Dei, quod est regnum justitiæ et pacis tandem adveniet, et omnia instaurabuntur in Christo.

¹ Ap. *Nouv. Rev. TMoL*, t. XXV, p. 604; cfr. *Rail. P.*, Tr. IX, n. 478.

² 5. *Augustinus*, in Ps. LXXXIV, n. 12; *Migne*, P. L., XXXVI, to~x

3 5. *Aug.*. De Civ. Dei, lib. XIX, c. 2r, P. L., XLI, 648.

De Variis Statuum obligationibus.'

939. Hucusque aôhim est de officiis quæ *omnibus in genere* incumbunt; sed, cum varii sint vitæ status, quibus diversa respondent officia, de his pauca addere necesse est. Jamvero tres sunt vitæ status, ad quos alii referuntur : status *laicorum*, status *clericorum* et status *religiosorum*; siquidem, inter Christianos, alii in sæculo manent, et, quamvis de propriâ salute curent, sæcularibus negotiis sunt addiëti; alii, clericali dignitate ornati ac sacerdotali munere fungentes, *ex officio* animarum saluti incumbunt, etsi inter sæculi pericula commorentur; alii tandem, a mundanis curis sese eripientes, tribus votis *paupertatis*, *obedientie* et *castitatis* ad perferiorem vitam amplecendam sese obligant, sive *laicali* conditione contenti sint, sive *sacerdotium* suscipiant.

940. De *statu religioso* hic non agemus, cum Canonistæ de eo disserere soleant. De statu *laicali* et *clericali* ea præsertim exponemus quæ ex jure naturali et divino defluunt, brevius perstringentes officia quæ fusius in *Praelectionibus Juris Canonici* declarantur.

	Ex societate	Parentum et filiorum.
De officiis	<i>domestica</i>	Dominorum et famulorum.
<i>laicorum</i>	Ex societate	Superiorum et subditorum.
	" <i>civili</i> :	Munus speciale exercentium.
	' Omnium clericorum in genere.	
De officiis	Speciatim	eorum qui in <i>sacris ordinibus</i> sunt
<i>clericorum</i>	constituti.	
	◁ Specialius eorum qui <i>sacerdotium</i> susceperunt.	

' 5. *Thom.*, 2. 2., q. 183; .*Intonius*, Theol. Moralis, De obligationibus specialibus certorum statuum et officiorum (*Aligne*, Theol. Curs., X\ I, 1131-1276) ; *Conférences d'Angers*, sur les Etats, 3 vol., Paris, 1829-1830; *Valentin*, Examen raisonné sur les devoirs et les péchés des diverses professions, Lyon, 1844; *Berardi*, Praxis, Tr. VII, De statibus particularibus; *Ballerini P.*, Tr. IX, De præceptis particularibus.

/

f

<

7

i

» «t

- .
» . 30 <

« «

Γ ' .

!<◆

/

Caput j.

DE OEF1CIIS LAICORUM.

Officia specialia quæ laicis incumbunt, ex duplici præsertim fonte oriuntur, ex societate *domesticâ* et ex societate *civili*.

Art. I. De officiis ad vitam domesticam spectantibus.

941. Status quæstionis. Societas domestica, quæ ceteris societatibus antiquior est, ex ipsâ naturâ oritur, Cum enim genus humanum naturaliter propagari nequeat, nisi unione viri ac mulieris, eo ipso nascitur societas *conjugalis*, de quâ diéhim est in *Tr. de Matrimonio*; postea vero, quando filii procreati sunt, jam exsurgit societas *parentalis*, quæ inter parentes et liberos viget; cui sæpe accedit societas *herilis*, quæ ex relationibus inter dominum et famulos profluit. Quapropter dicemus de mutuis officiis t^o parentum filiorumque; 2° dominorum et famulorum.

§ I. De mutuis parentum ac filiorum officiis.

942. Juxta S. *Tliomam* », parentes “ sunt particulare principium nostri esse, sicut Deus est universale principium ” ; sicut enim Deus *creat* homines, ita parentes *procreant* filios suos; sicut Ipse *conservat* creaturas in esse, casque *dirigit* ad finem et providentia suâ gubernat, ita parentes natos assiduis curis *tuentur*, consiliisque. exemplis, necnon sapienti providentiâ eosdem *regunt* et ad finem dirigunt. Ex quo sequitur parentibus jus et officium incumbere proprios filios educandi, et aliunde filios teneri debitum honorem parentibus reddere.

1 Ç *Thnm.*, 2 2., η . » 2 2 , a r t . .

I. De jure quod parentibus inest proprios filios educandi

943. Status qiiæstionis. *Socialiste*, vestigiis/.y. *Rousseau* inhaerentes, contendunt filios ad Rempublicam potiusquam ad parentes speôare, ideoque Statui officium incumbere eos alendi et educandi : parentes enim, inquiunt, multis praejudiciis sæpe imbuti, eadem proli suæ inculcant, et ita dissidia inter cives oriuntur, quia non omnes canitiem acceperunt disciplinam: quapropter, ad nationalem unitatem in tuto collocandam, necesse est ut infantes a parentibus eripiantur, ut omnes et singuli eodem modo in scholis publicis instruantur; tunc nullum erit discrimen inter divites et pauperes, nobiles et ignobiles, catholicos et acatholicos;' omnes, iisdem principiis imbuti, cogitandi libertatem, socialem æqualitatem atque perfeflam solidaritatem propugnabunt; nulla agnosceatur præeminentia nisi ea quæ cujusque ingenio et merito debetur³. — *Anarchiste*, qui Status auéloritatem prorsus rejiciunt, nolunt tamen pueros, e libera unione procreatos, a parenti educari, sed ab iis qui hos magis diligunt, atque in filios adoptant, libereque eisdem alimenta atque

' *TapareUi*, Essai de Droit naturel, η. 1555-1575; *Meyer*, Instit. juris naturalis, t. II, η. 107-1 il; 660-678: *A. Jànsen*, De facultate docendi, 1885; *Castelein*, Droit naturel. Paris, 1903, p. 625-640; *R. Lavollée*, L'Etat, le Père et l'Enfant, Paris, Plon, 1904.

' Ille enim tenet familiam esse quidem quâlibct aliâ societate anti-
quorem, sed filios parentibus non manere conjunélos nisi quamdiu lus
indigent ad vitam suam tuendam : “ La plus ancienne de toutes lea
sociétés, et la seule naturelle, est celle de la famille : encore les enfants
ne restent-ils liés au père qu'aussi longtemps qu'ils ont besoin de lui
pour se conserver; sitôt que ce besoin cesse, le lien naturel se dissout.”
(Contrat social, l. I, ch. 5). Postea vero (ch. 6-8) declarat, vi pacli
socialis, omnem auctoritatem penes Principem esse.

³ Ita (7. *Renard*, Le Régime socialiste, Paris, 1898, p. 89-100, ubi
hæc inter alia scribit : “ L'enfant, personne morale en puissance, ou,
pour mieux dire encore, en voie de développement, ne doit plus ainsi
qu'autrefois être considéré comme la propriété de ses parents. Le
pouvoir du père ou de la mère ne sc justifie, comme toute autorité
s'exerçant sur des êtres humains, qu'à condition d'être créateur de
liberté, et non d'oppression... Si les patents demeurent maîtres abso-
lus de son éducation, je crains sur son esprit une pression d'autant plus
puissante que l'élève est naturellement prédisposé à subir la suggestion
affeélueuse de ceux qui lui sont les plus proches. Gare alors aux prê-
iugés héréditaires, qui sont la négation meme du progrès scientifique...
L'enseignement étant gratuit et l'entretien des enfants étant mis à la
charge de la communauté, on ne verra plus, comme en notre société
mercantile, cette déraisonnable anomalie l'instruction publique résér-
vée à ceux qui peuvent la payer... l'éducation s'adressera également
à toutes les intelligences qui seront capables d'en profiter.

I *

! M

•†

CAPUT I.

►W 1

§

educationem præbere consentiunt — Iisdem erroribus plus minusve imbuuntur non pauci ex iis qui *feminarum jura* plus æquo advocant (*féministes*): cum enim contendant mulieribus, pari jure ac viris, facultatem inesse res publicas gerendi, volunt casa domesticis curis et puerorum educatione immunes esse, ut civilibus muneribus se tradere valeant’.

»

†

(Γ
||C

n»’

Ç44. *Thesis* Jus et officium propriam prolem educandi primario parentibus competit, et nonnisi secundario Statui, defectu nempe parentum. Xam si certo et publice constet aliquos parentes educationem suis liberis necessariam non præbere, nec alii sint qui vices parentum gerant, ad Statum speélat, quatenus boni publici provisorem, huic educationi providere.³

(A) *Ratione* probatur. Jus enim et officium prolem educandi naturaliter competit iis qui eandem genuerunt : “ Sanôtissima naturæ lex est ut viCtu omnique cultu paterfamilias tueatur, quos ipse procréant Nam filii, quamdiu rationis usum non attigerunt, ad propriam vitam tuendam omnino inhabiles sunt; pariter, quando jam primum elucescit ratio, nonnisi cum maximâ difficultate propriis viribus, absque ullo externo adjutorio, veritatem in ordine intellectuali, morali et religioso, adipisci valent, ideoque aliquA indigent auctoritate quæ ipsos in reéto veritatis tramite dirigat. Jamvero ipsa natura manifeste ostendit educationis opus ab ipsis parentibus primario peragendum esse.

1

4

* Ita **Grave**, La Société future, ch. 23, ubi ait : “ L’enfant n’est pas une propriété, un produit, qui puisse appartenir plus à ceux qui l’ont procréé, comme le veulent les uns, qu’à la société, comme le prétendent les autres.” Cujus ergo erunt infantes? “ A ceux qui aimeront le plus l’enfant... Au lieu d’être une charge pour ceux qui l’adopteront, l’enfant ne sera plus qu’une jolie petite créature à aimer et à cajoler.” — Quod systema exponit et confutat **C. Turgeon**, Le Féminisme français, Paris, 1902, t. II, p. 405-420.

1 Apud **Turgeon**, op. cit., t. II, 417-420.

3 Non hic agimus de Ecclesiæ juribus, cujus est *moralem* et *religiosam* educationem tradere iis omnibus qui e catholicis parentibus orti sunt, aut per baptismum Ecclesiam ingressi sunt, ut declaratum est in *Tr. de Ecclesiâ*. Quoad scientias humanas, auctoritas spiritalis *jis* habet eas docendi, eodem saltem jure ac privati cives aut privatæ consociationes. — Cfr. /'. **Gavagnis**, Instit. juris publici, 1. IV,

‘-«45.

* **Leo XIII** Encycl. *Rerum Novarum*.

“Filius enim, ait S. *Thomas*¹, naturaliter est aliquid patris; et primo quidem a parentibus non distinguitur secundum corpus, quamdiu in matris utero continetur; postmodum vero postquam ab utero egreditur, antequam usum liberi arbitrii habeat, continetur sub parentum cura, sicut sub quodam spirituali utero. ” Revera natura matri, non autem Statui, ubera dedit ad laélandos filios; utrique parenti, non autem Civitati aut alienis nutricibus, cor prae-buit maternum paternumve ad proprios natos tenero simul ac generoso amore prosequendos; parentibus, non autem alienis, saltem ex communiter contingentibus, inclinationem dedit ut non solum sua, sed etiam seipsos et propriam vitam, pro prolis suae salute, libenter tradant. Quapropter longâ et universali experientia constat pueros, domi educatos, materno lacte enutritos, parentumque vigilanti curâ sollicite custoditos, multo facilius morborum mortisque pericula effugere, multoque magis proficere quam eos qui ab alienis enutriuntur.²

945. Idem dicendum est de educatione intclleCtuali et morali; nemo, sicut mater, natorum suorum mentem introspicere potest, nemo eorum pravas inclinationes detegere et corrigere, aut voluntatis vires in bonum dirigere : instinctu siquidem materno duéta, hæc omnia naturaliter peragit, et aliunde nativa propensione infans inclinatur ad suavem matris directionem sequendam. Postea, quando jam adolescit puer, virili indiget educatione, ad quam præbendam nemo aptior est quam pater : nam, propter specialem ac generosum amorem quo filios prosequitur, mansuetudine temperat auéloritatem necessariam ad compescendos pravos habitus ad quos illi propendunt, eosque per opportuna consilia adjuvat ad vitandas periculosas occasiones,³ verbis

*5. *Thom* , 2. 2., q. 10, art. 12.

¹ Multi siquidem ex iis qui alienis traduntur nutricibus moriuntur

⁴¹ Déjà en 1889, au congrès d’hygiène et de démographie, le docteur Fleury attestait qu’à Lyon la mortalité des nourrissons s’élevait à 49%.” (C. *Rail*, Natalité, Paris, 1901, p. 364).

* Ad rem legitur apud *Exposé des motifs du Code civil*, ubi agitur de auéloritate paternâ : “ L’enfant naît faible, assiégé par des besoins et des maladies; la nature lui donne ses père et mère pour le défendre et

ct exemplis ad virtutum praxim eosdem allicit; imo ipse ad honestiorem et perfectiorem vitam agendam inducitur, eâ ratione ductus quod, nisi bonum præbeat exemplum, vix pueros suos ad honestatem hortari valeat. — Hinc experientia constat pueros domi educatos, ceteris paribus, generatim multo magis in studiis et virtutum praxi proficere quam eos qui ab alienis instituuntur.¹

c.

946. *Objiciunt* quidem *socialiste* infantibus jura inesse quæ opprimere parentibus non licet. — Mirum est sane istos de parentum tyrannide conqueri, dum ipsi tyrannice suas opiniones junioribus inculcare volunt; nonne ita sibi contradicunt? — Jura infantium minime negamus, cum Christus ipse et Ecclesia contra paganorum infandos errores eadem sedulo vindicaverint, ut alibi probatum est, *de Verd Religione*, n. 155; sed cum puer ipse hæc jura tueri non valeat, ad parentes, potiusquam ad alienos vel Statum, speelat ea sarta teâaque servare; ii enim qui filios genuerunt et aluerunt intimius cum eis conjunguntur, et ad cos instituendos aptiores sunt quam quilibet alii. Familia siquidem *historice* et *logice* prior est Statu, nec reélæ rationi consentaneum est ut civile imperium arbitrato suo intima domorum pervadat, et domesticam pacem perturbet; patria potestas nec extinguï nec absorberi a republicâ debet, sed potius ab eâ firmari.² Et sane, si parentibus præjudicia insunt, nonne timendum est ne Status, pejoribus imbutus præjudiciis, ea

Je protéger. Quand arrive l'époque de la puberté, les passions s'éveillent en même temps que l'intelligence et l'imagination... C'est alors que l'enfant a besoin d'un conseil, d'un ami, qui défende sa raison naissante contre les séduélions de tout genre qui l'environnent."

' *De* munere utriusque parentis in educatione, cfr. *Turgeon*, II, 34'-362.

Quod præclare declaravit *Leo XJΠ*, *Encycl. Rerum Novarum* : " Velle igitur ut pervadat civile imperium arbitrato suo usque ad intima domorum, magnus ac perniciosus est error... Patria potestas est ejusmodi, ut nec extinguï, neque absorberi a republic! possit, quia idem et commune habet cum ipsa hominum vitâ principium Filii sunt *aliquid patris*, et vehit paternæ amplificatio quiedam personæ; proprieque loqui si volumus, non ipsi per se, sed per communitatem domesticam in quâ generati sunt, civilem ineunt ac participant societatem." Cfr *Brunetière*, Le Droit de l'Enfant, in periodico *Réjorme sodale* 1" fév. 1903, p. 202-221.

junioribus inculcare velit, et ita filiorum ;cque ac parentum libertatem intolerabili tyrannide opprimat? - Et, cum aliunde opiniones et theoriae Status diversæ sint secundum diversos ministros qui res publicas gerunt, numquid et pueri suas ideas mutare tenebuntur ad nutum variorum officialium? Ubi, quæso, libertas? — Nec dicatur juniores ita educandos esse ut neque a Statu, neque a parentibus in religiosis aut ethicis disciplinis instituantur, usquedum, ætate et ratione maturi, inter varias religiones aut diversa ethicæ systemata libere eligere valeant;— id enim nihil aliud est nisi indifferentismum promovere in rebus ad reétam vitæ ordinationem omnino necessariis, junioresque privare mediis quibus indigent ad pravas inclinationes compescendas.¹

947. *instant* dicendo paterna educatione servari et firmari illa dissidia quæ unicam regionem et civitatem veluti in duas aut plures factiones distrahunt, atque national! unitati inviéle obstant. — *Retorqueo* argumentum : nonne in ipsa Statu adsunt faétiones et dissidia, et quidem inter ipsos *socialistas*? Nonne *anarchiste, colletliviste, moderati socialistic* ad sua systemata juniorum mentes trahere conantur? — Hæc igitur difficultas falso unitatis conceptui innititur : impossibile est enim nostris præsertim diebus, ubi effrænata viget cogitandi, loquendi et scribendi libertas, omnes cives unius Civitatis idem sentire ac velle de rebus religiosis, philosophicis aut politicis. Qui igitur nationalem unitatem vindicant eo sensu quod velint omnibus civibus eadem esse principia de his omnibus, non solum intolerabilem promovent tyrannidem, sed rem omnino impossibilem somniantur. Unitas inter cives rationales et liberos nulla alia vigere potest quam ea quæ ex mutuâ tolerantia et fraternâ caritate oritur²; omnes siquidem cives ad bonum commune patriæ

' In quos excessus frequenter incidunt juniores qui absque religione et morali disciplina educantur, inter alios descripserunt: *G. Bonjean*, Enfants révoltés et parents coupable-. Paris, 1805; *A Bouillie*, Les

Jeunes Criminels, l'école et la presse, in period. *Revue des Deux Mondes*, 15 janv. 1897, p. 417-449; // *Joly*, L'Enfance coupable, Paris, 1904.

Cfr. *Ch. Dupuy*, in concione ad Senatum habita 5 nov. 1903, apud *Questions actuelles*, t. 71, p. 168-192; *E. FagUct*, Le Libéralisme, Paris, 1903, p. 128-1'69, ubi lucide ostendit quantum sibi contradicant ii qui, sub prætextu imitatis, libertatem docendi extinguere satagunt.

III I
K t
II t
III
H
II i
II p
I
III
II
MI
H
«1
II I
III
>
11 j <
II I ?
MI I
ê

II

tendere debent, nec aliquid moliri quod in ejus detrimento vergat; sed de meliori ratione hunc finem prosequendi libera esse debet disputatio, juxta illud : *in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*. Quod quidem luculenter patet exemplo gentium, quæ inter excultas nationes eminent, ut *Majoris Britannice* necnon *America*: ibi sane viget patriæ amor singularis, eo præcise quia maxima floret pro parentibus libertas filios educandi; et sane eo magis diligitur patria quo securius et efficacius domesticæ vitæ libertas protegitur.

948. (B) *Historici* idem constat. Gentes enim quæ soli Reipublicæ munus adseripserunt pueros educandi, mox in despoticam tyrannidem inciderunt; ita *Spartani*, qui, humana: dignitatis ignari, Statui infantium educationem commiserant, non homines nec liberos cives, sed *milites* instituerunt. Ita etiam *Gallicæ Revolutionis* duces, *Danton* et *Robespierre*, qui *solipatrice* jus filios educandi assignabant, concives suos æneâ tyrannide et crudeli persecutione oppreserunt. Hinc qui *Ccesarismo* favent, ut *Napolco Z, Statbs Socialistce*, uno verbo, omnes libertatis osores et oppressores, docendi jus exclusivum seu *monopolium* sibi vindicant. — Ex adverso autem religio Christiana, quæ populos a tyrannide liberavit, jura parentum ad propriam prolem educandam semper asseruit ac propugnavit; pariter ubique et

† Quod quidem fatetur vir cæteroquin Ecclesiæ doctrinis infensissimus, *ClIntenceau*, in oratione ad Senatores habitâ 17 nov. 1903 : “ L’État, je le connais : il aune longue histoire, toute de meurtre et de sang. Tous les crimes qui se sont accomplis dans le monde, les massacres, les guerres, les manquements à la foi jurée, les bûchers, les supplices, les tortures, tout a été justifié par l’intérêt de l’État, parla raison d’État... J’entends bien : vous rêvez l’Etat idéal. Ainsi Platon, ainsi Aristote, ainsi Thomas Morus, ainsi d’autres rêveurs. Vous rêvez l’État idéal. Cet État, dans les livres, vous le faites aussi beau qu’il peut vous plaire; mais nous sommes ici des hommes faibles, changeants, aux prises avec la réalité... Si vous pouviez réussir, vous mettriez aux mains du suffrage universel, aux mains des majorités changeantes qui se succèdent dans les Assemblées, *l’instrument de réaQion* le plus formidable qui ait encore été vu dans le monde, car la responsabilité en serait insaisissable, dispersée dans la foule anonyme. ” (Apud *Questions ai/ueties*. t. 71, 1- uccciiiore 1903, pp. 19/, 190, 199; ibidem p. 177-1 S3, loqe quæ *Lamarsellc* præclare de libertate docendi locutus est.)

omni tempore his favit institutis et Universitatibus quæ independenter a Statu, varias disciplinas tradunt. Quapropter nostris etiam diebus gentes vere excultæ, quæ libertatis non solum umbram et nomen, sed rem ipsam prosequuntur, quales sunt *Belgium, Helvetia, Major Britannia* et *Status Ameriæ Bcederati*, jura parentum ad proprios natos in variis disciplinis instruendos libenter agnoscunt et tuentur, simulque maximam libertatem independentibus scholis et Universitatibus conferunt.† Nisi igitur privatorum familiarumque libertati valedicere velimus, jura parentum quoad prolis educationem omnibus legitimis mediis, præsertim vero patrumfamiliarum reète ordinatis consociationibus, indesinenter vindicare debemus.

949. Corollarium. Auéloritati civili duplex munus competit circa puerorum institutionem, nempe *curare ut independentes scholce corruptioni morum non faveant, et fundare scholas ad reDam civium institutionem necessarias*.

(A) Ratio prioris est quia ad Statum speétat bonum publicum promovere, ideoque ea prohibere quæ manifeste huic bono obstant. Jamvero, si quæ esset schola quæ *notorie* juniorum animos corrumpere doétrinis juri naturali evidenter contrariis, aut bonos mores labefaétaret, illos abusus merito civilis auéloritas compesceret, cum jus et officium ipsi incumbat arcendi pericula quæ reipublicæ fundamenta evertere possunt. — Diximus tamen *notorie*, quia de occultis nimis sollicita esse non debet publica auctoritas, ne forte, dum abusus compescere nititur, omnem prorsus libertatem tollat.

(B) Eadem ratio boni publici auôloritatem civilem sæpe urget ad scholas et collegia instituenda. Quamvis enim primario ad parentes speélet propriam prolem educare, multi tamen neque per seipsos, neque per privatos magistros hoc munus implere valent; quapropter ad Civitatem pertinet huic insufficienti)» mederi foundatione publicarum scholarum, ad quas parentes suos natos mittere valeant: reéta enim juniorum institutio maxime bono publico prodest.

Respublica vero *monopolium* educationis instituere nequit, præcipiendo videlicet ut parentes suos filios ad scholas publicas mittant,

† Ita y. *Stuart Mill* (Principles of Political Economy, New A'oik, 1882, t. II, p. 576-577) scribit Statui nullomodo jus competeie exclusive docendi, aut etiam specialia privilegia conferendi iis qui Statûs scholas frequentant; et intolerabilem esse tyrannidem velle omnes scholas suo imperio subjicere. “ to possess such a control, and actually exert it, is to be despotic. ” — Hujus quæstionis historiam, legesque diversarum Gentium delineat A'. *Lavolle*, op. cit., p. 3-202.

1

>

;

9

f<

J

|

seclusâ facultate cos privatim educandi per magistros sibi bene visos: hæc enim esset juris domestici usurpatio ac libertatis conscientis aperta violatio.

Imo aequalitati ac libertati civium nocet illud systema, apud non paucas nationes hodie vicens, vi cuius *sohe publica schola ex coni muni arario sustentantur*; tunc enim taxa scholaris ab *omnibus solvitur*. quamvis *multi* ex eâ nullum emolumentum percipiant.' Multo aequius est systema in *Majori Britannia* aliisque regionibus pnevalens, vi cuius æque sustentantur scholæ publicæ et privatæ, dummodo certum profeélûs gradum attingant : ita enim intaéla manet libertas familiarum, æque distribuuntur onera, et nobilis inter diversas scholas prævalet aemulatio.

II. De officiis parentum erga filios.'

950. Parentes, cuni vices Dei gerant quoad suos natos, eos *speciali amore* prosequi tenentur, eisque *educationem* imperitiri corporalem et spiritualem, necnon qufidam *providentia* ad finem cos dirigere.

io *De amore parentum erga filios.*

951. Hujusmodi amor/z?/rtj vocatur, quia aliquid sacrum et religiosum præ se fert, cui\xs*fundamentum* et' *dotes* exponere juvat.

¶A Motiva propter quæ parentes prolem suam diligere debent, *naturalia* sunt et *supernatiiralia*.

a *Naturalia* quidem; nam si quisque diligit opus manuum suarum, si feræ ipsæ instinélû quodam naturali pullos suos amant et protegunt,³ etiam cum periculo propriæ vitæ,

¹ Quod ita exponit **Faguet**, op. cit., p. 134 : “ C'est comme si de Paris à Bordeaux il y avait deux chemins de fer, l'un par Chartes, l'autre par Orléans, exploités par deux compagnies différentes, et que j'eusse le droit de ne rendre à Bordeaux par Orléans, mais à la condition de payer ma place à la Compagnie d'Orléans et aussi à la Compagnie de Chartres. ”

² X. **Chrysostomus**, De liberorum educatione, ap. **Mign**, P. G., t. I **XIII**, col. 763-772; **Sayrus**, Clavis regia sacerdotum, lib. VII, cap. 7; **Mayol**, Summa doctrinæ moralis circa decem Decalogi præcepta, ap. **Aligne**, Curs. Théol., t. XIV, p. 503-532; **Jaugey**, De virtutibus cardinalibus, Parisiis, 1876, p. 464-475; **Herareti**, Praxis, Trait. VII, n. 1-32; **Fosset**, De sacram. Matrimonii, t. V, n. 3520-3572; **A. de Margerie**, De la Famille, Paris, 1869, t. I, p. 226 sq.; **P. Janet**, La Famille, 15e édit., Paris, 1894, p. 107-236; **A. de Gasparin**, La Famille, Paris, 1866, t. I, p. 143-297; **M. D'Hulst**, Carême de 1894, 4e Conférence.

Quod argumentum lucide exponit A'. **Augustinus**, Sermo 349 (alias, de Tempore 52), ap. **Mignc**, P. L., XXXIX, 1530 : “ Amant filios ei

quanto magis parentes tenero ac devoto affectu prosequi debent natos quos ex propriâ substantif genuerunt, et qui sunt velut paternæ quaedam amplificatio personæ? — Quod etiam manifestius apparet, si consideretur infantes quos procrearunt, esse ratione et libero arbitrio præditos, in se Dei simul ac parentûm imaginem ferre, immortalitate gaudere, ad Deum tanquam ad finem ultimum destinari, eodemque cives esse patriæ terrenæ, cuius bonum honoremque promovere possunt, si rite educati fuerint; quis enim hæc attendens sincere ac devote non diligeret dulces natos, qui Dei gloriam, patriæ exaltationem ac familiæ felicitatem procurare valent?

952. (b) Quibus accedunt *supernatiiralia* motiva; hi enim non solum terrenæ, sed etiam coelestis patriæ cives sunt : ad finem supernaturalem, nempe claram Dei visionem perfeélamque possessionem destinantur; quapropter vitâ divina donantur, omnibusque gratiis ad eam augendam necessariis; a Christo redempti, et ejus pretioso sanguine mundati. Christi imaginem in cordibus impressam gerunt, ejusque virtutes imitari debent. Jamvero parentes sunt voluti Dei cooperatores in filiorum sanctificatione, uti fuerunt in procreatione; proindeque speciali ac supernatural! amore natos diligere debent, ut paternf sollicitudine in eis efforment spiritum ac virtutes Christi, eosque supernaturaliter gignant quos carnaliter genuerunt, juxta illud Apostoli I ; “ Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.”

953- (B) Hujus amoris dotes. Parentum amor erga filios debet esse :

(a) *Ferus* et *internus*, quatenus eorum bonum sincere velint non solum quoad corpus, sed etiam et præcipue quoad animam, non solum pro præsentî, sed etiam pro futuro. - Quare *per se* graviter peccant qui deliberate eos injuste prosequuntur odio, aut eis *serio* et *ex animo* maledicunt seu mala imprecantur aut illos nominibus

feræ : amant filios aspides, amant filios tigrides, amant filios leone» Nulla enim bestia est, quæ non filiis suis blande immurmuret. Nam cum terreat homines, parvulos foveat. Fremet leo in silvis, ut nemo transeat : intrat in speluncam, ubi habet filios suos, omnem rabiem feritatis exponit. Foris eam ponit, cum ipsâ non ingreditur. Ergo qui non amat filios suos etiam leone pejor est.”

³ **Galat.**, IV, 19.

Titif.01. Mok. III.

graviter injurioris ad iracundiam provocant; ad rem 0'. *Paulae*
 “ Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed
 educate illos in disciplina et correptione Domini ” ’. — Sæpe tamen
 a gravi peccato excusantur parentes qui, ira permoti, absque per
 fectA deliberatione ita agunt. Nec ullum committunt peccatum,
 sed reële agunt qui, oh justam causam, severe filios reprehendunt,
 eosque moderate castigant.

(b) *Refle ordinatus*, id est rationali simul et supernaturali motivo
 innixus et regulatus, ita ut neque nimius sit, neque irrationabiliter
 uni potiusquam alteri faveat. — Hinc filios non diligant amore
 quasi *idololatrigo*, omnia ipsis indulgendc, propter segnitiam aut
 crudelem benignitatem, eorum vitia minime corrigendo, etc. Pari-
 ter *aqualiter* omnes natos diligant, in quantum fieri potest; et si
 aliquod sit discrimen, caveant ne id absque rationabili causA fiat;
 haud raro incauti parentes externis qualitatibus aut fallacibus blan-
 ditiis decipiuntur, ac teneriori affeëlu prosequuntur cos qui minori
 digni sunt amore; et exinde non paucæ oriuntur invidiæ, rixæ, con-
 tentiones et alia hujusmodi, ut ex historia Joseph constat’.

(c) *Generosus et operosus*, quatenus parentes filiis non solum bene
 velint, sed *benefaciant*, omne malum sive corporale sive spirituale
 ab eis avertendo, in quantum fieri potest, idque praestando quod ad
 eorum bonum et salutem conducere valeat; quod quidem præser-
 tim per optimam educationem peragitur.

2° De educatione, filiorum 3.

954. Educatio est progressiva et harmonica evolutio
 facultatum, quâ infantes pedetentim et ordinate in viros
 perfectos transformantur. Infantes siquidem a Deo varias
 acceperunt facultates, quæ, quamvis *gencrice* eadem sint in
 omnibus, specialibus tamen imbuuntur propensionibus, sive
 bonis sive malis; jamvero in eo sita est bona educatio ut
 malas inclinationes eradict, indomitas passiones frænct et
 ad bonum dirigat, bonas vero qualitates roboret, excolat, et

1 *Ephes* VI, 4.

’ “ Videntes autem fratres ejus quod a patre plus cunctis filiis ama-
 retur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui.” (*Gcn.*
XXXVII, 4). — Hinc 5. *Ambrosius* scribit (de Joseph, ap. *Aligne*,
P. L., XIV, 643): “Amare liberos dulce, et impensius amare præ-
 dulce; sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem teneat,
 nocet liberis; si aut nimia indulgentia dilectum resolvat, aut pnela-
 tione unius ceteros ab affectu germanitatis avertat... *Jungat liberos*
aqualis gratia quos junxit aqualis natura.”

3 *Dupanloup*, De l’Education, 7e éd., Paris, 1866, t. II, l. 2, p. 138
 Vu; *Guibert*, l’Educateur apôtre, Paris, 1894, p. 66-84.

ad perfeilionem humanam simul et christianam ordinet — Hæc autem evolutio nonnisi *lenta* et *progressiva* esse potest, quia multis impeditur obstaculis, et aliunde homo naturaliter nonnisi pedetentim perfectionem adipisci valet. *Harmonica*, seu recte *ordinata* esse debet, in quantum omnes facultates sive corporales, sive spirituales ac religiosa: ita excoli debent, ut *totus* homo efformetur, id est *mens sana in corpore sano*; si igitur unum genus facultatum præ aliis evolvatur, id tamen proportionate fieri debet, ut corporalis exercitatio mentis progressui non noceat, nec nimia intellectualis cultura corporali obstet sanitati. — Dicemus de educatione tum *corporali* tum *spirituali*, necnon de *scholis* ad quas parentes suos filios mittere debent.

955. (A) De educatione corporali. Hæc jam in *utero materno* incipit, nec finem accipit nisi maturâ ætate.

(a) Statim ac constat infantem fuisse conceptum, id omne vitari debet quod probabiliter vitæ pueruli nocere posset. Quare mater abstinere debet ab illis saltationibus, violentis molibus et adliombus aliisque huiusmodi quæ vehementiores corporis concussionem inducunt; necnon ab immoderatis excitationibus, angoribus, aut ab excessibus in potu; hæc enim omnia abortum inducere valent. Peccant etiam viri alique mulierem prægnantem inhumane tractantes, exasperantes aut percutentes, cum exinde vita foetus periclitetur.

(b) Post nativitatem prolis, parentes sedulo invigilare tenentur ut ab eâ arceatur quidquid mortis periculum induceret. Quare *Rituale* parentes admonet tie parvulum secum in ledlo habeant, propter periculum suffocationis.

956. (c) Mater debet filios proprio ladle nutrire, quoties id fieri potest: multa enim incommoda ex contraria praxi oriuntur quoad

Ad rem **Capelmann**. Medicina pastoralis. 1896. p. i 56, n. 1: “Eliam quam maxime cavendum ne curru vehantur (prægnantes mulieres) per plateas male stratas vel vias asperas. Ipsæ veéliones in via ferreâ continuis concussionibus non raro occasionem abortûs præbent, quare longiora itinera in viâ ferreâ sine necessitate suscipienda non sunt. Hinc etiam pertinet usus machinarum ad suendum {*machines à coudre, sewing machines*}) quæ *pedibus* moventur.”

De *gravitate* huius obligationis vix aliquid certi statui potest; per se ut *levis* a picrisque theologis habetur; sed quando *providetur* multa mala, caque gravissima, ex usu alienæ nutricis oritura esse, c.v. j.c. committitur grave peccatum, si id fiat absque legitimâ causa. De quo egregie scripsit **Capelmann**, op. cit., p. 47-53; cfr. **R Basin**, Donatienne; **Brieux**, Les Remplaçantes.

<
7

ipsam matrem quæ diuturniori feбри exponitur, — quoad pueros ad quos enutriendos aptius est lac maternum — quoad ipsas *nutrices*, quæ plerumque viros suos et propriam prolem derelinquere coguntur, cum incontinentiæ periculo et negleélu officiorum vitæ domesticæ. Ab hoc tamen officio excusantur matres quæ, propter laélis penuriam, infirmitatem, aliamve rationabilem causam, prudenter nequeunt suos natos Ia«Stare.

Quando autem parvuli nutricibus traduntur, curetur ut hæ mente et corpore sanæ sint, et sanitati simul ac moribus infantis provideant : materna enim sollicitudo non minus necessaria est in hoc casu quam ubi ipsæ genitrices suos alunt filios.

(d) Parentes *sub gravi* per se tenentur natis *pricbere alimenta* aliaque ad vitam honeste sustentandam necessaria, juxta suam conditionem, quousque hi seipsos alere valeant: ad ipsos enim speélat vitam tueri eorum quos procreaverunt, et hæc obligatio ex naturâ suâ gravis est.

Peccant igitur parentes qui, absque gravi necessitate, prolem exponunt in viis publicis, cum periculo mortis, aut ad portam orphanotrophii, ut se liberent ab onere eam alendi, quando cæteroquin ejus educationi facile providere possunt. Attamen, si agatur de *illegitima* prole, prudentia exigere potest ut orphanotrophio commendetur; quo tamen casu, honor et æquitas postulant ut *divites* expensas resarciant pro nutrienda prole. Utrum vero *justitia* id requirat, inter theologos disputatur; quidam *probabiliter* negant, quia hujusmodi hospitalia instituta sunt non solum ad subveniendum pauperibus, sed etiam divitibus qui secus infamiæ notam ñcurrerent unde si qui parentes has expensas non solverint, enixe hortandi sunt, non autem cogendi ad restitutionem.

957. (e) 'Pandem modo generali curare debent parentes ut filii corporali exercitatione et labore ætati proportionate vires suas physicas ordinate evolvant atque augeant; cum enim corpus sit animæ instrumentum, corporisque sanitas non parum intelleélualis vitæ evolutioni faveat, valde expedit ut legitima adhibeantur media ad vires physicas multiplicandas³. Quod etiam de puellis verum est : si enim delicate educantur ac debiliori sunt corpore, facile nervis dolent et irritabili indole alios exasperant⁴.

' Hinc, experiéntiâ teste, inter infantes qui arte nutriuntur, *mortalitas* longe major est quam apud cos qui laite materno aluntur.

Alphons., lib. IV, de Decalogo, n. 656; *Bail. B.*, n. 824.

■ Quomodo in *Majori Britannia* physicæ puerorum educationi attendatur descripsit *Demolins*, A quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons? Paris, s. d., p. 52-86; omnis quidem excessus hâc in re vitari debet, sed in sæpe parentes et magistri de corpoiali educatione non satis curant.

⁴ Ad rem *Bentson*, Causeries de Morale, p. 236: “C'est un devoir que de se bien porter. Sans doute chacun de nous hérite d'un tempérament plus ou moins robuste; mais, tel qu'il est, nous devons par une

958. (B) De educatione spirituali. Cura parentum ad corporis sanitatem non coarctatur, sed maxime in reCte instituendis filiorum animis versari debet. Ad hoc necesse est ut eorum propensiones et psychologicas dispositiones caute et sedulo introspiciant : non enim omnes eodem modo eâdemque methodo instrui debent, sed quisque secundum proprias vires ac specialem indolem quâ præditus est.¹ Quædam tamen magis generalia trademus : educatio videlicet debet esse *virilis, præElica* et *Christiana*,

959. (a) Imprimis educatio debet esse *virilis*, quatenus eo tendere debet ut *viros* gradatim efformet. Sunt siquidem parentes ac magistri qui putent in junioribus nihil aliud desiderari nisi perfectam animi docilitatem ac caxam voluntatis obedientiam, quâ statim et sine querela amplectantur opiniones a superioribus expressas eorumque mandatis pareant. Non ita instituuntur viri, ratione ac libertate præditi. Sed verbis simul et exemplis, suasionem ac blanda suggestionem, necnon paterna correptione juniores doceantur quomodo suas excolant facultates, et paulatim *per se ipsos* cogitare, velle et operari valeant, non quidem independenter a Deo et regulâ morum, sed independenter a vano hominum timore, et praejudiciis rationi minime consentaneis.

Quapropter, statim ac elucescit rationis exercitium, eis exponatur cur et quomodo malum fugere bonumque facere debeant; deterreantur præsertim a vitiis ætali eorum communibus, ut mendaciis, parvis furtis, contentionibus et rixis; inducantur ad perfectam sinceritatem et honestatem, justitiam et caritatem, modestiam et castitatem². Hæc autem omnia peragere doceantur non solum ex

hygiène sensée le maintenir dans le meilleur équilibre possible. Et pourquoi? Parce que l'âme est liée au corps; combien de nerveux, en perdant tout empire sur leur volonté, deviennent insupportables à eux-mêmes et aux autres! Combien de jeunes filles sont maussades, quineuses, désagréables, parce qu'elles se surmènent, digèrent mal, mènent une vie trop surexcitée, abusent de la danse et des plaisirs mondains..."

¹ **Courtade** et **d'Hulst**, De l'âelton individuelle dans l'éducation 'retienne, Paris, 1870; **E. Picard**, Comment traiter l'enfant à l'école, ap. **Science sociale**, t. XXXVI, août 1903, p. 97-129.

² Quomodo juniores in castitate roborentur egregie exponit **Fonssagrives**, Conseils aux parents et aux maîtres sur l'éducation de la pureté, 2e édit., 1902. — Ad servandam castitatem, sedulo curandum est ut puelli et puellæ non in eodem cubiculo, et præsertim in eodem lecto, simul dormiant, saltem post septennium.

timore aut consuetudine, sed ex *intimâ animi persuasione*, quâ intelligant se ad id teneri tum ex Dei voluntate tum ex conscientis didamine. Pariter *voluntatis vires* assiduis conatibus augeantur quo facilius superent indomitas passiones, quæ intus exsurgunt, et mundi illecebras quæextrinsecus eosdem ad vitia alliciunt.

960. (b) *Praefica* etiam esse debet educatio, id est vere pueros puellasve praeparans ad illud vitæ genus ad quod destinantur, secundum cujusque indolem et conditionem. Multi parentes hodie, præsertim in *Galliâ*, unice cogitant de litteris edocendis, natosque ad collegia et universitates mittunt, ut hi quietam vitam ducere possint in liberalium artium exercitio aut in rebus publicis gerendis; ex quo fit ut multi nullum munus exerceant, quia multo plures sunt *candidati* quam munera distribuenda. Jamvero liberales artes a *quibusdam*, non autem ab omnibus, excoli necesse est; secus industria, commercium, agricultura aliæque artes ad vitam necessariæ mox languerent perirentque. Insuper multi sunt qui ad liberales artes minus idonei inveniantur, dum ex adverso agriculturæ, industriæ aut commercio se dare velent, si in his reële instituerentur. Sedulo igitur parentes et magistri suorum filiorum aut discipulorum indolem et propensiones introspiciant, nec ad litteraturam diutius exerceant cos qui industriæ vacare intendunt. Vehementer igitur optandum est ut scholæ, quas dicunt *professionales*, inter Catholicos multiplicentur, in quibus reële informentur ii omnes qui industriale munus, a Statu independens, amplecti volunt.

961. (c) *Christiana* præsertim sit educatio, quâ videlicet efformentur adolescentes qui religionem amplectantur eique adhæreant, non solum quando sub parentum magistrorumve tutelâ versantur, sed etiam quando jam proprio Marte agunt et longe a familiâ vitam ducunt. Ad quod requiritur ut *intimâ et rationabili animi persuasione* credant, fidemque operibus manifestare non erubescant; hodie siquidem, cum

'J. Payot, L'Education de la volonté, 18e édit., Paris, 1804; Ribot, Les maladies de la volonté, Paris, 18e édit.; A. Martin, L'Education du caractère, Paris, 1889.

'Demolins, op. cit., p. 87-112, idem auélor, in alio opere {L'Education nouvelle, Paris, s. d.) describit quomodo juniores practice ad vitam industrialem praeparari valeant.

ubique fides catholica impugnetur, necesse est ut catholici juvenes pro fide viriliter pugnare parati sint, tanquam milites Christi.

Quapropter parentes tenentur sub gravi, sive per se, sive per alios, filiis suis tradere doctrinam catholicam de iis omnibus quæ ad salutem assequendam et christiane vivendum scitu necessaria sunt; eosdem informare ad proximillarum virtutum sine quibus salvari nequeunt. Cum enim hujusmodi infantes ad finem supernaturalem destinentur, qui eos procreaverunt eo ipso onus in se susceperunt, in quantum fieri potest, eis præbendi media ad hunc finem consequendum necessaria. — Quam obligationem his verbis inculcat *Catechismus Romanus* l. 1. : “Parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filios imbuant, iisque optima dent vivendi praecepta, ut ad religionem instructi et parati, Deum sancte inviolateque venerentur.” Idem in *Codice* traditur, c. 1113.

962. 1) Hinc curare debent parentes ut filii quamprimum baptizentur (Zl. *Baptismo*, n. 48) gratiamque regenerationis accipiant, quæ filii Dei efficiantur, cives Ecclesiæ et regni cælorum; — ut a tenerrimis annis præcipua fidei mysteria discant, nomen Dei invocent, Christum mediatorem diligant, ejusque Matrem pio sequantur affectu; — ut matutinis et vespertinis orationibus, sacrificio missæ ac divinis officiis, necnon catechismis assueti fiant; — ut prævios socios et periculosas lectiones devitent, et præsertim ne ab impiis aut inhonestis famulis corrumpantur.

2) Ipsi vero *bonum exemplum* natis præbere debent, caute coram eis *loquendo* præsertim de rebus ad religionem aut castitatem spectantibus, ne inopportuno tempore discant quæ adhuc ignorare debent; — caute pariter *agendo*, ne forte scandalum pusillis præbetant: facile enim in omnia quæ vident, imitari cupiunt; — om-

¹ *Catech. Rom.*, In quart. Decalogi præcept., n. 13.

² Curent matres ut filii, discretionis annos primum attingentes, se convertant ad Deum; ad rem 5. *Thomas*, l. 2., q. 89, a. 6, ad 3 : “Primum enim quod occurrit homini discretionem habenti est quod de ipso cogitet, ad quem alia ordinet sicut ad finem. Finis enim est prior in intentione. Et ideo hoc est tempus pro quo obligatur ex Dei præcepto affirmativo, quo Dominus dicit : *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* {*Zack.*, 1, 3).”

³ Hinc etiam paganus poeta, *Juvenalis*, scribit (Satira 14) :

“Maxima debetur puero reverentia; si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos :
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.”

I

*

†

ilium virtutum exempla eis exhibendo : cum enim prima ætas .sicut mollis cera distinctius et elegantius impressiones recipiat, magni sane interest ut nonnisi virtutis specimina coram pueris exhibeantur, præsertim ab eis qui maxima apud eos auctoritate gaudent.

3) Tenentur etiam parentes filios delinquentes *corrigere*, moderate tamen, prudenter ac benigne, ut clare appareat id emendationis, non autem indignationis et iracundiæ causa fieri. — Parentes siquidem Dei vices gerunt in regimine domus, eumque imitari debent qui *suaviter et fortiter* omnia disponit, et homines nonnisi sapienter castigat, ad eos erudiendos et a vitio deterrendos. Proinde ne quid acerbius in liberos aut loquantur aut statuunt; sed, monente *Catechismo Romano* ', “si qua culpa commissa est, cum necessaria sit castigatio et objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant : sæpe enim filii parentum nimia lenitate et facilitate depravantur; quamobrem a dissoluta indulgentia deterreat exemplum Heli, summi sacerdotis, qui, cum in liberos indulgentior fuisset, maximo supplicio est affectus.”

963. (C) De scholis catholicis. Tandem parentes, quando domi perfectæ filiorum educationi providere nequeunt, cos mittere tenentur ad *scholas catholicas*; ex *Codice* enim, c. 1374, “pueri catholici scholas acatholicas, neutras, mixtas, quæ nempe etiam acatholicis patent, ne frequentent;” ne periculo exponantur amittendi fidem vel mores 3.

Ad rem fusius exponendam, sciendum est scholas *acatholicas* duplicis generis esse : *neutrales*, quæ in puerorum educatione a qualibet positivâ religione praescindunt, sed nihil hæretici aut impii docent; *positive malas*, in quibus plus minusvc propugnatur atheismus, hæresis aut indifferentismus.

a) Jamvero non licet parentibus filios mittere ad scholas *positive malas*, in quibus *proximum perversionis periculum removeri nequit* : hic enim agitur de animarum æternâ salute, quæ omnibus bonis anteponi debet; nec licet se exponere proximo peccandi periculo, ut constat ex dictis ubi de *Occasione proximâ*, *De Pcenit.*, n. 458-469. Hinc, si quæ existant publicæ hujusmodi scholæ, patresfamilias eas

' *Cotech. Rom*^*\oc.* cit., n. 14.

De dotibus *magistrorum* et modo juniores educandi præclare diserit *Dupanloup*, de l'éducation, *et* Lettres sur l'Education des Filles* Pari'. 1879: cfr. *Guibert*, op. cit.

denuntiare non omittant, utpote bono communi contrarias, omnibusque legitimis utantur mediis ad eas penitus abolendas. — Si vero, attentis omnibus circumstantiis, periculum certo moraliter removeri possit, pra oculis hæc ex *Codice*, c. 1374, attendantur : “ *Solius* autem *Ordinarii* est decernere, ad normam instructionum Sedis Apostolicæ, in quibus rerum adjunctis et quibus adhibitis cautelis, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eæ scholæ celebrentur.” Quod etiam valet de scholis *neutris*.

964. Scholæ quæ *neutrales* dicuntur, sunt etiam valde periculosæ ; nam eo ipso quod omnem excludunt religionem, *religioso indifferentismo* viam parant, praesertim quoad pueros teneræ ætatis; saltem in eorum existimatione multum religionis dignitas et auéloritas minuitur si intra domesticos parietes relegata videatur; aliunde in his scholis haud raro morum puritas magnis periculis exponitur; tandem vix fieri potest ut omnino a religione præscindatur, præsertim in rebus historicis et moralibus, et sæpe, sub prætextu neutralitatis, dogmata catholica impugnantur aut deridentur.¹

Quare scholæ catholicæ erigendæ sunt ubicumque fieri potest, eo magis quod, ubi tales institutæ sunt, scholæ publicæ coguntur religionem catholicam magis revereri, ne forte parentes suos natos ex his ad scholas catholicas mittant.

Ubi vero non sunt scholæ catholicæ, junioribus convenienter erudiendis idoneæ, parentibus licet prolem suam publicis scholis committere, dummodo cautelæ adhibeantur quibus periculum perversionis e proximo remotum fiat.³

¹ Quæ pericula vivide descripsit *XIII*, F.ncycl. *Nobilissima Gallorum gens*, 8 febr. 1884; cfr. Instruit. A'. C. de Prop. Fide, 24 nov. 1875, ad Ep. Stat. rimer. Foederatorum, ap. ColleClanea, n. 481; Concil. *Baltimorese III*, n. 194-213; *Littera S. C. de Prop. Fide*, ap. *Alla S. Sedis*, t. XXVIII, p. 381. In *Gallici*, quam periculosæ sint Status scholæ exposuerunt Episcopi, in litt. 14 sept. 1909; cfr. *Goyau*, L'école d'aujourd'hui, Paris, 1899; *J. Bricout*, Ce qu'on enseigne aux enfants dans nos écoles publiques, Paris, 1910. In quibusdam scholis negantur aut in dubium vocantur Dei existentia, animæ immortalitas et ipsa moralitatis fundamenta!

³ Ita S. Sedes declaravit jam tolerari posse ut juvenes catholici *Oxoniensem et Cantabrigensem* Universitates frequentent, simulque defini- vit quæ cautiones necessariae sint ad removenda pericula inde oritura (5. *Officium*. 26 mari. 1895.)

Cautiones autem adhibendæ ut arceatur perversionis periculum, hæ sunt : Christianam institutionem et educationem extra scholam rite ac diligenter tradere, præsertim de illis veritatibus quæ in scholis impugnari solent; sollicite invigilare ne filii ex auditis lectionibus, ex pravis libris vel ex consortio cum pravis sociis in fide aut moribus aliquod detrimentum patiantur.¹

3° *De providentiâ parentum erga filios.*

965. Quando parentes filiorum educationi operam dederunt, remanet ut, *paternali quâdam providentiâ*[^] ad statum eligendum vitamque recte ordinandam eos adjuvent.

(A) Tenentur imprimis eos juvare ut statum suæ conditioni et indoli convenientem amplecti valeant; non enim decet ut etiam divites et nobiles otiosi maneant, sed cuique obligatio incumbit alicui labori vacandi, ut sibi, familiæ et societati aliquam utilitatem conferre valeat. Quod quidem præstabunt : —

(a) Curando ut pueri et puellæ (nam et hæ aliquid *utile* facere debent) artem vel litteras discant, — illasque corporis et animi dotes acquirant, quibus, etiamsi hæreditate orbarentur, sibi honestam sustentationem consequi valerent.

(b) Eisdem *consilium* præbendo de eligendo vitæ statu, secundum suam conditionem : parentes enim, qui majori pollent experientia, incautos juvenes multum hac in re juvare possunt; attamen vim inferre nequeunt suis liberis qui jus habent decentem statum sibi eligendi, postquam consilium parentum exquisierunt.

966. (c) *Opem* eis ferendo, ut statum, quem elegerunt, assequi valeant; proinde, si parentes ditiores sint, omnino *decet* ut filios moderate dotent, quo facilius hi alicui industriæ aut arti vacare possint et seipsos suamque familiam, quando nupserint, sustentare. Utrum vero id ex *justitiâ* debeatur, solo jure *naturali* non tam certe constat, dummodo aliter filii sibi providere valeant. — Quidquid sit in multis regionibus mos invaluit ut filiæ dotentur, quo facilius nubere possint, secundum suam conditionem; et, ubi viget consue-

¹ Ita 5. *Officiunt* ap. *Colleflanea*, n. 481. — Hinc *Cone. Plen. Baltimore* *III*, n. 199, statuit “omnes parentes catholicos prolem suam ad scholas parochiales mittere teneri, nisi vel domi vel in aliis scholis catholicis christianæ filiorum suorum educationi sufficienter et evidenter consulant, aut, ob causam sufficientem, ab Episcopo approbent, et cum opportunis cautionibus remediumque ad alias scholas mittere ipsis liceat.”

uido, parentes qui sine rationabili causâ id præstare nollent, contra caritatem peccarent, — graviter aut leviter secundum circumstantias, — quia eorum culpâ sæpe filia innupta maneret aut nonnisi dispar connubium iniret.

Decet pariter ut parentes pro filiis thesaurizent, eisque partem hæreditatis relinquunt, quo tutius honori ac securitati familiarum provideatur; sed, solo naturali jure inspedto, illud ex *justitiâ* non praescribitur¹; quare, in quibusdam gentibus, lex civilis plenam libertatem patribus relinquit, ut supra declaravimus, de *Virtutejustitiæ*, n. 716. Ubi vero lex civilis aliquid hæc de re definivit, quid in conscientia agendum sit, ibidem tradidimus, n. 725.

967.(B) Postquam filii statum vitæ elegerunt atque nupserunt, cura paterna minuitur quidem, sed non omnino extinguitur; nam filii, etiam post matrimonium celebratum, parentibus propinquiores sunt quam alieni; quapropter ordo caritatis exigit ut, si in necessitate corporali aut spirituali versentur, parentes eis subveniant magis quam extraneis.

(a) Si proinde filii *fortuito casu*, ex infirmitate physicâ aut infortunio, imo ex propriâ culpâ, egeni facti fuerint, nec habeant necessaria ad sui suorumque filiorum sustentationem, et aliunde uxores quas duxerunt eisdem alimenta præbere non possint, *paterna caritas* postulat ut parentes, in quantum possunt, filiorum necessitatibus provideant: si enim pauperes juvare teneantur, a fortiori eos qui arétiori vinculo consanguinitatis sibi junguntur. — Minime tamen eis opulentiam et luxum supplere debent, sed tantum ea quæ ad honestam sustentationem requiruntur.

968.(b) Ita pariter si filii spirituali correptione aut opportuno consilio indigeant, parentibus potius quam extraneis jus et officium incumbit paterno afleétu spirituales eleemosynas præbendi, propter arétiores conjunéctiones quam retinent cum eis.

Uno verbo, specialia caritatis vincula, quibus parentes filiis devinciuntur, malurâ ætate relaxantur quidem, sed penitus non dissolvuntur. Quibus tamen in rebus, maxime attendendum est moribus ac consuetudinibus quæ in tali vel tali regione, imo etiam in eadem regione inter varia familiarum genera, praevaluerunt; vincula enim, quibus parentes filiique juguntur, arctiora aut laxiora sunt apud diversas Gentes, necnon variis temporibus aut inter diversas familias: hæc in re, consuetudo est optima legum interpret.

* Ad probandum id esse officium justitiæ, multi allegant Apostoli verba: “Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis” (// *Cor.*, XII, 14); sed, inspecto contextu, patet 5. *Paulum* ibi nullomodo agere de *officio justitiæ* parentibus incumbente, sed solum ea quæ decent, et suo tempore communiter fiebant, referre.

III. De officiis filiorum erga parentes. **

969. Cum parentes apud filios vices Dei gerant, jus habent ut ab eis diligantur et colantur, imprimis propter Deum, quem repraesentant; hinc honor parentibus redditus, Deo potiusquam hominibus tribuitur. Quapropter ipsis, sicut Deo, minori tamen gradu, debetur *amor*, *reverentia* et *obedientia* : amor quidem, quia Dei infinitam bonitatem finito modo participant; *reverentia*, quia in eis divina excellentia specialiter elucet; *obedientia*, cum divinæ auctoritatis participes efficiantur; de quibus seorsim dicendum. ²

1° De amore parentibus debito.

970. *Principium* : Filii non solum ex communi lege caritatis, sed ex speciali praecepto pietatis, parentes diligere tenentur.

*Probat*ur. Etenim, præter motiva omnibus communia, quædam sunt specialia propter quæ amari debeant parentes; filios enim procreando, ipsis *vitam* largiti sunt, et cum eâ omnia bona quæ exinde fluunt ³, eos *nutriendo* ac *tuendo* eandem vitam servaverunt, sæpe sibi plurima subtrahentes ut illis providerent; *educatione* horum facultates excoluerunt atque auxerunt; uno verbo, quidquid filii habent, post Deum, progenitoribus debent, proptereaque specialem amorem et gratitudinem eis exhibere tenentur. Revera si Deus amari debet eo quod in se bonus est et nobis benignus, nonne pariter diligendi sunt parentes qui, divinæ bonitatis

² *Mayol*, op. cit., p. 478-504; *Jaugey*, p. 448-464; *Rail. P.*, Tr VI, n. 815-822; *A de Margerie*, t. II, p. 138-171; *P. Janet*, op. cit., p. 143-236; *M. D'Hulst*, op. cit., 5° Conf.

Et ita exponemus *quartum* Decalogi præceptum : “ Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi ” (*Exod.*, xx. 12). Nam, ut recte animadvertit *Catech. Rom.*, l. c., n. 4, honorare est de aliquo honorifice sentire, et quæ illius sunt maximi putare omnia. Huic honori conjuncta sunt cetera, amor nempe et obedientia; etenim qui amat, non semper veneratur; qui metuit, non semper diligit; qui vero aliquem ex animo honorat, eum amat et veretur.

³ “ In toto corde tuo honora patrem tuum, et gemitus matris tuæ ne obliviscaris : memento quoniam *in semper illos natus non passes*; et retribue illis quomodo et illi tibi ” (*Eccli.*, VII, 29-30).

participes, ejus benignitatem erga prolem <uam imitati sunt? ¹

Quare Deus in sacris Litteris optima quæque promittit iis qui parentes honorant et diligunt : “ Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram ” * ; quæ quidem longaevitas magni fiebat apud Judaeos. Et iterum : “ Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis, et in dic- orationis suae exaudietur... In opere et sermone, et omni patientiâ honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio abeo, et benedictio illius in novissimo maneat. ” ² Nec aliter 5. *Paulus* : “ Honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, et sis longævus super terram. ” ³

971. *Declaratur.* Qui quidem amor internus simul et externus esse debet, et in duobus consistit : *bene velle* et *bene facere*.

(A) *Bene velle*, id est pio, tenero ac devoto affectu cos prosequi, ita ut quis animo paratus sit pro eis omnia pati et agere. — Quapropter, graviter contra pietatem peccant filii qui deliberate et serio parentibus mortem exoptant, aut grave damnum animae aut corporis, vel de notabili damno eis illato gaudent; item qui eos vere contemnunt, irrident, contumeliis verbisque graviter injuriosis afficiunt, aut, sine justâ causâ, graviter et deliberate contristant. — Notandum est odium erga parentes facilius grave esse peccatum quam erga extraneos.

972.(B) *Benefacere*, seu benivolentiæ signa parentibus exhibere : (a) amicabili et hilari vultu, suavi sermone, prompto obsequio, iisque omnibus mediis quibus tener ac devotus amor manifestatur. Quare plus minusve peccant qui vix amicitiae signum exhibent, sed aspere loquuntur aut imperiose agunt.

(b) Eisdem Subveniundo in necessitate *corporali* aut *rituali*. Ita, quando parentes infirmitate aut senio laborant, aut ex adversis casibus patiuntur, filii eos visitare et conso-

* *Exod.*, xx, 13. — * *Eccli.*, III, 7, 9-10.

³ *Efhes.*, VI, 2-3; alios textus vide in opere *La Famille suivant l'Écriture Sainte*, Paris, 1881, p. 233-268.

lari cisqtie opitulari debent; si in paupertate versantur, non solum extremâ sed gravi, eisdem alimenta aliaque vitae necessaria præbere tenentur.

Tanta est hæc obligatio ut, parentibus in extremâ aut gravi necessitate versantibus, filius ingredi nequeat religionem, etiamsi votum religionem ingrediendi emisit, sed debeat in sæculo manere ut eis subveniat, dummodo nullus sit alius qui possit aut velit id præstare; lex enim naturalis de cura parentum antecedit obligationem propria voluntate susceptam. ' — Quando vero jam *professus est* religionem, potest et tenetur ad tempus e conventu egredi, etiam invito Prælato, si parentes sint in necessitate *extremâ* et *evidenti*, cui aliter subveniri nequeat, propter eandem rationem;" si vero ipsa religio necessaria indigentibus parentibus provideat (quod omnino decet quoties id fieri potest), religiosus intra claustrum manere debet. — Si vero necessitas sit tantum *gravis*, controvertitur; juxta *probabilitatem* sententiam, tenetur, salvâ sui Prælati obedientiâ, media adhibere quibus ejus parentibus subveniatur.

973. Item eis subveniendum est in necessitatibus spiritualibus, curando nempe ut hi omnia spiritualia auxilia, quibus indigent, consequantur, maxime vero ut extreme decumbentibus ministrentur sacramenta aliaque adjumenta ad bene moriendum utilia. Pariter impedire eos non debent quominus ante mortem aliena restituant, aut reparent damnum proximis illatum, vel testamentum faciant ad aliquid piis operibus donandum. — Post eorum mortem, juxta facultates suas, curent ut decentes exequias accipiant et

' 5. *Thorn.*, 2. 2., q. tot, a. 4. — Ita etiam lex civilis in plensque regionibus; sic in *Galliâ* : " Les enfants doivent des aliments à leurs père et mère ou autres ascendants qui sont dans le besoin... Les aliments ne sont accordés que dans la proportion du besoin de celui qui les réclame, et de la fortune de celui qui les doit... Si la personne qui doit fournir des aliments justifie qu'elle ne peut payer la pension alimentaire, le tribunal pourra, en connaissance de cause, ordonner qu'elle recevra dans sa demeure, qu'elle nourrira et entretiendra celui auquel elle devra des aliments " (*Cod. civ.*, art. 205, 208, 210).

' Contrarium docere videtur 5. *Thom.*, I. c., ad 4; sed ibi non loquitur de extrema necessitate; nam alibi scribit (Quodlibet 3, q. 6, art. it) : " Debet quantum potest, salvâ ordinis obedientiâ, satagere ut per se vel per alium suis parentibus subveniatur, si in necessitate fuerint constituti. " Caeteroquin rationabiliter invitus non esset Superior qui licentiam e religione egrediendi denegaret ei qui *secus* parentum *extrema* necessitati succurrere non valeret. Ita 5. *Alphonsus*, n. 67; *Jaugey*, op. cit. n. 551; *Ball. P.*, n. 148.

Λ. '.

sacrificium mîssæ pro eis aliquoties offeratur : pietas enim etiam ad mortuos extenditur.

2° *De reverentiâ parenlibus debita.*

974. (A) *Principium* : Tenentur filii parentibus exhibere specialia reverentiæ et honoris signa, juxta morem patriæ ac conditionis suæ. — Dicitur *specialia*, quia major reverentia, ceteris paribus, parentibus debetur quam alienis.

Id sane aperte constat ex omnibus Scripturæ locis supra relatis, in quibus directe agitur de *honore* parentibus debito.— Quod etiam *ratione* probatur : iis siquidem honor debetur quibus competit excellentia, et quidem eo major quo altior est eorum dignitas; atqui parentes particulari modo Dei excellentiam participant, quatenus cooperatores Dei fuere in filiorum procreatione et educatione; sunt igitur Dei invisibilis visibiles ac viventes imagines, et eorum excellentia est veluti quaedam emanatio et participatio divinæ excellentiæ, his igitur, quatenus vices Dei gerunt, filii specialem honorem ac reverentiam exhibere debent.

975. (B) Quod quidem præstare debent *corde, verbo et opere* : (a) *Corde* quidem, honorifice de eis sentiendo, tanquam superiores eos agnoscendo, bonamque æstimationem de eorum excellentia concipiendo. Peccant igitur filii qui eos contemnunt, dedignantur, aut erubescunt, nolentes eos ut suos parentes agnoscere; quod aliquando accidit quando filii ad altiorem statum eriguntur, dum parentes in paupertate degunt, sed viro honorabili indignum esse merito judicatur.

(b) *Verbo* etiam, modeste ac reverenter cum eis loquendo, absque ullo conieplûs signo, nihilque de eis dicendo quod bonæ existimationi, quâ gaudent apud alios, nocere valeat. — Peccant igitur filii, et quidem mortaliter *ex se*, qui deliberate verbis contumeliosis, irrisoriis aut conviciosis parentes afficiunt, aut in re gravi eis detrahunt, vel eos ad iram sine causa provocant; a fortiori qui illis maledicunt : “ Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte morietur” “ qui maledicit patri suo, et matri, exstinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.”

(c) *Opere* tandem, eos salutando et honorando, secundum patriæ morem, aliaque signa exhibendo quæ internum reverentiæ sensum denotent, v. g. opportune eorum consilia, præsertim in rebus magni momenti, exquirendo et sequendo, in quantum fieri potest. — Peccant igitur graviter qui deliberate parentes percutiunt, etsi leviter,

¹ *Exod.*, XXI, 17. — ² *Prov.*, XX, 20.

aut manum extollunt ad percutiendum, quamvis reipsa non percutiant, vel injuriose eos pertradant. Ex adverso cum omni patientiâ, absque ira et indignatione, eorum defeéùis ferre, occultare et excusare debent, necnon mores agrestes, inurbanos aut difficiles : siquidem et ipsi infantium defeélus rudesque mores olim patienter tulerunt.

Quæ quidem omnia sic contrahit *Sapiens*:¹ “ In opere et sermone, et omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedidio ab eo, et benedictio illius in novissimo maneat. Benediétio patris firmat domos filiorum : malediClio autem matris eradicat fundamenta. Ne glorieris in contumelia patris tui : non enim est tibi gloria, ejus confusio... Fili, suscipe seneCtam patris tui, et non contristes eum in vitâ illius; et, si defecerit sensu, veniam da, et ne spernas eum in virtute tuâ

3° *De obedientiA parentibus debita.*

976. *Principium* : Filii debent parentibus obedire in omnibus honestis et licitis ad curam paternam spectantibus, quamdiu sub eorum potestate manent. — Amor et reverentia toto vitæ tempore debentur, sed obedientia stricte filios ligat solum quamdiu sub auctoritate paterna vivunt; proinde quando jam emancipati fuerunt, vel majoritatem attigerunt, aut nupserunt, jam sui juris efficiuntur. Si tamen sub tcCto paterno degunt, quamdam obedientiam patri, ut familiæ capiti, praestare tenentur.

(A) *Probat*ur, (a) Id enim sæpe inculcat *Scriptura* : “ Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ²... Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est³... Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino.⁴” (b) Et merito; nam, si modo generali inferiores obedire debent superioribus, a fortiori filii parentibus : hi enim, utpote Dei cooperatores in procreatione et educatione filiorum, ejus auctoritatem speciali modo participant, proindeque jus habent filiis præcipiendi in omnibus quæ ad eorum institutionem et disciplinam speCtant; cum enim ipsis incumbat munus et officium prolem educandi et instruendi, eo ipso filii parentibus juste præcipientibus obedire tenentur sicut ipsi Deo, cujus vices gerunt.

* *Eccli.*, III, 9-14; integrum legas caput.

' *Prov.*, I, 8. — 3 *Ephes.*, VI, 1. — 4 *Colos.*, III, 20.

977. (B) *Declaratur.* Non tamen in *omnibus*, absque ullo discrimine, obedire tenentur, sed solum: (a) in *licitis et honestis*; nam, si parentes aliquid mali aut minus honesti praeciperent, v. g. vindictam exercere, odio prosequi inimicos, eos ad duella provocare, aut furari damnumve aliis inferre, vel periculosus peccandi occasionibus obviam ire, etc., eis resistere oporteret, quia tunc vices Dei minime gerunt : “ Obedire oportet Deo magis quam hominibus.’ ”

(b) In omnibus ad *curam paternam* speélantibus; siquidem parentum auétorilas nec absoluta nec universalis est, sed intra certos limites continetur, ac restringitur ad ea quæ educationem prolis respiciunt familiæque gubernationem. Ita filii sane obedientiam præstare debent in iis quæ æternam salutem et bonos mores spectant, v. g., dum parentes praecipiant divinis interesse officiis diebus festis, — aut vetant ne suspécélæ domus, et periculosa conventicula frequententur, vel prohibent ludos immoderatos, quædam consortia periculis plena, ingressum in cauponas intemperanti» deditas, aliaque hujusmodi quæ mores corrumpere possunt. In his omnibus, quæ jam lege divina velantur aut præcipiuntur, *probabilius* non committitur duplex peccatum, unum contra specialem virtutem quæ offenditur et alterum contra obedientiam parentibus debitam, nisi violatio ex *contemptu parentum* procedat; sed malitia peccati augetur ex irreverentia contra parentes commissa, et juvenes hortandi sunt ad hanc circumstantiam declarandam, ut confessor opportuna hâc de re consilia tradere valeat. — Pariter filii obedire tenentur in iis quæ ad domûs et familiæ administrationem pertinent, v. g. quoad res domesticas non alienandas aut destruendas.

Ut peccatum contra obedientiam parentibus debitam grave sit, requiritur ut parentes serio et striélc præcipiant,— materia præcepti sit gravis, omnibus attentis, — et inobedientia sit plene voluntaria. Quare haud raro, ex defectu unius ex his conditionibus, peccatum censetur leve, præsertim quando committitur non ex contemptu aut contumacia, sed ex quadam fragilitate aut innato independentiæ sensu.

978. (c) Filii vero parentibus obedire non tenentur in *eleflione vitee status*, quamvis eorum consilium exquirere generatim multum expediat. Ratio est quia vocatio ad statum particularem est aélus providentiæ divinæ qui parentum auéloritatem transcendit; aliunde, cum felicitas juniorum maxime pendeat a tali eleélione, ipsorum est hunc statum eligere et ampleéli, juxta suavem inclinationem quam experiuntur et spiritualis direéloris monita. Utile est tamen genitorum consilium petere, præsertim si agatur de statu laicali, cum in his rebus majori polleant experientia quam adolescentes.

Quapropter filii possunt religionem ingredi aut sacros ordines suscipere, dissentientibus parentibus, dummodo non leviter, sed

post maturam deliberationem hoc ineant consilium. Quid valeant in ordine ad *matrimonium*, jam exposuimus de *Matrimonio*. p. 217-221.

979. Notandum pro praxi. Sæpe juniores utriusque sexûs, nonnisi modo confuso et vago peccata contra obedientiam aut reverentiam parentibus debitam accusant; et cum multum intersit nostris diebus paternam auctoritatem roborare, optimo consilio confcissarius hâc de re prudenter et sedulo interrogabit, ut, dteôlâ peccati naturâ, ejus malitiam poenitentibus vivide manifestet, et suaviter simul ac fortiter juniores hortetur ad parentes honorandos sicut Dei viventes imagines, iisque sicut Domino parendum. —Fili, qui parentes offenderunt, *per se* debent *veniam petere*; sed, si prævideatur rem valde difficilem fore, id non est urgendum, ne forte qui ægre id ferunt iterum periculo peccandi exponantur, hanc veniæ petitionem omittendo; aliunde læsum honorem alio modo reparare possunt, videlicet miti sermone, aut sinceri amoris manifestatione; hoc enim posito, parentes hanc obligationem facile condonant.

§ II. De officiis dominorum et famulorum, SEU DE SOCIETATE HERILI.

980. Sæpe societas *domestica* per societatem *herilem* completur, quatenus videlicet famuli et famulæ suas operas familiae capiti locant, et pro certo pretio sese obligant ad quædam officia in domo fideliter adimplenda. Quod quidem ex duplici indigentiâ et necessitate oritur : ex unâ parte, membra familiae omnia opera, quæ ad rem domesticam requiruntur, peragere nequeunt; ex alterâ autem, quidam sunt homines qui, ob inopiam aut infortunium, per scipsos vitæ necessaria nonnisi ægre obtinere valent : quare suas operas locare exoptant, ut sibi vel aliis sibi conjunftis alimenta procurare possint; inde natus est *famulatus*, seu contradus quo quidam extranei, suas operas locando, fiunt de familiâ domini, ideoque domestici vocantur.

¹ *Mayol*, Summa moralis, coi. 544-549, ed. *Migne*; *Valentin*, Examen sur les Commandements, Lyon, 1869, t. I, p. 202-216; *Bail. P.*, n. 833-839» *IMtuPt*, Carême, 1894, 6^e Conf.; *L. Âf. Salmon*, Domestic service, New York, 1897.

Eamuli distinguuntur ab *ôperarits* qui suas operas locant ad breve tempus, sed in familiam domini non recipiuntur; opifices siquidem propriam domum et sæpe familiam habent, nec subduntur heris nisi per illas diei horas pro quibus conducuntur, dum famuli dominis obcdientiain præstare debent toto tempore famulatûs, domumque dominorum inhabitant

Historice constat non eandem semper fuisse domesticorum conditionem; antiquitus nulli *servituti* addicebantur; quando postea *Uberi* facti sunt, per longa tempora nexus inter ipsos dominosque multo arélioies fuêre quam sunt nostris diebus; hodie pariter, contraéius famulatûs non eodem modo in diversis regionibus initur; imo, in eadem regione, diverso modo accipitur ruri et in urbibus. Quare his omnibus sedulo attendendum est ad definiendas mutuas dominorum et famulorum obligationes : harum extensio et vis obligatoria multum pendet a consuetudinibus temporum et locorum. — Pariter, quando in medium proferuntur textus Scripiuiæ, Patrum et Theologorum, sedulo distinguendum est inter principia generalia, quæ omnibus locis ac temporibus accommodantur, et regulas speciales quæ nonnisi certis locorum ac temporum conditionibus applicantur.

I. De officiis dominorum,

981. Domini suam auctoritatem a Deo consequuntur, qui, inæquales dotes hominibus largiendo, voluit in societate humanâ alios esse aliis superiores, et quemdam hierarchicum ordinem constituit; quo sensu dici potest: “ Non est enim potestas nisi a Deo. ” Quæ tamen auctoritas non est absoluta, sed moderate, prudenter ac Christiane exerceri debet: famuli enim, quamvis statu et conditione dominis inferiores, ipsis sunt æquales quatenus ejusdem coelestis Patris filii, ab eodem Salvatore redempti, eorumdem sacramentorum participes, et ad eundem finem destinati; auctoritas igitur Christiana caritate ac modestia temperetur.

Quibus positis officia dominorum tum ex *justitiâ*, tum ex *caritate* oriuntur : ex *justitiâ*, quando explicite aut implicite ex ipso famulatûs contraChi libere inito defluunt; ex *caritate*, quæ major esse debet erga domesticos quam erga extraneos.

982. i° **Justitia** postulat ut æque serventui omnes legi-

¹ *Rom.*, XIII, i.

timæ conditiones in contractu inclusæ : — (A) *Salarium justum* solvi debet tempore statuto, vel secundum *regionis morem* legibus aut consuetudine firmatum; ad id enim se obligarunt domini ex ipso contraéhi. (a) Quoad determinationem *justipretii*, sequenda. sunt regulæ de salario opificum superius traditæ {*De Justitiâ*, n. 819-826).

Hinc injustitiæ rei sunt qui, inopiâ aut simplicitate famulorum abutentes, extorquent eorum consensum in salarium infra illud quod ex communi judicio æquum judicatur. Et sane minus facile excusantur domini infima salaria famulis tribuentes quam heri qui multos habent operarios; hi siquidem aliquando, vi effrænatae concurrently ad minuenda stipendia coguntur, ne secus in ruinam vergant; illi autem, qui paucos habent famulos, plerumque plenum salarium solvere possunt, quin lege concurrents vincantur.'

(b) Peccant pariter qui promissam mercedem *statuto tempore* non solvunt, sed *diu* differunt' ; gravitas autem injustitiæ pendet a gravitate damni ita illati : major est. v. g., quando famuli hoc stipendio indigent ad suos sustentandos.

983. Corollaria (a) Si famulus, ad annum conduétus, per breve tempus, v. g., per hebdomadem ægrolat, plerumque ex consuetudine locorum integrum debetur salarium : et merito quidem, cum hujusmodi ægritudo ex communiter contingentibus praevideri possit. Si vero per notabile tempus ægrotat, *strifle* non debetur integrum salarium, cum merces, si sola *justitia* attendatur, operi præstito proportionari debeat : proinde si totum solvatur, opus erit *miseri-cordia*.

(b) Si famulus sponte, absque legitima causa, ante præfixum tempus abierit, v. g., ante elapsum mensem, stridte loquendo jus amittit ad salarium tempori servitii respondens, quia ipse fregit contradlum, et exinde damnum forsitan domino intulit; attamen, si reipsa hic nullum passus fuerit damnum, v. g., quia statim alium famulum invenire potest, æquitas suadet ut aliqua detur compensatio pro opere præstito. — Si vero famulus injuste dimittatur ante præfixum tempus aut ex culpâ domini, qui, v. g., eum dure tradiat aut ad peccandum provocat, jus striélum habet ad compensationem obtinendam pro omnibus damnis ex hoc capite sibi injuste illatis.

984. (B) Domini *plures operas* exigere nequeunt quam

' Quidam domini famulorum stipendia minuunt ut copiosiores eleemosynas, ut aiunt, largiantur; nonne tamen melius est *ps\ls domesticis*, utpote propinquioribus, eleemosynam dare sub specie maioris salarii?

' Huc enim spedlant verba Scripturæ : “ Ecce merces operariorum qui messueiunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat, et clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit (*Jacob*, V. 4).

cas de quibus in contraélu paétum est; et si quid amplius petant, stipendium augere tenentur. Cum enim *tale* salarium pro *tali opere* mutuo consensu determinatum fuerit, si augeatur opus, augeri debet stipendium. Sæpe tamen nil certi definitum est, et res iudicio et morali æstimationi prudentûm relinquenda est, juxta varias locorum consuetudines.

985. 20 Caritatis officia. Domini eo magis diligere debent famulos quo hi sunt illis propinquiore. Quapropter : — (A) Eos *benigne tractare* debent : “ Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi *fratrem* sic cum tracta ideoque humanissime cos alloqui, sine arrogantia eis præesse et imperare, sufficientia alimenta eis præbere, nec illos nimis laboribus gravare. — Peccant igitur, si cos sine causâ verbis asperis et contumeliosis, et a fortiori verberibus afficiant.

Si famuli aliqua infirmitate seu morbo laborent, domini invigilare debent ut illis diligens cura præbeatur; striète quidem non tenentur ad expensas pro medico et remediis solvendas, nisi id in pactum dedudlum fuerit; sed sæpe id *suadebit* Christiana caritas.

986. (B) *Bonum* etiam *spirituale* famulorum prudenti procurare debent : tempus concedendo ad religiosa officia adimplenda,² videlicet ad Sacrum audiendum, suscipienda sacramenta, doctrinam Christianam ediscendam, etc.; — ideoque eos non cogendo, extra necessitatem, ad opera servilia diebus festis aut ad vescendum carne tempore prohibito; — bonis moribus vigilando, præsertim ubi sunt junio-

‘ *Eccli.*, XXXI¹¹, 31 ; cfr. *JZphes.*, VI, 9; *Ep. ad Philemonem*. — Ad rem *Turgeon*, op. cit., t. I, p. 363 : “ Faisant appel aux maîtres et surtout aux maîtresses, nous les prions de se mieux pénétrer de cette idée chrétienne et humaine, que leurs domestiques sont leurs égaux devant Dieu et devant la nature, des êtres qui pensent comme eux, qui souffrent comme eux, et que les progrès de l’instruction et de l’égalité rendent de plus en plus sensibles à l’injustice, à la dureté, à l’humiliation. Ayons le courage de nous dire qu’il leur faut plus de patience et de résignation pour nous servir qu’à nous pour les supporter. ”

• “ Re-pcifiez la conscience du serviteur : pas de religion imposée ; l’hypocrisie n’honore pas Dieu; pas de religion entravée c’est une tyrannie odieuse que de dénier à qui sert son semblable la libellé de servir son Dieu. ^ (*M. D’ifulst.* op. cit., p. 18^{*.1}

res famuli diversi sexus,¹ – prudenter et suaviter, sed fortiter, eos corrigendo, quando blasphemiiis, turpiloquiis, impiis sermonibus, illicitis familiaritatibus alios domesticos scandalizant; — cavendo præcipue ne ipsi pravo exemplo, incauto sermone aut sollicitatione famulos ad peccandum inducant; et ne filii familias importunis assiduitatibus juniores ancillas ad atque modestiæ et castitati contrarios alliciant

I. De officiis famulorum.

987. i° Officia justitiæ. (A) Vi ipsius contra ælulus, tenentur integre et fideliter suas operas præstare, prout libere et æque patet, cum illâ communi diligentia, quæ ex lege vel consuetudine requiritur; — ideoque nullum damnum inferre domino aut illius rebus sive deliberate, sive ex culpabili negligentia {*De Justitiâ*, n. 793-794). — Peccant igitur qui notabilem partem temporis servitio debiti otiose terunt, vel ad propriam aliorumve utilitatem divertunt. — Præterea *obedientiam* præstare debent in iis omnibus quæ ad famulatum et bonos mores spectant,² et peccant qui legitimis dominorum mandatis pertinaciter resistunt.

(B) Qui *ex officio* conducuntur ad rem aliquam custodiendam, ut sunt custodes domorum, rei familiaris administratores, etc., cum justitiâ tenentur impedire ne ullum damnum inferatur his rebus quarum custodiam aut gestionem habent; et si, ex culpabili eorum negligentia, damnum illatum fuerit, ad ejus reparationem, tanquam injusti cooperatores tenentur. Si vero ad communem laborem conditi fuerint, ex *caritate* quidem ad damna impedienda tenentur, non autem ex strictâ justitiâ, probabiliter, juxta hodiernos mores. {*De Justitiâ*, n. 512-515; ibidem, nn. 439, 457, vide quæ diximus de furtis famulorum et occultâ compensatione.)

“ Soyez vigilants : le serviteur fait partie de la famille; il ne faut pas qu’il la déshonore par ses vices; vous avez charge d’âmes à l’égard de tous ceux qui vivent à votre foyer. ” {*M. D’Hulst*, ibid.) Quare prælaudatus auctor dolet, p. 450, quod Parisiis et in magnis urbibus famuli et famulæ promiscue relegantur, longe a dominorum cubiculis, in partem superiorem ædificii, ubi juniores sæpe proximis peccandi occasionibus exponuntur.

Huc pertinent verba Apostoli, debito tamen servato discrimine inter *servos* et *famulos* : “ Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, faciente voluntatem Dei ex animo. ” {*Ephes.*, VI, 5-6; cfr. *1 Petr.*, II. 18-19.}

DE OFFICIIS LAICORUM

(C) Famulatum deserere ante præfixum tempus non licet nisi ob gravem causam, et, in quantum fieri potest, opportune admonito domino : patet ex ipsâ naturâ contraélûs.

988. 2° Officia caritatis. (A) *Reverentiam* interiorum et exteriorum dominis præstare debent, quatenus divinitus sibi præpositi sunt in iis quæ ad familiæ regimen attinent; famulis enim aliquatenus accommodari possunt verba Apostoli ad servos : “ Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur¹ ”,— Peccant igitur si dominos contemnunt, derident, contumeliosis verbis offendunt; aut proterve erga eos se gerunt.

(B) Speciali modo curare debent ne *detrailione* aut *manifestatione sccretorwHy* quæ ex munere sibi credito cognoscunt, domino ejusve familiæ noceant : ex eo quod domesticæ vitæ aliquomodo participes efficiuntur, cautiores esse debent quando de rebus domesticis cum alienis confabulantur.

Multum sane optandum est ut intimiores sint relationes inter famulos dominosque, prout revera adhuc in quibusdam existunt familiis, sed si universim restitui nequeant, difficultates famulatûs mutuâ reverentia et caritate saltem temperentur. — Sacerdotes autem spiritualem curam famulorum non negligent, sed paterni sollicitudine satagant ut opportunis consiliis ac piis confraternitatibus eos a malo arceant et ad virtutis perfeélionem dirigant.'

Art. II. De officiis e societate civili dimanantibus.

989. Prænotanda de origine et naturâ huius societatis.³ Societati domesticæ, jam ab initio institute, mox superaddita est societas *civilis*. Primum quidem apparent *patriarchalesfamilicEy* pluribus generationibus auctæ, simulque ab extraneis hominibus adjuncta· qui familiæ adjunguntur sive ut famuli operas suas præstantes, sive ut socii protectionem

¹ *Tint.* VI, i. — “ Comme le maître doit voir dans son serviteur un frère, son égal devant la nature et devant la rédemption, ainsi l'homme qui se voit semblable doit respecter en celui-ci cet élément de divinité qui réside dans sa personne et consacre son autorité. ” (J/. *D'Hulsty* 1. c., p. 189.)

Quod quidem quam sollicite præstiterit *H. de Tourville*, vir cæteroquin de re sociali optime meritis, exposuit *P. Bureau*, L'Œuvre de H. de Tourville, ap. *Science Sociale*, t. XXXV, 1903, p. 470-471.

³ J/. *D'Hulsty* Carême de 1895, 1e Conf.; J/cytT, op. cit., L II n. 266 seq.; *Castdein*, Droit naturel, p. 737-767.

quaerentes : hi omnes sub *senioris patrisfamilias regimine* simul degunt Paulo post *alia familiae*, debiliores ad se tuendas contra externa pericula, bestiarum aut hominum incursus, in construenda oppida confluebant, et confoederationem quamdam instituebant sub regimine potentioris ducis; et ita nascebantur *tribus*, seu plurium familiarum consociationes. Postea vero quædam tribus aliis se adiungunt, sive securitatis causâ, quo efficacius externos hostes repellant, sive ex quâdam necessitate, quia debiliores a potentioribus viélæ sub carum regimen transeunt; et ita paulatim *nationes* eflbrmantur.

990. Pauca tantum notamus de variis formis civilis regiminis. Triplex jam distinguebatur forma ab *Aristotele* : *monarchica*, quando suprema potestas in *uno* homine residet; *aristocratica*, quando auélontas alicui *optimatum collegio* competit; *democratica*, si auétoritas penes *totum populum* organice unitum manet. Hodie vero, apud excultas nationes, dnæ præsertim regiminis formæ vigent : — *monarchia*, aliis elementis, aristocratico et democratico, *temperata*; *respublica*, seu *democratia repriésentativa*, in quâ populus non directe per seipsum (quod impossibile est), sed per *deputatos*[^] se eleélos publicas res gerit.

Quaecumque autem sit regiminis forma, *suprema quædam aufloritas* necessaria est tamquam publica *ordinis socialis custos* et patrona, sive ad tuendam pacem et securitatem contra hostes externos, sive ad protegenda civium jura contra injustos aggressores in ipsâ civitate degentes; et tanquam *provida promotrix* institutorum quæ *bono communi* inservire possunt. — Singuli autem cives, præsertim qui aliquod munus exercent, sub regimine supremæ auôoritatis, bono rcipublicæ adlaborare debent. — Quibus positis, agemus : 1° de officiis superiorum et inferiorum in genere; 2° de quibusdam muneribus in specie.

§ I. ÜE OFFICIIS SUPERIORUM ET SUBDITORUM IN GENERE.

991. *Superiores*, seu principes hic dicuntur non solum qui supremâ potestate in societate civili potiuntur, quales sunt *Rex, Imperator, Rtipublicæ Prases*, sed etiam ii qui partem habent in Gubernio, ut *ministri*, aut etiam *deputati senatoresve*, in regionibus ubi suprema potestas inter plures divisa

est — *Subditi* vero vocantur qui civili auctoritati subji-
ciuntur.

Omnibus autem communis esse debet *patria amor* et cultus, non quidem eo sensu quod despiciantur aut odio habeantur extraneae Gentes, sed eo sensu quod specialiter diligatur regio ubi quis natus est atque educatus, in qua patres sepulti sunt, et quæ suam a Deo accepit missionem. Qui quidem amor generosus esse debet, ita ut pro patriae communi bono recte agere, patienter pati ac mori parati simus. ¹

I. De officiis Superiorum, seu Principum’.

992. Superiores legitimi, quicumque sint et quomodocumque fuerint electi, vices Dei gerunt, cum omnis potestas a Deo procedat; ideoque non illimitatè auctoritate gaudent, sed imperium exercere debent dependenter a lege naturali et divina. Horum munera et officia, necnon ambitus eorum potestatis Constitutione ac legibus civilibus variarum Gentium definiuntur; hic nonnisi magis generalia breviter attingere possumus.

993- i° Superiores tenentur, vi muneris sui, *bonum commune primario* intendere ac procurare, et nonnisi *secundario bonum particulare* sive proprium, sive eorum qui sibi propinquiore sunt. Cum enim societas ad bonum commune promovendum instituta fuerit, ii qui societati præsunt ideo fuerunt electi ut huic communi bono providerent; quapropter contra officium statûs sui peccant, si, reipublicæ curam remisse ac negligenter gerentes, paucorum commodo servituti satagant. Hinc : —

(A) Imprimis cognoscere debent *in quo consistat* bonum commune, sive materiale sive spirituale, *quibus inediis* promoveri possit ac debeat, non solum in se, sed etiam omnibus attentis temporum, rerum ac personarum circumstantiis; secus enim imprudenter agent, multaque damna reipublicæ et privatis inferent. Quare

¹ *Cant. Gibbons*, Patriotism and Politics, in periodico *1901 th. Amos Review*, april. 1892, p. 385-400.

² S. Thom., De regimine principum, Opusc. XVI, inter opera Parisiensi edita, t. XVI, p. 225-291; *Beltraminus*, De officio principis christiani; cfr. *Leo XIII*, Encycl. *Immortalis Dei*, 1 nov. 1888; *Notandum*. 304-306.

scientiæ politicæ, oeconomicae ac sociali sedulo incumbere debent; et si patriae magis prodesse velint, non solum suæ gentis, sed etiam exterarum nationum mores legesque aliquatenus scire conabuntur : comparatione enim factâ inter diversorum populorum leges, melius intelligi potest quomodo patrii mores emendari valeant.

(B) Imperii exercitium *justum* esse debet, nec tyrannicum, “ sed quasi paternum, quia Dei justissima in homines potestas est et cum paterna bonitate conjuncta.” Quapropter vitanda est *personarum acceptio*, vi cuius uni civium classi potiusquam alteri, vel aliquibus privatis potiusquam aliis, absque rationabili causa, favor præbetur. Quod præsertim in distributione *munerum* et *onerum* servandum est; quandonam hæc in re *injustitia* admittatur jam expositum est, *De Justitia*, n. 467-468. Sed, etiam illæ justitia, peccant rei publicæ administratores qui scienter ac volenter digniores a muneribus arcent, et minus dignos advocant; ita enim bono publico non provident; sed suo vel paucorum amicorum, cum detrimento aliorum.

994. 2° *Bonos civium mores tueri ac promovere* tenentur non solum legibus et judiciali potestate, sed etiam exemplis. Nam bonos mores ad utilitatem etiam temporalem reipublicæ multum conferre omnes concedunt. Quapropter, quando abusus jam praevalere incipiunt, v. g., publica ebrietas propter multitudinem tabernarum, juniorum corruptio per obscenos libros obscenasque pitSturas aut exhibitiones, necesse est ut suprema auctoritas illos compescere studeat sive justis legibus, sive efficaciori legum observatione. — Ex quo sequitur eos qui præsumt strièiori obligatione ad bonum exemplum præbendum teneri, cum subditi ad imitandos superiores tendant, juxta illud : *Eegjs ad exemplar totus componitur orbis*.

995. 3° *Privatas consociationes* quæ ad *civium bonum* conferunt tueri ac protegere debent, eas vero quæ bonis moribus evidenter adversantur coercere; priores enim rei publicæ auxilium præstant, posteriores autem eidem valde nocent. Quod fusius expositum est ubi de jure consociationis, *De Justitia*, n. 183-194. De relationibus autem inter civilem potestatem et Ecclesiam alibi disputavimus. *De Verb Ecclesiæ*, n. 227-250.

996. 40 Quoad *deputatos* speciatim, eosque omnes qui in Comitibus jure suffragii gaudent, hæc sunt præcipue notanda : —

A) Hoc munus illi soli ambire et acceptare possunt qui illud

pnidcater atque utiliter exercere valent; secus, se exponunt periculo grave damnum rei publicæ inferendi. — Si qui vero idonei electi fuerint, munus sine gravi causa recusare nequeunt : bonum enim publicum postulat ut sapientes et probi munus et onus, patriæ utile, non declinent.

'B) Officium suum *fideliter* et *strenue* adimplere tenentur, de bono communi potiusquam privato curantes. Quare scientiam æconomicam et socialem, sui muneris exercitio necessariam, adipisci debent, non solum speculativam, sed etiam prædicam, theoriis simul et factis studendo, præsertim vero illis quaestionibus quæ in *Cætu Legislativo* pertractanda: prævidentur.

(C) *Sessionibus interesse* debent, quoties gravi causa non impediuntur; imo, quando præsentis esse nequeunt, curent ut, quoties quaestio magni momenti dirimenda est, *telephonio* aut *telegrapho* statim advocentur, ne forte lex iniqua aut inopportuna, ipsis deficientibus, condatur. — Suffragium autem ferre debent juxta conscientiam diòlamen, et, si res dubia sit, ad illos recurrant qui sapiens consilium præbere valent. — Si suffragio suo ad iniquam legem concurrant, peccant et quandoque ad restitutionem tenentur, secundum principia superius exposita, *de Justitia*, n. 503-505.

II. De officiis subditorum.¹

997. i° In regionibus in quibus eliguntur *deputati* et *senatores*, qui ad res publicas gerendas suis suffragiis concurrunt, *primarium* officium eorum qui jus eligendi habent, est prudenter et strenue adlaborare ad electionem idonei candidati procurandum.

Res enim, de quâ agitur, nostris præsertim diebus, est maximi momenti : nam, in Cætibz legislativis, sæpe agitantur quæstiones non solum commerciales et industriales, sed etiam morales et religiosas, c quarum solutione pendet bonum non solum temporale, sed etiam spirituale multorum civium, imo et totius Gentis. Jamvero solutio hujusmodi quæstionum maxime ab electionibus pendet : si eligantur prudentes et honesti viri, animi fortitudine, catholico spiritu, et, in quantum fieri potest, eloquentiâ pollentes, religio simul et patria florebunt ; si vero eligantur insipientes, mali, irreligiosi, via paratur non solum temporali ruinæ, sed etiam morum corruptioni et innumeris erroribus contra fidem.

¹ *Meyer*, t. II, n. 497-537; *Noldin*, n. 307-319; *Vcrmeersch*, *De Justitii*, n. 83-131 ; *Ami du Clergé*, *Le péché électoral*, t. XXV, 1903, p. 979, et t. XXVI, 1904, p. 2.

Quapropter omnibus *electoribus* officium grave incumbit non solum abstinendi a suffragio vendendo, sed etiam ad eleéctionein idonei candidati, strenue concurrenti; a quo excusari nequeunt nisi ob causam proportionate gravem. Hinc : -

998. (A) Ab hoc officio minime excusant causæ leves, quatenus sunt jactura temporis, venatio aut honesta recreatio, vel irrisio malevolorum concivium : hæc enim omnia sunt quid leve relate ad utilitatem publicam. Nec generatim excusat probabilis inutilitas suffragia emittendi, quia v. g. vix ulla est spes bonum candidatum eligendi; nam, etiam in hoc casu, multum expedit factis ostendere bonos cives minime desperare, sed paratos esse ad omnibus licitis utendum mediis usquedum boni deputati tandem eligi valeant. — Ut quis a tali officio dispensetur, requiritur causa omnino gravis, (pialis esset amissio muneris ad honestam sustentationem necessari. — Attamen, si certo moraliter constet suffragium suum nihil profuturum, vel societatem nullum detrimentum passuram esse ex eleéctione, quicumque candidatus eligatur, quia v. g. uterque æque bonus aut malus est, minor causa sufficit ut quis possit ab eleéctione abstinere. Nihilominus, etiam in his casibus, plerumque expedit pro aliquo probò cive suffragium emittere, ut ita bonum præbeatur exemplum ; quod quidem magis urget eos qui majori pollent auctoritate atque alios suo exemplo ad suffragia danda possunt pertrahere.

999. (B) Si optio detur solum inter duos candidatos indignos, (piorum tamen unus est alio pejor, v. g., inter *socialistam* et alterum liberalibus erroribus imbutum, pro minus indigno suffragium emitti potest et plerumque expedit; nam *inter duo mala minus elicere licet*; sed, ad praecavendum scandalum pusillorum, publice declaretur id fieri solummodo ad impedienda mala e peioris eleéctione secutura; præterea borri cives, qui pro minus indigno suffragium ferunt, hunc moneant se ad ejus eleéctionem non concurrere nisi ut strenue obstet malis principiis ab alio candidato advocatis, et iniquas leges repellat : ita enim hic cautius agere conabitur.

(C) Quo efficacius *probi cives* ad res publicas honeste et prospere gerendas concurrant, necesseest ut inter se *permanentes consociationes* instituunt, publicasque *conciones* habeant, quibus eleétores de suis officiis instruantur, de momento quæstionum quæ in Comitiis dirimendæ proponuntur, de necessitate optimos seligendi *deputatos*; quod quidem non solum *speculative*, sed *praflice* declarari debet, *fallis* exponendo quomodo talis provinciæ *deputati* pro tali vel tali lege suffragium tulerint, quæ consedtaria exinde orta fuerint, etc., ut electores prudenter et libere inter varios candidatos digniorem eligere valeant.

1000. 2° In omnibus autem regionibus, subditi *reverentiam, obedientiam et fidelitatem* legitimis superioribus prestare debent : —

(A) *Reverentiam* quidem, quatenus superiores Dei vices gerunt; ideoque, quaecumque sint dotes quibus præfulgent aut vitia quibus laborant, jus habent ad debitum honorem suscipiendum, propter *audoritatem* sibi commissam, et *excellentiam* quæ ex hâc auctoritate defluit: “Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum... cui honorem, honorem.” — Peccant igitur qui debita honoris signa civili potestati *sine justa causa* denegant, eique contemptum et irreverentiam exhibent. Hodie quidem ministrorum et officialium *publici aClus* merito scrutinantur et stricto examini subjiciuntur, ut ita præcaveantur abusus quibus favere possent; id tamen *honeste* fieri debet, vitando quidquid mendacium et calumniam redolet.

1001. (B) *Obedientiam*[^] in quantum scilicet justis legibus obedire debent, necnon aequis judicum sententiis: “Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim potestas nisi a Deo... Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit... Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.³” — Revera nulla societas diu subsistere potest sine legum fidei custodia; si enim quisque prout libuerit agat, et leges despiciantur, mox debiliores a potentioribus opprimuntur, et paci concordiaeque dissidia et pugnae succedent. — Quousque se extendat obligatio legibus obtemperandi, in *Tr. de Legibus*, n. 341-348, expositum est; de lege tributorum in specie diéllum est, *de JustitiA*, n. 591-598.

Quando vero lex injusta aut minus opportuna videtur, non solum licet, sed expedit licitis uti mediis ad eam abrogandam aut reformatam, scribendo *deputatis* ut hanc immutationem proponant, si de novo eligi velint.

1002. (C) *Fidelitatem* etiam præstent, quatenus rebellionem excitare aut eos qui præsunt interficere non licet, ut exposuimus, *de justitiA*, n. 362-363; cum enim hodie suprema auctoritas sit penes *Coetum Legislativum*, cujus membra civium suffragiis eliguntur, majorem vim habent,

[^] *Rout.*, XIII, 7. — Quomodo antiqui Christiani imperatoribus, etiam persecutoribus, reverentiam et obedientiam præstiterint describit *Guignebert*, Tertullien, p. 21-128; *AdMmar d'Alis*, la théologie de Tertullien, p. 397 sq. * *Rom.*, XIII, 1-5.

ad libertatem et justitiam tuendam, *civium suffragia* quam cujuslibet generis arma.

§ H. De officiis quorundam civium in specie.

Ne limites brevis Compendii transgrediamur, dicemus tantum : de *judicibus*, *advocatis*, *actore*, *reo* et *testibus*, necnon *medicis* : ex modo enim quo hi munus suum adimplent, patriæ et privatorum bonum maxime pendet.

I. De Judicibus.

1003. *Judex est persona publica, legitime auctoritate constituta ad jus dicendum et definiendum.* Non enim sufficit ut leges condantur et promulgentur, sed requiritur ut sedulo et fideliter custodiantur. Jamvero legum observantia potestate judiciali maxime promovetur : quando lites inter privatos oriuntur, aut quando delicta vel crimina perpetrantur, ad judices spectat rem inter partes controversam dirimere, vel delinquentes punire : in priori casu, causa est *civilis*, in posteriori, *criminalis* dicitur.

Hic non agitur nisi de *judicibus secularibus* ; de ecclesiasticis enim fuse disseritur in *Preelectionibus Juris Canonici*. — Hodie vero, apud plerasque nationes, in causis *criminalibus*, duplicis generis adhibentur judices : *jurati*, qui de *ipso facto* judicant, utrum scilicet et quo gradu reus sit vere culpabilis ; *judices proprie dicti* qui poenam decernunt crimini proportionatam. Dicemus : 1° de *judicibus proprie dictis* ; 2° de *juratis*.

1° De *judicibus proprie dictis*.

1004. *Ex æte jurisditionem*, quæ necessaria est ad validitatem sententiæ, et de quâ agitur in utroque Jure ubi de *competentiâ fori*, tres præsertim incumbunt judici obligationes : —

(A) *Scientia competente* pollere debet, ut æquum ferat judicium : secus se exponit periculo damnum inferendi iis qui coram suo tribunali se sistunt. Legibus ergo in suâ

† *Lessius*, lib. II, c. 29; *Lugo*, De Justitiâ, disp. XXXVII; *Conf. d'Angers*, t. II, 3e Conf.; *Valentin*, Examen sur les devoirs des professions, t. I, p. 1-60; *Bail. P.*, n. 537-5931 'Voldin, n. 708-717.

regione vigentibus necnon jurisprudentis sedulo studere debet; quo altius et difficilius est munus ei creditum, eo eminentiori pollere debet scientiâ.

Hinc, si quis iudex scientiâ competenti sit destitutus, absolvi nequit nisi officium dimittat, aut scientiam juridicam discat et interim a munere exercendo abstineat, si fieri potest, vel saltem duntaxat consilium capiat, si prorsus abstinere nequeat.

Pariter *communi* saltem *diligentia* uti debet ad causam particularem cognoscendam, de quâ iudicium feret, et ad audienda argumenta quæ *pro* et *contra* ab advocatis proferuntur; secus enim circa facta exposita decipi potest.

Si iudex *culpabiliter* damnum alicui parti intulerit, sive ob imperitiam sive ob negligentiam cujus conscius est, tenetur damnum reparare quod pars læsa passa est : efficaciter enim et injuste hujus damni causa fuit. — Si vero *inculpabiliter* ex inadvertentiâ quadam, debet monere partem læsam, ut hæc sibi per appellationem aut alio modo consulat.

1005. (B) *integritatem perfectam* in omnibus exhibere debet, ita ut nec amoris nec odio, nec precibus nec minis cedat, sed solum conscientię dielamen sequatur; non enim hic agitur de gratiâ seu favore, sed de strietiâ justitiâ, ad quam perfectâ incorruptibilitas omnino requiritur.

Hinc omnia jura merito prohibent ne, pro re expendendâ et sententia ferenda, pecuniam aut munera iudex accipiat; secus enim exponeretur periculo injuste agendi : munera enim semel accepta plus minusve alliciunt ad sententiam dicendam in gratiam donatoris. Immo a litigantibus munera accipere, tanquam dona ex mera *liberalitate* oblata, non decet; iudex siquidem jam stipendium accipit pro munere suo fideliter adimplendo, ideoque nullum jus habet ad aliquid aliud consequendum; aliunde vir honorabilis omnia hujusmodi munera, etiam parva, rejicit, ne forte ejus integritas in suspicionem veniat. — Neque etiam pecuniam ultro sibi oblatam acceptare debet, ut unam causam præ aliâ expediat; vi muneris sui, omnes causas cito expedire tenetur nec uni præ altero favere debet.

† Quidam dicunt *parva* munera acceptari posse, quia vim alliciendi ad injustam sententiam non censentur habere; ita *Aldin*, n. 710. Alii contendunt pecuniam accipi posse ad rem *diligentius* expediendam, si ad hoc requiratur extraordinarius labor (id., n. 711), aut ad unam causam præ aliâ expediendam, quando plures æquali jure gaudent (*Layman*, l. III, tr. IV, c. 4, n. 9). Sed hæc omnia ut *periculosa* rejicienda esse putamus, et *viro honorabili indigna*. Attamen, post facium, si revera nullum damnum injuste alicui illatum fuerit, non datur strietta obligatio restituendi.

1006. (C) *Judex secundum leges procedere debet* quoad ordinem et formam judicii, et sententiam ferre secundum *allegata et probata*. Non est enim legis conditor, sed *interpres*; nec agit secundum *privatam* scientiam quam habet, sed secundum scientiam *publicam*, quam *ut judex* acquisivit, proindeque secundum *probata*. Hoc est principium generale, quod tamen quasdam admittit exceptiones, proindeque paulo fusius exponendum est.

a) Quando quis *scientiâ privatâ tanguant reus* cognoscitur, sed *juridice non fuit convictus*, absolvi debet : nam ad bonum publicum melius est ut unus reus absolvatur quam ut ordo judicialis turbetur, cum periculo innocentem aliquando condemnandi.

1007. (b' Si vero *judex privata scientiâ certo noverit* aliquem esse *innocentem*, qui tamen *juridice probatus est reus*, multum inter theologos controvertitur : alii dicunt, cum O' *Thotnà*,¹ eum debere quidem, propter hanc scientiam, diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innoxium, et, si non possit, eum superiori relinquere judicandum; si vero nec hoc potest, remanet ut sententiam ferat secundum allegata, quæ debet sequi in judicando magis quam quod ipse novit tanquam privata persona. — Alii vero hanc opinionem limitant ad casum quo poena imponenda est pecuniaria vel aliqua privatio officii : tunc enim auctoritas publica vult eum privare aliquot bonis temporalibus, propter bonum commune quod exigit ut in his rebus servetur ordo judicialis. Si vero agatur de poena capitis vel carceris, *judex innocentem condemnare nequit*, quia societas non habet jus innocentem vitâ aut libertate privandi, cum hoc sit intrinsece malum.¹ — Alii tandem asserunt in nullo casu licere condemnare eum qui certo, quamvis ex scientiâ privatâ, ut innocens cognoscitur.

Hodie vero, propter mutatas circumstantias, res ita componi potest : in causis criminalibus, *jurati* de ipso factulo sententiam ferunt; hi autem, ex lege civili, id tantum affirmare debent de quo intime sibi persuasum est, nec sententia: quam ferunt rationem reddere tenentur; quare hi nunquam debent innocentem condemnare, quocumque modo sciant eum innoxium esse. — Quando vero *jurati* pronuntiaverunt aliquem esse reum, nil amplius *judicibus* manet nisi ut declarent poenam quæ huic crimini com-

<<

¹ 5. *Thorn.*, 2. 2., q. 64, a. 6, ad 3; q. 67, a. 3.

² *Lugo*, De Justitia, disp. XXXVII, n. 42-47; 5. *Alphons.*, n. 208.

petit¹: non possunt igitur cum absolvere; forsan possent aliquam formam legalem omittere, ut locus dari possit novo causæ examini novæque opportunitati veritatem detegendi.

1008.(c) Si vero argumenta utrinque allata rem *dubiam* relinquunt, hæc statuenda videntur : in causis *criminalibus*, in quibus imponenda est pœna, *reofavendum est*, ideoque hic absolvendus est, nisi de crimine certo moraliter constet : crimina enim non praesumuntur, sed probari debent

In causis *civilibus*, si una pars est in *legitima possessione* rei, hanc retinere potest : nam *in dubio melior est conditio possidentis*; si vero neutra possidet, res adjudicari debet ei cui favet major probabilitas : quando enim jura juribus opponuntur, judex præferre debet ea quæ majorem pro se evidentiam habent²; — si probabilitas ex utrâque parte est *ecqualis*, amica compositio suadenda est aut etiam imponenda.

1009. (D) Si lex civilis *manifesto sit injusta*, distinguendum est : (a) si solum legi *ecclesiastica* adversetur, v. g. immunitati clericorum, judex ab ecclesiasticis superioribus facultatem petat talem causam dijudicandi; quæ quidem generatim³ facile conceditur, ne probus judex officium suum dimittere cogatur; (b) si veio directe legi *naturali* aut *divina* opponatur, non licet juxta injustam legem sententiam ferre, sed judex vel abstinere debet a re judicandâ, vel officium dimittere : nam alicui imponere, per sententiam judicalem, aliquid quod directe et manifesto legi naturali aut divinæ contrarium est, intrinsece malum dici debet.³

¹ In inultis tamen regio ibus, ut in *Galh'â*. judices hodie quamdaiw potestatem habent pœnam deliito *proportionandisi* igitur sibi peisuasum est accusatum esse inno entem, *minimam* pœnam infligere debent.

* Hinc ut scandalosa et in praxi perniciosa ab *innocentia XI*, 2 mart. 1679, reprobata est sequens propositio : “ Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem. ” (*Denzinger*, n. 1019; quoad fusiorem expositionem, cfr. *Uva*. in hanc propos.)

² Non videtur autem intrinsece malum *levem panam* innocenti imponere, juxta legem injustam, si secus judex officium deponere cogeretur:

toro. Corollarin. A Si iudex injustam tulerit sententiam, sive damnando innocentem, sive pœnam justa majorem infligendo, damnum illatum meliori quo fieri potest modo reparare tenetur, (a) Si *culpabiliter* id fecerit, sententiam revocare debet, dum potest; etiam cum magno proprio incommodo; secus, monere debet innocentem ut *appellet* ad superius tribunal, et damna ex hoc capite illata reparare. .b) Si *inculpabiliter*, ex inadvertentiâ, tenetur sententiam revocare, si sine magno incommodo fieri potest, aut appellationem suggerere: sed non tenetur striéle damnum inculpabiliter illatum propriis expensis reparare, ex diélis in *Tr. de Justitia*, n. 474 SQ. — Si vero de *mulPlà* agatur, quæ imponi debuisset, sed de faélo imposita non fuit, iudex ad restitutionem non tenetur, quamvis contra justitiam legalem peccaverit, quia jus ad mulctam non ex justiliâ comminativa sed ex justitia legali oritur.

xon. (B.) Sententia judicialis *certo justa* obligationem parit in conscientiâ: est enim authentica declaratio legis, quæ vim habet præcepti particularis quoad ipsos litigantes. Ex adverso, si sit *certo injusta*, nullam vim habet in conscientiâ, ut patet; sed, si detur appellationi locus, expedit hoc privilegio uti potiusquam aperte auctoritati judiciali resistere aut occultâ compensatione uti. — Si *dubiejusta* sit, appellatio quidem fieri potest ad judicem superiorem, sed inierim sententia vim habet etiam in conscientiâ: nam in *dubioprcesunrptio stat pro superiore*.

2º De Juratis.

1012. Judices *jurati* (*jurés, jury*) ita dicuntur, quia jramento promittunt rite suo munere fungi. Jamvero ipsis proprie competit judicare de *culpabilitate* non solum *materiali*, sed etiam *formali* facti quod eorum examini subjicitur, attentis omnibus circumstantiis personarum, faétorum, etc., secundum intimam persuasionem quam ex his omnibus acquisierunt; nec de suo judicio rationem reddere unquam tenentur.

Cum jurati inter omnes cives probos seligantur, nec ab eis exigatur juridica scientia, sed solum probitas, munus illud acceptare possunt, etiamsi jurisprudentiam prorsus ignorent, dummodo animum habeant ab inordinatis affectibus et præjudiciis vacuum, et parati sint diligenter attendere iis omnibus quæ in aétione judiciali exponuntur. Kano est quia solum *ûcfafiis*, et eorum *culpabilitate*, pronuntiare debent, non autem de quæstionibus juridicis.

tunc enim innocens memo censetur huic pœmr consentire, propter bonum publicum, ne scilicet iudices honesti munus deserere cogantur. {*Noldin*, n. 714.) — Quid speciatim de ratione agendi quoad legem» divortii, exposuimus, de *Mattiunionio*, n. 116.

1013. Quando agitur de re *criminali*, jurati culpabilitatem affirmare nequeunt nisi de eâ certo moraliter constet; secus periculum incurrerent innocentem condemnandi. Hanc autem certitudinem acquirere possunt praesertim ex aëiis judicialibus, quin tamen prohibeantur privata uti scientia : lex enim civilis ipsis permittit secundum suam conscientiam judicare, ideoque secundum scientiam quam quomodocumque legitimo modo adepti fuerint. — Hinc si scientia privata certo norint accusatum esse innocentem, etsi ex allegatis et probatis videatur esse noxius, eum absolvere debent. Si vero innocens appareat ex aciis judicii, et *aliunde* certo culpabilis esse noscatur, controvertitur; æquius videtur eum esse absolvendum,¹ tum quia *odiosa* sunt restringenda, tum quia secus periculum adest ne innocens irreparabile damnum patiatur : melius est enim, plerumque saltem, paucos nocentes liberari quam unum innocentem injuste damnari.

II. De officiis advocatorum.³

1014. *Advocatus*, seu *causidicus* ille dicitur qui *litigantium causam in judicio defendendam suscipit*; quod opportunis consiliis præstat, et praesertim coram iudice causam agendo sive ore, sive scriptis, prout mos est in variis regionibus. — Hinc *scientia competente* pollere debet, ut diximus *Ac iudice*; secus, periculo nocendi se exponit, et damnum re vera illatum reparare tenetur, juxta superius exposita, n. 1005. Praeterea vero ipsi incumbunt officia 1° quoad causam defendendam; 2° fidelitatem clienti debitam; 3° stipendium exigendum.

1015. i° De justitia causæ quæ suscipitur. Principium generale est advocatum non posse nisi *justas causas* suscipere, casque non nisi *justis mediis* defendere; secus enim damnum infertur alteri parti. Ad rem vero fusius declarandam, quædam distinctiones necessariae sunt : —

(A) In *re civili*, advocatus suscipere nequit causam quam certo

¹ Ita *Lchntk.*, n. 807; /> ?//. n. 592; *Noldin*, n. 717; contrarium tenet *Berardi*, Praxis, Tr. VII, n. 108.

• *Lesdus*, lib II, c. 31; Zr/jfP, 'lisp. XLI; *Confer. d'Angers*, t. II, Coni. 4-5; *Valentin*, op. cit., p. 113-170; *Ball. P.*, u. 596-'09.

injustam cognoscit; si enim vincit, injuste cooperatur damno quod *adversu-* pani infertur; si vincitur, damnum infert suo *clienti*, qui inutiles expensas incurrit. Quare, si in decursu judicialis p̄oces s̄us, certo noverit injustam esse causam quam bonâ fide ab initio suscepit, eam deserere debet, et clientem hâc de re monere. — Si vero causa ab initio *dubia* sit, tam suscipere potest advocatus, monito cliente, cum tribunalia ad controversias dirimendas instituta fuerint, et aliunde causa, quæ initio dubia videbatur, in decursu processus certo justa evadere possit.

Quamdiu causa *dubia* manet, advocatus *amicabilcm compositionem* suadere potest; si vero certe injusta apparet, nil manet nisi ut deseratur.

B) In *causa criminali* : (a) licite potest *reum* defendere, etiamsi certo constet eum esse nocentem; imo, apud excultas (lentes, mos invaluit ut cuilibet reo assignetur advocatus, quo securius serventur formæ judiciales, et accusatus ab omni injustitia aut excessiva severitate immunis evadat. Potest igitur advocatus reum juvare omnibus legitimis mediis quæ ipsi praesto sunt, minime vero dolo, fraude aut mendaciis. — (b) Non licet vero tueri partes *accusatoris*, quando accusatus certo aut valde probabiliter innocens est; ita enim advocatus injuste cooperaretur injustæ innocentis condemnationi.

(C) In utroque causarum genere, *mediis injustis* uti non licet, nempe mendaciis, fraudibus, falsis testibus falsisve documentis, quia *neminifraus et dolus patrecinari debent*. — Hinc si documentum *authenticum* amissum fuerit, non licet ei substituere fraudulentum transsumptum : id enim mendacium est legibus merito vetitum, ne secus via omnibus fraudibus aperiatur, magno cum publico detrimento.

Quando advocatus damnum injuste clienti vel adversæ parti intulit, illud reparare tenetur, juxta principia superius exposita, *de Justitia*, n. 466, sq.

(D) Quid possit in causa *divortii*, exposuimus in *Tr. de Matrimonio*, n. 115.

1016. 20 De fidelitate erga clientem. Vi muneris sui, advocatus tenetur diligenter et fideliter agere causam quam suscepit, videlicet :

(A) Causam serio examinare, eâ nempe *diligentia* quam rei gravitas postulat; posteaque sincere clientem monere de *Justitiâ* vel *injustitia* causæ, necnon de probabilitate vincendi aut succumbendi, ut hic rite edoëtus inutiles sumptus vitare possit; si culpabiliter id omittat, damna exinde secuta reparare tenetur.

(B) Causam susceptam *expedire* et *defendere* debet eâ diligentia quam in simili negotio viri prudentes adhibere solent. Quare, si, dum officium ei incumbit rem attente considerandi, documenta perlegendi aut judices adeundi, vanis conversationibus aut ludis

indulgent, vel aliis rebus operatu det, mala reparare tenetur suo clienti vel adversario ex hâc negligentia aut cunélatione obvenientia.

Peccat etiam graviter qui causam *ex industriâ* male traélat, et alteri parti faveat, aut litem incoeptam deserit, ut adversæ parti paliocinvitur : quod lege civili merito prohibetur, ob periculum «ecreii abutendi a priori cliente commissis.

1017. 30 De taxis quæ exigí possunt, (a) Stipendium pro causâ quam egit, exigere potest, dummodo limites justí pretii non excedat; justum autem pretium lege, conventionē aut consuetudine determinatur, juxta prudentiam judicium, ratione habitâ *negotii, peritiâ advocati et laboris* in causâ impensi. Si, pretio convento, cliens, propter justam causam, a litigando desistat, v. g. propter deteétam litis injustitiam, non debetur integrum pretium, sed solum compensatio pro labore impenso, juxta prudentiûm æstimationem.

(b) Quando de *pauperibus* agitur, qui in *extremâ necessitate* versantur, ex *caritate* gratis camam agere tenetur, etiam cum gravi incommodo; si in *gravi* 'at.tum *necessitate* sint constituti, ad id tenetur cum levi tantum incommodo. Constat ex diélis ubi de caritate, cum hic sit unus e modis eleemosynam præbendi.

III. De actore, reo et testibus

1017 rº De actore et accusatore. A) *Aflor* dicitur qui in causa *civili* altuum in judicium vocat. Hic tenetur. (a) justa petere; (b) procedere ad tramites juris; (c) probationes adducere. Si injusta petit aut innocentem sine ratione in judicium trahit, contra justitiam peccat, et ad reparationem damni illati tenetur.

(B) *Accusator* is est qui in causâ *criminali* crimen ad judicem defert et onus probandi in se suscipit. — Hodierno jure communiter non admittitur accusatio judicialis a privatis faéla (quæ fieri debet a *procuratore regio aut reipublica*), sed solum *denuntiatio*, quâ deliélum ad judicem aut procuratorem defertur, quin denuntians in se suscipiat onus probandi.

Denuntiare delifla aut crimina tenentur: (a) *ex justitia* qui vi *muneris* sui aut specialis *paflí* ad id constituti sunt, quales sunt officiales publici, custodes agrorum aut silvarum, etc.; hi, negleéto officio, ad restitutionem tenentur secundum principia superius exposita, n. 512-515; (b) *ex caritate*, quando agitur de crimine com-

' 5. *Alphons.*, l. V, n. 234-290; *Lehntk.*, t. I, n. S11-S21; *Ballerini-Pabr* t. IV, n. 612-638.

mittendo, ex quo innocenti grave damnum imminet quod secus averti nequeat, — aut de crimine etiam praeterito quod sine gravi damno communi taceri nequeat, — aut de crimine quod leges positivæ legitimâ ex causâ denuntiare praecipiant.

Ut denuntiatio *liceat* crimen certum esse debet aut saltem valde probabile, in hoc ultimo casu tanquam certum manifestari non debet

1017'. 2° De reo. *Reus* dicitur qui in iudicium trahitur et contra quem agitur.

(A) In causa *civili*, reus qui novit adoris causam esse *certojustam*:

(a) litem inchoare non debet, sed justis petitionibus adoris satisfacere; si res dubia est, jus suum probabile tueri potest; (b) imino, etiamsi in iudicio absolutus fuerit, non excusatur ab obligatione solvendi debitum; nam pars læsa, etiam quando a sententia prolata non appellat, non censetur juri suo renuntiasse in foro interiori; (c) si *mediis injustis* sententiam obtinuit, tenetur insuper ad litis expensas compensandas; secus vero, si, propter defedum probationum, sententia in sui gratiam lata est.

(B) In causa *criminali*: (a) reus, jure hodierno, crimen a se commissum *fateri non tenetur*, sed potest se innocentem declarare (anglice *plead not guilty*), quia, ex circumstantiis, talis declaratio significat se judicialiter de hoc crimine convicium non fuisse; (b) jus habet *se defendendi manifestando testium etiam occulta delifla*, si id necessarium est ad vim eorum testimonii elidendam, quia non tenetur eorum famam servare cum gravi proprio incommodo; non licet vero calumniose falsum crimen eis imponere, nec a fortiori falsos testes aut iniquum judicem interficere : non sunt enim facienda mala ut eveniant bona; (c) *adsui punishmentem a clive concurrere non tenetur*, ideoque, etiam juste captus, fugere potest, aut e carcere evadere, immo probabiliter carcerem effringere, ad vitam aut libertatem servandam; ideoque custodes et satellites decipere et terrere, non autem eis vim inferre aut eos corrumpere ut officio suo desint; si tamen *innocens* data pecunia custodes inducit ut ipsius fugæ non obstant, non peccat, quia tunc non eos allicit ad adum malum. — Quando reo licet fugere, alii qui ceteroquin non sunt ejus custodes ex officio, ei consilium et adjutorium præstare possunt.

10173. 30 De testibus. *Testes* dicuntur qui legitime vocantur in iudicium ad testimonium de re litigiosâ ferendum.

(A) *De obligatione comparendi* (a) Nemo tenetur sponte se offerre ad testandum, nisi id necessarium sit ad grave damnum reipublicæ vel alicujus innocentis avertendum; si de bono *publico* agitur, testari debemus etiam cum proprio gravi incommodo; si de bono *privato*, non obligamur cum gravi incommodo.

(b) Qui a legitima auctoritate citatus est, comparera tenetur, et quidem sub gravi, nisi de re levis momenti agatur aut testimonium non sit necessarium: id enim exigit obedientia civili auctoritati debita.

(B) *De obligatione testandi*. Judici legitime interroganti, servato ordine juris, testis tenetur sub gravi juxta veritatem et conscientiam

respondere, nisi legitima causa excusetur (a; Falsum testimonium est *ex se* grave peccatum contra *veracitatem*, contra *religionem*, si juramentum prius, ut fieri solet, emissum fuerit, et contra *justitiam*, si exinde damnum proximo illatum fuerit (supra, n. 402).

Discrimen vero est inter eum qui falsum dicit et eum qui asserit se nihil scire : prior *positive* ad injustitiam cooperatur, ideoque ad restitutionem tenetur (supra, n. 403); posterior est tantum cooperator *negativus*, nec proinde ad restitutionem tenetur nisi ex justitiâ officium ei incumbat reum denuntiandi (supra, n. 512-516).

(b) Causa legitima excusans a testimonio reddendo est timor fundatus mali publici aut privati valde notabilis; tunc testis non potest quidem proprie mentiri, sed dicere *se nescire*, cum, ex adjunetis, id significet se non posse moraliter, absque gravi incommodo, rem detegere.

Ita respondere debet confessarius, qui rem novit tantum ex confessione sacramentali, aut ex secreto naturali vel commisso : in priori casu nunquam sigillum sacramentale violari potest; in posteriori, secretum revelari nequit nisi id exigat bonum commune aut bonum privatum maximum, secundum principia superius exposita, n. 421-425.— Pariiter a testimonio dicendo excusantur : qui injuste, per vim aut fraudem, in cognitionem rei pervenit, v. g. aperiendo litteras alienas; qui scit reum non peccasse, quamvis materialiter delidum commiserit; qui ex testimonio prudenter timet maximum damnum sibi aut suis impendere, nisi tamen damnum ex negato testimonio secuturum multo majus sit; qui fadlum tantum novit a testibus fide paupum dignis : tunc enim nescire censetur.

IV. De ciliciis medicorum

Medici et chirurgi nobile et arduum munus exercent, cum ipsis committatur vita hominum corporalis, et aliunde, christianæ officium adimplendo, non parum vitæ etiam spiritali conferre valeant.

1018. 10 *Scientiâ competenti ctpertitia saltem orciinariâ* polere debent; secus periculo exponuntur irreparabile damnum ægrotis aut vulneratis inferendi, et ex hoc capite ad restitutionem obligari possunt. Quia vero hodie scientia medica progreditur, qui suum munus fideliter adimplere volunt, studio incumbere non desinant. Pariter in difficilimis casibus, quando de propria peritia dubitant, alium medicum peritiorem advocare non dubitent, si æger aut ejus familia in id consentiat.

* *Conférences d'Angers*, t. III, 3' Conf., p. 76-149; *Valentin*, t. 1, p. 293 348; *Surbled*, op. cit., t. III, p. 155-245; 6*//. *Coppens*, Moral and Medicine, New York, gallice redditum curé *J. Forbes*, Morale et Médecine, Paris, 1901, 3" Conf.

1019. 2° *Diligenter et fideliter suum munus exercere debent*, videlicet : (A) Quando, stipendio accepto aut promisso, ad aliquem ægrotantem curandum sese obligârunt, quâvis horâ diei aut noctis quamprimum moraliter accurrere debent, nisi certo sciant ex dilatione nullum damnum infirmo secuturum esse; id enim postulat gravitas rei, scilicet vita humana eorum curæ commissa. — Pariter quando a Municipio vel aliqua communitate paſſo stipendio conduſi sunt, munus suum tempore *morbi contagiosi* deserere nequeunt. Si nullum adfuerit paſſum, ex *Justitiâ* non tenentur stricte ad manendum in civitate ubi lues viget, et ex *caritate* raro, cum alii sint qui de ægrotis curent; sed *honorabilis* medicus in hoc casu munus non deseret nisi ex gravissimâ causâ.

1020. (B) *Tutiora remedia* adhibere tenetur, quoties praesto sunt. Quare non licet, ratiis mediis securis, incerta experiri; prioribus deficientibus, minus certa adhiberi possunt, dummodo sint innoxia; tandem, si desperata est salus infirmi, nec adest nisi remedium dubium, quod sanitatem *probabilius* restituere, sed etiam mortem *probabiliter* accelerare valet, illo uti licet, cum minus malum eligere permittatur; si vero salus ægroti desperata non est, remedium dubium, quod probabiliter prodesse et nocere potest, non est adhibendum, ne mors acceleretur, sed res *natura* committatur, quæ haud raro ipsa se sublevat. — Hinc minime licet *novum explorare remedium*, cum probabili periculo vitæ, etiam cum consensu infirmi : hic enim suæ vitæ non est dominus. Quapropter honesti ac prudentes medici nova hujusmodi remedia primum in *brutis* explorant, nec hominibus eadem applicant, nisi quando de eorum efficacitate simul ac innocuitate moraliter constat.

De operationibus chirurgicis, hypnotismi usu, necnon procuratione abortûs aut craniotomiâ alibi diximus.¹

1021. 3° *Tenantur non multiplicare expensas sine causâ*, sive per inutiles visitationes, aut superflua remedia, sive præsertim inutiles et periculosas chirurgicas operationes

¹ *De Justitiâ*, nn. 309, 313; *De Deo Creante*, n. 113-115; *De Virt. Religionis*, n. 914-916; *Supplementum ad Tr. de Matrimonio*, n. 68 sq.; ibid, n. 63-67 declaratur quando nam et quomodo fœtus abortivi baptizari valeant sive a medicis, sive ab aliis et medicorum consilio.

lentando, lucri causa (quod quidem nostris diebus haud raro contingit). — Stipendium non exigant ordinario majus, juxta prudentum aestimationem, attentis locorum ac personarum circumstantiis. — Ex *caritate* vero pauperes in necessitate constitutos gratis curare debent, secundum principia superius tradita de avvocato.

1022. 4° Quando infirmus in *proximo mortis periculo* versatur, tenetur medicus ex *caritate* eum monere *per se* a⁷. *per alium*, ut sacramenta recipere valeat tempore opportuno, antequam rationis usum amittat, simulque res suas temporales componat; familiam pariter monere debet, quo tutius spirituali et temporali bono moribundi provideatur. Quæ quidem obligatio *per se* gravis est, cum agatur de re maximi momenti. Quando medici prudenter et opportune hoc officium adimplent, maximum caritatis opus periciunt. et de familia ac religione optime merentur.¹

* Olin jure *canonico* praecipiebatur medicis ne curam infirmi periculo decumbentis susciperent, nisi eum monendo de confessione faciendi; et si intra tres dies hic confessus non fuisset, eum visitare prohibebantur. Quæ quidem lex hodie fere ubique in desuetudinem abiit.

1023. *Clericorum* nomine, *lato sensu*, veniunt quicumque baptizati servitio et cultui divino specialiter et legitima auctoritate fuerunt deputati. Quo sensu religiosi utriusque sexûs comprehenduntur, fratribus laicis non exceptis. — *Striflo* sensu clerici tantum dicuntur qui ex aliquo ordine ecclesiastico aut saltem prima tonsurâ divinis ministeriis et officiis mancipantur. Hic autem nonnisi de clericis striéliori sensu intellectus agendum est.

Jamvero, in *Tr. dogmatico de Ordine*, exposuimus clericonim a laicis distinctionem, necnon præcipua munera sacerdotio et singulis ordinibus adnexa; in *Tr. moralide Ordine*, de vocatione ad statum clericalem, conditionibus requisitis ad ordinationem et irregularitatibus quæ ab ordinibus arcent, pauca pariter disseruimus; remanet igitur ut breviter perstringamus præcipua *officia* : 1° *clericorum in genere*; 2° eorum qui *sacris ordinibus* sunt initiati; 3° *sacerdotum*.

Art. I. De officiis clericorum in genere.

1024. Clericos, præsertim sacris initiatos, *sanctitate* tum *interna*, tum *externâ* ornandos esse *Sacræ Littere*' multiplici modo declarant, non solum quia sunt ministri Dei, sed etiam quia fidelibus bonum exemplum præbere debent : “ In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrinâ, in integritate, in gravitate, verbum sanum, irreprehensibile, ut is qui ex adverso est vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. ” 2

Idem docuerunt *Patres* et *Concilia*, (piorum decreta sic contrahit

1 // *Tim.*, IV, 6-16; 11 *Tim.*, I, 6-14; II, 1-26; *Tit.*, 1.5-9; II, 1-8.

7 *it.*, 11, 7-8; cfr. / *Petr.*, V, 3, ubi de sacerdotibus dicitur : “ *Forma* iafli ureris ex animo.”

Tridentinum “ Nihil est quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicârunt; cum enim a rebus saeculi in altiore sublati locum conspiciantur, in eos tanquam in speculum, reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet omnino Clericos, in sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum ac religione plenum præ se ferant; levia etiam deliéta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum aéliones cunélis afferant venerationem. ”

Cum ascetici scriptores de interna clericorum sanétitate ac virtutibus fuse disserant, hic breviter perstringemus quæ *sacri canones* de *extemâ* eorum vitâ statuerint :2 i° de *externo habitu*; 2° de quibusdam *sæcularibus artibus clero vetitis*; 3° de *vitandis* quibusdam *obleclamentis*.

§ I. De externo clericorum habitu.

Ad cultum externum referuntur *habitus clericalis et tonsura*.

I. De habitu clericali.

1025. Non agitur de sacris vestimentis quibus utuntur clerici in divinis officiis, sed de vestibus quas gerunt in comuni vitæ conversatione.

i° Origo vestitûs clericalis.³ Per quinque priora sæcula clerici a laicis non distinguebantur vestium *formâ* aut *colore*, sed tantum *modestiâ* et *simplicitate*. Imo, quando nonnulli, præsertim in *Galliâ*, *pallium* induerunt quod erat philosophorum et monachorum proprium, eos vituperavit N. *Calcs-ñn/is* — Sed, jam a sæculo VI, habitus ecclesiasticus a sæculari distinguebatur : videlicet, post Barbarorum inva-

¹ *Trident.*, sess. XXII, cap. I de Reformatione. — Ex *Codice*, c. 124, “ clerici debent sanctiorem præ laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere. ” Cfr. can. 125, 126.

■ Quæ hic breviori stylo exponimus, contrahimus ex *manuseriptis* A. Jaz?r, Juris Canonici professoris apud Caiboticam Universitatem Parisicnsein, qui benigne mihi licentiam fecit iis utendi quæ assiduo labore collegit ac fusiori calamo lucide digessit.

³ *T/ioniassin*, Discipline de l'Eglise, t. I, l. II, ch. 43-44, 46, 48, S°-S7.

⁴ Ep. ad Episcopos *iXarbonensis* et *Viennensis* provinciae, an. 428, ap. *Atiane*, P. L., t. L, p. 429-436.

sionem. multi *laid breviores* horum vestes induere cœperunt, dum clerici antiquas Romanorum vestes retinerent; pauci quidem *laid*, præsertim nobiles, togam et pallium pariter servaverunt, sed ab his distinguebantur clerici, quia simplicitatem et formam habitûs monachorum imitabantur. — Decursu temporum, Romani Pontifices jam *præcipere coeperunt* ut clerici longas et modestas vestes retinerent, nec exemplo laicorum traherentur qui breviores assumebant Quorum decreta firmavit *Tridentinum* :¹ “ Quia vero, etsi habitus non facit monachum, oportet tamen clericos *vestes proprio congruentes ordini* semper deferre, ut per decentiam habitûs extrinseci, morum honestatem intrinsecam ostendant... ”

1026. 20 Obligatio clericalem habitum deferendi: *Jure communi, clerici in sacris constituti vel ecclesiastica beneficia habentes, tenentur habitum clericalem deferre, et quidem ex se sub gravi, nisi legitima excuset ratio.* Quod breviter declaramus :

(a) Hæc obligatio *restringitur* ad clericos// *sacris* constitutos vel *bénéficiâtes*, quia *Tridentinum* (cap. cit.) hos tantum complectitur; sed ex *Codice*, c. 136, ad omnes clericos extenditur sub poena et statu clericali decidendi, si ab Ordinario moniti sese non emendaverint.

(b) *Gravis* est hujusmodi obligatio, ut constat ex ipso *fine legis*, nempe *distinguendi* clericos a laicis, eos *tutandi* contra varia pericula, et in memoriam revocandi clericatûs officia; necnon ex *panis* contra delinquentes statutis, videlicet *suspensione* ut *privatione beneficii* ferendæsententiæ. Admittit tamen levitatem materiæ, v. g., si quis habitum dimittat ad tempus hebdomade brevitatis. Hinc qui *domi* clericalem vestem deponit, eam reassumpturtis quando foras egreditur, poenas non incurrit, nec probabilius peccat, *nisi* ex statuto *particulari* contrarium declaretur; decet tamen ut clericus etiam *domi* eam gerat, nisi gravis ratio excuset.

1027. (c) *Testis clericalis*, juxta *Tridentinum*, ea est quæ *ordini ac dignitati clericorum congruit*. — *Sixtus T* injunxerat quidem vestem *fala/em* deferendam esse sub poenis supra statutis; sed hanc constitutionem temperaverunt ejus successores, permiseruntque vestes *infra genua* descendentes iis præsertim qui rure degebant, dummodo tamen vestis *talaris* pro sacris functionibus ac *celebratione missæ* indueretur.

* *Trident.*, «es». XIV. cap. 6 de Reformatione.

D'Annibale. Summula, t. III, n. 146. note 7 fed. 3., p. 132)

Cæteroquin *Tridentinum* (l. c.) Ordinariis potestatum relinquit statuendi quænam vestis ordini ac dignitati clericorum conveniat, et in praxi statutis cujusque dioecesis standum est. Jamvero, in plerisque catholicis regionibus, Concilia provincialia aut statuta dioecæsa clericos adegerunt ad gustandam vestem *talarem*, ut quidem *nigri* coloris.¹

(d) A gestandâ veste clericali *excusat causa rationabilis*, id est, juxta sacros canones, *justus timor* ne quis gravem injuriam patiat, aut *longum iter*; (piando vero peregrinus clericus in aliquo loco per tempus notabile consistit (v. g. per duas hebdomades), clericalem habitum reassumere debet vel proprii domicilii vel loci ubi commoratur.

II. De tonsura clericorum.

Tonsuraduplici sensu accipitur: pro *capillis breviter tonsis*, vel pro *rotundâ capillorum rasurâ* in vertice capitis.

1028. I. Conspectus historicus. (A) Per quinque priora sæcula nulum invenitur vestigium tonsuræ proprie diætæ, sed solum clericis commendatur ut neque comam nutriant, neque caput suum radant.

(B) Sæculo sexto, *tonsio capillorum* quasi signum clericatus evadit, iit clerici a laicis distinguantur qui ad comam nutriendam magis intenti erant. Circa finem ejusdem sæculi. et præsertim in septimo, clerici non solum tonsuram, sed *coronam* gestabant, id est. detonsa totâ superiore parte capitis, inferius relinquebant circulum capillorum, in modum coronæ, ut etiam mos est hodie apud nonnullos Regulares. Versus sæculum nonum, non tantum tondantur, sed etiam *radebantur* capilli, ita ut magis emereret corona.

Sæculo decimo quarto ad finem vergente, pars rasa capitis imminutionem passa est, ita ut tonsura major non fuerit quam est hodie. Imo, sæculo decimo quinto, in pluribus regionibus fere obscurata.

¹ Ita in statutis dioecesis *Parisiensis* (n. 196-197) legitur : “ Le costume ecclésiastique se compose de la soutane, à laquelle l'usage des diocèses de France a ajouté le rabat, la ceinture et le chapeau à larges bords relevés sur les côtés... Dans toute l'étendue du diocèse, on devra porter le costume ecclésiastique tel qu'il vient d'être décrit. Nous défendons, sous peine de suspension, à tout ecclésiastique demeurant dans notre diocèse et admis à y célébrer les saints Mystères, de paraître au dehors, même une seule fois, sans la soutane, dans toute l'étendue du diocèse de Paris. ” - Quoad *Status America Taderafos*, hæc statuit *C. Pt. Italhmorense III*, n. 77 : “ Volumus itaque et *pnecipimus*, ut omnes Ecclesie legem servent, *domique* agentes vel *in templo* veste *talari*, quæ clerico propria est, semper utantur. Cum *foras* pio deunt... breviori quâd. un veste indui licet, quæ tamen *nigri* coloris sit et *ad genua* producat, ita ut a laicis distingui possint... *Stricto praecepto* sacerdotibus nostris injungimus, ut tam domi quam foris, sive in propria dioecesi degant, sive extra eam, *collare* quod *romanum* vocatur gerant. ”

• *Tbomassin*, op. cit., l. II, ch. 38-42.

leverat. Sed *Tridentinum* veterem renovavit disciplinam modo generali de clericorum vitâ, honestate et *cultu externo*; et in toto fere orbe catholico Concilia provincialia quæ celebrata sunt, leges de tonsura clericali instaurarunt.'

1029. 20 **Hodierna disciplina.** *Datur, jure communi, preceptum gestandi tonsuram, seu capillos breviter tonsos, et coronam clericalem, nisi legitima excuset ratio.* Nam *Sixtus F*, antiquos canones hac de re confirmans, sub gravibus poenis jubet ut clerici debeant *tonsuram* et habitum clericalem *assumere et jugiter ferre*². Vox autem *tonsura* designat saltem capillos breviter tonsos, et, vi consuetudinis in plerisque regionibus, clericalem coronam.

(a) Hæc autem obligatio non perstringit nisi clericos sacris initiatos aut bénéficiâtes. Insuper, in regionibus ubi multi sunt Protestantes, v. g., in *Angliâ* aut *Statibus Amer.* *Dederatis*, mos invaluit ut non deferatur *corona* clericalis.

(b) Obligatio *per se gravis* est, sed, ad peccatum mortale requiritur ut quis *habitualiter*, vel saltem *per integrum annum*, absque legitima ratione tonsuram deferre negligat.

1030. Scholium. Quoad *barbam*, non eadem fuit praxis et disciplina in variis sæculis; primis Ecclesiæ temporibus, clerici modestam barbam nutriebant; a sæculo nono eam recidere solebant, sed postea in multis regionibus decenter eam nutrire coeperunt. — Hodie, *jure communi*, solum prohibetur ne clerici *barbam nutriant*; quod non excludi³ barbam moderatam.³ Lege vero *particulari*, consuetudinaria aut synodali, præcipi potest, et de faélo in multis dioecesibus præcipitur ut tota barba recidatur.

§ II. DE QUIBUSDAM SÆCULARIBUS NEGOTIIS AUT ARTIBUS CLERO VETITIS.

1031. Clerici in sacris constituti non solum debent externo habitu internam sanetitatem manifestare, sed etiam ab

* Ita Cone, provinc. *Mediolanense* Γ (an. 1579), inter *Alia Ecclesiæ Mediolan.*, Lugduni, 1683, t. I, p. 219, ubi præscribitur pro quolibet ordine *mensura* tonsuræ; *C. Romanum* (an. 1725), tit. 16, c. 3, et in *Appendice*, n. 18, pp. 63. 313, ed. Bruxellis edita, 1726.

² *Rullar. Rom.*, t. V, P. 1, p. 43.

³ *De Angelis*, in tit. de Vitâ et honest, cleric., n. 7; *Santi*, ibid., n. 36.

⁴ “ Le port de la barbe est interdit dans le diocèse. Si, pour des raisons de santé ou d'autres motifs graves, des prêtres croyaient devoir garder la barbe, ils ne pourraient le faire sans en avoir obtenu notre autorisation. L'autorisation de garder la barbe ne dispense pas de porter la tonsure. ” {*Statuts Synodaux de Paris*, n. 195.)

omnibus officiis et negotiis abstinere quæ *impediunt ne ministerio sibi commissio rite fungantur*. vel *reverentiam clericali dignitati debitam minuunt* : “ Nemo militans Deo implicatur negotiis saecularibus, ut ei placeat cui se probavit ” ¹. Cum vero, inter ea quæ clericos arcent a suis officiis, principua sit negotiatio, dicemus : 1° de *negotiatione* clericis prohibita; 2° de aliis *artibus* vetitis.

I. De negotiatione clericis prohibita.

1032. Negotiatio duplex distinguitur, videlicet *stricte* et *late* sumpta.

Prior in eo consistit quod *res ematur ut sub eadem forma carius revendatur*. Unde quatuor ad proprie dictam negotiationem requiruntur : (a) *rem emere* : si enim rem ex meo fundo ortam vendo, non dicitur proprie negotiatio; (b) *rem emere ut revendatur*: nam, si rem emo *ut eadem fruar*, non negotior, — quamvis postea, imo eodem die, mulatâ sententia, eam revendam, v. g., quia inexpectatam naetus sum occasionem; (c) *ut sub eadem forma revendatur* : si enim res *per artem aut industriam mutata* revendatur, non dicitur stricte negotiatio, v. g. si quis uvas emat et vinum ex eis confeélum vendat; (d) *ut carius revendatur* : nam si merces eodem fere pretio revendatur, ita ut lucrum non percipiatur, non est proprie negotiatio.

Posterior autem, seu *late* dicta negotiatio, ea est quæ caret una saltem e quatuor conditionibus supra expositis.

i. De negotiatione proprie dicta.

1033. *Negotiatio proprie dicta clericis saltem in sacris constitutis et beneficiatis sub gravi prohibetur, etiam quando per alium negotiantur*.

Constat ex libro III *Decretalium*, tit. L, *Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant*, cap. 6 : “ Secundum instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici causa lucri negotientur. ” Quod decretum a Cone. *Viennensi* confirmatum est : “ Adversus alios clericos negotiationibus vel commerciis saecularibus vel officiis non convenientibus clericali proposito publice insistentes vel arma portantes, sic (Episcopi) canonica servare studeant statuta, quod et illi ab excessibus compescantur huiusmodi ” ². — Ratio autem prohibi-

¹ // 7^{im.}, 11,4.

² *Decretal.*, Clemtini. I. HI, tit. 1, c. i, p. 1156. ed. **Friedberg**

tionis est ut avertantur clerici a sollicitudinibus rerum temporalium et cupiditate divitiarum, quæ cum sacris muneribus minime conciliantur: “ Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem ”^x.

1034. (a) Quæ quidem prohibitio illos etiam afficit qui omnia lucra impendere intendunt in opera pia; nam finis operantis non mutat naturam operis, et aliunde pia hæc intentio anxietates vanasque curas non tollit.— Illos insuper complectitur qui *per alium* negotiantur, tum quia, ex regulâ juris 72 in VI, “ qui facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum ”, tum quia *Benedictus XIV* declaravit prohibitionem et pœnas canonicas extendi “ad clericos, illicite sub laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac si per se ipsos ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent”

(b) Hæc prohibitio *per se gravis est*, ut constat tum ex fine legis, tum ex poenis contra negotiantes clericos latis, præsertim excommunicatione ferendæ sententiæ. Admittit tamen parvitatem materiæ; ita negotiari bis aut ter in materia levi, imo, juxta plures, in materia gravi (modo non graviore), *veniale* non excedit; quæ sit autem materia gravis aut levis, judicio viri docti et pii, juxta varia adjuncta determinandum est.³

(c) Hac lege certo tenentur clerici majores et bénéficiat!, et, juxta *probabiliorem* sententiam, etiam minores clerici, cum leges supra relatæ minime distinguant; unde, si negotiari velint, a clero secedant, prout ipsis licet.

Specialiter vero missionarii in *Indiis Orientalibus* et i.; *Americâ* (non autem in aliis regionibus), prohibentur ne vacent negotiationi quovis prætextu, etiam *semel, per se* aut *mediantibus ministris*, tam nomine proprio quam suarum religionum; et quidem sub *panâ excommunicationis latæ sententiæ*, et *amissionis mercium et lucrorum omnium*; quæ quidem pœnæ adhuc hodie vigent, ex declaratione authentica 5. *Cong. de Prop. BideP*— Hæc tamen excommunicatio

^x / *Tim.*, VI, 9-10.

Bened XIV, Bulla *Apostolica servitutis*, 25 febr. 1741, § 1 (*Bullar. Hened.*, t. I, n. 13).

15. *Alphons.*, l. III, n. 831; /*J'Annibale*, t. III, n. 156.

⁴ Ap. *Colleflanea*, n. 351; *ibid.*, n. 352, declaratur: “**A** quâ excommunicatione latæ sententiæ ipso facio incurrenda nemo absolvi potest, præterquam in articulo mortis constitutus, nisi lutris hujusmodi restitutus... Ut eadem prohibitio ac pœna... non solum afficiat missionaries europæos, sed etiam quoscumque ecclesiasticos viros, qui sub nomine inissionariorum, aut quovis alio titulo, pro tempore missi fuerint, aut in illis partibus quomodolibet morabuntur. ”

non est *proprie* S. Pontifici *reservata*, cum delinquens a suo confessario absolvi possit *lucris restitutis*: si vero lucra restituta non fuerint, a nemine absolvi potest : quare hæc non est *proprie* reservatio, sed *conditio* absolutionis. Iisdem pcenis subjacent superiores immediati, Provinciales et Generales (pii suos subditos hæc in re delinquentes non punierint, saltem per amotionem a locis ubi delictum commissum fuerit.

(d) Si clericus *pnesenti prematur inopia*, alicui licitæ negotiationi vacare potest, ut huic occurrat necessitati. Si necessitas non siturgens, vel si agatur tantum de necessitate parentum, clericus Indultum postulet a Sede Apostolica, si sit intra Italiam, — vel ab Ordinario, si extra Italiam degat; Indultum vero non concedatur nisi vera sit præfata necessitas et desit alius modus huic subveniendi; et Indultum ipso jure cesset statim ac cessat ipsa necessitas aut alia adest ratio eidem consulendi. '

1035. Corollarium. Ex hoc intelligi datur quid clerico faciendum sit, si commerciale institutum perhæreditatem. aut alio modo, accipiat. Juxta *Benedictum XIV*³, statim illud institutum dimittere debet, si possit sine temporali detrimento; si non possit sine detrimento, retinendi petat licentiam a 5. Cong. Concilii, si intra Italiam degat, vel ab Ordinario, si extra Italiam. In litteris licentiam concedentibus, praescribatur tempus congruum ad dimittendum negotium; interea vero clericus *per laicum* administret.

2° De negotiatione late sumptâ.

1036. *Principium* generale est *negotiationem late difflant clericis licere*, quia leges ecclesiasticae non nisi negotiationem striète diétam prohibent.

Attamen, ex communi canonistarum et theologorum consensu 3, in *uno casu* vetatur, nempe quando res emitur ut postea, *industria aliorum hominum mutata*, revendatur lucri causâ. Nam illud negotiationis genus tam prope accedit ad striète diétam negotiationem, ut vix *moraliter* ^{XII} eâ differat, v.g., si pannum emam, et ex eo vestimentum conficiatur conducti sartoris industriâ, ut carius illud revendam, idem est *moraliter* loquendo ac si vestimentum confectum emam ut

' Ita *Clemens XIII*, Bulla *Cum primum* 17 sept. 1759, ap. *Collegia nea*, n. 340, p. 118.

' *Bened. XIV*, Consi Apostolica: *servitutis*, 25 febr. 1741.

3 *Keiffenstuel*, in ut. *De vitâ et honest.*, n. 131; *Pirhing*, in tit. *Xe clerici*, n. 4; *Schmalggruebei*, ibici., n. 18; *De Lugo*, De Justniâ, disp XXVI, n. 34; 5. *Alphons.*, l. 111, n. 836; *1° Annibale*, t. III, n. 155, not <).

idem revendatur. — Eadem mala generat, videlicet temporales sollicitudines et divitiarum cupiditatem. — Tandem, nisi prohiberetur, facillime eluderetur lex striélain negotiationem prohibens : clericus enim, negotiari volens, materiam a mercatoribus emeret, et curaret ut a mercenariis mutaretur antequam venderetur.

1037. Corollana. a) Iacet clei ico rem emere ut eam *propria industria* mutata revendat : tunc enim fru&um *proprii laboris* vendit, et *artificiolum* exercet; jamvero manualis labor a 5. Paulo et Patribus multum commendatur

(b) Item licitum est animalia emere ut eadem *saginata* revendantur : hæc enim mutatio est partim *frufius naturæ*, et partim frudus proprii laboris.

(c) Pariter licite clericus vendit *res ex propriis priediis comparatas*, sive non fuerint immutatae, sive mutat® sint etiam mercenariorum operâ; hoc enim non est proprie negotiari, sed agros excolere.

(d) Licet etiam clerico domum aut prædia emere, ut ea locet et exinde lucrum faciat : hæc enim non est negotiatio, sed rerum *locatio*, quæ nullo jure prohibetur. - In his tamen omnibus sedulo vitetur quidquid clericali dignitati dedecus afferre potest.

30 *De emptione et venditione titulorum crediti.*

1038. Cum hodie frequenter emanantur aut vendantur *census publici* (*rentes sur l'Etat*), necnon *acitones* et *obligationes* societatum (*aflions, obligations, stock, bonds*'), inquirendum manet utrum clerici his negotiis vacare possint.¹ Jamvero magnum est discrimen inter *obligationes* et *afliones* : *obligatio* est jus ad lucrum annuum determinatum ex summâ pecuniæ quæ alicui societati quasi in mutuum data fuit; *aclio* autem est quædam pars *capitalis*, ex quo constituitur societas, et jus confert ad proportionatam partem lucrorum. Hinc obligationis dominus (*Zobligataire, bond-holder*) est unus c *creditoribus* societatis, dum *aclionarius* (*l'afiionnaire, stockholder*) est *co-proprietarius fundi socialis*.

1039. (A) *Non prohibentur clerici obligationes emere in quibuslibet societalibus, servatis justitiæ et cooperationis regulis.*

Obligatio enim haberi potest ut *mutuum*, aut *census redimibihs* vel ut *contractus crediti*; jam\ero ha c omnia licent, ut

¹ De his et de speculationibus *littrsce*, c(l **De Justitui**, n. 932 9\$, et **Supplent, prn** (.,**alliti**, p 219-224. j |

probavimus in *Tr. de JustitiA*, n. 032; nec aliunde clericis prohibentur, cum nullo modo negotiationem sapiant. — Non possunt tamen emi obligationes societatum quæ ad finem malum instituuntur, quia ita quis malo ab his commisso cooperaretur.

1040.(B) Major est difficultas quod *actiones*, et triplex datur sententia.

(a) Alii dicunt clericis non licere *actiones* emere in societatibus commercialibus vel industrialibus. Nam hæ societates proprie negotiantur; ideoque *actiones* emere vel retinere in his societatibus nihil aliud est quam negotium exercere per alios, cum administratores omnia negotia gerant nomine *administrantium*; porro clericus negotiari nequit etiam per alium. — Confirmatur decisione 5. *Officii*, i apr. 1857; ad dubium : “Utrum liceat ecclesiasticis personis titulos super vias ferreas emere lucrumque ex eis proveniens accipere” respondit : “Sanitissimus concedit facultates Episcopis, communicandas per S. Congreg. Episcoporum, permitendi ecclesiasticis ut accipiant *actiones* viæ ferreæ de propriâ pecuniâ tantum” ergo, inquit, sine speciali licentiâ non licet.

(b) Alii vero distinguunt inter societates quæ vocantur *commerciales* et eas quæ sunt *industriales*³, quoad *priores*, clericis non licet *actiones* comparare, quia tunc *commercio* cooperarentur; revera 0". *Cong. Episcop. et Regui.* interrogata : “Utrum liceret clericis in sacris constitutis vel *bénéficiais* acquirere *actiones* in diétâ societate” (agebatur de constituenda societate argentaria), respondit : “*non licere*”. — Quoad societates *industriales*, non prohibentur clerici *actiones* emere, quia artes industriales exercere possunt; hinc 5. *C. Concilii* declaravit religiosos artem molitoris exercere posse, modo fiat per operarios conduites.®

1041.(c) Tertia sententia⁶, quam ut *probabilior* amplectimur, docet licere clericis *actiones* emere in quibuslibet

• *Lehmke*, t. II, n. 612; *Marc*, t. II, n. 2228.

³ Apud *Ball.* /', Tr. IX, n. 47S.

³ *Craisspn*, ap. *Revue des Sciences ecclésiastiques*, t. XIII, 1866, p. 460-483, n. 356; *Icard*, t. II, n.

⁴ *Bissatri*, *Collicifanea*, Romæ, 1885, p. 530.

⁵ *b'erraris*, verbo *Clerici*, art. 3, nn. 37, 43.

⁶ *Bouix*, in periodico *Revue des Sc. ecclés.*, t. II, 1860, p. 444-470; *Vecchiotti*, *Institutiones Canoïcæ*, Taurini, 1876, t. 1, p. 399-400; *Sanguinetti*, *Juris ecclesiastici Institutiones*, 2^a ed., Romæ, 1860, p. 157-163; *Allègre*, *Code civ. commenté*, Paris, 1902, p. 310-315; *Nouvelle Revue Rhéologique*, t. XXV, 1893, p. 604-614; *Bail. P.*, n. 474-476, qui hanc sententiam ut *probabilem* habet.

societatibus, sive industriab'bu'i.civecnmmercialibus, dummodo tamen hæ servantur conditiones : clericus sit solum *aflionarius*, non autem socius *proprie dicitis*, ideoque non teneatur ultra valorem suarum adionum; — societas nullum habeat finem illicitum aut suspctSium; — nec clericus in illA societate administrationis partem suscipiat; — neque *aflionum* negotiationem exerceat; — et abstineat præsertim ab illis speculationibus aleatoriis alibi descriptis, *De JustitiA*, n. 932-938.

Revera, juxta communem aestimationem, *aflionarii* non censentur negotiari neque per se neque per alios; *in se* quidem sunt coproprietarii fundi, et, si res/zz *abstraflo* speéletur, eorum nomine geruntur societatis negotia; sed *de faflo*, *aflionarii* vix sciunt quomodo res societatis gerantur, de iis parum curant, et, etiam quando jus habent in Coetibus generalibus suffragium ferendi, sæpe huic juri valedicunt, et aliunde eo uti minime tenentur. Quare secure quiescere possunt, quia nihil aliud amittere possunt nisi pretium *aflionum* quas emerunt; proinde generalim non magis saecularibus implicantur sollicitudinibus quam si *census publicos* possideant; nec multum incenditur eorum cupiditas, cum lucrum exinde perceptum sæpe non sit multo majus ordinario auétario ex *obligationibus* accepto: unde motiva propter quæ negotiatio clericis prohibetur, hic non applicantur. — Confirmatur ex responso 5. *OJJicii*, 15 apr. 1885, ubi declaratur “ personas ecclesiasticas non esse inquietandas, si emerint aut emant a&iones seu titulos mensae nummulariae, dummodo paratae sint stare mandatis S. Sedis, et abstineant a qualibet negotiatione diéiorum titulorum, et præsertim ab omni contractu, qui speciem habeat, ut vulgo dicitur, *dei giuochi di borsa* {speculationum et ludorum liurs<e).

Sed ex hoc responso constat clericis non licere *titulos* aut *merces* emere aut vendere *ad terminum*, nec etiam eos emere *eo fine* ut cariii< «æpp revendantur.’

II. De aliis artibus clero vetitis.

1042. i° *Principium generale* est clericis vetitas esse artes quæ statum clericalem valde *didecent*, aut eos in *sæadaribus negotiis* nimis implicant. Ita, ex priori capite, clericis prohi-

’ *Nouvelle Revue Theologique*, t. XXV, 1893, p. 610; *Rail. R.*, n. 47«.

3 Quod supra expositum est, *De Justitiâ*, n. 938. Si qu;s autem clericus **valores** emat **non eo fine** ut eos revendat, sed ad percipiendos redditu.., poste ique illos revendat, data opportunitate, non negotiatur, ex dictis supra, n. 1032.

bentur artes cauponum, macellariorum, histrionum, etc.; officia quibus Industriam operamque suam laicorum obsequiis abjectisque servitiis addicunt. ' Ex altero capite, prohibentur exercere munus *advocati* aut *procurators* (*avoue*) coram civilibus tribunalibus, nisi causam agant *propriam* aut *propria: ecclesiæ* in laicali judicio criminali, gravem poenam prosequente, nullam partem habeant, ne testimonium quidem sine necessitate ferentes. In curiis autem *ecclesiasticis*, clerici *advocare* et *postulare* possunt, et officium tabellionis seu publici notarii exercere, ut constat ex *Codice*, can. 139.

Regulariter vetantur clerici ne *officium tutoris* assumant, sine Episcopi venia¹, nisi agatur de *consanguineis* aut *affinibus* quorum tutelam abjicere nequeunt, vel de pupillis indigentibus.

1043. 2° Ex *Codice*, can. 139, "*officia publica*, quæ exercitium laicalis jurisdictionis vel administrationis secumferunt, ne assumant." Insuper, quoad negotia privata, "sine licentiâ sui Ordinarii ne ineant gestiones bonorum ad laicos pertinentium aut officia sæcularia quæ secumferunt onus reddendarum rationum." {*Codex*. can. 139. § 3.) — Notetur etiam, ex can. 137, clericum prohiberi a fidejubendo (cautionnement), etiam de bonis propriis, inconsulto loci Ordinarii. Ex can. 1516, "clericus vel religiosus qui bona ad pias causas... *fiduciarie* accepit, debet de suâ fiducia Ordinarium certiores reddere...; quod si donator id... prohibuerit, fiduciam ne acceptet. Ordinarius debet exigere ut bona fiduciaria in tuto collocentur."

"Senatorum aut oratorum legibus ferendis, quos *deputatos* vocant, munus ne sollicitent neve acceptent sine licentia S. Sedis in locis ubi pontificia prohibitio intercesserit; idem ne attentent

¹ Ex *Codice*, c. 138, "clerici ab iis omnibus quæ statum suum dedecent, prorsus abstineant; indecoras artes ne exerceant."

² Jure *particulari*, in quibusdam dioecesibus, semper requiritur licentia Episcopi : "Nous leur défendons également d'accepter la charge de tuteur, de subrogé-tuteur, ou de curateur, à moins d'autorisation spéciale de notre part." {*Statuts Synod, de Paris*, n. 180.)

aliis in locis sine licentia tum sui Ordinarii, tum Ordinarii loci in quo electio facienda est.”

1044. 30 Ex *Codice*, can. 139, § 2, “sine apostolico induito medicinam vel chirurgiam ne (clerici) exercent.” Ita non amplius fit distinctio inter clericos majores et minores; et merito, cum hodie medici et chirurgi facile inveniantur. — In regionibus autem ubi desunt, ut in missionibus, indulta satis facile missionariis conceduntur.

1045.40 Ex *Codice*, c. 141, clerici “sæcularem militiam ne capessant voluntarii, nisi cum sui Ordinarii licentia, ut citius liberi evadant, id fecerint; neve intestinis bellis et ordinis publici perturbationibus opem quoquo modo ferant. Clericus minor qui... sponte sua militiæ nomen dederit, ipso jure e statu clericali decidit.”

§ III. De quibusdam oblectamentis vitandis.

1046. Quædam oblectamenta vitare debent clerici, quia dignitatem clericalem *dedecent*, aut *periculosa* sunt, vel *scandalum* præbent; ita præsertim *venatio*, ingressus in *tabernas*, quidem *ludi*, *chorea* et *spectacula*.

i° De venatione. (A) Respectu juris canonici, tres distinguuntur venationis species : *clamorosa*, quæ fit magno armorum et canum strepitu, ad capiendas majores feras, nempe apros, cervos, etc.: *quieta*, quæ fit laqueis et retibus, ad capiendos volucres, lepores, etc. : quasi *intermedia*, quæ fieri solet adhibitis quidem *armis ignitis*, seculis sine magno strepitu et cum paucis canibus.

(B) Jamvero *venatio clamorosa* (cui assimilatur ea quæ fit cum falconibus et accipitribus) clericis *etiam minoribus* prohibita est, et quidem *per se sub gravi* : opponitur enim clericali modestiæ et lenitati, necnon spiritui religionis, ob vehementes mentis distractiones quæ ex venatione facile oriuntur. Quare, in libro V *Decretal.*, tit. 24, *De Clerico venatore*, c. 2, legitur : “Omnibus servis Dei venationes et silvaticas vagationes cum canibus, et accipitres aut falcones interdicimus”; et in *Codice*, c. 138, statuitur ne clerici clamorosam venationem unquam exercent.

(C) Venatio autem *quieta*, juxta omnes, clericis licet. Sed de venatione *intermedia* dubitatur. *Benedictus XIV* ut probabiliorem habet opinionem quæ eam illicitam declarat, quia canones.

sine ulla distinctione, prohibent venationem qua fit cum canibus'. Attamen, jure consuetudinario illos canones benigne interpretante, hoc genus venationis non videtur prohibitum: nam textus juris prohibebant venationem, qualis tunc fiebat, et cum omnibus adjunctis quæ eam indecoram reddebant pro clericis, videlicet (uni magno tumultu armorum, canum et sociorum; quæ quidem in venatione *intermedia* locum non habent. Ex *Codice*, clerici "venationi *ne indulgeant*: ideoque toleratur usus modestus et rarus venationis non clamorosa..

1047. 2° De ingressu in tabernas. Prohibentur clerici tabernas ingredi, edendi et bibendi causa, nisi in necessitatis casu, quando videlicet iter agunt: "Et tabernas prorsus evitent, nisi forti causa necessitatis, in itinere constituti" λ Tabernæ autem, de quibus ibi agitur, erant loca et fomenta intemperantiæ et incontinentiæ. Non veniunt ergo hoc nomine, jure *communi*, domus quæ principaliter refectioni vel hospitio praebeando deserviunt. Ex *Codice*, c. 138. clerici "tabernas aliaque similia loca sine necessitate aut aliâ justâ causa ab Ordinario probata ne ingre<li:mtur."

1048. 3' De ludis. 1A. Ludi mere *aleatorii*, qui nempe fere totaliter a fortuna pendent, prohibentur clericis, si fiant *hier; caiisà*: "Aleatoriis ludis, pecunia exposita, ne vacent" 4. Ex his enim ludis, quando frequenter lucri causa fiunt, sæpe nascuntur animi distractiones et anxietates. grave damnum pecuniarum in detrimentum ipsius ludentis aut piorum operum, mendacia, fraudes, rixæ ex cupiditate vel ex timore magni damni. Qui vero *parce, recreationis* causa, et secluso scandalo, aleis ludunt, *parvas* tantum summas exponentes, non peccant, juxta communem interpretationem. - Qui vero *frequenter*, id est pluries in hebdomada, et *diu* ludunt, quamvis non magnam pecuniæ summam exponant, per se graviter peccant, juxta probabiliorem sententiam.

(B) Ludi autem *industriales* aut *mixti*, qui magis a solertiâ quam a fortuna pendent, jure *communi* non videntur prohibiti, dummodo non nimis protrahantur, nec praebeatur scandalum. In quibusdam

¹ *Bened. XIV*, De Synodo, lib, **XI**, c. 10, n. 8.

Ita *Beiffenst.* in tit. *De Clerico venatore* n. 11; *Schmalsgr.*, ibid, n. 10.

^a *Decretal*, lib. **III**, tit. **I**, c. 15, p. 453, ed. *BnedfiERG*.

⁴ *Codex*, can. 138.

tamen dioecesibus nonnisi sub quibusdam restrictionibus permittuntur',

(C) Quoad usum *rota*: quæ dicitur *bicyclette*, *bicycle*, nihil jure *communi* definitum est; sed in quibusdam dioecesibus, Episcopi hujus usum prohibuerunt, et 5. *C. Episc. et Reg.* unum ex eis laudavit, 28 sept. 1894 (. *let. S. Sedis*, t. XXVII, p. 437). Res multum pendet tum a moribus regionis, tum a motivo et modo hac rota utendi; si clericus *moderate* ac *prudenter*, sive honeste recreationis causa, sive ad parochianos visitandos hanc rotam utatur, in regione ubi fideles ex hoc nullum scandalum patiuntur, id non videtur esse prohibendum; si vero immoderate, ad tempus terendum, cum plebis scandalo, talis abusus reprobari debet: de quo Episcopi judices sunt.

1049. 40 De choreis et spectaculis. <A> Prohibentur clerici non solum choreas ducere, sed etiam eis assistere, quando aliquid indecorum ibi peragitur; siquidem jam in *Agathensi* Concilio (an. 506) legebatur: "Presbyteri, diacones, subdiacones vel deinceps, quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum evitent convivias, nec his cetibus misceantur, ubi amatoria cantantur et turpia, aut obsceni motus corporum choris et saltationibus efferuntur, ne auditus et obtutus sacris mysteriis deputatus turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur"³. Quæ lex particularis consuetudine et statutis particularibus, necnon generali Tridentina declaratione³ ad universam Ecclesiam extensa est. Rem ita explicat et definit *Codex*, can. 140 • "Spectaculis, choreis et pompis quæ eos dedecent, vel quibus clericos interesse scandalo sit, præsertim in publicis theatris, ne intersint."

(B) Prohibentur clerici quominus adsint *conviviis* aut *spectaculis periculosis* vel *infima nota*, quæ clericalem dignitatem dedecent. Præter antiquos canones qui id vetant, allegari possunt verba *C. Lateranensis IV* de clericis: "Mimis, jocularibus et histrionibus non attendant." Proinde, jure communi, vetite non sunt

' In statutis *Parisiens.*, n. 173, hæc sapienter decernuntur: "Nous leur rappelons également que les jeux qui sont permis cessent de l'être dès qu'on joue trop souvent, ou plus longtemps que ne le demande le besoin d'une honnête récréation, ou dans les circonstances propres à mal édifier les fidèles, comme il arriverait par exemple, si l'on jouait dans les lieux publics. Les jeux les plus innocents deviennent aussi blâmables, s'ils occasionnent des pertes d'argent un peu considérables."

Decret. Gratiani, distinct. XXXIV, c. 19, p. 130, ed. *Friedberg*.

' *Trident.*, sess. XXII, cap. 1 de Reformat.

cornœdiæ et tragœdiæ quæ nihil inhonesti præ se ferunt. Hodie vero, in publicis theatris, quæ comitantur aut sequuntur comoedias etiam honestas plerumque clericalem modestiam offendunt. Cæteroquin leges diœcesanæ magis in specie determinant quæ spectacula sint vitanda.'

Art. II. De officiis quæ speciatim sacris ministris incumbunt.

Duo sunt præsertim : *caelibatus* et *divini officii* recitatio.

§ I. De Cœlibatu ecclesiastico.²

1050. Lex ecclesiastici coelibatus, prout hodie in *EcclcsiA latina* viget, in eo consistit quod *clerici majores*, nempe *subdiaconi, diaconi, presbyteri*, et *episcopi*, neque *licite* neque *valide* matrimonium contrahere valent, sed perpetuam continentiam colere debent, et, ex peculiari obligatione religionis, tenentur abstinere ab omni aëlu sive interno, sive externo, contra castitatem. Quod ita declarat *Tridentinum*;³ " Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos, vel -regulares castitatem solemniter professos, posse matrimonium contrahere, contraélumque validum esse non

² Ati rem *Cone. Plen. liatfim. Hi*, n. 79 : " Itaque ut ecclesiastico •rdnrni honor suus et decus servetur, mandamus ut sacerdotes a publicis equorum pror>us abstineant cursibus, a theatris et spcélaculis. ' Statuta *Patisiens.* rem fusius declarant, n. 234 : " Nous défendons à tou-, les clerics, et, sous peine de suspense, à tous les prêtres et ecclésiastiques dans les ordres sacrés, d'assister aux repré-cotations des théâtres publics, operas, bals, cafés-concerts et en général aux speélacles profanes où la présence d'un ecclésiastique pourrait devenir nn sujet de scandale... Nous signalons, comme peu conforme à la dignité et à la modestie cléricales, la présence des ecclésiastiques dans les cliques, conceits publics, fêtes foiaires. " Notetur etiam n. 2,ti " Nous leur interdisons absolument <le fréquenter la Bourse ou de jouer à la Bourse; *de fréquenter les champs de course* ou *d'engager des paris aux courses.* "

• Inter innumera fere opera de cœlibatu ecclesiastico, hæc conferri possunt : *A. de Poskovany*, Coelibatus et Breviarium, Pestini et Nitriæ, 1861-1888, ubi totam litteraturam de cœlibatu recensitam invenies usque ad an. 1886, l. IV et VH; et Supplementa, t. III; *A. Pavy*, Du Célibat ecclésiastique, 2e éd., Paris, 1852; *Dufieux*, Nature et virginité, considérations physiologiques sur le célibat religieux, Paris, 1854; *Phillips*. Côlibat (i. e. de Cœlibatu), *Freiburg*, 1884.

³ *Trident.* sess. XXIV, can. 9; cfr. sess. XXV, cap. 14-15 de Reform.

obstante lege ecclesiasticâ, vel voto... anathema sit.” *Codice*, c. 132, lex confirmata fuit : “Clerici in majoribus ordinibus constituti a nuptiis arcentur et servanda castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint.” Sacri ministri qui matrimonium contrahere attentant, incurrunt *excommunicationem* lat.e sententiae Sedi Apostolicæ simpliciter reservatam, et si non resipuerint, *degradationem*. *Codex*, c. 2388.) — Quare hic tria tantum exponemus : 1° huius legis *originem* ac *historiam*; 2° *motiva* quibus innitur; 3° *media*, præsertim *canonica*, quibus coelibatus servari valeat.

I. Conspectus historicus cœlibatûs ecclesiastici.

Lex, quæ cœlibatum clericis præcipit, non est divina, sed *ecclesiastica*; fundamenta tamen habet in *Scriptura*, et paulatim *consuetudine*, *statutis particularibus*, et tandem *universali* decreto in Ecclesiam latinam introduira est; in Ecclesiâ vero *Orientali*, non omnibus, sed solum quibusdam sacris ministris continentia imponitur, ut ex dicendis patebit

1051. i" Continentia in sacris litteris commendatur. (A; *Christus* ipse suo exemplo perfeiam virginitatem commendavit : siquidem generatione virginali abæterno in sinu Parris conceptus, in tempore noluit matrem habere nisi virginem; virginitatem per totam vitam coluit; moriens in cruce matrem virginem virgini discipulo commisit. — Docendo pariter cordis munditiam¹, perfclam sui abnegationem², consilium omnia relinquendi, etiam parentes, filios et uxorem³, fundamenta jecit continentiae. Quod magis explicite innuit, dum discipulis dixit« : “Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui faéli sunt ab hominibus; et sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt (i. c. per continentiam) propter regnum coelorum ”

(B *Paulus*, Christi vestigiis inhaerens, ipse continentiam coluit, et discipulis suis *consilium* dedit non nubendi, quo ferventius Deo servirent :S “ Volo enim omnes vos esse sicut meipsum : sed unusquisque proprium donum habet ex

¹ “ Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. V. 8 ; JA/ZZ., XVI. 24. — 3 *Matt.*, XIX, 29. — < *Matt.*, XIX, 12. / *ad C<ri>ith.*, VII, 1-38.

Deo... De virginibus autem præceptum Domini non habeo; consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis.... Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. ” Jamvero qui, pro Dei gloria et animarum salute, totum se impendere vult, hujusmodi consilium in praxim adducere conabitur.

(C) Attamen neque Christus, neque Apostoli continentiam clericis præceperunt; imo probari nequit usum conjugii vetitum fuisse uxoris, (pii sacerdotium accipiebant; solummodo *bigami*, id est qui successive duas uxores habuerant, a sacris ordinibus arcebantur : “ Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, *unius uxoris virum*... Diaconi sint *unius uxoris* viri

1052. 20 Continentiae clericalis historia usque ad Concilium in Trullo (691). (A) Per tria priora sæcula virginitas quidem a Patribus multum extollitur, et jam inveniuntur christiani utriusque sexûs qui cælibes maneant, præsertim inter clericos; multi siquidem ex cis, Christi et xXpostolorum exempla imitari volentes, et a sæculi sollicitudinibus immunes esse, continentes manserunt, post receptos sacros ordines, etiam quando ante ordinationem nuptias contraxerant’.

(B) Primum autem Concilium provinciale quod sacris ministris coelibatum præscripserit, fuit *Elibetitamini* (an. 305), quod statuit (can. 33) : “ Placuit in totum prohibere episcopis, presbyteris et diaconibus vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a conjugibus suis et non generare filios : quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur ” J. — Idem fere statuit C. *Aretatense* (an. 314). In Ecclesia orientali, C. *Neo-Casareuse* (an. 314) depositionis pœnam tulit contra *presbyteros* uxorem ducentes⁴ : “ Presbyter si uxorem duxerit, ab ordine suo illum deponi debere.” *Diaconi* autem qui, tempore suæ ordinationis, dixerant se nubere velle, poterant postea uxores ducere⁵. — Sed hucusque nulla erat

* / *Tim.*, III, 2, 12.

Quod constat præsertim ex iis quæ declaravit *Paphnutius* in Concil. *Nicanto* (325), ubi de lege cælibatûs condenda actum est; cfr. *Socrates*, H. eccles., I, 11 ; *Sosom.*, H. eccles., I, 23; *Hêfélc*, Histoire des Conciles, Paris, 1869, t. I, p. 422-426.

’ Ap. *IDfélc*, t. I, p. 147 Vox *prohibere* hic impropria est, sed sensus ab omnibus acceptus idem est ac si diceretur *pnecipere*.

⁴ Ap. *Ut’felt’*. I. p. 217; *Roskovany*. I, p. 18. Quidam de veritate hujus facti dubitarunt, sed absque gravi ratione, ut ostendit /*DfAe*, I. c.

⁵ Ita C. *Ancyianuni* (an. 314), can. 10 (ap. /*Idfélc*, t. I, p. 204; *Roskov.*, I, 17) : “ Diaconi quicumque cum ordinantur, si *ut tpsâ ortiinatione* proies-

lex universalis. Tñ C. Vicano nonnulli Patres statutum *EHberitanum* ad universalem Eccksiam extendere proposuerunt; iis tamen restitit *Paphnutius*, episcopus in Ægypto, qui quamvis ipse perfeélam continentiam semper coluisset, strenue declaravit coelibatum non esse omnibus sacris ministris imponendum, quia, inquiebat, non omnes perpetuo sese continere valent'. Quapropter Comilium abstinuit a lege universali hâc de re condendâ; sed simul interdixit episcopis, presbyteris, diaconis aliisque clericis secum habere mulieres *subintroduflas*, nisi forte matrem, sororem, amitam aliamve personam omni suspicione majorem'.

1053. (C) Varii autem canones in utrâque Ecclesia, Orientali et Occidentali, prohibuerunt ne episcopi, presbyteri et diaconi, qui *innupti* sacros ordines susceperant, postea uxores ducerent. In Ecclesia tamen *Orientali*, diaconi qui, tempore suæ ordinationis, declaraverant se nubere velle, hoc beneficio uti poterant, ut supra notavimus.

Sed quoad *uxoratos*, qui sacros ordines accipiebant, praxis Ecclesiæ latinæ omnino a praxi Ecclesiæ^{vwt?} discrepabat : in illa siquidem, sacri ministri ab usu matrimonii abstinere debebant³; dum in Ecclesia Orientali uxores suas relinquere prohibebantur, poterantque *marifaliter* cum eis vivere, exceptis tamen diebus quibus sacrum celebrare volebant; notari etiam debet paulatim consuetudine prohibitum fuisse ne in episcopos eligerentur non l ælibes.

1054. (D) Quoad *subdiaconos*, quædam *particularia* Concilia ipsis quidem injunxerant coelibatum, sed ante sæculum sextum hujusmodi lex non erat universalis, etiam in Occidente, quia subdiaconatus adhuc inter *minores* ordines recensebatur. ^Λ. Leo (an. 444) præscripserat quidem subdiaconis continentiam;⁴ sed id non fuit statim in praxim deduélum per totam Ecclesiam. Postea 5 *Gregorius* idem statuit præsertim pro *Sicilia*, ubi praxis contraria vigebat : “ Unde videtur mihi, ut a præsentī die Episcopis omnibus dicatur, ut nullum subdiaconum facere praesumant, nisi qui se viélurum

tati sunt, dicentes velle se habere uxores, nec posse se continere : hi postea si ad nuptias venerint, maneant in ministerio, propterea quod his episcopus licentiam dederit. Quicumque sane tacuerunt, et susceperunt manûs impositionem, professi continentiam, si postea ad nuptias venerint, a ministerio \el < lero «essaie debebunt, laicam tantum recipientes communionem. ”

¹ Ap. *Hefélé*, I, p. 422-426.

¹ *Héfilé*, I, 370; *Roskov.*, I, p. 19-20. **Subiitrodufla** mulieres non erant uxores, sed mulieres quæ ut **sorec** habebamur.

³ Quod 5. *Hieronym.* testatur, ep 4X, n. 21 : “ Episcopi, presbyteri, diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici”; alios textus ejusdem auctoris refert *Roskov*, I, p. 15-42

⁴ S. *Leo*, Ep. ad Anastasium, cap. 4, ap. *Roskovany*, t. I, p. 98.

caste promiserit il'od cmtntnm non fuit ah omnibus servatum, et quædam variationes et exceptiones usque ad sæc. XII permanserunt.

1055. 3° *Decreta Concilii Trullani* (an. 692) *el praxis Ecclesia graae*. Discrimen quod inter utramque Ecclesiam quoad cœlibatûs extensionem vigeat, firmatum est decretis Concilii quod vocatur *Quinisextum*, ex eo quod quintum et sextum Concilium complere debebat, aut *Trullanum*, ex *trullo* seu aulâ ubi habitum est. Hæc autem de clericali continentia statuit' : —

(a) Confirmat præteritos canones de vitandâ cohabitatione mulierum, quæ non sunt ab omni suspitione immunes; insuper prohibentur clerici ne *secundas* nuptias unquam contrahant.

(b) Vetantur etiam sacri ministri ne *post* suam ordinationem nubant : “Ut deinceps null: penitus hypodiacono, vel diacono, vel presbytero post ordinationem contrahere liceat. Si autem fuerit hoc ausus facere, deponatur.” (Can. 6.)

(c) Si quis autem *antequam* hypodiaconus, vel diaconus vel presbyter ordinetur, velit nubere, hoc faciat; neque ordinationis tempore ab eo postuletur ut profiteatur se a legitima uxore abstinere³; attamen si ad episcopatum promoveatur, continentiam colere debet : “Uxor ejus qui ad episcopalem dignitatem promovetur, communi sui viri consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est ac consecratus, monasterium ingrediatur procul ab episcopi habitatione exst⁴uélum, et episcopi providentia fruatur.” (Can. 48.) Pariter “qu» divino altari assident, in *sacrorum tractandorum tempore* esse omnino continentes (oportet), ut possint id quod a Deo simpliciter petunt obtinere.” (Can. 13.)

Quæ quidem disciplina etiam nunc in Ecclesiâ græcâ viget; sed subdiaconi non habentur ut *sacri* ministri, ideoque nubere possunt; sed, si ante diaconatum uxorem non duxerint, jam amplius nubere nequeunt.

1056. 40 *Pistoria calibatusin Eiclesiâ Latinâ a C. Trullano usque ad Tridentium*. (A) Dum Orientalis clerus disciplinam ecclesiasticam de cœlibatu ita mitigabat, Romani Pontifices clericalem continentiam contra ejus impugnatores et violatores invicte propugnabant atque tuebantur. Quod tamen non sine maximis conatibus et ludlaminibus præstare potuerunt Saeculis enim IX—XII, magna vigeat morum corruptio apud principes, populas et ipsos

¹ S. *Gregor. M.*, lib. I, Ep 44, a I Petrum subdiaconum, Siciliæ, ap. *Roskov.*, I, 143-144.

² Ap. *Roskovany*, t. I, p. 167-171; *Héféliy* t. IV, p. 208-212.

³ Hujus Concilii Patres agnoscunt contrariam legem in Ecclesiâ Romanâ vigere : “Quoniam Romanæ Ecclesiæ pro canone traditum esse cognovimus, ut promovendi ad diaconatum vel presbyteratum profiteantur se non amplius su;s uxoribus conjungendos.” (Can. 13.)

clericos, nec Cathedra Petri omnino immunis fuit ah il'â cnrnipteli.i; sed. ex unâ parte, provincialia Concilia, ut *IVormatieuse* (*li'orms*, an. 868), *Suessioniense* {*Soissons*, an. 889), *Erfordicnse*, {*Erfurt*, an 932), *Aitsanum* {*Ansa*, près de Lyon, an. 994), *Bitu> icense* {*Bourges*, an 1031), etc.; et ex altera, SS. Pontifices, ut *Leo VII* (an. 938), *Leo IX* (an. 1031), *Stephaniis X* (an. 1057), præcipue vero *Gregorius VII* (An. 1074 1078), etc. non solum in memoriam revocarunt legem caelibatus, sed etiam severis pœniseamdem violantes pleélere non dubitârunt.'

1057. (B) Celebre est præsertim can. 7. Cone. *Lateranensis II* (an. 1139), quo matrimonia clericorum majorum, hucusque illicita, prorsus invalida declarantur “Ut autem lex continenti® et Deo placens munditia in ecclesiasticis personis et sacris ordinibus dilatetur, statuimus : quatenus *episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi...* qui sanétum transgredientes propositum uxores sibi copulare præsumpserint, separentur. Hujusmodi namque copulationem, quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, *matrimonium non esse censemus.*" Quo decreto maxime corroborata luit lex cælibatûs, ita ut nihil amplius maneret nisi eam in praxim adducere.

1058. (C) Tempore pseudo reformationis, Protestantes, ecclesiasticarum institutionum osores, ecclesiasticum coelibatum totis viribus impugnarunt, et plerique sacerdotes et monachi, qui huic adhæserunt hæresi, mox ad exoptatas nuptias convolarunt, vestigiis inhærentes Lutheri, potiusquam Christi et Apostolorum. Sed, non obstantibus quorumdam principum etiam catholicorum postulationibus, *Tridentinum* antiquos canones confirmavit, matrimonia clericorum majorum irrita declaravit, et poenas contra concubenarios latas renovavit, concedens Ordinariis potestatem adversus delinquentes sine strepitu et figura judicii procedendi, remota qualibet appellatione aut exemptione, quo facilius et efficacius eradicaretur vitium incontinenti®.' Quæ quidem decreta sua fecerunt ac promulgaverunt omnia fere concilia particularia aut synodi, quæ usque ad hodiernum diem habita fuerunt.

II. Moliva quibus innititur lex ecclesiastici cælibatûs.

1059. Lex hujusmodi est quidem *ecclesiastica*, sed, juri naturali nedum obstat, omnino rationi ac fidei consentanea esse videtur.

' Quorum decreta multaque alia legare est ap. *Rnskovany*, t. I, p. 191 sq ; Cf. *Vacandard*, La loi du célibat ecclésiastique in *Revue du clergéfrançais*, 1er Janvier 1905.

' *Roskovany*, t. I, p. 335; *Héfêlé*, t. VII, q. 237. — Conc. *Lat. I*, an. 1123, hæc matrimonia quidem reprobaverat, et contracta jusserrat disjungi, sed eadem irrita esse non declaraverat.

> *Trident.*, sess. XXIV, can. 9; -e-s. XXV, cap. 14-15 de Reformat.

Ratio *fundamentalis* ex eo desumitur quod sacerdos christianus Christi vices gerit in terris, ejus potestatem accipit, ideoque ejus virtutes imitari debet, et in suâ agendi ratione quam proxime Summum Sacerdotem accedere Jamvero, ex diôtis, Christus perfectissimam virginitatem coluit, ejusque praxim haud obscure commendavit. — Quod quidem magis patebit, si munera sacerdotis intimius specientur ex parte *Dei, fidelium.* et ipsius *societatis.*

1060.i0 *Si sacerdos in suis ad Deum relationibus consideretur, preces et sacrificia* offerre debet, non solum nomine proprio, sed etiam totius Christianae plebis : “ Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat *dona* et *sacrificia* pro peccatis.” 1 Jamvero ad utrumque officium perfectè complendum, virginitas desideratur.

(A) Et primum quidem ad *orationem.* Quamvis enim uxorati preces fundere valeant, eos tamen hortatur Apostolus ut ad tempus se contineant, quo facilius ac ferventius orationi vacent 2 “Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut *vacetis orationi.*” Revera qui nupserunt, et filios habent educandos, maxime curis s.æcularibus implicantur, et domesticâ sollicitudine ab orationis officio retardantur; dum c contra mundi corde facilius ad Deum ascendunt et cum eo conversantur. Porro sacerdotes pluries in die pro scipsis totoque populo christiano orare debent, diu quidem et perseveranter, ideoque immunes esse a curis s.æcularibus; secus, nec protraéle, nec ferventer, ex communiter contingentibus, orabunt; sed, mente distrahti, vix aliquot preces recitabunt.

1061.(B) Inter orationes, præcipuæ sane eæ sunt quæ inter *sacrum* Deo offeruntur; sacrificium missæ siquidem est præstantissimum religionis opus. Ad ferventem vero sacrificii oblationem nonne perficienda est castitas? Si enim, sub Antiqua Lege, sacerdotes ab uxoribus sese continere debebant, tempore quo sacrificium erant oblaturi, nonne omnino decet ut perpetuo continentes sint

1 *Hebr.* V, r. — 2 / *Cor.*, VII. 6.

sacerdntes Nnvæ Legis, qui quotidie immaculatam offerunt hostiam? Quod argumentum jam urgebat *Innocentius III* : ° Quanto magis hi sacerdotes et levitæ pudicitiam ex die ordinationis servare debent, quibus vel sacerdotium, vel ministerium sine successione est, nec præterit dies quâ vel a sacrificiis divinis, vel a baptismatis officio vacent.”¹ Idem præclare exponitur in lib. IV *de Imitatione Christi*, c. n, n. 6 : “O quam mundae debent esse manus illæ, quam purum os, quam sanèlum corpus, quam immaculatum cor erit sacerdotis, ad quem toties ingreditur audior puritatis!” Cum enim in hoc sacrificio omnia perfodiam munditiam ac sui abnegationem redoleant, nempe principalis offerens, Christus, viclima, ritus et preces, nonne omnino *decet* ut secundarius offerens, nempe sacerdos, Christi virginitatem atque perfectam abnegationem imitetur? Et sane Orientales illud rite intellexerunt; nam et uxorati sacerdotes sese continere debent illis saltem diebus quibus sacrificium offerre volunt. Hinc etiam Protestantes coelibatum simul et sacrificium missæ abolere communiter decreverunt. Ex quibus fadlis inferre licet inter sacrificii oblationem et coelibatum, juxta communem .extimationem, quemdam esse moralem nexum, quem Ecclesia suis legibus merito firmavit.

1002. 2° *In suis cum plebe sibi commissa relationibus*, sacerdos multum continentiae praxi juvatur. (A) Cum enim a Deo et Ecclesiâ seligatur ut, temporalibus curis abdicatis, *totum se devoveat animarum saluti*, omnia impendere et superimpendere debet pro grege sibi credito. Jamver® uxoratus sacerdos non tam prompte, aut facile aut genereose illud officium adimplere valet; notabilem sollicitudinum, laborum atque opum suarum partem uxori atque filiis devovere tenetur, et ita nonnisi minores curas in animarum salutem impendere valet : “ Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est”^a. Unde, si agatur de erudiendis parvulis, vel de infirmis invisendis, aut pauperibus juvandis, sacerdos, qui domesticis curis irretitur, nec tam assidue nec tam libenter aut

’ *Innocent. III*, Ep. ad Vitnc., ep. Rotom.

• / *Cor.*, VII, 33.

devote his incumbet operibus : de propriis enim filiis sollicitior esse debet quam de alienis. — Quod quidem magis etiam apparet, quando sacerdos, ad ministranda sacramenta, mortis periculum incurrit; quamvis enim non desint conjugati qui vitam suam pro aliis juvandis exponant, id tamen non tam prompte ac facile præstant, eo præcise quia de propria prole merito cogitant. Quare, ex communiter contingentibus, uxoratus sacerdos aliquoties anceps haerebit, et quidem merito, ubi agetur de sacramentis cum proprio vitæ discrimine ministrandis : uxorem scilicet dulcesque natos recogitabit, et quandoque a munere implendo hâc cogitatione retardabitur.

(B) Innupti sacerdotes *pauperum patres* esse solent; cum enim necessitatem non habeant pro filiis thesaurizandi, superflua sua pauperibus libenter largiuntur; aliunde ditiores sæpe sacerdotem eligunt suarum eleemosynarum dispensatorem, quia hic non habet filios quibus jucundius opituletur quam miseris. Si vero sacerdos numerosam prolem habeat educandam, vix aliquid dare poterit viduis, orphanis aliisque miserabilibus personis : ipsi enim primario officium incumbit uxorem atque filios suos sustentandi et educandi. Hinc divites non tam solliciti erunt per ejus ministerium in eleemosynis distribuendis : timendum est enim ne harum pars notabilis ipsius familiæ assignetur.

1063. 30 *Ex parte ipsius societatis* valde convenit ut sacerdotes cælibes maneant. (A) Ex quodam scilicet divino instinctu, populi communiter majorem reverentiam et fiduciam vere continentibus exhibent. Notum est, v. g., quantis honoribus Romani *innuptas vestales* cumularent, necnon quanta reverentiâ et admiratione hodierni pagani cælibes missionarios excipiant. Quâ ratione duéli. nonnulli *Anglicani* seminarium instituerunt missionariorum, qui coelibatui sese adstringunt, quo facilius ad Christum exterarum nationes convertere valeant. Qui pariter inter Protestantes diu vixerunt optime norunt ipsos haereticos plerumque majorem reverentiam et fiduciam catholicis sacerdotibus ostendere quam protestanticis ministris; porro *præcipua* ratio est quia vident *innuptos* sacerdotes a saecularibus negotiis segregatos, *totos* se devovere animarum saluti, dum *uxorati* ministr,

domesticis curis irretiti, non multum in suit agendi ratione a communi hominum grege differunt.

(B) Aliunde maximi interest ut in societate dentur homines qui, *suo exemplo*, alios alliciant ad praxim virtutum etiam arduarum, præsertim vero castitatis, quæ ex uno capite, præ aliis difficile servatur, et ex altero, ad bonum totius communitatis maxime confert. Jamvero nihil aliud efficacius est ad libidinem vincendam quam exemplum eorum qui, propter Deum et animas, voluptatibus carnis perpetuo valedicunt; quando videlicet adolescentes viri innuptæque puellæ aut viduæ nimis arduam esse dicunt continentiam, vel quando conjuges maritalem castitatem vix custodire queunt, nonne appellare licet ad illos cælibes sacerdotes qui, despectis terrenis voluptatibus, perpetuo virginitatem colunt? Præterea, horum exemplo allekti, juvenes utriusque sexûs vitam religiosam amplectuntur atque cælibes manent, ut totas vires opesque impendant in aliorum utilitatem; quod quidem ad bonum commune non parum confert : nam varia caritatis opera facilius exercent, videlicet orphanorum, infirmorum et pauperum curam, aut parvulorum educationem quos affeetu paterno maternove prosequuntur.

1064. Solvuntur difficultates. (A) Non pauci medici et physiologi asserere non dubitarunt perpetuum cælibatum esse naturæ et corporis sanitati contrarium, necnon innumeros post se trahere moi bos, inter quos *hystcriam* et *amentiam*. — Id vero negant peritissimi medici, multis faëtis innixi. Ex publicis enim *statisticis* constat generatim longæviores esse catholicos sacerdotes quam viros uxoratos, multoque plures morbos atque acerbiores ex incontinentia oriri quam ex virginitate fideliter servata. Revera vita brevior efficitur passionibus indulgendo, præsertim vero libidini; qui igitur suas domant passiones, vitamque sobriam et castam ducunt, ceteris paribus, suas vires diutius retinent.'— *Hysteria*, de quâ loquuntur

K

' Quod probant, inter alios, *Duffienr*, Nature et virginité; *Surbled*, op. cit., t. 1, Célibat et Mariage, p. 42-66, ubi hæc senbit, pp. 50, 56 : " Les maux de l'incontinence sont, hélas! bien connus, incontestés, ceux que provoquerait la continence sont supposés, imaginaires. Ce qui le prouve, c'est que de nombreux ouvrages, savants et volumineux, ont été consacrés à exposer les premiers et que les autres attendent encore leur historien... On sait depuis longtemps, et on verra dans le cours de cet ouvrage que, de toutes les professions, l'état ecclésiastique »e distingue le plus par sa longévitité."

-η

adversarii, ex nervorum perturbatione oritur, et multo frequentius apud dissolutas mulieres invenitur quam apud virgines; *'insania pariter minime ccelibatu tribui potest, sed ex multis diversisque causis oritur, etsæpius inter uxoratos quam inter cælibes reperitur'*. Quare proposita difficultas factis minime probatur, sed potius eis adversatur.

1065. (B) *Instant & W*, *Protestantes* scilicet non pauci, *Rationalists* aliique *A catholici*, dicentes continentiam esse *moraliter impossibilem*, ideoque piosque ex eis qui virginitatem vovent, mox in laqueum diaboli incidere et libidini secreto indulgere. — Non diffitemur quidem perpetuam virginitatem arduam esse virtutem, imo moraliter impossibilem iis qui media a Christo proposita respuunt, non autem iis qui periculosas occasiones fugiunt, carnis mortificationi, studio vel labori operam dant, simulque orationi assidue vacant, ac sacramenta, præsertim Eucharistiam, frequenter recipiunt; his enim mediis concupiscentia efficaciter frænatur. Quod candide agnoscebat protestans *Leibnitz* A “ Clerici et religiosi firmiter habeant persuasum, quod, ad continentiam servandam, vix opus est alia re, quam devitare otiositatem et periculosas occasiones, et habere voluntatem firmam, cujus gratiam Deus non denegat postulanti eam ferventi studio. ” Revera inter ipsos Protestantes nonne sunt vidui et viduæ innuptæque virgines, quibus obligatio diu continentiam servandi incumbit? Numquid præsumere licet hos omnes vitio deditos esse? Si non liceat, cur catholici sacerdotes vel alii qui propter Deum virginitatem vovent, tanquam incontinenti® rei insimulantur? — Ad faciendum quod spectat, dantur quidam sacerdotes qui, præfata media negligentes, sive secreto, sive publice virginitatis votum frangant; hos autem *paucos* esse, ex eo constat quod infensissimi sacerdotum osiores, qui libenter et sollicite omnia hujusmodi

* “ Quant à l'hystérie, le médecin la rencontre dans toutes les conditions sociales, chez les femmes les plus chastes comme chez les plus dissolues. Celle étrange et malheureuse névrose est souvent transmise par les parents, elle n'est jamais due à la pratique de la continence. Nous l'avons observée, mais *très rarement*, chez des religieuses; nous la constatons tous les jours, dans la pratique courante, chez «les femmes mariées, chez des jeunes filles, et surtout chez des femmes de mœurs légères.” {*Surbled*, 1. c., p. 54.)

4 “ Etrangère à l'hystérie, la continence l'est aussi à la folie. Cette redoutable affeclion, quand elle n'est pas héréditaire, naît du dérèglement des passions; et l'on comprend qu'elle soit exceptionnelle chez tous ceux qui vivent, en dehors des agitations du monde, sous l'empire de la loi religieuse. ” {*Surbled*, 1. c.)

3 Systema theologic., n. 66. — Quod jam animadverterant à *Gregor. Nas.*, Orat. 31; à *Lhrysost.* et *Hieronymus*, in cap. XIX *Matt.*, *S. August.*, 1. VI Confess., cap. XI; cfr. *M. Rosset*, op. cit., t. I, n. 398 sq.

✓
, <
3,
<,
«
A.

6w

|*

p
M
k

scandala collegerunt, nonnisi paucissima recensere potuerunt, lamvero incommoda ex his faiiis orta minora sunt malis quæ ex matrimonio sacerdotum sequerentur, ut colligi potest ex iis quæ acatholici auctores narrant de moribus ministrorum apud Graecos Protestantesve. — Sapienter ergo Ecclesia coelibatum sacris minis tris præscripsit.

HI. Media quibus servari debet lex caelibatus.

1066. Sapienter etiam determinavit Ecclesia quædam media quibus facilius continentia a sacris ministris custodiatur. Hæc breviter contrahit *Pontificale Roinanum*, De ordinatione subdiaconi : “ Si usque nunc fuistis tardi ad ecclesiam, amodo debetis esse *assidui*. Si usque nunc somnolenti, amodo *vigiles*. Si usque nunc ebriosi, amodo *sobrii*. Si usque nunc inhonesti, amodo casti. ”

¶ Primum quidem sacri ministri debent esse *assidui in ecclesiA*, id est, mundum ejusque vanitates et voluptates fugere, ct sacra tabernacula frequentare, m quibus diu noélunque vivit ipse auélor puritatis. Illi enim soli virginitatem facile servant, qui toto corde Christum in Eucharistia delitescensem diligunt. Cor siquidem hominis, ad amorem natum, diu sine amore manere non potest; nisi igitur tenero simul ac devoto affeélu Christum amet, mox creaturis adhaerebit, non sine magno castitatis discrimine; si vero frequenter Christum sub sacris speciebus latentem visitat, ibi amicum fidelem inveniet, ibi robur el solatium ad superandas omnes creaturarum illecebras.

1067. 20 *Vigilare* etiam debent et *orare* ne in tentationem intrent, (a) Vigilantia in eo sita est ut periculosae occasiones peccandi, quæ necessariae non sunt, sedulo amoveantur, et, in occasionibus necessariis, omnes cautelæ adhibeantur quibus moraliter removeri possint. Fugiet igitur sacerdos leétiones, speélacula et obleélamenta quæ ad libidinem excitare possunt, ut diétum est supra, n. 1049. Sensus internos et externos, *oculos* præsertim et *phantasiam*, ita reget, ut non solum quod impurum est, sed etiam quod speciem mali habet, deliberate repellat. Neque unquam obliviscetur *sensualem* voluptatem affinem esse *libidini*, et ad eam sensim et sine sensu multos trahere; quare sua faciet Apostoli verba : “ Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis”; experientia enim teste, qui se in *licitis* mortificant, ab *illicitis* multo facilius se abstinent. — Nec solum *ebrietatem* sedulo vitabit, sed etiam omnem excessum in cibo aut potu, qui ex naturâ suâ ad libidinem excitandam tendit.

(b) Cum vero nemo diu virginitatem colere possit absque divino auxilio, frequenti atque ferventi *oratione* gratiam sibi necessariam implorabit. Reminiscetur *divini officii recitationem* ipsi injunélam

fuisse tanquam efficacissimnm rustndicnd® castitatis medium; quod proinde *digne, attente ac devote* recitabit. Quo ferventius oret^l matutinae meditationi vacabit, ut, a primis diei horis coram Deo ambulans, pvrfedus esse possit; et sæpe oculos et Cor ad Deum convertet, quo facilius Deo uniri valeat, quando orationis tempus advenit. — Tenerrimam devotionem indesinenter fovebit erga Beatam Virginem, cujus ipsum nomen castitatem redolet, cujusque potenti auxilio pudicitia facilius custodiri potest.

1068. 3n^{Prceciuum} vero medium, ab Ecclesia injundum. est *vitare cohabitationem cum mulieribus*. Jam enim *C. Nicanum*, can. 3. hæc statuerat : “ Interdixit per omnia magna Synodus non episcopo, non presbytero, non diacono, nec alicui omnino qui in clero est, licere subintroduélam habere mulierem, nisi forte aut matrem, aut sororem aut amitam, vel eas tantum p rsonas, quæ suspicionem effugiunt.” Quæ quidem lex nunqiram fuit abrogata, sed sequentibus Conciliis confirmata magique determinata.

(A) Hodie, jure *communi*, licet *regulariter* clerico habitare cum feminis sibi *consanguineis* in *primo* aut in *primo secundo* gradu, quales sunt mater, avia, filia, amita, matertera, filia fratris aut sororis; imo per extensionem, consuetudine firmatam, cum *affinibus* primi gradus, aut illis affinibus gradùs secundo-primi, quibus clericus, juxta canones, reverentiam exhibere debet, quales sunt noverca, nurus, uxor fratris defundi, uxor patrui vel avunculi defundi, — non autem uxor filii fratris sororisve. — Ratio est quia regulariter naturale fœdus, quod inter clericum et piæfalas personas existit, omnem suspicionem videtur tollere.

1069.(B) Clericus, cui permittitur cum his personis habitare, potest etiam cum carum famulabus aut pedissequis habitare, nec non cum uxore famuli; tunc enim, ob specialia adjunda, removetur suspicio.'

(C) Potest etiam cohabitare cum mulieribus *extraneis* titulo M/////latus, modo sint *pravefla ætatis* (id est saltern annorum quadraginta, juxta communem interpretationem), et *bornefama*.

Sed, in præfatis casibus, semper excluditur casus prudentis *suspicionis* aut *scandali*, ita ut clerico nefas sil etiam cum propinquisimis habitare feminis, si sint *suspefla* : patet ex ipso line legis.

(D) Jure vero *particulari*, Episcopus non potest quidem clericis interdicare ne cum ullâ prorsus muliere habitent (quod esset contra jus commune), sed præcipere ut cum nullâ muliere, etiam matre, absque curiæ episcopalis licentia, maneant; ad ipsum enim spedit judicare num hujusmodi personæ sint suspedæ.' — Potest etiam

* *Reijfentt.*, in tit. de cdiabitat»one, n. 8; *Schmaisgr*, ibid., n. 1; *Bencd AIT*, Instil. S3, n. 10; *D'Annibale*, t. 111, n. 361, not. 47.

3 Ita *Codex*, can. 133, § 3.

definire quæ jus commune indeterminata reliquit, v. g. ætatem ancillarum aliaque hujusmodi.

1070. *De punis contra hujus legis violatores.* Clerici qui suspectæ mulieris cohabitationem servant, judicio Episcoporum relinquuntur, qui sine strepitu et figura judicii procedere possunt; nec ulla *appellatio* aut *exemptio* executionem sententiæ suspendere potest.¹ Jamvero, (a) clerici *beneficia* aut pensiones *non habentes* “juxta delicti et contumaciae perseverantiam et qualitatem, ab ipso Episcopo carceris pœnâ, suspensione ab ordine, ac inhabilitate ad beneficia obtinenda, aliisve modis, juxta sacros canones, puniantur.” (b) Clerici *habentes beneficium non curatum*, qui, post *primam* monitionem, a suspectæ mulieris consuetudine non abstinuerint, “tertia parte fruduum, obventionum, ac proventuum beneficiorum suorum quorumcumque, et pensionum, ipso factô sint privati : quæ fabricæ Ecclesiæ, aut alteri pio loco arbitrio Episcopi applicetur”; — si *secunda* monitio inanis evaserit, “a beneficiorum ipsorum administratione, quoad Ordinarius, etiam ut Sedis Apostolicæ delegatus, arbitrabitur, suspendantur”; — si vero ita suspensi mulieres suspectas non expellant, “beneficiis, portionibus, ac officiis et pensionibus quibuscumque ecclesiasticis *perpetuo* priventur, atque inhabiles ac indigni quibuscumque honoribus, dignitatibus, beneficiis ac officiis in posterum reddantur, donec post manifestam vitæ emendationem ab eorum Superioribus cum iis, ex causâ, visum fuerit dispensandum”; — tandem, si postquam eas semel dimiserint, intermissum consortium repetant, aut alias suspectas mulieres sibi adjungant, excommunicationis pœnâ plebantur. (c) Clerici vero *beneficium curatum habentes*, postquam moniti fuerint, castigentur, et si incorrigibiles in suâ nequitia perseverent, beneficiis priventur.² (d) Si *Episcopi* ab hujusmodi crimine non abstinuerint, et a Synodo provinciali admoniti, se non emendaverint, *ipso facto sint suspensi*; etsi perseverent, ad Rom. Pontificem deferantur, qui pro qualitate culpæ, etiam per privationem, in eos animadvertat.³

§ 11. De recitatione divini officii.⁴

1071. Divini officii recitatio unum est ex efficacissimis mediis ad continentiam servandam ; ideoque sacris ministris jam a longo tempore injuncta fuit. *Divinum officiunt* vo-

¹ *Trident.*, sess. XXV. cap. 14 de Reformat. — Ex eodem capite contrahimus ea quæ sequuntur de poenis in specie infligendis.

² *Trident.*, sess. XXI, cap. 6 de Reformat.

³ *Trident.*, sess. XXV, cap. 14 de Reformat.

⁴ *E. Amort.* Vetus disciplina canonicorum regularium et saecularium, Venetiis, 1748; *Thomassin.* op. cit., P. II, l. I, c. 15 rç; *Suarez.* De oratione, devotione et horis canonicis, lib. IV, c. 1-30; *Card. Tona.*

catur. quia ad Deum laudandum ab Ecclesiâ institutum fuit; nomen etiam *horæ canonicæ* sortitum est, quia per sacros *canones* pro certis horis praescriptum fuit. Hodie *septem* numerantur horæ canonicæ diversae : *Matutinum cum Laudibus* seu officium *nocturnum* ; *Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ* et *Completorium*, quæ *diurnum* officium constituunt.

Ille agitur de divino officio quatenus *clericos* spectat ; de regularium et monialium obligationibus alibi dicitur, et duo exponemus : 1° *obligationem* divinum officium recitandi; 2° *modum* illud munus adimplendi.

1. De obligatione divinum officium recitandi.

Existentiam et extensionem hujus obligationis declarabimus, necnon *causas* ab eadem excusantes.

1° *Existentia hujus obligationis*

1072. *Principium* : Omnis clericus, in sacris ordinibus constitutus aut beneficiatus, tenetur quotidie, divinum officium recitare. Quæ quidem obligatio non ab initio viguit, sed paulatim introducenda est, et pressius praxi Ecclesiæ determinata fuit, ut ex sequentibus patebit : —

1073. (A Historica hujus obligationis evolutio delineatur, (a) Pars officii divini quæ prior in usu fuit, est *Matutinum*, quod primum dicitur canebatur. Primum quidem in Vigiliâ *Pascuæ*, postea vero in vigiliis *dominicarum*, quorundam *festorum* et *stationum* (quæ locum habebant feriis 4^a et 6^a) *clerus* et *populus* cantare solebant psalmos, hymnos et orationes in quibusdam designatis basilicis; et in quibusdam locis hujusmodi vigiliæ *quotidiana*. factæ sunt, propter fidelium majorem devotionem.

(b) Sæculo *quinto*, vigiliæ quotidianæ celebrantur in quibus *titulopresbyterali*, et quidem a *solis clericis* huic titulo adscriptis. Quæ quidem praxis sequentibus sæculis ad alias ecclesias extensa est; ita papa *Gregorius IV*, “composuit clerum et

De divinâ psalmodia, Parisiis, 1603; X. *Alphonsus*, lib. V, n. 140-179; *Roskovany*, op. cit., t. IV. sq.; *Antoine Batiffol*, Hist. du Bréviaire romain, 2e éd., Paris, 1895; *F. Probit*, Brevier und Breviergebot; Bimmer, *Geschichte des Breviers*, vel ejus versio Gallica : Histoire du Bréviaire, Traduction française mise au courant des derniers travaux sur la question par dom *Biron*, Paris, Letouzey, 1905; *Ballcrini-Palmigiani*. IX, u. 329-429; *Lehmkuhl*, t. II, n. 620-640; *Notdin*, n. 742-767. — Multum puriter profuerunt manuscripta quæ benigne mihi utenda tradidit *P. Valat*, juris canonici professor in Seminario S. Sulpitii Parisiensis.

psalmis erudivit”⁴; et *Justinianus* imperator, an. 529 clericis revocabit obligationem quotidie psallendi vigilias in ecclesia cui erant incardinati; sæc. *septimo*, legimus unum ex episcopis provinciæ romanæ, jubente Romano Pontifice, suis clericis præcepisse ut “cottidianis diebus vigiliæ celebrentur in Ecclesia

(c) Interim vero Matutino officio addebantur *hora diurna*, posteaque *Vespera* et *Completorium* : et ex hoc tempore magis ac magis invaluit mos ut *soli clerici* d'vinæ psalmodiæ adstringerentur. Primis quidem temporibus, nullum fit discrimen inter clericos *maiores* et *minores* quoad recitationem officii : minorati divinum officium æque ac sacri ministri canebant in ecclesiis quibus adscripti fuerant'. Sed, jam a sæculo decimo tertio, illud discrimen apparet; siquidem Concil. *Coloniense* (an. 1280) omnibus clericis in genere obligationem officii recitandi indicit, sed *preesertim beneficiariis et clericis maioribus*. Ex hoc tempore, Concilia sacros ministros et bénéficiâtes solum commemorant; ita Cone. *Basileense* (1431-1442).

(d) Primitus officium *publice* in ecclesiis a clericis psallebatur; quod sæculo nono adhuc perseverâsse, constat ex decreto *Hincmari*, archiepiscopi Rhemensis, quo suis clericis praescribit (an. 8,2) ut statutis horis ad officium persolvendum conveniant non solum in ecclesiis cathedralibus et collegiatis, sed etiam in parochialibus. — Paulatim tamen, ex quadam benignitate, Ecclesia suas leges temperavit; ita C. *Viennense* (an. 1311-1312) assistendam in choro pro solis ecclesiis cathedralibus, regularibus et collegiatis imposuit; ceteri igitur clerici *privatim* officium recitare poterant.

1074. (e) Ut merito animadvertit *Lehmkuhl*, n. 624, Pontifices et Concilia potius *supponunt* hanc obligationem recitandi officium adesse, quam proprie imponunt. Quosdam tamen textus, utpote magis explicites referre juvat; primum quoad *presbyteros* : “ Presbyter, mane matutinali officio expleto, pensum servitutis suæ. videlicet Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperamque persolvat”⁴. Postea, enumeratis variis abusibus in *recitando* officio vigentibus, additur : “Hæc igitur et similia sub pœnâ suspensionis penitus inhibemus, distriôle præcipientes in virtute obedientiæ, ut divinum officium *nocturnum* pariter et diurnum, quantum eis dederit Deus, studiose celebrent pariter et devote”^s. — Concil. *Basileense* de reële recitando officio admonet non solum presbyteros, sed “quoscumque *beneficiates*, seu in sacris constitutos, cum ad horas canonicas teneantur”^f.

* *Cfr. Liber Pontificalis*, ed. *Difc/iesiæ*, t. I. p. 269.

' Antiquos canones de officio divino invenies ap. *Decretum Gratiani*, distinél. 91 et 92.

' *Van Espen*, Jus canonicum, t. II, De Horis Canonicis, C. I, § 1.

⁴ *Decretal. Greg. IX*, lib. III, tit. 41, cap. I.

^s Ibid., cap. 9, *Dolentes*. — ^f Ap. *Rodcovany*, t. V, p. 117.

1075.(B) Ex praxi Erc[^]siæ et consuetudine hæc obligatio pressius determinatur. Hoc est, inter alia, emi-
nens et apodiélice concludens argumentum. Ex iis enim
quæ supra diéla sunt, non semper liquido patet utrum
agatur de clericis beneficiariis tantum, an etiam de non bene-
ficiariis indistincte; neque utrum agatur de officio divino in
ecclesiâ solum adimplendo, an etiam de officio privatim
unicuique imposito. Sed consuetudo, *optima legum inter-
pres*, a longo jam tempore, unicuique clerico in sacris ordi-
nibus constituto obligationem personalem clare et absolute
imponit recitandi officium divinum, etiam privatim, et extra
conventus ecclesiæ.

1076. Hujus consuetudinis testes et probatio sunt facta sequen-
tia: (a) Doctrina omnium Moralistarum et Canonistarum, e quibus
ne unus quidem hodie reperietur docens non esse obligatoriam
Breviarii quotidianam recitationem pro Clericis Majoribus, (b) Mo-
dus agendi Episcoporum qui, quamvis jure consuetudinario in tali
lege dispensari possint, rarissime et nonnisi transitorio modo de
facto dispensant, (c) Sensus omnium sive Presbyterorum, sive
Diaconorum, sive Subdiaconorum, qui, etiam quando sunt minus
pietati et perfectioni addicti, ita existimant se adstrictos esse
huic obligationi, ut notabiles omissiones graves culpas esse
censeant.

Quam consuetudinem ita sancivit *Codex*, c. 135 : “Clerici,
in majoribus ordinibus constituti... tenentur obligatione
quotidie horas canonicas integre recitandi secundum pro-
prios et probatos liturgicos libros.”

Notandum est quod Clericus etiam interdictus, suspensus,
excommunicatus non eximitur ab obligatione Breviarii, ex juris
axiomate : “ Nemo debet ex propria culpa et iniquitate commodum
reportare.” Attamen de clerico *degradato*, qui scilicet ab Ecclesia
in statum sæcularem dejicitur, res controvertitur ’.

2° *De gravitate hujus obligationis.*

1077. Principium. *Obligatio divinum officium recitandi
per se gravis* est, quia ejus finis est quid maximi momenti,
cultus scilicet Deo, nomine Ecclesiæ, reddendus; *admittit*

’ Cf. **Perraris**, Bibi. Juris, verbo *Officium div.*, art. 1, n. 21-22.

tamen parvitatem materiez, quia omissio brevis alicujus orationis non censetur moraliter gravem injuriam Deo inferre. Hinc : —

1078. (A) Qui *integrum* officium unius diei, vel *notabilem* ejus partem deliberate, absque sufficienti causa, omittit, *graviter* peccat Pars autem *notabilis* censetur *integra hora*, etiam brevis, ut *Tertia* rut *Completorium*^l, quia, ex communi prudentum judicio, omissio unius horæ est quid grave relate ad totum officium. — Leviter igitur peccat qui horam non integre, sed tantum ex parte omittit, v. g. leétiones unius nocturni. Si e pluribus horis aliquid omittatur, major requiritur materia ad peccatum mortale, quia omissio continua judicatur gravior quam plures omissiones separata, . . — Qui *integrum* officium *unius* diei omittit, *probabilius* unum tantum peccatum committit, gravius tamen quam si unam solum horam negligent; ratio est quia officium unius diei *unopræcepto* ab Ecclesiâ injungitur.

1079.(B) *Bénéficiat*, v. g., canonici aut parochi, qui, post sex menses ab obtento beneficio elapsos, officium divinum culpabiliter omiserunt, piis operibus restituere debent fruôlus beneficii pro ratâ parte omissarum horarum. Ita ex lege positiva Ecclesiæ, a Cone. *Lateranensi* J7 latâ, et a *Pio* Vaccuratus declarata.

(a) Restitutio fieri debet etiam ante sententiam judicis, ut constat ex damnatione hujus propositionis 20 ab *Alexandro VII*: “ Restitutio a Pio V imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit poena.”

(b) Beneficiatus *simplex*, qui aliam obligationem non habet nisi officii recitationem, *omnes* fruétus restituere debet pro ratâ parte horarum omissarum; sed beneficiatus *curatus*, cui aliæ obligationes incumbunt, ut celebratio missæ aut pastorale munus, illam tantum partem fructuum restituere debet quæ, omnibus aliis officiis attentis, respondet obligationi officii divini. Ita parochus, qui per unum mensem breviarium recitare neglexerit, non tenetur restituere *duodecimam* partem fruéluum anni, cum jus ad illos fruétus non solum ex officio divino, sed ex aliis muneribus oriatur. Quamnam partem restituere debet? Id pendet ex morali prudentûm æstimatione; quidam cum *Noldin*, (n. 747), *probabiliter* dicunt *decimam circiter partem*, quia recitatio breviarii videtur esse quasi decima pars officiorum parochi.

1080.(C) Obligatio divinum officium recitandi incipit *die* et *horæ* quâ suscipitur subdiaconatus. Ita qui *mane* ordinatur, ante horam nonam, incipere debet a *Tertiâ* ; qui ordinatur horâ decimâ, a *Sextâ*

’ Gravis tamen non censetur omissio Vesperarum sabbato sanëlo, quia hæc materia levis est tum in se, tum ratione totius officii (*Noldt*K, λ . 746).

incipiet. Qui ante ordinationem recitat horas ad quas nonnisi post ordinem susceptum tenetur, obligationi suæ *probabiliter* satisfacit, propter moralem unionem quæ inter hæc duo momenta existit.

3° *De causis ab hac obligatione excusantibus.*

Tres sunt : *impossibilitas* physica aut moralis; maxima *proximi utilitas*; *dispensatio* a legitimo superiore.

1081.(A) *Impossibilitas physica aut moralis a recitatione officii excusat, quamdiu et quatenus perseverat.* Nam *ad impossibile nemo tenetur*, et lex positiva *non obligat cum tanto incommodo*.

Ita qui amisit breviarium, aut iter agens illud ex oblivione secum non tulit, ab eo recitando excusatur, quamdiu, sine gravi incommodo, aliud habere nequit; si tamen memoriter notabiles retinuerit partes, eas dicere tenetur. Idem dic de eo qui cæcus evasit. Infirminus autem et convalescens, qui sine magnâ defatigatione legere nequit, ad tempus ab eo dispensatur. In *dubio*, iudicio superioris, aut medici vel prudentis amici stare potest, aut proprio iudicio.

Qui potest partem recitare, non autem alias partes, ab illa minime dispensatur, quia quælibet pars notabilis *per se* obligat, et quidem sub gravi; hinc merito ab *Innocentio XI* reprobata est hæc propositio 54 : “ Qui non potest recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem ”*.

Qui non potest *solus* officium recitare, sed potest cum *socio*, non tenetur tamen socium adhibere, nisi facile, absque incommodo, eum inveniatur. — Qui non potest horas recitare, non tenetur strie alias orationes fundere, quia obiectum præcepti est officium ab Ecclesia ordinatum, non autem quælibet oratio; sed id omnino suadendum est, cum *mens* Ecclesiæ sit ut sacri ministri pro populo deprecantur.

Ad impossibilitatem moralem accedit maxima difficultas, quam *scrupulosi* patiuntur aliquando in divino officio persolvendo; quare ad tempus dispensari possunt a confessario, usque dum sine gravi anxietate illud recitare valeant.

1082. (B) *Maxima proximi utilitas* excusat ab officio recitando, quando agitur de occupatione quæ cum recitatione componi nequit, nec aliunde ad aliud tempus, absque gravi incommodo, differri potest. Ratio est quia lex divina caritatis anteposenda est legi ecclesiasticæ. — Quare excusantur: —

(a) Qui vespertas et completorium recitaturus, repente ad graviter ægrotantem vocatur, neque postea revertitur tempore apto ad recitationem officii.

* Denzinger, n. 1071.

(b) Qui toto pomeridiano tempore confessiones excipit, quæ in aliam diem commode differri nequeunt.

(c. Qui totâ die in assistendis infirmis tempore morbi contagiosi, aut graviter vulneratis, absque intermissione vacat.

(d) Qui concionem habiturus, quam omittere nequit, toto tempore indiget ad eam parandam. — In his aut similibus casibus, nemo tenetur necessaria refeélione corporis aut somno se privare, ut officium recitare possit.

Prudens autem et pius sacerdos has difficultates praevidere conabitur, et plerumque tempus inveniet ad breviarium dicendum, quin pastoris munera negligat.

1083. (C) *Dispensatio a legitimo superiore.* Cum enim agatur de lege mere ecclesiasticâ, ò'. *Pontijex* ab câ in omni casu *valide* dispensare potest; *licite* autem, quando rationalis est causa, etiamsi *per se* non sufficeret. — Episcopus autem per se ab câ dispensare nequit, cum sit lex *universalis*; sed ex generali consuetudine, quæ legitima habetur, in aliquo casu particulari ad tempus, justâ accedente causa, dispensationem concedere valet.

II. De modo divinum officium recitandi.

Tria præsertim inquirenda : i° quale officium sit recitandum; 2° quænam externæ conditiones requirantur; 3° quænam internæ animi dispositiones.

i° *De officio recitando.*

1084. (A) *Officium divinum recitari debet quale ab Ecclesiâ præscribitur*; cum enim auctoritate Ecclesiæ fuerit institutum et ordinatum, ecclesiasticis regulis hâc de re vigentibus clerici in conscientiâ parere debent. Hæc autem sunt præsertim notanda : —

(a) In Ecclesia *latina*, breviario *romano* utendum est, exceptis tamen locis et religiosis ordinibus, in quibus alia breviaria a primi institutione ab Ecclesia approbata vel a consuetudine induéla fuerant, et a ducentis annis in usu fuerant ante promulgationem Pianæ Constitutionis *Quid a nobis* (9 jul. 1568). Ita ecclesia *Mediolanensis*, *Trevicensis*. *Lcodensis*, etc., necnon *Benediclini*, *Dominicani*, legitime sua retinent breviaria'.

* in **Gallti**, multa sane erant breviaria valde antiqua, quæ retineri potuissent. Sed, cum, post puciatam Constitutionem, immutata fuerint, absque auctoritate S. Sedis, >ua privilegia amiserunt, e<>ruinque loco suffeclu in est Breviarum Romanum cum Propiio dicece>ano

(b) Hodie non amplius viget obligatio recitandi *Officium parvum Ii. Marite, Officium defunflorum* (excepto die Commemorationis omnium fidelium), *Psalmos pamitemiales* et *Psalmos graduates* iis diebus, quibus in Breviario assignantur, nisi ubi permansit consuetudo, quæ tamen extra chorum non obligat. — Sed recitari debent, etiam extra chorum. *Litania majores* die festo .S. Marci *d triduo Rogationum*.

1085. (B) *Quotidie recitari debet officium cuique diei in calendario scu directorio assignatum*, nisi legitima excuset ratio.

(a) Qui caret officio huic diei assignato, aliud recitare debet; v. g. qui non habet officium alicujus sanéli, officium *de communi* legere debet; idem dic de partibus officii quæ præ manibus non habentur : v. g. qui caret lectionibus *propriis*, communes legat.

(b) Clerici *non bénéficiait*, in *alienà* dioecesi *commorantes*, recitare possunt officium hujus loci, sed ad id non tenentur nisi ibi intendant quasi-domicilium acquirere. — Bénéficiât! autem ad officium propriæ ecclesiæ tenentur, etiam quando alibi morantur

(c) Officium recitari debet, prout in calendario diœcesano indicatur, nisi certo moraliter constet illud enare'. — Item officia *propria* diœcesis et officia *votiva* legi debent secundum ordinem in calendario definitum; quamvis enim concessio horum privilegiorum sit *privilegium* communitati concessum, singula membra non possunt illud respuere, sed debent communitatis officio se conformare.

1086.(C) Quoad *mutationes*, distinguendum est utrum sint voluntariæ vel non : —

(a) Qui *involuntarie* erravit in officio, non tenetur aliud recitare, quia Ecclesia non vult obligare ad breviarium eodem die bis legendum; tunc legitime applicatur axioma : *officium pro officio* Attamen si officium recitatum sit *notabiliter brevius* (v. g. officium de s.méto pro officio de die dominica), juxta quosdam, *oportet*, et, juxta omnes, *decet* aliquid supplere, v. g. in casu præfato, recitando novem psalmos ex primo nocturno dominicæ. Si error detegatur, officio nondum absoluto, juxta quosdam, incoeptum officium absolvi potest; sed probabilius, juxta *Alphonsum* (n. 161) et alios, reliqua de officio præscripto legi debent, juxta illud : *error corrigitur, ubi deprehenditur*.

Qui bis eamdem horam recitavit, v. g. *Tertiam*, aliam non potest omittere, v. g. *Sextam*, quia forma officii et distinctionis horarum servata non fuit.

Qui ex errore unum officium pro altero dixit, convenientius, die quo occurrit officium jam recitatum, illud de novo recitabit, ut se

⁂.S. G A'/A, 12 nov. iBp.ad 46, n. 26^2 ed novie.

* A. C. J?//., jun. 1899, n. 4031 cd. novtr.

communi Ecclesiae ritui conformet'; prohabilitate tamen omissum officium legere potest, ne hoc eo anno praetermittatur'.

1087. (b) Qui vero *ex industriâ* officium commutat, graviter peccat, si aliud recitet plane diversum et multo brevius, quia graviter perturbat ordinem liturgicum; quod tamen ab *Alexandro VII* damnata est hæc propositio 34 : " In die palmarum recitans officium paschale satisfacit praecepto"³. — Idem dicendum de coqui *frequenter*, absque ratione, officium commutat.

Leviter peccat qui, sine rationabili causa, officium mutat in aliud fere æquale; nullomodo peccat, si id fiat ex qualibet rationabili causa. Jamvero ut sufficientes habentur sequentes aut similes rationes : ratio itineris, si quis utatur socii breviario: ratio specialis devotionis, si quis ter aut quater in anno aliquod officium particulare recitet; ratio caritatis, v. g. ut aliquis caecutiens juvetur in officio recitando; — sed, ex recenti decisione, obligationi suae non satisfacit clericus in sacris constitutus, " qui sponte vel invitatus se adjungit clero, officium ab officio ipsius clerici diversum canenti vel recitanti"^{*}.

2e De externis conditionibus ad recitationem officii requisitis.

Quatuor sunt praesertim considerata : *ordo servandus*, *tempus* quo recitandæ sunt variae horæ, *pronuntiatio* verborum, *locus* et *situs* quo recitari debent.

1088.(A) Ordo inter horas servandus. Qui quidem duo excludit : *inversionem* ordinis praescripti, et *interruptionem* in eadem horâ.

(a) Servandus est in recitatione horarum *ordo praescriptus*, videlicet : matutinum et laudes, prima, tertia, sexta, nona, vespere et completorium. Hoc praeceptum *non* obligat *sub gravi* in recitatione privata, nec etiam in choro, juxta communem sententiam, quia inversio hujus ordinis non censetur moraliter gravis deformitas. — Imo, justâ accedente causa, nullum est peccatum etiam veniale. Jamvero causa rationabilis adest : si quis, breviarium piæ manibus non habens, horas ante matutinum recitet, vel psalmos legat ad aliud tempus differens lectiones; aut si quis sero veniat in chorum aliquâ horâ jam finitâ et cum sociis laudabiliter pergat officium canere, omissam horam postea recitaturus; vel si quis privatim ab

¹ 5. C. *R.*, 17 jun. 1673, n. 1474 (olim n. 2634).

² 5. *Alphons.*, n. 161 ; *Ball. P.*, n. 383; *Lehm.*, n. 626; *Noldin*, n. 753.

³ *Viva*, l'heures darnnatae, in hanc propositionem animadvertit duplicem e-se rationem cur ita agens graviter peccet : quia officium Paschae est prorsus diversum ab officio Palmarum, quod memoriam passionis recolat; et aliunde est notabiliter brevius; Denzinger, n. 1005.

^{*} 5. C. *Rit.*, 27 jan. 1899, n. 4011 ed. novæ.

alio invitetur ad horas dicendas, cum nondum recitaverit matutinum.

1089. (b) Quando una hora mœpta est, debet regulariter tota legi usque ad finem, nec potest licite interrumpi sine justâ causa; id enim requirit reverentia erga Deum et Ecclesiam, quæ hymnos, psalmos, orationes, etc. apte disposuit ad finem intentum, scilicet laudem Dei. Attamen, juxta communem sententiam, *nulla interruptio*, quantumvis magna, *mortale* peccatum est, dummodo totum officium intra spatium unius diei recitetur; nam singulæ officii partes non habent necessariam connexionem cum aliis, sed tantum accidentalem ex ordinatione Ecclesiæ. Est autem peccatum *veniale*, nisi legitima accedat causa. — Jamvero, inter causas rationabiles, hæ et similes recensentur : *utilitas proximi*, v. g. excipienda confessio alicujus qui non facile aut libenter exspectaret; *obedientia*, ad citius exsequendum superioris mandatum; *caritas* et *urbanitas*, aci aliquem salutandum vel benigne alloquendum; *privata utilitas*, v. g. ad devotionem augendam, ad notandum aliquid utile in charta.

Quodcumque sil intervallum, nulla est obligatio repetendi partem ante interruptionem recitatam; sufficit ut ea tantum reassumantur quæ necessaria sunt ad sensum propositionis intelligendum

Laudes a matutino, sine causa, per longum tempus, dividi possunt; antiquitus enim *matutinum* mediâ nocte dicebatur, *laudes* incipiente aurora. Quo casu, matutinum concludendum est eo modo quo concluditur nocte Nativitatis Domini; videlicet, recitetui oratio diei, posteaque dicantur : *Dominus vobiscum*, *Benedicamus*, *Fidelium*'. Necesse non est tamen ut, reassumendo *laudes*, dicatur *Pater* et *Ave*.

In ipsis *matutinis*, quodlibet *nocturnum* ab alus separari potest, sine causa, spatio trium horarum, quia antiquitus ita separari solebant; et longiore etiam intervallo, si justa accedat causa.

1090. (B) De tempore quo variæ horæ sunt recitandæ Tempus olim assignatum ad singulas horas recitandas, hoc erat : *matutinum* post mediam noctem, *laudes* ad auroram, *prima* post solis ortum, *tertia* ad horam nonam, *sexta* ad meridiem, *nona* ad horam tertiam pomeridianam. *vespera* ad solis occasum, *completorium* ad noctis crepusculum.

(a) Hodie vero, ad substantiam præcepti adimplendam, salis est integrum officium recitare intra spatium unius diei *naturalis* id est a media nocte unius diei usque ad mediam noctem sequentis diei; quare a peccato mortali immunes sunt qui intra illud lemptn

• .S. C. */iit*, i febr. 1886, n. 3653 ed. novæ.

* In recitatione officii quisque pro arbitrio sequi potest tempus ver/rw, aut tempus *medium*, vel tempus *legale* (5. C. *Cone.*, 23 jul 1893).

officium integre legunt. Hoc autem elapso tempore, nemo amplius suæ obligationi satisfacere potest.

(b) Sub *vernali* præcipitur ut *matutinum*, *laudes*, *prima* et *tertia* ante meridiem recitentur, nisi adsit legitima causa, ut major devotio, tempus aptius studiis, etc. -- Ex rubrica *missa/is*, matutinum cum laudibus ante missam recitari debet; quidam dixerunt olim id *sub gravi* praeceptum esse, alii *sub levi*; sed probabiliter hæc rubrica non obligat eos qui choro adscripti non sunt, cum nulla sit necessaria connexio inter missam et matutinum.

(c) *Vespæ* et *Completorium* regulariter a meridie ad mediam noctem recitantur, nec absque causa anticipari possunt. Sed tempore quadragesimæ (excepiis tribus primis diebus et dominicis), vespæ in choro ante meridiem dicendæ sunt, in memoriam antiquæ disciplinae, juxta (piam ante vesperarum recitationem non frangebatur jejuniū; privatim vero, pio lubitu, ante vel post meridiem legi possunt.

1091. (d) *Matutinum* cum *laudibus* privatim' ex legitima consuetudine *anticipari* potest, id est die præcedente recitari ab illâ horâ (pia sol medium cursum tenet inter meridiem et occasum, juxta tabellam initio Breviarii insertam. — Insuper facile conceduntur Indulta ut recitatio incipi possit *hora secunda vel prima pomeridianâ*. — Utrum vero omnibus liceat, absque speciali privilegio, matutinum *hora secunda* incipere, controvertitur. Multi *negant*, (plia ex concessione specialis privilegii merito infertur nullam generalem licentiam datam fuisse. Non pauci tamen *probabiliter* affirmant; nam. 1) id logice sequitur ex *evolutione* ecclesiasticæ disciplinae in hac materia; antiquitus *matutinum* nocturno tempore legi solebat; postea consuetudo invaluit ut vespere præcedenti recitaretur post solis occasum, et mox medio tempore inter meridiem et occasum; nostris vero temporibus paulatim mos invaluit ut dici possit statim ac vespæ in choro recitari solent, i. e. *honi secunda*; 2) aliunde legitima est hujusmodi consuetudo: cum enim, propter pastoralis officii labores, quotidie sacerdos impediri possit ne matutinum circa finem diei recitet, multum sane expedit ut anticipare liceat horâ secunda, (piando nimis occupationibus non irretitur: talis enim agendi ratio, quæ nulli detrimētum affert, maxime pietati conducit. Nec dicatur contrarium sequi ex praxi concedendi hoc privilegium quibusdam clericis; nam, ubi adest opinionum diversitas, S. Sedes Indulta petentibus tribuere solet, majoris securitatis gratia, quin velit controversiam dirimere. Revera O. C. A'if., haec de re interrogata, respondit: *Consulantur probati auctores*. Quare, donec S. Sedes aliter statuerit, putamus sacerdotem hac

' In *ihom*, *habitualiter* anticipari nequit nisi cum S. Sedis induito; episcopus permittere potest ut *ad tempus** id fieri, iustâ ex causâ.

* 5. C. Ait., 13 jul. 1883.

opinione probabili uti posse, præsertim quando rationabilis causa accedit, v.g., opportunitas anticipandi matutinum, quæ forsitan ocius non occurret, aut utilitas melius distribuendi tempus vespertinum.

1092. (C) De pronuntiatione verborum. Pronuntiatio verborum quæ divinum officium constituunt, debet esse *vocalis et integra* : —

(a) *focalis*, quia est oratio non pure mentalis, sed publica. Non sufficit proinde ut solâ mente vel oculis percurratur aut solo gutture recitetur, sed labiis et lingua, ita ut sonus sit *audibilis*. Non requiritur tamen ut de faëio audiatur ab aliis, aut ipso recitante, sed sufficit ut clericus conscius sit se verba articulata pronuntiare.

(b) *Integra*, ita ut singula verba sine mutilatione seu truncatione proferantur. Si mutilatio ita sit *notabilis* ut sensus multum varietur, quoad partem officii notabilem, peccatum grave erit; quod tamen raro admodum occurrit. Sæpius ex inveterata consuetudine, aut quâdam præcipatione, pauca verba truncantur; tunc culpa levis aut nulla adest, prout id vohimarie fit aut non. Religio quidem *suadet* ut hi defectus vitentur; sed hâc in re sedulo vitandi sunt scrupuli, nec, in casu dubii, officium repetendum est, sed attendendum est ut majori cum diligentia postea recitetur.

1093. Corollarium. Licet officium recitare non solum in choro, sed etiam cum socio, quamvis hic ad officium non teneatur. Tunc vero *alternata* debet esse recitatio, prout fit in choro; proinde, si tres sint socii, non licet ita recitare, ut unus dicat primum, alter secundum, et alius tertium versum; sed socii in duos veluti choros distribui debent. — Requiritur insuper ut se mutuo audiant; si tamen quis, ad alia intentus, aut propter strepitum, vel quia Socius imperfecte pronuntiat, pauca non percipiat, suæ obligationi satisfacit, nec tenetur aliquid repetere; idem dicendum de eo (pii, dum alii recitant in choro, aliquid parare debet ad officium utile. — Recitatio ita fieri debet, ut unus versus non incipiatur priusquam alter absolutus fuerit : secus non est integra, et de hâc muniatone idem dicendum est ac supra.

1094. (D) De loco et situ, (a) *Publica* officii recitatio fieri debet in *choro*; sed quoad *privatam* recitationem, nil ab Ecclesia præscribitur; proinde quilibet locus eligi potest, dummodo decens sit et ad recollectionem animi aptus. Quando commode fieri potest, pium est in loco sacro illud legere; saltem non recitetur, absque ratione, in loco tibi, propter populi frequentiam et tumultum, vix mens attentâ esse potest.

(b) *Extra chorum*, nullus pariter præscribitur *situs* : potest igitur sedendo, stando, vel ambulando recitari, non autem in leëlo, nisi rationabilis accedat causa. — Inclinationes, signa crucis, etc. quæ a Rubricis præscribuntur, non obligant pariter nisi in choro, sed laudabiliter extra chorum perficiuntur.

III. De internis dispositionibus ad recitationem Breviarii requisitis.

Duæ sunt : *intentio* et *attentio*.

1095. *10 intentio* requisita est *intentio orandi*, seu Deum honorandi ; non sufficit proinde *intentio legendi* instruôlionis causâ, aliove motive; Ecclesia enim officium præcipit ut aélum cultus divini. — Hæc autem *intentio* habetur quoties clericus breviarium sumit ut recitet officium; nec necesseest ut *explicite* *intentionem* orandi eliciat; unde nulla anxietas hâc de re haberi debet.

Ad pietatem vero multum confert Christi intentioni, summi sacerdotis, sese unire, juxta illud : “ Domine, in unione illius divinae intentionis, qua ipse in terris laudes Deo persolvisti, has tibi horas persolvo. ”

1096 2 De attentione. I læcduplex esse potest: *externa* vel *interna*. Prior excludit actiones quæ ex naturâ suâ internam applicationem impediunt, v. g. scribere, attente legere, vel legenti confabulative attentas aures præbcrc.— Posterior est applicatio mentis ad ea quæ dicuntur : si attendas ad *voces*, ut rite pronuntientur, *attentio* est *verbalis*; si ad sensum verborum, sed intellectu tantum, quin tuos facias aiïcôlus expressos, adest *attentio intellectualis*; si ad sensum attendas, et simul corde concipias affeClus expressos, est *attentio affectiva*; si modo generali ad mysteria divina attendas, super his meditando, *attentio* dicitur *mystica* : et hæc ceteris pcrfcClor censetur; quod verum est, si non excludatur quædam *affectiva attentio* ad præcipuas officii partes.

1097. (A) Juxta omnes, *attentio* saltem *externa* certo requiritur, ideoque vitandæ sunt illæ adiones quæ cum *attentione interna* sunt impossibiles. Non impeditur tamen *attentio externa* illis adionibus quæ leviter tantum mentem distrahunt. — Pariter, qui deliberate et voluntarie distrahitur in horis recitandis, *venialiter* peccat, quia in qualibet oratione distradio hujusmodi aliquam injuriam Deo irrogat.

(B) Sed quæstio est utrum divinum officium *recitans cum voluntaria mentis evagatione*, quamvis cum *externa attentione*, obligationi suæ substantialiter satisfaciat? (a) *Negant* alii, quia l'æclesiû voluit imponere officium *ut orationem*; porro non orat certe qui voluntarie est distradus. Quare *Tridentinum*, sacros canones con-

firmans, mandat ut clerici, officium in choro canentes, Dei nomen reverenter, distincte *devote* quelaudent' ; vox autem *devote* nihil aliud significat nisi attentionem internam.

(b; Nihilominus alii multi *affirmant*; nam officium est quidem oratio, sed *publica*, nomine Ecclesiæ faéta; iamvero qui internam attentionem non præbet, *privatim* quidem non orat, sed, dummodo externe sit attentus, agit ut minister Ecclesiæ et pub'ice orat, sicut nuntius legens litteras Principis suum munus implet, quamvis interne non sit attentus. — zMiunde verba *Tridentini* supra allata, desumuntur ex cap. *Dolentes*³, et ex contextu patet S. Pontificem hic reprobare praxim in choro fabulandi cum sæcularibus, proindeque attentionem externam solum exigere. — In praxi igitur ut culpæ mortalis reus haberi nequit ille qui externam attentionem præbuit, nec ad repetendum officium cogendus, sed eximie *hortandus* ut voluntarias distractiones expellat ordinaria saltem cum diligentia, quo uberiores fruélus sibi et aliis exinde percipiat.

•!•!

gradûs, ad satisfaciendum præcepto sufficit, juxta omnes. Quo uberioribus tamen fruélus percipiantur, optandum est sane ut. ante recitationem officii, clerici suas internas facultates colligant, Christo sese uniant, qui pro nobis et Ecclesia orat gemitibus inenarrabilibus; — et aliquoties tempore recitationis suam renovent attentionem : divinum officium ita persolutum, *non est onus, sed robur et solatium**.

I

u

Art. III. De obligationibus presbyteris,
et præsertim parochis specialibus.

II00. Speciales presbyterorum obligationes ad tres præcipue reducuntur : i° *missa celebrationem*, de quâ egimus in *Tr. de Eucharistiâ*, n. 182-194; 2° *sacramentorum administrationem*, de quâ diélum est in *Tr. de Sacramentis in genere*, n. 104-109, et in *Tr. de Penitentiâ*, n. 362-509, quoad specialia Confessoris officia; 3° *pastoralis muneris exercitium* : de quo pauca dicenda manent.

|

|

I

Pastoribus animarum, id est primario *parochis*, et secundo *vicariis*, qui sub parochorum aufloritate curam animarum habent, duplex præsertim incumbit officium, videlicet *docendi* et *regendi* gregem sibi commissum.

i

l

|

* *Trident.*, sess. 24, c. 12 de Reformat.
• *Decretal.*, lib. 111(tit. 41, c. 9.
3 De mediis pie ac devote officium recitandi præclare disserit *Bacuer*, Le Saint Office au point de vue de la piété, Paris, 5e éd., 1904; anglice redditum : The divine office, London.

I. De obligatione docendi.

1101. Apostolis eorumque successoribus, nempe Episcopis officium docendi explicite his verbis impositum est: “Euntes ergo docete omnes gentes.” Cum autem Episcopi per seipsos nequeant illud munus in tota dioecesi exercere, parochos instituerunt quibus officium demandatum est fideles docendi in sua parochia. Quod quidem duplici modo praecipue praestant: *praedicatione* verbi divini, et puerorum instructione, seu *catechismo*.

1102. i° Praedicatione verbi divini; his enim *Tridentinum* praecipit ut “diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas, pro sua et earum capacitate, pascant salutaribus verbis juxta idem Concilium, per censuras ecclesiasticas cogi debent ii qui, ab Episcopo monitum nihilominus mensium spatio muncii suo defuerunt. Quam legem confirmat *Codex*, addens Ordinarios curare debere ut tempore Quadragesimae, et, si expediat, tempore Adventus sacrae conciones frequentius ad fideles habeantur.²

1103. (a) Quae quidem obligatio est *per se gravis*, cum agatur de re ad salutem animarum necessaria; et, juxta § *Alphonsum* (I. III. n. 269), graviter peccant parochi qui per *unum integrum mensem continuum*, aut *per tres menses discontinuas in anno*, absque rationabili causa, condonari deliberate omittunt.

(b) Est etiam *personalis*, quatenus parochi personaliter praedicationis munus implere debent, quando legitime non impediuntur; ipsis enim primario incumbit animarum cura. Si vero legitime impediuntur, curare debent ut per alium idoneum sacerdotem concio habeatur. Saepe vero, ubi plures vicarii parochum in sacro ministerio adiuvant, res ita ordinantur ut quisque ex ordine, *ad turnum*, ut aiunt, verbum Dei annuntiet.

(c) *Objectum* hujus praedicationis est quidquid ad salutem animarum necessarium aut utile est; et *modus* id exponendi ita audientium captui accommodari debet, ut facile has veritates intelligere valeant; siquidem, teste *Tridentino* parochi docere debent “quae scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiando eis cum brevitate et facilitate sermonis, vitia quae eos decimare et virtutes quas seclari oporteat, ut poenam aeternam evadere, et coelestem gloriam

¹ *Trident.*, sess. V, cap. 2 de Reform.

^{*} *Codex*, can. 1346.

² Sess. V, cap. 2 de Reform.

consequi valeam.” Ad quod præstandtim nihil magis opportunum est, nostris præsertim diebus, (piam *seriem continuam et ordinatam catechisticarum concionum* contexere et prædicare, in quâ methodice exp< nuitur et evolvantur illæ veritates quæ. attentis circumstantiis personarum ac locorum, magis necessariae videntur, tum quia frequentius ab adversariis impugnantur, tum quia minus diserte ab ipsis fidelibus cognoscuntur aut intelliguntur.

Modus autem veritatem exponendi diverso audientium ingenio accommodari debet, magis scientificus pro doélis, simplicior autem pro indoétis; pro omnibus autem ita Evangelio innixus, ut vere dici possit *Christiana*, non autem *humana* prædicatio : “Nos autem prædicamus Christum crucifixum... Non enim judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum... Et sermo meus non in persuasibilibus humanæ sapientiae verbis, sed in ostensione spiritiis et virtutis”¹. Quare præco catholicus sæpe ad *verba et exempla* Christi et Apostolorum provocet, eadem ita auditoribus exhibens ut hi suae agendi rationi eadem accommodare valeant

1104. 2° Pueros catechizando. Nec minus necessaria est juniorum Christiana educatio per *catechismum*. *Tridentinum* siquidem de Episcopis statuit² : “ lidcm etiam, saltem dominicis et aliis festivis diebus, pueros in singulis parochiis fidei rudimenta, et obedientiam erga Deum et parentes diligenter ab iis ad quos speélabit, doceri curabun ; ct, si opus sit, etiam per censuras ecclesiasticas compellent, non obstantibus privilegiis et consuetudinibus. ” — Quod quidem officium magis urget in regionibus ubi *neutrales* scholæ prevalent, cum ibi sæpe juniores nullam religiosam educationem nisi in catechismo accipiant

1105. (A) Ut rite parvuli instituantur, jam a *teneris annis* coadunentur, ac edoceantur piæcipua fidei mysteria, Dei praecepta et sacramenta. Ad rem *Cone. plen. Baltimorese II*, n. 436 : “ Ea instillet *Jidei* ac *pietatis* rudimenta, quæ postea retate adultis firmamento ac robori, tutissimoque contra pravos dæmonis ac pravorum hominum insidias praesidio sint futura. ” Quare parochus enixe parentes hortabitur ut liberos statuto catecheseos tempore ad ecclesiam mittant; quo parvuli autem alacrius veniant, munusculis et praemiis alliciantur; sed præsertim catechista ita se eorum ætati et ingenio accommodet, eorumque mentem parabolis, saniitorum exemplis

• 1 *Cor.*, 23; II. 24.

* Sedulo legantur canones 1327-1348 *Codicis* de divini Verbi praedicatione, catecheticâ instructione et concionibus.

1 *Trident.*, sess. XXIV, cap. 4. de Reformat.

aliisque industriis ita raptet, ut tum parentes tum pueruli catecheticas instructiones audire sollicitè exoptent. '

(B) Speciali curâ ac sollicitudine instruantur qui ad *primam communionem* se præparant. *Solo jure communi spz&Ato*, parochus non potest quidem exigere ut ii solum ad primam communionem et confirmationem accedant qui catechesi adesse solebant; possunt enim domi aut alibi mysteria fidei discere, suamque idoneitatem per aliquod examen probare. Sed, in multis dioecesibus, statuitur ut juniores per duos annos catechesi assistant antequam primâ vice ad sacram synaxim solemniter admittantur; de quo vide *statuta diœcesana*.

(C) *Prima communione peraflâ*, parochus curare debet ut pueri puellæque tanti beneficii fructus integros servant; ideoque ut a pravis sæculi doctrinis ac moribus arceantur, virtutesque Christianas assidue colant; ad quod sane valde prosunt *catecheses perseverantia, patronatus*, variæque *associationes*, de quibus jam diétum est, de *Virtute Justitiæ*, n. 855-862, et de *Virt. theolog.*, n. 820 sq.

II. De obligatione parochiam regendi.

Nec satis est ut parochus doceat; paroeciam sibi commissam *regere* debet, bonum ejus promovendo sive *spirituale*, sive *temporale*.

ἰῖοό. i° Ad quod duplex munus rite adimplendum, parochus *habitualiter residere debet in sud parœciâ*.

(A) Quam *obligationem* stricte *Tridentinum* injungit omnibus curam animarum habentibus 2 : “ Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini praedicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, et in cetera munia pastoralia incumbere; *quæ omnia nequaquam ab iis præstari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt*; sacrosancta Synodus eos admonet et hortatur ut, divinatorum praeceptorum memores, faélisque forma gregis, in judicio et veritate pascant et regant.”— Ita declaratis *motivis*, quibus lex residentiae innititur, Concilium *poenas* contra ejus viola-

† Cfr. **Gersonius**, De parvulis ad Christum trahendis; **Dujanloup**, L'Œuvre par excellence.

* **Trident.**, sess. XXIII, cap. 1. de Reformat.

tores indicit, statuens eos, præter *reatum peccati mortalis*, quem incurrunt, “ pro rata temporis **absentiae**. *suos non facere, nec tutâ conscientiâ. aliâ. etiam declaratione non secutâ, illos sibi detinere posse, sed teneri... illos fabrica-ecclesiarum aut pauperibus loci erogare*”; præterea Episcopus potest per edictum absentes citare, et contumaces compellere ", per censuras ecclesiasticas et sequestrationem et subtractionem fructuum, aliaque juris remedia usque ad privationem ", quin exsecutio sententia: ullo privilegio, ullâ consuetudine aut appellatione suspendi possit.

1107. Ad quorum intelligentiam pauca adnotamus : —

(a) Lex residentiae afficit non solum parochos perpetuos, sed etiam *aniovibiles*, necnon *vicarios curatos*, sive temporales sive perpetuos, uno verbo *omnes* quibus animarum cura commissa est. — Hi *intra parœcice limites* habitare debent, ut facile adiri possint, nisi, gravi interveniente causa, in loco vicino ab Episcopo licentiam obtineant commorandi.

(b) Teste *Benedicto XIV*¹, parochus non solum *corpore prasens* esse debet, sed laborare sicut bonus miles Christi, nec leviora munera sibi decernere, reliqua ministris committens : “atque certum est, ait, parochos lethali crimini obnoxios esse qui præsentiam solum assident, nullâque causâ impediti, otio marcescunt. ” — Potest tamen linum vel plures cooperatores habere, eisque munia quædum ardua relinquere, dummodo ipse munia pastoralia, præsertim principaliora, personaliter præstare non intermittat, et (quando nominator) ab infirmis parochianis vocatur, ire non recuset. — Ingruentia *pestilentia* parochum non liberat ab onere residendi, etiamsi alios idoneos vocet, qui vices ejus suppleant.³

1108. (B; *Modum* hanc obligationem servandi ita statuit *Codex*, can. 465 : “ § 1. Parochus obligatione tenetur residendi in domo parœciali prope suam ecclesiam; loci tamen Ordinarius potest justa de causa permittere ut alibi commoretur, dummodo domus ab ecclesiâ parœciali non ita distet ut parœcialium perfunctio munerum aliquid inde detrimenti capiat.

¶ 2. Eidem abesse permittitur per duos ad summum intra annum menses sive continuos sive intermissos, nisi gravis causa, judicio ipsius Ordinarii, vel diuturniorem absentiam requirat vel breviorum tantum permittat.

¹ *Ratted. XIV*, Instit., 17, n. 6.

² Ita *Ferraris*, verbo *Parochus*, art. 2, n. 20.

³ *Rnud. XIV*, de Synodo, l. XIII, c. 19, n. 2.

§ 3. Dies quibus parochus piis exercitiis vacat, ad normam can. 126, non computantur, semel in anno, in duobus vacationum mensibus...

§ 4. Sive continuum sive intermissum sit vacationum tempus, cum absentia ultra hebdomadam est duratura, parochus, præter legitimam causam, habere debet Ordinarii scriptam licentiam et vicarium substitutum sui loco relinquere ab eodem Ordinario probandum *; quod si parochus sit religiosus, indiget præterea consensu superioris et substitutus tum ab Ordinario tum a Superiore probari debet.

§ 5. Si parochus repentina et gravi de causâ discedere atque ultra hebdomadam cogatur abesse, quamprimum per litteras Ordinarium commonefaciat, ei indicans causam discessus et sacerdotem suppletem, ejusque stet mandatis.

6. Etiam pro tempore brevioris absentiae parochus debet fidelium necessitatibus providere, maxime si id peculiaria rerum adjuncta postulent.”

Insuper *Codex* pœnas statuit contra eos qui legem violant (can. 2381) : “Qui officium, beneficium, dignitatem obtinet cum onere residentiae, si illegitime absit : 1° eo ipso privatur omnibus fructibus sui beneficii vel officii pro rata illegitimae absentiae, eosque tradere debet Ordinario, qui ecclesiae vel alicui pio loco distribuat; 2° officio, beneficio, dignitate privetur ad normam can. 2168-2175 ”, ubi describitur modus procedendi contra clericos non residentes.

1109. 2° Nec satis est parocho residere, sed *certis temporibus singulas parœciæ familias visitare debet*, et *sæpius etiam quosdam parochianos qui majori indigent sollicitudine*.

Ratio est quia oves suas *cognoscere et pascere* debet; id vero præstare nequit, nisi eas visitet, et de earum spirituali conditione inquirat; *lugentes* præsertim adibit, ut eis solatium afferat, *pauperes* ad eos sublevandos, *peccatores*, ut eos ad ovile reducat, sicut bonus pastor; *cegroto*s et *infirmos*’l, ut eis sacramenta ministret. — Nec sa-

* Ubi adest **vicarius** jam ab Episcopo deputatus, generatim nullus alius requiritur; si vero deficiat, vel alius sacerdos vocandus est qui ad tempus curam parœciæ gerat, vel, si locus sit parvus, viciniori parocho custodia gregis committenda est, de licentiâ Episcopi. — In omnibus quæ ad residentiam spectant, attendenda sunt etiam diœcesana statuta, quæ generatim hanc legem pressius determinant.

‘ De visitatione infirmorum et moribundorum curâ alibi egimus, **De Extr. Unctione**, n. 28-29, et de **Pœnitentiâ**, n. 503-509.

tis est si domi inclusus expectet ut accedant parochiam; mul-
 enim non venient, nisi prius visitati; monente autem Christo, sacer-
 dotes populum *adire* tenentur : “ *Ite* ad oves quæ perierunt domùs
 Israel’... *Euntes* ergo docete omnes Gentes.”’ Nonne et ipse
 Christus e cado descendit ut ad nos veniret? nonne, relictis ovibus
 in ovili, ad amissam ovem vadit ut eam vulneratam ad ovile super
 humeros reducat ?

Quare *Rituale Romanum* parochis injungit libros distimSlos
 habere, in quibus accurate describantur nomina baptizatorum, con-
 firmatorum, nubentium et defunétorum; et insuper *librum status*
animarum, in quo describatur spiritualis conditio familiarum, qualis
 a Pastore in *externo foro* cognoscitur : quo melius enim suas oves
 noverunt, eo tutius eas in virtutis tramite dirigere valent.

j" Cetera quæ regimen spirituale animarum spectant, legere est in
 pastoralibus S. Pauli epistolis, Patrum operibus, necnon operibus
 quæ de officiis pastorum specialiter disserunt. — De temporali regi-
 mine adii i possunt *Canonishe*, cum nostri non sit de his omnibus
 sermonem habere.

Nonnisi breviter exponere potuimus præcipua laicorum
 et clericorum officia; quæ si sedulo et perseveranter, propter
 Deum, adimpleverint, immarcescibilem percipient coro-
 nam.

Finem huic Synopsi imponens, ea omnia quæ scripsi
 reverenter Ecclesia. submitto, nihil antiquius habens quam
 ut errores, si qui forsan contra mentem irrepserint, necnon
 minus accurata verba, quæ, propter humanam fragilitatem,
 a me scripta fuerint, sedulo corrigantur. Leélores pariter
 rogo, qui hæc volumina percurrerunt, ut quidquid erronei
 vel minus accurati detexerint, auétori candide manifestare
 non dubitent, et sic opus, qualecumque sit, minus imperfec-
 tum evadat, ad majorem Dei gloriam et animarum utilita-
 tem.

Acceptatio in contratflu, 268; quoad donationem, 293; quoad hæreditatcm, 317.

Accessio, quatenus est modus acquirendi dominium, 95; quoad res mobiles, 96; quoad res immobiles, 96.

Actiones societatum num clerici comparare possunt, 497.

Adjunctio, ut modus acquirendi dominium, 96.

Adulteratio mercium, 327.

Adulterium, quatenus obligationem restituendi importat, 245.

Advocati officia quoad causam suscipiendam, 483; erga clientem, 484.

Ædificatio in fundo alieno quoad jura et officia quæ inducit, 97.

Aenea lex (*d'airain*), juxta *Lassalie*, 26.

Æquivocatio, quatenus est veritatis occultatio, 177.

Aggressor injustus, quandonam repelli et occidi potest, 140-145.

Agrarius socialismus exponitur, 29; confutatur, 48.

Aleatorius conlratflus, quandonam licet, 425.

Alluvio, ut modus dominium acquirendi, 97.

Altum dominium, in quo consistit, 10.

Amentes, quo sensu dominii capaces 62; incapaces contrahendi, 278; incapaces donandi, 306.

Amentia non est sola criminum causa, n2.

Anarchismus, ejusque fautores, 27.

Anatomicæ deformitates non sunt præcipua criminum cau-a, i iα

Animalia, quomodo legitime occupantur, 88; quis reparare debet damnum ab eis illatum, 231.

Anonymæ societates, quatenus injustitiam committunt, 423.

Arbitrium ut modus componendi dissidia inter dominos et opifices, 380.

Assecuratio rei venditæ, 329.

Assecurationis contractus, quo sensu legitimus, 4.7; assecurationis pretium solvendum, 427; assecurati et assecurantis officia, 428-431.

Auctarium ex mutuo perceptum, 391; vide *mutuum*.

Auctor alit ujus libri, quale jus habet in eum, 18.

Bellum, quandonam legitimum, 151; de modo illud gerendi, 154.

Bénéficiât! superflua reddituum in pios usus impendere debent, 72; divinum officium recitare, 520.

Biotæ *{bicyclette, bicycle}* usus, 5°2.

Bona mobilia ct immobilia, 53; fungibilia et consumptib'lia, 54; bona clericorum patrimonialia, casualia, ecclesiastica, 70. Bo-

- na temporalia Ecclesia possidere valet, 81 ; cuinam competit jus dominii in bona ecclesiastica,
- Bona fides in praescriptione requisita, theologica aut juridica, 103, 107; bonæ fidei possessor quoad rem ipsam, 214, quoad fruélus, 217, et impensas, 218
- Breviarium, 516; vide **Officium divinum**.
- Bursæ speculationes, quænam licitæ et illicitæ, 434-438.
- Calumnia, quomodo justitiæ opponitur, 163.
- Capitale, quid est juxta A'. **Marx**, 26; cujus doctrina confutatur, 47. 358.
- Caritas, quomodo a justitiâ differt, 4; quæ officia dominis erga opifices imponit, 549.
- Caupones. quandonam ut receptantes ad restitutionem tenentur, 229.
- Causa damni efficax, ab occasione distincta, 205; a conditione sine quâ non et causa per accidens, 206.
- Causæ excusantes a restitutione. 254'-59.
- Cessatio ab opere (grève) sæpe operariis et dominis nociva, 377; quandonam licet, 377.
- Cessio bonorum, utrum et quatenus obligationem plene solvendi debita extinguit, 285-289.
- Chorcæ clericis interdictæ, 502.
- Circumstantiæ restitutionis, 235-240.
- Civium officia quoad electiones, 475; reverentia, obedientia, fidelitas a civibus prestanda, 477.
- Clericorum officia quoad habitum et tonsuram, 489-492; quoad negotiationem vitandam, 493; quoad negotiationem titulorum crediti, et speculationes Bursæ, 496, quoad artes non exercendas, 498; quædam oblectamenta vitanda, venationem, ludum, choreas et spectacula, 500; quoad bona ecclesiastica, 71.
- Cœlibatûs ecclesiastici origo, 504. motiva quibus innititur, 508; media quibus servari potest, 514,
- Cohabitatio cum mulieribus clericis vendita, 515.
- Collectivismus exponitur, 28, 45, confutatur. 38-51.
- Collegia opificum (**syndicats ou vne> », labor-unions, trade-unions**), 369.
- Communismi fautores et doctrinæ,
- Compensatio, quatenus debita extinguit, 258.
- Compensatio occulta, quandonam illicita, quandonam tolerari potest, 197.
- Compositio, seu debiti remissio a S. Sede, 259.
- Conciliatio, quatenus dissidia prev. venit inter opifices et dominos, 350.
- Concurrentis lex quoad merces, 322; quoad salaria opificum,
- Condonatio, quo sensu debitum remittit, 258.
- Consensus ad contractum requisitus, 266 : liberet internus, 266; externus ac mutuus, 267; vitia quæ consensui nocere possunt, 268.
- Consentiens, quatenus injustus cooperiatur, ad restitutionem tenetur, 227-229
- Consociationis jus vindicatur, 76-80; quænam consociationes operariis prodesse possunt, 392.

- Consulens ut injustus cooperator, 225; quandonam ad restitutionem tenetur, 225-227.
- Continentia clericalis, 503; vide *ceelibatus*.
- Contumeliae notio, species, et gravitas, 171.
- Contractus, ut modus acquirendi dominium, 260; ejus notio, 262; species, 263; consensus ad contractum requisitus, 266; objectum, seu materia contrafiliis, 273; subiectum contrafiliis, 278; effectus contractuum, 281. — Contrafiliis gratuiti, 290; onerosi, 320; aleatorii, 425.
- Convicium, quale peccatum, 172.
- Cooperatio ad injustitiam, 223; sive positiva, 223; sive negativa, 230; varii cooperatores, quomodo ad restitutionem tenentur, 223-235.
- Cooperativae societates, quatenus opificibus utiles, 385.
- Cordis punctio post mortem, utrum licita, 134.
- Corporis cura qualis praescribitur, 132.
- Crimen publicum aut occultum, quatenus manifestari potest. 166-169. — Criminis causae, juxta *Lombroso*, 110; causae sociales et morales criminum, 115; media quibus crimina minui possunt, 118.
- Culpa theologica et juridica, 206; quoniam ad restitutionem obligat, 207-208; num sufficit culpa venialis, 208.
- Damnificatio injusta ad restitutionem obligat quando est causa *efficax* et *culpabilis* damni illati, 204; damnificatio cum errore patrata, 210; damnificatio cum aliquo dubio causata, 212; damnificatio leviter culpabilis, 208.
- Debitor, debitis solvendis impar, potestne quaedam bona retinere, 286; quem ordinem inter creditores servare debet, 286; liberaturne bonorum cessione, 288.
- Defectus accidentalis vel substantialis in emptione-venditione, 327; quinam defellus ab emptore manifestari debent, 328.
- Defensio cruenta, quandonam licet, 141.
- Defraudator tribuli, quandonam ad restitutionem tenetur, 251-254.
- Deputati, quomodo ad restitutionem teneri possunt, 228; quinam ad comitia eligi debent, 475; eorum officia, 473.
- Detractio variis modis committitur, 161; est peccatum contra justitiam, 163; regulae ad judicandum de ejus gravitate, 164; detractoris auditores, 169; necessitas et modus detractionem reparandi, 246.
- Diffamatio, 161; vide *detrahitio*.
- Distributiva justitia, 5.
- Dolus, quandonam invalidum contractum, 27 t.
- Domini: eorum obligationes quoad operarios, 346; quoad famulos, 467.
- Dominium, quid est, 10; quotuplex, 10. Dominium in bona interna, 15; in propriam famam, 17; in proprii ingemi fetus, 18; in bona externa, 20; dominium in aliorum hominum servitia, 58.
- Donatio inter vivos, 293; praescripta legis civilis circa donationem, et eorum vis in conscientia, 293-294; donationum limitationes, 305-309; donationum redemptio, 310. De donatione in tris causas, 294-
- Dotale regimen quid importet, 07.

- Dotatio filiorum, quo sensu parentes obligat, 458.
- Duellum : ejus origo, 145; quo sensum illicitum, 146; quas prunas inducit, 147; de duellis academicis, 150; — quandonam duellum ad restitutionem obligat, 243.
- Ebrietas excusatne damnificatorein a restitutione, 213.
- Ecclesia jus habet bona temporalia possidendi et administrandi, 81.
- Ecclesiastica bona ad quem pertinent, 85; eorum superflua in pios usus impendi debent, 72.
- Educatio filiorum, quid est, 450 : corporalis, virilis, practica, Christiana esse dehet, 451-456. — Educatio opificum, quomodo promovenda, 382.
- Electio deputatorum et senatorum, qua' officia inducit, 475
- Emancipatio filiorum, quomodo fit, et quæ jura confert, 279.
- Emptio-venditio, quid est, ; quænam officia venditori imponit, 327; quænam emptori, 330
- Error damnificatoris, quo sensu a restitutione excusat, 210. Error in contractu invalidante pactum, 269.
- Evictio, quænam jura emptori confert, 329.
- Expositio prolis a parentibus, quandonam prohibetur, 452.
- Fama est bonum proprium, 17; famam alienam lædere **interius** est judicium temerarium, 157; **ex/ehus**, est detractio, 161 ; necessitas et modus læsam famam reparandi, 246.
- Famulorum erga heros officia ex justitia, 47°; ex caritate, 471; eorum furia, quandonam gravior, 93.
- Ferarum numerus, 88.
- Fictus consensus in contractibus, quas obligationes inducit, 266.
- Fideicommissum, quo sensu prohibetur, 308.
- Fidelitas in custodiendo secreto, 184; in servandis promissis, 291 ; erga Principes, 477; erga dominos, 470.
- Filii pauperes diligere tenentur, 460; eosdem revereri, 463; eis obedientiam præstare, quamdiu sub eorum potestate manent, 464; eis subvenire, 461.
- Familias, quodnam dominium habent in bona sua, 63; quomodo disponere possunt «le minutis bonis sibi datis, 63; quænam lucra sua faciunt, 64; quos contrarius perficere valent, 278; quid donare, 305.
- Fisco quomodo restituendum, 240.
- Fœnus ex mutuo perceptum, 394; vide **mutuum**.
- Fornicatio quandonam obligationem restituendi inducit, 243.
- Fraus in tributis solvendis. 253; in contractibus, 271.
- Fructus naturales, industriales, civiles, mixti, 95; quoniam fructus a possessore bonæ fidei restitui debent. 217; a possessore male fidei, 220.
- Furtum, quid est quotuplex, 189; ejus gravitas, 190; quænam materia gravis censetur in furto, 191; quandonam minuta furtiva in gravem materiam coalescunt, 193; furtiva filiorum et uxorum, 192; famulorum, 193; quænam causæ a furto excusant, 195.
- Gestio societatum, quandonam injusta, 425.
- Hæreditas testamentaria, 295; **intestato**, seu per successionem,

- 315; quinam ab hæreditate excluduntur, 315; acceptatio hæreditatis, 317; ejus partitio, 318. — Hæreditas quoad morales propensiones, 114.
- Hæres universalis, 303; titulo universalis, 304; titulo particulari, 304.
- Hæredes regulares et irregulares, 316; hærcduin obligationes quoad solutionem debitorum, 303-304, 3'S.
- Herorum oflicia quoad famulos, 467.
- Historiographi, quandonam defunélorum vitia manifestare possunt, 165.
- Homicidium directum, quale peccatum, 133; indirectum, quandonam licet, 134; qualetn restituendi obligationem inducit, 240.
- Honor per contumeliam læditur, 171, per irrisionem et convicium, 172; quomodo reparari debet, 248.
- Hostes in bello quomodo tractandi, 154.
- Hypothecarii creditores quo ordine solvi debent, 257.
- Illegitimi filii quoad l'm ruditatem, 310; quoad reservationem htereditariam, 310.
- Impedire aliquem a consecutione boni, quandonam obligationem restituendi inducit, 249.
- Incapacitas legalis donandi, 305; accipiendi, 306; succedendi, 315.
- Incerta debita, quomodo solvi debent, 236.
- Inculpabilis aëlio inducere potest obligationem damnum præcavendi, 209.
- Infantes sunt capaces juris ac dominii, 62.
- Injuria late et striéle sumpta, 109; ejus gravitas quomodo dignoscitur, 12t; generalia principia de injuria, 120.
- Innocentem direéle occidere gravissimum est peccatum, 133; indirecte vero, non licet nisi ex gravi causâ, 134.
- Intentionis influxus in injustitiam aélus externi, 122.
- Interdicti quoad contraétus ineundos, 279.
- Internationalis justitia, 6.
- Intimatio consensûs quo sensu requieta, 268.
- Inventio thesauri, 91; rerum amissarum, 92; ad quid tenetur inventor rei alienæ, 92.
- Irreverentia erga parentes, quale peccatum, 463.
- Irritatio contraétus quotuplici modo declarari potest a lege, 264.
- Judex scientiâ et integritate polere debet, 478; secundum leges procedere, et secundum allegata judicare, 480; quid, si scientiâ privatâ noverit aliquem esse innocentem qui juridice reus agnitus est? 480.
- Judicium temerarium : ejus gradus et causae, 158; gravitas hujus peccati, 159.
- Juramentum contraélui accedens, quam firmitatem ei addit, 283.
- Jurati judices, ad quid tenentur, 2,
- Juridica culpa, quamnam restituendi obligationem inducit, 2@7-
- Jus, quomodo definitur, 7; jus strictum differt a non striélo, 8; dividitur in jus *iti re* et *ad rem*; 9; jus fruendi, disponendi, ab utendi, 10.
- Justitia etymologice speélata, 2; ut virtus moralis, 2-3; ab aliis virtutibus distinéla, 4. Justitia particularis, socialis ct interna-

- tionabs, 5; commutativa, legalis, distributive, vindicativa, 5.
- Labora Scriptura et Patribus multum commendatur, 341.
- Laboris contractus evolutionem quamdam subiit. 341; ejus natura declaratur, 342; obligationes ex illo contractu ortæ pro opificibus, 344; pro dominis, 346; qualis Status interventus in contrailu labaris admitti potest aut debet, 351.
- Legalis justitia, 5.
- Legata pia valentne, quando legalibus formis sunt destituta, 301.
- Legatarius universalis, titulo universali, titulo particulari, 303.
- Lex civilis, quam vim habet in conscientia quando irritat contrarius, 204, 280, 314; quando taxas et tributa statuit, 251.
- Licitatio, seu venditio sub hasta, 332.
- Litteras alienas legere, quale peccatum, 158.
- Locatio operarum, seu contrarius laboris, 340.
- Locatio operis, quasnam obligationes inducit pro conduôore et locatore, 339.
- Locatio rerum : obligationes locatoris et condufloris, 337.
- Lombrosianum systema de causâ criminum exponitur, 110: critice expenditur, 111-118.
- Loteria, quandonam licet, 434.
- Ludus, in quo moderatum lucrum honeste percipitur, licitus est, positis quibusdam conditionibus, 431; ludiis, seu speculatio bursæ, quandonam licet, 436. — Ludi clericis prohibiti, 501.
- Mandans, ut cooperator injustus, cur et quatenus ad restitutionem tenetur erga damnificationem, 224 erga mandatartum, 224.
- Maritus quædam jura habet ir. bona uxoris, 66; sed dissipans ejus bona, injustitiam committit, 69.
- Mater officia habet quoad proles vitam temporalem, 451; ejusque educationem, 453.
- Medicinæ exercitium quatenus clericis prohibetur, 499.
- Medicus scientiâ competenti pollicre debet, 485; prudenter munus suum exercere, 486; præsertim quoad operationes chirurgicas. 135; infirmos opportune monere mortem esse proximam, 487.
- Mendacium, quid et quotupkx, 175: quid docuerit S. **Augustinus** de ejus malitia, 175; quid A. 7'Zonias, 177; recentiorum theoriæ de mendacio, 179. Mendacium propriæ ditflum, seu negatio debitæ veritatis, est intrinsece malum, 180: falsiloquium extra rasum necessitatis non licet, 181; in casu necessitatis, uti licet falsiloquio aut mentali restrictione, 181; veritatis amor omnibus inculcetur, 183.
- Merces operariis debita, 356. vide **safariuni**.
- Metus extremus, gravis aut levis in ordine ad contractum, 272.
- Militum officia tempore belli, 156.
- Minores, quo sensu contrahere valent, 278; quandonam uti possunt beneficio legis ad consequendam rescissionem contractus, 280; minorum bona præscribi nequeunt, 102.
- Missionarii negotiationem exercentes, excommunicantur, 494.
- Moderamen inculpatas tutelae, quid significat. 142.

- Mohatra, contraétus propter usum palliatam merito prohibitus, 406.
- Monialium facultas donandi et accipiendi limitata. 306.
- Monopolia *{cartells* et *trusts*) licita esse possunt, si certis limitibus circumscribantur, 355 ; quando nain illicita, 336.
- Munera accipere quo sensu iudicibus non licet, 479.
- Mutilatio suiipsius generatim illicita, 132.
- Mutuum onerosum, 393 : præviæ notiones de dupli» i respeélu pecuniæ, 393; de mutuo commerciali et de mutuo necessitatis, 394. Doctrina utriusque 'l'estamenti de mutuo, 395; antiquorum philosophorum, 397; Patrum et Conciliorum usque ad sæc. XII, 39S; Scholasticorum et Conciliorum usque ad sæc. XVI, 402; Protestandum et Economistarum theoriæ de mutuo, 407; doctrina *Henedifti XIX* 409; decreta Rom. congregationum, 411 ; socialistæ mutuum impugnant, 413; hodiernorum economistarum diversæ theoriæ, 414 ; variæ theologorum sententiæ, solutio proposita, et conclusiones prælicæ exinde fluentes, 416.
- Necessitas extrema, quatenus excusat ab occupatione rei alienæ, 195; necessitas simpliciter gravis non excusat, 197.
- Negotiatio proprie dicta clericis interdicta, 493; negotiatio late sumpta generatim eis licet, 495.
- Obligatio directa et indirecta contractuum, 282; obligatio iuramento firmata, 283; obligatio condicionata, 284; obligationum extinctio, 285.
- Occasio et causa mere occasionalis, quomodo differt a causa efficaci damni, 205.
- Occisio sui directe intenta est græte peccatum, 125; indirecte voluta, non licet nisi ex gravi causa, 130.
- Occisio directa et indirecta *innocentis*, 133; occisio *malefactorum*, 135; occisio *injusti adresses*, 140.
- Occupatio, modus originalius dominium acquirendi, 87; ejus conditiones, 87; occupatio ferarum, 88; animalium mansuefactorum et domesticorum, 89; occupatio thesauri, 91; occupatio rerum amissarum, 92; occupatio bonorum derelictorum et vacantium, 94.
- Officium divinum : obligatio illud recitandi, 517; quid officium recitandum, 522; ordo inter horas servandus, 524; tempus quo variæ non sunt recitandæ, 525; potestne *matutinum* incipi pridie horâ secundâ pomeridianâ, 526; qualis esse debet recitatio, 527; attentio et intentio requisite, 528.
- Operarii : eorum officia erga dominos, 344; eorum jura quoad salarium, 356-309; humane et juste tractandi sunt, 346; associationes seu collegia (*syndicats*) instituere possunt, 369; quando nam juste possum ab opere cessare, 376; quomodo eorum conditio melior effic' potest, 381.
- Operatio chirurgica, quando nain licita, 132.
- Pœna capitalis, a quo et quando non infligi potest, 136.
- Palpo, ut injustus cooperator, ad restitutionem tenetur, 227.

- Paraphernalia bona, quid sunt, 67,
 Parcimonialia bona clerici. 71.
- Parentes jus habent proprios filios
 educandi, 441; eos diligere de-
 bent amore vero et supernatu-
 ral!, necnon reple ordinato, 448;
 quomodo eosdem educare debent
 quoad vitam corporalem et spi-
 ritualem, 450; eosque ad scholas
 catholicas mittere, 456; quate-
 nus filiis providere debent, 458.
- Parochus munus docendi exercere
 debet praedicatione verbi, 530; et
 pueros catechizando, 531; resi-
 dere in parochia, 532; visitare
 parochianos, 5 q.
- Participans, utpote unus ex inju-
 stis cooperatoribus, quandonam
 restituere debet, 230.
- Participatio lucrorum (*participa-
 tion auv bénéfices, profit s/ia*;
 367.
- Pater jus et officium habet filios
 educandi, 441: vide *Parentes*.
 Utrum tenetur reparare damnum
 a filiis illatum, 231.
- Pecunia, ut medium commutatio-
 nis et productionis, 393; hodie
 est virtualiter fecunda, 418.
- Periculum sortis, quatenus auri-
 um percipere permittit, 416.
- Periculum vitae subire licet ex gra-
 vi causâ, 130.
- Persona moralis, seu juridica, quæ
 jura habet, 75.
- Piscatio, 90.
- Pontifex Summus remittere potest
 incerta debita, 259; quam pote-
 statem habet in bona ecclesia-
 stica, 86.
- Possessio, qualis requiritur ad præ-
 scriptionem, 102; possessio rei
 alienæ, quænam jura et officia
 inducit, 213; possessio bonæ
 fidei, 214; malæ fidei, 219; du-
 biæ fidei. 221.
- Praedicatio verbi Jivini, quando it
 quomodo fieri debet, 530.
- Præscriptio acquisitiva et libera
 tiva, 98; legitima est *acquisitiva*
 præscriptio, 98; debilis tamen
 vestita conditionibus, 101; præ-
 scriptio *liherativa*, quoniam in
 conscientia valet, 106.
- Pretium rei, undenam desumitur,
 321; pretium legale, vulgare et
 conventionale, 322; controversia
 de nonnâ justii pretii, 323; solu-
 tio proposita, 324; quandonam
 licet supra pretium vulgare ven-
 dere, et infra imum pretium
 emere, 325.
- Principum seu superiorum officia,
 473
- Prodigus, cui datum est concilium
 judicarium, 280.
- Promissio, ut contractus, 290: obli-
 gat ex fidelitate vel ex justitiâ,
 291; quandonam corrumpit. 292;
 quandonam transit ad hæredes,
 292
- Proprietatis jus in bona externa,
 32; vide *dominium*
- Proxenetæ (*courtier*) quomodo ne-
 gotium sibi commissum gerere
 debet, 331; num pariem lucri
 retinere potest, 331.
- Quasi contractus, seu contraétus
implicitus, 264.
- Rapina novam malitiam addit fur-
 to, 190.
- Receptans, ut injustus cooperator,
 restituere tenetur, 229.
- Regimen matrimoniale communi-
 tatis, 66; communitatis exclusi-
 vum, 67; regimen dotale, 67.
- Res mobiles et immobiles, 53; fun-
 gibilcs, consumptibiles, 54; res
 amissæ, dereliétæ, vacantes, 92;
res clamat domino, 213.

- Restitutio : ejus obligatio, 201; radices, 203; quandonam obligatione damnificationis, 204; quænam ejus extensio, 20S; in casu erroris, 210; aut dubii, 212; quinm cooperatores ad restitutionem tenentur, 223; et quidem *in solidum*, 233; quo ordine, 234; quinam possessores rei alienæ restituere debent, 213; restitutio rei ipsius, 214, 219; restitutio fructuum, 217, 220; restitutio impensarum, 2tS, 221. Circumstantiae restitutionis : cui restituendum, 235, ubi. 238; quandonam, 239; quomodo, 239. Restitutio ob homicidium ac vulnerationem, 240; ob duellum, 243; ob stuprum et fornicationem, 243; ob adulterium, 245. Restitutio fainæ, 246; restitutio honoris, 248; restitutio ob impeditam consecutionem boni, 249; propter tributa defraudata, 250. Causæ a restitutione excusantes, 254; ad tempus, 255; in perpetuum. 257.
- Restrictio mentalis: origo et abusus, 177; quandonam licet, 178, 181.
- Revelatio secreti, quandonam illicita, 184; quandonam licet, 185.
- Reus : ejus officia, 48;.
- Sacrilegium est furtum rei sacræ, 190.
- Salarium opificum, quale esse debet, juxta *liberales*, 356; juxta *socialistas*, 358; juxta *Leonem XI//*, 359; controversia de salario familiari, 360; proposita solutio, 361; media quibus augeri possit salarium, 365.
- Scholaecatholicæ maxime fovendæ, 457; quandonam licet filios ad scholas acatholicas mittere, 456; quæ cautiones adhibendæ, 457; scholæ *neutrales* quam periculosæ. 457.
- Secretum naturale, promissum et commissum, 184; obligatio secretum servandi, 1.84; causæ excusantes a revelatione secreti, 185; extorquere secretum, quale peccatum, 187; secretum in literis contentum violare non licet, 188.
- Servitus, seu dominium hominis in alios homines, quo sensu tolerari potuit, quamvis humanæ dignitati minus consentanea, 58. — Servitutes *reales*, quatenus dominium limitant, 57.
- Socialis justitia, 5.
- Socialismus, quid est, 20; variæ ejus formæ, 20; ejus historia delineatur, **21**; præcipuæ ejus causæ, 21; hodierna ejusdem evolutio, 24: præcipua socialistarum systemata, 27; eorum argumenta, 45: quomodo confutantur, 32-51; media ad socialismum præcavendum, 51.
- Societates ad juvandos opifices instituendæ, 384-392.
- Societatis *contraflus*, 421; variæ formæ quas induere potest, 422; sociorum obligationes, 422; modi quibus injustitia in societatibus committitur, 423.
- Solutio debitorum quo ordine facienda, 286; solutio creditori creditoris faëia, 258.
- Specificatio ut modus acquirendi dominium, 96.
- Spectacula clericis prohibita, 502.
- Sponsio *{gageure, pari, belting}* licita esse potest, sed valde periculosa, 433.
- Status tollere nequit jus naturale consociationis, 76; nec jus temporalia possidendi, quod Ecclesiæ inest, 81; justa tributa instituere valet, 251; quoad contractum laboris leges feire, 353.

Status vitæ, quid et quatuorlex,
439; fibi bberi sunt in elecpli »ne
status vitæ, 465.

Stuprum, o -'tenus obligationem
restituere di in licit, 243.

Subditorum otite a quoad eleiflionem deputatorum, 475; quoad superiores, 476.

Substitutio in donationibus aut hæreditate, quandonam prohibetur, 308.

Successio hæreditaria : quoniam ab
eâ excluduntur, 315; ordo succes-
sionis, 316; acceptatio aut repu-
diatio successionis, 317; partitio
successionis, 318.

Suffragium dantes rei injustae, quando ad restitutionem tenentur, 227; obligatio suffragium dandi dignis, et negandi indignis, 476.

Suicidium historice speillatum. 123; Deo injuriosum, individuo et societati nocivum, 125; suicidii defensores confutantur, 127; suicidium indirectum, quid et quandonam licet, 130.

Superflua ex bonis ecclesiasticis in
pios usus impendi debent, 72.

Superiorum officia, 473.

Suspicio temeraria ad iudicium temerarium accedit, 158; generatim veniale non excedit. 160.

Susurratio est ex se grave peccatum, 170.

menti per revnc^tinrcn, cadu-
citatem aut rescissionem, 304.

Testimonium falsum est grave pec-
catum contra justitiam, 173;
quandonam et quomodo reparari
debet, 174.

Testium obligationes, 485'.

Thesaurus : ad quem pertinet, jure naturali et civili, 91.

Titulus possessionis, quisnam ad
praescriptionem requiritur, 105.

Tributa dire(fla et indireifla, 250; quo sensu in conscientiâ obligant **per se**, 251; attentis circumstantiis, 252; quomodo restitutio fieri potest, 253.

Tyrannicidium non licet, 157.

Usura olitn quodlibet auilarium,
hodie immodicum significat,
394 ; vide *mutuum onerosum*.

Usus rei, quænam jura confert, 56.

Ususfructus, quomodo oritur, 55 ;
quænam jura et officia inducit,
56.

Uxor quoad bona fortunæ, 65; ejus jura et officia varia sunt secundum varias conventiones matrimoniales initas, 65; sub quolibet regimine, quædam essentialia jura retinet, 68; uxorum furta erga maritum, ut sint gravia, majorem requiunt quantitatem, 192.

Temerarium iudicium, 15S; vide *iudicium*.

Testamentum : jus testandi a jure naturali dimanat, 296; cur illud rejiciunt **socialistæ**, 297; formæ legales ad valorem testamenti requisites, 299; earum vis in conscientiâ, 300; præsertim quoad pias causas, 301; testamenti executores, 304; cessatio testa-

Vacantia bona, quo sensu occupa
ri possunt, 94.

Venatio in genere, 90; quoad clericos, 500.

Venditio, 320 ; vide *emptio, pretium*.

Venditoris obligationes quoad rei
venditæ qualitates et defeClu»,
327 ; traditionem et assecuratio-
nem rei venditæ, 329.

